25

වසර

ขอนอบน้อมแด่พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น

สรณคมน์ในขุททกปาฐะ

[๑] ข้าพเจ้าขอถึงพระพุทธเจ้าเป็นสรณะ ข้าพเจ้าขอถึงพระธรรมเป็นสรณะ ข้าพเจ้าขอถึงพระสงฆ์เป็นสรณะ แม้ครั้งที่ ๒ ข้าพเจ้าขอถึงพระพุทธเจ้าเป็นสรณะ แม้ครั้งที่ ๒ ข้าพเจ้าขอถึงพระธรรมเป็นสรณะ แม้ครั้งที่ ๒ ข้าพเจ้าขอถึงพระสงฆ์เป็นสรณะ แม้ครั้งที่ ๓ ข้าพเจ้าขอถึงพระพุทธเจ้าเป็นสรณะ แม้ครั้งที่ ๓ ข้าพเจ้าขอถึงพระธรรมเป็นสรณะ แม้ครั้งที่ ๓ ข้าพเจ้าขอถึงพระสงฆ์เป็นสรณะ ฯ

จบสรณคมน์

สิกขาบท ๑๐ ในขุททกปาฐะ

[๒] ข้าพเจ้าขอสมาทานสิกขาบท คือ เจตนาเครื่องงดเว้นจากการฆ่าสัตว์ ข้าพเจ้าขอสมาทานสิกขาบท คือ เจตนาเครื่องงดเว้นจากการลักทรัพย์ ข้าพเจ้าขอสมาทานสิกขาบท คือ เจตนาเครื่องงดเว้นจากอพรหมจรรย์ ข้าพเจ้าขอสมาทานสิกขาบท คือ เจตนาเครื่องงดเว้นจากมุสาวาท ข้าพเจ้าขอสมาทานสิกขาบท คือ เจตนาเครื่องงดเว้นจากการดื่มน้ำเมา คือ สุราและเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท ข้าพเจ้าขอสมาทานสิกขาบท คือ เจตนาเครื่องงดเว้นจากการบริโภคอาหารในเวลาวิกาล ข้าพเจ้าขอสมาทานสิกขาบท คือ เจตนาเครื่องงดเว้นจากการฟ้อน การขับ การประโคม และการดูการเล่นอันเป็นข้าศึก ข้าพเจ้าขอสมาทานสิกขาบท คือ เจตนาเครื่องงดเว้นจากการลูบไล้ทัดทรงประดับดอกไม้และของหอม อันเป็นลักษณะแห่งการแต่งตัว ข้าพเจ้าขอสมาทานสิกขาบท คือ เจตนาเครื่องงดเว้นจากการนั่งการนอนบนที่นั่งที่นอนใหญ่ ข้าพเจ้าขอสมา-*ทานสิกขาบท คือ เจตนาเครื่องงดเว้นจากการรับทองและเงิน ฯ

จบสิกขาบท ๑๐

อาการ ๓๒ ในขุททกปาฐะ

[๓] ในกายนี้มี ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง เนื้อ เอ็น กระดูก เยื่อในกระดูก ม้าม หัวใจ ตับ พังผืด ไต ปอด ไส้ใหญ่ ไส้น้อย อาหารใหม่ อาหารเก่า ดี เสลษม์ หนอง เลือด เหงื่อ มันข้น น้ำตา เปลวมัน น้ำลาย น้ำมูก ไขข้อ มูตร เยื่อมันสมองในสมอง ฯ

จบอาการ ๓๒

สามเณรปัญหาในขุททกปาฐะ

[๔] อะไรชื่อว่า ๑ คือ สัตว์ทั้งปวงตั้งอยู่ได้เพราะอาหาร อะไรชื่อว่า ๒ คือ นามและรูป อะไรชื่อว่า ๓ คือ เวทนา ๓ อะไรชื่อว่า ๔ คือ อริย-*สัจ ๔ อะไรชื่อว่า ๕ คือ อุปาทานขันธ์ ๕ อะไรชื่อว่า ๖ คือ อายตนะภายใน ๖ อะไรชื่อว่า ๗ คือ โพชฌงค์ ๗ อะไรชื่อว่า ๘ คือ อริยมรรคมีองค์ ๘ อะไรชื่อว่า ๙ คือ สัตตาวาส ๙ อะไรชื่อว่า ๑๐ คือ ผู้ประกอบด้วยองค์ ๑๐ ท่านกล่าวว่า เป็นพระอรหันต์ ฯ

จบสามเณรปัญหา

มงคลสูตรในขุททกปาฐะ

[๕] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี ครั้งนั้นแล ครั้นปฐมยามล่วงไป เทวดาตนหนึ่งมีรัศมีงามยิ่งนัก ยังพระวิหารเชตวันทั้งสิ้นให้สว่างไสว เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมแล้วยืนอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้ว ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคด้วยคาถาว่า

[๖] เทวดาและมนุษย์เป็นอันมาก ผู้หวังความสวัสดี ได้พากันคิดมงคลทั้งหลาย ขอพระองค์จงตรัสอุดมมงคล

พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถาตอบว่า

การไม่คบคนพาล ๑ การคบบัณฑิต ๑ การบูชาบุคคลที่ควรบูชา ๑ นี้เป็นอุดมมงคล การอยู่ในประเทศอันสมควร ๑ ความเป็นผู้มีบุญอันกระทำแล้วในกาลก่อน ๑ การตั้งตนไว้ชอบ ๑ นี้เป็นอุดมมงคล พาหุสัจจะ ๑ ศิลป ๑ วินัยที่ศึกษาดีแล้ว ๑ วาจาสุภาสิต ๑ นี้เป็นอุดมมงคล การบำรุงมารดาบิดา ๑ การสงเคราะห์บุตรภรรยา ๑ การงานอันไม่อากูล ๑ นี้เป็นอุดมมงคล ทาน ๑ การประพฤติธรรม ๑ การสงเคราะห์ญาติ ๑ กรรมอันไม่มีโทษ ๑ นี้เป็นอุดมมงคล การงดการเว้นจากบาป ๑ ความสำรวมจากการดื่มน้ำเมา ๑ ความไม่ประมาทในธรรมทั้งหลาย ๑ นี้เป็นอุดมมงคล ความเคารพ ๑ ความประพฤติถ่อมตน ๑ ความสันโดษ ๑ ความกตัญญู ๑ การฟังธรรมโดยกาล ๑ นี้เป็นอุดมมงคล ความอดทน ๑ ความเป็นผู้ว่าง่าย ๑ การได้เห็นสมณะทั้งหลาย ๑ การสนทนาธรรมโดยกาล ๑ นี้เป็นอุดมมงคล ความเพียร ๑ พรหมจรรย์ ๑ การเห็นอริยสัจ ๑ การกระทำนิพพานให้แจ้ง ๑ นี้เป็นอุดมมงคล จิตของผู้ใดอัน

โลกธรรมทั้งหลายถูกต้องแล้ว ย่อมไม่หวั่นไหว ๑ ไม่เศร้า-
โศก ๑ ปราศจากธุลี ๑ เป็นจิตเกษม ๑ นี้เป็นอุดมมงคล เทวดา
และมนุษย์ทั้งหลาย ทำมงคลเช่นนี้แล้ว เป็นผู้ไม่ปราชัยใน
ข้าศึกทุกหมู่เหล่า ย่อมถึงความสวัสดีในที่ทุกสถาน นี้เป็น
อุดมมงคลของเทวดาและมนุษย์เหล่านั้น ฯ

จบมงคลสูตร

รัตนสูตร ในขุททกปาฐะ

[๗] ภูตเหล่าใด ประชุมกันแล้วในประเทศนี้ก็ดี หรือภุมมเทวดา
เหล่าใดประชุมกันแล้วในอากาศก็ดี ขอหมู่ภูตทั้งปวงจงเป็น
ผู้มีใจดีและจงฟังภาษิตโดยเคารพ ดูกรภูตทั้งปวง เพราะ
เหตุนั้นแล ท่านทั้งหลายจงตั้งใจฟัง ขอจงแผ่เมตตาจิต
ในหมู่มนุษย์ มนุษย์เหล่าใด นำพลีกรรมไปทั้งกลางวัน
ทั้งกลางคืน เพราะเหตุนั้นแล ท่านทั้งหลายจงเป็นผู้ไม่
ประมาทรักษามนุษย์เหล่านั้น ทรัพย์เครื่องปลื้มใจอย่างใด
อย่างหนึ่งในโลกนี้ หรือในโลกอื่น หรือรัตนะใดอันประณีต
ในสวรรค์ ทรัพย์และรัตนะนั้น เสมอด้วยพระตถาคตไม่มี
เลย พุทธรัตนะแม้นี้เป็นรัตนะอันประณีต ด้วยสัจจวาจานี้
ขอความสวัสดีจงมีแก่สัตว์เหล่านี้ พระศากยมุนีมีพระหฤทัย
ดำรงมั่น ได้บรรลุธรรมอันใดเป็นที่สิ้นกิเลส เป็นที่
สำรอกกิเลส เป็นอมฤตธรรมอันประณีต ธรรมชาติอะไรๆ
เสมอด้วยพระธรรมนั้นย่อมไม่มี ธรรมรัตนะแม้นี้เป็นรัตนะ
อันประณีต ด้วยสัจจวาจานี้ ขอความสวัสดีจงมีแก่สัตว์
เหล่านี้ พระพุทธเจ้าผู้ประเสริฐสุด ทรงสรรเสริญแล้ว
ซึ่งสมาธิใด ว่าเป็นธรรมอันสะอาด บัณฑิตทั้งหลายกล่าว
ซึ่งสมาธิใด ว่าให้ผลในลำดับ สมาธิอื่นเสมอด้วยสมาธินั้น
ย่อมไม่มี ธรรมรัตนะแม้นี้เป็นรัตนะอันประณีต ด้วย
สัจจวาจานี้ ขอความสวัสดีจงมีแก่สัตว์เหล่านี้ บุคคล ๘
จำพวก ๔ คู่ อันสัตบุรุษทั้งหลายสรรเสริญแล้ว บุคคล
เหล่านั้นควรแก่ทักษิณาทาน เป็นสาวกของพระตถาคต ทาน
ที่บุคคลถวายแล้วในท่านเหล่านั้น ย่อมมีผลมาก สังฆรัตนะ
แม้นี้เป็นรัตนะอันประณีตด้วยสัจจวาจานี้ ขอความสวัสดีจงมี
แก่สัตว์เหล่านี้ พระอริยบุคคลเหล่าใด ในศาสนาของพระ
โคดม ประกอบดีแล้ว [ด้วยกายประโยคและวจีประโยค

อันบริสุทธิ์] มีใจมั่นคง เป็นผู้ไม่มีความห่วงใย [ในกายและชีวิต] พระอริยบุคคลเหล่านั้น บรรลุอรหัตผลที่ควรบรรลุ หยั่งลงสู่อมตนิพพาน ได้ซึ่งความดับกิเลสโดยเปล่า เสวยผลอยู่ สังฆรัตนะแม้นี้เป็นรัตนะอันประณีต ด้วยสัจจวาจานี้ ขอความสวัสดีจงมีแก่สัตว์เหล่านี้ เสาเขื่อนที่ฝังลงดิน ไม่หวั่นไหวเพราะลมทั้งสี่ทิศ ฉันใด ผู้ใดพิจารณาเห็นอริยสัจทั้งหลาย เราเรียกผู้นั้นว่าเป็นสัตบุรุษ ผู้ไม่หวั่นไหวเพราะโลกธรรมมีอุปมาฉันนั้น สังฆรัตนะนี้เป็นรัตนะอันประณีต ด้วยสัจจวาจานี้ ขอความสวัสดีจงมีแก่สัตว์เหล่านี้ พระอริยบุคคลเหล่าใด ทำให้แจ้งซึ่งอริยสัจทั้งหลาย อันพระศาสดาทรงแสดงดีแล้ว ด้วยปัญญาอันลึกซึ้ง พระอริย-บุคคลเหล่านั้น ยังเป็นผู้ประมาทอย่างแรงกล้าอยู่ก็จริง ถึงกระนั้น ท่านย่อมไม่ยึดถือเอาภพที่ ๘ สังฆรัตนะแม้นี้เป็นรัตนะอันประณีต ด้วยสัจจวาจานี้ ขอความสวัสดีจงมีแก่สัตว์เหล่านี้ สักกายทิฏฐิและวิจิกิจฉา หรือแม้สีลัพพตปรามาส อันใดอันหนึ่งยังมีอยู่ ธรรมเหล่านั้น อันพระอริยบุคคลนั้นละได้แล้ว พร้อมด้วยความถึงพร้อมแห่งการเห็น [นิพพาน] ทีเดียว อนึ่ง พระอริยบุคคลเป็นผู้พ้นแล้วจากอบายทั้ง ๔ ทั้งไม่ควรเพื่อจะทำอภิฐานทั้ง ๖ [คืออนันตริย-กรรม ๕ และการเข้ารีด] สังฆรัตนะแม้นี้เป็นรัตนะอันประณีต ด้วยสัจจวาจานี้ ขอความสวัสดีจงมีแก่สัตว์เหล่านี้ พระอริยบุคคลนั้นยังทำบาปกรรมด้วยกาย ด้วยวาจา หรือด้วยใจ ก็จริง ถึงกระนั้น ท่านไม่ควร เพื่อจะปกปิดบาปกรรมอันนั้น ความที่บุคคลผู้มีธรรมเครื่องถึงนิพพานอันตนเห็นแล้ว เป็นผู้ไม่ควรเพื่อปกปิดบาปกรรมนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว สังฆรัตนะแม้นี้เป็นรัตนะอันประณีต ด้วยสัจจวาจานี้ ขอความสวัสดีจงมีแก่สัตว์เหล่านี้ พุ่มไม้ในป่ามียอดอันบานแล้วในเดือนต้นในคิมหันตฤดู ฉันใด พระผู้มีพระภาคได้ทรงแสดงธรรมอันประเสริฐยิ่ง เป็นเครื่องให้ถึงนิพพาน เพื่อประโยชน์เกื้อกูลมีอุปมา ฉันนั้น พุทธรัตนะแม้นี้เป็นรัตนะอันประณีต ด้วยสัจจวาจานี้ ขอความสวัสดีจงมีแก่สัตว์เหล่านี้ พระพุทธเจ้าผู้ประเสริฐ ทรงทราบธรรมอันประเสริฐ ทรงประทานธรรมอันประเสริฐ

ทรงนำมาซึ่งธรรมอันประเสริฐ ไม่มีผู้ยิ่งไปกว่า ได้ทรง
แสดงธรรมอันประเสริฐ พุทธรัตนะแม้นี้เป็นรัตนะอัน
ประณีต ด้วยสัจจวาจานี้ ขอความสวัสดีจงมีแก่สัตว์
เหล่านี้ พระอริยบุคคลเหล่าใดผู้มีจิตอันหน่ายแล้วในภพ
ต่อไป มีกรรมเก่าสิ้นแล้ว ไม่มีกรรมใหม่เครื่องสมภพ
พระอริยบุคคลเหล่านั้น มีพืชอันสิ้นแล้ว มีความพอใจ
ไม่งอกงามแล้ว เป็นนักปราชญ์ ย่อมนิพพาน เหมือน
ประทีปอันดับไป ฉะนั้น สังฆรัตนะแม้นี้เป็นรัตนะอัน
ประณีต ด้วยสัจจวาจานี้ ขอความสวัสดีจงมีแก่สัตว์เหล่านี้
ภูตเหล่าใดประชุมกันแล้วในประเทศนี้ก็ดี หรือภุมมเทวดา
เหล่าใดประชุมกันแล้วในอากาศก็ดี เราทั้งหลาย จงนมัสการ
พระพุทธเจ้าผู้ไปแล้วอย่างนั้น ผู้อันเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย
บูชาแล้ว ขอความสวัสดีจงมีแก่สัตว์เหล่านี้ ภูตเหล่า
ใดประชุมกันแล้วในประเทศก็ดี หรือภุมมเทวดาเหล่าใด
ประชุมกันแล้วในอากาศก็ดี เราทั้งหลายจงนมัสการพระ
ธรรม อันไปแล้วอย่างนั้น อันเทวดาและมนุษย์บูชา
แล้ว ขอความสวัสดีจงมีแก่สัตว์เหล่านี้ ภูตเหล่าใดประชุม
กันแล้วในประเทศนี้ก็ดี หรือภุมมเทวดาเหล่าใดประชุมกัน
แล้วในอากาศก็ดี เราทั้งหลาย จงนมัสการพระสงฆ์ผู้ไปแล้ว
อย่างนั้น ผู้อันเทวดาและมนุษย์บูชาแล้ว ขอความสวัสดีจง
มีแก่สัตว์เหล่านี้ ฯ

จบรัตนสูตร ฯ

ติโรกุฑฑกัณฑ์ในขุททกปาฐะ

[๘] [ถ้าว่าปราชญ์พึงหาความสุขอันไพบูลย์เพราะสละความสุขพอ
ประมาณไซร้ เมื่อปราชญ์เห็นความสุขอันไพบูลย์ พึง
สละความสุขพอประมาณเสีย] เปรตทั้งหลายมาสู่เรือน
ของตน ยืนอยู่ภายนอกฝาเรือน ทาง ๔ แพร่ง ทาง
๓ แพร่ง และใกล้บานประตู เมื่อข้าว น้ำ ของเคี้ยว
และของบริโภคเป็นอันมาก อันญาติทั้งหลายตั้งไว้แล้ว
ญาติไรๆ ของเปรตเหล่านั้นระลึกไม่ได้ เพราะกรรมของ
สัตว์เหล่านั้นเป็นปัจจัย ชนเหล่าใดเป็นผู้อนุเคราะห์ ชน
เหล่านั้นย่อมให้น้ำและโภชนะอันสะอาดประณีตอันเป็นของ
ควรโดยกาล ด้วยอุทิศเจตนาอย่างนี้ว่า ขอทานนี้จงสำเร็จ

แก่ญาติทั้งหลาย ขอญาติทั้งหลายจงเป็นผู้ถึงความสุขเถิด และญาติผู้ละโลกนี้ไปแล้วเหล่านั้น มาประชุมพร้อมกันแล้วในที่นั้น เมื่อมีข้าวและน้ำเป็นอันมาก ย่อมอนุโมทนาโดยเคารพว่า เราทั้งหลายได้สมบัติเช่นนี้ เพราะเหตุแห่งญาติเหล่าใด ขอญาติเหล่านั้นของพวกเราจงเป็นอยู่นานเถิด บูชาอันทายกทั้งหลายทำแล้วแก่เราทั้งหลาย และทายกทั้งหลายก็หาไร้ผลไม่ ในเปรตวิสัยนั้น ไม่มีกสิกรรม ไม่มีโครักขกรรม ไม่มีพาณิชยกรรมเช่นนั้น ไม่มีการซื้อการขาย [การแลกเปลี่ยน] ด้วยเงิน ผู้ทำกาลกิริยาละไปแล้ว ย่อมยังอัตภาพให้เป็นไปในเปรตวิสัยนั้น ด้วยทานทั้งหลายที่ญาติให้แล้วแต่มนุษยโลกนี้ น้ำฝนตกลงในที่ดอนย่อมไหลไปสู่ที่ลุ่ม ฉันใด ทานที่ญาติทั้งหลายให้แล้วแต่มนุษย์ในโลกนี้ย่อมสำเร็จแก่เปรตทั้งหลาย ฉันนั้นเหมือนกัน ห้วงน้ำที่เต็ม ย่อมยังสมุทรสาครให้เต็มเปี่ยมฉันใด ทานที่ญาติทั้งหลายให้แล้วแต่มนุษยโลกนี้ ย่อมสำเร็จแก่เปรตทั้งหลาย ฉันนั้นเหมือนกัน บุคคลมาระลึกถึงอุปการะอันท่านได้ทำแล้วในกาลก่อนว่า ผู้นี้ได้ให้สิ่งนี้แก่เรา ผู้นี้ได้ทำกิจนี้ของเรา ผู้นี้เป็นญาติ เป็นมิตร เป็นเพื่อนของเรา ดังนี้ ก็ควรให้ทักษิณาทาน เพื่อผู้ที่ละโลกนี้ไปแล้ว การร้องไห้ก็ดี ความเศร้าโศกก็ดี ความร่ำไรรำพันอย่างอื่นก็ดี บุคคลไม่ควรทำเลย เพราะว่าการร้องไห้เป็นต้นนั้น ไม่เป็นประโยชน์แก่ญาติทั้งหลายผู้ละไปแล้ว ญาติทั้งหลายย่อมตั้งอยู่อย่างนั้น ก็ทักษิณาทานนี้แล อันท่านให้แล้ว ประดิษฐานไว้ดีแล้วในสงฆ์ ย่อมสำเร็จโดยพลัน เพื่อประโยชน์เกื้อกูลแก่เปรตนั้น ตลอดกาลนาน ญาติธรรมนี้นั้นท่านได้แสดงให้ปรากฏแล้ว บูชาอันยิ่งท่านก็ได้ทำแล้วแก่ญาติทั้งหลายผู้ละไปแล้ว และท่านทั้งหลายได้เพิ่มกำลังให้แก่ภิกษุทั้งหลายแล้ว บุญไม่ใช่น้อย ท่านทั้งหลายได้ขวนขวายแล้ว ดังนี้แล ฯ

จบติโรกุฑฑกัณฑ์

นิธิกัณฑ์ในขุททกปาฐะ

[๕] บุรุษย่อมฝังขุมทรัพย์ไว้ในน้ำลึกด้วยคิดว่า เมื่อกิจที่เป็นประโยชน์เกิดขึ้น ทรัพย์นี้จักเป็นประโยชน์แก่เรา เพื่อเปลื้องการประทุษร้ายจากพระราชาบ้าง ความบีบคั้นจากโจร

บ้าง เพื่อเปลื้องหนี้สินบ้าง ทุพภิกขภัยบ้าง ในคราวเกิด อันตรายบ้าง ขุมทรัพย์ที่เขาฝังไว้ในโลกเพื่อประโยชน์นี้แล ขุมทรัพย์ที่เขาฝังไว้เป็นอย่างดี ในน้ำลึกเพียงนั้น ขุมทรัพย์นั้นทั้งหมด ย่อมหาสำเร็จประโยชน์แก่เขาในกาลทั้งปวงทีเดียวไม่ เพราะขุมทรัพย์เคลื่อนจากที่เสียบ้าง ความจำของเขาย่อมหลงลืมเสียบ้าง นาคทั้งหลายลักไปเสียบ้าง ยักษ์ทั้งหลายลักไปเสียบ้าง ทายาทผู้ไม่เป็นที่รักขุดเอาไปเมื่อเขาไม่เห็นบ้าง เมื่อใดเขาสิ้นบุญ เมื่อนั้นขุมทรัพย์ทั้งหมดนั้นย่อมพินาศไป ขุมทรัพย์คือบุญ เป็นขุมทรัพย์อันผู้ใดเป็นหญิงก็ตาม เป็นชายก็ตาม ฝังไว้ดีแล้วด้วยทาน ศีลความสำรวม และความฝึกตน ในเจดีย์ก็ดี ในสงฆ์ก็ดี ในบุคคลก็ดี ในแขกก็ดี ในมารดาก็ดี ในบิดาก็ดี ในพี่ชายก็ดี ขุมทรัพย์นั้นชื่อว่าอันผู้นั้นฝังไว้ดีแล้ว ใครๆ ไม่อาจผจญได้ เป็นของติดตามตนไป บรรดาโภคะทั้งหลายเมื่อเขาจำต้องละไป เขาย่อมพาขุมทรัพย์คือบุญนั้นไป ขุมทรัพย์คือบุญ ไม่สาธารณะแก่ชนเหล่าอื่น โจรลักไปไม่ได้ บุญนิธิอันใดติดตนไปได้ ปราชญ์พึงทำบุญนิธิอันนั้น บุญนิธินี้ให้สมบัติที่พึงใคร่ทั้งปวงแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เทวดาและมนุษย์ทั้งหลายปรารถนานักซึ่งผลใดๆ ผลนั้นๆ ทั้งหมด อันเทวดาและมนุษย์เหล่านั้นย่อมได้ด้วยบุญนิธินี้ ความเป็นผู้มีผิวพรรณงาม ความเป็นผู้มีเสียงไพเราะ ความเป็นผู้มีทรวดทรงดี ความเป็นผู้มีรูปสวย ความเป็นอธิบดี ความเป็นผู้มีบริวาร อิฐผลทั้งปวงนั้น อันเทวดาและมนุษย์ย่อมได้ด้วยบุญนิธินี้ ความเป็นพระราชาประเทศราช ความเป็นใหญ่สุขของพระเจ้าจักรพรรดิอันเป็นที่รัก แม้ความเป็นพระราชาแห่งเทวดาในทิพกาย อิฐผลทั้งปวงนั้น อันเทวดาและมนุษย์ย่อมได้ด้วยบุญนิธินี้ มนุษย์สมบัติ ความยินดีในเทวโลก และนิพพานสมบัติ อิฐผลทั้งปวงนี้ เทวดาและมนุษย์ย่อมได้ด้วยบุญนิธินี้ ความที่พระโยคาวจร ถ้าเมื่ออาศัยคุณเครื่องถึงพร้อมคือมิตร แล้วประกอบอยู่โดยอุบายอันแยบคายไซร้ เป็นผู้มีความชำนาญในวิชชาและวิมุตติ อิฐผลทั้งปวงนี้ อันเทวดาและมนุษย์ย่อมได้ด้วยบุญนิธินี้ ปฏิสัมภิทา วิโมกข์ สาวกบารมีญาณ ปัจเจกโพธิญาณ และพุทธภูมิ

อิฐผลทั้งปวงนี้ อันเทวดาและมนุษย์ย่อมได้ด้วยบุญนิธินี้ คุณเครื่องถึงพร้อมคือบุญนี้ เป็นไปเพื่อประโยชน์มากอย่างนี้ เพราะเหตุนั้น บัณฑิตผู้มีปัญญาจึงสรรเสริญความที่บุคคลมีบุญอันทำไว้แล้ว ฯ

จบนิธิกัณฑ์

กรณียเมตตสูตรในขุททกปาฐะ

[๑๐] กุลบุตรผู้ฉลาดในประโยชน์ ปรารถนาจะตรัสรู้บทอันสงบแล้วอยู่ พึงบำเพ็ญไตรสิกขา กุลบุตรนั้นพึงเป็นผู้อาจหาญ เป็นผู้ตรง ซื่อตรง ว่าง่าย อ่อนโยน ไม่เย่อหยิ่ง สันโดษ เลี้ยงง่าย มีกิจน้อย มีความประพฤติเบา มีอินทรีย์อันสงบระงับ มีปัญญาเครื่องรักษาตน ไม่คะนอง ไม่พัวพันในสกุลทั้งหลาย ไม่พึงประพฤติทุจริตเล็กน้อยอะไรๆ ซึ่งเป็นเหตุให้ท่านผู้รู้เหล่าอื่นติเตียนได้ พึงแผ่ไมตรีจิตในสัตว์ทั้งหลายว่า ขอสัตว์ทั้งปวงจงเป็นผู้มีสุข มีความเกษม มีตนถึงความสุขเถิด สัตว์มีชีวิตเหล่าใดเหล่าหนึ่งมีอยู่ เป็นผู้สะดุ้งหรือเป็นผู้มั่นคง ผอมหรือพี และสัตว์เหล่าใดมีกายยาวหรือใหญ่ ปานกลางหรือสั้น ที่เราเห็นแล้วหรือมิได้เห็น อยู่ในที่ไกลหรือที่ใกล้ ที่เกิดแล้วหรือแสวงหาที่เกิด ขอสัตว์ทั้งหมดนั้นจงเป็นผู้มีตนถึงความสุขเถิด สัตว์อื่นไม่พึงข่มขู่สัตว์อื่น ไม่พึงดูหมิ่นอะไรเขาในที่ไหนๆ ไม่พึงปรารถนาทุกข์แก่กันและกันเพราะความกริ้วโกรธ เพราะความเคียดแค้น มารดาถนอมบุตรคนเดียวผู้เกิดในตน แม้ด้วยการยอมสละชีวิตได้ ฉันใด กุลบุตรผู้ฉลาดในประโยชน์พึงเจริญเมตตามีในใจไม่มีประมาณในสัตว์ทั้งปวง แม้ฉันนั้น ก็กุลบุตรนั้น พึงเจริญเมตตามีในใจไม่มีประมาณไปในโลกทั้งสิ้น ทั้งเบื้องบน เบื้องต่ำ เบื้องขวาง ไม่คับแคบ ไม่มีเวร ไม่มีศัตรู กุลบุตรผู้เจริญเมตตานั้นยืนอยู่ก็ดี เดินอยู่ก็ดี นั่งอยู่ก็ดี นอนอยู่ก็ดี พึงเป็นผู้ปราศจากความง่วงเหงาเพียงใด ก็พึงตั้งสตินี้ไว้เพียงนั้น บัณฑิตทั้งหลายกล่าววิหารธรรมนี้ว่า เป็นพรหมวิหาร ในธรรมวินัยของพระอริยเจ้านี้ กุลบุตรผู้เจริญเมตตา ไม่เข้าไปอาศัยทิฐิ เป็นผู้มีศีล ถึงพร้อมด้วยทัศนะ กำจัดความยินดีในกามทั้งหลายออกได้แล้ว ย่อมไม่ถึงความนอนในครรภ์อีกโดยแท้แล ฯ

จบเมตตสูตร

จบขุททกปาฐะ

คาถาธรรมบท ยมกวรรคที่ ๑

[๑๑] ธรรมทั้งหลายมีใจเป็นหัวหน้า มีใจประเสริฐที่สุด สำเร็จแล้วแต่ใจ ถ้าบุคคลมีใจอันโทษประทุษร้ายแล้ว กล่าวอยู่ก็ตาม ทำอยู่ก็ตาม ทุกข์ย่อมไปตามบุคคลนั้น เพราะทุจริต ๓ อย่างนั้น เหมือนล้อหมุนไปตามรอยเท้าโคผู้ลากเกวียนไปอยู่ ฉะนั้น ธรรมทั้งหลายมีใจเป็นหัวหน้า มีใจประเสริฐที่สุด สำเร็จแล้วแต่ใจ ถ้าบุคคลมีใจผ่องใส กล่าวอยู่ก็ตาม ทำอยู่ก็ตาม สุขย่อมไปตามบุคคลนั้นเพราะสุจริต ๓ อย่าง เหมือนเงามีปรกติไปตาม ฉะนั้น ก็ชนเหล่าใดเข้าไปผูกเวรไว้ว่า คนโน้นด่าเรา คนโน้นได้ตีเรา คนโน้นได้ชนะเรา คนโน้นได้ลักสิ่งของๆ เรา ดังนี้ เวรของชนเหล่านั้นย่อมไม่ระงับ ส่วนชนเหล่าใดไม่เข้าไปผูกเวรไว้ว่า คนโน้นด่าเรา คนโน้นได้ตีเรา คนโน้นได้ชนะเรา คนโน้นได้ลักสิ่งของๆ เรา ดังนี้ เวรของชนเหล่านั้นย่อมระงับ ในกาลไหนๆ เวรในโลกนี้ย่อมไม่ระงับเพราะเวรเลย แต่ย่อมระงับเพราะความไม่จองเวร ธรรมนี้เป็นของเก่า ก็ชนเหล่าอื่นไม่รู้สึกว่า พวกเราย่อมยุบยับในท่ามกลางสงฆ์นี้ ส่วนชนเหล่าใดในท่ามกลางสงฆ์นั้น ย่อมรู้สึก ความหมายมั่นย่อมระงับจากชนเหล่านั้น มารย่อมรังควาญบุคคลผู้มีปรกติเห็นอารมณ์ว่างาม ผู้ไม่สำรวมแล้วในอินทรีย์ทั้งหลาย ไม่รู้ประมาณในโภชนะ เกียจคร้าน มีความเพียรเลว เหมือนลมระรานต้นไม้ที่ทุรพล ฉะนั้น มารย่อมรังควาญไม่ได้ซึ่งบุคคลผู้มีปรกติเห็นอารมณ์ว่าไม่งามอยู่ สำรวมดีแล้วในอินทรีย์ทั้งหลาย รู้ประมาณในโภชนะ มีศรัทธา ปรารภความเพียร เหมือนลมระรานภูเขาหินไม่ได้ ฉะนั้น ผู้ใดยังไม่หมดกิเลสดุจน้ำฝาดปราศจากทมะและสัจจะจักนุ่งห่มผ้ากาสายะผู้นั้นไม่ควรเพื่อจะนุ่งห่มผ้ากาสายะ ส่วนผู้ใดมีกิเลสดุจน้ำฝาดอันคายแล้ว ตั้งมั่นแล้วในศีลประกอบด้วยทมะและสัจจะ ผู้นั้นแลย่อมควรเพื่อจะนุ่งห่มผ้ากาสาวะ ชนเหล่าใดมีความรู้ในธรรมอันหาสาระมิได้ว่าเป็นสาระ และมี

ปกติเห็นในธรรมอันเป็นสาระ ว่าไม่เป็นสาระ ชนเหล่านั้น มีความดำริผิดเป็นโคจร ย่อมไม่บรรลุธรรมอันเป็นสาระ ชนเหล่าใดรู้ธรรมอันเป็นสาระ โดยความเป็นสาระ และรู้ธรรมอันหาสาระมิได้ โดยความเป็นธรรมอันหาสาระมิได้ ชนเหล่านั้นมีความดำริชอบเป็นโคจร ย่อมบรรลุธรรมอันเป็นสาระ ฝนย่อมรั่วรดเรือนที่บุคคลมุงไม่ดี ฉันใด ราคะย่อมรั่วรดจิตที่บุคคลไม่อบรมแล้ว ฉันนั้น ฝนย่อมไม่รั่วรดเรือนที่บุคคลมุงดี ฉันใด ราคะย่อมไม่รั่วรดจิตที่บุคคลอบรมดีแล้ว ฉันนั้น บุคคลผู้ทำบาปย่อมเศร้าโศกในโลกนี้ย่อมเศร้าโศกในโลกหน้า ย่อมเศร้าโศกในโลกทั้งสอง บุคคลผู้ทำบาปนั้นย่อมเศร้าโศก บุคคลผู้ทำบาปนั้นเห็นกรรมที่เศร้าหมองของตนแล้ว ย่อมเดือดร้อน ผู้ทำบุญไว้แล้วย่อมบันเทิงในโลกนี้ ย่อมบันเทิงในโลกหน้า ย่อมบันเทิงในโลกทั้งสอง ผู้ทำบุญไว้แล้วนั้นย่อมบันเทิง ผู้ทำบุญไว้แล้วนั้นเห็นความบริสุทธิ์แห่งกรรมของตนแล้ว ย่อมบันเทิงอย่างยิ่ง บุคคลผู้ทำบาปย่อมเดือดร้อนในโลกนี้ ย่อมเดือดร้อนในโลกหน้า ย่อมเดือดร้อนในโลกทั้งสอง บุคคลผู้ทำบาปนั้นย่อมเดือดร้อนว่าบาปเราทำแล้ว บุคคลผู้ทำบาปนั้นไปสู่ทุคติแล้ว ย่อมเดือดร้อนโดยยิ่ง ผู้ทำบุญไว้แล้วย่อมเพลิดเพลินในโลกนี้ ย่อมเพลิดเพลินในโลกหน้า ย่อมเพลิดเพลินในโลกทั้งสอง ผู้ทำบุญไว้แล้วย่อมเพลิดเพลินว่า บุญอันเราทำไว้แล้ว ผู้ทำบุญไว้แล้วนั้นไปสู่สุคติ ย่อมเพลิดเพลินโดยยิ่ง หากว่านรชนกล่าวคำอันมีประโยชน์แม้มาก แต่เป็นผู้ไม่ทำกรรมอันการกบุคคลพึงกระทำ เป็นผู้ประมาทแล้วไซร้ นรชนนั้นย่อมไม่เป็นผู้มีส่วนแห่งคุณเครื่องความเป็นสมณะ ประดุจนายโคบาลนับโคของชนเหล่าอื่น ย่อมไม่มีส่วนแห่งปัญจ-โครส ฉะนั้น หากว่านรชนกล่าวคำอันมีประโยชน์แม้น้อย ย่อมประพฤติธรรมสมควรแก่ธรรม ละราคะ โทสะ และโมหะแล้ว รู้ทั่วโดยชอบ มีจิตหลุดพ้นด้วยดีแล้ว ไม่ถือมั่นในโลกนี้หรือในโลกหน้า นรชนนั้นย่อมเป็นผู้มีส่วนแห่งคุณเครื่องความเป็นสมณะ ฯ

จบยมกวรรคที่ ๑

คาถาธรรมบท อัปปมาทวรรคที่ ๒

[๑๒] ความไม่ประมาท เป็นทางเครื่องถึงอมตนิพพาน ความประมาท
เป็นทางแห่งความตาย ชนผู้ไม่ประมาทย่อมไม่ตาย ชน
เหล่าใดประมาทแล้วย่อมเป็นเหมือนคนตายแล้ว บัณฑิต
ทั้งหลายตั้งอยู่ในความไม่ประมาท ทราบเหตุนั่นโดยความ
แปลกกันแล้ว ย่อมบันเทิงในความไม่ประมาท ยินดีแล้ว
ในธรรมอันเป็นโคจรของพระอริยเจ้าทั้งหลาย ท่านเหล่านั้น
เป็นนักปราชญ์ เพ่งพินิจ มีความเพียรเป็นไปติดต่อ
มีความบากบั่นมั่นเป็นนิตย์ ย่อมถูกต้องนิพพานอันเกษมจาก
โยคะ หาธรรมอื่นยิ่งกว่ามิได้ ยศย่อมเจริญแก่บุคคลผู้มี
ความหมั่น มีสติ มีการงานอันสะอาด ผู้ใคร่ครวญแล้วจึงทำ
ผู้สำรวมระวัง ผู้เป็นอยู่โดยธรรม และผู้ไม่ประมาท ผู้มี
ปัญญาพึงทำที่พึงที่ห้วงน้ำท่วมทับไม่ได้ ด้วยความหมั่น
ความไม่ประมาท ความสำรวมระวัง และความฝึกตน ชน
ทั้งหลายผู้เป็นพาลมีปัญญาทราม ย่อมประกอบตามความ
ประมาท ส่วนนักปราชญ์ย่อมรักษาความไม่ประมาท เหมือน
ทรัพย์อันประเสริฐสุด ท่านทั้งหลายอย่าประกอบตามความ
ประมาทอย่าประกอบการชมเชยด้วยสามารถความยินดีในกาม
เพราะว่าคนผู้ไม่ประมาทแล้ว เพ่งอยู่ ย่อมถึงสุขอันไพบูลย์
เมื่อใด บัณฑิตย่อมบรรเทาความประมาทด้วยความไม่ประมาท
เมื่อนั้นบัณฑิตผู้มีความประมาทอันบรรเทาแล้วนั้น ขึ้นสู่
ปัญญาดุจปราสาท ไม่มีความโศก ย่อมพิจารณาเห็นหมู่สัตว์
ผู้มีความโศก นักปราชญ์ย่อมพิจารณาเห็นคนพาล เหมือน
บุคคลอยู่บนภูเขามองเห็นคนผู้อยู่ที่ภาคพื้น ฉะนั้น ผู้มี
ปัญญาดี เมื่อสัตว์ทั้งหลายประมาทแล้ว ย่อมไม่ประมาท
เมื่อสัตว์ทั้งหลายหลับ ย่อมตื่นอยู่โดยมาก ย่อมละบุคคล
เห็นปานนั้นไป ประดุจม้ามีกำลังเร็วละม้าไม่มีกำลังไป ฉะนั้น
ท้าวมัฆวาพถึง ความเป็นผู้ประเสริฐ ที่สุดกว่า เทวดาทั้งหลาย
ด้วยความไม่ประมาท บัณฑิตทั้งหลายย่อมสรรเสริญความ
ไม่ประมาท ความประมาทบัณฑิตติเตียนทุกเมื่อ ภิกษุยินดี
แล้วในความไม่ประมาท หรือเห็นภัยในความประมาท เผา
สังโยชน์น้อยใหญ่ไป ดังไฟไหม้เชื้อน้อยใหญ่ไป ฉะนั้น
ภิกษุผู้ยินดีแล้วในความไม่ประมาทหรือเห็นภัยใน ความประ
มาทเป็นผู้ไม่ควรเพื่อจะเสื่อมรอบ ย่อมมีในที่ใกล้นิพพาน

ทีเดียว ฯ

จบอัปปมาทวรรคที่ ๒

คาถาธรรมบท จิตตวรรคที่ ๓

[๑๓] นักปราชญ์ย่อมทำจิตที่ดิ้นรน กลับกลอกรักษาได้โดยยาก ห้ามได้โดยยาก ให้ตรง ดังช่างศรดัดลูกศรให้ตรง ฉะนั้น จิตนี้อันพระโยคาวจรยกขึ้นแล้วจากอาลัย คือเบญจกาม คุณเพียงดังน้ำ ซัดไปในวิปัสสนากรรมฐานเพียงดังบก เพื่อจะละบ่วงมาร ย่อมดิ้นรน ดุจปลาอันชาวประมง ยกขึ้นแล้วจากที่อยู่คือน้ำโยนไปแล้วบนบก ดิ้นรนอยู่ ฉะนั้น การฝึกฝนจิตที่ข่มได้ยาก อันเร็ว มีปรกติตกไปในอารมณ์อันบุคคลพึงใคร่อย่างไร เป็นความดี เพราะว่าจิตที่บุคคลฝึกดีแล้วนำสุขมาให้ นักปราชญ์พึงรักษาจิตที่เห็นได้แสนยาก ละเอียดอ่อนมีปกติตกไปตามความใคร่ เพราะว่าจิตที่บุคคลคุ้มครองแล้วนำสุขมาให้ ชนเหล่าใดจักสำรวมจิตอันไปในที่ไกล ดวงเดียวเที่ยวไป หาสรีระมิได้ มีถ้ำเป็นที่อยู่อาศัย ชนเหล่านั้นจะพ้นจากเครื่องผูกแห่งมาร ปัญญาย่อมไม่บริบูรณ์แก่บุคคลผู้มีจิตไม่ตั้งมั่น ไม่รู้แจ่มแจ้งซึ่งพระสัทธรรม มีความเลื่อมใสอันเลื่อนลอย ภัยย่อมไม่มีแก่พระขีณาสพ ผู้มีจิตอันราคะไม่รั่วรด ผู้มีใจอันโทสะไม่ตามกระทบแล้ว ผู้มีบุญและบาปอันละได้แล้ว ผู้ตื่นอยู่ กุลบุตรทราบกายนี้ว่าเปรียญด้วยหม้อแล้ว พึงกั้นจิตนี้ให้เปรียบเหมือนนคร พึงรบมารด้วยอาวุธคือ ปัญญา อนึ่ง พึงรักษาตรุณวิปัสสนาที่ตนชนะแล้ว และไม่พึงห่วงใย กายนี้อันบุคคลทิ้งแล้ว มีวิญญาณปราศแล้วไม่นานหนอจักนอนทับแผ่นดิน ประดุจท่อนไม้ไม่มีประโยชน์โจรหัวโจกเห็นโจรหัวโจก ก็หรือคนมีเวรเห็นคนผู้คู่เวรกันพึงทำความฉิบหาย และความทุกข์ใดให้ จิตที่บุคคลตั้งไว้ผิดพึงทำบุคคลนั้นให้เลวยิ่งกว่าความฉิบหายและความทุกข์นั้นมารดาบิดาไม่พึงทำเหตุนั้นได้ หรือแม้ญาติเหล่าอื่นก็ไม่พึงทำเหตุนั้นได้ จิตที่บุคคลตั้งไว้ชอบแล้ว พึงทำเขาให้ประเสริฐกว่าเหตุนั้น ฯ

จบจิตตวรรคที่ ๓

คาถาธรรมบท ปุปผวรรคที่ ๔

[๑๔] ใครจักรู้แจ้งแผ่นดินนี้ ใครจักรู้แจ้งยมโลกและมนุษยโลกนี้

พร้อมกับเทวโลก ใครจักเลือกสรรบทธรรมที่เราแสดงดีแล้ว
ดุจนายมาลาการผู้ฉลาด เลือกสรรดอกไม้ ฉะนั้น พระเสขะ
จักรู้แจ้งแผ่นดิน พระเสขะจักรู้แจ้งยมโลกและมนุษยโลกนี้
พร้อมกับเทวโลก พระเสขะจักเลือกสรรบทธรรมที่เรา
แสดงดีแล้วดุจนายมาลาการผู้ฉลาดเลือกสรรดอกไม้ ฉะนั้น
ภิกษุทราบกายนี้ว่า เปรียบด้วยฟองน้ำ ตรัสรู้พร้อมเฉพาะ
กายนี้ว่ามีพยับแดดเป็นธรรม ตัดดอกไม้อันเป็นประธาน
ของมารแล้ว พึงไปสู่ที่ที่มัจจุราชไม่เห็น มัจจุย่อมจับนระ
ผู้มีใจอันซ่านไปแล้วในอารมณ์ต่างๆ กำลังเลือกเก็บดอกไม้
ทั้งหลายนั่นเทียวไป เหมือนห้วงน้ำใหญ่พัดบ้านอันหลับแล้ว
ไป ฉะนั้น มัจจุผู้ทำซึ่งที่สุด ย่อมทำนระผู้มีใจอันซ่าน
ไปแล้วในอารมณ์ต่างๆ กำลังเลือกเก็บดอกไม้ทั้งหลาย ไม่อิ่ม
แล้วในกามคุณนั่นแล ไว้ในอำนาจ ภมรไม่ยังดอกไม้
อันมีสีให้ชอกช้ำ ลิ้มเอาแต่รสแล้วย่อมบินไป แม้ฉันใด
มุนีพึงเที่ยวไปในบ้าน ฉันนั้น บุคคลไม่พึงใส่ใจคำแสลงหู
ของชนเหล่าอื่น ไม่พึงแลดูกิจที่ทำแล้วและยังไม่ได้ทำ
ของชนเหล่าอื่น พึงพิจารณากิจที่ทำแล้วและยังไม่ได้ทำของ
ตนเท่านั้น ดอกไม้งามมีสีแต่ไม่มีกลิ่นแม้ฉันใด วาจาสุภาษิต
ย่อมไม่มีผลแก่บุคคลผู้ไม่ทำ ฉันนั้น ดอกไม้งามมีสีมีกลิ่น
แม้ฉันใด วาจาสุภาษิตย่อมมีผลแก่บุคคลผู้ทำดี ฉันนั้น
นายมาลาการพึงทำกลุ่มดอกไม้ให้มาก แต่กองแห่งดอกไม้
แม้ฉันใด สัตว์ [ผู้มีอันจะพึงตายเป็นสภาพ] ผู้เกิดแล้ว
พึงทำกุศลให้มาก ฉันนั้น กลิ่นดอกไม้ย่อมฟุ้งทวนลมไป
ไม่ได้ กลิ่นจันทน์หรือกฤษณา และกะลำพัก ย่อมฟุ้งทวน
ลมไปไม่ได้ ส่วนกลิ่นของสัตบุรุษย่อมฟุ้งทวนลมไปได้
เพราะสัตบุรุษฟุ้งไปทั่วทิศ กลิ่นคือศีลเป็นเยี่ยมกว่าคันธชาติ
เหล่านี้ คือจันทน์ กฤษณา ดอกบัว และมะลิ กลิ่นกฤษณา
และจันทน์นี้ เป็นกลิ่นมีประมาณน้อย ส่วนกลิ่นของผู้
มีศีลทั้งหลายเป็นกลิ่นสูงสุด ย่อมฟุ้งไปในเทวดาและมนุษย์
ทั้งหลาย มารย่อมไม่พบทางของท่านผู้มีศีลถึงพร้อมแล้ว
มีปกติอยู่ด้วยความไม่ประมาท ผู้พ้นวิเศษแล้วเพราะรู้
โดยชอบ ดอกปทุมมีกลิ่นหอม พึงเกิดในกองแห่งหยากเยื่อ
อันเขาทิ้งแล้วในใกล้ทางใหญ่นั้น ย่อมเป็นที่รื่นรมย์ใจ

ฉันใด พระสาวกของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เมื่อปุถุชน
ทั้งหลายผู้เป็นเพียงดั่งกองหยากเยื่อ ย่อมไพโรจน์ล่วงปุถุชน
ทั้งหลายผู้เป็นดังคนบอดด้วยปัญญา ฉันนั้น ฯ

จบปุปผวรรคที่ ๔

คาถาธรรมบท พาลวรรคที่ ๕

[๑๕] ราตรียาวแก่คนผู้ตื่นอยู่ โยชน์ยาวแก่คนผู้เมื่อยล้า สงสาร
ยาวแก่คนพาลผู้ไม่รู้แจ้งพระสัทธรรม ถ้าว่าบุคคลเมื่อเที่ยวไป
ไม่พึงประสบสหายประเสริฐกว่าตน หรือสหายผู้เช่นด้วย
ตนไซร้ บุคคลนั้นพึงทำการเที่ยวไปผู้เดียวให้มั่น เพราะว่า
คุณเครื่องความเป็นสหาย ย่อมไม่มีในคนพาล คนพาล
ย่อมเดือดร้อนว่า บุตรของเรามีอยู่ ทรัพย์ของเรามีอยู่ ดังนี้
ตนนั่นแลย่อมไม่มีแก่ตน บุตรทั้งหลายแต่ที่ไหน ทรัพย์แต่
ที่ไหน ผู้ใดเป็นพาลย่อมสำคัญความที่ตนเป็นพาลได้ ด้วย
เหตุนั้น ผู้นั้นยังเป็นบัณฑิตได้บ้าง ส่วนผู้ใดเป็นพาลมีความ
สำคัญตนว่าเป็นบัณฑิต ผู้นั้นแลเรากล่าวว่าเป็นพาล ถ้าคน
พาลเข้าไปนั่งใกล้บัณฑิตแม้ตลอดชีวิต เขาย่อมไม่รู้แจ้งธรรม
เหมือนทัพพีไม่รู้จักรสแกง ฉะนั้น ถ้าว่าวิญญูชนเข้าไปนั่ง
ใกล้บัณฑิตแม้ครู่หนึ่ง ท่านย่อมรู้ธรรมได้ฉับพลัน เหมือน
ลิ้นรู้รสแกงฉะนั้น คนพาลมีปัญญาทราม มีตนเหมือนข้าศึก
เที่ยวทำบาปกรรมอันมีผลเผ็ดร้อน บุคคลทำกรรมใดแล้วย่อม
เดือดร้อนในภายหลัง กรรมนั้นทำแล้วไม่ดี บุคคลมีหน้า
ชุ่มด้วยน้ำตา ร้องไห้อยู่ ย่อมเสพผลของกรรมใด
กรรมนั้นทำแล้วไม่ดี บุคคลทำกรรมใดแล้ว ย่อมไม่เดือดร้อน
ในภายหลัง กรรมนั้นแลทำแล้วเป็นดี บุคคลอันปีติโสมนัส
เข้าถึงแล้ว [ด้วยกำลังแห่งปีติ] [ด้วยกำลังแห่งโสมนัส]
ย่อมเสพผลแห่งกรรมใด กรรมนั้นทำแล้วเป็นดี คนพาล
ย่อมสำคัญบาปประดุจน้ำหวาน ตลอดกาลที่บาปยังไม่ให้ผล
แต่บาปให้ผลเมื่อใด คนพาลย่อมเข้าถึงทุกข์เมื่อนั้น คนพาล
ถึงบริโภคโภชนะด้วยปลายหญ้าคาทุกเดือนๆ เขาย่อมไม่ถึง
เสี้ยวที่ ๑๖ ซึ่งจำแนกออกไปแล้ว ๑๖ หน ของพระอริย
บุคคลทั้งหลายผู้มีธรรมอันนับได้แล้ว ก็บาปกรรมบุคคล
ทำแล้วยังไม่แปรไป เหมือนน้ำนมในวันนี้ยังไม่แปรไป
ฉะนั้น บาปกรรมนั้นย่อมตามเผาคนพาล เหมือนไฟอันเถ้า

ปกปิดแล้ว ฉะนั้น ความรู้นั้นย่อมเกิดแก่คนพาลเพื่อสิ่งมิใช่ประโยชน์อย่างเดียว ความรู้ ยังปัญญาชื่อว่ามุทธาของเขาให้ฉิบหายตกไป ย่อมฆ่าส่วนแห่งธรรมขาวของคนพาลเสีย ภิกษุผู้เป็นพาล พึงปรารถนาความสรรเสริญอันไม่มีอยู่ ความห้อมล้อมในภิกษุทั้งหลาย ความเป็นใหญ่ในอาวาส และการบูชาในสกุลของชนเหล่าอื่น ความดำริย่อมบังเกิดขึ้นแก่ภิกษุพาลว่า คฤหัสถ์และบรรพชิตทั้งสองฝ่าย จงสำคัญกรรมที่บุคคลทำแล้วว่า เพราะอาศัยเราผู้เดียว คฤหัสถ์และบรรพชิตเหล่านั้นจงเป็นไปในอำนาจของเราผู้เดียว ในบรรดากิจน้อยและกิจใหญ่ทั้งหลาย กิจอะไรๆ อิจฉา [ความริษยา] มานะ [ความถือตัว] ย่อมเจริญแก่ภิกษุพาลนั้น ภิกษุผู้เป็นสาวกของพระพุทธเจ้ารู้ยิ่งแล้ว ซึ่งปฏิปทา ๒ อย่างนี้ว่า ปฏิปทาอันเข้าอาศัยลาภเป็นอย่างหนึ่ง ปฏิปทาเครื่องให้ถึงนิพพานเป็นอย่างหนึ่ง ดังนี้แล้ว ไม่พึงเพลิดเพลินสักการะ พึงพอกพูนวิเวกเนืองๆ ฯ

จบพาลวรรคที่ ๕

คาถาธรรมบท ปัณฑิตวรรคที่ ๖

[๑๖] บุคคลพึงเห็นบุคคลใดผู้มักชี้โทษ เหมือนบุคคลผู้บอกขุมทรัพย์ มักกล่าวข่มขี่ มีปัญญา พึงคบบุคคลผู้เป็นบัณฑิตเช่นนั้น เพราะว่าเมื่อคบบัณฑิตเช่นนั้น มีแต่คุณที่ประเสริฐ โทษที่ลามกย่อมไม่มี บุคคลพึงกล่าวสอน พึงพร่ำสอน และพึงห้ามจากธรรมของอสัตบุรุษ ก็บุคคลนั้น ย่อมเป็นที่รักของสัตบุรุษทั้งหลาย แต่ไม่เป็นที่รักของพวกอสัตบุรุษ บุคคลไม่ควรคบมิตรเลวทราม ไม่ควรคบบุรุษอาธรรม์ ควรคบมิตรดี ควรคบบุรุษสูงสุด บุคคลผู้อิ่มเอิบในธรรม มีใจผ่องใสแล้ว ย่อมอยู่เป็นสุข บัณฑิตย่อมยินดีในธรรมที่พระอริยเจ้าประกาศแล้วทุกเมื่อ ก็พวกคนไขน้ำย่อมไขน้ำไป พวกช่างศรย่อมดัดลูกศร พวกช่างฉากย่อมฉากไม้ บัณฑิตทั้งหลายย่อมฝึกฝนตน ภูเขาหินล้วน เป็นแท่งทึบย่อมไม่หวั่นไหวเพราะลมฉันใด บัณฑิตทั้งหลายย่อมไม่หวั่นไหวเพราะนินทาและสรรเสริญ ฉันนั้น ห้วงน้ำลึกใสไม่ขุ่นมัว แม้ฉันใด บัณฑิตย์ทั้งหลายฟังธรรมแล้วย่อมผ่องใส ฉันนั้น สัตบุรุษทั้งหลายย่อมเว้นในธรรม

ทั้งปวงโดยแท้ สัตบุรุษทั้งหลายหาใคร่กามบ่นไม่ บัณฑิต
ทั้งหลายผู้อันสุขหรือทุกข์ถูกต้องแล้ว ย่อมไม่แสดงอาการ
สูงๆ ต่ำๆ บัณฑิตย่อมไม่ทำบาปเพราะเหตุแห่งตน ไม่ทำ
บาปเพราะเหตุแห่งผู้อื่น ไม่พึงปรารถนาบุตร ไม่พึงปรารถนา
ทรัพย์ ไม่พึงปรารถนาแว่นแคว้น ไม่พึงปรารถนาความ
สำเร็จแก่ตนโดยไม่ชอบธรรม บัณฑิตนั้นพึงเป็นผู้มีศีล
มีปัญญา ประกอบด้วยธรรม ในหมู่มนุษย์ ชนผู้ที่ถึงฝั่งมี
น้อย ส่วนหมู่สัตว์นอกนี้ย่อมเลาะไปตามฝั่งทั้งนั้น ก็ชน
เหล่าใดแล ประพฤติตามธรรมในธรรมอันพระสุคตเจ้าตรัส
แล้วโดยชอบ ชนเหล่านั้นข้ามบ่วงมารที่ข้ามได้โดยยาก แล้ว
จักถึงฝั่ง บัณฑิตออกจากอาลัยแล้ว อาศัยความไม่มีอาลัย
ละธรรมดำแล้วพึงเจริญธรรมขาว บัณฑิตพึงปรารถนาความ
ยินดียิ่งในวิเวกที่ยินดีได้โดยยาก ละกามทั้งหลายแล้ว
ไม่มีกิเลสเครื่องกังวล พึงชำระตนให้ผ่องแผ้ว จากเครื่อง
เศร้าหมองจิต ชนเหล่าใดอบรมจิตด้วยดีโดยชอบ ในองค์แห่ง
ธรรมสามัคคีเป็นเครื่องตรัสรู้ ชนเหล่าใดไม่ถือมั่น ยินดี
แล้วในการสละคืนความถือมั่น ชนเหล่านั้นมีอาสวะสิ้นแล้ว
มีความรุ่งเรืองปรินิพพานแล้วในโลก ฯ

จบปัณฑิตวรรคที่ ๖

คาถาธรรมบท อรหันตวรรคที่ ๗

[๑๗] ความเร่าร้อนย่อมไม่มีแก่ผู้ที่มีทางไกลอันถึงแล้ว ผู้มีความ
โศกปราศไปแล้ว ผู้พ้นวิเศษแล้วในธรรมทั้งปวง ผู้มีกิเลส
เครื่องร้อยรัดทั้งปวงอันละได้แล้ว ท่านผู้มีสติย่อมขวนขวาย
ท่านย่อมไม่ยินดีในที่อยู่ ท่านละความห่วงใยเสีย เหมือน
หงส์สละเปือกตมไป ฉะนั้น ชนเหล่าใดไม่มีการสั่งสม
มีโภชนะอันกำหนดแล้ว มีสุญญตวิโมกข์และอนิมิตตวิโมกข์
เป็นโคจร คติของชนเหล่านั้น รู้ได้โดยยาก เหมือนคติ
ฝูงนกในอากาศ ฉะนั้น ภิกษุใดมีอาสวะสิ้นแล้ว อันตัณหา
และทิฐิไม่อาศัยแล้วในอาหาร มีสุญญตวิโมกข์และอนิมิตต
วิโมกข์เป็นโคจร รอยเท้าของภิกษุนั้นไปตามได้โดยยาก
เหมือนรอยเท้าของฝูงนกในอากาศ ฉะนั้น อินทรีย์ของภิกษุ
ใดถึงความสงบระงับ เหมือนม้าอันนายสารถีฝึกดีแล้ว แม้
เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ย่อมรักใคร่ต่อภิกษุนั้น ผู้มีมานะ

อันละได้แล้ว หาอาสวะมิได้ ผู้คงที่ ภิกษุผู้มีอาสวะสิ้นแล้ว
มีใจเสมอด้วยแผ่นดิน ผู้คงที่ เปรียบดังเสาเขื่อน มีวัตรดี
ปราศจากกิเลสเพียงดังเปือกตม ผ่องใส เหมือนห้วงน้ำที่
ปราศจากเปือกตมมีน้ำใส ย่อมไม่พิโรธ สงสารทั้งหลาย
ย่อมไม่มีแก่ภิกษุผู้คงที่ มีอาสวะสิ้นแล้ว เช่นนั้น ใจ วาจา
และกายกรรมของภิกษุผู้ขีณาสพนั้น ผู้หลุดพ้นแล้วเพราะ
รู้โดยชอบ สงบระงับ คงที่ เป็นธรรมชาติสงบแล้ว นรชนใด
ไม่เชื่อต่อผู้อื่น รู้นิพพานอันปัจจัยอะไรๆ ทำไม่ได้ ผู้ตัดที่ต่อ
มีโอกาสอันขจัดแล้ว มีความหวังอันคลายแล้ว นรชนนั้น
แลเป็นบุรุษผู้สูงสุด พระอรหันต์ทั้งหลายย่อมอยู่ในที่ใดคือ
บ้านหรือป่า ที่ลุ่มหรือที่ดอน ที่นั้นเป็นภาคพื้นอันบุคคล
พึงรื่นรมย์ ชนไม่ยินดีในป่าเหล่าใด ป่าเหล่านั้น ควร
รื่นรมย์ ผู้มีราคะไปปราศแล้วทั้งหลาย จักยินดีในป่าเห็น
ปานนั้น เพราะว่าท่านไม่ใช่ผู้แสวงหากาม ฯ

จบอรหันตวรรคที่ ๖

คาถาธรรมบท สหัสสวรรคที่ ๘

[๑๘] หากว่าวาจาแม้ตั้งพันประกอบด้วยบทอันไม่เป็นประโยชน์ไซร้
บทอันเป็นประโยชน์บทหนึ่งที่บุคคลฟังแล้วย่อมสงบ ประ-
เสริฐกว่า คาถาแม้ตั้งพันประกอบด้วยบทอันไม่เป็นประโยชน์
ไซร้ คาถาบทหนึ่งที่บุคคลฟังแล้วย่อมสงบประเสริฐกว่า
ก็บุคคลใดพึงกล่าวคาถา ประกอบด้วยบทอันไม่เป็นประโยชน์
ตั้งร้อย บทธรรมบทหนึ่งที่บุคคลฟังแล้วย่อมสงบ ประ
เสริฐกว่า บุคคลใดพึงชนะหมู่มนุษย์ตั้งพันคูณด้วยพัน ใน
สงคราม บุคคลนั้นไม่ชื่อว่าเป็นผู้ชนะอย่างสูงในสงคราม
ส่วนบุคคลใดพึงชนะตนผู้เดียว บุคคลนั้นแล ชื่อว่าเป็น
ผู้ชนะอย่างสูงสุดในสงคราม ตนแลอันบุคคลชนะแล้ว
ประเสริฐ ส่วนหมู่สัตว์นอกนี้ๆ อันบุคคลชนะแล้วจัก
ประเสริฐอะไร เพราะว่า เทวดา คนธรรพ์ มารกับ
ทั้งพรหม พึงทำความชนะของบุรุษผู้มีตนอันฝึกแล้ว มีปกติ
ประพฤติสำรวมเป็นนิตย์ ผู้เป็นสัตว์เกิดเห็นปานนั้น
ให้กลับแพ้ไม่ได้ ก็การบูชาของผู้ที่บูชาท่านผู้มีตนอันอบรม
แล้วคนหนึ่ง แม้เพียงครู่หนึ่ง ประเสริฐกว่าการบูชาของผู้ที่
บูชาด้วยทรัพย์พันหนึ่งตลอดร้อยปีเสมอทุกเดือนๆ การบูชา

ตั้งร้อยปีนั้นจะประเสริฐอะไร ก็การบูชา ของผู้ที่บูชาท่าน ผู้มีตนอันอบรมแล้วคนหนึ่งแล แม้เพียงครู่หนึ่ง ประเสริฐกว่าผู้บำเรอไฟในป่าตั้งร้อยปี การบำเรอไฟตั้งร้อยปีนั้น จะประเสริฐอะไร บุคคลผู้มุ่งบุญพึงบูชายัญที่บุคคลเซ่นสรวงแล้ว และยัญที่บุคคลบูชาแล้ว อย่างใดอย่างหนึ่งในโลก ตลอดปีหนึ่ง ยัญที่บุคคลเซ่นสรวงแล้ว และยัญที่บุคคลบูชาแล้ว [ทาน] นั้น แม้ทั้งหมด ย่อมไม่ถึงส่วนที่ ๔ แห่งการอภิวาทในท่านผู้ดำเนินไปตรงทั้งหลาย การอภิวาทในท่านผู้ดำเนินไปตรงทั้งหลาย ประเสริฐกว่า ธรรม ๔ ประการ คือ อายุ วรรณะ สุขะ พละ ย่อมเจริญแก่บุคคลผู้มีการอภิวาทเป็นปกติ ผู้อ่อนน้อมต่อผู้เจริญเป็นนิตย์ ก็บุคคลผู้มีศีลเพ่งพินิจ มีชีวิตอยู่วันเดียว ประเสริฐกว่าบุคคลผู้ทุศีล มีจิตไม่มั่นคง มีชีวิตอยู่ตั้งร้อยปี ก็บุคคลผู้มีปัญญาเพ่งพินิจ มีชีวิตอยู่วันเดียวประเสริฐกว่าบุคคลผู้ไร้ปัญญา มีจิตไม่มั่นคง มีชีวิตอยู่ตั้งร้อยปี ก็บุคคลผู้ปรารภความเพียรมั่น มีชีวิตอยู่วันเดียว ประเสริฐกว่าบุคคลผู้เกียจคร้าน มีความเพียรอันเลว มีชีวิตอยู่ตั้งร้อยปี ก็บุคคลผู้พิจารณาเห็นความเกิดขึ้นและเสื่อมไป มีชีวิตอยู่วันเดียวประเสริฐกว่าบุคคล ผู้ไม่พิจารณาเห็นความเกิดขึ้น และความเสื่อมไป มีชีวิตอยู่ตั้งร้อยปี ก็บุคคลผู้พิจารณาเห็นอมตบท มีชีวิตอยู่วันเดียว ประเสริฐกว่าบุคคลผู้ไม่พิจารณาเห็นอมตบท มีชีวิตอยู่ร้อยปี ก็บุคคลผู้พิจารณาเห็นธรรมอันสูงสุด มีชีวิตอยู่วันเดียวประเสริฐกว่าบุคคล ผู้ไม่พิจารณาเห็นธรรมอันสูงสุดมีชีวิตอยู่ร้อยปี

จบสหัสสวรรคที่ ๘

คาถาธรรมบท ปาปวรรคที่ ๙

[๑๙] บุคคลพึงรีบทำความดี พึงห้ามจิตจากบาป เพราะเมื่อทำบุญช้าไป ใจย่อมยินดีในบาป หากบุรุษพึงทำบาปไซร้ ไม่พึงทำบาปนั้นบ่อยๆ ไม่พึงทำความพอใจในบาปนั้น เพราะการสั่งสมบาปนำทุกข์มาให้ หากว่าบุรุษพึงทำบุญไซร้ พึงทำบุญนั้นบ่อยๆ พึงทำความพอใจในบุญนั้น เพราะการสั่งสมบุญนำสุขมาให้ แม้คนลามกย่อมเห็นความเจริญตราบเท่าที่บาปยังไม่ให้ผล แต่เมื่อใดบาปย่อมให้ผล คนลามกจึงเห็นบาป

เมื่อนั้น แม้คนเจริญก็ย่อมเห็นบาป ตราบเท่าที่ความเจริญ
ยังไม่ให้ผล บุคคลอย่าพึงดูหมิ่นบาปว่า บาปมีประมาณน้อย
[พอประมาณ] จักไม่มาถึง แม้หม้อน้ำย่อมเต็มได้ด้วยหยาด
น้ำที่ตกทีละหยาดๆ [ฉันใด] คนพาลสั่งสมบาปแม้ทีละ
น้อยๆ ย่อมเต็มด้วยบาป [ฉันนั้น] บุคคลอย่าพึงดูหมิ่น
บุญว่า บุญมีประมาณน้อยจักไม่มาถึง แม้หม้อน้ำย่อมเต็ม
ได้ด้วยหยาดน้ำที่ตกทีละหยาดๆ นักปราชญ์สั่งสมบุญแม้
ทีละน้อยๆ ย่อมเต็มด้วยบุญ ภิกษุพึงเว้นบาปดุจพ่อค้า
มีพวกน้อย มีทรัพย์มาก เว้นทางที่ควรกลัว ดุจบุรุษผู้ใคร่
ต่อชีวิตเว้นยาพิษ ฉะนั้น ถ้าที่ฝ่ามือไม่พึงมีแผลไซร้
บุคคลพึงนำยาพิษไปด้วยฝ่ามือได้ เพราะยาพิษย่อมไม่ซึมซาบ
ฝ่ามือที่ไม่มีแผล บาปย่อมไม่มีแก่คนไม่ทำ ผู้ใดย่อม
ประทุษร้ายต่อคนผู้ไม่ประทุษร้าย ผู้เป็นบุรุษหมดจด ไม่
มีกิเลสเครื่องยั่วยวน บาปย่อมกลับถึงผู้นั้นแหละ ผู้เป็นพาล
ดุจธุลีละเอียดที่บุคคลซัดทวนลมไป ฉะนั้น คนบางพวก
ย่อมเข้าถึงครรภ์ บางพวกมีกรรมอันลามก ย่อมเข้าถึงนรก
ผู้ที่มีคติดีย่อมไปสู่สวรรค์ ผู้ที่ไม่มีอาสวะย่อมปรินิพพาน
อากาศ ท่ามกลางสมุทร ช่องภูเขาอันเป็นที่เข้าไป ส่วนแห่ง
แผ่นดินที่บุคคลสถิตอยู่แล้ว พึงพ้นจากกรรมอันลามกได้
ไม่มีเลย อากาศ ท่ามกลางสมุทร ช่องภูเขาอันเป็นที่เข้าไป
ส่วนแห่งแผ่นดิน ที่บุคคลสถิตอยู่แล้ว มัจจุพึงครอบงำ
ไม่ได้ ไม่มีเลย ฯ

จบปาปวรรคที่ ๙

คาถาธรรมบท ทัณฑวรรคที่ ๑๐

[๒๐] ภิกษุทำตนให้เป็นอุปมาว่า สัตว์ทั้งปวงย่อมสะดุ้งต่ออาชญา
สัตว์ทั้งปวงย่อมกลัวต่อความตาย แล้วไม่พึงฆ่าเอง ไม่พึง
ใช้ผู้อื่นให้ฆ่า ภิกษุทำตนให้เป็นอุปมาว่า สัตว์ทั้งปวงย่อม
สะดุ้งต่ออาชญา ชีวิตเป็นที่รักของสัตว์ทั้งปวง แล้วไม่พึง
ฆ่าเอง ไม่พึงใช้ผู้อื่นให้ฆ่า ผู้ใดแสวงหาความสุขเพื่อตน
ย่อมเบียดเบียนสัตว์ทั้งหลายผู้ใคร่ความสุขด้วยอาชญา ผู้นั้น
ย่อมไม่ได้ความสุขในโลกหน้า ผู้ใดแสวงหาความสุขเพื่อ
ตน ย่อมไม่เบียดเบียนสัตว์ทั้งหลายผู้ใคร่ความสุข ด้วย
อาชญา ผู้นั้นย่อมได้ความสุขในโลกหน้า ท่านอย่าได้

กล่าวคำหยาบกะใครๆ ผู้ที่ท่านกล่าวแล้วพึงกล่าวตอบท่าน เพราะว่าถ้อยคำแข็งดีให้เกิดทุกข์ อาชญาตอบพึงถูกต้องท่าน ถ้าท่านไม่ยังตนให้หวั่นไหวดุจกังสดาลถูกขจัดแล้ว ท่านนี้จะเป็นผู้ถึงนิพพาน ความแข็งดีย่อมไม่มีแก่ท่าน นายโคบาลย่อมต้อนฝูงโคไปสู่ที่หากิน ด้วยท่อนไม้ฉันใด ความแก่และความตายย่อมต้อนอายุของสัตว์ทั้งหลายไป ฉันนั้น คนพาลผู้ไร้ปัญญาทำกรรมอันลามกอยู่ ย่อมไม่รู้สึก ภายหลังย่อมเดือดร้อนเพราะกรรมของตนเอง เหมือนบุคคลถูกไฟไหม้ ฉะนั้น ผู้ใดย่อมประทุษร้ายในพระขีณาสพผู้ไม่มีอาชญา ผู้ไม่ประทุษร้าย ด้วยอาชญา ผู้นั้นย่อมเข้าถึงเหตุแห่งทุกข์ ๑๐ อย่าง อย่างใดอย่างหนึ่งพลันทีเดียว คือ เวทนาหยาบช้า ความเสื่อมทรัพย์ ความแตกแห่งสรีระอาพาธหนัก ความฟุ้งซ่านแห่งจิต ความขัดข้องแต่พระราชาการกล่าวตู่อันร้ายแรง ความสิ้นญาติ ความย่อยยับแห่งโภคะทั้งหลาย หรือไฟย่อมไหม้เรือนของเขา เมื่อตายไป เขาผู้ไร้ปัญญาย่อมเข้าถึงนรก ความประพฤติเปลือย การทรงชฎา การนอนที่เปือกตม การไม่กินข้าว หรือการนอนเหนือแผ่นดิน ความคลุกคลีด้วยธุลี ความเพียรอันปรารภด้วยความเป็นคนกระโหย่ง ยังสัตว์มีความสงสัยอันข้ามไม่ได้แล้วให้หมดจดไม่ได้ ถ้าแม้บุคคลผู้ประดับแล้ว เป็นผู้สงบ ฝึกแล้ว เที่ยงแล้ว เป็นผู้ประพฤติธรรมอันประเสริฐ วางอาชญาในสัตว์ทุกจำพวก แล้วพึงประพฤติสม่ำเสมอไซร้ บุคคลนั้นชื่อว่าเป็นพราหมณ์ บุคคลนั้นชื่อว่าเป็นสมณะ บุคคลนั้นชื่อว่าเป็นภิกษุ บุรุษผู้เกียดกันอกุศลวิตกด้วยหิริ มีอยู่ในโลกน้อยคน บุรุษผู้บรรเทาความหลับตื่นอยู่ ดุจม้าที่เจริญหลบแส้ หาได้ยาก ม้าที่เจริญถูกนายสารถีเฆี่ยนด้วยแส้ย่อมทำความเพียร ฉันใด เธอทั้งหลายจงเป็นผู้มีความเพียร มีความสังเวช ฉันนั้นเถิด เธอทั้งหลายเป็นผู้ประกอบด้วยศรัทธา ศีล วิริยะ สมาธิ และการวินิจฉัยธรรม เป็นผู้มีวิชชาและจรณะอันสมบูรณ์ เป็นผู้มีสติ จักละทุกข์มีประมาณไม่น้อยนี้เสียได้ ก็พวกใช้น้ำย่อมไขน้ำไป พวกช่างศรย่อมดัดลูกศร พวกช่างถากย่อมถากไม้ ผู้มีวัตรอันงามย่อมฝึกตน ฯ

จบทัณฑวรรคที่ ๑๐

คาถาธรรมบท ชราวรรคที่ ๑๑

[๒๑] ร่าเริงอะไรกันหนอ ยินดีอะไรกัน ในเมื่อโลกสันนิวาสถูกไฟไหม้โพล่งแล้วเป็นนิตย์ ท่านทั้งหลายถูกความมืดหุ้มห่อแล้ว เพราะเหตุไรจึงไม่แสวงหาประทีป ท่านจงดูอัตภาพอันบุญกรรมทำให้วิจิตรแล้ว มีกายเป็นแผล อันกระดูกสามร้อยท่อนปรุงขึ้นแล้ว กระสับกระส่าย อันมหาชนดำริกันโดยมาก ไม่มีความยั่งยืนมั่นคง รูปนี้คร่ำคร่าแล้ว เป็นรังแห่งโรค ผุพัง กายของตนอันเปื่อยเน่าจะแตกเพราะชีวิตมีความตายเป็นที่สุด กระดูกเหล่าใดเขาไม่ปรารถนาแล้ว เหมือนน้ำเต้าในสารทกาล มีสีเหมือนนกพิราบ จะยินดีอะไรเพราะได้เห็นกระดูกเหล่านั้น สรีระอันกรรมสร้างสรรให้เป็นเมืองแห่งกระดูก มีเนื้อและเลือดเป็นเครื่องไล้ทา เป็นที่ตั้งแห่งความแก่ ความตาย ความถือตัว และความลบหลู่ ราชรถทั้งหลายอันวิจิตรย่อมคร่ำคร่าได้โดยแท้ อนึ่งแม้สรีระก็เข้าถึงความคร่ำคร่า ส่วนธรรมของสัตบุรุษย่อมไม่เข้าถึงความคร่ำคร่า สัตบุรุษแลย่อมสนทนาด้วยสัตบุรุษ บุรุษมีสุตะน้อยนี้ ย่อมแก่เหมือนโคถึก เนื้อของเขาย่อมเจริญ [แต่] ปัญญาของเขาหาเจริญไม่ เราแสวงหานายช่างเรือนอยู่ เมื่อยังไม่ประสบ แล่นไปแล้วสู่สงสารมีชาติไม่น้อย ความเกิดเป็นทุกข์ร่ำไป แน่ะนายช่างเรือน บัดนี้เราพบท่านแล้ว ท่านจักไม่ต้องสร้างเรือนอีก ซี่โครงของท่านทั้งหมดเราหักแล้ว ยอดเรือนเราขจัดเสียแล้ว จิตของเราถึงแล้วซึ่งนิพพานอันปราศจากสังขาร เราบรรลุความสิ้นแห่งตัณหาแล้ว คนพาลทั้งหลายไม่ประพฤติพรหมจรรย์ ไม่ได้ทรัพย์ในคราวเป็นหนุ่ม ย่อมซบเซา เหมือนนกกะเรียนแก่ ซบเซาอยู่บนเปือกตม ซึ่งสิ้นปลาแล้ว ฉะนั้น คนพาลทั้งหลายไม่ประพฤติพรหมจรรย์ ไม่ได้ทรัพย์ในคราวเป็นหนุ่มย่อมนอนทอดถอนถึงทรัพย์เก่า เหมือนลูกศรสิ้นไปแล้วจากแล่ง ฉะนั้น ฯ

จบชราวรรคที่ ๑๑

คาถาธรรมบท อัตตวรรคที่ ๑๒

[๒๒] หากว่าบุคคลพึงรู้ว่าตนเป็นที่รักไซร้ พึงรักษาตนนั้นไว้ให้เป็น

อัตภาพอันตนรักษาดีแล้ว บัณฑิตพึงประคับประคองตนไว้ตลอดยามทั้งสาม ยามใดยามหนึ่ง บุคคลพึงยังตนนั้นแลให้ตั้งอยู่ในคุณอันสมควรเสียก่อน พึงพร่ำสอนผู้อื่นในภายหลัง บัณฑิตไม่พึงเศร้าหมอง หากว่าภิกษุพึงทำตนเหมือนอย่างที่ตนพร่ำสอนคนอื่นไซร้ ภิกษุนั้นมีตนอันฝึกดีแล้ว หนอ พึงฝึก ได้ยินว่าตนแลฝึกได้ยาก ตนแลเป็นที่พึ่งของตน บุคคลอื่นไรเล่าพึงเป็นที่พึ่งได้ เพราะว่าบุคคลมีตนฝึกฝนดีแล้ว ย่อมได้ที่พึ่งอันได้โดยยาก ความชั่วที่ตนทำไว้เองเกิดแต่ตน มีตนเป็นแดนเกิด ย่อมย่ำยีคนมีปัญญาทราม ดุจเพชรย่ำยีแก้วมณีที่เกิดแต่หิน ฉะนั้น ความเป็นผู้ทุศีลล่วงส่วน ย่อมรวบรัดอัตภาพของบุคคลใด ทำให้เป็นอัตภาพอันตนรัดลงแล้ว เหมือนเถาย่านทรายรวบรัดไม้สาละให้เป็นอันท่วมทับแล้ว บุคคลนั้นย่อมทำตนเหมือนโจรผู้เป็นโจกปรารถนาโจรผู้เป็นโจก ฉะนั้น กรรมไม่ดีและไม่เป็นประโยชน์แก่ตน ทำได้ง่าย ส่วนกรรมใดแล เป็นประโยชน์ด้วย ดีด้วย กรรมนั้นแลทำได้ยากอย่างยิ่ง ผู้ใดมีปัญญาทราม อาศัยทิฐิอันลามก ย่อมคัดค้านคำสั่งสอนของพระ-พุทธเจ้า ผู้อรหันต์ เป็นพระอริยเจ้า มีปกติเป็นอยู่โดยธรรม การคัดค้านและทิฐิอันลามกของผู้นั้น ย่อมเผล็ดเพื่อฆ่าตน เหมือนขุยไผ่ฆ่าต้นไผ่ฉะนั้น ทำชั่วด้วยตนเอง ย่อมเศร้าหมองด้วยตนเอง ไม่ทำชั่วด้วยตนเอง ย่อมหมดจดด้วยตนเอง ความบริสุทธิ์ ความไม่บริสุทธิ์ เป็นของเฉพาะตัว คนอื่นพึงชำระคนอื่นให้หมดจดหาได้ไม่ บุคคลไม่พึงยังประโยชน์ของตนให้เสื่อม เพราะประโยชน์ของผู้อื่นแม้มาก บุคคลรู้จักประโยชน์ของตนแล้ว พึงขวนขวายในประโยชน์ของตน ฯ

จบอัตตวรรคที่ ๑๒

คาถาธรรมบท โลกวรรคที่ ๑๓

[๒๓] บุคคลไม่พึงเสพธรรมอันเลว ไม่พึงอยู่ร่วมกับความประมาท ไม่พึงเสพมิจฉาทิฐิ ไม่พึงเป็นคนรกโลก ภิกษุไม่พึงประมาทในบิณฑะที่ลุกพึงขึ้นยืนรับ พึงประพฤติธรรมให้สุจริต ผู้ประพฤติธรรมย่อมอยู่เป็นสุขทั้งในโลกนี้และในโลกหน้า พึงประพฤติธรรมให้สุจริต ไม่พึงประพฤติให้ทุจริต ผู้ประพฤติ

ธรรม ย่อมอยู่เป็นสุขทั้งในโลกนี้และในโลกหน้า มัจจุราช
ย่อมไม่เห็นบุคคลผู้พิจารณาเห็นโลก ดุจบุคคลเห็นฟองน้ำ
เห็นพยับแดด ฉะนั้น ท่านทั้งหลายจงมาดูโลกนี้อันวิจิตร
เปรียบด้วยราชรถ ที่พวกคนเขลาหมกอยู่ [แต่] พวกผู้รู้
หาข้องอยู่ไม่ ก็ผู้ใดประมาทแล้วในกาลก่อน ในภายหลังผู้
นั้นย่อมไม่ประมาท เขาย่อมยังโลกนี้ให้สว่างไสว เหมือน
พระจันทร์พ้นแล้วจากเมฆ ฉะนั้น ผู้ใดทำกรรมอันลามก
ผู้นั้นย่อมปิด [ละ] เสียได้ด้วยกุศล บุคคลนั้นย่อมยังโลกนี้
ให้สว่างไสว เหมือนพระจันทร์พ้นแล้วจากเมฆ ฉะนั้น โลกนี้
มืดมน ในโลกนี้น้อยคนที่จะเห็นแจ้ง สัตว์ไปสวรรค์ได้น้อย
ดุจนกพ้นจากข่าย ฝูงหงส์ย่อมไปในทางพระอาทิตย์ ท่าน
ผู้เจริญอิทธิบาทดีแล้ว ย่อมไปในอากาศด้วยฤทธิ์ นักปราชญ์
ทั้งหลายชนะมารพร้อมทั้งพาหนะได้แล้ว ย่อมออกไปจาก
โลก คนล่วงธรรมอย่างเอกเสียแล้ว เป็นคนมักพูดเท็จ ข้าม
โลกหน้าเสียแล้ว ไม่พึงทำบาป ย่อมไม่มี คนตระหนี่ย่อม
ไปสู่เทวโลกไม่ได้เลย คนพาลย่อมไม่สรรเสริญทานโดยแท้
ส่วนนักปราชญ์อนุโมทนาทาน เพราะการอนุโมทนาทาน
นั่นเอง ท่านย่อมเป็นผู้มีความสุขในโลกหน้า โสดาปัตติ
ผลประเสริฐกว่าความเป็นพระราชาเอกในแผ่นดิน กว่าความ
ไปสู่สวรรค์ และกว่าความเป็นอธิบดีในโลกทั้งปวง ฯ

จบโลกวรรคที่ ๑๓

คาถาธรรมบท พุทธวรรคที่ ๑๔

[๒๔] กิเลสชาติอันพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์ใดทรงชนะแล้ว
อันพระองค์ย่อมไม่กลับแพ้กิเลสชาติอันพระสัมมาสัมพุทธเจ้า
พระองค์นั้นทรงชนะแล้ว กิเลสบางอย่างย่อมไม่ไปตามใน
โลก ท่านทั้งหลายจักนำพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้นผู้
ตรัสรู้แล้ว มีอารมณ์หาที่สุดมิได้ ผู้ไม่มีร่องรอย ไปด้วย
ร่องรอยอะไร ตัณหามีข่ายสายไปในอารมณ์ต่างๆ ไม่มี
แก่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์ใด เพื่อจะนำไปในภพ
ไหนๆ ท่านทั้งหลายจักนำพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น
ผู้ตรัสรู้แล้ว มีอารมณ์หาที่สุดมิได้ ผู้ไม่มีร่องรอย ไปด้วย
ร่องรอยอะไร พระสัมมาสัมพุทธเจ้าเหล่าใด ผู้ขวนขวาย
แล้วในฌาน เป็นนักปราชญ์ ยินดีแล้วในธรรมเป็นที่เข้าไป

ระงับ คือ เนกขัมมะ แม้เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ย่อม
รักใคร่พระสัมพุทธเจ้าผู้มีสติเหล่านั้น การได้เฉพาะความ
เป็นมนุษย์ยาก ความเป็นอยู่ของสัตว์ทั้งหลายยาก การฟัง
พระสัทธรรมยาก การเกิดขึ้นแห่งพระพุทธเจ้าทั้งหลายยาก
ความไม่ทำบาปทั้งปวง ความบำเพ็ญกุศลให้ถึงพร้อม ความ
ชำระจิตของตนให้ผ่องแผ้ว นี้เป็นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า
ทั้งหลาย ความอดทน คือ ความอดกลั้น เป็นตบะอย่างยิ่ง
ท่านผู้รู้ทั้งหลายย่อมกล่าวนิพพานว่าเป็นธรรมอย่างยิ่ง ผู้ฆ่า
สัตว์อื่นไม่ชื่อว่าเป็นบรรพชิต ผู้เบียดเบียนสัตว์อื่น ไม่ชื่อ
ว่าเป็นสมณะเลย การไม่เข้าไปว่าร้ายกัน ๑ การไม่เข้าไป
ฆ่า ๑ ความสำรวมในพระปาติโมกข์ ๑ ความเป็นผู้รู้จัก
ประมาณในภัต ๑ การนอนการนั่งอันสงัด ๑ การประกอบ
ความเพียรในอธิจิต ๑ นี้เป็นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า
ทั้งหลาย ความอิ่มในกามทั้งหลาย ย่อมไม่มีเพราะฝน คือ
กหาปณะ กามทั้งหลายมีความเพลิดเพลิน [ยินดี] น้อย
เป็นทุกข์ บัณฑิตรู้ดังนี้แล้ว ท่านย่อมไม่ถึงความยินดีใน
ในกามทั้งหลายแม้อันเป็นทิพย์ สาวกของพระสัมมา-
สัมพุทธเจ้า เป็นผู้ยินดีแล้วในธรรมเป็นที่สิ้นไปแห่งตัณหา
มนุษย์เป็นอันมากแล ถูกภัยคุกคามแล้ว ย่อมถึงภูเขา ป่า
อารามและรุกขเจดีย์ว่า เป็นที่พึ่ง ที่พึ่งนั้นแลไม่เกษม ที่พึ่ง
นั้นไม่อุดม เพราะบุคคลอาศัยที่พึ่งนั้น ย่อมไม่พ้นจากทุกข์
ทั้งปวงได้ ส่วนผู้ใดถึงพระพุทธเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์
ว่าเป็นที่พึ่ง ย่อมเห็นอริยสัจ ๔ คือ ทุกข์ เหตุให้เกิดทุกข์
ความก้าวล่วงทุกข์ และอริยมรรคประกอบด้วยองค์ ๘ อัน
ให้ถึงความสงบระงับทุกข์ ด้วยปัญญาอันชอบ ที่พึ่งนั้นแล
เป็นที่พึ่งอันเกษม ที่พึ่งนั้นอุดม เพราะบุคคลอาศัยที่พึ่งนั้น
ย่อมพ้นจากทุกข์ทั้งปวงได้ บุรุษอาชาไนยหาได้ยาก ท่าน
ย่อมไม่เกิดในที่ทั่วไป ท่านเป็นนักปราชญ์ย่อมเกิดในสกุล
ใด สกุลนั้นย่อมถึงความสุข ความเกิดขึ้นแห่งพระ
พุทธเจ้าทั้งหลาย นำสุขมาให้ พระสัทธรรมเทศนานำสุขมา
ให้ ความพร้อมเพรียงแห่งหมู่นำสุขมาให้ ความเพียรของ
ผู้พร้อมเพรียงกันให้เกิดสุข ใครๆ ไม่อาจนับบุญของบุคคล
ผู้บูชาซึ่งปูชารหบุคคล คือ พระพุทธเจ้าหรือสาวกของพระ

พุทธเจ้า ผู้ก้าวล่วงธรรมเครื่องเนิ่นช้า ผู้ข้ามความโศกและ
ความร่ำไรได้แล้ว ว่าบุญนี้มีประมาณเท่านี้ ใครๆ ไม่อาจ
นับบุญของบุคคลผู้บูชาปูชารหบุคคลเหล่านั้น ผู้คงที่ ผู้นิพพาน
แล้ว ไม่มีภัยแต่ที่ไหนๆ ว่าบุญนี้ประมาณเท่านี้ ฯ

จบพุทธวรรคที่ ๑๔

จบปฐมภาณวาร

คาถาธรรมบท สุขวรรคที่ ๑๕

[๒๕] เมื่อพวกมนุษย์มีเวรกันอยู่ เราเป็นผู้ไม่มีเวรอยู่ เมื่อพวก
มนุษย์มีเวรกันอยู่ เราเป็นผู้ไม่มีเวรอยู่ เป็นอยู่สบายดีหนอ
เมื่อพวกมนุษย์มีความเร่าร้อนกันอยู่ เราเป็นผู้ไม่มีความ
เร่าร้อนอยู่ เป็นอยู่สบายดีหนอ เมื่อพวกมนุษย์มีความ
ขวนขวายอยู่ เราเป็นผู้ไม่มีความขวนขวายอยู่ เมื่อพวก
มนุษย์มีความขวนขวายกันอยู่ เราเป็นผู้ไม่มีความขวนขวายอยู่
เป็นอยู่สบายดีหนอ เราไม่มีกิเลสชาติเครื่องกังวล เป็น
อยู่สบายดีหนอ เรามีปีติเป็นภักษาเหมือนเหล่าเทวดา
ชั้นอาภัสสระ ผู้ชนะย่อมก่อเวร ผู้แพ้ย่อมเป็นทุกข์
พระขีณาสพผู้สงบระงับ ละความชนะความแพ้ได้แล้ว
ย่อมอยู่เป็นสุข ไฟเสมอด้วยราคะไม่มี โทษเสมอ
ด้วยโทสะไม่มี ทุกข์เช่นด้วยขันธ์ไม่มี สุขยิ่งกว่าความสงบ
ไม่มี ความหิวเป็นโรคอย่างยิ่ง สังขารเป็นทุกข์อย่างยิ่ง
บัณฑิตทราบเนื้อความนี้ตามความเป็นจริงแล้ว ย่อมทำให้
แจ้งซึ่งนิพพาน เพราะนิพพานเป็นสุขอย่างยิ่ง ลาภทั้งหลาย
มีความไม่มีโรคเป็นอย่างยิ่ง ทรัพย์มีความสันโดษเป็นอย่างยิ่ง
ญาติทั้งหลายมีความคุ้นเคยเป็นอย่างยิ่ง นิพพานเป็นสุข
อย่างยิ่ง บุคคลผู้ปีติในธรรม เมื่อดื่มรส ดื่มรสอันเกิดแต่
วิเวกและรสแห่งความสงบแล้ว ย่อมไม่มีความกระวนกระวาย
ไม่มีบาป การเห็นพระอริยะเจ้าทั้งหลายเป็นความดี การอยู่
ร่วมกับพระอริยะเจ้าเหล่านั้น เป็นสุขทุกเมื่อ บุคคลพึงเป็น
ผู้มีความสุขเป็นนิตย์ได้ เพราะการไม่เห็นคนพาลทั้งหลาย
ด้วยว่าบุคคลผู้สมคบกับคนพาลเที่ยวไป ย่อมเศร้าโศกสิ้น
กาลนาน การอยู่ร่วมกับคนพาลเป็นทุกข์ทุกเมื่อ เหมือนการ
อยู่ร่วมกับศัตรู ส่วนนักปราชญ์มีการอยู่ร่วมเป็นสุข เหมือน
สมาคมแห่งญาติ เพราะเหตุนั้นแล บุคคลพึงคบบุคคลนั้น

ผู้เป็นนักปราชญ์ มีปัญญา เป็นพหูสูต มีปกตินำธุระไป
มีวัตร เป็นพระอริยะ เป็นสัปบุรุษ ผู้มีปัญญาดีเช่นนั้น
เหมือนพระจันทร์คบครองแห่งนักษัตร ฉะนั้น ฯ

จบสุขวรรคที่ ๑๕

คาถาธรรมบท ปิยวรรคที่ ๑๖

[๒๖] บุคคลประกอบตนในกิจที่ไม่ควรประกอบ และไม่ประกอบ
ตนในกิจที่ควรประกอบ ละประโยชน์เสีย มักถือเอาสัตว์
หรือสังขารว่าเป็นที่รัก ย่อมทะเยอทะยานต่อบุคคลผู้ประกอบ
ตามตน บุคคลอย่าสมาคมแล้วด้วยสัตว์หรือสังขารอันเป็นที่
รัก หรือด้วยสัตว์หรือสังขารอันไม่เป็นที่รัก ในกาลไหนๆ
เพราะการไม่เห็นสัตว์หรือสังขารอันเป็นที่รัก และการเห็น
สัตว์หรือสังขารอันไม่เป็นที่รัก เป็นทุกข์ เพราะเหตุนั้น
บุคคลไม่พึงทำสัตว์หรือสังขารให้เป็นที่รัก เพราะการพลัด
พรากจากสัตว์และสังขารอันเป็นที่รัก ลามก กิเลสเครื่อง
ร้อยรัดทั้งหลาย ย่อมไม่มีแก่บุคคลที่ไม่มีสัตว์และสังขาร
อันเป็นที่รักและไม่เป็นที่รัก ความโศกย่อมเกิดแต่ของที่รัก
ภัยย่อมเกิดแต่ของที่รัก ความโศกย่อมไม่มีแก่บุคคลผู้พ้น
วิเศษแล้ว จากของที่รัก ภัยจักมีแต่ที่ไหน ความโศกย่อม
เกิดแต่ความรัก ภัยย่อมเกิดแต่ความรัก ความโศกย่อมไม่มี
แก่ผู้พ้นวิเศษแล้ว จากความรัก ภัยจักมีแต่ที่ไหน ความ
โศกย่อมเกิดแต่ความยินดี ภัยย่อมเกิดแต่ความยินดี ความ
โศกย่อมไม่มีแก่บุคคลผู้พ้นวิเศษแล้วจากความยินดี ภัยจักมี
แต่ที่ไหน ความโศกย่อมเกิดแต่กาม ภัยย่อมเกิดแต่กาม
ความโศกย่อมไม่มีแก่บุคคลผู้พ้นวิเศษแล้วจากกาม ภัยจักมี
แต่ที่ไหน ความโศกย่อมเกิดแต่ตัณหา ภัยย่อมเกิดแต่ตัณหา
ความโศกย่อมไม่มีแก่บุคคลผู้พ้นวิเศษแล้วจากตัณหา ภัยจักมี
แต่ที่ไหน ชนย่อมกระทำบุคคลผู้สมบูรณ์ด้วยศีลและทัศนะ
ผู้ตั้งอยู่ในธรรม มีปกติกล่าวคำสัจ ผู้ทำการงานของตน ให้
เป็นที่รัก ภิกษุพึงเป็นผู้มีความพอใจในนิพพานอันใครๆ
บอกไม่ได้ เป็นผู้อันใจถูกต้อง และเป็นผู้มีจิตไม่เกี่ยวเกาะ
แล้วในกาม ภิกษุนั้นเรากล่าวว่าผู้มีกระแสในเบื้องบน ญาติ
มิตร และเพื่อนผู้มีใจดี ย่อมชื่นชมต่อบุรุษผู้จากไปสิ้นกาล
นาน กลับมาแล้วโดยสวัสดี แต่ที่ไกล ว่ามาแล้ว บุญ

ทั้งหลาย ย่อมต้อนรับแม้บุคคลผู้ทำบุญไว้ ซึ่งจากโลกนี้ไป สู่โลกอื่น ดุจญาติต้อนรับญาติที่รักผู้มาแล้ว ฉะนั้น ฯ

จบปิยวรรคที่ ๑๖

คาถาธรรมบท โกธวรรคที่ ๑๗

[๒๗] บุคคลพึงละความโกรธเสีย พึงละมานะเสีย พึงก้าวล่วงสังโยชน์เสียทั้งหมด ทุกข์ทั้งหลายย่อมไม่ตกตามบุคคลนั้น ผู้ไม่ข้องอยู่ในนามรูป ไม่มีกิเลสเครื่องกังวล บุคคลใดแล พึงห้ามความโกรธที่เกิดขึ้นแล้วไว้ได้ ดุจบุคคลห้ามรถซึ่งกำลังแล่นไปได้ ฉะนั้น เรากล่าวบุคคลนั้นว่าเป็นสารถี คนนอกนี้เป็นคนถือเชือก พึงชนะความโกรธด้วยความไม่โกรธ พึงชนะความไม่ดีด้วยความดี พึงชนะความตระหนี่ด้วยการให้ พึงชนะคนมักกล่าวคำเหลาะแหละด้วยคำสัตย์ พึงกล่าวคำสัตย์ ไม่พึงโกรธ แม้เมื่อมีของน้อย ถูกขอแล้วก็พึงให้ บุคคลพึงไปในสำนักแห่งเทวดาทั้งหลาย เพราะเหตุ ๓ ประการนี้ มุนีเหล่าใดผู้ไม่เบียดเบียน สำรวมแล้วด้วยกายเป็นนิตย์ มุนีเหล่านั้นย่อมไปสู่สถานที่ไม่จุติ ที่คนทั้งหลายไปแล้วไม่เศร้าโศก อาสวะทั้งหลายของผู้ตื่นอยู่ทุกเมื่อ ศึกษาเนืองๆ ทั้งกลางวันและกลางคืน ผู้น้อมไปแล้วสู่นิพพาน ย่อมถึงความไม่มี ดูกรอตุละ การนินทาหรือการสรรเสริญนี้มีมาแต่โบราณ มิใช่มีเพียงวันนี้ คนย่อมนินทาแม้ผู้นั่งนิ่ง แม้ผู้พูดมาก แม้พูดพอประมาณ ผู้ไม่ถูกนินทาไม่มีในโลก บุรุษผู้ถูกนินทาโดยส่วนเดียว หรือถูกสรรเสริญโดยส่วนเดียว ไม่มีแล้ว จักไม่มี และไม่มีในบัดนี้ ถ้าว่าผู้รู้ใคร่ครวญแล้วทุกวัน ย่อมสรรเสริญบุคคลใด ผู้มีความประพฤติไม่ขาด เป็นนักปราชญ์ ตั้งมั่นแล้วในปัญญาและศีล ใครย่อมควรเพื่อจะนินทาบุคคลนั้นผู้เหมือนดังแท่งแห่งทองชมพูนุช แม้เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ก็ย่อมสรรเสริญบุคคลนั้น แม้พรหมก็สรรเสริญบุคคลนั้น ภิกษุพึงรักษาความกำเริบทางกาย พึงเป็นผู้สำรวมด้วยกาย ละกายทุจริตแล้ว พึงประพฤติสุจริตด้วยกาย พึงรักษาความกำเริบทางวาจา พึงเป็นผู้สำรวมด้วยวาจา ละวจีทุจริตแล้ว พึงประพฤติสุจริตด้วยวาจา พึงรักษาความกำเริบทางใจ พึงเป็นผู้สำรวมด้วยใจ ละมโนทุจริตแล้ว พึงประพฤติสุจริตด้วยใจ นักปราชญ์ทั้งหลาย สำรวมแล้วด้วย

กาย สำรวมแล้วด้วยวาจา สำรวมแล้วด้วยใจ ท่านเหล่านั้น แล สำรวมเรียบร้อยแล้ว ฯ

จบโกธวรรคที่ ๑๗

คาถาธรรมบท มลวรรคที่ ๑๘

[๒๘] บัดนี้ท่านเป็นดุจใบไม้เหลือง อนึ่ง แม้บุรุษของพระยายมก็ปรากฏแก่ท่านแล้ว ท่านตั้งอยู่ในปากแห่งความเสื่อม อนึ่ง เสบียงเดินทางของท่านก็ยังไม่มี ท่านจงทำที่พึ่งแก่ตน จงรีบพยายาม จงเป็นบัณฑิต ท่านเป็นผู้มีมลทินอันขจัดแล้ว ไม่มีกิเลสเครื่องยียวนจักถึงอริยภูมิอันเป็นทิพย์ บัดนี้ท่านเป็นผู้มีวัยอันชรานำเข้าไปแล้ว เตรียมจะไปยังสำนักของพระยายม อนึ่ง ที่พักในระหว่างของท่านก็ยังไม่มี และเสบียงเดินทางของท่านก็ยังไม่มี ท่านจงทำที่พึ่งแก่ตน จงรีบพยายาม จงเป็นบัณฑิต ท่านเป็นผู้มีมลทินอันขจัดแล้ว ไม่มีกิเลสเครื่องยียวน จักไม่เข้าถึงชาติและชราอีก นักปราชญ์ทำกุศลทีละน้อยๆ ในขณะๆ พึงขจัดมลทินของตนออกได้โดยลำดับ เหมือนช่างทองขจัดมลทินของทอง ฉะนั้น สนิมเกิดขึ้นแต่เหล็กเอง ครั้นเกิดขึ้นแต่เหล็กนั้นแล้ว ย่อมกัดเหล็กนั้นแหละ ฉันใด กรรมของตนย่อมนำบุคคลผู้มักประพฤติล่วงปัญญาชื่อโธนา ไปสู่ทุคติ ฉันนั้น มนต์มีอันไม่ท่องบ่นเป็นมลทิน เรือนมีการไม่หมั่นเป็นมลทิน ความเกียจคร้านเป็นมลทินของผิวพรรณ ความประมาทเป็นมลทินของผู้รักษา ความประพฤติชั่วเป็นมลทินหญิง ความตระหนี่เป็นมลทินของผู้ให้ ธรรมทั้งหลายที่ลามกเป็นมลทินแท้ ทั้งในโลกนี้ทั้งในโลกหน้า เราจะบอกมลทินกว่ามลทินนั้น คือ อวิชชาเป็นมลทินอย่างยิ่ง ดูกรภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายละมลทินนี้เสียแล้ว จงเป็นผู้ไม่มีมลทินเถิด บุคคลผู้ไม่มีหิริกล้าเพียงดังกา มักขจัด มักแล่นไป ผู้คะนอง เป็นผู้เศร้าหมองเป็นอยู่ง่าย ส่วนบุคคลผู้มีหิริ มีปกติแสวงหาความสะอาดเป็นนิตย์ ไม่หดหู่ ไม่คะนอง มีอาชีวะหมดจด เห็นอยู่เป็นอยู่ยาก นรชนใดย่อมล้างผลาญสัตว์มีชีวิต ถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้ในโลก คบหาภริยาคนอื่น กล่าวคำเท็จ และประกอบการดื่มสุราเมรัยเนืองๆ นรชนนี้ย่อมขุดทรัพย์อันเป็นต้นทุนของตนในโลกนี้แล ดูกรบุรุษผู้เจริญ

ท่านจงรู้อย่างนี้ว่า บาปธรรมทั้งหลายอันบุคคลไม่สำรวมแล้ว ความโลภและสภาวะมิใช่ธรรม อย่าพึงย่ำยีท่านเพื่อทุกข์สิ้นกาลนาน ชนย่อมให้ตามศรัทธาตามความเลื่อมใสโดยแท้ บุคคลใดย่อมเป็นผู้เก้อเขินในเพราะน้ำและข้าว ของชนเหล่าอื่นนั้น บุคคลนั้นย่อมไม่บรรลุสมาธิ ในกลางวันหรือกลางคืน ส่วนผู้ใดตัดความเป็นผู้เก้อเขินนี้ได้ขาด ถอนขึ้นให้รากขาดแล้ว ผู้นั้นแลย่อมบรรลุสมาธิ ในกลางวันหรือกลางคืน ไฟเสมอด้วยราคะไม่มี ผู้จับเสมอด้วยโทสะไม่มี ข่ายเสมอด้วยโมหะไม่มี แม่น้ำเสมอด้วยตัณหาไม่มี โทษของผู้อื่นเห็นได้ง่าย ส่วนโทษของตนเห็นได้ยาก เพราะว่าบุคคลนั้นย่อมโปรยโทษของคนอื่น ดุจบุคคลโปรยแกลบ แต่ปกปิดโทษของตนไว้ เหมือนพรานนกปกปิดอัตภาพด้วยกิ่งไม้ ฉะนั้น อาสวะทั้งหลายย่อมเจริญแก่บุคคลผู้ตามเพ่งโทษผู้อื่น มีความสำคัญในการยกโทษเป็นนิตย์ บุคคลนั้นเป็นผู้ไกลจากความสิ้นอาสวะ สมณะภายนอกไม่มี ดังรอยเท้าไม่มีในอากาศ ฉะนั้น หมู่สัตว์ยินดีแล้วในธรรมเครื่องยังสัตว์ให้เนิ่นช้า พระตถาคตทั้งหลาย ไม่มีธรรมเครื่องยังสัตว์ให้เนิ่นช้า สมณะภายนอกไม่มี ดังรอยเท้าไม่มีในอากาศ ฉะนั้น สังขารทั้งหลายเที่ยงไม่มี กิเลสชาติเครื่องยังสัตว์ให้หวั่นไหวไม่มีแก่พระพุทธเจ้า ฯ

จบมลวรรคที่ ๑๘

คาถาธรรมบท ธัมมัฏฐวรรคที่ ๑๙

[๒๕] บุคคลไม่ชื่อว่าตั้งอยู่ในธรรม ด้วยเหตุที่วินิจฉัยอรรถคดีโดยผลุนผลัน ส่วนผู้ใดเป็นบัณฑิตวินิจฉัยอรรถคดี และความอันไม่เป็นอรรถคดีทั้งสอง วินิจฉัยบุคคลเหล่าอื่นโดยความไม่ผลุนผลัน โดยธรรมสม่ำเสมอ ผู้นั้นชื่อว่าคุ้มครองกฎหมาย เป็นนักปราชญ์ เรากล่าวว่า ตั้งอยู่ในธรรม บุคคลไม่ชื่อว่าเป็นบัณฑิต ด้วยเหตุเพียงที่พูดมาก บุคคลผู้มีความเกษมไม่มีเวร ไม่มีภัย เราเรียกว่า เป็นบัณฑิต บุคคลไม่ชื่อว่าทรงธรรมด้วยเหตุเพียงที่พูดมาก ส่วนผู้ใดฟังธรรมแม้น้อยแล้ว ย่อมพิจารณาเห็นธรรมด้วยนามกาย [และ] ไม่ประมาทธรรม ผู้นั้นแล ชื่อว่าเป็นผู้ทรงธรรม บุคคลไม่ชื่อว่าเป็นเถระ เพราะเหตุที่มีผมหงอกบนศีรษะ วัยของบุคคลนั้นแก่

หง่อมแล้ว บุคคลนั้นเรากล่าวว่า เป็นผู้แก่เปล่า สัจจะ ธรรมะ อหิงสา สัญญมะและทมะ มีอยู่ในผู้ใด ผู้นั้นแลมีมลทินอันคายแล้ว เป็นนักปราชญ์ เราเรียกว่าเป็นเถระ นรชนผู้มักริษยา มีความตระหนี่ โอ้อวด ไม่เป็นผู้ชื่อว่ามีรูปงาม เพราะเหตุเพียงพูด หรือเพราะความเป็นผู้มีวรรณะงาม ส่วนผู้ใดตัดโทษมีความริษยาเป็นต้นนี้ได้ขาด ถอนขึ้นให้รากขาดแล้ว ผู้นั้นมีโทษอันคายแล้ว มีปัญญา เราเรียกว่า ผู้มีรูปงาม บุคคลไม่ชื่อว่าเป็นสมณะเพราะศีรษะโล้น บุคคลผู้ไม่มีวัตร พูดเหลาะแหละ มากด้วยความอิจฉาและความโลภ จักเป็นสมณะอย่างไรได้ ส่วนผู้ใดสงบบาปน้อยใหญ่ได้โดยประการทั้งปวง ผู้นั้นเรากล่าวว่าเป็นสมณะ เพราะสงบบาปได้แล้ว บุคคลไม่ชื่อว่าเป็นภิกษุด้วยเหตุเพียงที่ขอคนอื่น บุคคลสมาทานธรรมอันเป็นพิษ ไม่ชื่อว่าเป็นภิกษุด้วยเหตุนั้น ผู้ใดในโลกนี้ลอยบุญและบาปแล้ว ประพฤติพรหมจรรย์ รู้ธรรมทั้งปวงแล้ว เที่ยวไปในโลก ผู้นั้นแลเราเรียกว่าเป็นภิกษุ บุคคลไม่ชื่อว่าเป็นมุนีเพราะความนิ่ง บุคคลผู้หลงลืม ไม่รู้แจ้ง ไม่ชื่อว่าเป็นมุนี ส่วนผู้ใดเป็นบัณฑิตถือธรรมอันประเสริฐ เป็นดุจบุคคลประคองตราชั่ง เว้นบาปทั้งหลาย ผู้นั้นชื่อว่าเป็นมุนี เพราะเหตุนั้นผู้นั้นชื่อว่ามุนี ผู้ใดรู้จักโลกทั้งสอง ผู้นั้นเราเรียกว่าเป็นมุนีเพราะเหตุนั้น บุคคลไม่ชื่อว่าเป็นอริยะ เพราะเหตุที่เบียดเบียนสัตว์ทั้งปวง บุคคลที่เราเรียกว่าเป็นอริยะ เพราะไม่เบียดเบียนสัตว์ทั้งปวง ดูกรภิกษุ ภิกษุยังไม่ถึงความสิ้นไปแห่งอาสวะ อย่าถึงความชะล่าใจด้วยเหตุเพียงศีลและวัตร ด้วยความเป็นพหูสูต ด้วยการได้สมาธิ ด้วยการนอนในที่สงัด หรือด้วยเหตุเพียงความดำริเท่านี้ว่า เราถูกต้องสุขอันเกิดแต่เนกขัมมะ ซึ่งปุถุชนเสพไม่ได้ ฯ

จบธัมมัฏฐวรรคที่ ๑๙

คาถาธรรมบท มรรควรรคที่ ๒๐

[๓๐] ทางมีองค์แปด ประเสริฐกว่าทางทั้งหลาย ธรรมอันพระอริยะเจ้าพึงถึง ๔ ประการประเสริฐกว่าสัจจะทั้งหลาย วิราคธรรมประเสริฐกว่าธรรมทั้งหลาย พระตถาคตผู้มีจักษุประเสริฐกว่าสัตว์สองเท้าและอรูปธรรมทั้งหลาย ทางนี้เท่า

นั้นเพื่อความหมดจดแห่งทัศนะ ทางอื่นไม่มี เพราะเหตุนั้น ท่านทั้งหลายจงดำเนินไปตามทางนี้แหละ เพราะทางนี้เป็นที่ยังมารและเสนามารให้หลง ด้วยว่าท่านทั้งหลายดำเนินไปตามทางนี้แล้ว จักทำที่สุดแห่งทุกข์ได้ เราทราบชัดธรรมเป็นที่สลัดกิเลสเพียงดังลูกศรออก บอกทางแก่ท่านทั้งหลายแล้ว ท่านทั้งหลายพึงทำความเพียรเครื่องยังกิเลสให้เร่าร้อน พระตถาคตทั้งหลายเป็นแต่ผู้บอกชนทั้งหลาย ดำเนินไปแล้ว ผู้เพ่งพินิจ จะพ้นจากเครื่องผูกแห่งมารได้ เมื่อใด บุคคลพิจารณาเห็นด้วยปัญญาว่า สังขารทั้งปวงไม่เที่ยง เมื่อนั้น เขาย่อมเบื่อหน่ายในทุกข์ นี้เป็นทางแห่งความหมดจด เมื่อใดบุคคลพิจารณาเห็นด้วยปัญญาว่า สังขารทั้งปวงเป็นทุกข์ เมื่อนั้น เขาย่อมเบื่อหน่ายในทุกข์ นี้เป็นทางแห่งความหมดจด เมื่อใด บุคคลพิจารณาเห็นด้วยปัญญาว่า ธรรมทั้งปวงเป็นอนัตตา เมื่อนั้นเขาย่อมเบื่อหน่ายในทุกข์ นี้เป็นทางแห่งความหมดจด บุคคลหนุ่มมีกำลัง ไม่ลุกขึ้นในกาลเป็นที่ลุกขึ้น เข้าถึงความเป็นคนเกียจคร้าน มีความดำริอันจมเสียแล้ว ชื่อว่าเป็นคนเกียจคร้าน คนเกียจคร้านย่อมไม่ประสพทางแห่งปัญญา บุคคลพึงตามรักษาวาจา พึงสำรวมดีแล้วด้วยใจ และไม่พึงทำอกุศลด้วยกาย พึงชำระกรรมบถ ๓ ประการนี้ให้หมดจด พึงยินดีมรรคที่ฤาษีประกาศแล้ว ปัญญาเพียงดังแผ่นดินย่อมเกิด เพราะความประกอบโดยแท้ ความสิ้นไปแห่งปัญญาเพียงดังแผ่นดิน เพราะความไม่ประกอบ บัณฑิตรู้ทางสองแพร่งแห่งความเจริญและความเสื่อมนี้แล้ว พึงตั้งตนไว้โดยอาการที่ปัญญาเพียงดังแผ่นดิน จะเจริญขึ้นได้ ท่านทั้งหลายจงตัดป่า อย่าตัดต้นไม้ ภัยย่อมเกิดแต่ป่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายตัดป่าและหมู่ไม้ในป่าแล้ว จงเป็นผู้ไม่มีป่า เพราะกิเลสดุจหมู่ไม้ในป่าแม้ประมาณน้อยในนารีของนระ ยังไม่ขาดเพียงใด นระนั้นยังมีใจเกาะเกี่ยว ดุจลูกโคผู้ดื่มกินน้ำนม มีใจเกาะเกี่ยวในมารดาเพียงนั้น ท่านจงตัดความรักของตนเสีย ดุจบุคคลเด็ดดอกโกมุทอันเกิดในสรทกาลด้วยฝ่ามือ ท่านจงเพิ่มพูนทางสงบอย่างเดียว นิพพานอันพระสุคตทรงแสดงแล้ว คนพาลย่อมคิดผิดว่า เราจักอยู่ในที่

นี้ตลอดฤดูฝน จักอยู่ในที่นี้ตลอดฤดูหนาว และฤดูร้อน ดังนี้ ย่อมไม่รู้อันตราย มัจจุย่อมพาเอาคนผู้มัวเมาในบุตรและปสุสัตว์มีมนัสข้องติดในอารมณ์ต่างๆ เหมือนห้วงน้ำใหญ่พาเอาชาวบ้านผู้หลับไปฉะนั้น เมื่อบุคคลถูกมัจจุผู้ทำซึ่งที่สุดครอบงำแล้ว บุตรทั้งหลายย่อมไม่มีเพื่อความต้านทาน บิดาย่อมไม่มีเพื่อความต้านทาน ถึงพวกพ้องทั้งหลายก็ย่อมไม่มีเพื่อความต้านทาน ความเป็นผู้ต้านทานไม่มีในญาติทั้งหลาย บัณฑิตทราบอำนาจประโยชน์นี้แล้ว พึงเป็นผู้สำรวมแล้วด้วยศีล พึงรีบชำระทางเป็นที่ไปสู่นิพพานพลันทีเดียว ฯ

จบมรรควรรคที่ ๒๐

คาถาธรรมบท ปกิณณกวรรคที่ ๒๑

[๓๑] ถ้าว่าปราชญ์พึงเห็นความสุขอันไพบูลย์ เพราะสละความสุขพอประมาณไซร้ เมื่อปราชญ์เห็นความสุขอันไพบูลย์ พึงสละความสุขพอประมาณเสีย ผู้ใดปรารถนาความสุขเพื่อตนด้วยการเข้าไปตั้งความทุกข์ไว้ในผู้อื่น ผู้นั้นระคนแล้วด้วยความเกี่ยวข้องด้วยเวร ย่อมไม่พ้นไปจากเวร ก็กรรมที่ควรทำภิกษุเหล่านี้ละทิ้งเสียแล้ว ส่วนภิกษุเหล่าใดย่อมทำกรรมที่ไม่ควรทำ อาสวะทั้งหลายย่อมเจริญแก่ภิกษุเหล่านั้น ผู้มีมานะดังไม้อ้อยกขึ้นแล้ว ประมาทแล้ว ก็กายคตาสติอันภิกษุเหล่าใดปรารภด้วยดีเป็นนิตย์ ภิกษุเหล่านั้นผู้ทำความเพียรเป็นไปติดต่อในกรรมที่ควรทำ ย่อมไม่ส้องเสพกรรมที่ไม่ควรทำ อาสวะทั้งหลายของภิกษุเหล่านั้น ผู้มีสติสัมปชัญญะ ย่อมถึงความสิ้นไป พราหมณ์ฆ่ามารดาบิดาเสียได้ ฆ่าพระราชาผู้เป็นกษัตริย์ทั้งสองเสียได้ และฆ่าแว่นแคว้นพร้อมกับนายเสมียนเสียได้ ย่อมเป็นผู้ไม่มีทุกข์ไป พราหมณ์ฆ่ามารดาบิดาเสียได้ ฆ่าพระราชาผู้เป็นพราหมณ์ทั้งสองเสียได้ และฆ่านิวรณ์มีวิจิกิจฉานิวรณ์ดุจเสือโคร่งเป็นที่ ๕ เสียได้ ย่อมเป็นผู้ไม่มีทุกข์ไป สติของชนเหล่าใดไปแล้วในพระพุทธเจ้าเป็นนิตย์ทั้งกลางวันและกลางคืน ชนเหล่านั้นชื่อว่าเป็นสาวกของพระโคดม ตื่นอยู่ ตื่นดีแล้วในกาลทุกเมื่อ สติของชนเหล่าใดไปแล้วในพระธรรมเป็นนิตย์ทั้งกลางวันและกลางคืน ชนเหล่านั้นชื่อว่าเป็นสาวกของ

พระโคดม ตื่นอยู่ ตื่นดีแล้วในกาลทุกเมื่อ สติของชน
เหล่าใดไปแล้วในพระสงฆ์เป็นนิตย์ ทั้งกลางวันและกลางคืน
ชนเหล่านั้นชื่อว่าเป็นสาวกของพระโคดม ตื่นอยู่ ตื่นดีแล้ว
ในกาลทุกเมื่อ สติของชนเหล่าใดไปแล้วในกายเป็นนิตย์
ทั้งกลางวันและกลางคืน ชนเหล่านั้นชื่อว่าเป็นสาวกของพระ
โคดม ตื่นอยู่ ตื่นดีแล้วในกาลทุกเมื่อ ใจของชนเหล่า
ใดยินดีแล้วในความไม่เบียดเบียน ทั้งกลางวันและกลางคืน
ชนเหล่านั้นชื่อว่าเป็นสาวกของพระโคดม ตื่นอยู่ ตื่นดีแล้ว
ในกาลทุกเมื่อ ใจของชนเหล่าใดยินดีแล้วในภาวนา ทั้ง
กลางวันและกลางคืน ชนเหล่านั้นชื่อว่าเป็นสาวกของพระ
โคดม ตื่นอยู่ ตื่นดีแล้วในกาลทุกเมื่อ บวชได้ยาก ยินดี
ได้ยาก เรือนมีการอยู่ครองไม่ดี นำความทุกข์มาให้ การ
อยู่ร่วมกับบุคคลผู้ไม่เสมอกัน นำความทุกข์มาให้ ชนผู้
เดินทางไกลอันทุกข์ตกตามแล้ว เพราะเหตุนั้น บุคคล
ไม่พึงเดินทางไกลและไม่พึงเป็นผู้อันทุกข์ตกตามแล้ว กุลบุตร
ผู้มีศรัทธา ถึงพร้อมแล้วด้วยศีล เพรียบพร้อมแล้วด้วยยศ
และโภคะ ไปถึงประเทศใดๆ เป็นผู้อันคนบูชาแล้วใน
ประเทศนั้นๆ แล สัตบุรุษย่อมปรากฏได้ในที่ไกล เหมือน
ภูเขาหิมวันต์ อสัตบุรุษแม้นั่งแล้วในที่นี้ก็ย่อมไม่ปรากฏ
เหมือนลูกศรที่บุคคลยิงไปแล้วในเวลากลางคืน ฉะนั้น ภิกษุ
พึงเสพการนั่งผู้เดียว การนอนผู้เดียว ไม่เกียจคร้าน เที่ยวไป
ผู้เดียว ฝึกหัดตนผู้เดียว พึงเป็นผู้ยินดีแล้วในที่สุดป่า ฯ

จบปกิณณกวรรคที่ ๒๑

คาถาธรรมบท นิรยวรรคที่ ๒๒

[๓๒] บุคคลผู้กล่าวคำไม่จริงย่อมเข้าถึงนรก หรือแม้ผู้ใดทำบาป
กรรมแล้ว กล่าวว่ามิได้ทำ ผู้นั้นย่อมเข้าถึงนรกเช่นเดียวกัน
แม้คนทั้งสองนั้นเป็นมนุษย์ผู้มีกรรมเลวทรามละไปแล้ว ย่อม
เป็นผู้เสมอกันในโลกหน้า คนเป็นอันมากผู้อันผ้ากาสาวะพัน
คอแล้ว มีธรรมอันลามก ไม่สำรวม เป็นคนชั่วช้า ย่อม
เข้าถึงนรกเพราะกรรมอันลามกทั้งหลาย ก้อนเหล็กแดง
เปรียบด้วยเปลวไฟ อันบุคคลบริโภคแล้วประเสริฐกว่า
บุคคลผู้ทุศีล ไม่สำรวม พึงบริโภคก้อนข้าวของชาว
แว่นแคว้น จะประเสริฐอะไร นรชนผู้ประมาทแล้ว ทำชู้

ภริยาของผู้อื่น ย่อมถึงฐานะ ๔ อย่าง คือไม่ได้บุญ ๑ ไม่ได้นอนตามความใคร่ ๑ นินทาเป็นที่ ๓ นรกเป็นที่ ๔ การไม่ได้บุญและคติอันลามก ย่อมมีแก่นรชนนั้น ความยินดีของบุรุษผู้กลัวกับหญิงผู้กลัว น้อยนัก และพระราชาทรงลงอาชญาอย่างหนัก เพราะฉะนั้น นรชนไม่ควรทำชู้ภริยาของผู้อื่น หญ้าคาบุคคลจับไม่ดีย่อมบาดมือ ฉันใด ความเป็นสมณะที่บุคคลปฏิบัติไม่ดี ย่อมคร่าเข้าไปในนรก ฉันนั้น การงานอย่างใดอย่างหนึ่งที่ย่อหย่อน วัตรที่เศร้าหมอง และพรหมจรรย์ที่ระลึกด้วยความรังเกียจ ย่อมไม่มีผลมาก ถ้าจะทำพึงทำกิจนั้นจริงๆ พึงบากบั่นให้มั่น ก็สมณธรรมที่ย่อหย่อน ย่อมเรี่ยรายกิเลสดุจธุลีโดยยิ่ง ความชั่วไม่ทำเสียเลยดีกว่า เพราะความชั่วทำให้เดือดร้อนในภายหลัง ส่วนความดีทำนั่นแลเป็นดี เพราะทำแล้วไม่เดือดร้อนในภายหลัง ท่านทั้งหลายจงคุ้มครองตนเหมือนปัจจันตนคร ที่มนุษย์ทั้งหลายคุ้มครองไว้พร้อมทั้งภายในและภายนอก ฉะนั้น ขณะอย่าล่วงท่านทั้งหลายไปเสีย เพราะว่า ผู้ที่ล่วง ขณะเสียแล้ว เป็นผู้ยัดเยียดกันในนรก ย่อมเศร้าโศก สัตว์ทั้งหลายผู้ถือมั่นมิจฉาทิฐิย่อมละอายเพราะวัตถุอันบุคคลไม่พึงละอาย ย่อมไม่ละอายเพราะวัตถุอันบุคคลพึงละอาย ย่อมไปสู่ทุคติ สัตว์ทั้งหลายผู้ถือมั่นมิจฉาทิฐิ ผู้มีปกติเห็นในสิ่งที่ไม่ควรกลัวว่าควรกลัว และมีปกติเห็นในสิ่งที่ควรกลัวว่าไม่ควรกลัว ย่อมไปสู่ทุคติ สัตว์ทั้งหลายผู้ถือมั่นมิจฉาทิฐิ มีปกติรู้ในสิ่งที่ไม่มีโทษว่ามีโทษ และมีปกติเห็นในสิ่งที่มีโทษว่าไม่มีโทษ ย่อมไปสู่ทุคติ สัตว์ทั้งหลายผู้ถือมั่นสัมมาทิฐิ รู้ธรรมที่มีโทษโดยความเป็นธรรมที่มีโทษ และรู้ธรรมที่หาโทษมิได้โดยความเป็นธรรมหาโทษมิได้ ย่อมไปสู่สุคติ ฯ

จบนิรยวรรคที่ ๒๒

คาถาธรรมบท นาควรรคที่ ๒๓

[๓๓] เราจักอดกลั้นซึ่งคำล่วงเกิน ดุจช้างอดทนซึ่งลูกศรที่ออกมาจากแล่งในสงคราม ฉะนั้น เพราะคนทุศีลมีมาก ชนทั้งหลายย่อมนำสัตว์พาหนะที่ฝึกหัดแล้วไปสู่ที่ชุมนุม พระราชาย่อมทรงพาหนะที่ได้ฝึกหัดแล้ว ในหมู่มนุษย์คนที่ได้

ฝึกแล้ว อดทนซึ่งคำล่วงเกินได้ เป็นผู้ประเสริฐสุด ม้า
อัสดร ม้าอาชาไนย ม้าสินธพ และช้างกุญชรผู้มหานาค
ชนิดที่นายควานฝึกแล้ว จึงเป็นสัตว์ประเสริฐ บุคคลผู้มีตน
อันฝึกแล้ว ประเสริฐกว่าพาหนะเหล่านั้น บุคคลผู้ฝึกตน
แล้ว พึงไปสู่ทิศที่ยังไม่เคยไปด้วยตนที่ฝึกแล้ว ฝึกดีแล้ว
ได้ ฉันใด บุคคลพึงไปสู่ทิศที่ยังไม่เคยไปแล้วด้วยยาน
เหล่านี้ ฉันนั้น หาได้ไม่ กุญชรนามว่า ธนปาลกะ ผู้ตก
มันจัด ห้ามได้ยาก เขาผูกไว้แล้ว ย่อมไม่บริโภคอาหาร
กุญชรย่อมระลึกถึงป่าเป็นที่อยู่แห่งช้าง เมื่อใด บุคคลเป็น
ผู้บริโภคมาก มักง่วงซึม นอนหลับ พลิกกลับไปมา ดุจ
สุกรใหญ่อันบุคคลปรนปรือด้วยเหยื่อ เมื่อนั้น บุคคลนั้น
เป็นคนเขลาเข้าห้องบ่อยๆ จิตนี้ได้เที่ยวไปสู่ที่จาริกตาม
ความปรารถนา ตามความใคร่ ตามความสุข ในกาลก่อน
วันนี้ เราจักข่มจิตนั้นโดยอุบายอันแยบคาย ดุจนายควาน
ช้างผู้ถือขอข่มช้างผู้ตกมัน ฉะนั้น ท่านทั้งหลายจงเป็นผู้ยินดี
ในความไม่ประมาท จงตามรักษาจิตของตน จงถอนตนขึ้น
จากหล่มคือกิเลสที่ถอนได้ยาก ดุจกุญชรผู้จมแล้วในเปือกตม
ถอนตนขึ้นได้ ฉะนั้น ถ้าว่าบุคคลพึงได้สหายผู้มีปัญญา
รักษาตน ผู้เที่ยวไปด้วยกัน มีปกติอยู่ด้วยกรรมดี เป็น
นักปราชญ์ไซร้ บุคคลนั้นพึงครอบงำอันตรายทั้งปวง มีใจ
ชื่นชม มีสติเที่ยวไปกับสหายนั้น ถ้าว่าบุคคลไม่พึงได้
สหายผู้มีปัญญารักษาตน ผู้เที่ยวไปด้วยกันมีปกติอยู่ด้วย
กรรมดี เป็นนักปราชญ์ไซร้ บุคคลนั้นพึงเที่ยวไปผู้เดียว
ดุจพระราชาทรงละแว่นแคว้น อันพระองค์ทรงชนะ แล้วเสด็จ
เที่ยวไปพระองค์เดียว ดุจช้างชื่อมาตังคะละโขลงเที่ยวไป
ตัวเดียวในป่า ฉะนั้น การเที่ยวไปของบุคคลผู้เดียวประเสริฐ
กว่า เพราะความเป็นสหายไม่มีในเพราะชนพาล บุคคลพึง
เที่ยวไปผู้เดียว ดุจช้างชื่อมาตังคะ มีความขวนขวายน้อย
เที่ยวไปในป่า และไม่พึงทำบาปทั้งหลาย สหายทั้งหลาย
เมื่อความต้องการเกิดขึ้น นำความสุขมาให้ ความยินดีด้วย
ปัจจัยตามมีตามได้ นำมาซึ่งความสุข บุญนำความสุขมา
ให้ในเวลาสิ้นชีวิต การละทุกข์ได้ทั้งหมดนำมาซึ่งความสุข
ความเป็นผู้เกื้อกูลมารดานำมาซึ่งความสุขในโลก ความเป็น

ผู้เกื้อกูลบิดานำมาซึ่งความสุข ความเป็นผู้เกื้อกูลสมณะนำ
มาซึ่งความสุขในโลกและความเป็นผู้เกื้อกูลพราหมณ์นำมาซึ่ง
ความสุขในโลก ศีลนำมาซึ่งความสุขตราบเท่าชรา ศรัทธา
ตั้งมั่นแล้วนำมาซึ่งความสุข การได้เฉพาะซึ่งปัญญานำมาซึ่ง
ความสุข การไม่ทำบาปทั้งหลายนำมาซึ่งความสุข ฯ

จบนาควรรคที่ ๒๓

คาถาธรรมบท ตัณหาวรรคที่ ๒๔

[๓๔] ตัณหาย่อมเจริญแก่มนุษย์ผู้ประพฤติประมาท ดุจเคลือเถาย่าน
ทราย ฉะนั้น บุคคลนั้นย่อมเร่ร่อนไปสู่ภพน้อยใหญ่ ดัง
วานรปรารถนาผลไม้เร่ร่อนไปในป่า ฉะนั้น ตัณหานี้ลามก
ซ่านไปในอารมณ์ต่างๆ ในโลก ย่อมครอบงำบุคคลใด
ความโศกทั้งหลายย่อมเจริญแก่บุคคลนั้น ดุจหญ้าคมบาง
อันฝนตกเชยแล้วงอกงามอยู่ในป่า ฉะนั้น บุคคลใดแล
ย่อมครอบงำตัณหาอันลามก ล่วงไปได้โดยยากในโลก
ความโศกทั้งหลายย่อมตกไปจากบุคคลนั้น เหมือนหยาด
น้ำตกไปจากใบบัว ฉะนั้น เพราะเหตุนั้น เราจึงกล่าวกะ
ท่านทั้งหลายผู้มาประชุมกันในที่นี้ ท่านทั้งหลายจงขุดราก
แห่งตัณหาเสีย ดุจบุรุษต้องการแฝกขุดแฝก ฉะนั้น
มารอย่าระรานท่านทั้งหลายบ่อยๆ ดุจกระแสน้ำระรานไม้อ้อ
ฉะนั้น ต้นไม้ เมื่อรากหาอันตรายมิได้ มั่นคงอยู่ แม้ถูก
ตัดแล้วก็กลับงอกขึ้นได้ ฉันใด ทุกข์นี้ เมื่อบุคคลยังถอน
เชื้อตัณหาขึ้นไม่ได้แล้ว ย่อมเกิดขึ้นบ่อยๆ แม้ฉันนั้น
ความดำริทั้งหลายที่อาศัยราคะ เป็นของใหญ่ ย่อมนำบุคคล
ผู้มีตัณหาดังกระแส ๓๖ อันไหลไปในอารมณ์ซึ่งทำให้ใจเอิบ
อาบ เป็นของกล้า ไปสู่ทิฐิชั่ว กระแสตัณหาย่อม
ไหลไปในอารมณ์ทั้งปวง ตัณหาดังเครือเถาเกิดขึ้นแล้ว
ย่อมตั้งอยู่ ก็ท่านทั้งหลายเห็นตัณหาดังเครือเถานั้นอันเกิด
แล้ว จงตัดรากเสียด้วยปัญญา โสมนัสที่ซ่านไปแล้ว
และที่เป็นไปกับด้วยความเยื่อใย ย่อมมีแก่สัตว์ สัตว์
เหล่านั้นอาศัยความสำราญ แสวงหาสุข นรชนเหล่านั้นแล
เป็นผู้เข้าถึงชาติและชรา หมู่สัตว์ถูกตัณหาอันทำความสะดุ้ง
ห้อมล้อมแล้ว ย่อมกระสับกระส่าย ดุจกระต่ายติดแร้ว
กระสับกระส่ายอยู่ ฉะนั้น สัตว์ทั้งหลายเป็นผู้ข้องแล้วด้วย

สังโยชน์และธรรมเป็นเครื่องข้อง ย่อมเข้าถึงทุกข์บ่อยๆ สิ้นกาลนาน หมู่สัตว์ถูกตัณหาอันทำความสะดุ้งห้อมล้อมแล้ว ย่อมกระสับกระส่าย ดุจกระต่ายติดแร้วกระสับกระส่ายอยู่ ฉะนั้น เพราะเหตุนั้น ภิกษุเมื่อหวังวิราคะธรรมแก่ตน พึงบรรเทาตัณหาที่ทำความสะดุ้งเสีย ท่านทั้งหลายจงเห็นบุคคลผู้ไม่มีกิเลสเพียงดังหมู่ไม้ในป่า มีใจน้อมไปแล้วในความเพียรดุจป่า พ้นแล้วจากตัณหาเพียงดังป่า ยังแล่นเข้าหาป่านั่นแล บุคคลนี้พ้นแล้วจากเครื่องผูก ยังแล่นเข้าหาเครื่องผูก นักปราชญ์ทั้งหลายหากล่าวเครื่องผูกซึ่งเกิดแต่เหล็ก เกิดแต่ไม้ และเกิดแต่หญ้าปล้อง ว่ามั่นไม่ สัตว์ผู้กำหนัดแล้ว กำหนัดนักแล้ว ในแก้วมณีและแก้วกุณฑลทั้งหลาย และความห่วงใยในบุตรและภริยา นักปราชญ์ทั้งหลายกล่าวเครื่องผูกอันหน่วงลง อันหย่อน อันบุคคลเปลื้องได้โดยยาก นั้นว่ามั่น นักปราชญ์ทั้งหลายตัดเครื่องผูกแม้นั้นแล้ว เป็นผู้ไม่มีความห่วงใย ละกามสุขแล้ว ย่อมเว้นรอบ สัตว์เหล่าใดถูกราคะย้อมแล้ว สัตว์เหล่านั้นย่อมแล่นไปตามกระแสตัณหา ดุจแมลงมุมแล่นไปตามใยที่ตนทำเอง ฉะนั้น นักปราชญ์ทั้งหลายตัดเครื่องผูกแม้นั้นแล้ว เป็นผู้ไม่มีความห่วงใย ย่อมละทุกข์ทั้งปวงไป ท่านจงปล่อยความอาลัยในขันธ์ที่เป็นอดีตเสีย จงปล่อยความอาลัยในขันธ์ที่เป็นอนาคตเสีย จงปล่อยความอาลัยในขันธ์ที่เป็นปัจจุบันเสีย จักเป็นผู้ถึงฝั่งแห่งภพ มีใจพ้นวิเศษแล้วในสังขตธรรมทั้งปวง จักไม่เข้าถึงชาติและชราอีก ตัณหาย่อมเจริญยิ่งแก่ผู้ที่ถูกวิตกย่ำยี ผู้มีราคะกล้า มีปกติเห็นอารมณ์ว่างาม ผู้นั้นแลย่อมทำเครื่องผูกให้มั่น ส่วนผู้ใดยินดีแล้วในฌานเป็นที่สงบวิตก มีสติทุกเมื่อ เจริญอสุภะอยู่ ผู้นั้นแลจักทำตัณหาให้สิ้นไป ผู้นั้นจะตัดเครื่องผูกแห่งมารได้ ภิกษุผู้ถึงความสำเร็จแล้ว ไม่มีความสะดุ้ง ปราศจากตัณหา ไม่มีกิเลสเครื่องยั่วยวน ตัดลูกศรอันยังสัตว์ให้ไปสู่ภพได้แล้ว อัตภาพของภิกษุนี้มีในที่สุด ภิกษุปราศจากตัณหาไม่ยึดมั่น ฉลาดในนิรุติและบท รู้จักความประชุมเบื้องต้น และเบื้องปลายแห่งอักษรทั้งหลาย ภิกษุนั้นแลมีสรีระ

ในที่สุด เรากล่าวว่า มีปัญญามาก เป็นมหาบุรุษ เราเป็นผู้ครอบงำธรรมทั้งปวง รู้แจ้งธรรมทั้งปวง อันตัณหาและทิฐิไม่ฉาบทาแล้วในธรรมทั้งปวง ละธรรมได้ทุกอย่าง พ้นวิเศษแล้วเพราะความสิ้นตัณหา รู้ยิ่งเอง พึงแสดงใครเล่า (ว่าเป็นอุปัชฌาย์หรืออาจารย์) การให้ธรรมเป็นทาน ย่อมชำนะการให้ทั้งปวง รสแห่งธรรมย่อมชำนะรสทั้งปวง ความยินดีในธรรมย่อมชำนะความยินดีทั้งปวง ความสิ้นตัณหาย่อมชำนะทุกข์ทั้งปวง โภคทรัพย์ทั้งหลาย ย่อมฆ่าคนมีปัญญาทราม แต่หาฆ่าผู้ที่แสวงหาฝั่งไม่ คนมีปัญญาทรามย่อมฆ่าตนได้ เหมือนบุคคลฆ่าผู้อื่นเพราะความอยากได้โภคทรัพย์ ฉะนั้น นาทั้งหลาย มีหญ้าเป็นโทษ หมู่สัตว์มีราคะเป็นโทษ เพราะเหตุนั้นแล ทานที่บุคคลถวายในท่านผู้ปราศจากราคะ ย่อมมีผลมาก นาทั้งหลายมีหญ้าเป็นโทษ หมู่สัตว์นี้มีโทสะเป็นโทษ เพราะเหตุนั้นแล ทานที่บุคคลถวายในท่านผู้ปราศจากโทสะ ย่อมมีผลมาก นาทั้งหลายมีหญ้าเป็นโทษ หมู่สัตว์นี้มีโมหะเป็นโทษ เพราะเหตุนั้นแล ทานที่บุคคลถวายในท่านผู้ปราศจากโมหะ ย่อมมีผลมาก นาทั้งหลายมีหญ้าเป็นโทษ หมู่สัตว์นี้มีความอิจฉาเป็นโทษ เพราะเหตุนั้นแล ทานที่บุคคลถวายในท่านผู้ปราศจากความอิจฉา ย่อมมีผลมาก ฯ

จบตัณหาวรรคที่ ๒๔

คาถาธรรมบท ภิกขุวรรคที่ ๒๕

[๓๕] ความสำรวมด้วยจักษุเป็นความดี ความสำรวมด้วยหูเป็นความดี ความสำรวมด้วยจมูกเป็นความดี ความสำรวมด้วยลิ้นเป็นความดี ความสำรวมด้วยกายเป็นความดี ความสำรวมด้วยวาจาเป็นความดี ความสำรวมด้วยใจเป็นความดี ความสำรวมในทวารทั้งปวงเป็นความดี ภิกษุผู้สำรวมแล้วในทวารทั้งปวง ย่อมพ้นจากทุกข์ทั้งปวงได้ ผู้ที่สำรวมมือ สำรวมเท้า สำรวมวาจา สำรวมตน ยินดีในอารมณ์ภายใน มีจิตตั้งมั่น อยู่ผู้เดียว สันโดษ บัณฑิตทั้งหลายกล่าวผู้นั้นว่าเป็นภิกษุ ภิกษุใดสำรวมปาก มีปกติกล่าวด้วยปัญญา มีจิตไม่ฟุ้งซ่าน ย่อมแสดงอรรถและธรรม

ภาษิตของภิกษุนั้นไพเราะ ภิกษุผู้มีธรรมเป็นที่มายินดี ยินดี
แล้วในธรรม ค้นคว้าธรรม ระลึกถึงธรรม ย่อมไม่
เสื่อมจากสัทธรรม ภิกษุไม่พึงดูหมิ่นลาภของตน ไม่พึง
เที่ยวปรารถนาลาภของผู้อื่น เพราะภิกษุปรารถนาลาภของ
ผู้อื่นอยู่ ย่อมไม่บรรลุสมาธิ ถ้าว่าภิกษุแม้มีลาภน้อย
ก็ย่อมไม่ดูหมิ่นลาภของตนไซร้ เทวดาทั้งหลายย่อมสรรเสริญ
ภิกษุนั้น ผู้มีอาชีพบริสุทธิ์ ไม่เกียจคร้าน ผู้ใดไม่มี
ความยึดถือในนามรูปว่าของเราโดยประการทั้งปวง และย่อม
ไม่เศร้าโศกเพราะนามรูปไม่มีอยู่ ผู้นั้นแลเรากล่าวว่า เป็น
ภิกษุ ภิกษุใดมีปกติอยู่ด้วยเมตตา เลื่อมใสแล้วในพระ
พุทธศาสนา ภิกษุนั้นพึงบรรลุสันตบทอันเป็นที่ระงับสังขาร
เป็นสุข ดูกรภิกษุ เธอจงวิดเรือนี้ เรือที่เธอวิดแล้วจัก
ถึงเร็ว เธอตัดราคะและโทสะแล้ว จักถึงนิพพานใน
ภายหลัง ภิกษุพึงตัดโอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ พึงละอุทธัม
ภาคิยสังโยชน์ ๕ พึงเจริญอินทรีย์ ๕ ให้ยิ่ง ภิกษุล่วงธรรม-
เป็นเครื่องข้อง ๕ อย่างได้แล้ว เรากล่าวว่า เป็นผู้ข้ามโอฆะ
ได้ ดูกรภิกษุ เธอจงเพ่ง และอย่าประมาท จิตของเธอ
หมุนไปในกามคุณ เธออย่าเป็นผู้ประมาทกลืนก้อนโลหะ
อย่าถูกไฟเผาคร่ำครวญว่านี้ทุกข์ ฌานไม่มีแก่ผู้ไม่มีปัญญา
ปัญญาไม่มีแก่ผู้ไม่มีฌาน ฌานและปัญญามีอยู่ในผู้ใด ผู้นั้น
แลอยู่ในที่ใกล้นิพพาน ความยินดีอันมิใช่ของมนุษย์ย่อม
มีแก่ภิกษุผู้เข้าไปสู่เรือนว่าง ผู้มีจิตสงบ ผู้เห็นแจ้งซึ่ง
ธรรมโดยชอบ ในกาลใดๆ ภิกษุย่อมพิจารณาเห็นความ
เกิดขึ้น และความเสื่อมไปแห่งขันธ์ทั้งหลาย ในกาลนั้นๆ
ภิกษุนั้นย่อมได้ปีติและปราโมทย์ ปีติและปราโมทย์นั้น
เป็นอมตะของบัณฑิตทั้งหลายผู้รู้แจ้งอยู่ บรรดาธรรมเหล่านั้น
ธรรมนี้ คือ ความคุ้มครองอินทรีย์ ความสันโดษ และ
ความสำรวมในปาฏิโมกข์ เป็นเบื้องต้นของภิกษุผู้มีปัญญา
ในธรรมวินัยนี้ ท่านจงคบกัลยาณมิตร มีอาชีพหมดจด
ไม่เกียจคร้าน ภิกษุพึงเป็นผู้ประพฤติปฏิสันถาร พึงเป็นผู้
ฉลาดในอาจาระ เป็นผู้มากด้วยความปราโมทย์ เพราะความ
ประพฤติในปฏิสันถาร และความเป็นผู้ฉลาดในอาจาระนั้น
จักทำที่สุดแห่งทุกข์ได้ ดูกรภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลาย

จงเปลื้องราคะและโทสะเสีย เหมือนมะลิปล่อยดอกที่เหี่ยวแห้งแล้ว ฉะนั้น ภิกษุผู้มีกายสงบ มีวาจาสงบ มีใจสงบ มีใจตั้งมั่นดี มีอามิสในโลกอันคายแล้ว เรากล่าวว่า เป็นผู้สงบระงับ จงเตือนตนด้วยตนเอง จงสงวนตนด้วยตนเอง ดูกรภิกษุ เธอนั้นผู้มีตนอันคุ้มครองแล้ว มีสติ จักอยู่เป็นสุข ตนแลเป็นที่พึ่งของตน ตนแลเป็นคติของตน เพราะเหตุนั้น ท่านจงสำรวมตน เหมือนพ่อค้าระวังม้าดีไว้ ฉะนั้น ภิกษุผู้มากด้วยความปราโมทย์ เลื่อมใสแล้วในพุทธศาสนา พึงบรรลุสันตบทอันเป็นที่เข้าไปสงบแห่งสังขาร เป็นสุข ภิกษุใดแล ยังเป็นหนุ่มย่อมเพียรพยายามในพุทธศาสนา ภิกษุนั้นย่อมยังโลกนี้ให้สว่างไสว เหมือนพระจันทร์พ้นแล้วจากเมฆ ฉะนั้น ฯ

จบภิกขุวรรคที่ ๒๕

คาถาธรรมบท พราหมณวรรคที่ ๒๖

[๓๖] ดูกรพราหมณ์ ท่านจงพยายามตัดกระแสตัณหาเสีย จงบรรเทากามทั้งหลายเสีย ดูกรพราหมณ์ ท่านรู้ความสิ้นไปแห่งสังขารทั้งหลายแล้ว จะเป็นผู้รู้นิพพานอันปัจจัยอะไรๆ ปรุงแต่งไม่ได้ เมื่อใด พราหมณ์เป็นผู้ถึงฝั่งในธรรมทั้ง ๒ ประการ เมื่อนั้น กิเลสเป็นเครื่องประกอบทั้งปวงของพราหมณ์นั้นผู้รู้แจ้ง ย่อมถึงความสาบสูญไป ฝั่งก็ดี ธรรมชาติมิใช่ฝั่งก็ดี ฝั่งและธรรมชาติมิใช่ฝั่ง ย่อมไม่มีแก่ผู้ใด เรากล่าวผู้นั้นซึ่งมีความกระวนกระวายไปปราศแล้ว ผู้ไม่ประกอบแล้ว ว่าเป็นพราหมณ์ เรากล่าวบุคคลผู้เพ่งฌาน ปราศจากธุลี นั่งอยู่ผู้เดียว ทำกิจเสร็จแล้ว ไม่มีอาสวะ บรรลุประโยชน์อันสูงสุดนั้น ว่าเป็นพราหมณ์ พระอาทิตย์ย่อมส่องแสงสว่างในกลางวัน พระจันทร์ย่อมส่องแสงสว่างในกลางคืน กษัตริย์ทรงผูกสอดเครื่องครบย่อมมีสง่า พราหมณ์ผู้เพ่งฌานย่อมรุ่งเรือง ส่วนพระพุทธเจ้าย่อมรุ่งเรืองด้วยพระเดชตลอดวันและคืนทั้งสิ้น บุคคลผู้มีบาปอันลอยแล้วแล เรากล่าวว่าเป็นพราหมณ์ เรากล่าวบุคคลว่าเป็นสมณะเพราะประพฤติสงบ บุคคลผู้ขับไล่มลทินของตน เรากล่าวว่าเป็นบรรพชิต เพราะการขับไล่นั้น พราหมณ์ไม่พึงประหารพราหมณ์ พราหมณ์ไม่พึงปล่อยเวรแก่พราหมณ์

นั้น เราติเตียนบุคคลผู้ประหารพราหมณ์ เราติเตียนบุคคล
ผู้ปล่อยเวรแก่พราหมณ์ กว่าบุคคลผู้ประหารนั้น การ
เกียจกันใจจากสิ่งอันเป็นที่รักทั้งหลาย ของพราหมณ์ เป็น
คุณประเสริฐหาน้อยไม่ ใจประกอบด้วยความเบียดเบียน
ย่อมกลับจากวัตถุใดๆ ทุกข์ย่อมสงบได้หมดจากวัตถุนั้นๆ
เรากล่าวบุคคลผู้ไม่มีกรรมชั่วทางกาย วาจา ใจ ผู้สำรวม
แล้วจากฐานะทั้ง ๓ ว่าเป็นพราหมณ์ บุคคลพึงรู้แจ้งธรรม
อันพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดงแล้วจากบุคคลใด พึง
นอบน้อมบุคคลนั้นโดยเคารพ เหมือนพราหมณ์นอบน้อม
การบูชาไฟ ฉะนั้น บุคคลชื่อว่าเป็นพราหมณ์ เพราะการ
เกล้าชฎา เพราะโคตร เพราะชาติหามิได้ สัจจะและธรรมะ
มีอยู่ในผู้ใด ผู้นั้นเป็นผู้สะอาดอยู่ ผู้นั้นเป็นพราหมณ์
ด้วย ดูกรท่านผู้มีปัญญาทราม จะมีประโยชน์อะไรด้วย
การเกล้าชฎาแก่ท่าน จะมีประโยชน์อะไร ด้วยผ้าสาฎก
ที่ทำด้วยหนังชะมดแก่ท่าน ภายในของท่านรกชัฏ ท่าน
ย่อมขัดสีแต่อวัยวะภายนอก เรากล่าวบุคคลผู้ทรงผ้าบังสุกุล
ซูบผอม สะพรั่งไปด้วยเส้นเอ็น ผู้เดียวเพ่ง (ฌาน)
อยู่ในป่านั้น ว่าเป็นพราหมณ์ ก็เราไม่กล่าวผู้ที่เกิดแต่
กำเนิด ผู้มีมารดาเป็นแดนเกิด ว่าเป็นพราหมณ์ ผู้นั้น
เป็นผู้ชื่อว่าโภวาที (ผู้กล่าวว่าท่านผู้เจริญ) ผู้นั้นแลเป็นผู้มี
กิเลสเครื่องกังวล เรากล่าวบุคคลผู้ไม่มีกิเลสเครื่องกังวล
ผู้ไม่ถือมั่นนั้น ว่าเป็นพราหมณ์ เรากล่าวผู้ที่ตัดสังโยชน์
ทั้งหมดได้ ไม่สะดุ้ง ผู้ล่วงกิเลสเป็นเครื่องข้อง ไม่
ประกอบแล้ว ว่าเป็นพราหมณ์ เรากล่าวบุคคลผู้ตัด
ความโกรธดุจชะเนาะ ตัดตัณหาดุจหนังหัวเกวียน และ
ตัดทิฐิดุจเงื่อนพร้อมทั้งอนุสัยดุจสายเสียได้ ผู้มีอวิชชาดุจ
ลิ่มสลักอันถอนแล้ว ตรัสรู้แล้ว ว่าเป็นพราหมณ์ เรา
กล่าวผู้ไม่ประทุษร้าย อดกลั้นได้ซึ่งการด่า การทุบตีและ
การจองจำ ผู้มีกำลัง คือ ขันติ ผู้มีหมู่พลเมืองคือขันติ
ว่าเป็นพราหมณ์ เรากล่าวบุคคลผู้ไม่โกรธ มีวัตร มีศีล
ไม่มีกิเลสเครื่องฟูขึ้น ฝึกตนแล้ว มีร่างกายตั้งอยู่ในที่
สุดนั้น ว่าเป็นพราหมณ์ เรากล่าวผู้ที่ไม่ติดในกามทั้งหลาย
ดุจน้ำไม่ติดอยู่ในใบบัว ดังเมล็ดพันธุ์ผักกาดไม่ติดอยู่บน

ปลายเหล็กแหลมนั้น ว่าเป็นพราหมณ์ เรากล่าวผู้ที่รู้แจ้งความสิ้นทุกข์ของตนในธรรมวินัยนี้ มีภาระอันปลงแล้ว พรากแล้ว ว่าเป็นพราหมณ์ เรากล่าวบุคคลผู้มีปัญญาลึกซึ้ง เป็นนักปราชญ์ ผู้ฉลาดในมรรคและมิใช่มรรค ผู้บรรลุประโยชน์อันสูงสุดนั้น ว่าเป็นพราหมณ์ เรากล่าวผู้ที่ไม่เกี่ยวข้องกับคน ๒ พวก คือ คฤหัสถ์และบรรพชิต ผู้ไม่มีความอาลัยเที่ยวไป ผู้มีความปรารถนาน้อยนั้น ว่าเป็นพราหมณ์ เรากล่าวผู้ที่วางอาชญาในสัตว์ทั้งหลาย ผู้ที่สะดุ้งและมั่นคง ไม่ฆ่าเอง ไม่ใช้ผู้อื่นให้ฆ่า ว่าเป็นพราหมณ์ เรากล่าวบุคคลผู้ไม่ผิดในผู้ผิด ผู้ดับเสียในผู้ที่มีอาชญาในตน ผู้ไม่ยึดถือในขันธ์ที่ยังมีความยึดถือนั้น ว่าเป็นพราหมณ์ เรากล่าวผู้ที่ทำราคะ โทสะ มานะ และมักขะให้ตกไป ดุจเมล็ดพันธุ์ผักกาดที่เขาให้ตกไปจากปลายเหล็กแหลมนั้น ว่าเป็นพราหมณ์ เรากล่าวบุคคลผู้เปล่งวาจาไม่หยาบคาย อันเป็นเหตุให้ผู้อื่นรู้แจ่มแจ้งกันได้ เป็นคำจริง ผู้ไม่ทำใครๆ ให้ขัดใจกันนั้น ว่าเป็นพราหมณ์ เรากล่าวผู้ที่ไม่ถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ให้ในโลกนี้ ยาวก็ตาม สั้นก็ตาม น้อยก็ตาม มากก็ตาม งามก็ตาม ไม่งามก็ตาม ว่าเป็นพราหมณ์ เรากล่าวผู้ไม่มีความหวังในโลกนี้และในโลกหน้า ไม่มีตัณหา ไม่ประกอบด้วยกิเลส ว่าเป็นพราหมณ์ เรากล่าวผู้ที่ไม่มีความอาลัย ไม่เคลือบแคลงสงสัยเพราะรู้ทั่ว หยั่งลงสู่อมตะ บรรลุโดยลำดับ ว่าเป็นพราหมณ์ เรากล่าวผู้ละทิ้งบุญและบาปทั้งสอง ล่วงกิเลสเครื่องขัดข้องในโลกนี้ ผู้ไม่มีความโศก ปราศจากธุลี บริสุทธิ์ ว่าเป็นพราหมณ์ เรากล่าวผู้ที่มีความเพลิดเพลินในภพสิ้นแล้ว ผู้บริสุทธิ์ มีจิตผ่องใส ไม่ขุ่นมัว เหมือนพระจันทร์ ปราศจากมลทินนั้น ว่าเป็นพราหมณ์ เรากล่าวผู้ล่วงทางลื่น ทางที่ไปได้ยาก สงสาร และโมหะนี้เสียได้ เป็นผู้ข้ามแล้ว ถึงฝั่ง เพ่ง (ฌาน) ไม่หวั่นไหว ไม่มีความเคลือบแคลงสงสัย ดับแล้วเพราะไม่ถือมั่น ว่าเป็นพราหมณ์ เรากล่าวผู้ละกามทั้งหลายในโลกนี้ เป็นผู้ไม่มีเรือน งดเว้นเสียได้ มีกามและภพหมดสิ้นแล้ว ว่าเป็นพราหมณ์ เรากล่าวผู้ละตัณหาในโลกนี้ได้แล้ว ภพหมดสิ้นแล้ว ว่าเป็น

พราหมณ์ เรากล่าวผู้ละโยคะของมนุษย์ ล่วงโยคะอันเป็น
ทิพย์ พรากแล้วจากโยคะทั้งปวง ว่าเป็นพราหมณ์ เรา
กล่าวผู้ละความยินดี และความไม่ยินดีได้ เป็นผู้เย็น
ไม่มีกิเลสเป็นเหตุเข้าไปทรงไว้ ครอบงำเสียซึ่งโลกทั้งปวง
ผู้แกล้วกล้า ว่าเป็นพราหมณ์ เรากล่าวผู้รู้จุติและอุบัติ
ของสัตว์ทั้งหลาย โดยประการทั้งปวง ผู้ไม่ข้องอยู่ ไปดี
ตรัสรู้แล้ว ว่าเป็นพราหมณ์ เรากล่าวผู้ที่เทวดา คน
ธรรพ์และมนุษย์รู้คติของเขาไม่ได้ มีอาสวะสิ้นแล้ว เป็น
พระอรหันต์ ว่าเป็นพราหมณ์ เรากล่าวผู้ที่ไม่มีกิเลส
เครื่องกังวลในขันธ์ที่เป็นอดีต ในขันธ์ที่เป็นอนาคต และ
ในขันธ์ที่เป็นปัจจุบัน ไม่มีความกังวล ไม่มีความยึดถือ
ว่าเป็นพราหมณ์ เรากล่าวผู้องอาจ ประเสริฐ แกล้ว
กล้า แสวงหาคุณอันใหญ่ ชนะเสร็จแล้ว ไม่หวั่น
ไหว ล้างกิเลส ตรัสรู้แล้ว ว่าเป็นพราหมณ์ เรา
กล่าวผู้ที่รู้ปุพเพนิวาส เห็นสวรรค์และอบาย และได้ถึง
ความสิ้นไปแห่งชาติ อยู่จบพรหมจรรย์เพราะรู้ยิ่ง เป็นมุนี
อยู่จบพรหมจรรย์ทั้งปวงแล้ว ว่าเป็นพราหมณ์ ฯ

จบพราหมณวรรคที่ ๒๖

รวมวรรคที่มีในคาถาธรรมบท คือ

[๓๗] ยมกวรรค อัปปมาทวรรค จิตตวรรค ปุปผวรรค พาลวรรค
ปัณฑิตวรรค อรหันตวรรค สหัสสวรรค ปาปวรรค ทัณฑวรรค ชราวรรค
อัตตวรรค โลกวรรค พุทธวรรค สุขวรรค ปิยวรรค โกธวรรค มลวรรค
ธัมมัฏฐวรรค รวมเป็น ๒๐ วรรค ปกิณณกวรรค นิรยวรรค นาควรรค
ตัณหาวรรค ภิกขุวรรค พราหมณวรรค รวมทั้งหมดนี้เป็น ๒๖ วรรค อันพระ
พุทธเจ้าผู้เป็นเผ่าพันธุ์แห่งพระอาทิตย์ทรงแสดงแล้ว ในยมกวรรคมี ๒๐ คาถา
ในอัปปมาทวรรคมี ๑๒ คาถา ในจิตตวรรคมี ๑๑ คาถา ในปุปผวรรคมี ๑๖ คาถา
ในพาลวรรคมี ๑๗ คาถา ในปัณฑิตวรรคมี ๑๔ คาถา ในอรหันตวรรคมี ๑๐ คาถา
ในสหัสสวรรคมี ๑๖ คาถา ในปาปวรรคมี ๑๓ คาถา ในทัณฑวรรคมี ๑๗ คาถา
ในชราวรรคมี ๑๑ คาถา ในอัตตวรรคมี ๑๒ คาถา ในโลกวรรคมี ๑๒ คาถา
ในพุทธวรรคมี ๑๖ คาถา ในสุขวรรคและปิยวรรคมีวรรคละ ๑๒ คาถา ในโกธ-
*วรรคมี ๑๔ คาถา ในมลวรรคมี ๒๑ คาถา ในธัมมัฏฐวรรคมี ๑๗ คาถา ใน
มรรควรรคมี ๑๖ คาถา ในปกิณณกวรรคมี ๑๖ คาถา ในนิรยวรรคและนาควรรค

มีวรรคละ ๑๔ คาถา ในตัณหาวรรคมี ๒๒ คาถา ในภิกขุวรรคมี ๒๓ คาถา ในพราหมณวรรคอันเป็นวรรคที่สุดมี ๔๐ คาถา คาถา ๔๒๓ คาถา อันพระพุทธเจ้าผู้เป็นเผ่าพันธุ์แห่งพระอาทิตย์ ทรงแสดงไว้ในนิบาตในธรรมบท ฯ

จบธรรมบท

โพธิวรรคที่ ๑

๑. โพธิสูตรที่ ๑

[๓๘] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคตรัสรู้ใหม่ๆ ประทับอยู่ที่โคนไม้โพธิ์ใกล้ฝั่งแม่น้ำเนรัญชรา ที่ตำบลอุรุเวลา ก็สมัยนั้นแล พระผู้มีพระภาคประทับนั่งเสวยวิมุติสุขด้วยบัลลังก์อันเดียว ตลอด ๗ วัน ครั้งนั้นแล พอสัปดาห์นั้นล่วงไป พระผู้มีพระภาคเสด็จออกจากสมาธินั้น ได้ทรงมนสิการปฏิจจสมุปบาทอันเป็นอนุโลมด้วยดีตลอดปฐมยามแห่งราตรี ดังนี้ว่า เมื่อสิ่งนี้มี สิ่งนี้ก็มี เพราะสิ่งนี้เกิด สิ่งนี้จึงเกิด คือ เพราะอวิชชาเป็นปัจจัยจึงมีสังขาร เพราะสังขารเป็นปัจจัยจึงมีวิญญาณ เพราะวิญญาณเป็นปัจจัยจึงมีนามรูป เพราะนามรูปเป็นปัจจัยจึงมีสฬายตนะ เพราะสฬายตนะเป็นปัจจัยจึงมีผัสสะ เพราะผัสสะเป็นปัจจัยจึงมีเวทนา เพราะเวทนาเป็นปัจจัยจึงมีตัณหา เพราะตัณหาเป็นปัจจัยจึงมีอุปาทาน เพราะอุปาทานเป็นปัจจัยจึงมีภพ เพราะภพเป็นปัจจัยจึงมีชาติ เพราะชาติเป็นปัจจัยจึงมีชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัสและอุปายาส ความเกิดขึ้นแห่งกองทุกข์ทั้งสิ้นนี้ ย่อมมีได้ด้วยประการอย่างนี้ ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ได้ทรงเปล่งอุทานนี้ในเวลานี้ว่า

ในกาลใดแล ธรรมทั้งหลายมาปรากฏแก่พราหมณ์ผู้มีเพียร
เพ่งอยู่ ในกาลนั้น ความสงสัยทั้งปวงของพราหมณ์นั้น
ย่อมสิ้นไปเพราะมารู้แจ้งธรรมพร้อมด้วยเหตุ ฯ

จบสูตรที่ ๑

๒. โพธิสูตรที่ ๒

[๓๙] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคตรัสรู้ใหม่ๆ ประทับอยู่ที่โคนไม้โพธิ์ใกล้ฝั่งแม่น้ำเนรัญชรา ที่ตำบลอุรุเวลา ก็สมัยนั้นแล พระผู้มีพระภาคประทับนั่งเสวยวิมุติสุขด้วยบัลลังก์อันเดียว ตลอด ๗ วัน พอล่วงสัปดาห์นั้นไป พระผู้มีพระภาคเสด็จออกจากสมาธินั้นแล้ว ทรงมนสิการปฏิจจสมุปบาทอันเป็นปฏิโลมด้วยดี ตลอดมัชฌิมยามแห่งราตรีดังนี้ว่า เมื่อสิ่งนี้ไม่มี สิ่งนี้ก็ไม่มี เพราะ

สิ่งนี้ดับ สิ่งนี้ก็ดับ คือ พระอวิชชาดับสังขารจึงดับ เพราะสังขารดับวิญญาณจึงดับ เพราะวิญญาณดับนามรูปจึงดับ เพราะนามรูปดับสฬายตนะจึงดับ เพราะสฬายตนะดับผัสสะจึงดับ เพราะผัสสะดับเวทนาจึงดับ เพราะเวทนาดับตัณหาจึงดับ เพราะตัณหาดับอุปาทานจึงดับ เพราะอุปาทานดับภพจึงดับ เพราะภพดับชาติจึงดับ เพราะชาติดับ ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส และอุปายาสจึงดับ ความดับแห่งกองทุกข์ทั้งสิ้นนี้ ย่อมมีด้วยประการอย่างนี้ ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว จึงทรงเปล่งอุทานในเวลานั้นว่า

ในกาลใดแลธรรมทั้งหลายมาปรากฏแก่พราหมณ์ผู้มีเพียรเพ่งอยู่ในกาลนั้น ความสงสัยทั้งปวงของพราหมณ์นั้น ย่อมสิ้นไปเพราะได้รู้แจ้งความสิ้นไปแห่งปัจจัยทั้งหลาย ฯ

จบสูตรที่ ๒

๓. โพธิสูตรที่ ๓

[๔๐] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคตรัสรู้ใหม่ๆ ประทับอยู่ที่โคนไม้โพธิ์ใกล้ฝั่งแม่น้ำเนรัญชรา ที่ตำบลอุรุเวลา ก็สมัยนั้นแล พระผู้มีพระภาคประทับนั่งเสวยวิมุติสุขด้วยบัลลังก์อันเดียวตลอด ๗ วัน ครั้งนั้นแล พอล่วงสัปดาห์นั้นไป พระผู้มีพระภาคเสด็จออกจากสมาธินั้นแล้ว ทรงมนสิการปฏิจจสมุปบาททั้งอนุโลมและปฏิโลมด้วยดี ตลอดปัจฉิมยามแห่งราตรี ดังนี้ว่า เมื่อสิ่งนี้มี สิ่งนี้ก็มี เพราะสิ่งนี้เกิด สิ่งนี้จึงเกิด เมื่อสิ่งนี้ไม่มี สิ่งนี้ก็ไม่มี เพราะสิ่งนี้ดับ สิ่งนี้จึงดับ คือ เพราะอวิชชาเป็นปัจจัย จึงมีสังขาร เพราะสังขารเป็นปัจจัยจึงมีวิญญาณ เพราะวิญญาณเป็นปัจจัยจึงมีนามรูป เพราะนามรูปเป็นปัจจัยจึงมีสฬายตนะ เพราะสฬายตนะเป็นปัจจัยจึงมีผัสสะ เพราะผัสสะเป็นปัจจัยจึงมีเวทนา เพราะเวทนาเป็นปัจจัยจึงมีตัณหา เพราะตัณหาเป็นปัจจัยจึงมีอุปาทาน เพราะอุปาทานเป็นปัจจัยจึงมีภพ เพราะภพเป็นปัจจัยจึงมีชาติ เพราะชาติเป็นปัจจัยจึงมีชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส และอุปายาส ความเกิดขึ้นแห่งกองทุกข์ทั้งสิ้นนี้ ย่อมมีได้ด้วยประการอย่างนี้ เพราะอวิชชานั้นแลดับโดยสำรอกไม่เหลือสังขารจึงดับเพราะสังขารดับวิญญาณจึงดับ เพราะวิญญาณดับนามรูปจึงดับ เพราะนามรูปดับสฬายตนะจึงดับ เพราะสฬายตนะดับผัสสะจึงดับ เพราะผัสสะดับเวทนาจึงดับ เพราะเวทนาดับตัณหาจึงดับ เพราะตัณหาดับอุปาทานจึงดับ เพราะอุปาทานดับภพจึงดับ เพราะภพดับชาติจึงดับ เพราะชาติดับ ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส และอุปายาสจึงดับ ความดับแห่งกองทุกข์ทั้งสิ้นนี้ ย่อมมีด้วยประการอย่างนี้ ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ได้ทรงเปล่งอุทานนี้ในเวลานั้นว่า

ในกาลใดแล ธรรมทั้งหลายมาปรากฏแก่พราหมณ์ผู้มีเพียร
เพ่งอยู่ในกาลนั้น พราหมณ์นั้นย่อมกำจัดมารและเสนามาร
เสียได้ ดุจพระอาทิตย์กำจัดมืดส่องแสงสว่างอยู่ในอากาศ
ฉะนั้น ฯ

จบสูตรที่ ๓

๔. อชปาลนิโครธสูตร

[๔๑] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคตรัสรู้ใหม่ๆ ประทับอยู่ที่ควงไม้อชปาลนิโครธใกล้ฝั่งแม่น้ำเนรัญชรา ที่ตำบลอุรุเวลา ก็สมัยนั้นแล พระผู้มีพระภาคประทับนั่งเสวยวิมุติสุขด้วยบัลลังก์อันเดียวตลอด ๗ วัน ครั้งนั้นแล พอล่วงสัปดาห์นั้นไป พระผู้มีพระภาคเสด็จออกจากสมาธินั้น ครั้งนั้นแล พราหมณ์คนหนึ่งผู้มักตวาดผู้อื่นว่า หึ หึ เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ได้ปราศรัยกับพระผู้มีพระภาค ครั้นผ่านการปราศรัยพอให้ระลึกถึงกันไปแล้วได้ยืนอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้ว ได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระโคดม ผู้เจริญ บุคคลชื่อว่าเป็นพราหมณ์เพราะเหตุเพียงเท่าไรหนอแล และธรรมที่ทำบุคคลให้เป็นพราหมณ์เป็นไฉน

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ได้ทรงเปล่งอุทานนี้ในเวลานั้นว่า

พราหมณ์ใดมีบาปธรรมอันลอยเสียแล้ว ไม่มักตวาดผู้อื่นว่า
หึ หึ ไม่มีกิเลสดุจน้ำฝาดมีตนอันสำรวมแล้ว ถึงที่สุด
แห่งเวท อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว ไม่มีกิเลสเครื่องฟูขึ้น
ในโลกไหนๆ พราหมณ์นั้นควรกล่าววาทะว่าเป็นพราหมณ์
โดยชอบธรรม ฯ

จบสูตรที่ ๔

๕. เถรสูตร

[๔๒] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี ก็สมัยนั้นแล ท่านพระสารีบุตร ท่านพระมหาโมคคัลลานะ ท่านพระมหากัสสปะ ท่านพระมหากัจจานะ ท่านพระมหาโกฏฐิตะ ท่านพระมหากัปปินะ ท่านพระมหาจุนทะ ท่านพระอนุรุทธะ ท่านพระเรวัตตะและท่านพระนันทะ เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ

พระผู้มีพระภาคได้ทอดพระเนตรเห็นท่านเหล่านั้นกำลังมาแต่ไกล ครั้นแล้ว ตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย พราหมณ์เหล่านั้นมาอยู่ ดูกรภิกษุทั้งหลาย พราหมณ์เหล่านั้นมาอยู่ เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว ภิกษุผู้มีชาติเป็นพราหมณ์รูปหนึ่ง ได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ บุคคลชื่อว่าเป็นพราหมณ์เพราะเหตุเพียงเท่าไรหนอแล และธรรมที่ทำบุคคลให้เป็นพราหมณ์เป็นไฉน

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ได้ทรงเปล่งอุทานนี้ในเวลานั้นว่า

ชนเหล่าใดลอยบาปทั้งหลายได้แล้ว มีสติอยู่ทุกเมื่อ มี
สังโยชน์สิ้นแล้ว ตรัสรู้แล้ว ชนเหล่านั้นแลชื่อว่าเป็น-
พราหมณ์ในโลก ฯ

จบสูตรที่ ๕

๖. มหากัสสปสูตร

[๔๓] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเวฬุวันกลันทกนิวาป-*สถาน ใกล้พระนครราชคฤห์ ก็สมัยนั้นแล ท่านพระมหากัสสปะอยู่ที่ถ้ำปิปผลิคูหา อาพาธ ได้รับทุกข์ เป็นไข้หนัก สมัยต่อมา ท่านพระมหากัสสปะหายจากอาพาธนั้นแล้วได้คิดว่า ไฉนเราพึงเข้าไปสู่พระนครราชคฤห์เพื่อบิณฑบาต ก็สมัยนั้น เทวดาประมาณ ๕๐๐ ถึงความขวนขวายเพื่อจะให้ท่านพระมหากัสสปะได้บิณฑบาต ท่านพระมหากัสสปะห้ามเทวดาประมาณ ๕๐๐ เหล่านั้นแล้ว เวลาเช้า นุ่งแล้ว ถือเอาบาตรและจีวรเข้าไปสู่พระนครราชคฤห์เพื่อบิณฑบาต ตามทางที่อยู่แห่งมนุษย์ขัดสน ที่อยู่แห่งมนุษย์กำพร้า ที่อยู่แห่งช่างหูก พระผู้มีพระภาคได้ทอดพระเนตรเห็นท่านพระมหากัสสปะกำลังเที่ยวบิณฑบาต ในพระนครราชคฤห์ ตามทางที่อยู่แห่งมนุษย์ขัดสน ที่อยู่แห่งมนุษย์กำพร้าที่อยู่แห่งช่างหูก ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ได้ทรงเปล่งอุทานนี้ในเวลานั้นว่า

เรากล่าวบุคคลมิใช่ผู้เลี้ยงคนอื่น ผู้รู้ยิ่ง ผู้ฝึกตนแล้ว ดำรง
อยู่แล้วในสารธรรม ผู้มีอาสวะสิ้นแล้ว ผู้มีโทษอันคายแล้ว
ว่าเป็นพราหมณ์ ฯ

จบสูตรที่ ๖

๗. ปาวาสูตร

[๔๔] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ที่อชกลาปกเจดีย์ อันเป็นที่อยู่

แห่งอชกลาปกยักษ์ ใกล้เมืองปาวา ก็สมัยนั้นแล พระผู้มีพระภาคประทับนั่ง ณ ที่แจ้ง ในความมืดตื้อในราตรี และฝนก็กำลังโปรยละอองอยู่ ครั้งนั้นแล อชกลาปกยักษ์ใคร่จะทำความกลัว ความหวาดเสียว ขนลุกชูชันให้เกิดขึ้นแก่พระผู้มีพระภาคจึงเข้าไปหาพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ครั้นแล้ว ได้ทำเสียงว่า อักกุโล ปักกุโล อักกุลปักกุลัง ขึ้น ๓ ครั้ง ในที่ไม่ไกลพระผู้มีพระภาค แล้วกล่าวว่า ดูกรสมณะ นั่นปีศาจปรากฏแก่ท่าน ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ได้ทรงเปล่งอุทานนี้ในเวลานั้นว่า

ในกาลใด บุคคลเป็นผู้ถึงฝั่งในธรรมทั้งหลายของตน เป็นพราหมณ์ ในกาลนั้น ย่อมไม่กลัวปีศาจและเสียงว่าปักกุลอย่างนี้ ฯ

จบสูตรที่ ๗

๘. สังคามชิสูตร

[๔๕] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี ก็สมัยนั้นแล ท่านพระสังคามชิถึงพระนครสาวัตถีโดยลำดับ เพื่อจะเฝ้าพระผู้มีพระภาค ภริยาเก่าของท่านพระสังคามชิได้ฟังข่าวว่า พระผู้เป็นเจ้าสังคามชิถึงพระนครสาวัตถีแล้ว นางได้อุ้มทารกไปยังพระวิหารเชตวัน ก็สมัยนั้นแล ท่านพระสังคามชินั่งพักกลางวันที่โคนต้นไม้แห่งหนึ่ง ครั้งนั้น ภริยาเก่าของท่านพระสังคามชิ เข้าไปหาท่านพระสังคามชิถึงที่อยู่ ครั้นแล้ว ได้กล่าวกะท่านพระสังคามชิว่า ข้าแต่สมณะ ก็ท่านจงเลี้ยงดูดิฉันผู้มีบุตรน้อยเถิด เมื่อภริยาเก่ากล่าวอย่างนี้แล้ว ท่านพระสังคามชิก็นิ่งเสีย แม้ครั้งที่ ๒ แม้ครั้งที่ ๓ ภริยาเก่าของท่านพระสังคามชิก็ได้กล่าวกะท่านพระสังคามชิว่า ข้าแต่สมณะ ก็ท่านจงเลี้ยงดูดิฉันผู้มีบุตรน้อยเถิด ท่านพระสังคามชิก็ได้นิ่งเสีย ลำดับนั้นแล ภริยาเก่าของท่านพระสังคามชิอุ้มทารกนั้นไปวางไว้ข้างหน้าท่านพระสังคามชิ กล่าวว่า ข้าแต่สมณะ นี้บุตรของท่าน ท่านจงเลี้ยงดูบุตรนั้นเถิด ดังนี้แล้วหลีกไป ลำดับนั้นแล ท่านพระสังคามชิไม่ได้แลดูทั้งไม่ได้พูดกะทารกนั้นเลย ลำดับนั้น ภริยาเก่าของท่านพระสังคามชิไปคอยดูอยู่ในที่ไม่ไกล ได้เห็นท่านพระสังคามชิผู้ไม่แลดูทั้งไม่ได้พูดกะทารกครั้นแล้วจึงได้คิดว่า สมณะนี้แลไม่มีความต้องการแม้ด้วยบุตร นางกลับจากที่นั้นแล้วอุ้มทารกหลีกไป พระผู้มีพระภาคได้ทรงเห็นการกระทำอันแปลกแม้เห็นปานนี้ แห่งภริยาเก่าของท่านพระสังคามชิ ด้วยทิพจักษุอันบริสุทธิ์ล่วงจักษุของมนุษย์ ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ได้เปล่งอุทานนี้ในเวลานั้นว่า

เรากล่าวผู้ไม่ยินดีภริยาเก่าผู้มาอยู่ ผู้ไม่เศร้าโศกถึงภริยาเก่า
ผู้หลีกไปอยู่ ผู้ชนะสงคราม พ้นแล้วจากธรรมเป็นเครื่อง
ข้องว่าเป็นพราหมณ์ ฯ

จบสูตรที่ ๘

๙. ชฎิลสูตร

[๔๖] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ คยาสีสะประเทศใกล้บ้านคยา ก็สมัยนั้นแล ชฎิลมากด้วยกันผุดขึ้นบ้าง ดำลงบ้าง ผุดขึ้นและดำลงบ้าง รดน้ำบ้าง บูชาไฟบ้าง ที่แม่น้ำคยา ในสมัยหิมะตก ระหว่าง ๘ วัน ในราตรีมีความหนาวในเหมันตฤดู ด้วยคิดเห็นว่า ความหมดจดย่อมมีได้ด้วยการกระทำนี้ พระผู้มีพระภาคได้ทอดพระเนตรเห็นพวกชฎิลเหล่านั้น ผุดขึ้นบ้าง ดำลงบ้าง ผุดขึ้นและดำลงบ้าง รดน้ำบ้าง บูชาไฟบ้าง ที่ท่าแม่น้ำคยา ในสมัยหิมะตก ระหว่าง ๘ วัน ในราตรีมีความหนาวในเหมันตฤดู ด้วยคิดเห็นว่า ความหมดจดย่อมมีได้ด้วยการกระทำนี้ ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ได้ทรงเปล่งอุทานนี้ในเวลานั้นว่า

ความสะอาดย่อมไม่มีเพราะน้ำ (แต่) ชนเป็นอันมากยังอาบ
อยู่ในน้ำนี้ สัจจะ และธรรมะมีอยู่ในผู้ใด ผู้นั้นเป็นผู้สะอาด
และเป็นพราหมณ์ ฯ

จบสูตรที่ ๙

๑๐. พาหิยสูตร

[๔๗] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวันอารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี ก็สมัยนั้นแล กุลบุตรชื่อพาหิยทารุจีริยะ อาศัยอยู่ที่ท่าสุปปารกะ ใกล้ฝั่งสมุทร เป็นผู้อันมหาชนสักการะ เคารพ นับถือ บูชา ยำเกรง ได้จีวร บิณฑบาต เสนาสนะและคิลานปัจจัยเภสัชบริขาร ครั้งนั้นแล พาหิยทารุจีริยะหลีกเร้นอยู่ในที่ลับ เกิดความปริวิตกแห่งใจอย่างนี้ว่า เราเป็นคนหนึ่ง ในจำนวนพระอรหันต์หรือผู้ถึงอรหัตตมรรคในโลก ลำดับนั้นแล เทวดาผู้เป็นสายโลหิตในกาลก่อนของพาหิยทารุจีริยะ เป็นผู้อนุเคราะห์ หวังประโยชน์ ได้ทราบความปริวิตกแห่งใจของพาหิยทารุจีริยะด้วยใจ แล้วเข้าไปหาพาหิยทารุจีริยะ ครั้นแล้วได้กล่าวว่า ดูกรพาหิยะ ท่านไม่เป็นพระอรหันต์หรือไม่

เป็นผู้ถึงอรหัตตมรรคอย่างแน่นอน ท่านไม่มีปฏิปทาเครื่องให้เป็นพระอรหันต์หรือเครื่องเป็นผู้ถึงอรหัตตมรรค พาหิยทารุจีริยะถามว่า เมื่อเป็นอย่างนั้น บัดนี้ ใครเล่าเป็นพระอรหันต์ หรือเป็นผู้ถึงอรหัตตมรรคในโลกกับเทวโลก เทวดาตอบว่า ดูกรพาหิยะ ในชนบททางเหนือ มีพระนครชื่อว่าสาวัตถี บัดนี้ พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น ประทับอยู่ในพระนครนั้น ดูกร-
*พาหิยะ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นแลเป็นพระอรหันต์อย่างแน่นอน ทั้งทรงแสดงธรรมเพื่อความเป็นพระอรหันต์ด้วย ลำดับนั้นแล พาหิยทารุจีริยะผู้อันเทวดานั้นให้สลดใจแล้ว หลีกไปจากท่าสุปปารกะในทันใดนั้นเอง ได้เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคผู้ประทับอยู่ในพระวิหารเชตวัน อารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐีใกล้พระนครสาวัตถี โดยการพักแรมสิ้นราตรีหนึ่งในที่ทั้งปวง ฯ

[๔๘] ก็สมัยนั้นแล ภิกษุมากด้วยกันจงกรมอยู่ในที่แจ้ง พาหิยทารุจีริยะเข้าไปหาภิกษุทั้งหลายถึงที่อยู่ ครั้นแล้วได้ถามภิกษุเหล่านั้นว่า ข้าแต่ท่านทั้งหลายผู้เจริญ บัดนี้ พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ ที่ไหนหนอ ข้าพเจ้าประสงค์จะเฝ้าพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น ภิกษุเหล่านั้นตอบว่า ดูกรพาหิยะ พระผู้มีพระภาคเสด็จเข้าไปสู่ละแวกบ้านเพื่อบิณฑบาต ลำดับนั้นแล พาหิยทารุจีริยะรีบด่วนออกจากพระวิหารเชตวัน เข้าไปยังพระนครสาวัตถี ได้เห็นพระผู้มีพระภาคกำลังเสด็จเที่ยวบิณฑบาตในพระนครสาวัตถี น่าเลื่อมใส ควรเลื่อมใส มีอินทรีย์สงบ มีพระทัยสงบ ถึงความฝึกและความสงบอันสูงสุด มีตนอันฝึกแล้ว คุ้มครองแล้ว มีอินทรีย์สำรวมแล้ว ผู้ประเสริฐ แล้วได้เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค หมอบลงแทบพระบาทของพระผู้มี-
*พระภาคด้วยเศียรเกล้าแล้ว ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาคโปรดทรงแสดงธรรมแก่ข้าพระองค์ ขอพระสุคตโปรดทรงแสดงธรรมที่จะพึงเป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความสุข แก่ข้าพระองค์สิ้นกาลนานเถิด ฯ

[๔๙] เมื่อพาหิยทารุจีริยะกราบทูลอย่างนี้แล้ว พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า ดูกรพาหิยะ เวลานี้ยังไม่สมควรก่อน เพราะเรายังเข้าไปสู่ละแวกบ้านเพื่อบิณฑบาตอยู่ แม้ครั้งที่ ๒ พาหิยทารุจีริยะก็ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็ความเป็นไปแห่งอันตรายแก่ชีวิตของพระผู้มีพระภาคก็ดี ความเป็นไปแห่งอันตรายแก่ชีวิตของข้าพระองค์ก็ดี รู้ได้ยากแล ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาคโปรดทรงแสดงธรรมแก่ข้าพระองค์ ขอพระสุคตโปรดทรงแสดงธรรมที่จะพึงเป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความสุข แก่ข้าพระองค์ตลอดกาลนานเถิด ฯ

แม้ครั้งที่ ๒...แม้ครั้งที่ ๓ พาหิยทารุจีริยะก็ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็ความเป็นไปแห่งอันตรายแก่ชีวิตของพระผู้มีพระภาคก็ดี ความเป็นไปแห่งอันตรายแก่ชีวิตของข้าพระองค์ก็ดี รู้ได้ยากแล ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาคโปรดทรงแสดงธรรมแก่ข้าพระองค์ ขอพระสุคตโปรดทรงแสดงธรรมเพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความสุข แก่ข้าพระองค์สิ้นกาลนานเถิด ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรพาหิยะ เพราะเหตุนั้นแล ท่านพึงศึกษาอย่างนี้ว่า เมื่อเห็น จักเป็นสักว่าเห็น เมื่อฟังจักเป็นสักว่าฟัง เมื่อทราบจักเป็นสักว่าทราบ เมื่อรู้แจ้งจักเป็นสักว่ารู้แจ้ง ดูกรพาหิยะ ท่านพึงศึกษาอย่างนี้แล ดูกรพาหิยะ ในกาลใดแล เมื่อท่านเห็นจักเป็นสักว่าเห็น เมื่อฟังจักเป็นสักว่าฟัง เมื่อทราบจักเป็นสักว่าทราบ เมื่อรู้แจ้งจักเป็นสักว่ารู้แจ้ง ในกาลนั้น ท่านย่อมไม่มีในกาลใด ท่านไม่มี ในกาลนั้น ท่านย่อมไม่มีในโลกนี้ ย่อมไม่มีในโลกหน้า ย่อมไม่มีในระหว่างโลกทั้งสอง นี้แลเป็นที่สุดแห่งทุกข์ ฯ

ลำดับนั้นแล จิตของพาหิยทารุจีริยะ กุลบุตรหลุดพ้นแล้วจากอาสวะทั้งหลายเพราะไม่ถือมั่นในขณะนั้นเอง ด้วยพระธรรมเทศนาโดยย่อนี้ของพระผู้มี-*พระภาค ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสสอนพาหิยทารุจีริยะกุลบุตรด้วยพระโอวาทโดยย่อนี้แล้ว เสด็จหลีกไป ฯ

[๕๐] ครั้งนั้นแล เมื่อพระผู้มีพระภาคเสด็จหลีกไปแล้วไม่นาน แม่โคลูกอ่อนขวิดพาหิยทารุจีริยะให้ล้มลงปลงเสียจากชีวิต ครั้นพระผู้มีพระภาคเสด็จเที่ยวบิณฑบาตในพระนครสาวัตถีเสด็จกลับจากบิณฑบาตในเวลาปัจฉาภัต เสด็จออกจากพระนครพร้อมกับภิกษุเป็นอันมาก ได้ทอดพระเนตรเห็นพาหิยทารุจีริยะทำกาละแล้ว จึงตรัสกะภิกษุทั้งหลายว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ท่านทั้งหลายจงช่วยกันจับสรีระของพาหิยทารุจีริยะยกขึ้นสู่เตียงแล้ว จงนำไปเผาเสีย แล้วจงทำสถูปไว้ ดูกรภิกษุทั้งหลาย พาหิยทารุจีริยะประพฤติธรรมอันประเสริฐเสมอกับท่านทั้งหลาย ทำกาละแล้ว ภิกษุเหล่านั้นทูลรับพระผู้มีพระภาคแล้ว ช่วยกันยกสรีระของพระพาหิยทารุจีริยะขึ้นสู่เตียง แล้วนำไปเผา และทำสถูปไว้แล้ว เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ได้นั่งอยู่ ณ ที่ควรข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ สรีระของพาหิยทารุจีริยะข้าพระองค์ทั้งหลายเผาแล้ว และสถูปของพาหิยทารุจีริยะนั้น ข้าพระองค์ทั้งหลายทำไว้แล้ว คติของพาหิยทารุจีริยะนั้นเป็นอย่างไร ภพเบื้องหน้าของเขาเป็นอย่างไร ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย พาหิยทารุจีริยะเป็นบัณฑิต ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ทั้งไม่ทำเราให้ลำบาก เพราะเหตุแห่งการแสดงธรรม ดูกรภิกษุทั้งหลาย พาหิยทารุจีริยะปรินิพพานแล้ว ฯ

ครั้งนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ได้ทรงเปล่งอุทาน

นี้ในเวลานั้นว่า

ดิน น้ำ ไฟ และลม ย่อมไม่หยั่งลงในนิพพานธาตุใด
ในนิพพานธาตุนั้น ดาวทั้งหลายย่อมไม่สว่าง พระอาทิตย์
ย่อมไม่ปรากฏ พระจันทร์ย่อมไม่สว่าง ความมืดย่อมไม่มี
ก็เมื่อใดพราหมณ์ชื่อว่าเป็นมุนีเพราะรู้ (สัจจะ ๔) รู้แล้ว
ด้วยตน เมื่อนั้น พราหมณ์ย่อมหลุดพ้นจากรูปและอรูป
จากสุขและทุกข์ ฯ

จบสูตรที่ ๑๐
จบโพธิวรรคที่ ๑

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ
๑. โพธิสูตรที่ ๑ ๒. โพธิสูตรที่ ๒ ๓. โพธิสูตรที่ ๓ ๔. อชปาล
นิโครธสูตร ๕. เถรสูตร ๖. มหากัสสปสูตร ๗. ปาวาสูตร ๘. สังคามชิสูตร
๙. ชฏิลสูตร ๑๐. พาหิยสูตร ฯ

อุทาน มุจจลินทวรรคที่ ๒

๑. มุจจลินทสูตร

[๕๑] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคตรัสรู้ใหม่ๆ ประทับอยู่ที่ควงไม้มุจลินท์ ใกล้ฝั่งแม่น้ำเนรัญชรา ตำบลอุรุเวลา ก็สมัยนั้นแล พระผู้มีพระภาคประทับนั่งเสวยวิมุติสุขด้วยบัลลังก์อันเดียวตลอด ๗ วัน สมัยนั้น อกาลเมฆใหญ่บังเกิดขึ้นแล้ว ฝนตกพรำตลอด ๗ วัน มีลมหนาวประทุษร้าย ครั้งนั้นแล พระยามุจลินท-*นาคราชออกจากที่อยู่ของตน มาวงรอบพระกายของพระผู้มีพระภาคด้วยขนดหาง ๗ รอบ แผ่พังพานใหญ่เบื้องบนพระเศียรด้วยตั้งใจว่า ความหนาวอย่าได้เบียดเบียนพระผู้มีพระภาค ความร้อนอย่าได้เบียดเบียนพระผู้มีพระภาค สัมผัสแห่งเหลือบ ยุง ลม แดด และสัตว์เลื้อยคลานอย่าได้เบียดเบียนพระผู้มีพระภาค ครั้นพอล่วงสัปดาห์นั้นไป พระผู้มีพระภาคเสด็จออกจากสมาธินั้น ครั้งนั้น พระยามุจลินทนาคราชทราบว่าอากาศโปร่ง ปราศจากเมฆแล้วจึงคลายขนดหางจากพระกายพระผู้มีพระภาค นิมิตเพศของตนยืนอยู่เฉพาะพระพักตร์พระผู้มีพระภาค ประนมอัญชลีนมัสการพระผู้มีพระภาคอยู่ ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ทรงเปล่งอุทานนี้ในเวลานั้นว่า

วิเวกเป็นสุขของผู้ยินดี มีธรรมอันสดับแล้ว พิจารณาเห็นอยู่

ความไม่เบียดเบียน คือ ความสำรวมในสัตว์ทั้งหลาย เป็นสุขในโลก ความเป็นผู้มีราคะไปปราศแล้ว คือ ความก้าวล่วงซึ่งกามทั้งหลายเสียได้ เป็นสุขในโลก ความนำซึ่งอัสมิมานะเสียได้ นี้แลเป็นสุขอย่างยิ่ง ฯ

จบสูตรที่ ๑

๒. ราชสูตร

[๕๒] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี ก็สมัยนั้นแล เมื่อภิกษุมากด้วยกันกลับจากบิณฑบาตภายหลังภัตแล้ว นั่งประชุมกันในศาลาเป็นที่บำรุง เกิดสนทนาขึ้นในระหว่างว่า ดูกรอาวุโสทั้งหลาย บรรดาพระราชาสองพระองค์นี้ คือ พระเจ้าแผ่นดินมคธจอมทัพพระนามว่าพิมพิสารก็ดี พระเจ้าปเสนทิโกศลก็ดี องค์ไหนหนอแลมีพระราชทรัพย์มากกว่ากัน มีโภคสมบัติมากกว่ากัน มีท้องพระคลังมากกว่ากัน มีแว่นแคว้นมากกว่ากัน มีพาหนะมากกว่ากัน มีกำลังมากกว่ากัน หรือมีอานุภาพมากกว่ากัน การสนทนาในระหว่างของภิกษุเหล่านั้นค้างเพียงนี้ครั้งนั้นแล เวลาเย็น พระผู้มีพระภาคเสด็จออกจากที่หลีกเร้นเสด็จเข้าไปยังศาลาเป็นที่บำรุง ประทับนั่งบนอาสนะที่บุคคลปูลาดไว้ ครั้นแล้วตรัสถามภิกษุทั้งหลายว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย บัดนี้ เธอทั้งหลายนั่งประชุมสนทนากันด้วยเรื่องอะไรหนอ การสนทนา ในระหว่างของเธอทั้งหลายที่ยังค้างอยู่เป็นอย่างไร ภิกษุเหล่านั้นกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอประทานพระวโรกาส เมื่อข้าพระองค์ทั้งหลายกลับจากบิณฑบาตภายหลังภัตแล้ว นั่งประชุมกันในศาลาเป็นที่บำรุง เกิดสนทนากันขึ้นในระหว่างว่า ดูกรอาวุโสทั้งหลาย บรรดาพระราชาสองพระองค์นี้ คือ พระเจ้าแผ่นดินมคธจอมทัพพระนามว่าพิมพิสารก็ดี พระเจ้าปเสนทิโกศลก็ดี องค์ไหนหนอแลมีพระราชทรัพย์มากกว่ากัน มีโภคสมบัติมากกว่ากัน มีท้องพระคลังมากกว่ากัน มีแว่นแคว้นมากกว่ากัน มีพาหนะมากกว่ากัน มีกำลังมากกว่ากัน มีฤทธิ์มากกว่ากัน หรือมีอานุภาพมากกว่ากัน ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ การสนทนาในระวางของข้าพระองค์ทั้งหลายนี้แล ค้างอยู่เพียงนี้ ก็พอพระผู้มี-*พระภาคเสด็จมาถึง พระเจ้าข้า พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย การที่เธอทั้งหลายพึงกล่าวถ้อยคำเห็นปานนี้นั้น ไม่สมควรแก่เธอทั้งหลายผู้เป็นกุลบุตรออกบวชเป็นบรรพชิตด้วยศรัทธาเลย ดูกรภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายประชุมกันแล้ว ควรทำเหตุสองประการ คือ ธรรมีกถาหรือดุษณีภาพอันเป็นของพระอริยะ ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ได้ทรงเปล่งอุทานนี้ในเวลานั้นว่า

กามสุขในโลกและทิพยสุข ย่อมไม่ถึงเสี้ยวที่ ๑๖ [ที่จำแนก
ออก ๑๖ หน] แห่งสุขคือความสิ้นตัณหา ฯ

จบสูตรที่ ๒

๓. ทัณฑสูตร

[๕๓] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี ก็สมัยนั้นแล เด็กมากด้วยกันเอาท่อนไม้ตีงูอยู่ในระหว่างพระนครสาวัตถีและพระวิหารเชตวัน ครั้งนั้นเป็นเวลาเช้า พระผู้มีพระภาคทรงอันตรวาสก ทรงถือบาตรและจีวรเสด็จเข้าไปบิณฑบาตยังพระนครสาวัตถี ได้ทอดพระเนตรเห็นเด็กเหล่านั้นเอาท่อนไม้ตีงูอยู่ในระหว่างพระนครสาวัตถีและพระวิหารเชตวัน ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ได้ทรงเปล่งอุทานนี้ในเวลานั้นว่า

ผู้ใดแสวงหาความสุขเพื่อตน ย่อมเบียดเบียนสัตว์ทั้งหลาย
ผู้ใคร่ความสุขด้วยท่อนไม้ ผู้นั้นย่อมไม่ได้ความสุขในโลก
หน้า ผู้ใดแสวงหาความสุขเพื่อตน ย่อมไม่เบียดเบียนสัตว์
ทั้งหลายผู้ใคร่ความสุขด้วยท่อนไม้ ผู้นั้นย่อมได้ความสุขใน
โลกหน้า ฯ

จบสูตรที่ ๓

๔. สักการสูตร

[๕๔] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวันอารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี ก็สมัยนั้นแล พระผู้มีพระภาคเป็นผู้อันมหาชนสักการะ เคารพ นับถือ บูชา ยำเกรง ทรงได้จีวร บิณฑบาต เสนาสนะและคิลานปัจจัยเภสัชบริขาร แม้ภิกษุสงฆ์ก็เป็นผู้อันมหาชนสักการะ เคารพ นับถือ บูชา ยำเกรง ได้จีวร บิณฑบาต เสนาสนะและคิลานปัจจัยเภสัชบริขาร ส่วนพวกอัญญเดียรถีย์ปริพาชก เป็นผู้อันมหาชนไม่สักการะ ไม่เคารพ ไม่นับถือ ไม่บูชา ไม่ยำเกรง ไม่ได้จีวร บิณฑบาต เสนาสนะและคิลานปัจจัยเภสัชบริขาร ครั้งนั้นแล พวกอัญญเดียรถีย์ปริพาชก อดกลั้นสักการะของพระผู้มีพระภาคและของภิกษุสงฆ์ไม่ได้ เห็นภิกษุทั้งหลายในบ้านและในป่าแล้ว ย่อมด่า ปริภาษ กริ้วกราด เบียดเบียน ด้วยวาจาหยาบคาย ไม่ใช่ของสัตบุรุษ ครั้งนั้นแล ภิกษุมากด้วยกันเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมแล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้กราบทูลพระผู้มี

พระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ บัดนี้พระผู้มีพระภาคเป็นผู้อันมหาชนสักการะ เคารพ นับถือ บูชา ยำเกรง ทรงได้จีวร บิณฑบาต เสนาสนะและคิลานปัจจัยเภสัชบริขาร แม้ภิกษุสงฆ์ก็เป็นผู้อันมหาชนสักการะ เคารพ นับถือ บูชา ยำเกรง ได้จีวร บิณฑบาต เสนาสนะและคิลานปัจจัยเภสัชบริขาร ส่วนพวกอัญญเดียรถีย์ปริพาชก เป็นผู้อันมหาชน ไม่สักการะ ไม่เคารพ ไม่นับถือ ไม่บูชา ไม่ยำเกรง ไม่ได้จีวร บิณฑบาต เสนาสนะและคิลานปัจจัยเภสัชบริขาร ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พวกอัญญเดียรถีย์ปริพาชกเหล่านั้น อดกลั้นสักการะ ของพระผู้มีพระภาคและของภิกษุสงฆ์ไม่ได้ เห็นภิกษุสงฆ์ในบ้านและในป่าแล้ว ย่อมด่า บริภาษ กริ้วกราด เบียดเบียน ด้วยวาจาหยาบคายไม่ใช่ของสัตบุรุษ ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ได้ทรงเปล่งอุทานนี้ในเวลานั้นว่า

ท่านทั้งหลาย ผู้อันสุขและทุกข์ถูกต้องแล้วในบ้าน ในป่า
ไม่ตั้งสุขและทุกข์นั้นจากตน ไม่ตั้งสุขและทุกข์นั้นจากผู้อื่น
ผัสสะทั้งหลายย่อมถูกต้องเพราะอาศัยอุปธิ ผัสสะทั้งหลาย
พึงถูกต้องนิพพานอันไม่มีอุปธิเพราะเหตุไร ฯ

จบสูตรที่ ๔

๕. อุปาสกสูตร

[๕๕] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวันอารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี ก็สมัยนั้นแล อุบาสกชาวบ้านอิจฉานังคละคนหนึ่ง เดินทางมาถึงพระนครสาวัตถีโดยลำดับ ด้วยกรณียกิจบางอย่าง ครั้งนั้นแล อุบาสกนั้นยังกรณียกิจนั้นให้สำเร็จในพระนครสาวัตถีแล้ว เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมแล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกะอุบาสกนั้นว่า ดูกรอุบาสก ท่านกระทำปริยายนี้เพื่อมา ณ ที่นี้โดยกาลนานแล อุบาสกนั้นกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ประสงค์จะเฝ้าเยี่ยมพระผู้มีพระภาคแต่กาลนาน แต่ว่าข้าพระองค์ขวนขวายด้วยกิจที่ต้องทำบางอย่าง จึงไม่สามารถจะเข้ามาเฝ้าพระผู้มีพระภาคได้

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ได้ทรงเปล่งอุทานนี้ในเวลานั้นว่า

กิเลสเครื่องกังวลย่อมไม่มีแก่ผู้ใด ความสุขย่อมมีแก่
ผู้นั้นหนอ ผู้มีธรรมอันนับได้แล้วเป็นพหูสูต ท่านจงดูบุคคล
ผู้มีกิเลสเครื่องกังวลเดือดร้อนอยู่ ชนผู้ปฏิพัทธ์ในชนย่อม

เดือดร้อน ฯ

จบสูตรที่ ๕

๖. คัพภินีสูตร

[๕๖] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวันอารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี ก็สมัยนั้นแล นางมาณวิกาสาวภรรยาของปริพาชกคนหนึ่ง มีครรภ์ใกล้เวลาคลอดแล้ว ครั้งนั้นแล นางปริพาชิกานั้นได้กล่าวปริพาชกว่า ท่านพราหมณ์ ท่านจงไปนำน้ำมันซึ่งจักเป็นอุปการะสำหรับดิฉันผู้คลอดแล้วมาเถิด เมื่อนางปริพาชิกากล่าวอย่างนี้แล้ว ปริพาชกนั้นได้กล่าวกะนางปริพาชิกาว่า ฉันจะนำน้ำมันมาให้นางผู้เจริญแต่ที่ไหนเล่า แม้ครั้งที่ ๒ ... แม้ครั้งที่ ๓ นางปริพาชิกานั้นก็ได้กล่าวกะปริพาชกนั้นว่า ท่านพราหมณ์ ท่านจงไปนำน้ำมันซึ่งจักเป็นอุปการะสำหรับดิฉันผู้คลอดแล้วมาเถิด

[๕๗] ก็สมัยนั้นแล ราชบุรุษได้ให้เนยใสบ้าง น้ำมันบ้างในพระคลังของพระเจ้าปเสนทิโกศล แก่สมณะบ้าง พราหมณ์บ้างเพื่อดื่มพอความต้องการ ไม่ให้เพื่อนำไป ครั้งนั้นแล ปริพาชกนั้นดำริว่า ก็ราชบุรุษให้เนยใสบ้าง น้ำมันบ้าง ในพระคลังของพระเจ้าปเสนทิโกศล แก่สมณะบ้าง พราหมณ์บ้าง เพื่อดื่มพอความต้องการ ไม่ให้เพื่อนำไป ไฉนหนอ เราพึงไปยังพระคลังของพระเจ้าปเสนทิโกศล ดื่มน้ำมันพอความต้องการแล้ว กลับมาเรือน สำรอกน้ำมันซึ่งจักเป็นอุปการะแก่นางปริพาชิกาผู้คลอดนี้เถิด ครั้งนั้นแล ปริพาชกนั้นไปยังพระคลังของพระเจ้าปเสนทิโกศล ดื่มน้ำมันพอความต้องการแล้ว กลับมาเรือน ไม่สามารถ เพื่อจะไว้เบื้องต่ำ [ด้วยอำนาจการถ่ายท้อง] ปริพาชกนั้นอันทุกข์เวทนาอันกล้าแผ็ดร้อนถูกต้องแล้ว ย่อมหมุนมาและหมุนไปโดยรอบ ครั้งนั้นเป็นเวลาเช้า พระผู้มีพระภาคทรงผ้าอันตรวาสกทรงถือบาตรและจีวร เสด็จเข้าไปบิณฑบาตยังพระนครสาวัตถี ได้ทอดพระเนตรเห็นปริพาชกนั้น ผู้อันทุกข์เวทนาอันกล้าแผ็ดร้อนถูกต้องแล้ว หมุนมาหมุนไปอยู่โดยรอบ ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ได้ทรงเปล่งอุทานนี้ในเวลานั้นว่า

ชนผู้ไม่มีกิเลสเครื่องกังวล มีความสุขหนอ ชนผู้ถึงเวท
(คือ อริยมรรคญาณ) เท่านั้น ชื่อว่าผู้ไม่มีกิเลสเครื่องกังวล
ท่านจงดูชนผู้มีกิเลสเครื่องกังวลเดือดร้อนอยู่ ชนเป็นผู้มีจิต
ปฏิพัทธ์ในชนย่อมเดือดร้อน ฯ

จบสูตรที่ ๖

๗. เอกปุตตสูตร

[๕๘] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวันอารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี ก็สมัยนั้นแล บุตรคนเดียวของอุบาสกคนหนึ่ง เป็นที่รัก เป็นที่พอใจ ทำกาละแล้ว ครั้งนั้นแล อุบาสกมากด้วยกัน มีผ้าชุ่ม มีผมเปียกเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับในเวลาเที่ยง ถวายบังคมแล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง พระผู้มีพระภาคได้ตรัสถามอุบาสกเหล่านั้นว่า ดูอุบาสกทั้งหลาย ท่านทั้งหลายมีผ้าชุ่ม มีผมเปียกเข้ามาในที่นี้ในเวลาเที่ยง เพราะเหตุไรหนอ เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสถามอย่างนี้แล้ว อุบาสกนั้นได้กราบ-*ทูลว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาคบุตรคนเดียวของข้าพระองค์ ผู้เป็นที่รัก เป็นที่พอใจ ทำกาละแล้วเพราะเหตุนั้น ข้าพระองค์ทั้งหลายจึงมีผ้าชุ่ม มีผมเปียก เข้ามาในที่นี้ในเวลาเที่ยง ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ทรงเปล่งอุทานนี้ในเวลานั้นว่า

หมู่เทวดาและหมู่มนุษย์เป็นจำนวนมาก ยินดีแล้วด้วยความ
เพลิดเพลินในรูปอันเป็นที่รัก ถึงความทุกข์ เสื่อมหมดแล้ว
(จากสมบัติ) ย่อมไปสู่อำนาจแห่งมัจจุราช พระอริยบุคคล
เหล่าใดแล ไม่ประมาททั้งกลางคืนและกลางวัน ย่อมละรูป
อันเป็นที่รักเสียได้ พระอริยบุคคลเล่านั้นแล ย่อมขุดขึ้นได้
ซึ่งอามิสแห่งมัจจุราช อันเป็นมูลแห่งวัฏทุกข์ที่ล่วงได้
โดยยาก ฯ

จบสูตรที่ ๗

๘. สุปปวาสาสูตร

[๕๙] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ ป่ากุณฑิฐานวัน ใกล้พระนครกุณฑิยา ก็สมัยนั้นแล พระนางสุปปวาสาพระธิดาของพระเจ้าโกลิยะทรงครรภ์อยู่ถึง ๗ ปี มีครรภ์หลงอยู่ถึง ๗ วัน พระนางสุปปวาสานั้น ผู้อันทุกขเวทนากล้าเผ็ดร้อนถูกต้องแล้วทรงอดกลั้นได้ด้วยการตรึก ๓ ข้อว่า พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นตรัสรู้ด้วยพระองค์โดยชอบหนอ ย่อมทรงแสดงธรรมเพื่อละทุกข์เห็นปานนี้ พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ปฏิบัติดีแล้วหนอ ปฏิบัติเพื่อละทุกข์เห็นปานนี้ นิพพานซึ่งเป็นที่ไม่มีทุกข์เห็นปานนี้เป็นสุขดีหนอ ฯ

[๖๐] ครั้งนั้นแล พระนางสุปปวาสาโกลิยธิดาเชิญพระสวามีมาว่า เชิญมานี่เถิดพระลูกเจ้า ขอเชิญพระองค์เสด็จไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค ครั้นแล้ว ทรงถวายบังคมพระบาทของพระผู้มีพระภาค ด้วยเศียรเกล้าตามคำของหม่อมฉัน จงทูล

ถามถึงความเป็นผู้มีพระอาพาธน้อย พระโรคเบาบาง กะปรี้กะเปร่ามีพระกำลัง ความอยู่สำราญว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ นางสุปปวาสาโกลิยธิดาถวายบังคม พระบาทของพระผู้มีพระภาคด้วยเศียรเกล้า และทูลถามความเป็นผู้มีพระอาพาธ น้อย พระโรคเบาบาง กะปรี้กะเปร่า มีพระกำลัง ความอยู่สำราญ อนึ่ง ขอพระองค์จงกราบทูลอย่างนี้ว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ นางสุปปวาสาโกลิยธิดา ทรงครรภ์ ๗ ปี มีครรภ์หลงอยู่ ๗ วัน นางสุปปวาสานั้นอันทุกขเวทนากล้าเผ็ดร้อน ถูกต้องแล้ว ย่อมอดกลั้นได้ด้วยการตรึก ๓ ข้อว่า พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ตรัสรู้ด้วยพระองค์เองโดยชอบหนอ ย่อมทรงแสดงธรรมเพื่อละทุกข์เห็นปานนี้ พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ปฏิบัติดีหนอ ปฏิบัติเพื่อละทุกข์เห็นปานนี้ นิพพานซึ่งเป็นที่ไม่มีทุกข์เห็นปานนี้ เป็นสุขดีหนอ พระราชบุตร พระเจ้าโกลิยะนั้น ทรงรับคำของพระนางสุปปวาสาโกลิยธิดาแล้วเสด็จเข้าไปเฝ้า พระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมแล้วประทับนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้ว ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระนางสุปปวาสา โกลิยธิดา ถวายบังคมพระบาทของพระผู้มีพระภาคด้วยเศียรเกล้า และตรัส ถามถึงความเป็นผู้มีพระอาพาธน้อย พระโรคเบาบาง กะปรี้กะเปร่า ทรงพระ กำลัง ความอยู่สำราญ และรับสั่งอย่างนี้ว่า พระนางสุปปวาสาโกลิยธิดาทรง ครรภ์อยู่ถึง ๗ ปี มีครรภ์หลงอยู่ ๗ วัน พระนางสุปปวาสานั้นผู้อันทุกขเวทนา กล้าเผ็ดร้อนถูกต้องแล้ว ย่อมอดกลั้นได้ด้วยการตรึก ๓ ข้อว่า พระผู้มีพระภาค พระองค์นั้น ตรัสรู้ด้วยพระองค์เองโดยชอบหนอ ย่อมทรงแสดงธรรมเพื่อละทุกข์ เห็นปานนี้ พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ปฏิบัติดีหนอ ปฏิบัติ เพื่อละทุกข์เห็นปานนี้ นิพพานซึ่งเป็นที่ไม่มีทุกข์เห็นปานนี้ เป็นสุขดีหนอ ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า พระนางสุปปวาสาโกลิยธิดาจงเป็นผู้มีสุข หาโรค มิได้ คลอดบุตรหาโรคมิได้เถิด ก็แลพระนางสุปปวาสาโกลิยธิดาทรงมีสุข หาโรคมิได้ ประสูติพระโอรสผู้หาโรคมิได้ พร้อมกับพระดำรัสของพระผู้มีภาค พระราชบุตรของพระเจ้าโกลิยะนั้นทูลรับพระดำรัสแล้ว ทรงชื่นชมยินดีพระภาษิต ของพระผู้มีพระภาค เสด็จลุกขึ้นจากอาสนะ ถวายบังคมกระทำประทักษิณแล้ว เสด็จกลับไปสู่นิเวสน์ของตน ได้ทรงเห็นพระนางสุปปวาสาโกลิยธิดาทรงมีสุข หาโรคมิได้ ประสูติพระโอรสผู้หาโรคมิได้ ครั้นแล้วได้ทรงดำริว่า น่าอัศจรรย์จริง หนอไม่เคยมีมา พระตถาคตมีฤทธิ์มาก มีอานุภาพมาก ก็แลพระนางสุปปวาสา โกลิยธิดานี้ทรงมีสุข หาโรคมิได้ คงจักประสูติพระโอรสผู้หาโรคมิได้ พร้อม กับพระดำรัสของพระผู้มีพระภาค ได้เป็นผู้ปลื้มใจ เบิกบาน มีปีติโสมนัส ฯ

[๖๑] ครั้งนั้นแล พระนางสุปปวาสาโกลิยธิดาทูลเชิญพระสวามีมาว่า ข้าแต่พระลูกเจ้า ขอเชิญพระองค์เสด็จมานี่เถิด เชิญพระองค์เสด็จไปเฝ้าพระผู้มี

พระภาค แล้วจงถวายบังคมพระผู้มีพระภาคด้วยเศียรเกล้าตามคำของหม่อมฉันว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ นางสุปปวาสาโกลิยธิดา ถวายบังคมพระบาทของพระผู้มีพระภาคด้วยเศียรเกล้า อนึ่ง ขอพระองค์จงทูลอย่างนี้ว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ นางสุปปวาสาโกลิยธิดาทรงครรภ์อยู่ถึง ๗ ปี มีครรภ์หลงถึง ๗ วัน บัดนี้ พระนางมีสุข หาโรคมิได้ คลอดบุตรผู้หาโรคมิได้ นางนิมนต์ภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุขด้วยภัตตาหารสิ้น ๗ วัน ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาคกับภิกษุสงฆ์ จงทรงรับภัตตาหารของนางสุปปวาสาโกลิยธิดา ๗ วันเถิด พระราชบุตรของพระเจ้าโกลิยะนั้นทรงรับคำพระนางสุปปวาสาโกลิยธิดาแล้ว เสร็จไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับถวายบังคมแล้ว ประทับนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระนางสุปปวาสาโกลิยธิดาถวายบังคมพระบาทของพระผู้มีพระภาคด้วยเศียรเกล้า อนึ่ง พระนางรับสั่งมาอย่างนี้ว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระนางสุปปวาสาโกลิยธิดาทรงครรภ์อยู่ถึง ๗ ปี มีครรภ์หลงถึง ๗ วัน บัดนี้ พระนางทรงมีสุข หาโรคมิได้ ประสูติพระโอรสผู้หาโรคมิได้ พระนางนิมนต์พระภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุขด้วยภัตตาหารสิ้น ๗ วัน ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาคกับภิกษุสงฆ์โปรดทรงรับภัตตาหารของนางสุปปวาสาโกลิยธิดาสิ้น ๗ วันเถิด ฯ

[๖๒] ก็สมัยนั้นแล อุบาสกคนหนึ่งนิมนต์ภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุขด้วยภัตเพื่อฉันในวันพรุ่ง ก็อุบาสกนั้นเป็นอุปัฏฐากของท่านพระมหาโมคคัลลานะ ครั้งนั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกท่านพระมหาโมคคัลลานะว่า มานี่แน่ะโมคคัลลานะ ท่านจงเข้าไปหาอุบาสกนั้น ครั้นแล้วจงกล่าวกะอุบาสกนั้นอย่างนี้ว่า ท่านผู้มีอายุ พระนางสุปปวาสาโกลิยธิดาทรงครรภ์อยู่ถึง ๗ ปี มีครรภ์หลงถึง ๗ วัน บัดนี้ พระนางทรงมีสุข หาโรคมิได้ ประสูติพระโอรสผู้หาโรคมิได้ นิมนต์ภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุขด้วยภัตตาหารสิ้น ๗ วัน พระนางสุปปวาสาโกลิยธิดาจงทำภัตตาหารสิ้น ๗ วันเถิด อุปัฏฐากของท่านนั้นจักทำภายหลัง ท่านพระมหาโมคคัลลานะทูลรับพระผู้มีพระภาคแล้ว เข้าไปหาอุบาสกนั้น ครั้นแล้วได้กล่าวกะอุบาสกนั้นว่า ดูกรท่านผู้มีอายุ พระนางสุปปวาสาโกลิยธิดา ทรงครรภ์อยู่ถึง ๗ ปี มีครรภ์หลงถึง ๗ วัน บัดนี้ พระนางทรงมีสุข หาโรคมิได้ ประสูติพระโอรสผู้หาโรคมิได้ นิมนต์ภิกษุสงฆ์มีพระพระพุทธเจ้าเป็นประมุขด้วยภัตตาหารสิ้น ๗ วัน พระนางสุปปวาสาโกลิยธิดาจงทำภัตสิ้น ๗ วัน ท่านจักทำในภายหลัง อุบาสกนั้นกล่าวว่า ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ถ้าว่าพระมหาโมคคัลลานะผู้เป็นเจ้าเป็นผู้ประกันธรรม ๓ อย่าง คือ โภคสมบัติ ชีวิต และศรัทธา ของกระผมได้ไซร้ พระนางสุปปวาสาโกลิยธิดาจงทำภัตตาหารสิ้น ๗ วันเถิด กระผมจักทำในภายหลัง ฯ

โม. ดูกรท่านผู้มีอายุ ฉันจะเป็นผู้ประกันธรรม ๒ อย่าง คือโภคสมบัติและชีวิตของท่าน ส่วนท่านเองเป็นผู้ประกันศรัทธา ฯ

อุ. ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ถ้าว่าพระมหาโมคคัลลานะผู้เป็นเจ้าเป็นผู้ประกันธรรม ๒ อย่าง คือ โภคสมบัติและชีวิตได้ไซร้ พระนางสุปปวาสาโกลิยธิดาจงทำภัตตาหารสิ้น ๗ วันเถิด กระผมจักทำในภายหลัง ฯ

ครั้งนั้นแล ท่านพระมหาโมคคัลลานะ ยังอุบาสกนั้นให้ยินยอมแล้ว เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ครั้นแล้วได้กราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ให้อุบาสกนั้นยินยอมแล้ว พระนางสุปปวาสาโกลิยธิดาจงทรงทำภัตตาหารตลอด ๗ วัน อุบาสกนั้นจะทำในภายหลัง พระเจ้าข้า ฯ

ครั้งนั้นแล พระนางสุปปวาสาโกลิยธิดา ทรงอังคาสภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข ด้วยขาทนียโภชนียาหารอันประณีตด้วยพระหัตถ์ของพระนาง สิ้น ๗ วัน ให้ทารกนั้นถวายบังคมพระผู้มีพระภาคและให้ไหว้ภิกษุสงฆ์แล้ว ลำดับนั้นแล ท่านพระสารีบุตรได้ถามทารกนั้นว่า พ่อหนู เธอสบายดีหรือพอเป็นไปหรอก หรือทุกข์อะไรๆ ไม่มีหรือ ทารกนั้นตอบว่า ข้าแต่พระสารีบุตรผู้เจริญ กระผมจักสบายแต่ไหนได้ พอเป็นไปแต่ไหน กระผมอยู่ในท้องเปื้อนด้วยโลหิตถึง ๗ ปี ลำดับนั้นแล พระนางสุปปวาสาโกลิยธิดา ทรงมีพระทัยชื่นชมเบิกบานเกิดปีติโสมนัสว่า บุตรของเราได้สนทนากับพระธรรมเสนาบดี ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบว่า พระนางสุปปวาสาโกลิยธิดา ทรงมีพระทัยชื่นชม เบิกบานเกิดปีติโสมนัสแล้ว จึงตรัสถามพระนางสุปปวาสา-*โกลิยธิดาว่า ดูกรพระนาง พึงปรารถนาพระโอรสเห็นปานนี้แม้อื่นหรือ พระนางสุปปวาสากราบทูลว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาคผู้เจริญ หม่อมฉันพึงปรารถนาบุตรเห็นปานนี้แม้อื่นอีก ๗ คนเจ้าค่ะ ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ทรงเปล่งอุทานนี้ในเวลานั้นว่า

ทุกข์อันไม่น่ายินดี ย่อมครอบงำคนผู้ประมาท โดยความเป็นของน่ายินดี ทุกข์อันไม่น่ารักย่อมครอบงำคนผู้ประมาทโดยความเป็นของน่ารัก ทุกข์ย่อมครอบงำบุคคลผู้ประมาทโดยความเป็นสุข ฯ

จบสูตรที่ ๘

๙. วิสาขาสูตร

[๖๓] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ บุพพารามปราสาทของวิสาขา-*มิคารมารดา ใกล้พระนครสาวัตถี ก็สมัยนั้นแล ประโยชน์บางอย่างของนาง

วิสาขามิคารมารดา เนื่องในพระเจ้าปเสนทิโกศล พระเจ้าปเสนทิโกศลไม่ทรงยังประโยชน์นั้นให้สำเร็จตามความประสงค์ ครั้งนั้นเป็นเวลาเที่ยง นางวิสาขามิคารมารดาเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมแล้ว นั่งอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง พระผู้มีพระภาคตรัสถามนางวิสาขามิคารมารดาว่า ดูกรนางวิสาขา ท่านมาแต่ที่ไหนหนอในเวลาเที่ยง นางวิสาขามิคารมารดากราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอประทานพระวโรกาส ประโยชน์บางอย่างของหม่อมฉัน เนื่องในพระเจ้าปเสนทิโกศล พระเจ้าปเสนทิโกศลไม่ทรงยังประโยชน์นั้นให้สำเร็จตามความประสงค์ ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ทรงเปล่งอุทานนี้ในเวลานั้นว่า

ประโยชน์ทั้งหมดอยู่ในอำนาจของผู้อื่น นำทุกข์มาให้ ความเป็นใหญ่ทั้งหมดนำสุขมาให้ เมื่อมีสาธารณประโยชน์ที่จะพึงให้สำเร็จ สัตว์ทั้งหลายย่อมเดือดร้อน เพราะว่ากิเลสเครื่องประกอบสัตว์ทั้งหลาย ก้าวล่วงได้โดยยาก ฯ

จบสูตรที่ ๙

๑๐. กาฬิโคธาภัททิยสูตร

[๖๔] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ที่อนุปิยอัมพวัน ก็สมัยนั้นแล ท่านพระภัททิยะพระโอรสของพระราชาเทวีพระนามว่า กาฬิโคธา อยู่ในป่าก็ดี อยู่โคนไม้ก็ดี อยู่เรือนว่างก็ดี ได้เปล่งอุทานเนืองๆ ว่า สุขหนอ สุขหนอ ภิกษุเป็นอันมากได้ฟังท่านพระภัททิยะพระโอรสของพระราชเทวีกาฬิโคธาอยู่ในป่าก็ดี อยู่โคนไม้ก็ดี อยู่เรือนว่างก็ดี เปล่งอุทานเนืองๆ ว่า สุขหนอ สุขหนอ ครั้นแล้วภิกษุเหล่านั้นได้พากันปริวิตกว่า ดูกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ท่านพระ-*ภัททิยะพระโอรสของพระราชเทวีกาฬิโคธา ไม่ยินดีประพฤติพรหมจรรย์โดยไม่ต้องสงสัย ท่านอยู่ป่าก็ดี อยู่โคนไม้ก็ดี อยู่เรือนว่างก็ดี คงหวลระลึกถึงความสุขในราชสมบัติเมื่อเป็นคฤหัสถ์ในกาลก่อน จึงได้เปล่งอุทานเนืองๆ ว่า สุขหนอ สุขหนอ ครั้งนั้นแล ภิกษุเป็นอันมากเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมแล้ว นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ท่านพระภัททิยะพระโอรสของพระราช-*เทวีกาฬิโคธา คงไม่ยินดีประพฤติพรหมจรรย์โดยไม่ต้องสงสัย ท่านอยู่ในป่าก็ดี อยู่โคนไม้ก็ดี อยู่เรือนว่างก็ดี คงหวลระลึกถึงความสุขในราชสมบัติ เมื่อเป็นคฤหัสถ์ในกาลก่อน จึงได้เปล่งอุทานเนืองๆ ว่า สุขหนอ สุขหนอ ฯ

[๖๕] ครั้งนั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสสั่งภิกษุรูปหนึ่งว่า ดูกรภิกษุ

เธอจงไปเรียกภัททิยะภิกษุมาตามคำของเราว่า ภัททิยะผู้มีอายุ พระศาสดาตรัสสั่งให้หาท่าน ภิกษุนั้นทูลรับพระผู้มีพระภาคแล้ว เข้าไปหาท่านพระภัททิยะพระโอรสของพระราชเทวีกาฬิโคธา ครั้นแล้วได้กล่าวกะท่านพระภัททิยะพระโอรสของพระราชเทวีกาฬิโคธาว่า ดูกรอาวุโสภัททิยะ พระศาสดารับสั่งให้หาท่าน ท่านพระภัททิยะพระโอรสของพระราชเทวีกาฬิโคธา รับคำภิกษุนั้นแล้ว เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมแล้วนั่งอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง พระผู้มีพระภาคได้ตรัสถามท่าน พระภัททิยะพระโอรสของพระราชเทวีกาฬิโคธาว่า ดูกรภัททิยะ ได้ยินว่า ท่านอยู่ในป่าก็ดี อยู่โคนไม้ก็ดี อยู่เรือนว่างก็ดี เปล่งอุทานเนืองๆ ว่า สุขหนอ สุขหนอ ดังนี้จริงหรือ ท่านพระภัททิยะทูลรับว่า จริงพระเจ้าข้า

พ. ดูกรภัททิยะ ท่านเห็นอำนาจประโยชน์อะไรเล่า อยู่ในป่าก็ดี อยู่โคนไม้ก็ดี อยู่เรือนว่างก็ดี จึงเปล่งอุทานเนืองๆ ว่า สุขหนอ สุขหนอ ฯ

ภ. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อข้าพระองค์เป็นคฤหัสถ์ในกาลก่อน เสวยสุขในราชสมบัติอยู่ ได้มีการรักษาอันพวกราชบุรุษจัดแจงดีแล้ว ทั้งภายในพระราชวัง ทั้งภายนอกพระราชวัง ทั้งภายในพระนคร ทั้งภายนอกพระนคร ทั้งภายในชนบท ทั้งภายนอกชนบท ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์นั้นแล เป็นผู้อันราชบุรุษรักษาแล้วคุ้มครองแล้วอย่างนี้ ยังเป็นผู้กลัว หวาดเสียว ระแวง สะดุ้งอยู่ แต่บัดนี้ ข้าพระองค์ผู้เดียวอยู่ป่าก็ดี อยู่โคนไม้ก็ดี อยู่เรือนว่างก็ดี ไม่กลัว ไม่หวาดเสียว ไม่ระแวง ไม่สะดุ้ง มีความขวนขวายน้อย มีขนตก เป็นไปอยู่ด้วยของที่ผู้อื่นให้ มีใจดุจเนื้ออยู่ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์เห็นอำนาจประโยชน์นี้แล อยู่ในป่าก็ดี อยู่โคนไม้ก็ดี อยู่เรือนว่างก็ดี จึงได้เปล่งอุทานเนืองๆ ว่า สุขหนอ สุขหนอ ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ได้ทรงเปล่ง-*อุทานนี้ในเวลานั้นว่า

ความกำเริบ (ความโกรธ) ย่อมไม่มีภายในพระอริยบุคคล
ผู้ก้าวล่วงความเจริญและความเสื่อมมีประการอย่างนั้น เทวดา
ทั้งหลาย ย่อมไม่สามารถเพื่อจะเห็นพระอริยบุคคลนั้น
ผู้ปราศจากภัย มีความสุข ไม่มีความโศก ฯ

จบสูตรที่ ๑๐

จบมุจลินทวรรคที่ ๒

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. มุจจลินทสูตร ๒. ราชสูตร ๓. ทัณฑสูตร ๔. สักการสูตร

๕. อุปาสกสูตร ๖. คัพภินีสูตร ๗. เอกปุตตสูตร ๘. สุปปวาสาสูตร
๙. วิสาขาสูตร ๑๐. กาฬิโคธาภัททิยสูตร ฯ

อุทาน นันทวรรคที่ ๓

๑. กรรมสูตร

[๖๖] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้ ฯ

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวันอารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี ก็สมัยนั้นแล ภิกษุรูปหนึ่งนั่งคู้บัลลังก์ตั้งกายตรงอยู่ในที่ไม่ไกลพระผู้มีพระภาค อดกลั้นทุกขเวทนาอันกล้าเผ็ดร้อนซึ่งเกิดแต่ผลแห่งกรรมเก่า มีสติสัมปชัญญะ ไม่พรั่นพรึงอยู่ พระผู้มี-
*พระภาคได้ทอดพระเนตรเห็นภิกษุนั้น นั่งคู้บัลลังก์ตั้งกายตรงอยู่ในที่ไม่ไกล อดกลั้นทุกขเวทนาอันกล้าเผ็ดร้อนซึ่งเกิดแต่ผลแห่งกรรมเก่า มีสติสัมปชัญญะ ไม่พรั่นพรึงอยู่ ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ได้ทรงเปล่งอุทานนี้ในเวลานั้นว่า

ภิกษุละกรรมทั้งหมดได้แล้ว กำจัดกรรมเป็นดังธุลีที่ตนทำไว้แล้วในก่อนไม่มีการยึดถือว่าของเรา ดำรงมั่น คงที่ ประโยชน์ที่จะกล่าวกะชน (ว่าท่านจงทำยาเพื่อเรา) ย่อมไม่มี ฯ

จบสูตรที่ ๑

๒. นันทสูตร

[๖๗] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวันอารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี ก็สมัยนั้นแล ท่านพระนันทะ พระภาดาของพระผู้มีพระภาค โอรสของพระมาตุจฉา ได้บอกแก่ภิกษุเป็นอันมากอย่างนี้ว่า ดูกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ผมไม่ยินดีประพฤติพรหมจรรย์ ไม่สามารถจะทรงพรหมจรรย์อยู่ได้ ผมจะบอกคืนสิกขาลาเพศ ครั้งนั้นแล ภิกษุรูปหนึ่งเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมแล้ว นั่งอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ท่านพระนันทะ พระภาดาของพระผู้มีพระภาค โอรสของพระมาตุจฉา ได้บอกแก่ภิกษุเป็นอันมากอย่างนี้ว่า ดูกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ผมไม่ยินดีประพฤติพรหมจรรย์ ไม่สามารถจะทรงพรหมจรรย์ ผมจะบอกคืนสิกขาลาเพศ ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกภิกษุรูปหนึ่งว่า มาเถิดภิกษุ เธอจงเรียกนันทภิกษุมาตามคำของเราว่า ดูกรท่านนันทะพระศาสดารับสั่งให้หาท่าน ภิกษุนั้นทูลรับพระผู้มีพระภาคแล้ว

เข้าไปหาท่านพระนันทะถึงที่อยู่ ครั้นแล้ว ได้กล่าวกะท่านพระนันทะว่า ดูกร ท่านนันทะ พระศาสดารับสั่งให้หาท่าน ท่านพระนันทะรับคำภิกษุนั้นแล้ว เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมแล้ว นั่งอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง พระผู้มีพระภาคได้ตรัสถามท่านพระนันทะว่า ดูกรนันทะ ได้ยินว่า เธอได้บอกแก่ภิกษุเป็นอันมากอย่างนี้ว่า ดูกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ผมไม่ยินดีประพฤติพรหมจรรย์ ฯลฯ ผมจักบอกคืนสิกขาลาเพศ ดังนี้จริงหรือ ท่านพระนันทะกราบทูลว่า จริง พระเจ้าข้า ฯ

พ. ดูกรนันทะ ท่านไม่ยินดีประพฤติพรหมจรรย์ จักไม่สามารถทรงพรหมจรรย์ไว้ได้ จักบอกคืนสิกขาลาเพศเพื่อเหตุไรเล่า ฯ

น. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อข้าพระองค์ออกจากเรือน นางสากิยานีผู้ชนบทกัลยาณีมีผมอันสางไว้กึ่งหนึ่งแลดูแล้ว ได้กล่าวกะข้าพระองค์ว่า ข้าแต่พระลูกเจ้า ขอพระลูกเจ้าพึงด่วนเสด็จกลับมา ข้าพระองค์ระลึกถึงคำของนางนั้น จึงไม่ยินดีประพฤติพรหมจรรย์ ไม่สามารถจะทรงพรหมจรรย์ไว้ได้ จักบอกคืนสิกขาลาเพศ ฯ

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคทรงจับท่านพระนันทะที่แขน แล้วทรงหายจากพระวิหารเชตวัน ไปปรากฏในเหล่าเทวดาชั้นดาวดึงส์ เหมือนบุรุษมีกำลังพึงเหยียดแขนที่คู้ หรือพึงคู้แขนที่เหยียดฉะนั้น ฯ

[๖๘] ก็สมัยนั้นแล นางอัปสรประมาณ ๕๐๐ มีเท้าดุจนกพิราบมาสู่ที่บำรุงของท้าวสักกะจอมเทพ ครั้งนั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสกะท่านพระ-*นันทะว่า ดูกรนันทะ เธอเห็นนางอัปสร ๕๐๐ เหล่านี้ผู้มีเท้าดุจนกพิราบหรือไม่ ท่านพระนันทะทูลรับว่า เห็น พระเจ้าข้า ฯ

พ. ดูกรนันทะ เธอจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน นางสากิยานีผู้-*ชนบทกัลยานี หรือนางอัปสรประมาณ ๕๐๐ เหล่านี้ ซึ่งมีเท้าดุจนกพิราบไหนหนอแลมีรูปงามกว่า น่าดูกว่า หรือน่าเลื่อมใสกว่า ฯ

น. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ นางลิงผู้มีอวัยวะใหญ่น้อยถูกไฟไหม้ หูและจมูกขาด ฉันใด นางสากิยานีผู้ชนบทกัลยานีก็ฉันนั้นแล เมื่อเทียบกับนางอัปสรประมาณ ๕๐๐ เหล่านี้ ย่อมไม่เข้าถึงเพียงหนึ่งเสี้ยว ไม่เข้าถึงเพียงส่วนหนึ่งของเสี้ยว ไม่เข้าถึงเพียงการเอาเข้าไปเปรียบว่าหญิงนี้เป็นเช่นนั้น ที่แท้นางอัปสรประมาณ ๕๐๐ เหล่านี้มีรูปงามกว่า น่าดูกว่า และน่าเลื่อมใสกว่า พระเจ้าข้า ฯ

พ. ยินดีเถิดนันทะ อภิรมย์เถิดนันทะ เราเป็นผู้รับรองเธอเพื่อให้ได้นางอัปสรประมาณ ๕๐๐ ซึ่งมีเท้าดุจนกพิราบ ฯ

น. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ถ้าพระผู้มีพระภาคทรงรับรองข้าพระองค์เพื่อ

ให้ได้นางอัปสรประมาณ ๕๐๐ ซึ่งมีเท้าดุจนกพิราบไซร้ ข้าพระองค์จักยินดี ประพฤติพรหมจรรย์ พระเจ้าข้า ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงจับท่านพระนันทะที่แขน แล้วทรงหาย จากเทวดาชั้นดาวดึงส์ ไปปรากฏที่พระวิหารเชตวัน เหมือนบุรุษมีกำลังพึงเหยียบแขนที่คู้ หรือคู้แขนที่เหยียด ฉะนั้น ภิกษุทั้งหลายได้สดับข่าวว่า ท่านพระ-
*นันทะพระภาดาของพระผู้มีพระภาค โอรสของพระมาตุจฉา ประพฤติพรหมจรรย์เพราะเหตุแห่งนางอัปสร ได้ยินว่า พระผู้มีพระภาคเป็นผู้รับรองท่าน เพื่อให้ได้นางอัปสรประมาณ ๕๐๐ ซึ่งมีเท้าดุจนกพิราบ ฯ

[๖๙] ครั้งนั้นแล ภิกษุทั้งหลายผู้เป็นสหายของท่านพระนันทะ ย่อมร้องเรียกท่านพระนันทะด้วยวาทะว่าเป็นลูกจ้าง และด้วยวาทะว่าผู้อันพระผู้มี-
*พระภาคทรงไถ่มาว่า ได้ยินว่า ท่านพระนันทะเป็นลูกจ้าง ได้ยินว่า ท่านพระนันทะเป็นผู้ที่พระผู้มีพระภาคทรงไถ่มา ท่านประพฤติพรหมจรรย์เพราะเหตุนางอัปสรได้ยินว่า พระผู้มีพระภาคทรงเป็นผู้รับรองท่าน เพื่อให้ได้นางอัปสร ๕๐๐ ซึ่งมีเท้าดุจนกพิราบ ฯ

ครั้งนั้นแล ท่านพระนันทะอึดอัดระอาเกลียดชังด้วยวาทะว่า เป็นลูกจ้าง และด้วยวาทะว่าเป็นผู้อันพระผู้มีพระภาคทรงไถ่มาของพวกภิกษุผู้เป็นสหาย จึงหลีกออกจากหมู่อยู่ผู้เดียว ไม่ประมาท มีความเพียร มีใจเด็ดเดี่ยวอยู่ ไม่นานนักก็กระทำให้แจ้งซึ่งที่สุดแห่งพรหมจรรย์อันยอดเยี่ยม ที่กุลบุตรทั้งหลายออกบวชเป็นบรรพชิตโดยชอบต้องการนั้น ด้วยปัญญาอันยิ่งด้วยตนเองในปัจจุบันเข้าถึงอยู่ รู้ชัดว่า ชาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์อยู่จบแล้ว กิจที่ควรทำทำสำเร็จแล้ว กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้มิได้มี ก็ท่านพระนันทะได้เป็นพระอรหันต์รูปหนึ่งในจำนวนพระอรหันต์ทั้งหลาย ฯ

[๗๐] ครั้งนั้นแล เมื่อปฐมยามล่วงไปแล้ว เทวดาตนหนึ่งมีวรรณะงามยิ่งนัก ยังพระวิหารเชตวันทั้งสิ้นให้สว่างไสว เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค ถึงที่ประทับ ถวายบังคมแล้ว ได้ยืนอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ท่านพระนันทะพระภาดาของพระผู้มีพระภาค โอรสของพระมาตุจฉาทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุติ ปัญญาวิมุติ อันหาอาสวะมิได้ เพราะอาสวะทั้งหลายสิ้นไป ด้วยปัญญาอันยิ่งเองในปัจจุบันเข้าถึงอยู่ แม้ฉันใดก็ได้เกิดขึ้นแก่พระผู้มีพระภาคว่า พระนันทะทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุติ ปัญญาวิมุติ อันหาอาสวะมิได้ เพราะอาสวะทั้งหลายสิ้นไปด้วยปัญญาอันยิ่งเอง ในปัจจุบันเข้าถึงอยู่ ฯ

ครั้นพอล่วงราตรีนั้นไป ท่านพระนันทะเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมแล้ว นั่งอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้กราบทูล

พระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระผู้มีพระภาคทรงรับรองข้าพระองค์เพื่อให้ได้นางอัปสร ๕๐๐ ผู้มีเท้าดุจนกพิราบ ข้าพระองค์ขอปลดเปลื้องพระผู้มีพระภาคจากการรับรองนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรนันทะ แม้เราก็กำหนดรู้ใจของเธอด้วยใจของเราว่า นันทะทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุติ ปัญญาวิมุติ อันหาอาสวะมิได้ เพราะอาสวะทั้งหลายสิ้นไป ด้วยปัญญาอันยิ่งเองในปัจจุบันเข้าถึงอยู่ แม้เทวดาก็ได้บอกเนื้อความนี้แก่เราว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ท่านพระนันทะพระภาดาของพระผู้มีพระภาคโอรสของพระมาตุจฉา ทำให้แจ้งซึ่งเจโต-*วิมุติ ปัญญาวิมุติ อันหาอาสวะมิได้ เพราะอาสวะทั้งหลายสิ้นไป ด้วยปัญญาอันยิ่งเองในปัจจุบัน เข้าถึงอยู่ ดูกรนันทะ เมื่อใดแล จิตของเธอหลุดพ้นแล้วจากอาสวะทั้งหลายเพราะไม่ถือมั่น เมื่อนั้น เราพ้นแล้วจากการรับรองนี้ ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ทรงเปล่งอุทานนี้ในเวลานั้นว่า

ภิกษุใดข้ามเปือกตมคือกามได้แล้ว ย่ำยีหนาม คือกาม
ได้แล้ว ภิกษุนั้นบรรลุถึงความสิ้นโมหะ ย่อมไม่หวั่นไหว
ในเพราะสุขและทุกข์ ฯ

จบสูตรที่ ๒

๓. ยโสชสูตร

[๗๑] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวันอารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี ก็สมัยนั้นแล ภิกษุประมาณ ๕๐๐ รูป มีพระยโสชะเป็นประมุข เดินทางมาถึงพระนครสาวัตถีโดยลำดับ เพื่อจะเฝ้าพระผู้มีพระภาค ก็ภิกษุอาคันตุกะเหล่านั้นปราศรัยอยู่กับภิกษุทั้งหลายผู้เป็นเจ้าถิ่น ปูลาดเสนาสนะ เก็บบาตรและจีวรกันอยู่ ได้ส่งเสียงอื้ออึง ครั้งนั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสถามท่านพระอานนท์ว่า ดูกรอานนท์ ใครนั่นมีเสียงอื้ออึงเหมือนชาวประมงแย่งปลากัน ท่านพระอานนท์กราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภิกษุประมาณ ๕๐๐ รูป มีพระยโสชะเป็นประมุขเหล่านี้ เดินทางมาถึงพระนครสาวัตถีโดยลำดับ เพื่อจะเฝ้าพระผู้มีพระภาค ก็ภิกษุผู้อาคันตุกะเหล่านั้น ปราศรัยอยู่กับภิกษุทั้งหลายผู้เป็นเจ้าถิ่น ปูลาดเสนาสนะ เก็บบาตรและจีวรกันอยู่ ส่งเสียงอื้ออึง พระเจ้าข้า ฯ

พ. ดูกรอานนท์ ถ้าเช่นนั้น เธอจงเรียกภิกษุเหล่านั้นมาตามคำของเราว่า พระศาสดารับสั่งหาท่านทั้งหลาย ท่านพระอานนท์ทูลรับพระผู้มีพระภาคแล้ว เข้าไปหาภิกษุเหล่านั้นถึงที่อยู่ ครั้นแล้วได้กล่าวกะภิกษุเหล่านั้นว่า พระศาสดารับสั่งหาท่านทั้งหลาย ภิกษุเหล่านั้นรับคำท่านพระอานนท์แล้ว เข้าไป

เฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมแล้วได้นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง พระผู้มีพระภาคตรัสถามภิกษุเหล่านั้นว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เพราะเหตุไรหนอ เธอทั้งหลายจึงส่งเสียงอื้ออึงเหมือนชาวประมงแย่งปลากัน ฯ

[๗๒] เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสถามอย่างนี้แล้ว ท่านพระยโสชะได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภิกษุประมาณ ๕๐๐ รูปเหล่านี้เดินทางมาถึงพระนครสาวัตถีโดยลำดับ เพื่อจะเฝ้าพระผู้มีพระภาค ภิกษุผู้อาคันตุกะเหล่านี้ปราศรัยกับภิกษุทั้งหลายผู้เป็นเจ้าถิ่น ปูลาดเสนาสนะ เก็บบาตรและจีวรกันอยู่ส่งเสียงอื้ออึง พระเจ้าข้า ฯ

พ. ดูกรภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงไป เราประณามเธอทั้งหลาย เธอทั้งหลายไม่ควรอยู่ในสำนักของเรา ฯ

ภิกษุเหล่านั้นทูลรับพระผู้มีพระภาคแล้ว ลุกจากอาสนะ ถวายบังคมพระผู้มีพระภาค กระทำประทักษิณแล้ว เก็บเสนาสนะ ถือบาตรและจีวรหลีกจาริกไปทางวัชชีชนบท เที่ยวจาริกไปในวัชชีชนบทโดยลำดับ ถึงแม่น้ำวัคคุมุทานที กระทำกุฎีมุงบังด้วยใบไม้ เข้าจำพรรษาอยู่ใกล้ฝั่งแม่น้ำวัคคุมุทานที ฯ

[๗๓] ครั้งนั้นแล ท่านพระยโสชะเข้าจำพรรษาแล้ว เรียกภิกษุทั้งหลายมาว่า ดูกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย พระผู้มีพระภาคทรงใคร่ประโยชน์ ทรงแสวงหาประโยชน์ ทรงอนุเคราะห์ ทรงอาศัยความอนุเคราะห์ ประณามเราทั้งหลาย พระผู้มีพระภาคพึงทรงใคร่ประโยชน์แก่เราทั้งหลายผู้อยู่ด้วยประการใด ขอเราทั้งหลายจงสำเร็จการอยู่ด้วยประการนั้นเถิด ภิกษุเหล่านั้นรับคำท่านพระยโสชะแล้ว ครั้งนั้นแล ภิกษุเหล่านั้นหลีกออกจากหมู่ ไม่ประมาท มีความเพียร มีใจเด็ดเดี่ยวอยู่ ทุกๆ รูปได้ทำให้แจ้งซึ่งวิชชา ๓ ภายในพรรษานั้นเอง ฯ

[๗๔] ครั้งนั้นแล พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ในพระนครสาวัตถีตามพระอัธยาศัยแล้ว เสด็จจาริกไปทางพระนครเวสาลี เสด็จเที่ยวจาริกไปโดยลำดับได้เสด็จถึงพระนครเวสาลี ได้ยินว่า พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ กูฏาคารศาลาป่ามหาวัน ใกล้พระนครเวสาลีนั้น ครั้งนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงมนสิการกำหนดใจของภิกษุทั้งหลายผู้อยู่ที่ฝั่งแม่น้ำวัคคุมุทานที ด้วยพระทัยของพระองค์แล้วตรัสกะท่านพระอานนท์ว่า ดูกรอานนท์ ภิกษุทั้งหลายผู้อยู่ที่ฝั่งแม่น้ำวัคคุมุทานที อยู่ในทิศใด ทิศนี้เหมือนมีแสงสว่างแก่เรา เหมือนมีโอภาสแก่เรา เธอเป็นผู้ไม่รังเกียจที่จะไปเพื่อความสนใจแห่งเรา เธอพึงส่งภิกษุผู้เป็นทูตไปในสำนักแห่งภิกษุทั้งหลายผู้ที่อยู่ฝั่งแม่น้ำวัคคุมุทานทีด้วยสั่งว่า พระศาสดารับสั่งหาท่านทั้งหลาย พระศาสดาใคร่จะเห็นท่านทั้งหลาย ท่านพระอานนท์ทูลรับพระผู้มีพระภาคแล้ว เข้าไปหาภิกษุรูปหนึ่ง ครั้นแล้วได้กล่าวกะภิกษุนั้นว่า ดูกรอาวุโส

ท่านจงเข้าไปหาภิกษุทั้งหลายผู้อยู่ที่ฝั่งแม่น้ำวัคคุมุทานที ครั้นแล้ว จงกล่าวกะภิกษุทั้งหลายผู้ที่อยู่ฝั่งแม่น้ำวัคคุมุทานทีอย่างนี้ว่า พระศาสดารับสั่งหาท่านทั้งหลาย พระศาสดาทรงประสงค์จะเห็นท่านทั้งหลาย ภิกษุนั้นรับคำท่านพระอานนท์แล้วหายจากกูฏาคารศาลาป่ามหาวัน ไปปรากฏข้างหน้าภิกษุเหล่านั้นที่ฝั่งแม่น้ำวัคคุมุทานที เปรียบเหมือนบุรุษผู้มีกำลังพึงเหยียดแขนที่คู้หรือคู้แขนที่เหยียดฉะนั้น ลำดับนั้น ภิกษุนั้นได้กล่าวกะภิกษุทั้งหลายผู้อยู่ที่ฝั่งแม่น้ำวัคคุมุทานทีว่า พระศาสดารับสั่งหาท่านทั้งหลาย พระศาสดาทรงประสงค์เห็นท่านทั้งหลาย ภิกษุเหล่านั้นรับคำภิกษุนั้นแล้ว เก็บเสนาสนะ ถือบาตรและจีวร หายจากที่ฝั่งแม่น้ำวัคคุมุทานที ไปปรากฏเฉพาะพระพักตร์พระผู้มีพระภาค ที่กูฏาคารศาลาป่ามหาวัน เปรียบเหมือนบุรุษมีกำลังพึงเหยียดแขนที่คู้ หรือคู้แขนที่เหยียด ฉะนั้น ฯ

[๗๕] ก็สมัยนั้นแล พระผู้มีพระภาคประทับนั่งอยู่ด้วยสมาธิอันไม่หวั่นไหว ครั้งนั้น ภิกษุเหล่านั้นมีความดำริว่า บัดนี้ พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ด้วยวิหารธรรมไหนหนอ ภิกษุเหล่านั้นมีความดำริอีกว่า บัดนี้ พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ด้วยอาเนญชวิหารธรรม ภิกษุทั้งหมดนั้นแลนั่งอยู่ด้วยอาเนญชสมาธิ ฯ

ครั้งนั้นแล เมื่อราตรีล่วงไป เมื่อปฐมยามผ่านไป ท่านพระอานนท์ลุกจากอาสนะ กระทำผ้าอุตราสงค์เฉวียงบ่าข้างหนึ่งประนมอัญชลีไปทางที่พระ-*ผู้มีพระภาคประทับอยู่ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ราตรีล่วงไปแล้ว ปฐมยามผ่านไปแล้ว ภิกษุอาคันตุกะทั้งหลายนั่งอยู่นานแล้ว ขอพระผู้มีพระภาคทรงปราศรัยกับภิกษุอาคันตุกะทั้งหลายเถิด พระเจ้าข้า ฯ

เมื่อท่านพระอานนท์กราบทูลอย่างนี้แล้ว พระผู้มีพระภาคได้ทรงนิ่งอยู่ แม้ครั้งที่ ๒ เมื่อราตรีล่วงไปแล้ว เมื่อมัชฌิมยามผ่านไปแล้ว ท่านพระอานนท์ลุกจากอาสนะ กระทำผ้าอุตราสงค์เฉวียงบ่าข้างหนึ่ง ประนมอัญชลีไปทางที่พระ-*ผู้มีพระภาคประทับอยู่แล้วได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ราตรีล่วงไปแล้ว มัชฌิมยามผ่านไปแล้ว ภิกษุอาคันตุกะทั้งหลายนั่งอยู่นานแล้ว ขอพระผู้มีพระภาคทรงปราศรัยกับภิกษุอาคันตุกะทั้งหลายเถิด พระเจ้าข้า แม้ครั้งที่ ๒ พระผู้มีพระภาคได้ทรงนิ่งอยู่ ฯ

แม้ครั้งที่ ๓ เมื่อราตรีล่วงไปแล้ว ปัจฉิมยามผ่านไปแล้ว อรุณขึ้นแล้ว เมื่อราตรีรุ่งอรุณ ท่านพระอานนท์ลุกขึ้นจากอาสนะกระทำผ้าอุตราสงค์เฉวียงบ่าข้างหนึ่ง ประนมอัญชลีไปทางที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่แล้ว ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ราตรีล่วงไปแล้ว ปัจฉิมยามผ่านไปแล้ว อรุณขึ้นแล้ว ราตรีรุ่งอรุณ ภิกษุอาคันตุกะทั้งหลายนั่งอยู่นานแล้ว ขอพระผู้มี-*พระภาคทรงปราศรัยกับภิกษุอาคันตุกะทั้งหลายเถิด พระเจ้าข้า ฯ

ครั้งนั้นแล พระผู้มีพระภาคเสด็จออกจากสมาธินั้น แล้วตรัสกะท่าน

พระอานนท์ว่า ดูกรอานนท์ ถ้าว่าเธอพึงรู้ไซร้ ความแจ่มแจ้งแม้มีประมาณเท่านี้ ก็ไม่พึงปรากฏแก่เธอ ดูกรอานนท์ เราและภิกษุ ๕๐๐ เหล่านี้ทั้งหมด นั่งแล้วด้วยอาเนญชสมาธิ ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ทรงเปล่งอุทานนี้ในเวลานั้นว่า

ภิกษุใดชนะหนาม คือ กาม ชนะการด่า การฆ่า และการจองจำได้แล้ว ภิกษุนั้นมั่นคงไม่หวั่นไหวดุจภูเขา ภิกษุนั้นย่อมไม่หวั่นไหวในเพราะสุขและทุกข์ ฯ

จบสูตรที่ ๓

๔. สารีปุตตสูตร

[๗๖] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อาราม ของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี ก็สมัยนั้นแล ท่านพระสารี-*บุตรนั่งคู้บัลลังก์ ตั้งกายตรง ดำรงสติไว้เบื้องหน้าอยู่ในที่ไม่ไกลพระผู้มีพระภาค พระผู้มีพระภาคได้ทรงเห็นท่านพระสารีบุตรนั่งคู้บัลลังก์ ตั้งกายตรง ดำรงสติไว้เบื้องหน้า ในที่ไม่ไกล ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ได้ทรงเปล่งอุทานนี้ในเวลานั้นว่า

ภิกษุผู้ดุจภูเขา ย่อมไม่หวั่นไหวเพราะความสิ้นโมหะ เหมือนภูเขาหินไม่หวั่นไหว ตั้งอยู่ด้วยดี ฉะนั้น ฯ

จบสูตรที่ ๔

๕. โกลิตสูตร

[๗๗] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี ก็สมัยนั้นแล ท่านพระมหาโมค-*คัลลานะนั่งคู้บัลลังก์ ตั้งกายตรง มีกายคตาสติอันตั้งไว้แล้วในภายใน อยู่ในที่ไม่ไกล พระผู้มีพระภาค พระผู้มีพระภาคได้ทรงเห็นท่านพระมหาโมคคัลลานะนั่งคู้บัลลังก์ ตั้งกายตรง มีกายคตาสติอันตั้งไว้ดีแล้วในภายใน อยู่ในที่ไม่ไกล ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ได้ทรงเปล่งอุทานนี้ในเวลานั้นว่า

ภิกษุเข้าไปตั้งกายคตาสติไว้แล้ว สำรวมแล้วในผัสสายตนะ ๖ มีจิตตั้งมั่นแล้วเนืองๆ พึงรู้ความดับกิเลสของตน ฯ

จบสูตรที่ ๕

๖. ปิลินทวัจฉสูตร

[๗๘] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเวฬุวันกลันทกนิวาป-*สถาน ใกล้พระนครราชคฤห์ ก็สมัยนั้นแล ท่านพระปิลินทวัจฉะย่อมร้องเรียกภิกษุทั้งหลายด้วยวาทะว่าคนถ่อย ครั้งนั้นแล ภิกษุมากด้วยกัน เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมแล้วนั่งอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ท่านพระปิลินทวัจฉะย่อมร้องเรียกภิกษุทั้งหลายด้วยวาทะว่าคนถ่อย ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกภิกษุรูปหนึ่งว่า ดูกรภิกษุ เธอจงไปเรียกปิลินทวัจฉภิกษุมาตามคำของเราว่า ดูกรอาวุโสวัจฉะ พระศาสดารับสั่งให้หาท่าน ภิกษุนั้นทูลรับพระผู้มีพระภาคแล้ว เข้าไปหาท่านพระปิลินทวัจฉะถึงที่อยู่ ครั้นแล้วได้กล่าวกะท่านปิลินทวัจฉะว่า ดูกรอาวุโส พระศาสดารับสั่งให้หาท่าน ท่านพระปิลินทวัจฉะรับคำภิกษุนั้นแล้ว เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมแล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง พระผู้มีพระภาคได้ตรัสถามท่านพระปิลินทวัจฉะว่า ดูกรปิลินทวัจฉะได้ยินว่า เธอย่อมร้องเรียกภิกษุทั้งหลายด้วยวาทะว่าคนถ่อยจริงหรือ ท่านพระปิลินทวัจฉะทูลรับว่า อย่างนั้น พระเจ้าข้า ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงมนสิการถึงขันธ์อันมีในก่อนของท่านพระปิลินทวัจฉะ แล้วตรัสกะภิกษุทั้งหลายว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายอย่ายกโทษวัจฉภิกษุเลย วัจฉภิกษุย่อมไม่มุ่งโทษ เรียกภิกษุทั้งหลายด้วยวาทะว่าคนถ่อย วัจฉภิกษุเกิดในสกุลพราหมณ์ ๕๐๐ ชาติ โดยไม่เจือปนเลย วาทะว่าคนถ่อยนั้นวัจฉภิกษุประพฤติมานาน เพราะเหตุนั้น วัจฉภิกษุนี้ย่อมร้องเรียกภิกษุทั้งหลายด้วยวาทะว่าคนถ่อย ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ได้ทรงเปล่งอุทานนี้ในเวลานั้นว่า

มายา มานะ ย่อมไม่เป็นไปในผู้ใด ผู้ใดมีความโลภสิ้น
ไปแล้ว ไม่มีความยึดถือว่าเป็นของเรา ไม่มีความหวัง บรรเทา
ความโกรธได้แล้ว มีจิตเย็นแล้ว ผู้นั้นชื่อว่าเป็นพราหมณ์
ผู้นั้นชื่อว่าเป็นสมณะ ผู้นั้นชื่อว่าเป็นภิกษุ ฯ

จบสูตรที่ ๖

๗. มหากัสสปสูตร

[๗๙] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเวฬุวันกลันทกนิวาป-*สถาน ใกล้พระนครราชคฤห์ ก็สมัยนั้นแล ท่านพระมหากัสสปนั่งเข้าสมาธิ

อย่างใดอย่างหนึ่งอยู่ โดยบัลลังก์เดียว ที่ถ้ำปิปผลิคูหา สิ้น ๗ วัน ครั้น
พอล่วง ๗ วันนั้นไปท่านพระมหากัสสปก็ออกจากสมาธินั้น เมื่อท่านพระมหากัสสป
ออกจากสมาธินั้นแล้ว ได้มีความคิดว่า ถ้ากระไร เราพึงเข้าไปบิณฑบาตยัง
พระนครราชคฤห์เถิด ก็สมัยนั้นแล เทวดาประมาณ ๕๐๐ ถึงความขวนขวาย
เพื่อจะให้ท่านพระมหากัสสปได้บิณฑบาต ครั้งนั้นเป็นเวลาเช้า ท่านพระมหา-
*กัสสปห้ามเทวดาประมาณ ๕๐๐ เหล่านั้น แล้วนุ่งผ้าอันตรวาสก ถือบาตร
และจีวรเข้าไปบิณฑบาตยังพระนครราชคฤห์ ฯ

[๘๐] ก็สมัยนั้นแล ท้าวสักกะจอมเทพ ทรงพระประสงค์จะถวาย
บิณฑบาตแก่ท่านพระมหากัสสป จึงทรงนิรมิตเพศเป็นนายช่างหูกทอหูกอยู่
นางอสุรกัญญาชื่อว่าสุชาดากรอด้ายหลอดอยู่ ครั้งนั้นแล ท่านพระมหากัสสปเที่ยว
ไปบิณฑบาตในพระนครราชคฤห์ตามลำดับตรอก เข้าไปถึงนิเวศน์ของท้าวสักกะ-
*จอมเทพ ท้าวสักกะจอมเทพได้ทรงเห็นท่านพระมหากัสสปมาแต่ไกล ครั้นแล้ว
เสด็จออกจากเรือนทรงต้อนรับ ทรงรับบาตรจากมือ เสด็จเข้าไปสู่เรือน ทรงคด
ข้าวออกจากหม้อใส่เต็มบาตร แล้วทรงถวายแด่ท่านพระมหากัสสป บิณฑบาตนั้น
มีสูปะและพยัญชนะเป็นอันมาก ครั้งนั้นแล ท่านพระมหากัสสปคิดว่า สัตว์นี้
เป็นใครหนอแล มีอิทธานุภาพเห็นปานนี้ ครั้งนั้นแล ท่านพระมหากัสสป
มีความคิดว่าท้าวสักกะจอมเทพหรือหนอแล ท่านพระมหากัสสปทราบดังนี้แล้ว
ได้กล่าวกะท้าวสักกะจอมเทพว่า ดูกรท้าวโกสีย์ มหาบพิตรทำกรรมนี้แล้วแล
มหาบพิตรอย่าได้ทำกรรมเห็นปานนี้แม้อีก ท้าวสักกะจอมเทพตรัสว่า ข้าแต่ท่าน
พระมหากัสสปผู้เจริญ แม้ข้าพเจ้าก็ต้องการบุญ แม้ข้าพเจ้าก็พึงทำเพราะบุญ
ครั้งนั้นแล ท้าวสักกะจอมเทพทรงอภิวาทท่านพระมหากัสสป ทรงทำประทักษิณ
แล้ว เหาะขึ้นสู่เวหาส เปล่งอุทาน ๓ ครั้งในอากาศว่า

โอ ทานเป็นทานอย่างยิ่ง เราตั้งไว้ดีแล้วในพระกัสสป
โอ ทานเป็นทานอย่างยิ่ง เราตั้งไว้ดีแล้วในพระกัสสป
โอ ทานเป็นทานอย่างยิ่งเราตั้งไว้ดีแล้วในพระกัสสป ฯ

[๘๑] พระผู้มีพระภาคได้ทรงสดับอุทานของท้าวสักกะจอมเทพเสด็จเหาะ
ขึ้นไปสู่เวหาสแล้ว ทรงเปล่งอุทานในอากาศ ๓ ครั้งว่า

โอ ทานเป็นทานอย่างยิ่ง เราตั้งไว้ดีแล้วในพระกัสสป
โอ ทานเป็นทานอย่างยิ่ง เราตั้งไว้ดีแล้วในพระกัสสป
โอ ทานเป็นทานอย่างยิ่งเราตั้งไว้ดีแล้วในพระกัสสป ฯ

ด้วยทิพโสตธาตุอันบริสุทธิ์ล่วงโสตของมนุษย์ ลำดับนั้นแลพระผู้มี-
*พระภาคทราบเนื้อความนี้แล้ว ได้ทรงเปล่งอุทานนี้ในเวลานั้นว่า

เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ย่อมรักใคร่ต่อภิกษุผู้ถือการเที่ยว

บิณฑบาตเป็นวัตร ผู้เลี้ยงตนมิใช่เลี้ยงคนอื่น ผู้คงที่สงบแล้ว มีสติทุกเมื่อ ฯ

จบสูตรที่ ๗

๘. ปิณฑปาตสูตร

[๘๒] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อาราม ของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี ก็สมัยนั้นแล ภิกษุมากด้วยกัน กลับจากบิณฑบาตในเวลาปัจฉาภัตนั่งประชุมกันในโรงกลมใกล้ต้นกุ่ม สนทนากันถึงเรื่องเป็นไปในระหว่างนี้ว่า ดูกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุผู้ถือการเที่ยวบิณฑบาตเป็นวัตร เที่ยวบิณฑบาตอยู่ ย่อมได้เห็นรูปอันเป็นที่พอใจด้วยจักษุ ย่อมได้ฟังเสียงอันเป็นที่พอใจด้วยหู ย่อมได้ดมกลิ่นอันเป็นที่พอใจด้วยจมูก ย่อมได้ลิ้มรสอันเป็นที่พอใจด้วยลิ้น ย่อมได้ถูกต้องโผฏฐัพพะอันเป็นที่พอใจด้วยกาย ตามกาลอันสมควร ดูกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุผู้ถือการเที่ยวบิณฑบาตเป็นวัตรเป็นผู้อันมหาชนสักการะ เคารพ นับถือ บูชา ยำเกรง ย่อมเที่ยวไปบิณฑบาต ดูกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ผิฉะนั้น เราทั้งหลายจงถือการเที่ยวบิณฑบาตเป็นวัตรเถิด แม้เราทั้งหลายก็จักได้เห็นรูปอันเป็นที่พอใจด้วยจักษุ ได้ฟังเสียงอันเป็นที่พอใจด้วยหู ได้ดมกลิ่นอันเป็นที่พอใจด้วยจมูก ได้ลิ้มรสอันเป็นที่พอใจด้วยลิ้น ได้ถูกต้องโผฏฐัพพะอันเป็นที่พอใจด้วยกาย ตามกาลอันสมควร แม้เราทั้งหลายก็จักเป็นผู้อันมหาชนสักการะ เคารพ นับถือ บูชา ยำเกรง เที่ยวไปบิณฑบาต ภิกษุเหล่านั้นสนทนากถาค้างอยู่ในระหว่างเพียงนี้ ครั้งนั้นแล เป็นเวลาเย็น พระผู้มีพระภาคเสด็จออกจากที่เร้นแล้วได้เสด็จเข้าไปถึงโรงกลมใกล้ต้นกุ่ม แล้วประทับนั่ง ณ อาสนะที่ปูลาดไว้ ครั้นแล้วตรัสถามภิกษุทั้งหลายว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย บัดนี้ เธอทั้งหลายนั่งประชุมสนทนากันด้วยเรื่องอะไรหนอ และเธอทั้งหลายสนทนาเรื่องอะไรค้างไว้ในระหว่าง ภิกษุเหล่านั้นกราบทูลว่า ขอประทานพระวโรกาส ข้าพระองค์ทั้งหลายกลับจากบิณฑบาตในเวลาปัจฉาภัต นั่งประชุมกันในโรงกลมใกล้ต้นกุ่มนี้ เกิดสนทนากันในระหว่างนี้ว่า ดูกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุผู้ถือการเที่ยวบิณฑบาตเป็นวัตร เที่ยวไปบิณฑบาตอยู่ ย่อมได้เห็นรูปอันเป็นที่พอใจด้วยจักษุ ... แม้เราทั้งหลายก็จักเป็นผู้อันมหาชนสักการะ เคารพ นับถือ บูชา ยำเกรง เที่ยวไปบิณฑบาต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ทั้งหลายสนทนาเรื่องค้างไว้ในระหว่างนี้แล ก็พอดีพระผู้มีพระภาคเสด็จมาถึง พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย การที่เธอทั้งหลายเป็นกุลบุตรออกบวชเป็นบรรพชิตด้วยศรัทธา พึงกล่าวเรื่องเห็นปานนี้นั้นไม่สมควรเลย เธอทั้งหลายประชุมกันแล้วพึงกระทำอาการ ๒ อย่าง คือ ธรรมีกถา หรืออริยตุษณี-

*ภาพอันเป็นอริยะ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ได้ทรงเปล่งอุทานนี้ในเวลานั้นว่า

ถ้าว่าภิกษุไม่อาศัยเสียงสรรเสริญแล้วไซร้เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ย่อมรักใคร่ต่อภิกษุผู้ถือการเที่ยวบิณฑบาตเป็นวัตร ผู้เลี้ยงตนมิใช่ผู้เลี้ยงคนอื่น ผู้คงที่ ฯ

จบสูตรที่ ๘

๙. สิปปสูตร

[๘๓] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี ก็สมัยนั้นแล ภิกษุมากด้วยกันกลับจากบิณฑบาตในเวลาปัจฉาภัตแล้ว นั่งประชุมกันในโรงกลม ได้สนทนากันถึงเรื่องเป็นไปในระหว่างว่า ดูกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ใครหนอแลย่อมรู้ศิลป ใครศึกษาศิลปอะไร ศิลปอย่างไหนเป็นยอดแห่งศิลปทั้งหลาย บรรดาภิกษุเหล่านั้นภิกษุบางพวกกล่าวอย่างนี้ว่า ศิลปในการฝึกช้างเป็นยอดแห่งศิลปทั้งหลาย บางพวกกล่าวอย่างนี้ว่า ศิลปในการฝึกม้าเป็นยอดแห่งศิลปทั้งหลาย บางพวกกล่าวอย่างนี้ว่า ศิลปในการขับรถเป็นยอดแห่งศิลปทั้งหลาย บางพวกกล่าวอย่างนี้ว่า ศิลปในการยิงธนูเป็นยอดแห่งศิลปทั้งหลาย บางพวกกล่าวอย่างนี้ว่า ศิลปทางอาวุธเป็นยอดแห่งศิลปทั้งหลาย บางพวกกล่าวอย่างนี้ว่า ศิลปทางนับนิ้วมือเป็นยอดแห่งศิลปทั้งหลาย บางพวกกล่าวอย่างนี้ว่า ศิลปในการคำนวณเป็นยอดแห่งศิลปทั้งหลาย บางพวกกล่าวอย่างนี้ว่า ศิลปนับประมวลเป็นยอดแห่งศิลปทั้งหลาย บางพวกกล่าวอย่างนี้ว่า ศิลปในการขีดเขียนเป็นยอดแห่งศิลปทั้งหลาย บางพวกกล่าวอย่างนี้ว่า ศิลปในการแต่งกาพย์กลอนเป็นยอดแห่งศิลปทั้งหลาย บางพวกกล่าวอย่างนี้ว่าศิลปในทางโลกายตศาสตร์เป็นยอดแห่งศิลปทั้งหลาย บางพวกกล่าวอย่างนี้ว่า ศิลปในทางภูมิศาสตร์เป็นยอดแห่งศิลปทั้งหลาย ภิกษุเหล่านั้นสนทนาเรื่องค้างไว้ในระหว่างเพียงนี้ ครั้งนั้นแล เป็นเวลาเย็น พระผู้มีพระภาคเสด็จออกจากที่เร้น ได้เสด็จเข้าไปถึงโรงกลม แล้วประทับนั่ง ณ อาสนะที่ปูลาดไว้ ครั้นแล้วตรัสถามภิกษุทั้งหลายว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย บัดนี้ เธอทั้งหลายนั่งประชุมสนทนากันด้วยเรื่องอะไรหนอ และเธอทั้งหลายสนทนาเรื่องอะไรค้างไว้ ภิกษุเหล่านั้นกราบทูลว่า ขอประทานพระวโรกาส ข้าพระองค์ทั้งหลายกลับจากบิณฑบาตในเวลาปัจฉาภัต นั่งประชุมกันในโรงกลม เกิดสนทนากันในระหว่างว่า ดูกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ใครหนอแลย่อมรู้ศิลป ... บางพวก

กล่าวอย่างนี้ว่าศิลปในทางภูมิศาสตร์เป็นยอดแห่งศิลปทั้งหลาย ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ทั้งหลายสนทนาเรื่องค้างไว้ในระหว่างนี้แลก็พอดีพระผู้มี-
*พระภาคเสด็จมาถึง พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย การที่เธอทั้งหลายเป็นกุลบุตรออกบวชเป็นบรรพชิตด้วยศรัทธา กล่าวกถาเห็นปานนี้นั้นไม่สมควรเลย เธอทั้งหลายประชุมกันแล้ว พึงกระทำอาการ ๒ อย่าง คือ ธรรมีกถา หรือ ดุษณีภาพอันเป็นอริยะ ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ได้ทรงเปล่งอุทานนี้ในเวลานั้นว่า

ผู้ไม่อาศัยศิลปเลี้ยงชีพ ผู้เบา ปรารถนาประโยชน์ มี
อินทรีย์สำรวมแล้ว พ้นวิเศษแล้วในธรรมทั้งปวง ไม่มี
ที่อยู่เที่ยวไป ไม่ยึดถือว่าของเรา ไม่มีความหวัง ผู้นั้นกำจัด
มารได้แล้ว เป็นผู้เที่ยวไปผู้เดียว ชื่อว่าเป็นภิกษุ ฯ

จบสูตรที่ ๙

๑๐. โลกสูตร

[๘๔] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคแรกตรัสรู้ ประทับอยู่ที่ควงไม้โพธิ์ใกล้ฝั่งแม่น้ำเนรัญชรา ตำบลอุรุเวลา ก็สมัยนั้นแล พระผู้มีพระภาคประทับนั่งเสวยวิมุตติสุขโดยบัลลังก์เดียวตลอด ๗ วัน ครั้งนั้นแลโดยล่วง ๗ วันนั้นไป พระผู้มี-
*พระภาคเสด็จออกจากสมาธินั้นแล้วทรงตรวจดูโลกด้วยพุทธจักษุ ได้ทรงเห็นหมู่สัตว์ผู้เดือดร้อนอยู่ด้วยความเดือดร้อนเป็นอันมาก และผู้ถูกความเร่าร้อนเป็นอันมากซึ่งเกิดจากราคะบ้าง เกิดจากโทสะบ้าง เกิดจากโมหะบ้าง แผดเผาอยู่ ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ได้ทรงเปล่งอุทานนี้ในเวลานั้นว่า

โลกนี้เกิดความเดือดร้อนแล้ว ถูกผัสสะครอบงำแล้ว ย่อม
กล่าวถึงโรคโดยความเป็นตัวตน ก็โลกย่อมสำคัญโดยประการ
ใด ขันธปัญจกอันเป็นวัตถุแห่งความสำคัญนั้น ย่อมเป็น
อย่างอื่นจากประการที่ตนสำคัญนั้น โลกข้องแล้วในภพ
มีความแปรปรวนเป็นอื่น ถูกภพครอบงำแล้ว ย่อมเพลิด-
เพลินภพนั่นเอง (สัตว์) โลกย่อมเพลิดเพลินสิ่งใด สิ่งนั้น
เป็นภัย โลกกลัวสิ่งใด สิ่งนั้นเป็นทุกข์ ก็บุคคลอยู่
ประพฤติพรหมจรรย์นี้เพื่อจะละภพแล ก็สมณะหรือพราหมณ์
เหล่าใดเหล่าหนึ่ง กล่าวความหลุดพ้นจากภพด้วยภพ(สัสสตทิฐิ)
เรากล่าวว่า สมณพราหมณ์เหล่านั้นทั้งหมดไม่หลุดพ้นไปจาก

ภพ ก็หรือสมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่ง กล่าว
ความสลัดออกจากภพด้วยความไม่มีภพ (อุจเฉททิฐิ)
เรากล่าวว่า สมณพราหมณ์เหล่านั้นทั้งหมดไม่สลัดออกไป
จากภพ ก็ทุกข์นี้ย่อมเกิดเพราะอาศัยอุปธิทั้งปวง ความเกิด
แห่งทุกข์ย่อมไม่มี เพราะความสิ้นอุปาทานทั้งปวง ท่านจง
ดูโลกนี้ สัตว์ทั้งหลายเป็นจำนวนมาก ถูกอวิชชาครอบงำ
หรือยินดีแล้วในขันธปัญจกที่เกิดแล้ว ไม่พ้นไปจากภพ
ก็ภพเหล่าใดเหล่าหนึ่งในส่วนทั้งปวง (ในเบื้องบน
เบื้องต่ำ เบื้องขวาง) โดยส่วนทั้งปวง (สวรรค์ อบาย
และมนุษย์เป็นต้น) ภพทั้งหมดนั้น ไม่เที่ยง เป็นทุกข์
มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา อันบุคคลผู้เห็นขันธปัญจก
กล่าวคือ ภพ ตามความเป็นจริงด้วย ปัญญา อันชอบอย่างนี้ อยู่
ย่อมละภวตัณหาได้ ทั้งไม่เพลิดเพลินวิภวตัณหา ความดับ
ด้วยอริยมรรคเป็นเครื่องสำรอกไม่มีส่วนเหลือ เพราะความ
สิ้นไปแห่งตัณหาทั้งหลาย โดยประการทั้งปวง เป็นนิพพาน
ภพใหม่ย่อมไม่มีแก่ภิกษุนั้น ผู้ดับแล้วเพราะไม่ถือมั่น ภิกษุ
นั้นครอบงำมาร ชนะสงคราม ล่วงภพได้ทั้งหมด เป็นผู้
คงที่ฉะนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๑๐
จบนันทวรรคที่ ๓

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. กรรมสูตร ๒. นันทสูตร ๓. ยโสชสูตร ๔. สาริปุตตสูตร
๕. โกลิตสูตร ๖. ปิลินทวัจฉสูตร ๗. มหากัสสปสูตร ๘. ปิณฑปาตสูตร
๙. สิปปสูตร ๑๐. โลกสูตร ฯ

อุทาน เมฆิยวรรคที่ ๔

๑. เมฆิยสูตร

[๘๕] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ จาลิกบรรพต ใกล้เมือง
จาลิกา ก็สมัยนั้นแล ท่านพระเมฆิยะเป็นอุปัฏฐากพระผู้มีพระภาค ครั้งนั้นแล
ท่านพระเมฆิยะเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมแล้วยืนอยู่ ณ
ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ

ข้าพระองค์ปรารถนาจะเข้าไปบิณฑบาตในชันตุคาม พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกร เมฆิยะ เธอจงสำคัญเวลาอันควร ณ บัดนี้เถิด ครั้งนั้นเป็นเวลาเช้า ท่านพระ-
*เมฆิยะนุ่งแล้ว ถือบาตรและจีวรเข้าไปยังชันตุคามเพื่อบิณฑบาต ครั้นเที่ยวไปในชันตุคามเพื่อบิณฑบาตแล้ว กลับจากบิณฑบาตในเวลาปัจฉาภัต เข้าไปยังฝั่งแม่น้ำกิมิกาฬา ครั้นแล้วเดินพักผ่อนอยู่ที่ฝั่งแม่น้ำกิมิกาฬา ได้เห็นป่ามะม่วงน่าเลื่อมใส น่ารื่นรมย์ ครั้นแล้วคิดว่า ป่ามะม่วงนี้น่าเลื่อมใส น่ารื่นรมย์จริงหนอ ป่ามะม่วงนี้สมควรแก่ความเพียรของกุลบุตรผู้มีความต้องการด้วยความเพียรจริงหนอ ถ้าว่าพระผู้มีพระภาคพึงทรงอนุญาตเราไซร้ เราพึงมาสู่อัมพวันนี้เพื่อบำเพ็ญเพียร ลำดับนั้นแล ท่านพระเมฆิยะเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคม แล้ว นั่งอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอประทานพระวโรกาส เวลาเช้า ข้าพระองค์นุ่งแล้ว ถือบาตรและจีวรเข้าไปบิณฑบาตยังชันตุคาม ครั้นเที่ยวไปบิณฑบาตในชันตุคามแล้ว กลับจากบิณฑบาตในเวลาปัจฉาภัต เข้าไปยังฝั่งแม่น้ำกิมิกาฬา ครั้นแล้วเดินพักผ่อนอยู่ที่ฝั่งแม่น้ำกิมิกาฬา ได้เห็นอัมพวันน่าเลื่อมใส น่ารื่นรมย์ จึงได้คิดว่า อัมพวันนี้น่าเลื่อมใส น่ารื่นรมย์จริงหนอ อัมพวันนี้ สมควรเพื่อความเพียรของกุลบุตรผู้มีความต้องการด้วยความเพียรจริงหนอ ถ้าว่าพระผู้มีพระภาคพึงทรงอนุญาตเราไซร้ เราพึงมาสู่อัมพวันนี้เพื่อบำเพ็ญเพียร ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ถ้าว่าพระผู้มีพระภาคจะทรงอนุญาตข้าพระองค์ไซร้ ข้าพระองค์พึงไปสู่อัมพวันเพื่อบำเพ็ญเพียร ฯ

[๘๖] เมื่อท่านพระเมฆิยะกราบทูลอย่างนี้แล้ว พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า ดูกรเมฆิยะ จงรอก่อน เราอยู่แต่ผู้เดียวเธอจงรอยู่จนกว่าภิกษุรูปอื่นจะมา แม้ครั้งที่ ๒ ท่านพระเมฆิยะได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระผู้มีพระภาคไม่มีกิจอะไรๆ ที่พึงทำให้ยิ่ง หรือการสั่งสมอริยมรรคที่พระองค์ทรงทำแล้วไม่มี แต่ข้าพระองค์ยังมีกิจที่พึงทำให้ยิ่ง ยังมีการสั่งสมอริย-
*มรรคที่ทำแล้ว ถ้าว่าพระผู้มีพระภาคจะทรงอนุญาตข้าพระองค์ไซร้ ข้าพระองค์พึงไปสู่อัมพวันนั้นเพื่อบำเพ็ญเพียร แม้ครั้งที่ ๒ ... แม้ครั้งที่ ๓ พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรเมฆิยะ เราพึงกล่าวอะไรกะเธอผู้กล่าวอยู่ว่า บำเพ็ญเพียร ดูกรเมฆิยะ เธอจงสำคัญเวลาอันสมควร ณ บัดนี้ ฯ

[๘๗] ครั้งนั้นแล ท่านพระเมฆิยะลุกจากอาสนะ ถวายบังคมพระผู้มี-
*พระภาค กระทำประทักษิณแล้ว เข้าไปยังอัมพวันนั้น ครั้นแล้วได้เที่ยวไปทั่วอัมพวัน แล้วนั่งพักกลางวันอยู่ที่โคนต้นไม้ต้นหนึ่ง ครั้งนั้น เมื่อท่านพระเมฆิยะพักอยู่ในอัมพวันนั้น อกุศลวิตกอันลามก ๓ ประการ คือ กามวิตก พยาบาทวิตก วิหิงสาวิตก ย่อมฟุ้งซ่านโดยมาก ครั้งนั้นแล ท่านพระเมฆิยะคิดว่า น่าอัศจรรย์หนอ

ไม่เคยมีมาแล้วหนอ เราออกบวชเป็นบรรพชิตด้วยศรัทธา แต่กลับถูกอกุศลวิตกอันลามก ๓ ประการนี้ คือ กามวิตก พยาบาทวิตก วิหิงสาวิตก ครอบงำแล้ว ครั้งนั้นเป็นเวลาเย็น ท่านพระเมฆิยะออกจากที่เร้น เข้าไปเฝ้าพระผู้มี-
*พระภาคถึงที่ประทับ แล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้กราบทูลพระผู้-
*มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอประทานพระวโรกาส เมื่อข้าพระองค์พักอยู่ในอัมพวันนั้น อกุศลวิตกอันลามก ๓ ประการ คือ กามวิตก พยาบาทวิตก วิหิงสาวิตก ย่อมฟุ้งซ่านโดยมาก ข้าพระองค์นั้นคิดว่า น่าอัศจรรย์หนอ ไม่เคยมีมาแล้วหนอ ก็เราออกบวชเป็นบรรพชิตด้วยศรัทธา แต่กลับถูกอกุศลวิตกอันลามก ๓ ประการนี้ คือ กามวิตก พยาบาทวิตก วิหิงสาวิตก ครอบงำแล้ว ฯ

[๘๘] พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรเมฆิยะ ธรรม ๕ ประการ ย่อมเป็นไปเพื่อความแก่กล้าแห่งเจโตวิมุติที่ยังไม่แก่กล้า ๕ ประการเป็นไฉน ดูกรเมฆิยะ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้มีมิตรดี มีสหายดี มีเพื่อนดี นี้เป็นธรรมประการที่ ๑ ย่อมเป็นไปเพื่อความแก่กล้าแห่งเจโตวิมุติที่ยังไม่แก่กล้า ฯ

อีกประการหนึ่ง ภิกษุเป็นผู้มีศีล สำรวมระวังในพระปาติโมกข์ ถึงพร้อมด้วยอาจาระแลโคจร มีปกติเห็นภัยในโทษมีประมาณเล็กน้อย สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย นี้เป็นธรรมประการที่ ๒ ย่อมเป็นไปเพื่อความแก่กล้าแห่งเจโตวิมุติที่ยังไม่แก่กล้า ฯ

อีกประการหนึ่ง ภิกษุเป็นผู้ได้ตามความปรารถนา ได้โดยไม่ยาก ไม่ลำบาก ซึ่งกถาเครื่องขัดเกลากิเลส เป็นไปเพื่อเป็นที่สบายในการเปิดจิต เพื่อเบื่อหน่ายโดยส่วนเดียว เพื่อคลายกำหนัด เพื่อความดับ เพื่อเข้าไปสงบ เพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อความตรัสรู้ เพื่อนิพพาน คือ อัปปิจฉกถา สันตุฏฐิกถา ปวิเวกกถา อสังสัคคกถา วิริยารัมภกถา ศีลกถา สมาธิกถา ปัญญากถา วิมุตติกถา วิมุตติญาณทัสสนกถา นี้เป็นธรรมประการที่ ๓ ย่อมเป็นไปเพื่อความแก่กล้าแห่งเจโตวิมุติที่ยังไม่แก่กล้า ฯ

อีกประการหนึ่ง ภิกษุเป็นผู้ปรารภความเพียร เพื่อละอกุศลธรรม เพื่อความเกิดขึ้นแห่งกุศลธรรม เป็นผู้มีกำลัง มีความบากบั่นมั่นคง ไม่ทอดธุระในกุศลธรรม นี้เป็นธรรมประการที่ ๔ ย่อมเป็นไปเพื่อความแก่กล้าแห่งเจโตวิมุติที่ยังไม่แก่กล้า ฯ

อีกประการหนึ่ง ภิกษุเป็นผู้มีปัญญา ประกอบด้วยปัญญาเครื่องพิจารณาความเกิดและความดับ เป็นอริยะ ชำแรกกิเลสให้ถึงความสิ้นทุกข์โดยชอบ นี้เป็นธรรมประการที่ ๕ ย่อมเป็นไปเพื่อความแก่กล้าแห่งเจโตวิมุติที่ยังไม่แก่กล้า ดูกรเมฆิยะ ธรรม ๕ ประการนี้ ย่อมเป็นไปเพื่อความแก่กล้าแห่งเจโตวิมุติที่

ยังไม่แก่กล้า ดูกรเมฆิยะ ภิกษุผู้มีมิตรดี มีสหายดี มีเพื่อนดี พึงหวังคุณข้อนี้ได้ คือ ตนจักเป็นผู้มีศีล ... จักสมาทานศึกษาในสิกขาบททั้งหลาย ภิกษุผู้มีมิตรดี มีสหายดี มีเพื่อนดี พึงหวังคุณข้อนี้ได้ คือ ตนจักได้ตามความปรารถนาได้โดยไม่ยาก ไม่ลำบาก ซึ่งกถาเครื่องขัดเกลากิเลส ... วิมุตติญาณทัสสนกถา ภิกษุผู้มีมิตรดี มีสหายดี มีเพื่อนดี พึงหวังคุณข้อนี้ได้ คือ ตนจักเป็นผู้ปรารภความเพียร ... ไม่ทอดธุระในกุศลธรรม ภิกษุผู้มีมิตรดี มีสหายดี มีเพื่อนดี พึงหวังคุณข้อนี้ได้ คือ ตนจักเป็นผู้มีปัญญา ... ให้ถึงความสิ้นทุกข์โดยชอบ ฯ

[๘๙] ดูกรเมฆิยะ ก็แลอันภิกษุนั้นตั้งอยู่ในธรรม ๕ ประการนี้แล้ว พึงเจริญธรรม ๔ ประการให้ยิ่งขึ้นไป คือ พึงเจริญอสุภะเพื่อละราคะ พึงเจริญเมตตาเพื่อละพยาบาท พึงเจริญอานาปานสติเพื่อตัดวิตก พึงเจริญอนิจจสัญญาเพื่อเพิกถอนอัสมิมานะ ดูกรเมฆิยะ อนัตตสัญญาย่อมปรากฏแก่ภิกษุผู้ได้อนิจจ-*สัญญา ผู้ที่ได้อนัตตสัญญาย่อมบรรลุนิพพานอันเป็นที่เพิกถอนเสียได้ซึ่งอัสมิมานะในปัจจุบันเทียว ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ทรงเปล่งอุทานนี้ในเวลานั้นว่า

> วิตกอันเลวทราม วิตกอันสุขุม ตั้งมั่นแล้วทำใจให้เย่อหยิ่ง บุคคลผู้มีจิตหมุนไปแล้วไม่ทราบวิตกแห่งใจเหล่านี้ ย่อมแล่นไปสู่ภพน้อยและภพใหญ่ ส่วนบุคคลผู้มีความเพียร มีสติ ทราบวิตกแห่งใจเหล่านี้แล้ว ย่อมปิดเสีย พระอริย-สาวกผู้ตรัสรู้แล้ว ย่อมละได้เด็ดขาดไม่มีส่วนเหลือ ซึ่งวิตกเหล่านี้ที่ตั้งมั่นแล้ว ทำใจให้เย่อหยิ่ง ฯ

จบสูตรที่ ๑

๒. อุทธตสูตร

[๙๐] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ที่สาลวัน อันเป็นที่เสด็จประพาสของมัลลกษัตริย์ทั้งหลาย ใกล้กรุงกุสินารา ก็สมัยนั้นแล ภิกษุมากด้วยกันเป็นผู้มีจิตฟุ้งซ่าน เย่อหยิ่ง กลับกลอก มีปากกล้า มีวาจาเกลื่อนกล่น มีสติหลงลืม ไม่รู้สำนึกตัว มีจิตไม่ตั้งมั่น มีจิตหมุนไปผิด ไม่สำรวมอินทรีย์ อยู่ในกุฏีที่เขาสร้างไว้ในป่า ในที่ไม่ไกลพระผู้มีพระภาค พระผู้มีพระภาคได้ทรงเห็นภิกษุเหล่านั้น ผู้มีจิตฟุ้งซ่าน เย่อหยิ่ง ปากกล้า วาจาเกลื่อนกล่น มีสติหลงลืม ไม่รู้สำนึกตัว มีจิตไม่ตั้งมั่น มีจิตหมุนไปผิด ไม่สำรวมอินทรีย์ อยู่ในกุฏีที่เขาสร้างไว้ในป่าในที่ไม่ไกล ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ได้ทรงเปล่ง

อุทานนี้ในเวลานั้นว่า

ภิกษุมีกายไม่รักษาแล้ว เป็นมิจฉาทิฐิ และถูกถีนมิทธะ
ครอบงำแล้ว ย่อมไปสู่อำนาจแห่งมาร เพราะเหตุนั้น
ภิกษุพึงเป็นผู้รักษาจิต มีความดำริชอบเป็นโคจร มุ่งสัมมา-
ทิฐิเป็นเบื้องหน้า รู้ความเกิดขึ้นและความเสื่อมไปแล้ว
ครอบงำถีนมิทธะ พึงละทุคติทั้งหมดได้ ฯ

จบสูตรที่ ๒

๓. โคปาลสูตร

[๙๑] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเสด็จจาริกไปในโกศลชนบทพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ ครั้งนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงแวะออกจากทางแล้ว เสด็จเข้าไปยังโคนต้นไม้แห่งหนึ่ง แล้วประทับนั่งที่อาสนะอันบุคคลปูไว้แล้ว ครั้งนั้นแล นายโคบาลคนหนึ่งเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมแล้ว นั่งอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง พระผู้มีพระภาคทรงชี้แจงให้นายโคบาลนั้นเห็นแจ้ง ให้สมาทาน ให้อาจหาญ ร่าเริง ด้วยธรรมีกถา ครั้งนั้นแล นายโคบาลนั้น อันพระผู้มีพระภาคทรงชี้แจงให้เห็นแจ้ง ให้สมาทาน อาจหาญ ร่าเริง ด้วยธรรมีกถาแล้ว ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาคพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ ทรงรับภัตของข้าพระองค์เพื่อเสวยในวันพรุ่งนี้เถิด พระเจ้าข้า พระผู้มีพระภาคทรงรับนิมนต์โดยดุษณีภาพ ลำดับนั้นแล นายโคบาลนั้นทราบว่าพระผู้มีพระภาคทรงรับแล้วลุกออกจากอาสนะ ถวายอภิวาทพระผู้มีพระภาค กระทำประทักษิณแล้วหลีกไป พอล่วงราตรีนั้นไป นายโคบาลสั่งให้ตกแต่งข้าวปายาสมีน้ำน้อย และสัปปิใหม่ อันเพียงพอ ในนิเวศน์ของตนแล้วให้กราบทูลภัตกาลแด่พระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ถึงเวลาแล้ว ภัตเสร็จแล้ว ครั้นเวลาเช้า พระผู้มีพระภาคทรงอันตรวาสกแล้ว ทรงถือบาตรและจีวร เสด็จเข้าไปยังนิเวศน์ของนายโคบาลพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ ครั้นแล้วประทับนั่งที่อาสนะที่เขาปูลาดถวาย ลำดับนั้นแล นายโคบาลอังคาสภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุขด้วยข้าวปายาสมีน้ำน้อยและสัปปิใหม่ให้อิ่มหนำสำราญด้วยมือของตน เมื่อพระผู้-
*มีพระภาคเสวยเสร็จชักพระหัตถ์จากบาตรแล้ว นายโคบาลถือเอาอาสนะต่ำแห่งหนึ่งนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง พระผู้มีพระภาคทรงชี้แจงให้นายโคบาลนั้นเห็นแจ้ง ให้สมาทาน อาจหาญ ร่าเริง ด้วยธรรมีกถาแล้วเสด็จลุกจากอาสนะหลีกไป ฯ

[๙๒] ครั้งนั้นแล เมื่อพระผู้มีพระภาคเสด็จหลีกไปแล้วไม่นาน บุรุษคนหนึ่งได้ปลงชีวิตนายโคบาลนั้นในระหว่างเขตบ้าน ลำดับนั้นแล ภิกษุมากด้วยกันเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมแล้ว นั่งอยู่ ณ ที่ควรส่วน

ข้างหนึ่ง ครั้นแล้ว ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ได้ทราบว่า นายโคบาลอังคาสภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุขให้อิ่มหนำสำราญด้วยข้าวปายาสมีน้ำน้อยและสัปปิใหม่ด้วยมือของตนในวันนี้แล้ว ถูกบุรุษคนหนึ่งปลงชีวิตเสียแล้วในระหว่างเขตบ้าน ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ได้ทรงเปล่งอุทานนี้ในเวลานั้นว่า

โจรหัวโจกเห็นโจรหัวโจกแล้ว พึงทำความฉิบหายหรือความทุกข์ให้ ก็หรือคนมีเวรเห็นคนมีเวรแล้ว พึงทำความฉิบหายหรือความทุกข์ให้ จิตที่ตั้งไว้ผิดพึงทำเขาให้เลวกว่านั้น ฯ

จบสูตรที่ ๓

๔. ชุณหสูตร

[๙๓] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเวฬุวันกลันทกนิวาป-*สถาน ใกล้กรุงราชคฤห์ ก็สมัยนั้นแล ท่านพระสารีบุตรและท่านพระมหา-*โมคคัลลานะอยู่ที่กโปตกันทราวิหาร ก็สมัยนั้น ท่านพระสารีบุตรมีผมอันปลงแล้วใหม่ๆ นั่งเข้าสมาธิอย่างหนึ่งอยู่กลางแจ้งในคืนเดือนหงาย ฯ

[๙๔] ก็สมัยนั้น ยักษ์สองสหายออกจากทิศอุดรไปยังทิศทักษิณ ด้วยกรณียกิจบางอย่าง ได้เห็นท่านพระสารีบุตรมีผมอันปลงแล้วใหม่ๆ นั่งอยู่กลางแจ้งในคืนเดือนหงาย ครั้นแล้วยักษ์ตนหนึ่งได้กล่าวกะยักษ์ผู้เป็นสหายว่า ดูกรสหาย เราจะประหารที่ศีรษะแห่งสมณะนี้ เมื่อยักษ์นั้นกล่าวอย่างนี้แล้ว ยักษ์ผู้เป็นสหายได้กล่าวกะยักษ์นั้นว่า ดูกรสหาย อย่าเลย ท่านอย่าประหารสมณะเลย ดูกรสหาย สมณะนั้นมีคุณยิ่ง มีฤทธิ์มาก มีอานุภาพมาก แม้ครั้งที่ ๒ ... แม้ครั้งที่ ๓ ยักษ์นั้นก็ได้กล่าวกะยักษ์ผู้เป็นสหายว่า ดูกรสหาย เราจะประหารที่ศีรษะแห่งสมณะนี้ แม้ครั้งที่ ๓ ยักษ์ผู้เป็นสหายก็ได้กล่าวกะยักษ์นั้นว่า ดูกรสหาย อย่าเลย ท่านอย่าประหารสมณะเลย ดูกรสหาย สมณะนั้นมีคุณยิ่ง มีฤทธิ์มาก มีอานุภาพมาก ลำดับนั้นแล ยักษ์นั้นไม่เชื่อยักษ์ผู้เป็นสหาย ได้ประหารที่ศีรษะแห่งท่านพระสารีบุตรเถระ ยักษ์นั้นพึงยังพระยาช้างสูงตั้ง ๗ ศอก หรือ ๘ ศอกให้จมลงไปก็ได้ หรือพึงทำลายยอดภูเขาใหญ่ก็ได้ ด้วยการประหารนั้น ก็แลยักษ์นั้นกล่าวว่า เราย่อมเร่าร้อน แล้วได้ตกลงไปสู่นรกใหญ่ในที่นั้นเอง ฯ

[๙๕] ท่านพระมหาโมคคัลลานะ ได้เห็นยักษ์นั้นประหารที่ศีรษะแห่งท่านพระสารีบุตร ด้วยจักษุเพียงดังทิพย์อันบริสุทธิ์ล่วงจักษุของมนุษย์ แล้วเข้าไปหาท่านพระสารีบุตร ครั้นแล้วได้ถามท่านพระสารีบุตรว่า ดูกรอาวุโส ท่านพึง

อดทนได้หรือ พึงยังอัตภาพให้เป็นไปได้หรือ ทุกข์อะไรๆ ไม่มีหรือ ท่านพระ-
*สารีบุตรตอบว่า ดูกรอาวุโสโมคคัลลานะ ผมพึงอดทนได้ พึงยังอัตภาพให้เป็นไปได้ แต่บนศีรษะของผมมีทุกข์หน่อยหนึ่ง ฯ

ม. ดูกรอาวุโสสารีบุตร น่าอัศจรรย์ ไม่เคยมีมาแล้วท่านพระสารีบุตรมีฤทธิ์มาก มีอานุภาพมาก ยักษ์ตนหนึ่งได้ประหารศีรษะของท่านในที่นี้ การประหารเป็นการประหารใหญ่เพียงนั้น ยักษ์นั้นพึงยังพระยาช้างสูงตั้ง ๗ ศอก ๘ ศอก ให้จมลงไปก็ได้ หรือพึงทำลายยอดภูเขาใหญ่ก็ได้ ด้วยการประหารนั้น ก็แลท่านพระสารีบุตรได้กล่าวอย่างนี้ว่า ดูกรอาวุโสโมคคัลลานะ ผมพึงอดทนได้ พึงยังอัตภาพให้เป็นไปได้ แต่บนศีรษะของผมมีทุกข์หน่อยหนึ่ง ฯ

สา. ดูกรอาวุโสโมคคัลลานะ น่าอัศจรรย์ ไม่เคยมีมาแล้ว ท่านมหา-
*โมคคัลลานะมีฤทธิ์มาก มีอานุภาพมาก ที่เห็นยักษ์ ส่วนผมไม่เห็นแม้ซึ่งปีศาจผู้เล่นฝุ่นในบัดนี้ ฯ

[๕๖] พระผู้มีพระภาคได้ทรงสดับการเจรจาปราศรัยเห็นปานนี้ แห่งท่านมหานาคทั้งสองนั้น ด้วยโสตธาตุอันเป็นทิพย์อันบริสุทธิ์ล่วงโสตธาตุของมนุษย์ ครั้งนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ได้ทรงเปล่งอุทานนี้ในเวลานี้ว่า

จิตของผู้ใดเปรียบด้วยภูเขาหิน ตั้งมั่น ไม่หวั่นไหว ไม่กำหนัด
ในอารมณ์เป็นที่ตั้งแห่งความกำหนัด ไม่โกรธเคืองในอารมณ์
เป็นที่ทั้งแห่งการโกรธเคือง จิตของผู้ใดอบรมแล้วอย่างนี้
ทุกข์จักถึงผู้นั้นแต่ที่ไหน ฯ

จบสูตรที่ ๔

๕. นาคสูตร

[๕๗] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ โฆสิตาราม ใกล้เมืองโกสัมพี ก็สมัยนั้นแล พระผู้มีพระภาคเกลื่อนกล่นอยู่ด้วย ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบา-
*สิกา พระราชา มหาอำมาตย์ของพระราชา เดียรถีย์ สาวกแห่งเดียรถีย์ ประทับอยู่ลำบากไม่ผาสุก ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงดำริว่า บัดนี้ เราแลเกลื่อนกล่นอยู่ด้วยภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา พระราชา มหาอำมาตย์ของพระราชา เดียรถีย์ สาวกแห่งเดียรถีย์ อยู่ลำบากไม่ผาสุก ถ้ากระไรเราพึงหลีกออกจากหมู่อยู่ผู้เดียวเถิด ครั้งนั้นเป็นเวลาเช้า พระผู้มีพระภาคทรงอันตรวาสกแล้ว ทรงถือบาตรและจีวร เสด็จเข้าไปบิณฑบาตยังเมืองโกสัมพี ครั้นเสด็จเที่ยวบิณฑบาตในเมืองโกสัมพี เสด็จกลับจากบิณฑบาตภายหลังภัตแล้ว ทรงเก็บเสนาสนะด้วยพระองค์เอง ทรงถือบาตรและจีวร ไม่ทรงบอกลาอุปัฏฐาก ไม่ทรงบอกเล่า

ภิกษุสงฆ์ พระองค์เดียวไม่มีเพื่อนสอง เสด็จหลีกจาริกไปทางป่าปาลิไลยกะ เสด็จจาริกไปโดยลำดับ ถึงป่าปาลิไลยกะแล้ว ฯ

[๙๘] ได้ยินว่า ณ ที่นั้น พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ที่ควงไม้ภัททสาละในราวไพรรักขิตวัน ในป่าปาลิไลยกะ แม้พระยาช้างเชือกหนึ่ง เกลื่อนกล่นอยู่ด้วยเหล่าช้างพลาย ช้างพัง ช้างสะเทิ้น ลูกช้าง กินหญ้าที่ช้างทั้งหลายเล็มยอดเสียแล้ว และช้างทั้งหลายกินกิ่งไม้ที่พระยาช้างนั้นหักลงๆ พระยาช้างนั้นดื่มน้ำที่ขุ่น และเมื่อพระยาช้างนั้นลงและขึ้นจากน้ำ เหล่าช้างพังเดินเสียดสีกายไป พระยาช้างนั้นเกลื่อนกล่นอยู่ลำบากไม่ผาสุก ลำดับนั้นแล พระยาช้างนั้นดำริว่า บัดนี้ เราแลเกลื่อนกล่นอยู่ด้วยเหล่าช้างพลาย ช้างพัง ช้างสะเทิ้น ลูกช้าง เรากินหญ้าที่ช้างทั้งหลายเล็มยอดเสียแล้ว และช้างทั้งหลายกินกิ่งไม้ที่เราหักลงๆ เราดื่มน้ำที่ขุ่น และเมื่อเราลงและขึ้นจากน้ำ เหล่าช้างพังทั้งหลายเดินเสียดสีกายไป เรากเกลื่อนกล่นอยู่ลำบากไม่ผาสุก ถ้ากระไรเราพึงหลีกออกจากโขลงอยู่แต่ผู้เดียว ลำดับนั้นแล พระยาช้างนั้นหลีกออกจากโขลง แล้วเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคที่ควงไม้ภัททสาละ ในราวป่ารักขิตวัน ณ ป่าปาลิไลยกะที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ได้ยินว่า พระยาช้างนั้นกระทำประเทศที่พระผู้มีพระ-*ภาคประทับอยู่ในรักขิตวันนั้นให้ปราศจากของเขียว และเข้าไปตั้งน้ำฉันน้ำใช้ไว้สำหรับพระผู้มีพระภาคด้วยงวง ฯ

[๙๙] ครั้งนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงหลีกเร้นอยู่ในที่ลับ ทรงเกิดความปริวิตกแห่งพระทัยอย่างนี้ว่า เมื่อก่อนเราแลเกลื่อนกล่นอยู่ด้วยภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา พระราชา มหาอำมาตย์ของพระราชา เดียรถีย์ สาวกแห่งเดียรถีย์ เรากเกลื่อนกล่นอยู่ลำบากไม่ผาสุก บัดนี้ เรานั้นไม่เกลื่อนกล่นอยู่ด้วยภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา พระราชา มหาอำมาตย์ของพระราชา เดียรถีย์ สาวกแห่งเดียรถีย์ เราไม่เกลื่อนกล่นเป็นอยู่สุขสำราญ พระยาช้างนั้นเกิดความปริวิตกแห่งใจอย่างนี้ว่า เมื่อก่อนเราแลเกลื่อนกล่นอยู่ด้วยเหล่าช้างพลาย ช้างพัง ช้างสะเทิ้น ลูกช้าง เรากินหญ้าที่ช้างทั้งหลายเล็มยอดเสียแล้ว และช้างทั้งหลายกินกิ่งไม้ที่เราหักลงๆ เราดื่มน้ำที่ขุ่น และเมื่อเราลงและขึ้นจากน้ำ ช้างพังทั้งหลายเดินเสียดสีกายไป เรากเกลื่อนกล่นอยู่ลำบากไม่ผาสุก บัดนี้ เราไม่เกลื่อนกล่นอยู่ด้วยเหล่าช้างพลาย ช้างพัง ช้างสะเทิ้น ลูกช้าง เราไม่กินหญ้าที่ช้างทั้งหลายเล็มยอดแล้ว และช้างทั้งหลายไม่กินกิ่งไม้ที่เราหักลงๆ เราดื่มน้ำที่ไม่ขุ่น และเมื่อเราลงและขึ้นจากน้ำ ช้างพังทั้งหลายก็ไม่เดินเสียดสีกายไป เราไม่เกลื่อนกล่นอยู่เป็นสุขสำราญ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบความสงัดกายของพระองค์ และทรงทราบความปริวิตกแห่งใจของพระยาช้างนั้น ด้วยพระหฤทัยแล้ว ทรงเปล่งอุทาน

นี้ในเวลานั้นว่า

จิตของพระยาช้างผู้มีงาเช่นกับงอนรถนี้ ย่อมสมกับจิตที่
ประเสริฐของพระพุทธเจ้าผู้ประเสริฐ เพราะพระพุทธเจ้า
พระองค์เดียว ทรงยินดีอยู่ในป่า ฯ

จบสูตรที่ ๕

๖. ปิณโฑลภารทวาชสูตร

[๑๐๐] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี ก็สมัยนั้นแล ท่านพระปิณโฑล-*ภารทวาชะผู้ถือการอยู่ป่าเป็นวัตร ถือเที่ยวบิณฑบาตเป็นวัตร ถือทรงผ้าบังสุกุลเป็นวัตร ถือทรงไตรจีวรเป็นวัตร มีความปรารถนาน้อย สันโดษ ชอบสงัด ไม่คลุกคลีด้วยหมู่ ปรารภความเพียร ผู้มีวาทะกำจัด หมั่นประกอบในอธิจิต นั่งคู้บัลลังก์ตั้งกายตรง อยู่ในที่ไม่ไกลพระผู้มีพระภาค พระผู้มีพระภาคได้ทรงเห็นท่านพระปิณโฑลภารัทวาชะ ผู้ถือการอยู่ป่าเป็นวัตร ... อยู่ในที่ไม่ไกล ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ทรงเปล่งอุทานนี้ในเวลานั้นว่า

การไม่ว่าร้ายกัน ๑ การไม่เบียดเบียนกัน ๑ การสำรวม
ในพระปาติโมกข์ ๑ ความเป็นผู้รู้จักประมาณในภัต ๑
ที่นอนที่นั่งอันสงัด ๑ การประกอบความเพียรในอธิจิต ๑
นี้เป็นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย ฯ

จบสูตรที่ ๖

๗. สาริปุตตสูตร

[๑๐๑] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี ก็สมัยนั้นแล ท่านพระสารีบุตรผู้มีความปรารถนาน้อย สันโดษ ชอบสงัด ไม่คลุกคลีด้วยหมู่ ปรารภความเพียร หมั่นประกอบในอธิจิต นั่งคู้บัลลังก์ตั้งกายตรง อยู่ในที่ไม่ไกลพระผู้มีพระภาค พระผู้มีพระภาคได้ทรงเห็นท่านพระสารีบุตรผู้มีความปรารถนาน้อย ... อยู่ในที่ไม่ไกล ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ได้ทรงเปล่งอุทานนี้ในเวลานั้นว่า

ความโศกทั้งหลายย่อมไม่มีแก่ผู้ที่มีจิตยิ่ง ไม่ประมาท เป็น
มุนี ศึกษาอยู่ในครองแห่งมุนี คงที่ สงบ มีสติทุกเมื่อ ฯ

จบสูตรที่ ๗

๘. สุนทรีสูตร

[๑๐๒] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี ก็สมัยนั้นแล พระผู้มีพระภาคเป็นผู้ที่มหาชนสักการะ เคารพ นับถือ บูชา ยำเกรง ทรงได้จีวร บิณฑบาต เสนาสนะและคิลานปัจจัย เภสัชบริขาร แม้ภิกษุสงฆ์ก็เป็นผู้ที่มหาชนสักการะ เคารพ นับถือ บูชา ยำเกรง ได้จีวร บิณฑบาต เสนาสนะและคิลานปัจจัย เภสัชบริกขาร ส่วนพวกอัญญเดียรถีย์ปริพาชก เป็นพวกที่มหาชนไม่สักการะ เคารพ นับถือ บูชา ยำเกรง ไม่ได้จีวร บิณฑบาต เสนาสนะและคิลานปัจจัย เภสัชบริกขาร ฯ

[๑๐๓] ครั้งนั้นแล พวกอัญญเดียรถีย์ปริพาชก อดกลั้นสักการะของพระผู้มีพระภาคและสักการะของภิกษุสงฆ์ไม่ได้ เข้าไปหานางสุนทรีปริพาชิกาถึงที่อยู่ ครั้นแล้ว ได้กล่าวกะนางสุนทรีปริพาชิกาว่า ดูกรน้องหญิง เธอสามารถเพื่อจะทำประโยชน์แก่ญาติทั้งหลายได้หรือ นางสุนทรีปริพาชิกาถามว่า ดิฉันจะทำอะไร พระผู้เป็นเจ้า ดิฉันสามารถเพื่อจะทำอะไร แม้ชีวิตดิฉันก็สละเพื่อประโยชน์แก่ญาติทั้งหลายได้ ฯ

อัญ. ดูกรน้องหญิง ถ้าเช่นนั้นเธอจงไปสู่พระวิหารเชตวันเนืองๆ เถิด ฯ

นางสุนทรีปริพาชิกา รับคำของพวกอัญญเดียรถีย์ปริพาชกเหล่านั้นแล้ว ได้ไปยังพระวิหารเชตวันเนืองๆ เมื่อใด พวกอัญญเดียรถีย์ปริพาชกเหล่านั้นได้ทราบว่า นางสุนทรีปริพาชิกาคนเห็นกันมามากว่า ไปยังพระวิหารเชตวันเนืองๆ เมื่อนั้น ได้จ้างพวกนักเลงให้ปลงชีวิตนางสุนทรีปริพาชิกานั้นเสีย แล้วหมกไว้ในคูรอบพระวิหารเชตวันนั้นเอง แล้วพากันเข้าไปเฝ้าพระเจ้าปเสนทิโกศลถึงที่ประทับ ครั้นแล้วได้กราบทูลว่า ขอถวายพระพร นางสุนทรีปริพาชิกาอาตมภาพทั้งหลายมิได้เห็น พระเจ้าปเสนทิโกศลตรัสถามว่า พระคุณเจ้าทั้งหลายสงสัยในที่ไหนเล่า ฯ

อัญ. ในพระวิหารเชตวัน ขอถวายพระพร ฯ

ป. ถ้าอย่างนั้น พระคุณเจ้าทั้งหลายจงค้นพระวิหารเชตวัน ฯ

ครั้งนั้น พวกอัญญเดียรถีย์ปริพาชกเหล่านั้น ค้นทั่วพระวิหารเชตวันแล้ว ขุดศพนางสุนทรีปริพาชิกาตามที่ตนสั่งให้หมกไว้ขึ้นจากคู ยกขึ้นสู่เตียงแล้วให้นำไปสู่พระนครสาวัตถี เดินทางจากถนนนี้ไปถนนโน้น จากตรอกนี้ไปตรอกโน้น แล้วให้พวกมนุษย์โพนทะนาว่า เชิญดูกรรมของเหล่าสมณศากยบุตรเถิดนาย สมณศากย-*บุตรเหล่านี้ไม่มีความละอาย ทุศีล มีธรรมเลวทราม พูดเท็จ ไม่ประพฤติพรหมจรรย์

ก็สมณศากยบุตรเหล่านี้ถึงจักปฏิญาณว่า เป็นผู้ประพฤติธรรม ประพฤติสม่ำเสมอ ประพฤติพรหมจรรย์ พูดจริง มีศีล มีธรรมอันงาม ความเป็นสมณะของสมณ-
*ศากยบุตรเหล่านี้หามีไม่ ความเป็นพรหมของสมณศากยบุตรเหล่านี้หามีไม่ ความเป็นสมณะของสมณศากยบุตรเหล่านี้ฉิบหายเสียแล้ว ความเป็นพรหมของสมณศากยบุตรเหล่านี้ฉิบหายเสียแล้วความเป็นสมณะของสมณศากยบุตรเหล่านี้จักมีแต่ไหน ความเป็นพรหมของสมณศากยบุตรเหล่านี้จักมีแต่ไหน สมณศากยบุตรเหล่านี้ปราศจากความเป็นสมณะ สมณศากยบุตรเหล่านี้ปราศจากความเป็นพรหม ก็ไฉนเล่า บุรุษกระทำกิจของบุรุษแล้วจักปลงชีวิตหญิงเสีย ฯ

[๑๐๔] ก็สมัยนั้นแล มนุษย์ทั้งหลายในพระนครสาวัตถี เห็นภิกษุทั้งหลายแล้ว ย่อมด่า ย่อมบริภาษ ขึ้งเคียดเบียดเบียน ด้วยวาจาอันหยาบคาย มิใช่ของสัตบุรุษว่า สมณศากยบุตรเหล่านี้ไม่มีความละอาย ... ก็ไฉนเล่า บุรุษกระทำกิจของบุรุษแล้วจะปลงชีวิตหญิงเสีย ฯ

[๑๐๕] ครั้งนั้นแล เวลาเช้า ภิกษุมากด้วยกันครองผ้าอันตรวาสก ถือบาตรและจีวร เข้าไปบิณฑบาตยังพระนครสาวัตถี ครั้นกลับจากบิณฑบาตภายหลังภัตแล้ว เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมแล้ว นั่งอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ บัดนี้ มนุษย์ทั้งหลายในพระนครสาวัตถี เห็นภิกษุทั้งหลายแล้วย่อมด่า ... ก็ไฉนเล่า บุรุษกระทำกิจของบุรุษแล้วจักปลงชีวิตหญิงเสีย พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เสียงนั่นจักมีอยู่ไม่นาน จักมีอยู่ ๗ วันเท่านั้น ล่วง ๗ วันไปแล้วก็จักหายไป ดูกรภิกษุทั้งหลาย ถ้าอย่างนั้น ท่านทั้งหลายจงโต้ตอบมนุษย์ทั้งหลายผู้ที่เห็นภิกษุทั้งหลายแล้ว ด่า บริภาษ ขึ้งเคียด เบียดเบียน ด้วยวาจาอันหยาบคาย มิใช่ของสัตบุรุษด้วยคาถานี้ว่า

คนที่พูดไม่จริง หรือคนที่ทำบาปกรรมแล้วพูดว่า มิได้ทำ
ย่อมเข้าถึงนรก คนแม้ทั้งสองพวกนั้น มีกรรมเลวทราม
ละไปแล้ว ย่อมเป็นผู้เสมอกันในโลกหน้า ฯ

[๑๐๖] ลำดับนั้นแล ภิกษุเหล่านั้นเล่าเรียนคาถานี้ในสำนักของพระผู้มี-
*พระภาคแล้ว ย่อมโต้ตอบพวกมนุษย์ผู้ที่เห็นภิกษุทั้งหลายแล้วด่า บริภาษ ขึ้งเคียด เบียดเบียนด้วยวาจาอันหยาบคาย มิใช่ของสัตบุรุษ ด้วยคาถานี้ว่า

คนที่พูดไม่จริง หรือคนที่กระทำบาปกรรม แล้วพูดว่า มิได้
ทำ ย่อมเข้าถึงนรก คนแม้ทั้งสองพวกนั้นมีกรรมเลวทราม
ละไปแล้ว ย่อมเป็นผู้เสมอกันในโลกหน้า ฯ

[๑๐๗] มนุษย์ทั้งหลายพากันดำริว่า สมณศากยบุตรเหล่านี้ไม่ได้ทำความผิด สมณศากยบุตรเหล่านี้ไม่ได้ทำบาป เสียงนั้นมีอยู่ไม่นานนัก ได้มีอยู่

๗ วันเท่านั้น ล่วง ๗ วันแล้วก็หายไป ครั้งนั้นแล ภิกษุเป็นอันมากพากันไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมแล้ว นั่งอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้กราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ น่าอัศจรรย์ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ไม่เคยมีมาแล้ว พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระดำรัสนี้ไว้ว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เสียงนั่นจักมีอยู่ไม่นาน ล่วง ๗ วันแล้วก็จักหายไป เสียงนั้นหายไปแล้วเพียงนั้น พระเจ้าข้า ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ได้ทรงเปล่งอุทานนี้ในเวลานั้นว่า

ชนทั้งหลายผู้ไม่สำรวมแล้ว ย่อมทิ่มแทงชนเหล่าอื่นด้วยวาจา
เหมือนเหล่าทหารที่เป็นข้าศึกทิ่มแทงกุญชร ผู้เข้าสงครามด้วย
ลูกศรฉะนั้น ภิกษุผู้มีจิตไม่ประทุษร้าย ฟังคำอันหยาบคาย
ที่ชนทั้งหลายเปล่งขึ้นแล้ว พึงอดกลั้น ฯ

จบสูตรที่ ๘

๙. อุปเสนวังคันตปุตตสูตร

[๑๐๘] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเวฬุวัน กลันทก-*นิวาปสถาน ใกล้พระนครราชคฤห์ ครั้งนั้นแล ท่านพระอุปเสนวังคันตบุตรหลีกเร้นอยู่ในที่ลับ ได้เกิดความปริวิตกแห่งใจขึ้นอย่างนี้ว่า เป็นลาภของเราหนอเราได้ดีแล้วหนอ พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นศาสดาของเรา เราออกบวชเป็นบรรพชิตในธรรมวินัยอันพระผู้มีพระภาคตรัสดีแล้ว เพื่อนพรหมจรรย์ของเรามีศีล มีธรรมอันงาม เราเป็นผู้กระทำบริบูรณ์ในศีลทั้งหลาย เป็นผู้มีจิตตั้งมั่นแน่วแน่เป็นอันดี เราเป็นพระอรหันตขีณาสพ และเราเป็นผู้มีฤทธิ์มาก มีอานุภาพมาก ชีวิตของเราเจริญ ความตายของเราเจริญ ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบความปริวิตกแห่งใจของท่านพระ-*อุปเสนวังคันตบุตรด้วยพระหฤทัยแล้ว ทรงเปล่งอุทานนี้ในเวลานั้นว่า

ชีวิตย่อมไม่ทำให้ผู้ใดเดือดร้อน ผู้นั้นย่อมไม่เศร้าโศกในที่
สุดแห่งมรณะ ถ้าว่าผู้นั้นมีบทอันเห็นแล้วไซร้ เป็น
นักปราชญ์ ย่อมไม่เศร้าโศกในท่ามกลางแห่งสัตว์ผู้มีความ
โศก ภิกษุผู้มีภวตัณหาอันตัดขาดแล้ว มีจิตสงบ มีชาติ-
สงสารสิ้นแล้ว ย่อมไม่มีภพใหม่ ฯ

จบสูตรที่ ๙

๑๐. สาริปุตตสูตร

[๑๐๙] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี ก็สมัยนั้นแล ท่านพระสารีบุตรนั่งคู้บัลลังก์ ตั้งกายตรง พิจารณาความสงบระงับของตนอยู่ ในที่ไม่ไกลพระผู้มี-*พระภาค พระผู้มีพระภาคได้ทรงเห็นท่านพระสารีบุตรนั่งคู้บัลลังก์ ตั้งกายตรง พิจารณาความสงบระงับของตนอยู่ในที่ไม่ไกล ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ได้ทรงเปล่งอุทานนี้ในเวลานั้นว่า

ภิกษุผู้มีจิตสงบระงับ มีตัณหาอันจะนำไปในภพตัดขาดแล้ว
ชาติสงสารสิ้นแล้ว พ้นแล้วจากเครื่องผูกแห่งมาร ฯ

จบสูตรที่ ๑๐

จบเมฆิยวรรคที่ ๔

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. เมฆิยสูตร ๒. อุทธตสูตร ๓. โคปาลสูตร ๔. ชุณหสูตร ๕. นาคสูตร ๖. ปิณโฑลภารทวาชสูตร ๗. สาริปุตตสูตร ๘. สุนทรีสูตร ๙. อุปเสนวังคันตปุตตสูตร ๑๐. สาริปุตตสูตร ฯ

อุทาน โสณเถรวรรคที่ ๕

๑. ราชสูตร

[๑๑๐] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวันอารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี ก็สมัยนั้นแล พระเจ้าปเสนทิโกศลประทับอยู่บนปราสาทชั้นบน พร้อมด้วยพระนางมลลิกาเทวี ลำดับนั้นแล พระเจ้าปเสนทิโกศลตรัสถามพระนางมัลลิกาเทวีว่า ดูกรน้องมัลลิกา มีใครอื่นบ้างไหมที่น้องรักยิ่งกว่าตน พระนางมัลลิกากราบทูลว่า พระพุทธเจ้าข้า หามีใครอื่นที่หม่อมฉันจะรักยิ่งกว่าตนไม่ ก็ทูลกระหม่อมเล่ามีใครอื่นที่รักยิ่งกว่าพระองค์ เพคัะ ฯ

ป. ดูกรน้องมัลลิกา แม้ฉันก็ไม่รักใครอื่นยิ่งกว่าตน ฯ

ลำดับนั้นแล พระเจ้าปเสนทิโกศลเสด็จลงจากปราสาทแล้ว เสด็จเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ทรงถวายบังคมแล้วประทับนั่งอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ หม่อมฉันอยู่บนปราสาทกับพระนางมัลลิกาเทวี ได้ถามพระนางมัลลิกาเทวีว่า มีใครอื่นที่น้องรักยิ่งกว่าตน เมื่อหม่อมฉันถามอย่างนี้ พระนางมัลลิกาเทวีกล่าวว่า

พระพุทธเจ้าข้า หามีใครอื่นที่หม่อมฉันจะรักยิ่งกว่าตนไม่ ก็ทูลกระหม่อมเล่ามีใครอื่นที่รักยิ่งกว่าพระองค์ หม่อมฉันเมื่อถูกถามเข้าอย่างนี้ จึงได้ตอบพระนางมัลลิกาว่า แม้ฉันก็ไม่มีใครอื่นที่จะรักยิ่งกว่าตน ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ได้ทรงเปล่งอุทานนี้ในเวลานั้นว่า

ใครๆ ตรวจตราด้วยจิตทั่วทุกทิศแล้ว หาได้พบผู้เป็นที่รักยิ่งกว่าตนในที่ไหนๆ ไม่เลย สัตว์เหล่าอื่นก็รักตนมากเหมือนกัน เพราะฉะนั้น ผู้รักตนจึงไม่ควรเบียดเบียนผู้อื่น ฯ

จบสูตรที่ ๑

๒. อัปปายุกาสูตร

[๑๑๑] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวันอารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี ครั้งนั้นแล เวลาเย็น ท่านพระอานนท์ออกจากที่หลีกเร้นแล้ว เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมแล้วนั่งอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ น่าอัศจรรย์ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ไม่เคยมีมาแล้ว พระมารดาของพระผู้มีพระภาคทรงมีพระชนมายุน้อยเหลือเกิน เมื่อพระผู้มีพระภาคประสูติได้ ๗ วัน พระมารดาของพระผู้มีพระภาคก็เสด็จสวรรคต เข้าถึงเทพนิกายชั้นดุสิต พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรอานนท์ ข้อนี้เป็นอย่างนั้น ดูกรอานนท์ ข้อนี้เป็นอย่างนั้น ดูกรอานนท์ มารดาของพระโพธิสัตว์ทั้งหลายมีอายุน้อยเหลือเกิน เมื่อพระโพธิสัตว์ประสูติได้ ๗ วัน มารดาของพระโพธิสัตว์ย่อมทำกาละ เข้าถึงเทพนิกายชั้นดุสิต ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ได้ทรงเปล่งอุทานนี้ในเวลานั้นว่า

สัตว์เหล่าใดเหล่าหนึ่งผู้เกิดแล้ว และแม้จักเกิด สัตว์ทั้งหมดนั้นจักละร่างกายไป ท่านผู้ฉลาดทราบความเสื่อมแห่งสัตว์ทั้งปวงนั้นแล้วพึงเป็นผู้มีความเพียรประพฤติพรหมจรรย์ ฯ

จบสูตรที่ ๒

๓. สุปปพุทธกุฏฐิสูตร

[๑๑๒] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเวฬุวัน กลันทกนิวาป-*สถาน ใกล้พระนครราชคฤห์ ก็สมัยนั้นแล ในพระนครราชคฤห์ มีบุรุษเป็นโรคเรื้อนชื่อว่าสุปปพุทธะ เป็นมนุษย์ขัดสน กำพร้า ยากไร้ ก็สมัย

นั้นแล พระผู้มีพระภาคแวดล้อมไปด้วยบริษัทหมู่ใหญ่ ประทับนั่งแสดงธรรมอยู่ สุปปพุทธกุฏฐิได้เห็นหมู่มหาชนประชุมกันแต่ที่ไกลเทียว ครั้นแล้วได้มีความดำริว่าหมู่มหาชนจะแบ่งของควรเคี้ยว หรือของควรบริโภคอะไรๆ ให้ในที่นี้แน่แท้ ไฉนหนอ เราพึงเข้าไปหาหมู่มหาชน เราพึงได้ของควรเคี้ยวหรือควรบริโภคในหมู่มหาชนนี้เป็นแน่ ลำดับนั้นแล สุปปพุทธกุฏฐิได้เข้าไปหาหมู่มหาชนนั้นแล้ว ได้เห็นพระผู้มีพระภาคแวดล้อมด้วยบริษัทหมู่ใหญ่ ประทับนั่งแสดงธรรมอยู่ ครั้นแล้วได้มีความดำริว่า หมู่มหาชนคงไม่แบ่งของควรเคี้ยวหรือของควรบริโภคอะไรๆ ให้ในที่นี้ พระสมณะโคดมนี้ทรงแสดงธรรมอยู่ในบริษัท ถ้ากระไร แม้เราก็พึงฟังธรรม เขานั่งอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่งในบริษัทนั้นเอง ด้วยคิดว่า แม้เราก็จักฟังธรรม ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงกำหนดใจของบริษัททุกหมู่เหล่าด้วยพระทัยแล้ว ได้ทรงกระทำไว้ในพระทัยว่า ในบริษัทนี้ ใครหนอแลควรจะรู้แจ้งธรรม พระผู้มีพระภาคได้ทรงเห็นสุปปพุทธกุฏฐินั่งอยู่ในบริษัทนั้น ครั้นแล้วได้ทรงพระดำริว่า ในบริษัทนี้ บุรุษนี้แลควรจะรู้แจ้งธรรม พระองค์ทรงปรารภสุปปพุทธกุฏฐิตรัสอนุปุพพิกถาคือ ทานกถา ศีลกถา สัคคกถา โทษแห่งกามอันต่ำทรามเศร้าหมอง และทรงประกาศอานิสงส์ในเนกขัมมะ เมื่อใด พระผู้มีพระภาคได้ทรงทราบว่าสุปปพุทธกุฏฐิมีจิตควร อ่อน ปราศจากนิวรณ์ เฟื่องฟู ผ่องใส เมื่อนั้น พระองค์ทรงประกาศพระธรรมเทศนาที่พระพุทธเจ้าทั้งหลายทรงยกขึ้นแสดงด้วยพระองค์เอง คือทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค ธรรม-*จักษุปราศจากธุลี ปราศจากมลทิน ได้เกิดขึ้นแก่สุปปพุทธกุฏฐิในที่นั่งนั้นแลว่า สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้นทั้งมวลล้วนมีความดับเป็นธรรมดา เหมือนผ้าที่สะอาดปราศจากมลทิน ควรรับน้ำย้อมด้วยดีฉะนั้น ฯ

[๑๑๓] ลำดับนั้นแล สุปปพุทธกุฏฐิมีธรรมอันเห็นแล้ว มีธรรมอันบรรลุแล้ว มีธรรมอันรู้แจ้งแล้ว มีธรรมอันหยั่งถึงแล้ว ข้ามความสงสัยได้แล้ว ปราศจากความเคลือบแคลง บรรลุถึงความเป็นผู้แกล้วกล้า ไม่เชื่อต่อผู้อื่นในศาสนาของพระศาสดา ลุกจากอาสนะ เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมแล้ว นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภาษิตของพระองค์แจ่มแจ้งนัก ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภาษิตของพระองค์แจ่มแจ้งนัก พระผู้มีพระภาคทรงประกาศโดยอเนกปริยายเปรียบเหมือนหงายของที่คว่ำ เปิดของที่ปิด บอกทางแก่คนหลงทาง หรือตามประทีปไว้ในที่มืดด้วยหวังว่า ผู้มีจักษุจักเห็นรูปได้ ฉะนั้น ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์นี้ ขอถึงพระผู้มีพระภาคกับทั้งพระธรรมและพระภิกษุสงฆ์ว่าเป็นสรณะ ขอพระผู้มีพระภาคโปรดทรงจำข้าพระองค์ว่าเป็นอุบาสกผู้ถึงสรณะตลอดชีวิต ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป ฯ

ลำดับนั้นแล สุปปพุทธกุฏฐิอันพระผู้มีพระภาคทรงชี้แจงให้เห็นแจ้ง ให้สมาทาน อาจหาญ ร่าเริง ด้วยธรรมีกถา ชื่นชมยินดีพระภาษิตของพระผู้มี-
*พระภาค ลุกจากอาสนะถวายบังคมพระผู้มีพระภาค กระทำประทักษิณแล้วหลีกไป ครั้งนั้นแล แม่โคลูกอ่อนชนสุปปพุทธกุฏฐิผู้หลีกไปไม่นานให้ล้มลง ปลงเสีย จากชีวิต ลำดับนั้นแล ภิกษุมากด้วยกันเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมแล้ว นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ สุปปพุทธกุฏฐิอันพระผู้มีพระภาคทรงชี้แจงให้เห็นแจ้ง ให้สมาทาน อาจหาญ ร่าเริง ด้วยธรรมีกถาแล้ว กระทำกาละ คติของเขาเป็นอย่างไร ภพหน้าของเขาเป็นอย่างไร พระเจ้าข้า พระผู้มีพระภาคทรงพยากรณ์ว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย สุปปพุทธกุฏฐิเป็นบัณฑิต ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม และไม่เบียดเบียนเราให้ลำบากเพราะธรรมเป็นเหตุ ดูกรภิกษุทั้งหลาย สุปปพุทธกุฏฐิเป็นพระโสดาบัน เพราะความสิ้นไปแห่งสังโยชน์ทั้งสาม มีความไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้เที่ยงที่จะตรัสรู้ในเบื้องหน้า ฯ

[๑๑๔] เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว ภิกษุรูปหนึ่งได้ทูลถามพระ-
*ผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อะไรหนอแลเป็นเหตุเป็นปัจจัยเครื่องให้สุปปพุทธกุฏฐิเป็นมนุษย์ขัดสน กำพร้า ยากไร้ พระผู้มีพระภาคทรงพยากรณ์ว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เรื่องเคยมีแล้ว สุปปพุทธกุฏฐิเป็นเศรษฐีบุตรอยู่ในกรุง-
*ราชคฤห์นี้แล เขาออกไปยังภูมิเป็นที่เล่นในสวน ได้เห็นพระปัจเจกพุทธเจ้านามว่าตครสิขีกำลังเที่ยวบิณฑบาตไปในพระนคร ครั้นแล้วเขาดำริว่า ใครนี่เป็นโรคเรื้อนเที่ยวไปอยู่ เขาถ่มน้ำลายแล้วหลีกไปข้างเบื้องซ้าย เขาหมกไหม้อยู่ในนรกสิ้นปีเป็นอันมาก สิ้นร้อยปี สิ้นพันปี สิ้นแสนปีเป็นอันมาก เพราะผลแห่งกรรมนั้นยังเหลืออยู่ เขาจึงได้เป็นมนุษย์ขัดสน กำพร้า ยากไร้ อยู่ในกรุงราชคฤห์นี้แล เขาอาศัยธรรมวินัยที่พระตถาคตประกาศแล้ว สมาทานศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ ปัญญา ครั้นอาศัยธรรมวินัยที่พระตถาคตประกาศแล้วสมาทานศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ ปัญญา เมื่อตายไป เขาเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ เป็นผู้เข้าถึงความเป็นสหายของเหล่าเทวดาชั้นดาวดึงส์ เขาย่อมไพโรจน์ล่วงเทวดาเหล่าอื่นในชั้นดาวดึงส์นั้นด้วยวรรณะและด้วยยศ ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ได้ทรงเปล่งอุทานนี้ในเวลานั้นว่า

บุรุษผู้เป็นบัณฑิต พึงละเว้นบาปทั้งหลายในสัตว์โลก เหมือน
บุรุษผู้มีจักษุ เมื่อทางอื่นที่จะก้าวไปมีอยู่ ย่อมหลีกที่อันไม่
ราบเรียบเสียฉะนั้น ฯ

จบสูตรที่ ๓

๔. กุมารกสูตร

[๑๑๕] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวันอารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี ก็สมัยนั้นแล เด็กรุ่นหนุ่มมากด้วยกัน จับปลาอยู่ในระหว่างพระนครสาวัตถีกับพระวิหารเชตวัน ครั้งนั้นแล เป็นเวลาเช้า พระผู้มีพระภาคทรงอันตรวาสกแล้ว ทรงถือบาตรและจีวรเสด็จเข้าไปบิณฑบาตยังพระนครสาวัตถี ได้ทอดพระเนตรเห็นเด็กรุ่นหนุ่มมากด้วยกัน จับปลาอยู่ในระหว่างพระนครสาวัตถีกับพระวิหารเชตวัน ครั้นแล้วเสด็จเข้าไปหาเด็กรุ่นหนุ่มเหล่านั้น แล้วได้ตรัสถามว่า พ่อหนูทั้งหลาย เธอทั้งหลายกลัวต่อความทุกข์ ความทุกข์ไม่เป็นที่รักของเธอทั้งหลายมิใช่หรือ เด็กเหล่านั้นกราบทูลว่า อย่างนั้นพระเจ้าข้า ข้าพระองค์ทั้งหลายกลัวต่อความทุกข์ ความทุกข์ไม่เป็นที่รักของข้าพระองค์ทั้งหลาย ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ได้ทรงเปล่งอุทานนี้ในเวลานั้นว่า

ถ้าท่านทั้งหลายกลัวต่อความทุกข์ ถ้าความทุกข์ไม่เป็นที่รักของท่านทั้งหลายไซร้ ท่านทั้งหลายอย่าได้ทำบาปกรรมทั้งในที่แจ้งหรือในที่ลับเลย ถ้าท่านทั้งหลายจักทำหรือทำอยู่ซึ่งบาปกรรมไซร้ ท่านทั้งหลายแม้จะเหาะหนีไปก็ย่อมไม่พ้นไปจากความทุกข์เลย ฯ

จบสูตรที่ ๔

๕. อุโปสถสูตร

[๑๑๖] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ ปุพพารามปราสาทของนาง-*วิสาขามิคารมารดา ก็สมัยนั้นแล พระผู้มีพระภาคแวดล้อมด้วยภิกษุสงฆ์ ประทับนั่งอยู่ในวันอุโบสถ ลำดับนั้นแล เมื่อราตรีล่วงไปแล้ว ปฐมยามสิ้นไปแล้ว ท่านพระอานนท์ลุกจากอาสนะกระทำจีวรเฉวียงบ่าข้างหนึ่ง ประนมอัญชลีไปทางที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ราตรีล่วงไปแล้ว ปฐมยามสิ้นไปแล้ว ภิกษุสงฆ์นั่งอยู่นานแล้ว ขอพระผู้มี-*พระภาคทรงแสดงปาติโมกข์แก่ภิกษุทั้งหลายเถิด เมื่อท่านพระอานนท์กราบทูลอย่างนี้แล้ว พระผู้มีพระภาคได้ทรงนิ่งอยู่ แม้ครั้งที่ ๒ เมื่อราตรีล่วงไปแล้ว มัชฌิม-*ยามสิ้นไปแล้ว ท่านพระอานนท์ลุกจากอาสนะ กระทำจีวรเฉวียงบ่าข้างหนึ่ง ประนมอัญชลีไปทางที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ราตรีล่วงไปแล้ว มัชฌิมยามสิ้นไปแล้ว ภิกษุสงฆ์นั่ง

อยู่นานแล้ว ขอพระผู้มีพระภาคทรงแสดงปาติโมกข์แก่ภิกษุทั้งหลายเถิด แม้ครั้งที่ ๒ พระผู้มีพระภาคได้ทรงนิ่งอยู่ แม้ครั้งที่ ๓ เมื่อราตรีล่วงไปแล้ว ปัจฉิม-*ยามสิ้นไปแล้ว อรุณขึ้นไปแล้ว จวนสว่างแล้ว ท่านพระอานนท์ลุกจากอาสนะ กระทำจีวรเฉวียงบ่าข้างหนึ่ง ประนมอัญชลีไปทางที่พระผู้มีพระภาคประทับ ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ราตรีล่วงไปแล้ว ปัจฉิมยามสิ้นไปแล้ว อรุณขึ้นไปแล้ว จวนสว่างแล้ว ภิกษุสงฆ์นั่งอยู่นานแล้ว ขอพระผู้มีพระภาคทรงแสดงปาติโมกข์แก่ภิกษุทั้งหลายเถิด พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรอานนท์ บริษัทยังไม่บริสุทธิ์ ลำดับนั้น ท่านพระมหาโมคคัลลานะ ดำริว่า พระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้ว่า ดูกรอานนท์ บริษัทยังไม่บริสุทธิ์ ดังนี้ ทรงหมายถึงใครหนอแล ลำดับนั้น ท่านพระมหาโมคคัลลานะกำหนดใจของภิกษุสงฆ์ทุกหมู่เหล่าด้วยใจของตนแล้วได้พิจารณาเห็นบุคคลนั้นผู้ทุศีล มีธรรมอันลามก มีความประพฤติไม่สะอาดน่ารังเกียจ มีการงานปกปิด ไม่เป็นสมณะปฏิญาณว่าเป็นสมณะ ไม่เป็นพรหมจารี ปฏิญาณว่าเป็นพรหมจารีผู้เน่าใน ผู้อันราคะรั่วรดแล้ว ผู้เป็นดุจหยากเยื่อ นั่งอยู่ในท่ามกลางภิกษุสงฆ์ ครั้นแล้ว ท่านพระมหาโมคคัลลานะลุกจากอาสนะเข้าไปหาบุคคลนั้น แล้วได้กล่าวกะบุคคลนั้นว่า จงลุกขึ้นเถิดผู้มีอายุ พระผู้มีพระภาคทรงเห็นท่านแล้ว ท่านไม่มีธรรมเป็นเครื่องอยู่ร่วมกับภิกษุทั้งหลาย ลำดับนั้นแล บุคคลนั้นได้นิ่งเสีย แม้ครั้งที่ ๒ ... แม้ครั้งที่ ๓ ท่านพระมหาโมคคัลลานะก็ได้กล่าวกะบุคคลนั้นว่า จงลุกขึ้นเถิดผู้มีอายุ พระผู้มีพระภาคทรงเห็นท่านแล้ว ท่านไม่มีธรรมเป็นเครื่องอยู่ร่วมกับภิกษุทั้งหลาย แม้ครั้งที่ ๓ บุคคลนั้นก็ได้นิ่งเสีย ลำดับนั้นแล ท่านพระ-*มหาโมคคัลลานะจับบุคคลนั้นที่แขน ฉุดให้ออกไปจากภายนอกซุ้มประตู ใส่-*กลอนแล้ว เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ครั้นแล้วได้กราบทูลพระผู้มี-*พระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ให้บุคคลนั้นออกไปแล้ว บริษัทบริสุทธิ์แล้ว ขอพระผู้มีพระภาคทรงแสดงปาติโมกข์แก่ภิกษุทั้งหลายเถิด พระ-*ผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรโมคคัลลานะ น่าอัศจรรย์ ดูกรโมคคัลลานะ ไม่เคยมีมาแล้ว โมฆบุรุษนี้อยู่จนกระทั่งต้องจับแขนฉุดออกไป ลำดับนั้นแล พระ-*ผู้มีพระภาคตรัสกะภิกษุทั้งหลายว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย บัดนี้ ตั้งแต่นี้ไป เราจักไม่กระทำอุโบสถ แสดงปาติโมกข์ ตั้งแต่นี้ไป เธอทั้งหลายนั่นแลพึงกระทำอุโบสถ แสดงปาติโมกข์ ดูกรภิกษุทั้งหลาย การที่ตถาคตจะพึงกระทำอุโบสถ แสดงปาติโมกข์ ในเมื่อบริษัทไม่บริสุทธิ์นั้น มิใช่ฐานะ มิใช่โอกาส ฯ

[๑๑๗] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ในมหาสมุทร มีธรรมอันน่าอัศจรรย์ ไม่เคยมีมา ๘ ประการนี้ ที่พวกอสูรเห็นแล้วๆ พากันยินดีอยู่ในมหาสมุทร ๘ ประการเป็นไฉน

ดูกรภิกษุทั้งหลาย มหาสมุทรลาดลุ่มลึกลงไปตามลำดับไม่โกรกชันเหมือนเหว ดูกรภิกษุทั้งหลาย ข้อที่มหาสมุทรลาดลุ่มลึกลงไปตามลำดับ ไม่โกรกชันเหมือนเหว นี้เป็นธรรมอันน่าอัศจรรย์ ไม่เคยมีมา ประการที่ ๑ มีอยู่ในมหาสมุทร ที่พวกอสูรเห็นแล้วๆ พากันยินดีอยู่ในมหาสมุทร ฯ

อีกประการหนึ่ง มหาสมุทรเต็มเปี่ยมอยู่เสมอ ไม่ล้นฝั่ง ดูกรภิกษุทั้งหลาย แม้ข้อที่มหาสมุทรเต็มเปี่ยมอยู่เสมอ ไม่ล้นฝั่งนี้ก็เป็นธรรมอันน่าอัศจรรย์ ไม่เคยมีมาประการที่ ๒ ... ฯ

อีกประการหนึ่ง มหาสมุทรย่อมไม่เกลื่อนกล่นด้วยซากศพเพราะคลื่นย่อมซัดเอาซากศพเข้าหาฝั่งให้ขึ้นบก ดูกรภิกษุทั้งหลาย แม้ข้อที่มหาสมุทรไม่เกลื่อนกล่นด้วยซากศพ เพราะคลื่นย่อมซัดเอาซากศพเข้าหาฝั่งให้ขึ้นบก นี้ก็เป็นธรรมอันน่าอัศจรรย์ ไม่เคยมีมา ประการที่ ๓ ... ฯ

อีกประการหนึ่ง แม่น้ำสายใหญ่ๆ คือ แม่น้ำคงคา ยมุนา อจิรวดี สรภู มหี แม่น้ำเหล่านั้นไหลไปถึงมหาสมุทรแล้ว ย่อมละชื่อและโคตรเดิมหมด ถึงการนับว่ามหาสมุทรนั่นเอง ดูกรภิกษุทั้งหลาย แม้ข้อที่แม่น้ำสายใหญ่ๆ คือ แม่น้ำคงคา ยมุนา อจิรวดี สรภู มหี แม่น้ำเหล่านั้นไหลไปถึงมหาสมุทรแล้ว ย่อมละชื่อและโคตรเดิมหมด ถึงการนับว่ามหาสมุทรนั่นเอง นี้ก็เป็นธรรมอันน่าอัศจรรย์ ไม่เคยมีมา ประการที่ ๔ ... ฯ

อีกประการหนึ่ง แม่น้ำทุกสายในโลกย่อมไหลไปรวมลงในมหาสมุทร และสายฝนก็ตกลงสู่มหาสมุทร มหาสมุทรก็มิได้ปรากฏว่าจะพร่องหรือเต็มเพราะน้ำนั้นๆ ดูกรภิกษุทั้งหลาย แม้ข้อที่แม่น้ำทุกสายในโลกไหลไปรวมลงในมหาสมุทร และสายฝนก็ตกลงสู่มหาสมุทร แต่มหาสมุทรก็มิได้ปรากฏว่าจะพร่องหรือเต็มเพราะน้ำนั้นๆ นี้ก็เป็นธรรมอันน่าอัศจรรย์ ไม่เคยมีมา ประการที่ ๕ ... ฯ

อีกประการหนึ่ง มหาสมุทรมีรสเดียว คือ รสเค็ม ดูกรภิกษุทั้งหลาย แม้ข้อที่มหาสมุทรทั้งหลายมีรสเดียว คือ รสเค็ม นี้ก็เป็นธรรมอันน่าอัศจรรย์ ไม่เคยมีมา ประการที่ ๖ ... ฯ

อีกประการหนึ่ง มหาสมุทรมีรัตนะมากมายหลายชนิด ในมหาสมุทรนั้นมีรัตนะเหล่านี้ คือ แก้วมุกดา แก้วมณี แก้วไพฑูรย์ สังข์ ศิลา แก้วประพาฬ เงิน ทอง ทับทิม แก้วมรกต ดูกรภิกษุทั้งหลาย แม้ข้อที่มหาสมุทรมีรัตนะมากมายหลายชนิด ... นี้ก็เป็นธรรมอันน่าอัศจรรย์ ไม่เคยมีมา ประการที่ ๗ ... ฯ

อีกประการหนึ่ง มหาสมุทรเป็นที่พำนักอาศัยของสิ่งที่มีชีวิตใหญ่ๆ สิ่งมีชีวิตใหญ่ๆ ในมหาสมุทรนั้น คือ ปลาติมิ ปลามิงคละ ปลาติมิติมิงคละ

พวกอสูร นาค คนธรรพ์ แม้ที่มีร่างกายใหญ่ประมาณร้อยโยชน์ สองร้อยโยชน์ สามร้อยโยชน์ สี่ร้อยโยชน์ ห้าร้อยโยชน์ ก็มีอยู่ ดูกรภิกษุทั้งหลาย แม้ข้อที่มหาสมุทรเป็นที่พำนักของสิ่งที่มีชีวิตใหญ่ๆ ... นี้ก็เป็นธรรมอันน่าอัศจรรย์ ไม่เคยมีมา ประการที่ ๘ ที่พวกอสูรเห็นแล้วๆ พากันยินดีอยู่ในมหาสมุทร ดูกรภิกษุทั้งหลาย ในมหาสมุทรมีธรรมอันน่าอัศจรรย์ ไม่เคยมีมา ๘ ประการนี้แล ที่พวกอสูรเห็นแล้วๆ พากันยินดีอยู่ในมหาสมุทร ฯ

[๑๑๘] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ในธรรมวินัยนี้ ก็มีธรรมอันน่าอัศจรรย์ ไม่เคยมีมา ๘ ประการ ที่ภิกษุทั้งหลายเห็นแล้วๆ พากันยินดีอยู่ในธรรมวินัย ฉันนั้นเหมือนกัน ๘ ประการเป็นไฉน

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ในธรรมวินัยนี้ มีการศึกษาไปตามลำดับ มีการกระทำไปตามลำดับ มีการปฏิบัติไปตามลำดับ มิใช่ว่าจะมีการบรรลุอรหัตผลโดยตรง เปรียบเหมือนมหาสมุทรลาดลุ่มลึกไปตามลำดับ ไม่โกรกชันเหมือนเหว ฉะนั้น ดูกรภิกษุทั้งหลาย ข้อที่ในธรรมวินัยนี้มีการศึกษาไปตามลำดับ มีการกระทำไปตามลำดับ มีการปฏิบัติไปตามลำดับ มิใช่ว่าจะมีการบรรลุอรหัตผลโดยตรง นี้เป็นธรรมอันน่าอัศจรรย์ ไม่เคยมีมาประการที่ ๑ ในธรรมวินัยนี้ ที่ภิกษุทั้งหลายเห็นแล้วๆ พากันยินดีอยู่ในธรรมวินัยนี้ ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย สาวกทั้งหลายของเรา ไม่ล่วงสิกขาบทที่เราบัญญัติแล้วแม้เพราะเหตุแห่งชีวิต เปรียบเสมือนมหาสมุทรเต็มเปี่ยมอยู่เสมอ ไม่ล้นฝั่ง ฉะนั้น ดูกรภิกษุทั้งหลายแม้ข้อที่สาวกทั้งหลายของเรา ไม่ล่วงสิกขาบทที่เราบัญญัติแล้ว นี้ก็เป็นธรรมอันน่าอัศจรรย์ ไม่เคยมีมา ประการที่ ๒ ... ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้ทุศีล มีบาปธรรม มีความประพฤติไม่สะอาดน่ารังเกียจ ปกปิดกรรมชั่ว ไม่ใช่สมณะปฏิญาณว่าเป็นสมณะ ไม่ใช่ผู้ประพฤติพรหมจรรย์ปฏิญาณว่าประพฤติพรหมจรรย์ เสียใน ชุ่มด้วยราคะ เป็นดุจหยากเยื่อ สงฆ์ไม่ยอมอยู่ร่วมกับบุคคลนั้น ประชุมกันยกวัตรเธอเสียทันที แม้เขาจะนั่งอยู่ในท่ามกลางภิกษุสงฆ์ แต่เขาก็ชื่อว่าห่างไกลจากสงฆ์ และสงฆ์ก็ห่างไกลจากเขา เปรียบเหมือนมหาสมุทร ไม่เกลื่อนกล่นด้วยซากศพ เพราะคลื่นย่อมซัดเอาซากศพในมหาสมุทรเข้าหาฝั่ง ให้ขึ้นบก ฉะนั้น ดูกร-*ภิกษุทั้งหลาย แม้ข้อที่บุคคลผู้ทุศีล มีบาปธรรม ... และสงฆ์ก็ห่างไกลจากเขา นี้ก็เป็นธรรมอันน่าอัศจรรย์ ไม่เคยมีมาประการที่ ๓ ... ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย วรรณะ ๔ จำพวก คือ กษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ ศูทร ออกบวชเป็นบรรพชิตในธรรมวินัยที่ตถาคตประกาศแล้วย่อมละชื่อและโคตรเดิม ถึงการนับว่าพระสมณศากยบุตรทั้งนั้น เปรียบเหมือนแม่น้ำใหญ่ๆ คือ แม่น้ำคงคา ยมุนา อจิรวดี สรภู มหี แม่น้ำเหล่านั้นไหลไป

ถึงมหาสมุทรแล้ว ย่อมละชื่อและโคตรเดิมหมด ถึงการนับว่ามหาสมุทรนั่นเอง ฉะนั้น ดูกรภิกษุทั้งหลาย แม้ข้อที่วรรณะ ๔ จำพวก คือ กษัตริย์ พราหมณ์ ... ถึงการนับว่าพระสมณศากยบุตรทั้งนั้น นี้ก็เป็นธรรมอันน่าอัศจรรย์ ไม่เคยมีมา ประการที่ ๔ ... ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย แม้ภิกษุเป็นอันมากจะปรินิพพาน ด้วยอนุปาทิเสส-*นิพพานธาตุ นิพพานธาตุก็มิได้ปรากฏว่าพร่องหรือเต็มด้วยภิกษุนั้น เปรียบเหมือนแม่น้ำทุกสายในโลก ย่อมไหลไปรวมลงในมหาสมุทร และสายฝนก็ตกลงสู่มหาสมุทร มหาสมุทรก็ไม่ปรากฏว่าพร่องหรือเต็ม ฉะนั้น ดูกรภิกษุทั้งหลาย แม้ข้อที่ภิกษุทั้งหลายจะปรินิพพานด้วยอนุปาทิเสสนิพพานธาตุ นิพพานธาตุก็มิได้ปรากฏว่าพร่องหรือเต็มด้วยภิกษุนั้น นี้เป็นธรรมอันน่าอัศจรรย์ ไม่เคยมีมา ประการที่ ๕ ... ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ธรรมวินัยนี้มีรสเดียว คือวิมุตติรส เปรียบเหมือนมหาสมุทรมีรสเดียว คือ รสเค็มฉะนั้น ดูกรภิกษุทั้งหลาย แม้ข้อธรรมวินัยนี้มีรสเดียว คือ วิมุตติรส นี้ก็เป็นธรรมอันน่าอัศจรรย์ ไม่เคยมีมา ประการที่ ๖ ... ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ธรรมวินัยนี้มีรัตนะมากมายหลายชนิด ในธรรมวินัยนั้นมีรัตนะเหล่านี้ คือ สติปัฏฐาน ๔ สัมมัปปธาน ๔ อิทธิบาท ๔ อินทรีย์ ๕ พละ ๕ โพชฌงค์ ๗ อริยมรรคมีองค์ ๘ เปรียบเหมือนมหาสมุทรมีรัตนะมากมายหลายชนิด ในมหาสมุทรนั้นมีรัตนะเหล่านี้ คือ แก้วมุกดา แก้วมณี แก้วไพฑูรย์ สังข์ ศิลา แก้วประพาฬ เงิน ทอง ทับทิม แก้วมรกต ฉะนั้น ดูกรภิกษุทั้งหลาย แม้ข้อที่ธรรมวินัยนี้มีรัตนะมากมายหลายชนิด ... อริยมรรคมีองค์ ๘ นี้ก็เป็นธรรมอันน่าอัศจรรย์ ไม่เคยมีมา ประการที่ ๗ ... ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ธรรมวินัยนี้เป็นที่พำนักอาศัยสิ่งมีชีวิตใหญ่ๆ ในธรรมวินัยนั้น มีสิ่งที่มีชีวิตใหญ่ๆ เหล่านี้ คือ พระโสดาบัน ท่านผู้ปฏิบัติเพื่อทำให้แจ้งซึ่งโสดาปัตติผล พระสกทาคามี ท่านผู้ปฏิบัติเพื่อทำให้แจ้งซึ่งสกทาคามิผล พระอนาคามี ท่านผู้ปฏิบัติเพื่อทำให้แจ้งซึ่งอนาคามิผล พระ-*อรหันต์ ท่านผู้ปฏิบัติเพื่อความเป็นพระอรหันต์ เปรียบเหมือนมหาสมุทรเป็นที่พำนักอาศัยของสิ่งมีชีวิตใหญ่ๆ ในมหาสมุทรนั้นมีสิ่งที่มีชีวิตใหญ่ๆ เหล่านี้ คือ ปลาติมิ ปลาติมิงคละ ปลาติมิติมิงคละ อสูร นาค คนธรรพ์ แม้มีร่างกายใหญ่ประมาณร้อยโยชน์ สองร้อยโยชน์ สามร้อยโยชน์ สี่ร้อยโยชน์ ห้าร้อยโยชน์ฉะนั้น ดูกรภิกษุทั้งหลาย แม้ข้อที่ธรรมวินัยนี้เป็นที่พำนักอาศัยสิ่งที่มีชีวิตใหญ่ๆ ... ท่านผู้ปฏิบัติเพื่อความเป็นพระอรหันต์ นี้ก็เป็นธรรมอันน่าอัศจรรย์ ไม่เคยมีมา ประการที่ ๘ ในธรรมวินัยนี้ ที่ภิกษุทั้งหลายเห็นแล้วๆ

พากันยินดีอยู่ในธรรมวินัย ดูกรภิกษุทั้งหลาย ในธรรมวินัยนี้ มีธรรมอันน่าอัศจรรย์ ไม่เคยมีมา ๘ ประการนี้แล ที่ภิกษุทั้งหลายเห็นแล้วๆ พากันยินดีอยู่ในธรรมวินัยนี้ ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ได้ทรงเปล่งอุทานนี้ในเวลานั้นว่า

ฝน คือ กิเลสย่อมรั่วรดสิ่งที่ปกปิด ย่อมไม่รั่วรดสิ่งที่เปิด
เพราะฉะนั้น พึงเปิดสิ่งที่ปกปิดไว้เสีย ฝน คือ กิเลส
ย่อมไม่รั่วรดสิ่งที่เปิดนั้นอย่างนี้ ฯ

จบสูตรที่ ๕

๖. โสณสูตร

[๑๑๙] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อาราม ของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี ก็สมัยนั้นแล ท่านพระ-*มหากัจจานะอยู่ ณ ปวัฏฏบรรพต แคว้นกุรุรฆระ ในอวันตีชนบท ก็สมัยนั้นแล อุบาสกชื่อโสณโกฏิกัณณะ เป็นอุปัฏฐากของท่านพระมหากัจจานะ ครั้งนั้นแล อุบาสกชื่อโสณโกฏิกัณณะ หลีกเร้นอยู่ในที่ลับ ได้เกิดความปริวิตกแห่งใจอย่างนี้ว่า พระคุณเจ้ามหากัจจานะย่อมแสดงธรรมด้วยอาการใดๆ ธรรมนั้นย่อมปรากฏแก่เราผู้พิจารณาอยู่ด้วยอาการนั้นๆ อย่างนี้ว่า บุคคลผู้ครองเรือน จะประพฤติพรหมจรรย์ให้บริสุทธิ์บริบูรณ์โดยส่วนเดียวดุจสังข์ขัด ไม่ใช่ทำได้ง่าย ผิฉะนั้นเราพึงปลงผมและหนวดนุ่งห่มผ้ากาสายะออกบวชเป็นบรรพชิตเถิด ลำดับนั้นแล อุบาสกโสณโกฏิกัณณะเข้าไปหาท่านพระมหากัจจานะถึงที่อยู่ อภิวาทแล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้กล่าวกะท่านพระมหากัจจานะว่า ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ขอโอกาส กระผมหลีกเร้นอยู่ในที่ลับ ได้เกิดปริวิตกแห่งใจอย่างนี้ว่า พระคุณเจ้ามหากัจจานะย่อมแสดงธรรมด้วยอาการใดๆ ธรรมนั้นย่อมปรากฏแก่เราผู้พิจารณาอยู่ด้วยอาการนั้นๆ อย่างนี้ว่า บุคคลผู้อยู่ครองเรือนจะประพฤติพรหมจรรย์ให้บริสุทธิ์บริบูรณ์โดยส่วนเดียวดุจสังข์ ไม่ใช่ทำได้ง่าย ผิฉะนั้น เราพึงปลงผมและหนวดนุ่งห่มผ้ากาสายะออกบวชเป็นบรรพชิตเถิด ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ขอพระคุณเจ้ามหากัจจานะโปรดให้กระผมบวชเถิด ฯ

[๑๒๐] เมื่ออุบาสกโสณโกฏิกัณณะกล่าวอย่างนี้แล้ว ท่านพระมหา-*กัจจานะได้กล่าวกะอุบาสกโสณโกฏิกัณณะว่า ดูกรโสณะ พรหมจรรย์มีภัตหนเดียว มีการนอนผู้เดียวตลอดชีวิต ทำได้ยากนัก ดูกรโสณะ เชิญท่านเป็นคฤหัสถ์อยู่ในเรือนนั้นแล จงหมั่นประกอบพรหมจรรย์อันมีภัตหนเดียว นอนผู้เดียว เป็นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลายเถิด ครั้งนั้นแล การปรารภเพื่อ

จะบวชของอุบาสกโสณโกฏิกัณณะได้ระงับไป แม้ครั้งที่ ๒ ... การปรารภเพื่อจะบวชของอุบาสกโสณโกฏิกัณณะก็ได้ระงับไป แม้ครั้งที่ ๓ อุบาสกโสณโกฏิ-
*กัณณะหลีกเร้นอยู่ในที่ลับ เกิดความปริวิตกแห่งใจอย่างนี้ว่า พระคุณเจ้ามหากัจจานะย่อมแสดงธรรมด้วยอาการใดๆ ธรรมนั้นย่อมปรากฏแก่เราผู้พิจารณาอยู่ด้วยอาการนั้นๆ อย่างนี้ว่า บุคคลผู้อยู่ครองเรือน จะประพฤติพรหมจรรย์ให้บริสุทธิ์บริบูรณ์โดยส่วนเดียวดุจสังข์ขัด ไม่ใช่ทำได้ง่าย ผิฉะนั้น เราพึงปลงผมและหนวดนุ่งห่มผ้ากาสายะออกบวชเป็นบรรพชิตเถิด แม้ครั้งที่ ๓ อุบาสกโสณโกฏิกัณณะก็ได้เข้าไปหาท่านพระมหากัจจานะถึงที่อยู่ อภิวาทแล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้กล่าวกะท่านพระมหากัจจานะว่า ข้าแต่ท่านผู้เจริญ กระผมหลีกเร้นอยู่ในที่ลับ ได้เกิดความปริวิตกแห่งใจอย่างนี้ว่า พระคุณเจ้ามหากัจจานะย่อมแสดงธรรมด้วยอาการใดๆ ธรรมนั้นย่อมปรากฏแก่เราผู้พิจารณาอยู่ด้วยอาการนั้นๆ อย่างนี้ว่า บุคคลผู้อยู่ครองเรือน จะประพฤติพรหมจรรย์บริสุทธิ์บริบูรณ์โดยส่วนเดียวดุจสังข์ขัด ไม่ใช่ทำได้ง่าย ผิฉะนั้น เราพึงปลงผมและหนวดนุ่งห่มผ้ากาสายะออกบวชเป็นบรรพชิตเถิด ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ขอพระคุณเจ้ามหากัจจานะโปรดให้กระผมบวชเถิด ลำดับนั้นแล ท่านพระมหากัจจานะให้อุบาสกโสณโกฏิกัณณะบวชแล้ว ฯ

[๑๒๑] ก็โดยสมัยนั้น อวันตีทักขิณาบถมีภิกษุน้อย ครั้งนั้นแล ท่านพระมหากัจจานะให้ประชุมพระภิกษุสงฆ์ทศวรรคแต่บ้าน และนิคมเป็นต้นนั้น โดยยากลำบาก โดยล่วงไปสามปี จึงให้ท่านพระโสณะอุปสมบทได้ ครั้งนั้นแล ท่านพระโสณะอยู่จำพรรษาแล้ว หลีกออกเร้นอยู่ในที่ลับ เกิดความปริวิตกแห่งใจอย่างนี้ว่า เราไม่ได้เฝ้าพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นเฉพาะพระพักตร์ แต่เราได้ฟังเท่านั้นว่า พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น พระองค์เป็นเช่นนี้ๆ ถ้าว่าพระอุปัชฌายะพึงอนุญาตเราไซร้ เราพึงไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น ลำดับนั้นแล เป็นเวลาเย็น ท่านพระโสณะออกจากที่เร้น เข้าไปหาพระมหา-
*กัจจานะถึงที่อยู่ อภิวาทแล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้กล่าวกะท่านพระมหากัจจานะว่า ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ขอโอกาส เมื่อกระผมหลีกออกเร้นอยู่ในที่ลับ ได้เกิดความปริวิตกแห่งใจอย่างนี้ว่า เราไม่ได้เฝ้าพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นเฉพาะพระพักตร์ แต่เราได้ฟังเท่านั้นว่า พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น พระองค์เป็นเช่นนี้ๆ ถ้าว่าพระอุปัชฌายะพึงอนุญาตเราไซร้ เราพึงไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น ฯ

ท่านพระมหากัจจานะกล่าวว่า ดีละๆ โสณะ ท่านจงไปเฝ้าพระผู้มี-
*พระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้นเถิด ท่านจักได้เฝ้าพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ผู้น่าเลื่อมใส ควรเลื่อมใส มีอินทรีย์สงบ มีพระทัยสงบ

ผู้ถึงความสงบและความฝึกอันสูงสุด ผู้ฝึกแล้ว ผู้คุ้มครองแล้ว มีอินทรีย์สำรวมแล้ว ผู้ประเสริฐ ครั้นแล้ว ท่านจงถวายบังคมพระบาทของพระผู้มีพระภาคด้วยเศียรเกล้าตามคำของเรา จงทูลถามถึงความเป็นผู้มีอาพาธน้อย พระโรคเบาบาง กระปรี้-
*กระเปร่า ทรงมีกำลัง ทรงอยู่สำราญเถิด ฯ

ท่านพระโสณะชื่นชมยินดีภาษิตของท่านพระมหากัจจานะแล้ว ลุกจากอาสนะ อภิวาทท่านพระมหากัจจานะ กระทำประทักษิณ เก็บเสนาสนะแล้ว ถือบาตรและจีวรหลีกจาริกไปทางพระนครสาวัตถี เมื่อเที่ยวจาริกไปโดยลำดับ ได้ถึงพระนครสาวัตถีแล้วเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค ณ พระวิหารเชตวัน อารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ถวายบังคมแล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้กราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ท่านพระมหากัจจานะอุปัชฌายะของข้าพระองค์ถวายบังคมพระบาทของพระผู้มีพระภาคด้วยเศียรเกล้า และทูลถามถึงความเป็นผู้มีพระอาพาธน้อย พระโรคเบาบาง กระปรี้กระเปร่า ทรงมีกำลัง ทรงอยู่สำราญพระเจ้าข้า พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า ดูกรภิกษุ เธอพึงอดทนได้หรือ พึงให้เป็นไปได้หรือ เธอมาสิ้นหนทางไกลด้วยความไม่ลำบากหรือ และเธอไม่ลำบากด้วยบิณฑบาตหรือ ท่านพระโสณะกราบทูลว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ข้าพระองค์พึงอดทนได้ พึงให้เป็นไปได้ ข้าพระองค์มาสิ้นหนทางไกลด้วยความไม่ลำบาก และข้าพระองค์ไม่ลำบากด้วยบิณฑบาตพระเจ้าข้า ฯ

[๑๒๒] ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสสั่งท่านพระอานนท์ว่า ดูกรอานนท์ เธอจงปูลาดเสนาสนะสำหรับภิกษุผู้อาคันตุกะนี้เถิด ลำดับนั้น ท่านพระอานนท์ดำริว่า พระผู้มีพระภาคตรัสสั่งใช้เราว่า ดูกรอานนท์ เธอจงปูลาดเสนาสนะสำหรับภิกษุอาคันตุกะนี้เถิด ดังนี้ เพื่อภิกษุใด พระผู้มีพระภาคทรงปรารถนาจะประทับอยู่ในวิหารเดียวกันกับภิกษุนั้น พระผู้มีพระภาคทรงปรารถนาจะประทับอยู่ในวิหารเดียวกับท่านพระโสณะ ท่านพระอานนท์ได้ปูลาดเสนาสนะสำหรับท่านพระโสณะในวิหารที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ครั้งนั้นแล พระผู้มี-
*พระภาคทรงยับยั้งด้วยการบรรทมในอัพโภกาสสิ้นราตรีเป็นอันมาก ทรงล้างพระ-
*บาทแล้ว เสด็จเข้าไปสู่พระวิหาร แม้ท่านพระโสณะก็ยับยั้งด้วยการนอนในอัพโภกาสสิ้นราตรีเป็นอันมาก ล้างเท้าแล้วเข้าไปสู่พระวิหาร ครั้งนั้นแล พระผู้มี-
*พระภาคทรงลุกขึ้นในเวลาใกล้รุ่งแห่งราตรี รับสั่งกะท่านพระโสณะว่า ดูกรภิกษุ การกล่าวธรรมจงแจ่มแจ้งกะเธอเถิด ท่านพระโสณะทูลรับพระผู้มีพระภาคแล้ว ได้กล่าวพระสูตรทั้งหมด ๑๖ สูตร จัดเป็นวรรค ๘ วรรค ด้วยสรภัญญะ ลำดับนั้น ในเวลาจบสรภัญญะของท่านพระโสณะ พระผู้มีพระภาคทรงอนุโมทนาว่า ดีละๆ ภิกษุ พระสูตร ๑๖ สูตร จัดเป็นวรรค ๘ วรรค เธอเรียนดีแล้ว กระทำไว้ในใจดีแล้ว จำทรงไว้ดีแล้ว เธอเป็นผู้ประกอบด้วยวาจาไพเราะ ไม่มีโทษ

สามารถเพื่อจะยังเนื้อความให้แจ่มแจ้ง ดูกรภิกษุ เธอมีพรรษาเท่าไร ท่านพระ-
*โสณะกราบทูลว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ข้าพระองค์มีพรรษาหนึ่ง ฯ

พ. เธอได้ทำช้าอยู่อย่างนี้เพื่ออะไร ฯ

โส. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ได้เห็นโทษในกามทั้งหลายโดย
กาลนาน ทั้งฆราวาสก็คับแคบ มีกิจมาก มีกรณีย์มาก พระเจ้าข้า ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ทรงเปล่งอุทาน
นี้ในเวลานั้นว่า

พระอริยเจ้าย่อมไม่ยินดีในบาป ท่านผู้สะอาดย่อมไม่ยินดี
ในบาป เพราะได้เห็นโทษในโลก เพราะได้รู้ธรรมอัน
ไม่มีอุปธิ ฯ

จบสูตรที่ ๖

๗. กังขาเรวตสูตร

[๑๒๓] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของ
ท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี ก็สมัยนั้นแล ท่านพระกังขาเรวตะ
นั่งคู้บัลลังก์ ตั้งกายตรง พิจารณากังขาวิตรณวิสุทธิของตนอยู่ในที่ไม่ไกลพระผู้มี
พระภาค พระผู้มีพระภาคได้ทรงเห็นท่านพระกังขาเรวตะผู้นั่งคู้บัลลังก์ ตั้งกายตรง
พิจารณากังขาวิตรณวิสุทธิของตนอยู่ในที่ไม่ไกล ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ได้ทรงเปล่ง
อุทานนี้ในเวลานั้นว่า

ความสงสัยอย่างหนึ่งอย่างใดในอัตภาพนี้หรือในอัตภาพอื่น
ในความรู้ของตน หรือในความรู้ของผู้อื่น บุคคลผู้เพ่ง
พินิจ มีความเพียร ประพฤติพรหมจรรย์อยู่ ย่อมละ
ความสงสัยเหล่านั้นได้ทั้งหมด ฯ

จบสูตรที่ ๗

๘. อานันทสูตร

[๑๒๔] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเวฬุวัน กลันทก-
*นิวาปสถาน ใกล้พระนครราชคฤห์ ก็สมัยนั้นแล ในวันอุโบสถเวลาเช้า ท่าน-
*พระอานนท์นุ่งแล้ว ถือบาตรและจีวร เข้าไปบิณฑบาตยังพระนครราชคฤห์ พระ-
*เทวทัตต์ได้เห็นท่านพระอานนท์กำลังเที่ยวบิณฑบาตอยู่ในพระนครราชคฤห์ จึงเข้า
ไปหาท่านพระอานนท์ แล้วได้กล่าวกะท่านพระอานนท์ว่า ดูกรอาวุโสอานนท์
บัดนี้ ผมจักกระทำอุโบสถและสังฆกรรมแยกจากพระผู้มีพระภาค แยกจากภิกษุ-

*สงฆ์ ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป ครั้งนั้นแล ท่านพระอานนท์เที่ยวบิณฑบาตในพระนครราชคฤห์ กลับจากบิณฑบาตในภายหลังภัตแล้ว เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมแล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอประทานพระวโรกาส เวลาเช้าข้าพระองค์นุ่งแล้ว ถือบาตรและจีวรเข้าไปบิณฑบาตยังพระนครราชคฤห์ พระ-*เทวทัตต์ได้เห็นข้าพระองค์กำลังเที่ยวบิณฑบาตอยู่ในพระนครราชคฤห์ จึงเข้าไปหาข้าพระองค์ ครั้นแล้วได้กล่าวกะข้าพระองค์ว่า ดูกรอาวุโสอานนท์ บัดนี้ ผมจักกระทำอุโบสถและสังฆกรรมแยกจากพระผู้มีพระภาค แยกจากภิกษุสงฆ์ ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ วันนี้ พระเทวทัตต์จักทำลายสงฆ์ จักกระทำอุโบสถและสังฆกรรม ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ได้ทรงเปล่งอุทานนี้ในเวลานั้นว่า

ความดีคนดีทำได้ง่าย ความดีคนชั่วทำได้ยาก ความชั่ว
คนชั่วทำได้ง่าย ความชั่วพระอริยเจ้าทั้งหลายทำได้ยาก ฯ

จบสูตรที่ ๘

๙. สัททายมานสูตร

[๑๒๕] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเสด็จจาริกไปในโกศลชนบทกับภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ ก็สมัยนั้นแล มาณพมากด้วยกันเปล่งเสียงอื้ออึงผ่านไปในที่ไม่ไกลพระผู้มีพระภาค พระผู้มีพระภาคได้ทรงเห็นมาณพมากด้วยกันเปล่งเสียงอื้ออึงผ่านไปในที่ไม่ไกล ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ได้ทรงเปล่งอุทานนี้ในเวลานั้นว่า

ชนทั้งหลายผู้มีสติหลงลืม อวดอ้างว่าเป็นบัณฑิต พูดตาม
อารมณ์ (พูดเท็จ) พูดยืดยาวตามปรารถนา ย่อมไม่รู้สึก
ถึงเหตุที่ตนพูดชักนำผู้อื่นนั้น ฯ

จบสูตรที่ ๙

๑๐. จูฬปันถกสูตร

[๑๒๖] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี สมัยนั้นแล ท่านพระจูฬปันถกะนั่งคู้บัลลังก์ ตั้งกายตรง ดำรงสติไว้จำเพาะหน้า ในที่ไม่ไกลพระผู้มีพระภาค พระผู้มีพระภาคได้ทรงเห็นท่านพระจูฬปันถกะนั่งคู้บัลลังก์ ตั้งกายตรง ดำรงสติ

ไว้จำเพาะหน้า ในที่ไม่ไกล ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ได้ทรงเปล่งอุทานนี้ในเวลานั้นว่า

ภิกษุมีกายตั้งมั่นแล้ว มีใจตั้งมั่นแล้ว ยืนอยู่ก็ดี นั่งอยู่ก็ดี นอนอยู่ก็ดี ควบคุมสตินี้ไว้อยู่ เธอพึงได้คุณวิเศษทั้งเบื้องต้นและเบื้องปลาย ครั้นได้คุณวิเศษทั้งเบื้องต้นและเบื้องปลายแล้ว พึงถึงสถานที่เป็นที่ไม่เห็นแห่งมัจจุราช ฯ

จบสูตรที่ ๑๐

จบโสณเถรวรรคที่ ๕

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. ราชสูตร ๒. อัปปายุกาสูตร ๓. สุปปพุทธกุฏฐิสูตร ๔. กุมารกสูตร ๕. อุโปสถสูตร ๖. โสณสูตร ๗. กังขาเรวตสูตร ๘. อานันทสูตร ๙. สัททายมานสูตร ๑๐. จูฬปันถกสูตร ฯ

อุทาน ชัจจันธวรรคที่ ๖

๑. อายุสมโอสัชชนสูตร

[๑๒๗] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ กุฏาคารศาลาป่ามหาวัน ใกล้พระนครเวสาลี ครั้งนั้นแล เวลาเช้า พระผู้มีพระภาคทรงนุ่งแล้ว ทรงถือบาตรและจีวรเสด็จเข้าไปบิณฑบาตยังพระนครเวสาลี ครั้นเสด็จเข้าไปบิณฑบาตยังพระนครเวสาลี กลับจากบิณฑบาตในภายหลังภัตแล้ว ตรัสเรียกท่านพระอานนท์ว่า ดูกรอานนท์ เธอจงถือผ้านิสีทนะ เราจักเข้าไปยังปาวาลเจดีย์ เพื่อพักกลางวัน ท่านพระอานนท์ทูลรับพระผู้มีพระภาคแล้ว ถือผ้านิสีทนะติดตามพระผู้มีพระภาคไปข้างหลังๆ ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคได้เสด็จเข้าไปยังปาวาลเจดีย์ ประทับนั่งบนอาสนะที่ท่านพระอานนท์จัดถวาย ครั้นแล้ว ได้ตรัสกะท่านพระอานนท์ว่า ดูกรอานนท์ พระนครเวสาลีน่ารื่นรมย์ อุเทนเจดีย์น่ารื่นรมย์ โคตมกเจดีย์น่ารื่นรมย์ สัตตัมพเจดีย์น่ารื่นรมย์ พหุปุตตเจดีย์น่ารื่นรมย์ สารันทเจดีย์น่ารื่นรมย์ ปาวาลเจดีย์น่ารื่นรมย์ ดูกรอานนท์ อิทธิบาท ๔ ประการ ท่านผู้ใดผู้หนึ่งได้เจริญแล้ว ทำให้มากแล้ว กระทำให้เป็นดุจยาน ให้เป็นที่ตั้ง มั่นคงแล้ว สั่งสมแล้ว ปรารภดีแล้ว ท่านผู้นั้นหวังอยู่ พึงดำรงอยู่ได้ตลอดกัปหนึ่งหรือเกินกว่ากัป ดูกรอานนท์ อิทธิบาท ๔ ประการ ตถาคตได้เจริญแล้ว ทำให้มากแล้ว ทำให้เป็นดุจยาน ให้เป็นที่ตั้ง มั่นคงแล้ว สั่งสม

แล้ว ปรารภดีแล้ว ตถาคตหวังอยู่ พึงดำรงอยู่ได้ตลอดกัปหรือเกินกว่ากัป ฯ

[๑๒๘] เมื่อพระผู้มีพระภาคทรงกระทำนิมิตอันแจ้งชัด กระทำโอภาส อันแจ้งชัดถึงอย่างนี้ ท่านพระอานนท์ก็ไม่สามารถจะรู้ ไม่ทูลวิงวอนพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาคทรงดำรงอยู่ตลอดกัปเถิด ขอพระ-*สุคตทรงดำรงอยู่ตลอดกัปเถิด เพื่อเกื้อกูลแก่ชนเป็นอันมาก เพื่อความสุขแก่ชนเป็นอันมาก เพื่ออนุเคราะห์สัตว์โลก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เพราะถูกมารเข้าดลจิต ฯ

แม้ครั้งที่ ๒ ...

แม้ครั้งที่ ๓ พระผู้มีพระภาคก็ได้ตรัสกะท่านพระอานนท์ว่า ดูกรอานนท์ พระนครเวสาลีน่ารื่นรมย์ อุเทนเจดีย์น่ารื่นรมย์ โคตมกเจดีย์น่ารื่นรมย์ สัตตัมพ-*เจดีย์น่ารื่นรมย์ พหุปุตตเจดีย์น่ารื่นรมย์ สารันทเจดีย์น่ารื่นรมย์ ปาวาลเจดีย์น่ารื่นรมย์ ดูกรอานนท์ อิทธิบาท ๔ ประการ ท่านผู้ใดผู้หนึ่งได้เจริญแล้ว ทำให้มากแล้ว ทำให้เป็นดุจยาน ให้เป็นที่ตั้ง มั่นคงแล้ว สั่งสมแล้ว ปรารภดีแล้ว ท่านผู้นั้นหวังอยู่ พึงดำรงอยู่ได้ตลอดกัปหรือเกินกว่ากัป ดูกรอานนท์ อิทธิบาท ๔ ประการ ตถาคตได้เจริญแล้ว ทำให้มากแล้ว ทำให้เป็นดุจยาน ให้เป็นที่ตั้ง มั่นคงแล้ว สั่งสมแล้ว ปรารภแล้ว ตถาคตหวังอยู่ พึงดำรงอยู่ได้ตลอดกัปหรือเกินกว่ากัป เมื่อพระผู้มีพระภาคทรงกระทำนิมิตอันแจ้งชัด กระทำโอภาสอันแจ้งชัดถึงอย่างนี้ ท่านพระอานนท์ก็ไม่สามารถจะรู้ ไม่ทูลวิงวอนพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาคทรงดำรงอยู่ตลอดกัปเถิด ขอพระสุคตทรงดำรงอยู่ตลอดกัปเถิด เพื่อเกื้อกูลแก่ชนเป็นอันมาก เพื่อความสุขแก่ชนเป็นอันมาก เพื่ออนุเคราะห์แก่สัตว์โลก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เพราะถูกมารเข้าดลจิต ฯ

[๑๒๙] ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสกะท่านพระอานนท์ว่า ดูกรอานนท์ เธอจงไปเถิด เธอสำคัญกาลอันควรในบัดนี้เถิด ท่านพระอานนท์ทูลรับพระผู้มีพระภาคแล้ว ลุกจากอาสนะ ถวายบังคมพระผู้มีพระภาค กระทำประทักษิณแล้ว นั่งอยู่ที่โคนต้นไม้ต้นหนึ่งในที่ไม่ไกลพระผู้มีพระภาค ฯ

[๑๓๐] ลำดับนั้นแล เมื่อท่านพระอานนท์หลีกไปแล้วไม่นาน มารผู้มีบาปเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ได้ยืนอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ บัดนี้ ขอพระผู้มีพระภาคเสด็จปรินิพพานเถิด ขอพระสุคตเจ้าเสด็จปรินิพพานเถิด บัดนี้ เป็นกาลควรปรินิพพานของพระผู้มีพระภาค ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็พระผู้มีพระภาคตรัสพระดำรัสนี้ไว้ว่า ดูกรมารผู้มีบาป ภิกษุผู้เป็นสาวกของเรา จักยังเป็นผู้ไม่ฉลาด ไม่ได้รับแนะนำ ไม่ถึงความแกล้วกล้า ยังไม่ใคร่ความเกษมจากโยคะ ยังไม่เป็น

พหูสูต ไม่ทรงธรรม ไม่ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ไม่ปฏิบัติชอบ ไม่ประพฤติตามธรรม ไม่เรียนอาจริยวาทของตนแล้ว บอก แสดง บัญญัติ แต่งตั้ง เปิดเผย จำแนก กระทำให้ง่าย แสดงธรรมปาฏิหาริย์ย่ำยีด้วยดีซึ่งปรัปปวาทที่เกิดขึ้นแล้วโดยชอบธรรมไม่ได้เพียงใด เราจักยังไม่ปรินิพพานเพียงนั้น ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็บัดนี้ ภิกษุสาวกของพระผู้มีพระภาคเป็นผู้ฉลาด ได้รับแนะนำแล้ว ถึงความเป็นผู้แกล้วกล้าแล้ว ใคร่ความเกษมจากโยคะ เป็นพหูสูต ทรงธรรม ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ปฏิบัติชอบ ประพฤติตามธรรม เรียนอาจริยวาทของตนแล้ว บอก แสดง บัญญัติ แต่งตั้ง เปิดเผย จำแนก กระทำให้ง่าย ย่อมแสดงธรรมมีปาฏิหาริย์ย่ำยีด้วยดีซึ่งปรัปปวาทที่เกิดขึ้นแล้วโดยชอบธรรม ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ บัดนี้ ขอพระผู้มีพระภาคเสด็จปรินิพพานเถิด ขอพระสุคตเจ้าเสด็จปรินิพพานเถิด บัดนี้เป็นกาลควรปรินิพพานของพระผู้มีพระ-*ภาค ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระผู้มีพระภาคตรัสพระดำรัสนี้ไว้ว่า ดูกรมารผู้มีบาป ภิกษุณีสาวิกาของเรา ... อุบาสกสาวกของเรา ... อุบาสิกาสาวิกาของเรา จักยังเป็นผู้ไม่ฉลาด ไม่ได้รับแนะนำดีแล้ว ยังไม่ถึงความแกล้วกล้า ยังไม่ใคร่ความเกษมจากโยคะ ไม่ทรงธรรม ไม่เป็นพหูสูต ยังไม่ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ไม่ปฏิบัติชอบ ยังไม่ประพฤติตามธรรม ไม่เรียนอาจริยวาทของตนแล้ว บอก แสดง บัญญัติ แต่งตั้ง เปิดเผย จำแนก จักกระทำให้ง่าย แสดงธรรมมีปาฏิหาริย์ย่ำยีด้วยดี ซึ่งปรัปปวาทที่บังเกิดขึ้นแล้วโดยชอบธรรม ไม่ได้เพียงใด เราจักยังไม่ปรินิพพานเพียงนั้น ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็บัดนี้ อุบาสิกาสาวิกาของพระผู้มีพระภาค เป็นผู้ฉลาด ได้รับแนะนำดีแล้ว ถึงความแกล้วกล้า ใคร่ความเกษมจากโยคะ ทรงธรรม เป็นพหูสูต ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ปฏิบัติชอบ ประพฤติตามธรรม เรียนอาจริยวาทของตนแล้ว บอก แสดง บัญญัติ แต่งตั้ง เปิดเผย จำแนก ย่อมกระทำให้ง่าย แสดงธรรมมีปาฏิหาริย์ย่ำยีด้วยดีซึ่งปรัปปวาทที่เกิดขึ้นแล้วโดยชอบธรรม ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ บัดนี้ ขอพระผู้มีพระภาคเสด็จปรินิพพานเถิด ขอพระสุคตเจ้าเสด็จปรินิพพานเถิด บัดนี้เป็นกาลควรปรินิพพานของพระผู้มีพระภาค ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็พระผู้มีพระภาคตรัสพระดำรัสนี้ไว้ว่า ดูกรมารผู้มีบาป พรหมจรรย์ของเรานี้จักยังไม่เจริญ แพร่หลาย กว้างขวาง คนส่วนมากยังไม่รู้ทั่วถึง ยังไม่แน่นหนา เทวดาและมนุษย์ทั้งหลายยังไม่ประกาศดีแล้ว เพียงใด เราจักไม่ปรินิพพานเพียงนั้น บัดนี้ พรหมจรรย์ของพระผู้มีพระภาคเจริญแพร่หลาย กว้างขวาง คนส่วนมากรู้ทั่วถึง แน่นหนา เทวดาและมนุษย์ทั้งหลายประกาศดีแล้ว ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ บัดนี้ ขอพระผู้มีพระภาคเสด็จปรินิพพานเถิด ขอพระสุคตเจ้าเสด็จปรินิพพานเถิด บัดนี้เป็นกาลควรปรินิพพานของพระผู้มีพระภาค ฯ

[๑๓๑] เมื่อมารกราบทูลอย่างนี้แล้ว พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกะมารผู้มีบาปนั้นว่า ดูกรมารผู้มีบาป ท่านจงเป็นผู้ขวนขวายน้อยเถิด ไม่นานนักตถาคตจักปรินิพพาน แต่นี้ล่วงไป ๓ เดือน ตถาคตจักปรินิพพาน ครั้งนั้นแล พระผู้มีพระภาคมีพระสติสัมปชัญญะทรงปลงอายุสังขาร ณ ปาวาลเจดีย์ ก็เมื่อพระผู้มีพระภาคทรงปลงอายุสังขารแล้ว แผ่นดินใหญ่หวั่นไหว น่าพึงกลัว โลมชาติชูชัน และกลองทิพย์ก็บันลือลั่น ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้วได้ทรงเปล่งอุทานนี้ในเวลานั้นว่า

มุนีได้ปลงเครื่องปรุงแต่งภพอันเป็นเหตุสมภพทั้งที่ชั่งได้และ
ชั่งไม่ได้ ยินดีแล้วในภายใน มีจิตตั้งมั่น ได้ทำลายกิเลสที่
เกิดในตนเหมือนทหารทำลายเกราะ ฉะนั้น ฯ

จบสูตรที่ ๑

๒. ปฏิสัลลานสูตร

[๑๓๒] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ ปุพพารามปราสาทของนางวิสาขามิคารมารดา ใกล้พระนครสาวัตถี ก็สมัยนั้นแล ในเวลาเย็น พระผู้มีพระภาคเสด็จออกจากที่เร้น ประทับนั่งอยู่ภายนอกซุ้มประตู ลำดับนั้นแล พระเจ้าปเสนทิโกศลเสด็จเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ทรงถวายบังคมพระผู้มีพระภาคแล้ว ประทับนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ก็สมัยนั้น ชฎิล ๗ คน นิครนถ์ ๗ คน อเจลก ๗ คน เอกสาฏก ๗ คน และปริพาชก ๗ คน มีขนรักแร้และเล็บงอกยาว หาบบริขารหลายอย่าง เดินผ่านไปในที่ไม่ไกลพระผู้มีพระภาค พระเจ้าปเสนทิโกศลได้ทอดพระเนตรเห็นชฎิล ๗ คน นิครนถ์ ๗ คน อเจลก ๗ คน เอกสาฏก ๗ คน และปริพาชก ๗ คนเหล่านั้น ผู้มีขนรักแร้และเล็บงอกยาว หาบบริขารหลายอย่าง เดินผ่านไปในที่ไม่ไกลพระผู้มีพระภาค ครั้นแล้วทรงลุกจากอาสนะ ทรงกระทำผ้าห่มเฉวียงบ่าข้างหนึ่งแล้วทรงคุกพระชานุมณฑลเบื้องขวาลงที่แผ่นดิน ทรงประนมอัญชลีไปทางที่ชฎิล ๗ คน นิครนถ์ ๗ คน อเจลก ๗ คน เอกสาฏก ๗ คน และปริพาชก ๗ คนแล้ว ทรงประกาศพระนาม ๓ ครั้งว่า ข้าแต่ท่านผู้เจริญทั้งหลาย ข้าพเจ้าคือ พระเจ้าปเสนทิโกศล ข้าแต่ท่านผู้เจริญทั้งหลาย ข้าพเจ้าคือพระเจ้าปเสนทิโกศล ข้าแต่ท่านผู้เจริญทั้งหลาย ข้าพเจ้าคือพระเจ้าปเสนทิโกศล ลำดับนั้นแล เมื่อชฎิล ๗ คน นิครนถ์ ๗ คน อเจลก ๗ คน เอกสาฏก ๗ คน และปริพาชก ๗ คนเหล่านั้นหลีกไปแล้วไม่นาน พระเจ้าปเสนทิโกศลเสด็จเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ทรงถวายบังคมพระผู้มีพระภาคแล้ว ประทับนั่ง ณ ที่ควรส่วน

ข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็ท่านเหล่านั้น เป็นคนหนึ่งในจำนวนพระอรหันต์หรือในจำนวนท่านผู้บรรลุอรหัตตมรรคในโลก ฯ

[๑๓๓] พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรมหาบพิตร มหาบพิตรเป็นคฤหัสถ์บริโภคกาม ทรงครองฆราวาสอันคับคั่งด้วยพระโอรสและพระมเหสีอยู่ ทรงใช้สอยผ้าแคว้นกาสีและจันทน์อยู่ ทรงทัดทรงดอกไม้ ของหอม และเครื่องประเทืองผิวอยู่ ทรงยินดีเงินและทองอยู่ ยากที่จะทรงทราบได้ว่า ท่านเหล่านี้เป็นพระอรหันต์ หรือว่าท่านเหล่านี้บรรลุอรหัตตมรรค ฯ

๑. ดูกรมหาบพิตร ศีล พึงทราบได้ด้วยการอยู่ร่วมกัน และศีลนั้นแล พึงทราบได้โดยกาลนาน ไม่ใช่โดยกาลนิดหน่อย เมื่อมนสิการพึงทราบได้ ไม่มนสิการไม่พึงทราบ ผู้มีปัญญาพึงทราบได้ ผู้มีปัญญาทรามไม่พึงทราบ ฯ

๒. ความเป็นผู้สะอาด พึงทราบได้ด้วยการปราศรัย และความเป็นผู้สะอาดนั้นแลพึงทราบได้โดยกาลนาน ไม่ใช่โดยกาลนิดหน่อย มนสิการพึงทราบได้ ไม่มนสิการไม่พึงทราบ ผู้มีปัญญาพึงทราบได้ ผู้มีปัญญาทรามไม่พึงทราบ ฯ

๓. กำลังใจ พึงทราบได้ในเพราะอันตราย และกำลังใจนั้นแลพึงทราบได้โดยกาลนาน ไม่ใช่โดยการนิดหน่อย มนสิการพึงทราบได้ ไม่มนสิการไม่พึงทราบ ผู้มีปัญญาพึงทราบได้ ผู้มีปัญญาทรามไม่พึงทราบ ฯ

๔. ปัญญา พึงทราบได้ด้วยการสนทนา ก็ปัญญานั้นแลพึงทราบได้โดยกาลนาน ไม่ใช่โดยการนิดหน่อย มนสิการพึงทราบได้ ไม่มนสิการไม่พึงทราบ ผู้มีปัญญาพึงทราบได้ ผู้มีปัญญาทรามไม่พึงทราบ ฯ

[๑๓๔] ป. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ น่าอัศจรรย์ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ไม่เคยมีมา พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระดำรัสนี้ว่า ดูกรมหาบพิตร มหาบพิตรเป็นคฤหัสถ์บริโภคกาม ทรงครองฆราวาสอันคับคั่งด้วยพระโอรสและพระมเหสีอยู่ ทรงใช้สอยผ้าแคว้นกาสีและจันทน์อยู่ ทรงทัดทรงดอกไม้ ของหอม และเครื่องประเทืองผิวอยู่ ทรงยินดีเงินและทองอยู่ ยากที่จะรู้ได้ว่า ท่านเหล่านั้นเป็นพระอรหันต์ หรือว่าท่านเหล่านี้บรรลุอรหัตตมรรค ดูกรมหาบพิตร ศีล พึงทราบได้ด้วยการอยู่ร่วมกัน และศีลนั้นแลพึงทราบได้โดยกาลนาน ไม่ใช่โดยกาลนิดหน่อย มนสิการพึงทราบได้ ไม่มนสิการไม่พึงทราบ ผู้มีปัญญาพึงทราบได้ ผู้มีปัญญาทรามไม่พึงทราบ ความเป็นผู้สะอาด พึงทราบได้ด้วยการปราศรัย และความเป็นผู้สะอาดนั้นแลพึงทราบได้โดยกาลนาน ไม่ใช่โดยกาลนิดหน่อย มนสิการพึงทราบได้ ไม่มนสิการไม่พึงทราบ ผู้มีปัญญาพึงทราบได้ ผู้มีปัญญาทรามไม่พึงทราบ กำลังใจ พึงทราบได้ในเพราะอันตราย และกำลังใจนั้นแลพึงทราบได้โดยกาลนาน ไม่ใช่โดยกาลนิดหน่อย มนสิการพึงทราบได้ ไม่มนสิการ

ไม่พึงทราบ ผู้มีปัญญาพึงทราบได้ ผู้มีปัญญาทรามไม่พึงทราบ ปัญญาพึงทราบได้ด้วยการสนทนา และปัญญานั้นแลพึงทราบได้โดยกาลนาน ไม่ใช่โดยนิดหน่อย มนสิการพึงทราบได้ ไม่มนสิการไม่พึงทราบ ผู้มีปัญญาพึงทราบได้ ผู้มีปัญญาทรามไม่พึงทราบ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พวกราชบุรุษปลอมตัวเป็นนักบวชเที่ยวสอดแนมของหม่อมฉันเหล่านี้ ตรวจตราชนบทแล้วกลับมา พวกเขาตรวจตราก่อน หม่อมฉันจักตรวจตราภายหลัง ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ บัดนี้ พวกเขาลอยธุลีและมลทินแล้ว อาบดีแล้ว ไล้ทาดีแล้ว ปลงผมและหนวดแล้ว นุ่งผ้าขาว ผู้อิ่มเอิบพรั่งพร้อมด้วยกามคุณ ๕ บำเรอตนอยู่ ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ได้ทรงเปล่งอุทานนี้ในเวลานั้นว่า

บรรพชิตไม่ควรพยายามในบาปกรรมทั่วไป ไม่ควรเป็นคนใช้ของผู้อื่น ไม่ควรอาศัยผู้อื่นเป็นอยู่ ไม่ควรแสดงธรรมเพื่อประโยชน์แต่ทรัพย์นั้นๆ ฯ

จบสูตรที่ ๒

๓. อาหุสูตร

[๑๓๕] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี ก็สมัยนั้นแล พระผู้มีพระภาคประทับนั่งทรงพิจารณาอกุศลบาปธรรมเป็นอันมากที่พระองค์ทรงละได้แล้ว และกุศลธรรมเป็นอันมากที่ถึงความเจริญบริบูรณ์ ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบอกุศลบาปธรรมเป็นอันมากที่พระองค์ทรงละได้แล้ว และกุศลธรรมเป็นอันมากที่ถึงความเจริญบริบูรณ์ จึงทรงเปล่งอุทานนี้ในเวลานั้นว่า

สิ่งทั้งปวงได้มีแล้วในกาลก่อน ไม่มีแล้วในกาลนั้น สิ่งทั้งปวงไม่มีแล้วในกาลก่อน ได้มีแล้วในกาลนั้น ไม่มีแล้วจักไม่มี และย่อมไม่มีในบัดนี้ ฯ

จบสูตรที่ ๓

๔. กิรสูตรที่ ๑

[๑๓๖] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี ก็สมัยนั้นแล สมณะ พราหมณ์ปริพาชกมากด้วยกัน ผู้มีลัทธิต่างๆ กัน มีทิฐิต่างกัน มีความพอใจต่างกัน มีความชอบใจต่างกัน อาศัยทิฐินิสัยต่างกัน อาศัยอยู่ในพระนครสาวัตถี สมณ-

*พราหมณ์พวกหนึ่ง มีวาทะอย่างนี้ มีทิฐิอย่างนี้ว่า

๑. โลกเที่ยง นี้แหละจริง อื่นเปล่า ฯ

ส่วนสมณพราหมณ์อีกพวกหนึ่งมีวาทะอย่างนี้ มีทิฐิอย่างนี้ว่า

๒. โลกไม่เที่ยง นี้แหละจริง อื่นเปล่า ฯ

สมณพราหมณ์พวกหนึ่งมีวาทะอย่างนี้ มีทิฐิอย่างนี้ว่า

๓. โลกมีที่สุด ...

๔. โลกไม่มีที่สุด ...

๕. ชีพอันนั้น สรีระก็อันนั้น ...

๖. ชีพเป็นอื่น สรีระก็เป็นอื่น ...

๗. สัตว์เบื้องหน้าแต่ตายแล้ว ย่อมเป็นอีก ...

๘. สัตว์เบื้องหน้าแต่ตายแล้ว ย่อมไม่เป็นอีก ...

๙. สัตว์เบื้องหน้าแต่ตายแล้ว ย่อมเป็นอีกก็มี ย่อมไม่เป็นอีกก็มี นี้แหละจริง อื่นเปล่า ฯ

สมณพราหมณ์พวกหนึ่งมีวาทะอย่างนี้ มีทิฐิอย่างนี้ว่า

๑๐. สัตว์เบื้องหน้าแต่ตายแล้ว ย่อมเป็นอีกก็หามิได้ ย่อมไม่เป็นอีกก็หามิได้ นี้แหละจริง อื่นเปล่า ฯ

สมณพราหมณ์เหล่านั้นเกิดบาดหมางกัน ทะเลาะกัน วิวาทกัน ทิ่มแทงกันและกันด้วยหอกคือปากว่า ธรรมเป็นเช่นนี้ ธรรมไม่เป็นเช่นนี้ ธรรมไม่เป็นเช่นนี้ ธรรมเป็นเช่นนี้ ฯ

[๑๓๗] ครั้งนั้นเป็นเวลาเช้า ภิกษุมากด้วยกัน นุ่งแล้วถือบาตรและจีวรเข้าไปบิณฑบาตยังพระนครสาวัตถี ครั้นเที่ยวบิณฑบาตในพระนครสาวัตถี กลับจากบิณฑบาตรภายหลังภัตแล้วเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมแล้ว นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอประทานพระวโรกาส สมณะ พราหมณ์ ปริพาชกมากด้วยกัน ผู้มีลัทธิต่างๆ กัน มีทิฐิต่างกัน มีความพอใจต่างกัน มีความชอบใจต่างกัน อาศัยทิฐินิสัยต่างกัน อาศัยอยู่ในพระนครสาวัตถี สมณพราหมณ์พวกหนึ่งมีวาทะอย่างนี้ มีทิฐิอย่างนี้ว่า โลกเที่ยง นี้แหละจริง ... ธรรมเป็นเช่นนี้ ธรรมไม่เป็นเช่นนี้ ธรรมไม่เป็นเช่นนี้ ธรรมเป็นเช่นนี้ พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย อัญญเดียรถีย์เป็นคนบอด ไม่มีจักษุ ไม่รู้จักประโยชน์ ไม่รู้จักความฉิบหายใช่ประโยชน์ ไม่รู้จักธรรมไม่รู้จักสภาพมิใช่ธรรม เมื่อไม่รู้จักประโยชน์ ไม่รู้จักความฉิบหายใช่ประโยชน์ ไม่รู้จักธรรม ไม่รู้จักสภาพมิใช่ธรรม ก็บาดหมางกัน ทะเลาะกัน วิวาทกัน ทิ่มแทงกันและกันด้วยหอกคือปากว่า ธรรมเป็นเช่นนี้ ธรรมไม่เป็นเช่นนี้ ธรรมไม่เป็นเช่นนี้ ธรรมเป็นเช่นนี้ ฯ

[๑๓๘] ดูกรภิกษุทั้งหลาย เรื่องเคยมีมาแล้ว ในพระนครสาวัตถีนี้แล มีพระราชาพระองค์หนึ่ง ครั้งนั้นแล พระราชาพระองค์นั้นตรัสเรียกบุรุษคนหนึ่งมาสั่งว่า ดูกรบุรุษผู้เจริญ นี่แน่ะเธอ คนตาบอดในพระนครสาวัตถีมีประมาณเท่าใด ท่านจงบอกให้คนตาบอดเหล่านั้นทั้งหมดมาประชุมร่วมกัน บุรุษนั้นทูลรับพระราชดำรัสแล้ว พาคนตาบอดในพระนครสาวัตถีทั้งหมดเข้าไปเฝ้าพระราชาถึงที่ประทับ ครั้นแล้วได้กราบบังคมทูลพระราชาพระองค์นั้นว่า ขอเดชะ พวกคนตาบอดในพระนครสาวัตถีมาประชุมกันแล้ว พระพุทธเจ้าข้า พระราชาพระองค์นั้นตรัสว่า แนะพนาย ถ้าอย่างนั้น ท่านจงแสดงช้างแก่พวกคนตาบอดเถิด บุรุษนั้นทูลรับพระราชดำรัสแล้วแสดงช้างแก่พวกคนตาบอด คือ แสดงศีรษะช้างแก่คนตาบอดพวกหนึ่งว่า ช้างเป็นเช่นนี้ แสดงหูช้างแก่คนตาบอดพวกหนึ่งว่า ช้างเป็นเช่นนี้ แสดงงาช้างแก่คนตาบอดพวกหนึ่งว่า ช้างเป็นเช่นนี้ แสดงงวงช้างแก่คนตาบอดพวกหนึ่งว่า ช้างเป็นเช่นนี้ แสดงตัวช้างแก่คนตาบอดพวกหนึ่งว่า ช้างเป็นเช่นนี้ แสดงเท้าช้างแก่คนตาบอดพวกหนึ่งว่า ช้างเป็นเช่นนี้ แสดงหลังช้างแก่คนตาบอดพวกหนึ่งว่า ช้างเป็นเช่นนี้ แสดงโคนหางช้างแก่คนตาบอดพวกหนึ่งว่า ช้างเป็นเช่นนี้ แสดงปลายหางช้างแก่คนตาบอดพวกหนึ่งว่า ช้างเป็นเช่นนี้ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ลำดับนั้นแล บุรุษนั้น ครั้นแสดงช้างแก่พวกคนตาบอดแล้ว เข้าไปเฝ้าพระราชาพระองค์นั้นถึงที่ประทับ ครั้นแล้วได้กราบทูลว่า ขอเดชะ คนตาบอดเหล่านั้นเห็นช้างแล้วแล บัดนี้ ขอใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทจงทรงสำคัญเวลาอันควรเถิด พระเจ้าข้า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ลำดับนั้นแล พระ-*ราชาพระองค์นั้นเสด็จเข้าไปถึงที่คนตาบอดเหล่านั้น ครั้นแล้วได้ตรัสถามว่า ดูกรคนตาบอดทั้งหลาย พวกท่านได้เห็นช้างแล้วหรือ คนตาบอดเหล่านั้น กราบทูลว่า ขอเดชะ ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายได้เห็นแล้ว พระเจ้าข้า ฯ

รา. ดูกรคนตาบอดทั้งหลาย ท่านทั้งหลายกล่าวว่า ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายได้เห็นช้างแล้ว ดังนี้ ช้างเป็นเช่นไร ฯ

คนตาบอดพวกที่ได้ลูบคลำศีรษะช้าง ได้กราบทูลอย่างนี้ว่า ขอเดชะ ช้างเป็นเช่นนี้ คือ เหมือนหม้อ พระเจ้าข้า คนตาบอดพวกที่ได้ลูบคลำหูช้าง ได้กราบทูลอย่างนี้ว่า ขอเดชะ ช้างเป็นเช่นนี้ คือ เหมือนกะด้ง พระเจ้าข้า คนตาบอดพวกที่ได้ลูบคลำงาช้างได้กราบทูลอย่างนี้ว่า ขอเดชะ ช้างเป็นเช่นนี้ คือ เหมือนผาล พระเจ้าข้า คนตาบอดพวกที่ได้ลูบคลำงวงช้างได้กราบทูลอย่างนี้ว่า ขอเดชะ ช้างเป็นเช่นนี้ คือ เหมือนงอนไถ พระเจ้าข้า คนตาบอดพวกที่ได้ลูบคลำตัวช้างได้กราบทูลอย่างนี้ว่า ขอเดชะ ช้างเป็นเช่นนี้ คือ เหมือนฉางข้าว พระเจ้าข้า คนตาบอดพวกที่ได้ลูบคลำเท้าช้างได้กราบทูลอย่างนี้ว่า ขอเดชะ ช้างเป็นเช่นนี้ คือ เหมือนเสา พระเจ้าข้า คนตาบอดพวกที่ได้ลูบคลำ

หลังช้างได้กราบทูลว่าอย่างนี้ ขอเดชะ ช้างเป็นเช่นนี้ คือ เหมือนครกตำข้าว พระเจ้าข้า คนตาบอดพวกที่ได้ลูบคลำโคนหางช้างได้กราบทูลอย่างนี้ว่า ขอเดชะ ช้างเป็นเช่นนี้ คือ เหมือนสาก พระเจ้าข้า คนตาบอดพวกที่ได้ลูบคลำปลายหางช้าง ได้กราบทูลอย่างนี้ว่า ขอเดชะ ช้างเป็นเช่นนี้ คือ เหมือนไม้กวาด พระเจ้าข้า คนตาบอดเหล่านั้นได้ทุ่มเถียงกันและกันว่า ช้างเป็นเช่นนี้ ช้างไม่ใช่เป็นเช่นนี้ ช้างไม่ใช่เป็นเช่นนี้ ช้างเป็นเช่นนี้ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็พระราชาพระองค์นั้นได้ทรงมีพระทัยชื่นชมเพราะเหตุนั้นแล ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ฉันนั้นเหมือนกันแล พวกอัญญเดียรถีย์ปริพาชก เป็นคนบอด ไม่มีจักษุ ย่อมไม่รู้จักประโยชน์ ไม่รู้จักความฉิบหายใช่ประโยชน์ ไม่รู้จักธรรม ไม่รู้จักสภาพมิใช่ธรรม เมื่อไม่รู้จักประโยชน์ ไม่รู้จักความฉิบหายใช่ประโยชน์ ไม่รู้จักธรรม ไม่รู้จักสภาพมิใช่ธรรม ก็บาดหมางกัน ทะเลาะกัน วิวาทกัน ทิ่มแทงกันและกันด้วยหอกคือปากว่า ธรรมเป็นเช่นนี้ ธรรมไม่เป็นเช่นนี้ ธรรมไม่เป็นเช่นนี้ ธรรมเป็นเช่นนี้ ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ทรงเปล่งอุทานนี้ในเวลานั้นว่า

ได้ยินว่า สมณพราหมณ์พวกหนึ่งย่อมข้องอยู่ เพราะทิฐิ
ทั้งหลายอันหาสาระมิได้เหล่านี้ ชนทั้งหลายผู้เห็นโดยส่วน
เดียว ถือผิดซึ่งทิฐินิสัยนั้น ย่อมวิวาทกัน ฯ

จบสูตรที่ ๔

๕. กิรสูตรที่ ๒

[๑๓๕] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

[๑๓๕] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี ก็สมัยนั้นแล สมณะ พราหมณ์ปริพาชกมากด้วยกัน ผู้มีลัทธิต่างๆ กัน มีทิฐิต่างกัน มีความพอใจต่างกัน มีความชอบใจต่างกัน อาศัยทิฐินิสัยต่างกัน อาศัยอยู่ในพระนครสาวัตถี สมณ-*พราหมณ์พวกหนึ่งมีวาทะอย่างนี้ มีทิฐิอย่างนี้ว่า

๑. ตนและโลกเที่ยง นี้แหละจริง อื่นเปล่า ฯ

สมณพราหมณ์พวกหนึ่งมีวาทะอย่างนี้ มีทิฐิอย่างนี้ว่า

๒. ตนและโลกไม่เที่ยง นี้แหละจริง อื่นเปล่า ฯ

สมณพราหมณ์พวกหนึ่งมีวาทะอย่างนี้ มีทิฐิอย่างนี้ว่า

๓. ตนและโลกเที่ยงก็มี ไม่เที่ยงก็มี ... ฯ

๔. ตนและโลกเที่ยงก็มิใช่ ไม่เที่ยงก็มิใช่ ... ฯ

๕. ตนและโลกอันตนเองสร้างสรร ... ฯ

๖. ตนและโลกอันผู้อื่นสร้างสรร ... ฯ

๗. ตนและโลกอันตนเองสร้างสรรก็มี อันผู้อื่นสร้างสรรก็มี ... ฯ

๘. ตนและโลกเกิดขึ้นลอยๆ ตนเองสร้างสรรก็หามิได้ ผู้อื่นสร้างสรรก็หามิได้ ... ฯ

๙. ตนและโลกยั่งยืน มีทั้งสุขและทุกข์ ... ฯ

๑๐. ตนและโลกไม่ยั่งยืน มีทั้งสุขและทุกข์ ... ฯ

๑๑. ตนและโลกมีทั้งสุขและทุกข์ ยั่งยืนก็มี ไม่ยั่งยืนก็มี ... ฯ

๑๒. ตนและโลกมีทั้งสุขและทุกข์ ยั่งยืนก็หามิได้ ไม่ยั่งยืนก็หามิได้ ... ฯ

๑๓. ตนและโลกมีทั้งสุขและทุกข์ ตนเองสร้าง ... ฯ

๑๔. ตนและโลกมีทั้งสุขและทุกข์ ผู้อื่นสร้างสรร นี้แหละจริง อื่นเปล่า ฯ

สมณพราหมณ์พวกหนึ่งมีวาทะอย่างนี้ มีทิฐิอย่างนี้ว่า

๑๕. ตนและโลกมีทั้งสุขและทุกข์ ตนเองสร้างสรรก็มี ผู้อื่นสร้างสรรก็มี นี้แหละจริง อื่นเปล่า ฯ

สมณพราหมณ์พวกหนึ่งมีวาทะอย่างนี้ มีทิฐิอย่างนี้ว่า

๑๖. ตนและโลกมีทั้งสุขและทุกข์ เกิดขึ้นลอยๆ ตนเองสร้างสรรก็หามิได้ ผู้อื่นสร้างสรรก็หามิได้ นี้แหละจริง อื่นเปล่า ฯ

สมณพราหมณ์เหล่านั้นบาดหมางกัน ทะเลาะกัน วิวาทกัน ทิ่มแทงกันและกันด้วยหอกคือปากว่า ธรรมเป็นเช่นนี้ ธรรมไม่เป็นเช่นนี้ ธรรมไม่เป็นเช่นนี้ ธรรมเป็นเช่นนี้ ฯ

[๑๔๐] ครั้งนั้นแล เวลาเช้า ภิกษุมากด้วยกัน นุ่งแล้วถือบาตรและจีวรเข้าไปบิณฑบาตยังพระนครสาวัตถี ครั้นเที่ยวบิณฑบาตในพระนครสาวัตถีกลับจากบิณฑบาตภายหลังภัตแล้วเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมแล้ว นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอประทานพระวโรกาส สมณะ พราหมณ์ ปริพาชก มากด้วยกัน ผู้มีลัทธิต่างๆ กัน มีทิฐิต่างกัน มีความพอใจต่างกัน อาศัยทิฐินิสัยต่างกัน อาศัยอยู่ในพระนครสาวัตถี สมณพราหมณ์พวกหนึ่งมีวาทะอย่างนี้ มีทิฐิอย่างนี้ว่า ตนและโลกเที่ยง นี้แหละจริง อื่นเปล่า ฯลฯ ธรรมเป็นเช่นนี้ ธรรมไม่เป็นเช่นนี้ ธรรมไม่เป็นเช่นนี้ ธรรมเป็นเช่นนี้ พระเจ้าข้า ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย อัญญเดียรถีย์ปริพาชกเป็นคนบอด ไม่มีจักษุ ย่อมไม่รู้จักประโยชน์ ไม่รู้จักความฉิบหายใช่ประโยชน์ ไม่รู้จักธรรม ไม่รู้จักสภาพมิใช่ธรรม เมื่อไม่รู้จักประโยชน์ ไม่รู้จักความฉิบหายใช่ประโยชน์ ไม่รู้จักธรรม ไม่รู้จักสภาพมิใช่ธรรม ก็บาดหมางกัน ทะเลาะกัน

วิวาทกัน ทิ่มแทงกันและกันอยู่ด้วยหอกคือปากว่า ธรรมเป็นเช่นนี้ ธรรมไม่เป็นเช่นนี้ ธรรมไม่เป็นเช่นนี้ ธรรมเป็นเช่นนี้ ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ทรงเปล่งอุทานนี้ในเวลานั้นว่า

ได้ยินว่า สมณพราหมณ์พวกหนึ่งข้องอยู่ในทิฐินิสัยเหล่านี้
ยังไม่ถึงนิพพานเป็นที่หยั่งลงเทียว ย่อมจบอยู่ในระหว่างแล ฯ

จบสูตรที่ ๕

๖. ติตถสูตร

[๑๔๑] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี ก็สมัยนั้นแล สมณะ พราหมณ์ปริพาชกมากด้วยกัน ผู้มีลัทธิต่างๆ กัน มีทิฐิต่างกัน มีความพอใจต่างกัน มีความชอบใจต่างกัน อาศัยทิฐินิสัยต่างกัน อาศัยอยู่ในพระนครสาวัตถี สมณพราหมณ์พวกหนึ่งมีวาทะอย่างนี้ มีทิฐิอย่างนี้ว่า ตนและโลกเที่ยง นี้แหละจริง อื่นเปล่า สมณพราหมณ์พวกหนึ่งมีวาทะอย่างนี้ มีทิฐิอย่างนี้ว่า ตนและโลกไม่เที่ยง นี้แหละจริง อื่นเปล่า ... ธรรมเป็นเช่นนี้ ธรรมไม่เป็นเช่นนี้ ธรรมไม่เป็นเช่นนี้ ธรรมเป็นเช่นนี้ ฯ

[๑๔๒] ลำดับนั้นแล เป็นเวลาเช้า ภิกษุหลายรูปนุ่งแล้วถือบาตรและจีวร เข้าไปบิณฑบาตยังพระนครสาวัตถี เที่ยวบิณฑบาตไปในพระนครสาวัตถี กลับจากบิณฑบาตภายหลังภัตแล้ว เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคแล้ว นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ สมณะ พราหมณ์ ปริพาชกมากด้วยกัน มีลัทธิต่างๆ กัน มีทิฐิต่างๆ กัน มีความพอใจต่างๆ กัน มีความชอบใจต่างๆ กัน อาศัยทิฐินิสัยต่างๆ กัน อาศัยอยู่ในพระนครสาวัตถีนี้ สมณพราหมณ์พวกหนึ่งมีวาทะอย่างนี้ มีทิฐิอย่างนี้ว่า ตนและโลกเที่ยง นี้แหละจริง อื่นเปล่า สมณพราหมณ์พวกหนึ่งมีวาทะอย่างนี้ มีทิฐิอย่างนี้ว่า ตนและโลกไม่เที่ยง นี้แหละจริง อื่นเปล่า ... ธรรมเป็นเช่นนี้ ธรรมไม่เป็นเช่นนี้ ธรรมไม่เป็นเช่นนี้ ธรรมเป็นเช่นนี้ ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย อัญญเดียรถีย์ปริพาชกเป็นคนบอด ไม่มีจักษุ ย่อมไม่รู้จักประโยชน์ ไม่รู้จักความฉิบหายใช่ประโยชน์ ไม่รู้จักธรรม ไม่รู้จักสภาพมิใช่ธรรม เมื่อไม่รู้จักประโยชน์ ไม่รู้จักความฉิบหายมิใช่ประโยชน์ ไม่รู้จักธรรม ไม่รู้จักสภาพมิใช่ธรรม ก็บาดหมางกัน ทะเลาะกัน วิวาทกัน พูดจาทิ่มแทงกันและกันด้วยหอกคือปากว่า ธรรมเป็นเช่นนี้ ธรรมไม่เป็นเช่นนี้ ธรรมไม่เป็นเช่นนี้ ธรรมเป็นเช่นนี้ ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ทรงเปล่งอุทานนี้ในเวลานั้นว่า

หมู่สัตว์นี้ขวนขวายแล้วในทิฐิว่า ตนและโลกเราสร้างสรร
ประกอบด้วยทิฐิว่า ตนและโลกผู้อื่นสร้างสรร สมณพราหมณ์
พวกหนึ่ง ไม่รู้จริงซึ่งทิฐินั้น ไม่ได้เห็นทิฐินั้นว่าเป็นลูกศร
ก็เมื่อผู้พิจารณาเห็นอยู่ซึ่งความเห็นอันวิปริตนั้นว่าเป็นดุจลูกศร
ความเห็นว่าเราสร้างสรรย่อมไม่ปรากฏแก่ผู้นั้น ความเห็นว่า
ผู้อื่นสร้างสรร ย่อมไม่ปรากฏแก่ผู้นั้น หมู่สัตว์นี้ประกอบ
แล้วด้วยมานะ มีมานะเป็นเครื่องร้อยรัด ถูกมานะผูกพันไว้
แล้ว กระทำความขวนขวายในเพราะทิฐิทั้งหลาย ย่อมไม่
ล่วงพ้นสงสารไปได้ ฯ

จบสูตรที่ ๖

๗. สุภูติสูตร

[๑๔๓] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี ก็สมัยนั้นแล ท่านพระสุภูตินั่งคู้บัลลังก์ ตั้งกายตรง เข้าสมาธิอันไม่มีวิตกอยู่ในที่ไม่ไกลพระผู้มีพระภาค พระผู้มีพระภาคได้ทรงเห็นท่านพระสุภูติ นั่งคู้บัลลังก์ ตั้งกายตรง เข้าสมาธิอันไม่มีวิตกอยู่ในที่ไม่ไกล ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ทรงเปล่งอุทานนี้ในเวลานั้นว่า

ผู้ใดกำจัดวิตกทั้งหลายได้แล้ว ถอนขึ้นด้วยดีแล้วไม่มีส่วน
เหลือในภายใน ผู้นั้นล่วงกิเลสเครื่องข้องได้แล้ว มีความ
สำคัญนิพพานอันเป็นอรูป ล่วงโยคะ ๔ ได้แล้ว ย่อมไม่
กลับมาสู่ชาติ ฯ

จบสูตรที่ ๗

๘. คณิกาสูตร

[๑๔๔] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเวฬุวันกลันทกนิวาป-*สถาน ใกล้พระนครราชคฤห์ ก็สมัยนั้นแล ในพระนครราชคฤห์ มีนักเลง ๒ พวก เป็นผู้กำหนัด มีจิตปฏิพัทธ์ในหญิงแพศยาคนหนึ่ง เกิดความบาดหมางกัน ทะเลาะกัน วิวาทกัน ประหัตประหารกันและกัน ด้วยฝ่ามือบ้าง ด้วยก้อนดินบ้าง ด้วยท่อนไม้บ้าง ด้วยศาตราบ้าง นักเลงเหล่านั้นถึงความตายในที่นั้นบ้าง

ถึงความทุกข์ปางตายบ้าง ครั้งนั้นแล เป็นเวลาเช้าภิกษุมากด้วยกัน นุ่งแล้ว ถือบาตรและจีวรเข้าไปบิณฑบาตยังพระนครราชคฤห์ ครั้นเที่ยวบิณฑบาตในพระนครราชคฤห์ กลับจากบิณฑบาตภายหลังภัตแล้ว เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค ถึงที่ประทับ ถวายบังคมแล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอประทานพระวโรกาส ในพระนครราชคฤห์ มีนักเลง ๒ พวก เป็นผู้กำหนัด มีจิตปฏิพัทธ์ในหญิงแพศยาคนหนึ่ง ... ถึงความตายในที่นั้นบ้าง ถึงความทุกข์ปางตายบ้าง พระเจ้าข้า ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ทรงเปล่งอุทานนี้ในเวลานั้นว่า

เบญจกามคุณ ที่บุคคลถึงแล้วและที่บุคคลจะพึงถึง ทั้งสอง
นี้เกลื่อนกล่นแล้วด้วยธุลี คือ ราคะ แต่บุคคลผู้เร่าร้อน
สำเหนียกตามอยู่ อนึ่ง การศึกษาอันเป็นสาระ ศีล พรต ชีวิต
พรหมจรรย์ การอุปัฏฐากอันเป็นสาระ นี้เป็นส่วนสุดที่ ๑
อนึ่ง การประกอบตนพัวพันด้วยความสุขในกาม ของบุคคลผู้ที่
กล่าวอย่างนี้ว่า โทษในกามไม่มี นี้เป็นส่วนสุดที่ ๒ ส่วนสุด
ทั้งสองนี้เป็นที่เจริญแห่งตัณหาและอวิชชาอย่างนี้ ตัณหาและ
อวิชชาย่อมยังทิฐิให้เจริญ สมณพราหมณ์บางพวกไม่รู้ส่วน
สุดทั้งสองนั้น ย่อมจมอยู่ (ในสงสารด้วยอำนาจการถือมั่น
สัสสตทิฐิ) สมณพราหมณ์บางพวกย่อมแล่นไป (ด้วยอำนาจ
การถือมั่นอุจเฉททิฐิ) ส่วนท่านผู้ที่รู้ส่วนสุดทั้งสองนั้นแล้ว
เป็นผู้ไม่ตกไปในส่วนสุดทั้งสองนั้น และได้สำคัญด้วยการ
ละส่วนสุดทั้งสองนั้น วัฏฏะของท่านผู้ที่ดับไม่มีเชื้อเหล่านั้น
ย่อมไม่มีเพื่อจะบัญญัติ ฯ

จบสูตรที่ ๘

๙. อุปาติสูตร

[๑๔๕] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี ก็สมัยนั้นแล พระผู้มีพระภาคประทับนั่งในที่แจ้งในความมืดมื้อในราตรี เมื่อประทีปน้ำมันลุกโพลงอยู่ ก็สมัยนั้นแล ตัวแมลงเป็นอันมากตกลงรอบๆ ที่ประทีปน้ำมันเหล่านั้น ย่อมถึงความทุกข์ ความพินาศ ความย่อยยับ ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคได้ทรงเห็นตัวแมลงเป็นอันมากเหล่านั้น ตกลงรอบๆ ที่ประทีปน้ำมันเหล่านั้นถึงความทุกข์ ความพินาศ ความย่อยยับ ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ทรงเปล่งอุทานนี้ในเวลานั้นว่า

สมณพราหมณ์พวกหนึ่งย่อมแล่นเลยไป ไม่ถึงธรรมอันเป็นสาระ ย่อมพอกพูนเครื่องผูกใหม่ๆ ตั้งมั่นอยู่ในสิ่งที่ตน เห็นแล้วฟังแล้วอย่างนี้ เหมือนฝูงแมลงตกลงสู่ประทีปน้ำมัน ฉะนั้น ฯ

จบสูตรที่ ๙

๑๐. อุปปัชชันติสูตร

[๑๔๖] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี ครั้งนั้นแล ท่านพระอานนท์เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมแล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระตถาคตอรหันต-*สัมมาสัมพุทธเจ้ายังไม่เสด็จอุบัติขึ้นในโลก เพียงใด พวกอัญญเดียรถีย์ย่อมเป็นผู้อันมหาชนสักการะ เคารพ นับถือ บูชา ยำเกรง และได้จีวร บิณฑบาต เสนาสนะและคิลานปัจจัยเภสัชบริขาร เพียงนั้น แต่เมื่อใด พระตถาคต-*อรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จอุบัติขึ้นในโลก เมื่อนั้น พวกอัญญเดียรถีย์ปริพาชกย่อมเป็นผู้อันมหาชนไม่สักการะ เคารพ นับถือ บูชา ยำเกรง และไม่ได้จีวร บิณฑบาต เสนาสนะและคิลานปัจจัยเภสัชบริขาร ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ บัดนี้ พระผู้มีพระภาคและภิกษุสงฆ์ ย่อมเป็นผู้อันมหาชนสักการะ เคารพ นับถือ บูชา ยำเกรง และได้จีวร บิณฑบาต เสนาสนะและคิลานปัจจัยเภสัชบริขาร พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรอานนท์ จริงอย่างนั้น ดูกรอานนท์ จริงอย่างนั้น ดูกรอานนท์ พระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้ายังไม่เสด็จอุบัติขึ้นในโลกเพียงใด ... แต่เมื่อใดพระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จอุบัติขึ้นในโลก ... ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ทรงเปล่งอุทานนี้ในเวลานั้นว่า

หิงห้อยนั้น ส่งแสงสว่างอยู่ชั่วเวลาพระอาทิตย์ยังไม่ขึ้น เมื่อพระอาทิตย์ขึ้นไปแล้ว หิงห้อยนั้นก็อับแสง และไม่สว่างได้เลย พวกเดียรถีย์สว่างเหมือนหิงห้อยนั้น ตราบเท่าที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้ายังไม่เสด็จอุบัติขึ้นในโลก แต่เมื่อใด พระสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จอุบัติขึ้นในโลก เมื่อนั้น พวกเดียรถีย์และแม้สาวกของพวกเดียรถีย์เหล่านั้นย่อมไม่หมดจด พวกเดียรถีย์ผู้มีทิฐิชั่วย่อมไม่พ้นไปจากทุกข์ ฯ

จบสูตรที่ ๑๐

จบชัจจันธวรรคที่ ๖

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. อายุสมโอสัชชนสูตร ๒. ปฏิสัลลานสูตร ๓. อาหุสูตร ๔. กิร-
*สูตรที่ ๑ ๕. กิรสูตรที่ ๒ ๖. ติตถสูตร ๗. สุภูติสูตร ๘. คณิกาสูตร
๙. อุปาติสูตร ๑๐. อุปปัชชันติสูตร ฯ

อุทาน จูฬวรรคที่ ๗

ภัททิยสูตรที่ ๑

[๑๔๗] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของท่านอนาถปิณฑิกเศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี ก็สมัยนั้นแล ท่านพระสารีบุตรชี้แจงให้ท่านพระลกุณฐกภัททิยะเห็นแจ้ง ให้สมาทาน ให้อาจหาญ ให้ร่าเริง ด้วยธรรมีกถา โดยอเนกปริยาย ครั้งนั้นแล เมื่อท่านพระสารีบุตรชี้แจงให้ท่านพระลกุณฐกภัททิยะเห็นแจ้ง ให้สมาทาน อาจหาญ ร่าเริง ด้วยธรรมีกถา โดยอเนกปริยาย จิตของท่านพระลกุณฐกภัททิยะหลุดพ้นแล้วจากอาสวะเพราะไม่ถือมั่น พระผู้มีพระภาคได้ทรงเห็นท่านพระลกุณฐกภัททิยะผู้อันท่านพระสารีบุตรชี้แจงให้เห็นแจ้ง ให้สมาทาน อาจหาญ ร่าเริง ด้วยธรรมีกถา โดยอเนกปริยาย จิตของท่านพระลกุณฐกภัททิยะหลุดพ้นแล้วจากอาสวะเพราะไม่ถือมั่น ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ทรงเปล่งอุทานนี้ในเวลานั้นว่า

บุคคลผู้พ้นวิเศษแล้วในสิ่งทั้งปวงในเบื้องบนในเบื้องต่ำ ไม่
ตามเห็นว่า นี้เป็นเรา บุคคลพ้นวิเศษแล้วอย่างนี้ ข้ามได้
แล้วซึ่งโอฆะที่ตนยังไม่เคยข้าม เพื่อความไม่เกิดอีก ฯ

จบสูตรที่ ๑

ภัททิยสูตรที่ ๒

[๑๔๘] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของท่านอนาถปิณฑิกเศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี ก็สมัยนั้นแล ท่านพระสารีบุตรสำคัญท่านพระลกุณฐกภัททิยะว่า เป็นพระเสขะ จึงชี้แจงให้เห็นแจ้ง ให้สมาทาน ให้อาจหาญ ให้ร่าเริง ด้วยธรรมีกถา โดยอเนกปริยาย ยิ่งกว่าประมาณ พระผู้มีพระภาคได้ทรงเห็นท่านพระสารีบุตรสำคัญท่านพระลกุณฐกภัททิยะว่า เป็น

พระเสขะ ชี้แจงให้เห็นแจ้ง ให้สมาทาน ให้อาจหาญ ให้ร่าเริง ด้วยธรรมีกถา โดยอเนกปริยาย ยิ่งกว่าประมาณ ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ทรงเปล่งอุทานนี้ในเวลานั้นว่า

บุคคลตัดวัฏฏะได้แล้ว บรรลุถึงนิพพานอันเป็นสถานที่ไม่มีตัณหา ตัณหาที่บุคคลให้เหือดแห้งแล้วย่อมไม่ไหลไป วัฏฏะที่บุคคลตัดได้แล้ว ย่อมไม่เป็นไป นี้แลเป็นที่สุดแห่งทุกข์ ฯ

จบสูตรที่ ๒

๓. กามสูตรที่ ๑

[๑๔๙] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของท่านอนาถปิณฑิกเศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี ก็สมัยนั้นแล มนุษย์ทั้งหลายในพระนครสาวัตถี โดยมากเป็นผู้ข้องแล้วในกามล่วงเวลา เป็นผู้กำหนัดแล้ว ยินดีแล้ว รักใคร่แล้ว หมกมุ่นแล้ว พัวพันแล้ว มัวเมาอยู่ในกามทั้งหลาย ครั้งนั้นแล เป็นเวลาเช้า ภิกษุเป็นอันมากนุ่งแล้ว ถือบาตรและจีวรเข้าไปบิณฑบาตยังพระนครสาวัตถี ครั้นเที่ยวบิณฑบาตไปในพระนครสาวัตถี กลับจากบิณฑบาตในภายหลังภัตแล้ว เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมแล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอประทานพระวโรกาส มนุษย์ทั้งหลายในพระนครสาวัตถี โดยมากเป็นผู้ข้องแล้วในกามล่วงเวลา เป็นผู้กำหนัดแล้ว ยินดีแล้ว รักใคร่แล้ว หมกมุ่นแล้ว พัวพันแล้ว มัวเมาอยู่ในกามทั้งหลาย ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ทรงเปล่งอุทานนี้ในเวลานั้นว่า

สัตว์ทั้งหลายข้องแล้วในกาม ข้องแล้วด้วยกามและธรรม เป็นเครื่องข้อง ไม่เห็นโทษในสังโยชน์ ข้องแล้วด้วยธรรม เป็นเครื่องข้องคือสังโยชน์ พึงข้ามโอฆะอันกว้างใหญ่ไม่ได้เลย ฯ

จบสูตรที่ ๓

กามสูตรที่ ๒

[๑๕๐] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของท่านอนาถปิณฑิกเศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี ก็สมัยนั้นแล มนุษย์ทั้งหลายในพระนครสาวัตถีโดยมากเป็นผู้ข้องแล้วในกามล่วงเวลา เป็นผู้กำหนัดแล้ว ยินดี

แล้ว รักใคร่แล้ว หมกมุ่นแล้ว พัวพันแล้ว มืดมนมัวเมาอยู่ในกามทั้งหลาย ครั้งนั้นแล เป็นเวลาเช้า พระผู้มีพระภาคทรงนุ่งแล้ว ทรงถือบาตรและจีวรเสด็จเข้าไปบิณฑบาตในพระนครสาวัตถี ได้ทรงเห็นพวกมนุษย์ในพระนครสาวัตถีโดยมาก เป็นผู้ข้องแล้วในกามทั้งหลาย กำหนัดแล้ว ยินดีแล้ว รักใคร่แล้ว หมกมุ่นแล้ว พัวพันแล้ว มืดมนมัวเมาอยู่ในกามทั้งหลาย ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ทรงเปล่งอุทานนี้ในเวลานั้นว่า ฯ

สัตว์ทั้งหลายผู้มืดมนเพราะกาม ถูกตัณหาซึ่งเป็นดุจข่าย ปกคลุมไว้แล้ว ถูกเครื่องมุง คือ ตัณหาปกปิดไว้แล้ว ถูกกิเลสมารและเทวปุตตมารผูกพันไว้แล้ว ย่อมไปสู่ชราและมรณะ เหมือนปลาที่ปากไซ เหมือนลูกโคที่ยังดื่มนมไปตามแม่โค ฉะนั้น ฯ

จบสูตรที่ ๔

๕. ลกุณฐกภัททิยสูตร

[๑๕๑] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของท่านอนาถปิณฑิกเศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี ก็สมัยนั้นแล ท่านพระลกุณฐกภัททิยะกำลังเดินมาข้างหลังของภิกษุเป็นอันมาก เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ พระผู้มีพระภาคได้ทรงเห็นท่านพระลกุณฐกภัททิยะเป็นคนค่อม มีผิวพรรณทราม ไม่น่าดู พวกภิกษุดูหมิ่นโดยมาก เดินมาข้างหลังของภิกษุเป็นอันมาก แต่ไกล ครั้นแล้วตรัสถามภิกษุทั้งหลายว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายเห็นภิกษุนั่น เป็นคนค่อม มีผิวพรรณทราม ไม่น่าดู พวกภิกษุดูหมิ่นโดยมาก กำลังเดินมาข้างหลังๆ ของภิกษุเป็นอันมากแต่ไกลหรือไม่ ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า เห็นแล้ว พระเจ้าข้า ฯ

พ. ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุนั้นมีฤทธิ์มาก มีอานุภาพมาก ก็สมาบัติที่ภิกษุนั้นไม่เคยเข้าแล้ว ไม่ใช่หาได้ง่าย ภิกษุนั้นทำให้แจ้งซึ่งที่สุดแห่งพรหม-*จรรย์อันยอดเยี่ยม ที่กุลบุตรทั้งหลายออกบวชเป็นบรรพชิตโดยชอบต้องการนั้นด้วยปัญญาอันยิ่งเอง ในปัจจุบัน เข้าถึงอยู่ ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ทรงเปล่งอุทานนี้ในเวลานั้นว่า

รถคืออัตภาพ มีศีลอันหาโทษมิได้ หลังคาคือบริขารขาว มีกรรมคือสติอันเดียวแล่นไปอยู่ เชิญดูรถคืออัตภาพนั้นอันหาทุกข์มิได้ มีกระแสตัณหาอันตัดขาดแล้ว หาเครื่องผูก

มิได้ แล่นไปอยู่ ฯ

จบสูตรที่ ๕

๖. ตัณหักขยสูตร

[๑๕๒] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี ก็สมัยนั้นแล ท่านพระอัญญา-*โกณฑัญญะนั่งคู้บัลลังก์ ตั้งกายตรง พิจารณาซึ่งความหลุดพ้นเพราะความสิ้นตัณหาอยู่ในที่ไม่ไกลพระผู้มีพระภาค พระผู้มีพระภาคได้ทรงเห็นท่านพระอัญญา-*โกณฑัญญะนั่งคู้บัลลังก์ ตั้งกายตรง พิจารณาเห็นซึ่งความหลุดพ้นเพราะความสิ้นตัณหาอยู่ในที่ไม่ไกล ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ได้ทรงเปล่งอุทานนี้ในเวลานั้นว่า

พระอริยบุคคลใดไม่มีอวิชชาอันเป็นมูลราก ไม่มีแผ่นดิน คือ
อาสวะ นิวรณ์และอโยนิโสมนสิการ ไม่มีเถาวัลย์ คือ
มานะและอติมานะเป็นต้น ใบ คือ ความมัวเมา ประมาท
มายาและสาเถยยะเป็นต้น จะมีแต่ที่ไหน ใครเล่าจะควร
นินทาพระอริยบุคคลนั้น ผู้เป็นนักปราชญ์ ผู้พ้นแล้วจาก
เครื่องผูก แม้เทวดา แม้พรหม ก็ย่อมสรรเสริญพระอริย-
บุคคลนั้น ฯ

จบสูตรที่ ๖

๗. ปปัญจขยสูตร

[๑๕๓] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี ก็สมัยนั้นแล พระผู้มีพระภาคประทับนั่งพิจารณาการละส่วนสัญญาอันสหรคตด้วยธรรมเครื่องเนิ่นช้าของพระองค์อยู่ ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบการละส่วนสัญญาอันสหรคตด้วยธรรมเครื่องเนิ่นช้าของพระองค์แล้ว ได้ทรงเปล่งอุทานนี้ในเวลานั้นว่า

ผู้ใดไม่มีกิเลสเครื่องให้เนิ่นช้าและความตั้งอยู่ (ในสงสาร)
ก้าวล่วงซึ่งที่ต่อ คือ ตัณหาทิฐิ และลิ่ม คือ อวิชชาได้ แม้
สัตว์โลกพร้อมทั้งเทวโลกย่อมไม่ดูหมิ่นผู้นั้น ผู้ไม่มีตัณหา
เป็นมุนี เที่ยวไปอยู่ ฯ

จบสูตรที่ ๗

๘. มหากัจจานสูตร

[๑๕๔] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี ก็สมัยนั้นแล ท่านพระมหากัจจานะนั่งคู้บัลลังก์ ตั้งกายตรง มีกายคตาสติตั้งมั่นดีแล้วเฉพาะหน้าในภายใน ในที่ไม่ไกลพระผู้มีพระภาค พระผู้มีพระภาคได้ทรงเห็นท่านพระมหากัจจานะนั่งคู้บัลลังก์ ตั้งกายตรง มีกายคตาสติตั้งมั่นดีแล้วเฉพาะหน้าในภายใน ในที่ไม่ไกล ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ทรงเปล่งอุทานนี้ในเวลานั้นว่า

ผู้ใดพึงตั้งกายคตาสติไว้มั่นแล้วเนืองๆ ในกาลทุกเมื่อว่า
อะไรๆ อันพ้นจากขันธปัญจกไม่พึงมี อะไรๆ ที่ชื่อว่าเป็น
ของเราก็ไม่พึงมี อะไรๆ ที่ชื่อว่าตนอันพ้นจากขันธ์
จักไม่มี และอะไรๆ ที่เนื่องในตนจักไม่มีแก่เรา ผู้นั้น
มีปกติอยู่ด้วยอนุปุพพวิหารตามเห็นอยู่ในสังขารนั้น พึงข้าม
ตัณหาได้โดยกาลเกิดขึ้นแห่งอริยมรรคแล ฯ

จบสูตรที่ ๘

๙. อุทปานสูตร

[๑๕๕] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเสด็จจาริกไปในมัลลชนบท พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ ได้เสด็จถึงพราหมณคามชื่อถูนะของมัลลกษัตริย์ทั้งหลาย พราหมณ์และคฤหบดีชาวถูนคามได้สดับข่าวว่า แนะท่านผู้เจริญทั้งหลาย พระสมณโคดมศากยบุตรเสด็จออกบวชจากศากยตระกูล เสด็จจาริกไปในมัลลชนบทพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ เสด็จถึงถูนพราหมณคามโดยลำดับ พราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลายเอาหญ้าและแกลบถมบ่อน้ำจนเต็มถึงปากบ่อ ด้วยตั้งใจว่า สมณะโล้นทั้งหลายอย่าได้ดื่มน้ำ

[๑๕๖] ครั้งนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงแวะออกจากทางแล้ว เสด็จเข้าไปยังโคนต้นไม้ต้นหนึ่ง ประทับนั่งบนอาสนะที่ท่านพระอานนท์จัดถวาย ครั้นแล้วตรัสกะท่านพระอานนท์ว่า ดูกรอานนท์ เร็วเถิด เธอจงไปนำน้ำมาจากบ่อนั่นเพื่อเรา เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว ท่านพระอานนท์ได้กราบทูลพระผู้มี-*พระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ บัดนี้ บ่อน้ำนั้นพวกพราหมณ์และคฤหบดีชาวถูนคามเอาหญ้าและแกลบถมจนเต็มถึงปากบ่อ ด้วยตั้งใจว่า สมณะโล้นทั้งหลายอย่าได้ดื่มน้ำ พระเจ้าข้า ฯ

แม้ครั้งที่ ๒ ... ฯ

แม้ครั้งที่ ๓ พระผู้มีพระภาคตรัสกะท่านพระอานนท์ว่า ดูกรอานนท์ เร็วเถิด เธอจงไปนำน้ำมาจากบ่อนั้นเพื่อเรา ท่านพระอานนท์ทูลรับพระผู้มีพระภาคแล้ว ถือบาตรเดินเข้าไปยังบ่อน้ำนั้น ลำดับนั้นแล เมื่อท่านพระอานนท์เดินเข้าไป บ่อน้ำล้นขึ้นพาเอาหญ้าและแกลบทั้งหมดนั้นออกไปจากปากบ่อ เต็มไปด้วยน้ำใสแจ๋ว ไม่ขุ่นมัว จนถึงปากบ่อ ดุจไหลไปขังอยู่ ลำดับนั้นแล ท่านพระอานนท์ดำริว่า ท่านผู้เจริญ น่าอัศจรรย์หนอ ท่านผู้เจริญ ไม่เคยมีมาหนอ ความที่พระตถาคตทรงมีฤทธิ์มีอานุภาพมาก เมื่อเราเดินเข้าไป บ่อน้ำนั้นแลล้นขึ้นพาเอาหญ้าและแกลบทั้งหมดนั้นออกไปจากปากบ่อ เต็มไปด้วยน้ำใสแจ๋ว ไม่ขุ่นมัว จนถึงปากบ่อ ดุจไหลไปขังอยู่ ท่านพระอานนท์เอาบาตรตักน้ำแล้วเข้าไปถวายพระผู้มีพระภาค ครั้นแล้วได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ น่าอัศจรรย์ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ไม่เคยมีมา ความที่พระตถาคตทรงมีฤทธิ์มีอานุภาพมาก เมื่อข้าพระองค์เดินเข้าไป บ่อน้ำนั้นแลล้นขึ้นพาเอาหญ้าและแกลบทั้งหมดนั้นออกไปจากปากบ่อ เต็มไปด้วยน้ำใสแจ๋ว ไม่ขุ่นมัว จนถึงปากบ่อ ดุจไหลไปขังอยู่ ขอพระผู้มีพระภาคทรงดื่มน้ำเถิด ขอพระสุคตจงทรงดื่มน้ำเถิด ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ทรงเปล่งอุทานนี้ในเวลานั้นว่า

ถ้าว่าน้ำพึงมีในกาลทุกเมื่อไซร้ บุคคลจะพึงกระทำประโยชน์อะไรด้วยบ่อน้ำ พระพุทธเจ้าตัดรากแห่งตัณหาได้แล้ว จะพึงเที่ยวแสวงหาน้ำเพราะเหตุอะไร ฯ

จบสูตรที่ ๙

๑๐. อุเทนสูตร

[๑๕๗] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ โฆสิตาราม ใกล้พระนครโกสัมพี ก็สมัยนั้นแล เมื่อพระเจ้าอุเทนเสด็จประพาสพระราชอุทยาน ภายในพระราชวังถูกไฟไหม้ หญิง ๕๐๐ มีพระนางสามาวดีเป็นประมุขทำกาละ ครั้งนั้นแล เป็นเวลาเช้า ภิกษุมากด้วยกันนุ่งแล้ว ถือบาตรและจีวรเข้าไปบิณฑบาตยังพระนครโกสัมพี ครั้นเที่ยวบิณฑบาตในพระนครโกสัมพี กลับจากบิณฑบาตภายหลังภัตแล้ว เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมแล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอประทานพระวโรกาส เมื่อพระเจ้าอุเทนเสด็จประพาสพระราชอุทยาน ภายในพระราชวังถูกไฟไหม้ หญิง ๕๐๐ มีพระนางสามาวดีเป็นประมุขทำกาละ คติแห่งอุบาสิกาเหล่านั้นเป็นอย่างไร ภพหน้าเป็นอย่างไร พระผู้มีพระภาคตรัส

ว่าดูกรภิกษุทั้งหลาย บรรดาอุบาสิกาเหล่านั้น อุบาสิกาที่เป็นพระโสดาบันมีอยู่ เป็นพระสกทาคามินีมีอยู่ เป็นพระอนาคามินีมีอยู่ ดูกรภิกษุทั้งหลาย อุบาสิกาทั้งหมดนั้นเป็นผู้ไม่ไร้ผลทำกาละ ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ทรงเปล่งอุทานนี้ในเวลานั้นว่า

สัตว์โลกมีโมหะเป็นเครื่องผูกพัน ย่อมปรากฏเหมือน
สมบูรณ์ด้วยเหตุ คนพาลมีอุปธิเป็นเครื่องผูกพัน ถูก
ความมืดหุ้มห่อไว้ ย่อมปรากฏเหมือนว่าเที่ยงยั่งยืน กิเลส
เครื่องกังวลย่อมไม่มีแก่ผู้พิจารณาเห็นอยู่ ฯ

จบสูตรที่ ๑๐

จบจูฬวรรคที่ ๗

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. ภัททิยสูตรที่ ๑ ๒. ภัททิยสูตรที่ ๒ ๓. กามสูตรที่ ๑ ๔. กามสูตรที่ ๒ ๕. ลกุณฐกภัททิยสูตร ๖. ตัณหักขยสูตร ๗. ปปัญจขย-*สูตร ๘. มหากัจจานสูตร ๙. อุทปานสูตร ๑๐. อุเทนสูตร ฯ

อุทาน ปาฏลิคามิยวรรคที่ ๘

๑. นิพพานสูตรที่ ๑

[๑๕๘] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวันอารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี ก็สมัยนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงชี้แจงให้ภิกษุทั้งหลายเห็นแจ้ง ให้สมาทาน ให้อาจหาญ ให้ร่าเริง ด้วยธรรมมีกถาอันปฏิสังยุตต์ด้วยนิพพาน ก็ภิกษุเหล่านั้นกระทำให้มั่น มนสิการแล้ว น้อมนึกธรรมมีกถาด้วยจิตทั้งปวงแล้ว เงี่ยโสตลงฟังธรรม ลำดับนั้นแล พระผู้-*มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ทรงเปล่งอุทานนี้ในเวลานั้นว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย อายตนะนั้นมีอยู่ ดิน น้ำ ไฟ ลม อากาสานัญจายตนะ วิญญาณัญจายตนะ อากิญจัญญายตนะ เนวสัญญานาสัญญายตนะ โลกนี้ โลกหน้า พระจันทร์และพระอาทิตย์ทั้งสอง ย่อมไม่มีในอายตนะนั้น ดูกรภิกษุทั้งหลาย เรายอมไม่กล่าวซึ่งอายตนะนั้นว่า เป็นการมา เป็นการไป เป็นการตั้งอยู่ เป็นการจุติ เป็นการอุปบัติ อายตนะนั้นหาที่ตั้งอาศัยมิได้ มิได้เป็นไป หาอารมณ์มิได้ นี้แลเป็นที่สุดแห่งทุกข์ ฯ

จบสูตรที่ ๑

๒. นิพพานสูตรที่ ๒

[๑๕๕] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวันอารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี ก็สมัยนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงชี้แจงให้ภิกษุทั้งหลายเห็นแจ้ง ให้สมาทาน ให้อาจหาญ ให้ร่าเริง ด้วยธรรมีกถาอันปฏิสังยุตต์ด้วยนิพพาน ก็ภิกษุเหล่านั้นกระทำให้มั่น มนสิการแล้ว น้อมนึกธรรมีกถาด้วยจิตทั้งปวงแล้ว เงี่ยโสตลงฟังธรรม ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้วได้ทรงเปล่งอุทานนี้ในเวลานั้นว่า

ฐานะที่บุคคลเห็นได้ยากชื่อว่านิพพาน ไม่มีตัณหา นิพพาน
นั้นเป็นธรรมจริงแท้ ไม่เห็นได้โดยง่ายเลย ตัณหาอัน
บุคคลแทงตลอดแล้ว กิเลสเครื่องกังวลย่อมไม่มีแก่บุคคล
ผู้รู้ ผู้เห็นอยู่ ฯ

จบสูตรที่ ๒

๓. นิพพานสูตรที่ ๓

[๑๖๐] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวันอารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี ก็สมัยนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงชี้แจงให้ภิกษุทั้งหลายเห็นแจ้ง ... เงี่ยโสตลงสดับธรรม ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ทรงเปล่งอุทานนี้ในเวลานั้นว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ธรรมชาติไม่เกิดแล้ว ไม่เป็นแล้ว อันปัจจัยกระทำไม่ได้แล้ว ปรุงแต่งไม่ได้แล้ว มีอยู่ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ถ้าธรรมชาติอันไม่เกิดแล้ว ไม่เป็นแล้ว อันปัจจัยกระทำไม่ได้แล้ว ปรุงแต่งไม่ได้แล้ว จักไม่ได้มีแล้วไซร้ การสลัดออกซึ่งธรรมชาติที่เกิดแล้ว เป็นแล้ว อันปัจจัยกระทำแล้ว ปรุงแต่งแล้ว จะไม่พึงปรากฏในโลกนี้เลย ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็เพราะธรรมชาติอันไม่เกิดแล้ว ไม่เป็นแล้ว อันปัจจัยกระทำไม่ได้แล้ว ปรุงแต่งไม่ได้แล้ว มีอยู่ ฉะนั้น การสลัดออกซึ่งธรรมชาติที่เกิดแล้ว เป็นแล้ว อันปัจจัยกระทำแล้ว ปรุงแต่งแล้ว จึงปรากฏ ฯ

จบสูตรที่ ๓

๔. นิพพานสูตรที่ ๔

[๑๖๑] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวันอารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี ก็สมัยนั้นแล พระผู้มีพระภาค

ทรงชี้ให้ภิกษุทั้งหลายเห็นแจ้ง ... เงี่ยโสตลงฟังธรรม ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระ-
*ภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ทรงเปล่งอุทานนี้ในเวลานั้นว่า ความไม่หวั่นไหว
ย่อมมีแก่บุคคลผู้อันตัณหาและทิฐิอาศัย ย่อมไม่มีแก่ผู้อันตัณหาและทิฐิไม่อาศัย
เมื่อความหวั่นไหวไม่มี ก็ย่อมมีปัสสัทธิ เมื่อมีปัสสัทธิ ก็ย่อมไม่มีความยินดี
เมื่อไม่มีความยินดี ก็ย่อมไม่มีการมาการไป เมื่อไม่มีการมาการไป ก็ไม่มีการจุติ
และอุปบัติ เมื่อไม่มีการจุติและอุปบัติ โลกนี้โลกหน้าก็ไม่มี ระหว่างโลกทั้งสอง
ก็ไม่มี นี้แลเป็นที่สุดแห่งทุกข์ ฯ

จบสูตรที่ ๔

๕. จุนทสูตร

[๑๖๒] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเสด็จจาริกไปในมัลลชนบท พร้อมด้วยภิกษุ
สงฆ์หมู่ใหญ่ ได้เสด็จถึงเมืองปาวา ได้ยินว่า ในที่นั้นพระผู้มีพระภาคประทับอยู่
ณ อัมพวันของนายจุนทกรรมมารบุตรใกล้เมืองปาวา นายจุนทกรรมมารบุตรได้
สดับข่าวว่า พระผู้มีพระภาคเสด็จจาริกไปในมัลลชนบท พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์
หมู่ใหญ่เสด็จมาถึงเมืองปาวาแล้ว ประทับอยู่ ณ อัมพวันของเราใกล้เมืองปาวา
ลำดับนั้นแล นายจุนทกรรมมารบุตรเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวาย
บังคมแล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง พระผู้มีพระภาคทรงชี้แจงให้นายจุนท-
*กรรมมารบุตรเห็นแจ้ง ให้สมาทาน ให้อาจหาญร่าเริง ด้วยธรรมีกถา ลำดับนั้นแล
นายจุนทกรรมมารบุตร อันพระผู้มีพระภาคทรงชี้แจงให้เห็นแจ้ง ให้สมาทาน
ให้อาจหาญ ร่าเริง ด้วยธรรมีกถาแล้ว ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่
พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาคพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์จงทรงรับภัตของข้าพระองค์
เพื่อเสวยในวันพรุ่งนี้ พระผู้มีพระภาคทรงรับนิมนต์โดยดุษณีภาพ ลำดับนั้นแล
นายจุนทกรรมมารบุตร ทราบว่า พระผู้มีพระภาคทรงรับนิมนต์แล้ว ลุกจาก
อาสนะถวายบังคม กระทำประทักษิณแล้วหลีกไป ครั้งนั้น เมื่อล่วงราตรีนั้นไป
นายจุนทกรรมมารบุตรสั่งให้ตกแต่งขาทนียโภชนียาหารอันประณีต และเนื้อสุกร
อ่อนเป็นอันมากในนิเวศน์ของตน แล้วให้กราบทูลภัตกาลแด่พระผู้มีพระภาคว่า
ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ถึงเวลาแล้ว ภัตสำเร็จแล้ว ครั้งนั้นเป็นเวลาเช้า พระผู้มีพระ-
*ภาคทรงนุ่งแล้ว ทรงถือบาตรและจีวรเสด็จเข้าไปยังนิเวศน์ของนายจุนทกรรมมาร-
*บุตร พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ แล้วประทับนั่งเหนืออาสนะที่เขาปูลาดถวาย ครั้นแล้ว
ตรัสกะนายจุนทกรรมมารบุตรว่า ดูกรจุนทะ เนื้อสุกรอ่อนอันใดท่านได้ตกแต่ง
ไว้ ท่านจงอังคาสเราด้วยเนื้อสุกรอ่อนนั้น ส่วนขาทนียโภชนียาหารอื่นใดท่านได้
ตกแต่งไว้ ท่านจงอังคาสภิกษุสงฆ์ด้วยขาทนียโภชนียาหารนั้นเถิด นายจุนท-
*กรรมมารบุตรทูลรับพระผู้มีพระภาค แล้วอังคาสพระผู้มีพระภาคด้วยเนื้อสุกรอ่อน

ที่ได้ตกแต่งไว้ และอังคาสภิกษุสงฆ์ด้วยขาทนียโภชนียาหารอย่างอื่นที่ได้ตกแต่งไว้ ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสกะนายจุนทกรรมมารบุตรว่า ดูกรจุนทะท่านจงฝังเนื้อสุกรอ่อนที่เหลืออยู่นั้นเสียในบ่อ เราไม่เห็นบุคคลผู้บริโภคเนื้อสุกรอ่อนนั้นแล้วพึงให้ย่อยไปโดยชอบ ในโลกพร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก ในหมู่สัตว์พร้อมทั้งสมณพราหมณ์ เทวดาและมนุษย์ นอกจากตถาคต นายจุนท-
*กรรมมารบุตรทูลรับพระผู้มีพระภาคแล้ว ฝังเนื้อสุกรอ่อนที่ยังเหลือเสียในบ่อแล้วเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมแล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง พระผู้มีพระภาคทรงชี้แจงให้นายจุนทกรรมมารบุตรเห็นแจ้ง ให้สมาทานให้อาจหาญ ร่าเริง ด้วยธรรมีกถา เสด็จลุกจากอาสนะแล้วหลีกไป ฯ

[๑๖๓] ครั้งนั้นแล เมื่อพระผู้มีพระภาคทรงเสวยภัตของนายจุนทกรรม-
*มารบุตรแล้ว เกิดอาพาธกล้า เวทนากล้า มีการลงพระโลหิต ใกล้ต่อนิพพาน ได้ยินว่า ในสมัยนั้น พระผู้มีพระภาคทรงมีพระสติสัมปชัญญะ ทรงอดกลั้นไม่ทุรนทุราย ครั้งนั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสกะท่านพระอานนท์ว่า มาเถิดอานนท์ เราจักไปเมืองกุสินารา ท่านพระอานนท์ทูลรับพระผู้มีพระภาคแล้ว ฯ

ข้าพเจ้าได้สดับมาว่า พระผู้มีพระภาคผู้เป็นนักปราชญ์ เสวยภัตตาหารของนายจุนทกรรมมารบุตรแล้ว อาพาธกล้า ใกล้ต่อนิพพาน เกิดพยาธิกล้าขึ้นแก่พระศาสดาผู้เสวยเนื้อสุกรอ่อน พระผู้มีพระภาคทรงถ่ายพระโลหิตอยู่ได้ตรัสว่า เราจะไปนครกุสินารา ฯ

[๑๖๔] ครั้งนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงแวะออกจากทางแล้วเสด็จเข้าไปยังโคนต้นไม้ต้นหนึ่ง ครั้นแล้วตรัสกะท่านพระอานนท์ว่า ดูกรอานนท์เร็วเถิด เธอจงปูลาดผ้าสังฆาฏิ ๔ ชั้นแก่เรา เราเหน็ดเหนื่อยนัก จักนั่ง ท่านพระอานนท์ทูลรับพระผู้มีพระภาคแล้ว ปูลาดผ้าสังฆาฏิ ๔ ชั้นถวาย พระผู้มีพระ-
*ภาคประทับนั่งเหนืออาสนะที่ท่านพระอานนท์ปูถวาย ครั้นแล้วตรัสกะท่านพระ-
*อานนท์ว่า ดูกรอานนท์ เร็วเถิด เธอจงไปนำน้ำดื่มมาให้เรา เรากระหาย จักดื่มน้ำ เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนั้นแล้ว ท่านพระอานนท์ได้กราบทูลพระผู้-
*มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ บัดนี้ เกวียนประมาณ ๕๐๐ เล่มผ่านไปแล้ว น้ำนั้นถูกล้อเกวียนบดแล้ว ขุ่นมัวหน่อยหนึ่ง ไหลไปอยู่ แม่น้ำกุกุฏานทีนี้มีน้ำใสจืดเย็นสนิท มีท่าราบเรียบ ควรรื่นรมย์ อยู่ไม่ไกลนัก พระผู้มีพระภาคจักเสวยน้ำและจักสรงชำระพระกายให้เย็นในแม่น้ำกุกุฏานทีนี้ แม้ครั้งที่ ๒ ... แม้ครั้งที่ ๓ พระผู้มีพระภาคก็ตรัสกะท่านพระอานนท์ว่า ดูกรอานนท์ เร็วเถิด เธอจงไปนำน้ำดื่มมาให้เรา เรากระหาย จักดื่มน้ำ ท่านพระอานนท์ทูลรับพระผู้-
*มีพระภาคแล้ว ถือบาตรเข้าไปยังแม่น้ำนั้น ฯ

[๑๖๕] ครั้งนั้นแล แม่น้ำนั้นถูกล้อเกวียนบดแล้ว ขุ่นมัวหน่อยหนึ่ง ไหลไปอยู่ เมื่อท่านพระอานนท์เดินเข้าไปใกล้ ใสแจ๋วไม่ขุ่นมัวไหลไปอยู่ ลำดับนั้น ท่านพระอานนท์ดำริว่า ท่านผู้เจริญ น่าอัศจรรย์หนอ ท่านผู้เจริญ ไม่เคยมีมาแล้วหนอ ความที่พระตถาคตทรงมีฤทธิ์มีอานุภาพมาก แม่น้ำนี้แล ถูกล้อเกวียนบดแล้ว ขุ่นมัวหน่อยหนึ่งไหลไปอยู่ เมื่อเราเดินเข้าไปใกล้ ใสแจ๋ว ไม่ขุ่นมัวไหลไปอยู่ ท่านพระอานนท์เอาบาตรตักน้ำแล้ว เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค ถึงที่ประทับ ครั้นแล้วได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ น่าอัศจรรย์ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ไม่เคยมีมาแล้ว ความที่พระตถาคตทรงมีฤทธิ์มีอานุภาพมาก แม่น้ำนี้แล ถูกล้อเกวียนบดแล้ว ขุ่นมัวหน่อยหนึ่งไหลไปอยู่ เมื่อข้าพระองค์เดินเข้าไปใกล้ ใสแจ๋ว ไม่ขุ่นมัวไหลไปอยู่ ขอพระผู้มีพระภาค เสวยน้ำเถิด ขอพระสุคตเสวยน้ำเถิด ครั้งนั้นแล พระผู้มีพระภาคได้เสวยน้ำ ฯ

[๑๖๖] ครั้งนั้นแล พระผู้มีพระภาคพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์เสด็จเข้าไปยังแม่น้ำกุกุฏานที ครั้นแล้วเสด็จลงแม่น้ำกุกุฏานที ทรงสรงและเสวยเสร็จแล้ว เสด็จขึ้นแล้วเสด็จเข้าไปยังอัมพวัน ครั้นแล้วตรัสเรียกท่านพระจุนทกะว่า ดูกรจุนทกะ เธอจงปูลาดผ้าสังฆาฏิ ๔ ชั้นแก่เราเถิด เราเหน็ดเหนื่อยจักนอน ท่านพระจุนทกะทูลรับพระผู้มีพระภาคแล้ว ปูลาดผ้าสังฆาฏิ ๔ ชั้นถวาย ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคทรงสำเร็จสีหไสยาโดยพระปรัศว์เบื้องขวา ซ้อนพระบาทเหลื่อมพระบาท ทรงมีพระสติสัมปชัญญะ มนสิการอุฏฐานสัญญา ส่วนท่านพระจุนทกะนั่งอยู่เบื้องหน้าพระพักตร์พระผู้มีพระภาค ณ ที่สำเร็จสีหไสยานั้นเอง ฯ

ครั้นกาลต่อมา พระธรรมสังคาหกาจารย์ได้รจนาคาถาเหล่านี้ไว้ว่า

[๑๖๗] พระพุทธเจ้าเสด็จไปยังแม่น้ำกุกุฏานที มีน้ำใสแจ๋วจืดสนิท
เสด็จลงไปแล้ว พระตถาคตผู้ศาสดาผู้ไม่มีบุคคลเปรียบในโลกนี้ มีพระกายเหน็ดเหนื่อยนักแล้ว ทรงสรงและเสวยแล้วเสด็จขึ้น พระศาสดาผู้อันโลกพร้อมทั้งเทวโลกห้อมล้อมแล้วในท่ามกลางแห่งหมู่ภิกษุ พระผู้มีพระภาคผู้ศาสดาผู้แสวงหาคุณอันใหญ่ทรงเป็นไปแล้วในพระธรรมนี้ เสด็จถึงอัมพวันแล้ว ตรัสเรียกภิกษุชื่อจุนทกะว่า เธอจงปูลาดสังฆาฏิ ๔ ชั้นแก่เราเถิด เราจักนอน ท่านพระจุนทกะนั้นอันพระผู้มีพระภาคผู้มีพระองค์ทรงอบรมแล้ว ทรงตักเตือนแล้ว รีบปูลาดสังฆาฏิ ๔ ชั้นทีเดียว พระศาสดามีพระกายเหน็ดเหนื่อยนัก ทรงบรรทมแล้ว ฝ่ายพระจุนทกะก็ได้นั่งอยู่เบื้องพระพักตร์ ณ ที่นั้น ฯ

[๑๖๘] ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสกะท่านพระอานนท์ว่า ดูกร

อานนท์ ข้อนี้จะพึงมีบ้าง ใครๆ จะพึงทำความเดือดร้อนให้เกิดแก่นายจุนทกรรม-
*มารบุตรว่า ดูกรอาวุโสจุนทะ ไม่เป็นลาภของท่าน ท่านได้ไม่ดีแล้ว ที่พระตถาคต
เสวยบิณฑบาตของท่านเป็นครั้งสุดท้ายแล้วปรินิพพาน ดังนี้ ดูกรอานนท์ เธอ
พึงระงับความเดือดร้อนของนายจุนทกรรมมารบุตรว่า ดูกรอาวุโสจุนทะ เป็นลาภ
ของท่าน ท่านได้ดีแล้ว ที่พระตถาคตเสวยบิณฑบาตของท่านเป็นครั้งสุดท้าย
แล้วปรินิพพาน ดูกรอาวุโสจุนทะ ข้อนี้เราได้ฟังมา ได้รับมาแล้วเฉพาะพระพักตร์
พระผู้มีพระภาคว่า บิณฑบาตทั้ง ๒ นี้มีผลเสมอกันๆ กัน มีวิบากเท่าๆ กัน
มีผลมากและมีอานิสงส์มากกว่าบิณฑบาตเหล่าอื่นมากนัก บิณฑบาต ๒ เป็นไฉน
คือ บิณฑบาตที่พระตถาคตเสวยแล้วได้ตรัสรู้พระอนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ ๑
บิณฑบาตที่พระตถาคตเสวยแล้วเสด็จปรินิพพานด้วยอนุปาทิเสสนิพพานธาตุ ๑
บิณฑบาตทั้ง ๒ นี้มีผลเสมอๆ กัน มีวิบากเท่าๆ กัน มีผลมากและมีอานิสงส์
มากกว่าบิณฑบาตเหล่าอื่นมากนัก นายจุนทกรรมมารบุตรก่อสร้างกรรมที่เป็นไป
เพื่ออายุ เพื่อวรรณะ เพื่อสวรรค์ เพื่อยศ เพื่ออธิปไตย ดูกรอานนท์ เธอพึง
ระงับความเดือดร้อนของนายจุนทกรรมมารบุตรด้วยประการอย่างนี้ ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ทรงเปล่งอุทาน
นี้ในเวลานั้นว่า

บุญย่อมเจริญแก่บุคคลผู้ให้ทาน บุคคลผู้สำรวมย่อมไม่ก่อ
เวร ส่วนท่านผู้ฉลาดย่อมละบาป ครั้นละบาปแล้วปรินิพพาน
เพราะความสิ้นไปแห่งราคะ โทสะและโมหะ ฯ

จบสูตรที่ ๕

๖. ปาฏลิคามิยสูตร

[๑๖๕] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเสด็จจาริกไปในแคว้นมคธ พร้อมด้วยภิกษุ
สงฆ์หมู่ใหญ่ ได้เสด็จถึงปาฏลิคาม อุบาสก (และอุบาสิกา) ชาวปาฏลิคามได้
สดับข่าวว่า พระผู้มีพระภาคเสด็จจาริกไปในแคว้นมคธ พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่
ใหญ่ เสด็จไปถึงปาฏลิคามแล้ว ลำดับนั้นแล อุบาสกชาวปาฏลิคามพากันเข้า
ไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมแล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง
ครั้นแล้วได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาค
ทรงรับเรือนสำหรับพักของข้าพระองค์ทั้งหลายเถิด พระผู้มีพระภาคทรงรับโดย
ดุษณีภาพ ลำดับนั้นแล อุบาสกชาวปาฏลิคาม ทราบว่าพระผู้มีพระภาคทรงรับแล้ว
ลุกจากอาสนะ ถวายบังคมพระผู้มีพระภาค กระทำประทักษิณแล้วเข้าไปยังเรือน
สำหรับพัก ครั้นแล้วลาดเครื่องลาดทั้งปวง ปูลาดอาสนะ ตั้งหม้อน้ำ ตาม
ประทีปน้ำมันแล้ว เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค ถวายบังคมแล้วได้ยืนอยู่ ณ ที่

ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เรือนสำหรับพัก ข้าพระองค์ทั้งหลายปูลาดแล้ว ปูลาดอาสนะ ตั้งหม้อน้ำ ตามประทีปน้ำมันแล้ว บัดนี้ ขอพระผู้มีพระภาคทรงสำคัญกาลอันควรเถิด ครั้งนั้นแล เป็นเวลาเช้า พระผู้มีพระภาคทรงนุ่งแล้วถือบาตรและจีวร เสด็จถึงเรือนสำหรับพัก พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ ครั้นแล้วทรงล้างพระบาท เสด็จเข้าไปยังเรือนสำหรับพัก ประทับนั่งพิงเสากลางผินพระพักตร์ไปทางทิศบูรพา แม้ภิกษุสงฆ์ล้างเท้าแล้ว เข้าไปยังเรือนสำหรับพัก นั่งพิงฝาด้านหลังผินหน้าไปทางทิศบูรพา แวดล้อมพระผู้มีพระภาคอยู่ แม้อุบาสกชาวปาฏลิคามก็ล้างเท้าแล้วเข้าไปยังเรือนสำหรับพัก นั่งพิงฝาด้านหน้าผินหน้าไปทางทิศประจิม แวดล้อมพระผู้มี-
*พระภาคอยู่ ฯ

[๑๗๐] ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสกะอุบาสกชาวปาฏลิคามว่า ดูกรคฤหบดีทั้งหลาย โทษแห่งศีลวิบัติของบุคคลผู้ทุศีล ๕ ประการนี้ ๕ ประการเป็นไฉน คือ บุคคลผู้ทุศีลมีศีลวิบัติในโลกนี้ ย่อมเข้าถึงความเสื่อมแห่งโภคะ-
*ใหญ่เพราะความประมาทเป็นเหตุ นี้เป็นโทษแห่งศีลวิบัติของบุคคลผู้ทุศีลประการที่ ๑ ฯ

อีกประการหนึ่ง กิตติศัพท์อันลามกของบุคคลผู้ทุศีลมีศีลวิบัติ ขจรไปแล้ว นี้เป็นโทษแห่งศีลวิบัติของบุคคลผู้ทุศีลประการที่ ๒ ฯ

อีกประการหนึ่ง บุคคลผู้ทุศีลมีศีลวิบัติเข้าไปหาบริษัทใด คือ ขัตติย-
*บริษัทก็ดี พราหมณบริษัทก็ดี คหบดีบริษัทก็ดี สมณบริษัทก็ดี ย่อมไม่แกล้วกล้า เก้อเขินเข้าไปหา นี้เป็นโทษแห่งศีลวิบัติของบุคคลผู้ทุศีลประการที่ ๓ ฯ

อีกประการหนึ่ง บุคคลผู้ทุศีลมีศีลวิบัติ ย่อมเป็นผู้หลงใหลกระทำกาละ นี้เป็นโทษแห่งศีลวิบัติของบุคคลผู้ทุศีลประการที่ ๔ ฯ

อีกประการหนึ่ง บุคคลผู้ทุศีลมีศีลวิบัติ เมื่อตายไป ย่อมเข้าถึงอบาย ทุคติ วินิบาต นรก นี้เป็นโทษแห่งศีลวิบัติของบุคคลผู้ทุศีลประการที่ ๕ ดูกรคฤหบดีทั้งหลาย โทษแห่งศีลวิบัติของบุคคลผู้ทุศีล ๕ ประการนี้แล ฯ

ดูกรคฤหบดีทั้งหลาย อานิสงส์แห่งศีลสมบัติของบุคคลผู้มีศีล ๕ ประการนี้ ๕ ประการเป็นไฉน คือ บุคคลผู้มีศีลผู้ถึงพร้อมด้วยศีลในโลกนี้ ย่อมได้กองแห่งโภคะใหญ่เพราะความไม่ประมาทเป็นเหตุ นี้เป็นอานิสงส์แห่งศีล-
*สมบัติของบุคคลผู้มีศีลประการที่ ๑ ฯ

อีกประการหนึ่ง กิตติศัพท์อันงามของบุคคลผู้มีศีล ผู้ถึงพร้อมด้วยศีล ย่อมขจรไป นี้เป็นอานิสงส์แห่งศีลสมบัติของบุคคลผู้มีศีลประการที่ ๒ ฯ

อีกประการหนึ่ง บุคคลผู้ถึงพร้อมด้วยศีล เข้าไปหาบริษัทใด คือ ขัตติย-
*บริษัทก็ดี พราหมณบริษัทก็ดี คหบดีบริษัทก็ดี สมณบริษัทก็ดี ย่อมเป็นผู้แกล้ว

กล้า ไม่เก้อเขินเข้าไปหาบริษัทนั้น นี้เป็นอานิสงส์แห่งศีลสมบัติของบุคคลผู้มีศีลประการที่ ๓ ฯ

อีกประการหนึ่ง บุคคลผู้มีศีล ผู้ถึงพร้อมด้วยศีล ย่อมเป็นผู้ไม่หลงใหลกระทำกาละ นี้เป็นอานิสงส์แห่งศีลสมบัติของบุคคลผู้มีศีลประการที่ ๔ ฯ

อีกประการหนึ่ง บุคคลผู้มีศีล ผู้ถึงพร้อมด้วยศีล ย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ นี้เป็นอานิสงส์แห่งศีลสมบัติของบุคคลผู้มีศีลประการที่ ๕ ดูกรคฤหบดีทั้งหลาย อานิสงส์แห่งศีลสมบัติของบุคคลผู้มีศีล ๕ ประการนี้แล ฯ

[๑๗๑] ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงชี้แจงให้อุบาสกชาวปาฏลิคามเห็นแจ้ง ให้สมาทาน ให้อาจหาญ ร่าเริงด้วยธรรมีกถา สิ้นราตรีเป็นอันมาก แล้วทรงส่งไปด้วยพระดำรัสว่า ดูกรคฤหบดีทั้งหลาย ราตรีล่วงไปแล้ว ท่านทั้งหลายจงสำคัญเวลาอันควร ณ บัดนี้เถิด ลำดับนั้น อุบาสกชาวปาฏลิคามทั้งหลายชื่นชมยินดีภาษิตของพระผู้มีพระภาค ลุกจากอาสนะ ถวายบังคมพระผู้มี-*พระภาค กระทำประทักษิณแล้วหลีกไป ลำดับนั้น เมื่ออุบาสกชาวปาฏลิคามหลีกไปแล้วไม่นาน พระผู้มีพระภาคได้เสด็จเข้าไปยังสุญญาคาร ฯ

[๑๗๒] ก็สมัยนั้นแล มหาอำมาตย์ในแคว้นมคธชื่อสุนีธะและวัสสการะ จะสร้างเมืองในปาฏลิคามเพื่อป้องกันเจ้าวัชชีทั้งหลาย ก็สมัยนั้นแล เทวดาเป็นอันมากแบ่งเป็นพวกละพัน ย่อมรักษาพื้นที่ในปาฏลิคาม เทวดาผู้มีศักดิ์ใหญ่รักษาพื้นที่อยู่ในประเทศใด จิตของราชมหาอำมาตย์ของพระราชาผู้มีศักดิ์ใหญ่ย่อมน้อมไปเพื่อจะสร้างนิเวศน์ในประเทศนั้น เทวดาผู้มีศักดิ์ปานกลางรักษาพื้นที่อยู่ในประเทศใด จิตของราชมหาอำมาตย์ของพระราชาผู้มีศักดิ์ปานกลาง ย่อมน้อมไปเพื่อจะสร้างนิเวศน์ในประเทศนั้น เทวดาผู้มีศักดิ์ต่ำรักษาพื้นที่อยู่ในประเทศใด จิตของราชมหาอำมาตย์ของพระราชาผู้มีศักดิ์ต่ำ ย่อมน้อมไปเพื่อจะสร้างนิเวศน์ในประเทศนั้น พระผู้มีพระภาคได้ทรงเห็นเทวดาเหล่านั้นเป็นจำนวนพันๆ รักษาพื้นที่อยู่ในปาฏลิคาม ด้วยทิพยจักษุอันบริสุทธิ์ล่วงจักษุของมนุษย์ คือ เทวดาผู้มีศักดิ์ใหญ่ ... เทวดาผู้มีศักดิ์ต่ำรักษาพื้นที่อยู่ในประเทศใด จิตของราชมหาอำมาตย์ของพระราชาผู้มีศักดิ์ต่ำ ย่อมน้อมไปเพื่อจะสร้างนิเวศน์ในประเทศนั้น ครั้งนั้น เมื่อปัจจุสสมัยแห่งราตรีนั้นตั้งขึ้น พระผู้มีพระภาคตรัสถามท่านพระอานนท์ว่า ดูกรอานนท์ ใครหนอจะสร้างเมืองในปาฏลิคาม ท่านพระ-*อานนท์กราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ มหาอำมาตย์ในแว่นแคว้นมคธชื่อสุนีธะและวัสสการะจะสร้างเมืองในปาฏลิคาม เพื่อป้องกันเจ้าวัชชีทั้งหลาย พระเจ้าข้า ฯ

พ. ดูกรอานนท์ มหาอำมาตย์ในแว่นแคว้นมคธชื่อสุนีธะและวัสสการะจะสร้างเมืองในปาฏลิคาม เพื่อป้องกันเจ้าวัชชีทั้งหลาย ประหนึ่งว่าปรึกษากับ

เทวดาชั้นดาวดึงส์แล้วสร้างเมืองฉะนั้น ดูกรอานนท์ เราได้เห็นเทวดาเป็นจำนวนมากแบ่งเป็นพวกละพัน รักษาพื้นที่อยู่ในปาฏลิคาม ด้วยทิพยจักษุอันบริสุทธิ์ล่วงจักษุของมนุษย์ ณ ตำบลนี้ คือ เทวดาผู้มีศักดิ์ใหญ่ ... เทวดาผู้มีศักดิ์ต่ำรักษาพื้นที่อยู่ในประเทศใด จิตของราชมหาอำมาตย์ของพระราชาผู้มีศักดิ์ต่ำ ย่อมน้อมไปเพื่อจะสร้างนิเวศน์ในประเทศนั้น ดูกรอานนท์ เมืองนี้จักเป็นเมืองเลิศแห่งที่ประชุมของเหล่ามนุษย์ผู้เป็นอริยะ และเป็นทางค้าขาย เป็นที่แก้ห่อสินค้า อันตราย ๓ อย่างจักมีแก่เมืองปาฏลิคาม จากไฟ ๑ จากน้ำ ๑ จากความแตกแห่งกันและกัน ๑ ฯ

[๑๗๓] ครั้งนั้นแล มหาอำมาตย์ในแว่นแคว้นมคธชื่อสุนีธะและวัสสการะ เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ได้ปราศรัยกับพระผู้มีพระภาค ครั้นผ่านการปราศรัยพอให้ระลึกถึงกันไปแล้ว ได้ยืนอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ขอพระโคดมผู้เจริญพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์โปรดทรงรับภัตของข้าพระองค์ทั้งหลาย เพื่อเสวยในวันนี้ พระผู้มีพระภาคทรงรับนิมนต์โดยดุษณีภาพ ลำดับนั้น มหาอำมาตย์ในแว่นแคว้นมคธชื่อสุนีธะและวัสสการะ ทราบว่าพระผู้มีพระภาคทรงรับนิมนต์แล้วเข้าไปยังที่พักของตน ครั้นแล้วสั่งให้ตกแต่งขาทนียโภชนียาหารอันประณีตในที่พักของตน แล้วกราบทูลภัตกาลแด่พระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระโคดมผู้เจริญ ถึงเวลาแล้ว ภัตเสร็จแล้ว ครั้งนั้นเป็นเวลาเช้า พระผู้มีพระภาคทรงนุ่งแล้ว ทรงถือบาตรและจีวรเสด็จเข้าไปยังที่พักของมหาอำมาตย์ในแว่นแคว้นมคธชื่อสุนีธะและวัสสการะ พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ ครั้นแล้วประทับนั่งเหนืออาสนะที่ปูลาดถวาย ลำดับนั้น มหาอำมาตย์ในแว่นแคว้นมคธชื่อสุนีธะและวัสสการะ อังคาสภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุขด้วยขาทนียโภชนียาหารอันประณีต ให้อิ่มหนำสำราญด้วยมือของตน ครั้งนั้นแล เมื่อพระผู้มีพระภาคเสวยเสร็จแล้ว ชักพระหัตถ์ออกจากบาตรแล้ว มหา-*อำมาตย์ในแว่นแคว้นมคธชื่อสุนีธะและวัสสการะ ถือเอาอาสนะต่ำแห่งหนึ่งนั่งอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง พระผู้มีพระภาคทรงอนุโมทนากะมหาอำมาตย์ในแว่นแคว้นมคธชื่อสุนีธะและวัสสการะผู้นั่งอยู่แล้ว ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ด้วยพระคาถาเหล่านี้ว่า

บุรุษชาติบัณฑิต ย่อมสำเร็จการอยู่ในประเทศใด พึงเชิญ
ท่านผู้มีศีล สำรวมแล้ว ประพฤติพรหมจรรย์ ให้บริโภค
ในประเทศนั้น ควรอุทิศทักษิณาทานเพื่อเทวดาผู้สถิตอยู่
ในที่นั้นๆ เทวดาเหล่านั้นอันบุรุษชาติบัณฑิตนับถือ บูชา
ย่อมนับถือบูชาบุรุษชาติบัณฑิตนั้น แต่นั้นย่อมอนุเคราะห์
บุรุษชาติบัณฑิตนั้น ประหนึ่งมารดาอนุเคราะห์บุตรแล้วก็ย่อม

เห็นความเจริญทุกเมื่อ ฯ

[๑๗๔] ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคครั้นทรงอนุโมทนาแก่มหาอำมาตย์ในแว่นแคว้นมคธชื่อสุนีธะและวัสสการะด้วยพระคาถาเหล่านี้แล้ว เสด็จลุกจากอาสนะหลีกไป ก็สมัยนั้นแล มหาอำมาตย์ในแว่นแคว้นมคธชื่อสุนีธะและวัสสการะ ติดตามพระผู้มีพระภาคไปข้างหลังๆ ด้วยตั้งใจว่า วันนี้ พระสมณ-*โคดมจักเสด็จออกโดยประตูใด ประตูนั้นจักชื่อว่าโคตมประตู จักเสด็จข้ามแม่น้ำคงคาโดยท่าใด ท่านั้นจักชื่อว่าโคตมติฏฐะ ครั้งนั้นแล พระผู้มีพระภาคเสด็จออกประตูใด ประตูนั้นชื่อว่าโคตมประตู พระผู้มีพระภาคเสด็จไปยังแม่น้ำคงคา ก็สมัยนั้นแล แม่น้ำคงคาเป็นแม่น้ำเต็มเปี่ยมพอกาดื่มกินได้ มนุษย์บางจำพวกแสวงหาเรือ บางพวกแสวงหาพ่วง บางพวกผูกแพต้องการจะข้ามไปฝั่งโน้น ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคทรงหายจากฝั่งนี้แห่งแม่น้ำคงคา ไปปรากฏอยู่ที่ฝั่งโน้นพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ เหมือนบุรุษผู้มีกำลังพึงเหยียดแขนที่คู้หรือพึงคู้แขนที่เหยียดฉะนั้น พระผู้มีพระภาคได้ทรงเห็นมนุษย์เหล่านั้นบางพวกแสวงหาเรือ บางพวกแสวงหาพ่วง บางพวกผูกแพ ต้องการจะข้ามไปฝั่งโน้น ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ทรงเปล่งอุทานนี้ในเวลานั้นว่า

ชนเหล่าใดจะข้ามห้วงน้ำ คือ สงสาร และสระ คือ ตัณหา
ชนเหล่านั้นกระทำสะพาน คือ อริยมรรค ไม่แตะต้อง
เปือกตมคือกามทั้งหลายจึงข้ามสถานที่ลุ่มอันเต็มด้วยน้ำได้ ก็
ชนแม้ต้องการจะข้ามน้ำมีประมาณน้อย ก็ต้องผูกแพ ส่วน
พระพุทธเจ้า และพุทธสาวกทั้งหลายเป็นผู้มีปัญญา เว้น
จากแพก็ข้ามได้ ฯ

จบสูตรที่ ๖

๗. ทวิธาปถสูตร

[๑๗๕] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเสด็จดำเนินทางไกลไปในโกศลชนบท มีท่านพระนาคสมาละเป็นปัจฉาสมณะ ท่านพระนาคสมาละได้เห็นทาง ๒ แพร่งในระหว่างทาง ครั้นแล้วได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาคผู้เจริญ นี้ทาง ไปกันตามทางนี้เถิดพระเจ้าข้า เมื่อท่านพระนาคสมาละกราบทูลอย่างนี้แล้ว พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกะท่านพระนาคสมาละว่า ดูกรนาคสมาละ นี้ทาง ไปกันตามทางนี้เถิด แม้ครั้งที่ ๒ ... แม้ครั้งที่ ๓ ท่านพระนาคสมาละก็ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาคผู้เจริญ นี้ทาง ไปกันตามทางนี้เถิดพระเจ้าข้า แม้ครั้งที่ ๓ พระผู้มีพระภาคก็ได้ตรัสกะท่านพระนาคสมาละว่า ดูกร

นาคสมาละ นี้ทาง ไปกันตามทางนี้เถิด ลำดับนั้น ท่านพระนาคสมาละวางบาตรและจีวรของพระผู้มีพระภาคไว้ที่แผ่นดิน ณ ที่นั้นเอง ด้วยกราบทูลว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาคผู้เจริญ นี้บาตรและจีวร ดังนี้ แล้วหลีกไป ครั้นเมื่อท่านพระนาคสมาละเดินไปโดยทางนั้น พวกโจรในระหว่างทางออกมาแล้ว ทุบด้วยมือบ้าง เตะด้วยเท้าบ้าง ได้ทุบบาตรและฉีกผ้าสังฆาฏิเสีย ครั้งนั้น ท่านพระนาคสมาละมีบาตรแตก มีผ้าสังฆาฏิขาด เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมแล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้กราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอประทานพระวโรกาส เมื่อข้าพระองค์เดินไปโดยทางนั้น พวกโจรในระหว่างทางออกมาแล้ว ทุบด้วยมือและเตะด้วยเท้า ได้ทุบบาตรและฉีกผ้าสังฆาฏิเสียแล้ว พระเจ้าข้า ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ได้ทรงเปล่งอุทานนี้ในเวลานั้นว่า

บุคคลผู้ถึงเวท ผู้รู้ เที่ยวไปด้วยกัน อยู่ด้วยกัน ปะปนกับ
ชนผู้ไม่รู้ ย่อมละเว้นบุคคลผู้ลามกเสียได้ เหมือนนกกะเรียน
เมื่อบุคคลเอาน้ำนมปนน้ำเข้าไปให้ ดื่มแต่น้ำนมเท่านั้น ละ
เว้นน้ำ ฉะนั้น ฯ

จบสูตรที่ ๗

๘. วิสาขาสูตร

[๑๗๖] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ บุพพารามปราสาทของนางวิสาขามิคารมารดา ใกล้พระนครสาวัตถี ก็สมัยนั้นแล หลานของนางวิสาขามิคารมารดาเป็นที่รักที่พอใจ ทำกาละลง ครั้งนั้น นางวิสาขามิคารมารดามีผ้าเปียก ผมเปียก เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับในเวลาเที่ยง ถวายบังคมแล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกะนางวิสาขามิคารมารดาว่า เชิญเถิดนาง-*วิสาขา ท่านมาแต่ไหนหนอ มีผ้าเปียก มีผมเปียก เข้ามา ณ ที่นี้ในเวลาเที่ยง นางวิสาขากราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ หลานของหม่อมฉัน เป็นที่รักที่พอใจ ทำกาละเสียแล้ว เพราะฉะนั้น หม่อมฉันจึงมีผ้าเปียกมีผมเปียก เข้ามา ณ ที่นี้ในเวลาเที่ยง เจ้าค่ะ ฯ

พ. ดูกรนางวิสาขา ท่านพึงปรารถนาบุตรและหลานเท่ามนุษย์ในพระนครสาวัตถีหรือ ฯ

วิ. ข้าแต่พระผู้มีพระภาคผู้เจริญ หม่อมฉันพึงปรารถนาบุตรและหลานเท่ามนุษย์ในพระนครสาวัตถี เจ้าค่ะ ฯ

พ. ดูกรนางวิสาขา มนุษย์ในพระนครสาวัตถีมากเพียงไร ทำกาละอยู่

ทุกวันๆ ฯ

วิ. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ มนุษย์ในพระนครสาวัตถี ๑๐ คนบ้าง ๙ คนบ้าง ๘ คนบ้าง ๗ คนบ้าง ๖ คนบ้าง ๕ คนบ้าง ๔ คนบ้าง ๓ คนบ้าง ๒ คนบ้าง ๑ คนบ้าง ทำกาละอยู่ทุกวันๆ ฯ

พ. ดูกรนางวิสาขา ท่านจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน ท่านพึงเป็นผู้มีผ้าเปียกหรือมีผมเปียกเป็นบางครั้งบางคราวหรือหนอ ฯ

วิ. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ไม่ใช่อย่างนั้น เจ้าค่ะ พอเพียงแล้วด้วยบุตรและหลานมากเพียงนั้นแก่หม่อมฉัน ฯ

พ. ดูกรนางวิสาขา ผู้ใดมีสิ่งที่รัก ๑๐๐ ผู้นั้นก็มีทุกข์ ๑๐๐ ผู้ใดมีสิ่งที่รัก ๙๐ ผู้นั้นก็มีทุกข์ ๙๐ ผู้ใดมีสิ่งที่รัก ๘๐ ผู้นั้นก็มีทุกข์ ๘๐ ผู้ใดมีสิ่งที่รัก ๗๐ ผู้นั้นก็มีทุกข์ ๗๐ ผู้ใดมีสิ่งที่รัก ๖๐ ผู้นั้นก็มีทุกข์ ๖๐ ผู้ใดมีสิ่งที่รัก ๕๐ ผู้นั้นก็มีทุกข์ ๕๐ ผู้ใดมีสิ่งที่รัก ๔๐ ผู้นั้นก็มีทุกข์ ๔๐ ผู้ใดมีสิ่งที่รัก ๓๐ ผู้นั้นก็มีทุกข์ ๓๐ ผู้ใดมีสิ่งที่รัก ๒๐ ผู้นั้นก็มีทุกข์ ๒๐ ผู้ใดมีสิ่งที่รัก ๑๐ ผู้นั้นก็มีทุกข์ ๑๐ ผู้ใดมีสิ่งที่รัก ๙ ผู้นั้นก็มีทุกข์ ๙ ผู้ใดมีสิ่งที่รัก ๘ ผู้นั้นก็มีทุกข์ ๘ ผู้ใดมีสิ่งที่รัก ๗ ผู้นั้นก็มีทุกข์ ๗ ผู้ใดมีสิ่งที่รัก ๖ ผู้นั้นก็มีทุกข์ ๖ ผู้ใดมีสิ่งที่รัก ๕ ผู้นั้นก็มีทุกข์ ๕ ผู้ใดมีสิ่งที่รัก ๔ ผู้นั้นก็มีทุกข์ ๔ ผู้ใดมีสิ่งที่รัก ๓ ผู้นั้นก็มีทุกข์ ๓ ผู้ใดมีสิ่งที่รัก ๒ ผู้นั้นก็มีทุกข์ ๒ ผู้ใดมีสิ่งที่รัก ๑ ผู้นั้นก็มีทุกข์ ๑ ผู้ใดไม่มีสิ่งที่รัก ผู้นั้นก็ไม่มีทุกข์ เรากล่าวว่า ผู้นั้นไม่มีความโศก ปราศจากกิเลสดุจธุลี ไม่มีอุปายาส ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ได้ทรงเปล่งอุทานนี้ในเวลานั้นว่า

> ความโศกก็ดี ความร่ำไรก็ดี ความทุกข์ก็ดี มากมายหลายอย่างนี้มีอยู่ในโลก เพราะอาศัยสัตว์หรือสังขารอันเป็นที่รัก เมื่อไม่มีสัตว์หรือสังขารอันเป็นที่รัก ความโศก ความร่ำไร และความทุกข์เหล่านี้ย่อมไม่มี เพราะเหตุนั้นแล ผู้ใดไม่มีสัตว์หรือสังขารอันเป็นที่รักในโลกไหนๆ ผู้นั้นเป็นผู้มีความสุข ปราศจากความโศก เพราะเหตุนั้น ผู้ปรารถนาความไม่โศก อันปราศจากกิเลสดุจธุลี ไม่พึงทำสัตว์หรือสังขารให้เป็นที่รัก ในโลกไหนๆ ฯ

จบสูตรที่ ๘

๙. ทัพพสูตรที่ ๑

[๑๗๗] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเวฬุวันกลันทกนิวาป-

*สถาน ใกล้พระนครราชคฤห์ ครั้งนั้นแล ท่านพระทัพพมัลลบุตรเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมแล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระสุคต บัดนี้ เป็นกาลปรินิพพานแห่งข้าพระองค์ พระเจ้าข้า พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรทัพพะ เธอจงสำคัญเวลาอันควร ณ บัดนี้เถิด ลำดับนั้น ท่านพระทัพพมัลลบุตรลุกจากอาสนะ ถวายบังคมพระผู้มีพระภาค กระทำประทักษิณแล้ว เหาะขึ้นไปสู่เวหาส นั่งขัดสมาธิเข้าสมาบัติมีเตโชธาตุเป็นอารมณ์อยู่ในอากาศกลางหาว ออกแล้วปรินิพพาน เมื่อท่านพระทัพพมัลลบุตรเหาะขึ้นสู่เวหาส นั่งขัดสมาธิเข้าสมาบัติมีเตโชธาตุเป็นอารมณ์อยู่ในอากาศกลางหาว ออกแล้วปรินิพพาน สรีระถูกไฟเผาไหม้อยู่ เถ้าไม่ปรากฏเลย เขม่าก็ไม่ปรากฏ เหมือนเถ้าแห่งเนยใสหรือน้ำมันที่ถูกไฟเผาไหม้อยู่ ไม่ปรากฏเลย เขม่าก็ไม่ปรากฏ ฉะนั้น ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ได้ทรงเปล่งอุทานนี้ในเวลานั้นว่า

รูปกายได้สลายแล้ว สัญญาดับแล้ว เวทนาทั้งปวงเป็น
ธรรมชาติเย็นแล้ว สังขารทั้งหลายสงบแล้ว วิญญาณถึงความ
ตั้งอยู่ไม่ได้ ฯ

จบสูตรที่ ๙

๑๐. ทัพพสูตรที่ ๒

[๑๗๘] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเหล่านั้นทูลรับพระผู้มีพระภาคแล้ว พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่อพระทัพพมัลลบุตรเหาะขึ้นไปสู่เวหาส นั่งขัดสมาธิเข้าสมาบัติมีเตโชธาตุเป็นอารมณ์อยู่ในอากาศกลางหาว ออกแล้วปรินิพพาน เมื่อสรีระถูกไฟเผาไหม้อยู่ เถ้าไม่ปรากฏ เขม่าก็ไม่ปรากฏ เหมือนเถ้าแห่งเนยใสหรือน้ำมันถูกไฟเผาไหม้อยู่ ไม่ปรากฏเลย เขม่าก็ไม่ปรากฏ ฉะนั้น ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ได้ทรงเปล่งอุทานนี้ในเวลานั้นว่า

คติของพระขีณาสพทั้งหลาย ผู้หลุดพ้นแล้วโดยชอบ ข้าม
เครื่องผูกคือกามและโอฆะได้แล้ว ถึงแล้วซึ่งความสุขอันหา
ความหวั่นไหวมิได้ ไม่มีเพื่อจะบัญญัติ เหมือนคติแห่งไฟ
ลุกโพลงอยู่ที่ภาชนะสัมฤทธิ์เป็นต้น อันนายช่างเหล็กตีด้วย

ค้อนเหล็ก ดับสนิท ย่อมรู้ไม่ได้ ฉะนั้น ฯ

จบสูตรที่ ๑๐

จบปาฏลิคามิยวรรคที่ ๘

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. นิพพานสูตรที่ ๑ ๒. นิพพานสูตรที่ ๒ ๓. นิพพานสูตรที่ ๓ ๔. นิพพานสูตรที่ ๔ ๕. จุนทสูตร ๖. ปาฏลิคามิยสูตร ๗. ทวิธาปถสูตร ๘. วิสาขาสูตร ๙. ทัพพสูตรที่ ๑ ๑๐. ทัพพสูตรที่ ๒ ฯ

รวมวรรคที่มีในอุทานนี้ คือ

โพธิวรรคที่ ๑ มุจจลินทวรรคที่ ๒ นันทวรรคที่ ๓ เมฆิยวรรคที่ ๔ โสณวรรคที่ ๕ ชัจจันธวรรคที่ ๖ จูฬวรรคที่ ๗ ปาฏลิคามิยวรรคที่ ๘ มีสูตร ๘๐ สูตร วรรคที่ ๘ นี้ พระพุทธเจ้าผู้มีพระจักษุปราศจากมลทิน ทรงจำแนกแสดงไว้ดีแล้ว บัณฑิตทั้งหลายผู้มีศรัทธาแล ได้กล่าววรรคนั้นว่า อุทาน ฉะนี้แล ฯ

จบอุทาน ฯ

อิติวุตตกะ

เอกนิบาตวรรคที่ ๑

๑. โลภสูตร

[๑๗๙] จริงอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายละธรรมอย่างหนึ่งได้ เราเป็นผู้รับรองเธอทั้งหลาย เพื่อความเป็นพระอนาคามี ธรรมอย่างหนึ่งเป็นไฉน ดูกรภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายละธรรมอย่างหนึ่ง คือ โลภะได้ เราเป็นผู้รับรองเธอทั้งหลายเพื่อความเป็นพระอนาคามี ฯ

ชนผู้เห็นแจ้งทั้งหลาย รู้ชัดด้วยดีซึ่งความโลภอันเป็นเหตุให้
สัตว์ผู้โลภไปสู่ทุคติ แล้วละได้ ครั้นละได้แล้ว ย่อมไม่มา
สู่โลกนี้อีกในกาลไหนๆ ฯ

เนื้อความแม้นี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้ว

จบสูตรที่ ๑

๒. โทสสูตร

[๑๘๐] จริงอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่า

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายละธรรมอย่างหนึ่งได้ เราเป็นผู้รับรองเธอทั้งหลาย เพื่อความเป็นพระอนาคามี ธรรมอย่างหนึ่งเป็นไฉน ดูกรภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายละธรรมอย่างหนึ่ง คือโทสะได้ เราเป็นผู้รับรองเธอทั้งหลายเพื่อความเป็นพระอนาคามี ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

ชนผู้เห็นแจ้งทั้งหลาย รู้ชัดด้วยดีซึ่งโทสะอันเป็นเหตุให้สัตว์
ผู้ประทุษร้ายไปสู่ทุคติ แล้วละได้ ครั้นละได้แล้วย่อมไม่มา
สู่โลกนี้อีกในกาลไหนๆ

เนื้อความแม้นี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วฉะนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๒

๓. โมหสูตร

[๑๘๑] จริงอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายละธรรมอย่างหนึ่งได้ เราเป็นผู้รับรองเธอทั้งหลาย เพื่อความเป็นพระอนาคามี ธรรมอย่างหนึ่งเป็นไฉน ดูกรภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายละธรรมอย่างหนึ่ง คือ โมหะได้ เราเป็นผู้รับรองเธอทั้งหลายเพื่อความเป็นพระอนาคามี ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

ชนผู้เห็นแจ้งทั้งหลาย รู้ชัดด้วยดีซึ่งโมหะอันเป็นเหตุให้สัตว์
ผู้หลงไปสู่ทุคติ แล้วละได้ ครั้นละได้แล้ว ย่อมไม่มาสู่โลก
นี้อีกในกาลไหนๆ ฯ

เนื้อความแม้นี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วฉะนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๓

๔. โกธสูตร

[๑๘๒] จริงอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายละธรรมอย่างหนึ่งได้ เราเป็นผู้รับรองเธอทั้งหลาย เพื่อความเป็นพระอนาคามี ธรรมอย่างหนึ่งเป็นไฉน ดูกรภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายละธรรมอย่างหนึ่ง คือ โกธะได้ เราเป็นผู้รับรองเธอทั้งหลายเพื่อความ

เป็นพระอนาคามี ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสคาถาประพันธ์นี้ดังนี้ว่า

ชนผู้เห็นแจ้งทั้งหลาย รู้ชัดด้วยดีซึ่งโกธะอันเป็นเหตุให้สัตว์
ผู้โกรธไปสู่ทุคติ แล้วละได้ ครั้นละได้แล้ว ย่อมไม่มาสู่
โลกนี้อีกในกาลไหนๆ ฯ

เนื้อความแม้นี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้ว ฉะนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๔

๕. มักขสูตร

[๑๘๓] จริงอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายละธรรมอย่างหนึ่งได้ เราเป็นผู้รับรองเธอทั้งหลายเพื่อความเป็นพระอนาคามี ธรรมอย่างหนึ่งเป็นไฉน ดูกรภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายละธรรมอย่างหนึ่ง คือ มักขะได้ เราเป็นผู้รับรองเธอทั้งหลายเพื่อความเป็นพระอนาคามี ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

ชนผู้เห็นแจ้งทั้งหลาย รู้ชัดด้วยดีซึ่งมักขะอันเป็นเหตุให้
สัตว์ผู้ลบหลู่ไปสู่ทุคติ แล้วละได้ ครั้นละได้แล้ว ย่อม
ไม่มาสู่โลกนี้อีกในกาลไหนๆ ฯ

เนื้อความแม้นี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้ว ฉะนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๕

๖. มานสูตร

[๑๘๔] จริงอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายละธรรมอย่างหนึ่งได้ เราเป็นผู้รับรองเธอทั้งหลายเพื่อความเป็นพระอนาคามี ธรรมอย่างหนึ่งเป็นไฉน ดูกรภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายละธรรมอย่างหนึ่ง คือ มานะได้ เราเป็นผู้รับรองเธอทั้งหลายเพื่อความเป็นพระอนาคามี ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

ชนผู้เห็นแจ้งทั้งหลาย รู้ชัดด้วยดีซึ่งมานะอันเป็นเหตุให้
สัตว์ผู้ถือตัวไปสู่ทุคติ แล้วละได้ ครั้นละได้แล้ว ย่อมไม่
มาสู่โลกนี้อีกในกาลไหนๆ ฯ

เนื้อความแม้นี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้ว ฉะนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๖

๗. สัพพสูตร

[๑๘๕] จริงอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้นข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่รู้ยิ่งซึ่งธรรมที่ควรรู้ยิ่งทั้งปวง ไม่กำหนดรู้ธรรมที่ควรกำหนดรู้ทั้งปวง ไม่ยังจิตให้คลายกำหนัดในธรรมที่ควรรู้ยิ่ง และธรรมที่ควรกำหนดรู้นั้น ยังละกิเลสวัฏไม่ได้ เป็นผู้ไม่ควรเพื่อความสิ้นทุกข์ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ส่วนภิกษุรู้ยิ่งธรรมที่ควรรู้ยิ่งทั้งปวง กำหนดรู้ธรรมที่ควรกำหนดรู้ทั้งปวง ยังจิตให้คลายกำหนัดในธรรมที่ควรรู้ยิ่งและธรรมที่ควรกำหนดรู้นั้น ละกิเลสวัฏได้ เป็นผู้ควรเพื่อความสิ้นทุกข์ ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

ผู้ใดรู้ธรรมเป็นไปในภูมิ ๓ ทั้งปวง โดยส่วนทั้งปวง
ย่อมไม่กำหนัดในสักกายธรรมทั้งปวง ผู้นั้นกำหนดรู้ธรรมเป็น
ไปในภูมิ ๓ ทั้งปวงแล้ว ล่วงทุกข์ทั้งปวงได้โดยแท้ ฯ

เนื้อความแม้นี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้ว ฉะนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๗

๘. มานสูตร

[๑๘๖] จริงอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่รู้ยิ่ง ไม่กำหนดรู้มานะ ไม่ยังจิตให้คลายกำหนัดในมานะนั้น ยังละมานะนั้นไม่ได้เด็ดขาด เป็นผู้ไม่ควรเพื่อความสิ้นทุกข์ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ส่วนภิกษุรู้ยิ่ง กำหนดรู้มานะ ยังจิตให้คลายกำหนัดในมานะนั้น ละมานะนั้นได้เด็ดขาด เป็นผู้ควรเพื่อความสิ้นทุกข์ ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

หมู่สัตว์นี้ประกอบแล้วด้วยมานะ มีมานะเป็นเครื่องร้อยรัด

ยินดีแล้วในภพ ไม่กำหนดรู้มานะ ต้องเป็นผู้มาสู่ภพอีก
ส่วนสัตว์เหล่าใดละมานะได้แล้ว น้อมไปในธรรมเป็นที่สิ้น
มานะ สัตว์เหล่านั้นครอบงำกิเลสเครื่องร้อยรัดคือมานะ
เสียได้ ก้าวล่วงได้แล้วซึ่งกิเลสเครื่องร้อยรัดทั้งปวง ฯ

เนื้อความแม้นี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้ว ฉะนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๘

๙. โลภสูตร

[๑๘๗] จริงอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่รู้ยิ่ง ไม่กำหนดรู้โลภะ ไม่ยังจิตให้คลายกำหนัดในโลภะ ยังละโลภะนั้นไม่ได้เด็ดขาด เป็นผู้ไม่ควรเพื่อความสิ้นทุกข์ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ส่วนภิกษุรู้ยิ่ง กำหนดรู้โลภะ ยังจิตให้คลายกำหนัดในโลภะนั้น ละโลภะนั้นได้เด็ดขาด เป็นผู้ควรเพื่อความสิ้นทุกข์ ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

ชนผู้เห็นแจ้งทั้งหลาย รู้ชัดด้วยดีซึ่งความโลภอันเป็นเหตุให้
สัตว์ผู้โลภไปสู่ทุคติ แล้วละได้ ครั้นละได้แล้ว ย่อมไม่มา
สู่โลกนี้อีกในกาลไหนๆ ฯ

เนื้อความแม้นี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้ว ฉะนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๙

๑๐. โทสสูตร

[๑๘๘] จริงอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้นข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่รู้ยิ่ง ไม่กำหนดรู้โทสะ ไม่ยังจิตให้คลายกำหนัดในโทสะนั้น ยังละโทสะนั้นไม่ได้เด็ดขาด เป็นผู้ไม่ควรเพื่อความสิ้นทุกข์ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ส่วนภิกษุรู้ยิ่ง กำหนดรู้โทสะ ยังจิตให้คลายกำหนัดในโทสะนั้น ละโทสะนั้นได้เด็ดขาด เป็นผู้ควรเพื่อความสิ้นทุกข์ ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

ชนผู้เห็นแจ้งทั้งหลาย รู้ชัดด้วยดีซึ่งโทสะอันเป็นเหตุให้
สัตว์ผู้ประทุษร้ายไปสู่ทุคติ แล้วละได้ ครั้นละได้แล้ว

ย่อมไม่มาสู่โลกนี้อีกในกาลไหนๆ ฯ

เนื้อความแม้นี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้ว ฉะนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๑๐

จบปาฏิโภควรรคที่ ๑

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้คือ

๑. โลภสูตร ๒. โทสสูตร ๓. โมหสูตร ๔. โกธสูตร ๕. มักขสูตร ๖. มานสูตร ๗. สัพพสูตร ๘. มานสูตร ๙. โลภสูตร ๑๐. โทสสูตร ฯ

อิติวุตตกะ เอกนิบาต วรรคที่ ๒

๑. โมหสูตร

[๑๘๙] จริงอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่รู้ยิ่ง ไม่กำหนดรู้โมหะ ไม่ยังจิตให้คลายกำหนัดในโมหะนั้น ยังละโมหะนั้นไม่ได้เด็ดขาด เป็นผู้ไม่ควรเพื่อความสิ้นทุกข์ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ส่วนภิกษุรู้ยิ่ง กำหนดรู้โมหะ ยังจิตให้คลายกำหนัดในโมหะนั้น ละโมหะนั้นได้เด็ดขาด เป็นผู้ควรเพื่อความสิ้นทุกข์ ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

ชนผู้เห็นแจ้งทั้งหลาย รู้ชัดด้วยดีซึ่งโมหะอันเป็นเหตุให้
สัตว์ผู้หลงไปสู่ทุคติ แล้วละได้ ครั้นละได้แล้ว ย่อมไม่มาสู่
โลกนี้อีกในกาลไหนๆ ฯ

เนื้อความแม้นี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้ว ฉะนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๑

๒. โกธสูตร

[๑๙๐] จริงอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่รู้ยิ่ง ไม่กำหนดรู้โกธะ ไม่ยังจิตให้คลายกำหนัดในโกธะนั้น ยังละโกธะนั้นไม่ได้เด็ดขาด เป็นผู้ไม่ควรเพื่อความสิ้นทุกข์ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ส่วนภิกษุรู้ยิ่ง กำหนดรู้โกธะ ยังจิตให้คลายกำหนัดในโกธะนั้น ละโกธะนั้นได้เด็ดขาด เป็นผู้ควรเพื่อความสิ้นทุกข์ ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

ชนผู้เห็นแจ้งทั้งหลาย รู้ชัดด้วยดีซึ่งโกธะอันเป็นเหตุให้
สัตว์ผู้โกรธไปสู่ทุคติ แล้วละได้ ครั้นละได้แล้ว ย่อมไม่มา
สู่โลกนี้อีกในกาลไหนๆ ฯ

เนื้อความแม้นี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วฉะนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๒

๓. มักขสูตร

[๑๕๑] จริงอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่รู้ยิ่ง ไม่กำหนดรู้มักขะ ไม่ยังจิตให้คลายกำหนัดในมักขะนั้น ยังละมักขะนั้นไม่ได้เด็ดขาด เป็นผู้ไม่ควรเพื่อความสิ้นทุกข์ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ส่วนภิกษุรู้ยิ่ง กำหนดรู้มักขะ ยังจิตให้คลายกำหนัดในมักขะนั้น ละมักขะนั้นได้เด็ดขาด เป็นผู้ควรเพื่อความสิ้นทุกข์ ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

ชนผู้เห็นแจ้งทั้งหลาย รู้ชัดด้วยดีซึ่งมักขะอันเป็นเหตุให้
สัตว์ผู้ลบหลู่ไปสู่ทุคติ แล้วละได้ ครั้นละได้แล้ว ย่อมไม่มา
สู่โลกนี้อีกในกาลไหนๆ ฯ

เนื้อความแม้นี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้ว ฉะนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๓

๔. โมหสูตร

[๑๕๒] จริงอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราไม่พิจารณาเห็นแม้นิวรณ์อันหนึ่งอย่างอื่น ซึ่งเป็นเหตุให้หมู่สัตว์ถูกนิวรณ์หุ้มห่อแล้วแล่นไป ท่องเที่ยวไปสิ้นกาลนาน เหมือนนิวรณ์ คือ อวิชชานี้เลย ดูกรภิกษุทั้งหลาย หมู่สัตว์ผู้ถูกนิวรณ์ คือ อวิชชาหุ้มห่อแล้ว ย่อมแล่นไป ท่องเที่ยวไปสิ้นกาลนาน ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

ธรรมอื่นแม้อย่างหนึ่ง ซึ่งเป็นเหตุให้หมู่สัตว์ถูกธรรมนั้น

หุ้มห่อแล้ว ท่องเที่ยวไปสิ้นกาลนาน เหมือนหมู่สัตว์ผู้
ถูกโมหะหุ้มห่อแล้ว ไม่มีเลย ส่วนพระอริยสาวกเหล่าใดละ
โมหะแล้ว ทำลายกองแห่งความมืดได้แล้ว พระอริยสาวก
เหล่านั้นย่อมไม่ท่องเที่ยวไปอีก เพราะอวิชชาอันเป็นต้นเหตุ
(แห่งสงสาร) ย่อมไม่มีแก่พระอริยสาวกเหล่านั้น ฯ

เนื้อความแม้นี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้ว ฉะนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๔

๕. กามสูตร

[๑๙๓] จริงอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับแล้วว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราไม่พิจารณาเห็นแม้สังโยชน์อันหนึ่งอย่างอื่น ซึ่งเป็นเหตุให้สัตว์ผู้ประกอบแล้วแล่นไป ท่องเที่ยวไปสิ้นกาลนาน เหมือนสังโยชน์ คือ ตัณหานี้เลย ดูกรภิกษุทั้งหลาย สัตว์ทั้งหลายผู้ประกอบด้วยสังโยชน์ คือ ตัณหา ย่อมแล่นไป ท่องเที่ยวไปสิ้นกาลนาน ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

บุรุษผู้มีตัณหาเป็นเพื่อนสอง ท่องเที่ยวไปสิ้นกาลนาน ย่อม
ไม่ก้าวล่วงสงสารอันมีความเป็นอย่างนี้และความเป็นอย่างอื่น
ไปได้ ภิกษุรู้ตัณหาซึ่งเป็นแดนเกิดแห่งทุกข์นี้โดยความเป็น
โทษแล้ว เป็นผู้ปราศจากตัณหา ไม่ถือมั่น มีสติ พึงเว้นรอบ ฯ

เนื้อความแม้นี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้ว ฉะนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๕

๖. เสขสูตรที่ ๑

[๑๙๔] จริงอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่อภิกษุผู้เป็นเสขะยังไม่บรรลุอรหัตผล ปรารถนาความเกษมจากโยคะอันยอดเยี่ยมอยู่ เราไม่พิจารณาเห็นแม้เหตุอันหนึ่งอย่างอื่น กระทำเหตุที่มี ณ ภายในว่ามีอุปการะมาก เหมือนโยนิโสมนสิการนี้เลย ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุมนสิการโดยแยบคาย ย่อมละอกุศลเสียได้ ย่อมเจริญกุศลให้เกิดมี ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาค

ตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

ธรรมอย่างอื่นอันมีอุปการะมาก เพื่อบรรลุประโยชน์อันสูงสุด
แห่งภิกษุผู้เป็นพระเสขะ เหมือนโยนิโสมนสิการ ไม่มี
เลย ภิกษุเริ่มตั้งไว้ซึ่งมนสิการโดยแยบคาย พึงบรรลุนิพพาน
อันเป็นที่สิ้นไปแห่งทุกข์ได้ ฯ

เนื้อความแม้นี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้ว ฉะนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๖

๗. เสขสูตรที่ ๒

[๑๕๕] จริงอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่อภิกษุผู้เป็นพระเสขะยังไม่บรรลุอรหัตผล ปรารถนาความเกษมจากโยคะอันยอดเยี่ยม เราไม่พิจารณาเห็นแม้เหตุอันหนึ่งอย่างอื่น กระทำเหตุที่มี ณ ภายนอกว่ามีอุปการะมาก เหมือนความมีมิตรดีนี้เลย ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้มีมิตรดีย่อมละอกุศลเสียได้ ย่อมเจริญกุศลให้เกิดมี ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

ภิกษุใดผู้มีมิตรดี มีความยำเกรง มีความเคารพ กระทำตามคำ
ของมิตรดีทั้งหลาย มีสติสัมปชัญญะ ภิกษุนั้นพึงบรรลุธรรม
อันเป็นที่สิ้นไปแห่งสังโยชน์ทั้งปวงโดยลำดับ ฯ

เนื้อความแม้นี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้ว ฉะนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๗

๘. เภทสูตร

[๑๕๖] จริงอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ธรรมอย่างหนึ่งเมื่อเกิดขึ้นในโลก ย่อมเกิดขึ้นเพื่อความไม่เกื้อกูลแก่ชนหมู่มาก เพื่อไม่ใช่ความสุขแก่ชนมาก เพื่อความฉิบหายแก่ชนมาก เพื่อความไม่เกื้อกูล เพื่อทุกข์แก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ธรรมอย่างหนึ่งเป็นไฉน คือ สังฆเภท ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็เมื่อสงฆ์แตกกันแล้วย่อมมีการบาดหมางซึ่งกันและกัน มีการบริภาษซึ่งกันและกัน มีการดูหมิ่นซึ่งกันและกัน มีการขับไล่ซึ่งกันและกัน ในเพราะสงฆ์แตกกันนั้น ชนทั้งหลายผู้ยังไม่เลื่อมใสย่อมไม่เลื่อมใส และผู้เลื่อมใสบางพวกย่อมเป็นอย่างอื่นไป ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

ผู้ทำลายสงฆ์ต้องไปเกิดในอบาย ตกนรกตั้งอยู่ตลอดกัป ผู้มีความยินดีในพวก ตั้งอยู่ในอธรรม ย่อมเสื่อมจากธรรม อันเกษมจากโยคะ ผู้นั้นครั้นทำลายสงฆ์ผู้พร้อมเพรียงกันแล้ว ย่อมหมกไหม้อยู่ในนรกตลอดกัป ฯ

เนื้อความแม้นี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วฉะนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๘

๙. โมทสูตร

[๑๙๗] จริงอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ธรรมอย่างหนึ่งเมื่อเกิดขึ้นในโลก ย่อมเกิดขึ้นเพื่อเกื้อกูลแก่ชนเป็นอันมาก เพื่อความสุขแก่ชนเป็นอันมาก เพื่อประโยชน์แก่ชนเป็นอันมาก เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ธรรมอย่างหนึ่งเป็นไฉน คือ สังฆสามัคคี ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็เมื่อสงฆ์พร้อมเพรียงกันอยู่ ย่อมไม่มีการบาดหมางซึ่งกันและกัน ไม่มีการบริภาษซึ่งกันและกัน ไม่มีการขับไล่ซึ่งกันและกัน ในเพราะสังฆสามัคคีนั้น ชนทั้งหลายผู้ยังไม่เลื่อมใสย่อมเลื่อมใส และชนผู้เลื่อมใสแล้วย่อมเลื่อมใสยิ่งๆ ขึ้นไป ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

ความพร้อมเพรียงของหมู่ให้เกิดสุข และการอนุเคราะห์ซึ่งหมู่ผู้พร้อมเพรียงกันให้เกิดสุข ผู้ยินดีแล้วในหมู่ผู้พร้อมเพรียงกัน ตั้งอยู่ในธรรม ย่อมไม่เสื่อมจากธรรมอันเกษมจากโยคะ ผู้นั้นกระทำหมู่ให้พร้อมเพรียงกันแล้ว ย่อมบันเทิงในสวรรค์ตลอดกัป ฯ

เนื้อความแม้นี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วฉะนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๙

๑๐. ปุคคลสูตร

[๑๙๘] จริงอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เรากำหนดรู้จิตของบุคคลบางคนในโลกนี้ ผู้มีจิตขุ่นมัว ด้วย

จิตอย่างนี้แล้ว ถ้าในสมัยนี้ บุคคลนี้พึงกระทำกาละไซร้ เขาถูกกรรมของตนซัดไปในนรก เหมือนถูกนำมาทิ้งลงฉะนั้น ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะจิตของเขาขุ่นมัว ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็เพราะเหตุแห่งจิตขุ่นมัวแล สัตว์บางพวกในโลกนี้ เมื่อตายไป ย่อมเข้าถึงอบาย ทุคติ วินิบาต นรก อย่างนี้ ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

พระพุทธเจ้าทรงทราบบุคคลบางคนในโลกนี้ ผู้มีจิตขุ่นมัว
ได้ทรงพยากรณ์เนื้อความนี้แก่ภิกษุทั้งหลาย ในสำนักของ
พระองค์ว่า ถ้าในสมัยนี้ บุคคลนี้พึงทำกาละไซร้ เขาพึง
เข้าถึงนรก เพราะจิตของเขาขุ่นมัว เขาเป็นอย่างนั้น เหมือน
ถูกนำมาทอดทิ้งไว้ฉะนั้น สัตว์ทั้งหลายย่อมไปสู่ทุคติ เพราะ
เหตุแห่งจิตขุ่นมัวนั่นแล ฯ

เนื้อความแม้นี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วฉะนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๑๐
จบทุติยวรรคที่ ๒

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. โมหสูตร ๒. โกธสูตร ๓. มักขสูตร ๔. โมหสูตร ๕. กามสูตร ๖. เสขสูตรที่ ๑ ๗. เสขสูตรที่ ๒ ๘. เภทสูตร ๙. โมท-*สูตร ๑๐. ปุคคลสูตร ฯ

อิติวุตตกะ เอกนิบาต วรรคที่ ๓

๑. จิตตฌายีสูตร

[๑๙๙] จริงอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เรากำหนดรู้จิตของบุคคลบางคนในโลกนี้ผู้มีจิตผ่องใสด้วยจิตอย่างนี้แล้ว ถ้าในสมัยนี้ บุคคลนี้พึงกระทำกาละไซร้ เขาพึงเกิดในสวรรค์ เหมือนเชิญมาไว้ ฉะนั้น ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะจิตของเขาผ่องใส ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็เพราะเหตุแห่งจิตผ่องใสแล สัตว์บางพวกในโลกนี้ เมื่อตายไป ย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

พระพุทธเจ้าทรงทราบบุคคลบางคนในโลกนี้ผู้มีจิตผ่องใส ได้
ทรงพยากรณ์เนื้อความนี้แก่ภิกษุทั้งหลายในสำนักของพระองค์
ว่า ถ้าในสมัยนี้ บุคคลนี้พึงกระทำกาละไซร้ บุคคลนี้
พึงเข้าถึงสุคติ เพราะจิตของเขาผ่องใส เขาเป็นอย่างนั้น
เหมือนเชิญมาฉะนั้น เพราะเหตุแห่งจิตผ่องใสแล สัตว์
ทั้งหลายย่อมไปสู่สุคติ ฯ

เนื้อความแม้นี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้ว ฉะนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๑

๒. ปุญญสูตร

[๒๐๐] จริงอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ ตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายอย่าได้กลัวต่อบุญเลย คำว่าบุญนี้เป็นชื่อแห่งความสุข อันน่าปรารถนา น่าใคร่ น่ารัก น่าพอใจ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็เรารู้ด้วยญาณอันวิเศษยิ่ง ซึ่งวิบากอันน่าปรารถนา น่าใคร่ น่ารัก น่าพอใจ ที่ตนเสวยแล้วสิ้นกาลนาน แห่งบุญทั้งหลายที่ตนได้ทำไว้สิ้นกาลนาน เราเจริญเมตตาจิตตลอด ๗ ปีแล้ว ไม่กลับมาสู่โลกนี้ตลอด ๗ สังวัฏฏวิวัฏฏกัป ดูกรภิกษุทั้งหลาย ได้ยินว่า เมื่อกัปฉิบหายอยู่ เราเป็นผู้เข้าถึงพรหมโลกชั้นอาภัสสระ เมื่อกัปเจริญอยู่ เราย่อมเข้าถึงวิมานแห่งพรหมที่ว่าง ดูกรภิกษุทั้งหลาย ได้ยินว่า เราเป็นพรหม เป็นมหาพรหม เป็นผู้ยิ่งใหญ่ ใครครอบงำไม่ได้ เป็นผู้สามารถเห็นอดีต อนาคตและปัจจุบันโดยแท้ เป็นผู้ยังจิตให้เป็นไปในอำนาจ อยู่ในวิมานพรหมนั้น ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็เราได้เป็นท้าวสักกะผู้เป็นจอมเทพ ๓๖ ครั้ง ได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิผู้ประกอบด้วยธรรม เป็นพระธรรมราชามีสมุทรสาครสี่เป็นขอบเขต เป็นผู้ชนะวิเศษแล้ว ถึงความเป็นผู้มั่นคงในชนบท ประกอบด้วยรัตนะ ๗ ประการ หลายร้อยครั้ง จะกล่าวไยถึงความเป็นพระเจ้าประเทศราชเล่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เรานั้นดำริว่า บัดนี้ เราเป็นผู้มีฤทธิ์มากอย่างนี้ มีอานุภาพมากอย่างนี้ เพราะผลวิบากแห่งกรรมอะไรของเราหนอแล ดูกรภิกษุทั้งหลาย เรานั้นดำริว่า บัดนี้ เราเป็นผู้มีฤทธิ์มากอย่างนี้ มีอานุภาพมากอย่างนี้ เพราะผลวิบากแห่งกรรม ๓ ประการของเรา คือ ทาน ๑ ทมะ ๑ สัญญมะ ๑ ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

กุลบุตรผู้ใคร่ประโยชน์ พึงศึกษาบุญนั่นแล อันสูงสุดต่อไป
ซึ่งมีสุขเป็นกำไร คือ พึงเจริญทาน ๑ ความประพฤติสงบ ๑

เมตตาจิต ๑ บัณฑิตครั้นเจริญธรรม ๓ ประการอันเป็นเหตุ
เกิดแห่งความสุขเหล่านี้แล้ว ย่อมเข้าถึงโลกอันไม่มีความ
เบียดเบียน เป็นสุข ฯ

เนื้อความแม้นี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้ว ฉะนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๒

๓. อุโภอัตถสูตร

[๒๐๑] จริงอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ธรรมอย่างหนึ่งอันภิกษุเจริญแล้ว ทำให้มากแล้ว ย่อมยึดประโยชน์ทั้ง ๒ ไว้ได้ คือ ประโยชน์ในปัจจุบัน ๑ ประโยชน์ในสัมปรายภพ ๑ ธรรมอย่างหนึ่งเป็นไฉน คือ ความไม่ประมาทในกุศลธรรมทั้งหลาย ดูกรภิกษุ-*ทั้งหลาย ธรรมอย่างหนึ่งนี้แลอันภิกษุเจริญแล้ว ทำให้มากแล้ว ย่อมยึดประโยชน์ทั้ง ๒ ไว้ได้ คือ ประโยชน์ในปัจจุบัน ๑ ประโยชน์ในสัมปรายภพ ๑ ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

บัณฑิตทั้งหลายย่อมสรรเสริญ ความไม่ประมาท ในบุญกิริยา
ทั้งหลาย บัณฑิตไม่ประมาทแล้ว ย่อมยึดประโยชน์ทั้งสอง
ไว้ได้ คือ ประโยชน์ในปัจจุบัน ๑ ประโยชน์ในสัมปราย
ภพ ๑ นักปราชญ์เรากล่าวว่าเป็นบัณฑิต เพราะการได้
ประโยชน์ทั้ง ๒ นั้น ฯ

เนื้อความแม้นี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้ว ฉะนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๓

๔. เวปุลลปัพพตสูตร

[๒๐๒] จริงอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว เพราะเหตุนี้ ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่อบุคคลหนึ่งแล่นไปท่องเที่ยวไปตลอดกัป ร่างกระดูก หมู่กระดูก กองกระดูก พึงเป็นกองใหญ่ เหมือนภูเขาเวปุลลบรรพตนี้ ถ้าว่าใครๆ จะพึงรวบรวมไปกองไว้ และถ้าว่าส่วนแห่งกระดูกอันใครๆ นำไปแล้ว จะไม่พึงฉิบหายไป ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้แสวงหาคุณอันใหญ่ ตรัสไว้ดังนี้ว่า
กองแห่งกระดูกของบุคคลคนหนึ่ง พึงเป็นกองเสมอด้วยภูเขา
โดยกัปหนึ่ง ก็ภูเขาใหญ่ชื่อเวปุลลบรรพตนี้นั้นแล อันพระ
สัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสบอกแล้ว สูงยิ่งกว่าภูเขาคิชฌกูฏ
อยู่ใกล้พระนครราชคฤห์ของชาวมคธ เมื่อใด บุคคลย่อม
พิจารณาเห็นอริยสัจ คือ ทุกข์ ๑ ธรรมเป็นเหตุเกิดแห่ง
ทุกข์ ๑ ธรรมเป็นที่ก้าวล่วงแห่งทุกข์ ๑ อริยมรรคมีองค์ ๘
อันให้ถึงความสงบแห่งทุกข์ ๑ ด้วยปัญญาอันชอบ เมื่อนั้น
บุคคลนั้นท่องเที่ยวไปแล้ว ๗ ครั้งเป็นอย่างยิ่ง เป็นผู้กระทำ
ซึ่งที่สุดแห่งทุกข์ได้ เพราะสังโยชน์ทั้งปวงสิ้นไป ฯ

เนื้อความแม้นี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้ว ฉะนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๔

๕. สัมปชานมุสาวาทสูตร

[๒๐๓] จริงอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่อบุคคลล่วงธรรมอย่างหนึ่งแล้ว เรากล่าวว่า บาปกรรมไรๆ อันเขาจะไม่พึงทำไม่มีเลย ธรรมอย่างหนึ่งเป็นไฉน คือ สัมปชานมุสาวาท ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า ฯ

บาปกรรม ที่สัตว์ผู้เป็นคนมักพูดเท็จ ล่วงธรรมอย่างหนึ่งแล้ว
ข้ามโลกหน้าเสียแล้ว จะไม่พึงทำ ไม่มีเลย ฯ

เนื้อความแม้นี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้ว ฉะนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๕

๖. ทานสูตร

[๒๐๔] จริงอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ถ้าว่าสัตว์ทั้งหลายพึงรู้ผลแห่งการจำแนกทานเหมือนอย่างเรารู้ไซร้ สัตว์ทั้งหลายยังไม่ให้แล้วก็จะไม่พึงบริโภค อนึ่ง ความตระหนี่อันเป็นมลทิน จะไม่พึงครอบงำจิตของสัตว์เหล่านั้น สัตว์เหล่านั้นไม่พึงแบ่งคำข้าว คำหลังจากคำข้าวนั้นแล้วก็จะไม่พึงบริโภค ถ้าปฏิคาหกของสัตว์เหล่านั้นพึงมี ดูกรภิกษุทั้งหลาย แต่เพราะสัตว์ทั้งหลายไม่รู้ผลแห่งการจำแนกทานเหมือนอย่าง

เรารู้ ฉะนั้น สัตว์ทั้งหลายไม่ให้แล้วจึงบริโภค อนึ่ง ความตระหนี่อันเป็นมลทิน จึงยังครอบงำจิตของสัตว์เหล่านั้น ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาค ตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

ถ้าว่าสัตว์ทั้งหลายพึงรู้ผลแห่งการจำแนกทานเหมือนอย่างที่
พระผู้มีพระภาคผู้แสวงหาคุณอันใหญ่ตรัสแล้ว โดยวิธีที่
ผลนั้นเป็นผลใหญ่ไซร้ สัตว์ทั้งหลายพึงกำจัดความตระหนี่
อันเป็นมลทินเสียแล้ว มีใจผ่องใส พึงให้ทานที่ให้แล้ว
มีผลมาก ในพระอริยบุคคลทั้งหลายตามกาลอันควร อนึ่ง
ทายกเป็นอันมาก ครั้นให้ทักษิณาทาน คือ ข้าวในพระ-
ทักษิไณยบุคคลทั้งหลายแล้ว จุติจากความเป็นมนุษย์นี้แล้ว
ย่อมไปสู่สวรรค์ และทายกเหล่านั้นผู้ใคร่กาม ไม่มีความ
ตระหนี่ ไปสู่สวรรค์แล้วบันเทิงอยู่ในสวรรค์นั้น เสวยอยู่
ซึ่งผลแห่งการจำแนกทาน ฯ

เนื้อความแม้นี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้ว ฉะนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๖

๗. เมตตาภาวสูตร

[๒๐๕] จริงอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้ พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้นข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย บุญญกิริยาวัตถุอย่างใดอย่างหนึ่งมีอุปธิกิเลสเป็นเหตุ บุญญกิริยาวัตถุทั้งหมดนั้น ย่อมไม่ถึงเสี้ยวที่ ๑๖ แห่งเมตตาเจโตวิมุติ เมตตาเจโตวิมุตินั้นแล ครอบงำบุญญกิริยาวัตถุเหล่านั้น สว่างไสวไพโรจน์เปรียบเหมือนรัศมีแห่งดาวชนิดใดชนิดหนึ่ง รัศมีดาวทั้งหมดนั้นย่อมไม่ถึงเสี้ยวที่ ๑๖ แห่งรัศมีพระจันทร์ รัศมีพระจันทร์นั่นแล ครอบงำรัศมีดาวเหล่านั้น สว่างไสวไพโรจน์ ฉะนั้น ดูกรภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนในเมื่ออากาศโปร่งปราศจากเมฆในสารทสมัย ในเดือนท้ายแห่งฤดูฝน พระอาทิตย์ลอยขึ้นไปสู่ท้องฟ้า กำจัดอากาศอันมืดทั้งปวง สว่างไสวไพโรจน์ฉะนั้น อนึ่ง เปรียบเหมือนดาวประกายพฤกษ์ในปัจจุสสมัยแห่งราตรี สว่างไสวไพโรจน์ ฉะนั้น ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาค ตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

ผู้ใดมีสติ เจริญเมตตาไม่มีประมาณ สังโยชน์ทั้งหลาย ของ
ผู้นั้นผู้พิจารณาเห็นซึ่งธรรมเป็นที่สิ้นไปแห่งอุปธิ ย่อมเป็น

ธรรมชาติเบาบาง ถ้าว่าผู้นั้นมีจิตไม่ประทุษร้ายซึ่งสัตว์มีชีวิต
แม้ชนิดหนึ่ง เจริญเมตตาอยู่ไซร้ ผู้นั้นย่อมชื่อว่าเป็นผู้มีกุศล
เพราะการเจริญเมตตานั้น อันพระอริยบุคคลมีใจอนุเคราะห์
ซึ่งสัตว์มีชีวิตทุกหมู่เหล่า ย่อมกระทำบุญเป็นอันมาก พระ-
ราชฤาษี ทั้งหลายทรงชนะซึ่งแผ่นดิน อันเกลื่อนกล่นด้วยหมู่
สัตว์ ทรงบูชาอยู่ซึ่งบุญเหล่าใด (คือ อัสสเมธะ ปุริสเมธะ
สัมมาปาสะ วาชเปยยะ นิรัคคฬะ) เสด็จเที่ยวไป
บุญเหล่านั้นย่อมไม่ถึงแม้เสี้ยวที่ ๑๖ แห่งเมตตาจิต อันบุคคล
เจริญดีแล้ว (เหมือนหมู่ดาวทั้งหมด ย่อมไม่ถึงเสี้ยวที่ ๑๖
แห่งรัศมีพระจันทร์ฉะนั้น) ผู้ใดมีส่วนแห่งจิตประกอบด้วย
เมตตาในสัตว์ทุกหมู่เหล่า ย่อมไม่ฆ่าเอง ไม่ใช้ให้ผู้อื่นฆ่า
ไม่ชนะเอง ไม่ใช้ผู้อื่นให้ชนะ เวรของผู้นั้นย่อมไม่มีเพราะ
เหตุอะไรๆ เลยๆ

เนื้อความแม้นี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้ว ฉะนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๗
จบตติยวรรคที่ ๓

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. จิตตฌายีสูตร ๒. อุโภอัตถสูตร ๓. บุญญสูตร ๔. เวปุลลปัพพตสูตร ๕. สัมปชานมุสาวาทสูตร ๖. ทานสูตร ๗. เมตตาภาวสูตร

ในธรรมหมวดหนึ่งมีพระสูตรรวม ๒๗ สูตร คือ พระสูตรเหล่านี้ ๗ สูตร และพระสูตรข้างต้น ๒๐ สูตร ฉะนี้แล ฯ

จบเอกนิบาต ฯ

อิติวุตตกะ ทุกนิบาต วรรคที่ ๑

๑. ภิกขุสูตรที่ ๑

[๒๐๖] จริงอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยธรรม ๒ ประการ ย่อมอยู่เป็นทุกข์ มีความเดือดร้อน มีความคับแค้น มีความเร่าร้อน ในปัจจุบัน เมื่อตายไปพึงหวังได้ทุคติ ธรรม ๒ ประการเป็นไฉน คือ ความเป็นผู้ไม่คุ้มครองทวารในอินทรีย์ทั้งหลาย ๑ ความเป็นผู้ไม่รู้จักประมาณในโภชนะ ๑ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้

ประกอบด้วยธรรม ๒ ประการนี้แล ย่อมอยู่เป็นทุกข์ มีความเดือดร้อน มีความคับแค้น มีความเร่าร้อน ในปัจจุบัน เมื่อตายไปพึงหวังได้ทุคติ ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

ภิกษุใดไม่คุ้มครองทวารเหล่านี้ คือ ตา หู จมูก ลิ้น
กาย และใจ ไม่รู้จักประมาณในโภชนะ และไม่สำรวม
ในอินทรีย์ทั้งหลาย ภิกษุนั้นย่อมถึงความทุกข์ คือ ทุกข์
กาย ทุกข์ใจ ภิกษุเช่นนั้นมีกายถูกไฟ คือ ความทุกข์
แผดเผาอยู่ มีใจถูกไฟ คือ ความทุกข์แผดเผาอยู่ ย่อม
อยู่เป็นทุกข์ทั้งกลางวันกลางคืน ฯ

เนื้อความแม้นี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วฉะนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๑

๒. ภิกขุสูตรที่ ๒

[๒๐๗] จริงอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยธรรม ๒ ประการ ย่อมอยู่เป็นสุข ไม่มีความเดือดร้อน ไม่มีความคับแค้น ไม่มีความเร่าร้อน ในปัจจุบัน เมื่อตายไปพึงได้สุคติ ธรรม ๒ ประการเป็นไฉน คือ ความเป็นผู้คุ้มครองทวารในอินทรีย์ทั้งหลาย ๑ ความเป็นผู้รู้จักประมาณในโภชนะ ๑ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยธรรม ๒ ประการนี้แล ย่อมอยู่เป็นสุข ไม่มีความเดือดร้อน ไม่มีความคับแค้น ไม่มีความเร่าร้อน ในปัจจุบัน เมื่อตายไปพึงหวังได้สุคติ ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

ภิกษุใดคุ้มครองดีแล้วซึ่งทวารเหล่านี้ คือ ตา หู จมูก
ลิ้น กาย และใจ รู้จักประมาณในโภชนะ และสำรวม
ในอินทรีย์ทั้งหลาย ภิกษุนั้นย่อมถึงความสุข คือ สุข
กาย สุขใจ ภิกษุเช่นนั้นมีกายไม่ถูกไฟ คือ ความ
ทุกข์แผดเผา มีใจไม่ถูกไฟ คือ ความทุกข์แผดเผา
ย่อมอยู่เป็นสุขทั้งกลางวันกลางคืน ฯ

เนื้อความแม้นี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วฉะนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๒

๓. ตปนียสูตร

[๒๐๘] จริงอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ธรรม ๒ ประการนี้ เป็นเหตุให้เดือดร้อน ๒ ประการ เป็นไฉน ดูกรภิกษุทั้งหลาย บุคคลบางคนในโลกนี้เป็นผู้ไม่ได้ทำความดีงามไว้ ไม่ได้ทำกุศลไว้ ไม่ได้ทำบุญอันเป็นเครื่องต่อต้านความขลาดกลัวไว้ ทำแต่บาป ทำอกุศลกรรมอันหยาบช้า ทำอกุศลกรรมอันกล้าแข็ง บุคคลนั้นย่อมเดือดร้อนว่า เราไม่ได้ทำกรรมงามดังนี้บ้าง ย่อมเดือดร้อนว่า เราทำแต่บาปดังนี้บ้าง ดูกรภิกษุทั้งหลาย ธรรม ๒ ประการนี้แล เป็นเหตุให้เดือดร้อน ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

> บุคคลผู้มีปัญญาทราม กระทำกายทุจริต วจีทุจริต มโนทุจริต
> และอกุศลกรรมอย่างอื่น อันประกอบด้วยโทษ ไม่กระทำ
> กุศลกรรม กระทำแต่อกุศลกรรมเป็นอันมาก เมื่อตายไป
> ย่อมเข้าถึงนรก ฯ

เนื้อความแม้นี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วฉะนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๓

๔. อตปนียสูตร

[๒๐๙] จริงอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ธรรม ๒ ประการนี้ ไม่เป็นเหตุให้เดือดร้อน ๒ ประการ เป็นไฉน ดูกรภิกษุทั้งหลาย บุคคลบางคนในโลกนี้เป็นผู้ได้ทำความดีงามไว้ ทำกุศลไว้ ได้ทำบุญอันเป็นเครื่องต่อต้านความขลาดกลัวไว้ ไม่ได้ทำบาป ไม่ได้ทำอกุศลกรรมอันหยาบช้า ไม่ได้ทำอกุศลกรรมอันกล้าแข็ง บุคคลนั้นย่อมไม่เดือดร้อนว่า เราได้ทำกรรมอันดีงามดังนี้บ้าง ย่อมไม่เดือดร้อนว่า เราไม่ได้ทำบาปดังนี้บ้าง ดูกรภิกษุทั้งหลาย ธรรม ๒ ประการนี้แล ไม่เป็นเหตุให้เดือดร้อน ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

> บุคคลผู้มีปัญญา ละกายทุจริต วจีทุจริต มโนทุจริต และ
> ไม่กระทำอกุศลกรรมอย่างอื่นใด อันประกอบด้วยโทษ กระทำ
> แต่กุศลกรรมเป็นอันมาก เมื่อตายไปย่อมเข้าถึงสวรรค์ ฯ

เนื้อความแม้นี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้ว ฉะนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๔

๕. สีลสูตรที่ ๑

[๒๑๐] จริงอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม ๒ ประการ อันกรรมของตนชัดไปในนรก เหมือนถูกนำมาทิ้งลงฉะนั้น ธรรม ๒ ประการเป็นไฉน คือ ศีลอันลามก ๑ ทิฐิอันลามก ๑ ดูกรภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม ๒ ประการนี้แล อันกรรมของตนชัดไปในนรก เหมือนถูกนำมาทิ้งลงฉะนั้น ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

นรชนใดผู้มีปัญญาทราม ประกอบด้วยธรรม ๒ ประการนี้
คือ ศีลอันลามก ๑ ทิฐิอันลามก ๑ นรชนนั้น เมื่อ
ตายไป ย่อมเข้าถึงนรก ฯ

เนื้อความแม้นี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้ว ฉะนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๕

๖. สีลสูตรที่ ๒

[๒๑๑] จริงอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม ๒ ประการ อันกรรมของตนนำมาไว้ในสวรรค์ เหมือนเชิญมาไว้ฉะนั้น ธรรม ๒ ประการเป็นไฉน คือ ศีลดี ๑ ทิฐิดี ๑ ดูกรภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม ๒ ประการนี้แล อันกรรมของตนนำมาไว้ในสวรรค์ เหมือนเชิญมาไว้ฉะนั้น ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

นรชนใดผู้มีปัญญา ประกอบด้วยธรรม ๒ ประการนี้ คือ
ศีลดี ๑ ทิฐิดี ๑ นรชนนั้น เมื่อตายไป ย่อมเข้าถึงสวรรค์

เนื้อความแม้นี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้ว ฉะนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๖

๗. อาตาปีสูตร

[๒๑๒] จริงอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ไม่มีความเพียร ไม่มีโอตตัปปะ ไม่ควรเพื่อจะตรัสรู้ ไม่ควรเพื่อนิพพาน ไม่ควรเพื่อจะบรรลุธรรมอันเป็นแดนเกษมจากโยคะชั้นเยี่ยม ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้มีความเพียร ผู้มีโอตตัปปะ ควรเพื่อจะตรัสรู้ ควรเพื่อนิพพาน ควรเพื่อจะบรรลุธรรมเป็นแดนเกษมจากโยคะชั้นเยี่ยม ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

ภิกษุใดไม่มีความเพียร ไม่มีโอตตัปปะ เกียจคร้าน
มีความเพียรเลว มากไปด้วยถีนมิทธะ ไม่มีหิริ ไม่เอื้อเฟื้อ
ภิกษุเช่นนั้น ไม่ควรเพื่อจะบรรลุญาณเป็นเครื่องตรัสรู้อันยอด
เยี่ยม ส่วนภิกษุใดมีสติ มีปัญญาเครื่องรักษาตน มีฌาน
มีความเพียร มีโอตตัปปะ ไม่ประมาท ตัดกิเลสชาติเครื่อง
ประกอบสัตว์ไว้ด้วยชาติและชราขาดแล้ว พึงบรรลุญาณ
เป็นเครื่องตรัสรู้อันยอดเยี่ยม ในอัตภาพนี้แล ฯ

เนื้อความแม้นี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วฉะนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๗

๘. นกุหนาสูตรที่ ๑

[๒๑๓] จริงอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย พรหมจรรย์นี้ ภิกษุไม่อยู่ประพฤติเพื่อจะหลอกลวงชน ไม่อยู่ประพฤติเพื่อประจบคน ไม่อยู่ประพฤติเพื่ออานิสงส์ คือ ลาภ สักการะ ความสรรเสริญ ไม่อยู่ประพฤติด้วยคิดว่า ชนจงรู้จักเราด้วยอาการอย่างนี้ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ที่แท้พรหมจรรย์นี้ ภิกษุย่อมอยู่ประพฤติเพื่อการสำรวมและเพื่อการละ ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ได้ทรงแสดงพรหมจรรย์เครื่อง
กำจัดจัญไร อันเป็นเหตุให้ถึงฝั่ง คือ นิพพาน เพื่อการ
สำรวมเพื่อการละ ทางนี้ พระพุทธเจ้าทั้งหลายผู้มีประโยชน์
ใหญ่ ผู้แสวงหาคุณอันใหญ่ ทรงดำเนินไปแล้ว ชนเหล่า
ใดๆ ย่อมปฏิบัติพรหมจรรย์นั้น ตามที่พระพุทธเจ้าทรง

แสดงแล้ว ชนเหล่านั้นๆ ผู้กระทำตามคำสั่งสอนของ
พระศาสดา จักกระทำซึ่งที่สุดแห่งทุกข์ได้ ฯ
เนื้อความแม้นี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้ว ฉะนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๘

๙. นกุหนาสูตรที่ ๒

[๒๑๔] จริงอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย พรหมจรรย์นี้ ภิกษุไม่อยู่ประพฤติเพื่อจะหลอกลวงชน ไม่อยู่ประพฤติเพื่อจะประจบคน ไม่อยู่ประพฤติเพื่ออานิสงส์ คือ ลาภ สักการะ และความสรรเสริญ ไม่อยู่ประพฤติด้วยคิดว่า ชนจงรู้จักเราด้วยอาการอย่างนี้ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ที่แท้พรหมจรรย์นี้ ภิกษุอยู่ประพฤติเพื่อความรู้ยิ่ง และเพื่อกำหนดรู้ ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ได้ทรงแสดงพรหมจรรย์เครื่อง
กำจัดจัญไร อันเป็นเหตุให้ถึงฝั่ง คือ นิพพาน เพื่อความ
รู้ยิ่ง เพื่อกำหนดรู้ ทางนี้ พระพุทธเจ้าทั้งหลายผู้มีประโยชน์
ใหญ่ ผู้แสวงหาคุณใหญ่ ทรงดำเนินไปแล้ว ชนเหล่า
ใดๆ ย่อมปฏิบัติพรหมจรรย์นั้น ตามที่พระพุทธเจ้าทรง
แสดงแล้ว ชนเหล่านั้นๆ ผู้กระทำตามคำสั่งสอนของ
พระศาสดา จักกระทำซึ่งที่สุดแห่งทุกข์ได้ ฯ
เนื้อความแม้นี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้ว ฉะนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๙

๑๐. โสมนัสสสูตร

[๒๑๕] จริงอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยธรรม ๒ ประการ เป็นผู้มากไปด้วยสุขและโสมนัสอยู่ในปัจจุบัน เป็นผู้ปรารภความเพียรแล้วโดยแยบคาย เพื่อความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย ธรรม ๒ ประการเป็นไฉน คือ ความสังเวช ในฐานะอันเป็นที่ตั้งแห่งความสังเวช ๑ ความเพียรโดยแยบคายแห่งบุคคลผู้สังเวช ๑ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยธรรม ๒ ประการนี้แล เป็น

ผู้มากไปด้วยสุขและโสมนัสอยู่ในปัจจุบัน เป็นผู้ปรารภความเพียรแล้วโดยแยบคาย เพื่อความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

ภิกษุผู้เป็นบัณฑิต มีความเพียร มีปัญญาเครื่องรักษาตน
พิจารณาโดยชอบแล้วด้วยปัญญา พึงสังเวชในฐานะเป็น
ที่ตั้งแห่งความสังเวชทีเดียว ภิกษุผู้มีปรกติอยู่อย่างนี้ มี
ความเพียร มีความประพฤติสงบ ไม่ฟุ้งซ่าน หมั่น
ประกอบอุบายเป็นเครื่องสงบใจ พึงถึงความสิ้นไปแห่ง
ทุกข์ได้ ฯ

เนื้อความแม้นี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วฉะนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๑๐
จบวรรคที่ ๑

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. ภิกขุสูตรที่ ๑ ๒. ภิกขุสูตรที่ ๒ ๓. ตปนียสูตร ๔. อตปนีย-
*สูตร ๕. สีลสูตรที่ ๑ ๖. สีลสูตรที่ ๒ ๗. อาตาปีสูตร ๘. นกุหนา-
*สูตรที่ ๑ ๙. นกุหนาสูตรที่ ๒ ๑๐. โสมนัสสสูตร ฯ

อิติวุตตกะ ทุกนิบาต วรรคที่ ๒

๑. วิตักกสูตร

[๒๑๖] ฉะนี้อยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย วิตก ๒ ประการ คือ เขมวิตก ๑ วิเวกวิตก ๑ ของพระ-
*ตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ย่อมเป็นไปเนืองๆ ดูกรภิกษุทั้งหลาย พระ-
*ตถาคตมีความไม่เบียดเบียนเป็นที่มายินดี ยินดีแล้วในความไม่เบียดเบียน วิตกนี้นั่นแลของพระตถาคตนั้น ผู้มีความไม่เบียดเบียนเป็นที่มายินดี ยินดีแล้วในความไม่เบียดเบียน ย่อมเป็นไปเนืองๆ ว่าเราจะไม่เบียดเบียนสัตว์อะไรๆ ผู้สะดุ้งหรือผู้มั่นคงให้ลำบากด้วยการกระทำนี้ ดูกรภิกษุทั้งหลาย พระตถาคตผู้มีความสงัดเป็นที่มายินดี ยินดีแล้วในความสงัด วิตกนี้นั่นแลของพระตถาคตนี้ ผู้มีความสงัดเป็นที่มายินดี ยินดีแล้วในความสงัด ย่อมเป็นไปเนืองๆ ว่า อกุศลเราละได้แล้ว ดูกรภิกษุทั้งหลาย เพราะเหตุนั้นแล แม้เธอทั้งหลายก็จงเป็นผู้มี

ความไม่เบียดเบียนเป็นที่มายินดี ยินดีแล้วในความไม่เบียดเบียนอยู่เถิด วิตกนี้นั่นแลของเธอทั้งหลายนั้น ผู้มีความไม่เบียดเบียนเป็นที่มายินดี ยินดีแล้วในความไม่เบียดเบียน จักเป็นไปเนืองๆ ว่า เราทั้งหลายจะไม่เบียดเบียนสัตว์อะไรๆ ผู้สะดุ้งหรือผู้มั่นคงให้ลำบากด้วยการกระทำนี้ ดูกรภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงเป็นผู้มีความสงัดเป็นที่มายินดี ยินดีแล้วในความสงัดอยู่เถิด วิตกนี้นั่นแลของเธอทั้งหลายนั้น ผู้มีความสงัดเป็นที่มายินดี ยินดีแล้วในความสงัด จักเป็นไปเนืองๆ ว่า อะไรชื่อว่าอกุศล อกุศลอะไรๆ ที่เราทั้งหลายยังละไม่ได้แล้ว เราทั้งหลายจะละอกุศลอะไร ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

> วิตก ๒ ประการของพระตถาคตผู้เป็นพระพุทธเจ้า ผู้ครอบงำมารอันผู้อื่นไม่พึงครอบงำได้ ย่อมเป็นไปเนืองๆ พระ-ตถาคตผู้เป็นพระพุทธเจ้านั้นได้แสดงเขมวิตกข้อที่ ๑ ลำดับนั้นได้ประกาศวิเวกวิตกข้อที่ ๒ เรากล่าวมุนีผู้บรรเทาความมืด ผู้ถึงฝั่ง ผู้แสวงหาคุณอันใหญ่หลวง ผู้ถึงคุณอันพระ-สัมมาสัมพุทธเจ้าทั้งหลายพึงถึง ผู้มีความชำนาญ ผู้ไม่มีอาสวะ ผู้ข้ามวัฏทุกข์อันเป็นยาพิษ ผู้น้อมไปแล้วในธรรมเป็นที่สิ้นตัณหา ผู้ทรงไว้ซึ่งร่างกายอันมีในที่สุดนั้นแลว่า ผู้ละมาร ผู้ถึงฝั่งแห่งชรา พระผู้มีพระภาคผู้มีปัญญาดี มีพระจักษุรอบคอบ ผู้ปราศจากความโศก ขึ้นสู่ปราสาทอันสำเร็จด้วย(ปัญญา) ธรรม ย่อมพิจารณาเห็นหมู่ชนผู้ยังข้ามความโศกไม่ได้ ผู้ถูกชาติและชราครอบงำ เปรียบเหมือนบุรุษผู้มีจักษุยืนอยู่บนยอดภูเขาหิน พึงเห็นหมู่ชนได้โดยรอบฉะนั้น ฯ

เนื้อความแม้นี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วฉะนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๑

๒. เทศนาสูตร

[๒๑๗] จริงอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ธรรมเทศนา ๒ ประการ ของพระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ย่อมมีโดยปริยาย ๒ ประการเป็นไฉน คือ ธรรมเทศนาประการที่ ๑ นี้ว่า เธอทั้งหลายจงเห็นบาปโดยความเป็นบาป ธรรมเทศนาประการที่ ๒ แม้นี้ว่า เธอทั้งหลายครั้นเห็นบาปโดยความเป็นบาปแล้ว จงเบื่อหน่าย จงคลายกำหนัด จง

ปลดเปลื้องในบาปนั้น ดูกรภิกษุทั้งหลาย ธรรมเทศนา ๒ ประการนี้ ของพระ-*ตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ย่อมมีโดยปริยาย ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

เธอจงเห็นการแสดงโดยปริยายของพระตถาคตพระพุทธเจ้า
ผู้อนุเคราะห์สัตว์ทุกหมู่เหล่า ก็ธรรม ๒ ประการ พระตถาคต
พระพุทธเจ้า ผู้อนุเคราะห์สัตว์ทุกหมู่เหล่าประกาศแล้ว เธอ
ทั้งหลายผู้ฉลาดจงเห็นบาป จงคลายกำหนัดในบาปนั้น เธอ
ทั้งหลายผู้มีจิตคลายกำหนัดจากบาปนั้นแล้ว จักกระทำที่สุด
แห่งทุกข์ได้ ฯ

เนื้อความแม้นี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วฉะนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๒

๓. วิชชาสูตร

[๒๑๘] จริงอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย อวิชชาเป็นหัวหน้าแห่งอกุศลธรรม อหิริกะ อโนตตัปปะเป็นไปตาม ดูกรภิกษุทั้งหลาย ส่วนวิชชาแลเป็นหัวหน้าแห่งการถึงพร้อมแห่งกุศลธรรม หิริและโอตตัปปะเป็นไปตาม ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้นพระผู้มีพระภาคตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

ทุคติอย่างใดอย่างหนึ่ง ในโลกนี้และในโลกหน้า ทั้งหมดมี
อวิชชาเป็นมูล อันความปรารถนาและความโลภก่อขึ้น ก็
เพราะเหตุที่บุคคลเป็นผู้มีความปรารถนาลามก ไม่มีหิริ ไม่
เอื้อเฟื้อ ฉะนั้นจึงย่อมประสบบาปต้องไปสู่อบายเพราะบาป
นั้น เพราะเหตุนั้น ภิกษุสำรอกฉันทะ โลภะ และอวิชชา
ได้ให้วิชชาบังเกิดขึ้นอยู่ พึงละทุคติทั้งปวงเสียได้ ฯ

เนื้อความแม้นี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วฉะนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๓

๔. ปัญญาสูตร

[๒๑๙] จริงอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่า

ดูกรภิกษุทั้งหลาย สัตว์ทั้งหลายผู้เสื่อมจากอริยปัญญา ชื่อว่าเสื่อมสุด สัตว์เหล่านั้นย่อมอยู่เป็นทุกข์ มีความเดือดร้อน มีความคับแค้น มีความเร่าร้อน ในปัจจุบันทีเดียว เมื่อตายไปแล้วพึงหวังได้ทุคติ ดูกรภิกษุทั้งหลาย สัตว์ทั้งหลายผู้ไม่เสื่อมจากอริยปัญญา ชื่อว่าไม่เสื่อม สัตว์เหล่านั้นย่อมอยู่เป็นสุข ไม่มีความเดือดร้อน ไม่มีความคับแค้น ไม่มีความเร่าร้อน ในปัจจุบันเทียวแล เมื่อตายไปพึงหวังได้สุคติ ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้นพระผู้มีพระภาคตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า ฯ

จงดูโลกพร้อมด้วยเทวโลก ผู้ตั้งมั่นลงแล้วในนามรูป เพราะความเสื่อมไปจากปัญญา โลกพร้อมด้วยเทวโลกย่อมสำคัญว่า นามรูปนี้เป็นของจริง ปัญญาอันให้ถึงความชำแรกกิเลสนี้แล ประเสริฐที่สุดในโลก ด้วยว่าปัญญานั้นย่อมรู้ชัดโดยชอบซึ่งความสิ้นไปแห่งชาติและภพ เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ย่อมรักใคร่ต่อพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเหล่านั้น ผู้มีสติ มีปัญญาร่าเริง ผู้ทรงไว้ซึ่งสรีระอันมีในที่สุด ฯ

เนื้อความแม้นี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วฉะนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๔

๕. ธรรมสูตร

[๒๒๐] จริงอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย สุกกธรรม ๒ ประการนี้ย่อมรักษาโลก ๒ ประการเป็นไฉน คือ หิริ ๑ โอตตัปปะ ๑ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ถ้าว่าสุกกธรรม ๒ ประการนี้จะไม่พึงรักษาโลกไซร้ ในโลกนี้ก็ไม่พึงปรากฏว่า มารดา น้า ป้า ภรรยาของอาจารย์ หรือว่าภรรยาของครู โลกจักถึงความปะปนกันไป เหมือนอย่างแพะ แกะ ไก่ สุกร สุนัข สุนัขจิ้งจอกฉะนั้น ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็เพราะเหตุที่สุกกธรรม ๒ ประการนี้ยังรักษาโลกอยู่ ฉะนั้นจึงยังปรากฏว่า มารดา น้า ป้า ภรรยาของอาจารย์ หรือว่าภรรยาของครู ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้นพระผู้มีพระภาคตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

ถ้าสัตว์เหล่าใด ไม่มีหิริและโอตตัปปะในกาลทุกเมื่อไซร้ สัตว์เหล่านั้นมีสุกกธรรมเป็นมูลปราศไปแล้ว เป็นผู้ถึงชาติและมรณะ ส่วนสัตว์เหล่าใด เข้าไปตั้งหิริและโอตัปปะ

ไว้โดยชอบในกาลทุกเมื่อ สัตว์เหล่านั้นมีพรหมจรรย์งอก
งาม เป็นผู้สงบ มีภพใหม่สิ้นไปแล้ว ฯ
เนื้อความแม้นี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้ว ฉะนี้ ฯ

จบสูตรที่ ๕

๖. อชาตสูตร

[๒๒๑] จริงอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ธรรมชาติอันไม่เกิดแล้ว ไม่เป็นแล้ว อันปัจจัยไม่ทำแล้ว ไม่ปรุงแต่งแล้วมีอยู่ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ถ้าว่าธรรมชาติอันไม่เกิดแล้ว ไม่เป็นแล้ว อันปัจจัยไม่ทำแล้ว ไม่ปรุงแต่งแล้ว จักไม่ได้มีแล้วไซร้ การสลัดออกซึ่งธรรมชาติที่เกิดแล้ว เป็นแล้ว อันปัจจัยทำแล้ว ปรุงแต่งแล้ว จะไม่พึงปรากฏในโลกนี้เลย ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็เพราะเหตุที่ธรรมชาติอันไม่เกิดแล้ว ไม่เป็นแล้ว อันปัจจัยไม่ทำแล้ว ไม่ปรุงแต่งแล้วมีอยู่ ฉะนั้นการสลัดออกซึ่งธรรมชาติที่เกิดแล้ว เป็นแล้ว อันปัจจัยทำแล้ว ปรุงแต่งแล้ว จึงปรากฏ ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้นพระผู้มีพระภาคตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

ธรรมชาติอันเกิดแล้ว มีแล้ว เกิดขึ้นพร้อมแล้ว อันปัจจัย
ทำแล้ว ปรุงแต่งแล้ว ไม่ยั่งยืน ระคนแล้วด้วยชราและ
มรณะ เป็นรังแห่งโรค ผุผัง มีอาหารและตัณหา เป็น
แดนเกิด ไม่ควรเพื่อยินดีธรรมชาตินั้น การสลัดออกซึ่ง
ธรรมชาตินั้น เป็นบทอันระงับ จะคาดคะเนเอาไม่ได้ ยั่งยืน
ไม่เกิด ไม่เกิดขึ้นพร้อม ไม่มีความโศก ปราศจากธุลี
ความดับแห่งทุกขธรรมทั้งหลาย คือ ความที่สังขารสงบระงับ
เป็นสุข ฯ

เนื้อความแม้นี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้ว ฉะนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๖

๗. ธาตุสูตร

[๒๒๒] จริงอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย นิพพานธาตุ ๒ ประการนี้ ๒ ประการเป็นไฉน คือ สอุปาทิเสสนิพพานธาตุ ๑ อนุปาทิเสสนิพพานธาตุ ๑ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็สอุปาทิเสสนิพพานธาตุ

เป็นไฉน ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็นพระอรหันตขีณาสพ อยู่จบพรหมจรรย์ ทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้ว ปลงภาระลงได้แล้ว มีประโยชน์ของตนอันบรรลุแล้ว มีสังโยชน์ในภพนี้สิ้นรอบแล้ว หลุดพ้นแล้วเพราะรู้โดยชอบ ภิกษุนั้นย่อมเสวยอารมณ์ทั้งที่พึงใจและไม่พึงใจ ยังเสวยสุขและทุกข์อยู่ เพราะความที่อินทรีย์ ๕ เหล่าใดเป็นธรรมชาติไม่บุบสลาย อินทรีย์ ๕ เหล่านั้นของเธอยังตั้งอยู่นั่นเทียว ดูกรภิกษุทั้งหลาย ความสิ้นไปแห่งราคะ ความสิ้นไปแห่งโทสะ ความสิ้นไปแห่งโมหะ ของภิกษุนั้น นี้เราเรียกว่า สอุปาทิเสสนิพพานธาตุ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็อนุปาทิเสสนิพพานธาตุเป็นไฉน ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็นพระอรหันตขีณาสพ อยู่จบพรหมจรรย์ ทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้ว ปลงภาระลงได้แล้ว มีประโยชน์ของตนอันบรรลุแล้ว มีสังโยชน์ในภพสิ้นรอบแล้ว หลุดพ้นแล้วเพราะรู้โดยชอบ เวทนาทั้งปวงในอัตภาพนี้แหละของภิกษุนั้น เป็นธรรมชาติอันกิเลสทั้งหลายมีตัณหาเป็นต้นให้เพลิดเพลินมิได้แล้ว จัก (ดับ) เย็น ดูกรภิกษุทั้งหลาย นี้เราเรียกว่า อนุปาทิเสสนิพพานธาตุ ดูกรภิกษุทั้งหลาย นิพพานธาตุ ๒ ประการนี้แล ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

นิพพานธาตุ ๒ ประการนี้ พระตถาคต ผู้มีจักษุผู้อันตัณหาและทิฐิไม่อาศัยแล้ว ผู้คงที่ประกาศไว้แล้ว อันนิพพานธาตุอย่างหนึ่งมีในปัจจุบันนี้ ชื่อว่าสอุปาทิเสส เพราะสิ้นตัณหาเครื่องนำไปสู่ภพ ส่วนนิพพานธาตุ (อีกอย่างหนึ่ง) เป็นที่ดับสนิทแห่งภพทั้งหลายโดยประการทั้งปวง อันมีในเบื้องหน้า ชื่อว่าอนุปาทิเสส ชนเหล่าใดรู้บทอันปัจจัยไม่ปรุงแต่งแล้วนี้ มีจิตหลุดพ้นแล้วเพราะสิ้นตัณหาเครื่องนำไปสู่ภพ ชนเหล่านั้นยินดีแล้วในนิพพานเป็นที่สิ้นกิเลสเพราะบรรลุธรรมอันเป็นสาระ เป็นผู้คงที่ ละภพได้ทั้งหมด ฯ

เนื้อความแม้นี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วฉะนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๗

๘. สัลลานสูตร

[๒๒๓] จริงอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้นข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงเป็นผู้มีความหลีกเร้นเป็นที่มายินดี ยินดีแล้วในความหลีกเร้น ประกอบจิตของตนไว้ในสมถะในภายในเนืองๆ มีฌาน

ไม่เสื่อม ประกอบด้วยวิปัสสนา พอกพูนสุญญาคารอยู่เถิด ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่อเธอทั้งหลายมีความหลีกเร้นเป็นที่มายินดี ยินดีแล้วในความหลีกเร้น ประกอบจิตของตนไว้ในสมถะในภายในเนืองๆ มีฌานไม่เสื่อม ประกอบด้วยวิปัสสนา พอกพูนสุญญาคารอยู่ พึงหวังได้ผล ๒ อย่าง คือ อรหัตผลในปัจจุบัน หรือเมื่อยังมีอุปาทานเหลืออยู่ ความเป็นพระอนาคามี ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มี-*พระภาคตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

ชนเหล่าใดมีจิตสงบแล้ว มีปัญญาเป็นเครื่องรักษาตน มีสติ
มีฌาน ไม่มีความเพ่งเล็งในกามทั้งหลาย ย่อมเห็น
แจ้งธรรมโดยชอบ เป็นผู้ยินดีแล้วในความไม่ประมาท มี
ปรกติเห็นภัยในความประมาท ชนเหล่านั้นเป็นผู้ไม่ควรเพื่อ
ความเสื่อมรอบ ย่อมมีในที่ใกล้นิพพานเทียว

เนื้อความแม้นี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้ว ฉะนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๑

๙. สิกขาสูตร

[๒๒๔] จริงอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงเป็นผู้มีสิกขาเป็นอานิสงส์ มีปัญญายิ่ง มีวิมุตติเป็นสาระ มีสติเป็นใหญ่อยู่เถิด ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่อเธอทั้งหลายมีสิกขาเป็นอานิสงส์ มีปัญญายิ่ง มีวิมุตติเป็นสาระ มีสติเป็นใหญ่อยู่ พึงหวังผล ๒ อย่าง อย่างใดอย่างหนึ่ง คือ อรหัตผลในปัจจุบัน หรือเมื่อยังมีอุปาทานเหลืออยู่ ความเป็นพระอนาคามี ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

เรากล่าวมุนีผู้มีสิกขาบริบูรณ์ มีความไม่เสื่อมเป็นธรรมดา
มีปัญญายิ่ง มีปรกติเห็นที่สุด คือความสิ้นไปแห่งชาติ
ผู้ทรงไว้ซึ่งร่างกายอันมีในที่สุดนั้นแล ว่าผู้ละมาร ผู้ถึงฝั่ง
แห่งชรา เพราะเหตุนั้น ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลาย
จงเป็นผู้ยินดีในฌาน มีจิตตั้งมั่นแล้วในกาลทุกเมื่อ มี
ความเพียร มีปรกติเห็นที่สุด คือ ความสิ้นไปแห่งชาติ
ครอบงำมารพร้อมด้วยเสนาได้แล้ว เป็นผู้ถึงฝั่งแห่งชาติ
และมรณะ ฯ

เนื้อความแม้นี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้ว ฉะนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๙

๑๐. ชาคริยสูตร

[๒๒๕] จริงอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคเป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ภิกษุพึงเป็นผู้มีความเพียรเป็นเครื่องตื่น มีสติสัมปชัญญะ มีจิตตั้งมั่น เบิกบาน ผ่องใส และพึงเป็นผู้เห็นแจ้งในกุศลธรรมทั้งหลาย สมควรแก่กาลในการประกอบกรรมฐานนั้นเนืองๆ เถิด ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่อภิกษุมีความเพียรเป็นเครื่องตื่น มีสติสัมปชัญญะ มีจิตตั้งมั่น เบิกบาน ผ่องใส เห็นแจ้งในกุศลธรรมทั้งหลายสมควรแก่กาลในการประกอบกรรมฐานนั้นเนืองๆ พึงหวังผล ๒ อย่าง อย่างใดอย่างหนึ่ง คือ อรหัตผลในปัจจุบัน หรือเมื่อยังมีอุปาทานเหลืออยู่ ความเป็นพระอนาคามี ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

เธอทั้งหลายตื่นอยู่ จงฟังคำนี้ เธอเหล่าใดผู้หลับแล้ว
เธอเหล่านั้นจงตื่น ความเป็นผู้ตื่นจากความหลับเป็นคุณ
ประเสริฐ เพราะภัยย่อมไม่มีแก่ผู้ตื่นอยู่ ผู้ใดตื่นอยู่
มีสติสัมปชัญญะ มีจิตตั้งมั่น เบิกบาน และผ่องใส
พิจารณาธรรมอยู่โดยชอบโดยกาลอันควร ผู้นั้นมีสมาธิ
เป็นธรรมเอกผุดขึ้นแล้ว พึงกำจัดความมืดเสียได้ เพราะ
เหตุนั้นแล ภิกษุพึงคบธรรมเครื่องเป็นผู้ตื่น ภิกษุผู้มีความ
เพียร มีปัญญาเป็นเครื่องรักษาตน มีปรกติได้ฌาน ตัด
กิเลสเครื่องประกอบสัตว์ไว้ด้วยชาติและชราได้แล้ว พึงถูก-
ต้องญาณอันเป็นเครื่องตรัสรู้อย่างยอดเยี่ยมในอัตภาพนี้แล ฯ

เนื้อความแม้นี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้ว ฉะนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๑๐

๑๑. อปายสูตร

[๒๒๖] จริงอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ชน ๓ พวกนี้จักเกิดในอบาย จักเกิดในนรก เพราะไม่ละความประพฤติชั่วช้า ๓ พวกเป็นไฉน คือ ผู้ไม่ใช่พรหมจารีปฏิญาณ

ว่าเป็นพรหมจารี ๑ ผู้ตามกำจัดชนผู้ประพฤติพรหมจรรย์อันบริสุทธิ์บริบูรณ์ ด้วยอพรหมจรรย์อันไม่มีมูล ๑ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ชน ๒ พวกนี้แล จักเกิดในอบาย จักเกิดในนรก เพราะไม่ละความประพฤติชั่วช้านี้ ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

ชนผู้กล่าวคำไม่จริง ย่อมเข้าถึงนรก ก็หรือชนใดทำ
บาปกรรมแล้วกล่าวว่า ไม่ได้ทำ แม้คนทั้ง ๒ นั้นย่อมเข้า
ถึงนรกเหมือนกัน ชนทั้ง ๒ พวกนั้นเป็นมนุษย์ผู้มีกรรม
อันเลวทราม ละไปแล้ว ย่อมเป็นผู้เสมอกันในโลกหน้า
คนเป็นอันมากอันผ้ากาสาวะพันคอ มีธรรมอันลามก
ไม่สำรวม คนลามกเหล่านั้นย่อมเข้าถึงนรก เพราะกรรมอัน
ลามกทั้งหลาย ก้อนเหล็กร้อนเปรียบด้วยเปลวไฟ อันผู้
ทุศีลบริโภคแล้วยังประเสริฐเสียกว่า ผู้ทุศีล ไม่สำรวม
พึงบริโภคก้อนข้าวของชาวแว่นแคว้น จะประเสริฐอะไร ฯ

เนื้อความแม้นี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้ว ฉะนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๑๑

๑๒. ทิฏฐิสูตร

[๒๒๗] จริงอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เทวดาและมนุษย์ทั้งหลายอันทิฐิ ๒ อย่างพัวพันแล้ว บางพวกย่อมติดอยู่ บางพวกย่อมแล่นเลยไป ส่วนพวกที่มีจักษุย่อมเห็น ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เทวดาและมนุษย์บางพวกย่อมติดอยู่อย่างไรเล่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เทวดาและมนุษย์ทั้งหลายมีภพเป็นที่มายินดี ยินดีแล้วในภพ เพลิดเพลินด้วยดีในภพ เมื่อพระตถาคตแสดงธรรมเพื่อความดับภพ จิตของเทวดาและมนุษย์เหล่านั้นย่อมไม่แล่นไป ย่อมไม่เลื่อมใส ย่อมไม่ดำรงอยู่ด้วยดี ย่อมไม่น้อมไป ดูกรภิกษุทั้งหลาย เทวดาและมนุษย์บางพวกย่อมติดอยู่อย่างนี้ ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เทวดาและมนุษย์บางพวกย่อมแล่นเลยไปอย่างไรเล่า ก็เทวดาและมนุษย์บางพวกอึดอัด ระอา เกลียดชังอยู่ด้วยภพนั่นแล ย่อมเพลิดเพลินความขาดสูญว่า แน่ะท่านผู้เจริญทั้งหลาย ได้ยินว่า เมื่อใด ตนนี้เมื่อตายไป ย่อมขาดสูญ ย่อมพินาศ เบื้องแต่ตายย่อมไม่เกิดอีก นี้ละเอียด นี้ประณีต นี้ถ่องแท้ ดูกรภิกษุทั้งหลาย เทวดาและมนุษย์บางพวกย่อมแล่นเลย

ไปอย่างนี้แล ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ส่วนพวกที่มีจักษุย่อมเห็นอย่างไรเล่า ภิกษุในธรรมวินัยนี้ย่อมเห็นขันธ์ ๕ ที่เกิดแล้วโดยความเป็น (ขันธ์ ๕ ที่เกิดแล้ว) จริง ครั้นเห็นขันธ์ ๕ ที่เกิดแล้วโดยความเป็นจริง ย่อมเป็นผู้ปฏิบัติเพื่อความเบื่อหน่าย เพื่อคลายกำหนัด เพื่อดับขันธ์ ๕ ที่เกิดแล้ว ดูกรภิกษุทั้งหลาย ส่วนพวกที่มีจักษุย่อมเห็นอย่างนี้แล ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

อริยสาวกใดเห็นขันธ์ ๕ ที่เกิดแล้ว และธรรมเป็นเครื่อง
ก้าวล่วงขันธ์ ๕ ที่เกิดแล้วโดยความเป็นจริง ย่อมน้อมไป
ในนิพพานตามความเป็นจริง เพราะภวตัณหาหมดสิ้นไป
ถ้าว่าอริยสาวกนั้นกำหนดรู้ขันธ์ ๕ ที่เกิดแล้ว ปราศจากตัณหา
ในภพน้อยและภพใหญ่แล้วไซร้ ภิกษุทั้งหลายย่อมไม่มาสู่
ภพใหม่ เพราะความไม่เกิดแห่งอัตภาพที่เกิดแล้ว ฯ

เนื้อความแม้นี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้ว ฉะนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๑๒

จบวรรคที่ ๒

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. วิตักกสูตร ๒. เทศนาสูตร ๓. วิชชาสูตร ๔. ปัญญาสูตร ๕. ธรรมสูตร ๖. อชาตสูตร ๗. ธาตุสูตร ๘. สัลลานสูตร ๙. สิกขาสูตร ๑๐. ชาคริยสูตร ๑๑. อปายสูตร ๑๒. ทิฏฐิสูตร

จบทุกนิบาต ฯ

อิติวุตตกะ ติกนิบาต วรรคที่ ๑

๑. อกุศลมูลสูตร

[๒๒๘] จริงอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย อกุศลมูล ๓ ประการนี้ ๓ ประการเป็นไฉน คือ โลภะเป็นอกุศลมูล ๑ โทสะเป็นอกุศลมูล ๑ โมหะเป็นอกุศลมูล ๑ ดูกรภิกษุทั้งหลาย อกุศลมูล ๓ ประการนี้แล ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

โลภะ โทสะ และโมหะ เกิดแล้วในตนย่อมเบียดเบียน
บุรุษผู้มีจิตอันลามก เหมือนขุยของตน ย่อมเบียดเบียน
ไม้ไผ่ ฉะนั้น

เนื้อความแม้นี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้ว ฉะนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๑

๒. ธาตุสูตร

[๒๒๙] จริงอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ธาตุ ๓ อย่างนี้ ๓ อย่างเป็นไฉน คือ รูปธาตุ ๑ อรูปธาตุ ๑ นิโรธธาตุ ๑ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ธาตุ ๓ อย่างนี้แล ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

ชนเหล่าใดกำหนดรู้รูปธาตุแล้ว ไม่ดำรงอยู่ในอรูปธาตุ
น้อมไปในนิโรธ ชนเหล่านั้นเป็นผู้ละมัจจุเสียได้ พระสัมมา-
สัมพุทธเจ้าผู้หาอาสวะมิได้ ถูกต้องอมตธาตุอันหาอุปธิมิได้
ด้วยนามกาย แล้วกระทำให้แจ้งซึ่งการสละคืนอุปธิ ย่อม
แสดงบทอันไม่มีความโศก ปราศจากธุลี ฯ

เนื้อความแม้นี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้ว ฉะนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๒

๓. เวทนาสูตรที่ ๑

[๒๓๐] จริงอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เวทนา ๓ ประการนี้ ๓ ประการเป็นไฉน คือ สุขเวทนา ๑ ทุกขเวทนา ๑ อทุกขมสุขเวทนา ๑ ดูกรภิกษุทั้งหลาย เวทนา ๓ ประการนี้แล ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

สาวกของพระพุทธเจ้า ผู้มีจิตตั้งมั่น ผู้รู้ทั่ว มีสติ ย่อมรู้ชัด
ซึ่งเวทนา เหตุเกิดแห่งเวทนา ย่อมรู้ชัดซึ่งธรรมเป็นที่ดับ
แห่งเวทนา และมรรคอันให้ถึงความสิ้นไปแห่งเวทนา ภิกษุ
หายหิวแล้ว ดับรอบแล้ว เพราะความสิ้นไปแห่งเวทนา
ทั้งหลาย ฯ

เนื้อความแม้นี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้ว ฉะนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๓

๔. เวทนาสูตรที่ ๒

[๒๓๑] จริงอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เวทนา ๓ ประการนี้ ๓ ประการเป็นไฉน คือ สุขเวทนา ๑ ทุกขเวทนา ๑ อทุกขมสุขเวทนา ๑ ดูกรภิกษุทั้งหลาย พึงเห็นสุขเวทนาโดยความเป็นทุกข์ พึงเห็นทุกขเวทนาโดยความเป็นลูกศร พึงเห็นอทุกขมสุขเวทนาโดยความเป็นของไม่เที่ยง ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็เมื่อใดแล ภิกษุเห็นสุขเวทนาโดยความเป็นทุกข์ เห็นทุกขเวทนาโดยความเป็นลูกศร เห็นอทุกขมสุขเวทนาโดยความเป็นของไม่เที่ยง เมื่อนั้น ภิกษุนี้เรากล่าวว่า เป็นพระอริยะผู้เห็นโดยชอบ ตัดตัณหาขาดแล้ว ล่วงสังโยชน์แล้ว ได้กระทำแล้วซึ่งที่สุดแห่งทุกข์ เพราะการละมานะโดยชอบ ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

ภิกษุใดได้เห็นสุขโดยความเป็นทุกข์ ได้เห็นทุกข์โดยความเป็นลูกศร ได้เห็นอทุกขมสุขอันละเอียดโดยความเป็นของไม่เที่ยง ภิกษุนั้นแลเป็นผู้เห็นโดยชอบ ย่อมหลุดพ้นในเวทนานั้น ภิกษุนั้นแลอยู่จบอภิญญา ระงับแล้ว ก้าวล่วงโยคะได้แล้ว ชื่อว่าเป็นมุนี ฯ

เนื้อความแม้นี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้ว ฉะนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๔

๕. เอสนาสูตรที่ ๑

[๒๓๒] จริงอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย การแสวงหา ๓ ประการนี้ ๓ ประการเป็นไฉน คือ การแสวงหากาม ๑ การแสวงหาภพ ๑ การแสวงหาพรหมจรรย์ ๑ ดูกรภิกษุทั้งหลาย การแสวงหา ๓ ประการนี้แล ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

สาวกของพระพุทธเจ้า ผู้มีจิตตั้งมั่น ผู้รู้ทั่ว มีสติ ย่อมรู้ชัด

ซึ่งการแสวงหาทั้งหลาย เหตุเกิดแห่งการแสวงหาทั้งหลาย
ธรรมเป็นที่ดับแห่งการแสวงหาทั้งหลาย และมรรคอันให้ถึง
ความสิ้นไปแห่งการแสวงหาทั้งหลาย ภิกษุหายหิวแล้ว ดับ
รอบแล้ว เพราะความสิ้นไปแห่งการแสวงหาทั้งหลาย ฯ
เนื้อความแม้นี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้ว ฉะนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๕

๖. เอสนาสูตรที่ ๒

[๒๓๓] จริงอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย การแสวงหา ๓ ประการนี้ ๓ ประการเป็นไฉน คือ การแสวงหากาม ๑ การแสวงหาภพ ๑ การแสวงหาพรหมจรรย์ ๑ ดูกรภิกษุทั้งหลาย การแสวงหา ๓ ประการนี้แล ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

การแสวงหากาม การแสวงหาภพ กับการแสวงหาพรหมจรรย์
การยึดมั่นว่าจริงดังนี้ เป็นที่ตั้งแห่งทิฐิที่เกิดขึ้น การแสวงหา
ทั้งหลายอันเป็นที่ตั้งแห่งทิฐิ พระอรหันต์ผู้ไม่ยินดีแล้วด้วย
ความยินดีทั้งปวง ผู้น้อมไปในธรรมเป็นที่สิ้นตัณหา สละ
คืนเสียแล้ว ถอนขึ้นได้แล้ว ภิกษุเป็นผู้ไม่มีความหวัง ไม่มี
ความสงสัย เพราะความสิ้นไปแห่งการแสวงหาทั้งหลาย ฯ
เนื้อความแม้นี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้ว ฉะนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๖

๗. อาสวสูตรที่ ๑

[๒๓๔] จริงอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย อาสวะ ๓ ประการนี้ ๓ ประการเป็นไฉน คือ กามาสวะ ๑ ภวาสวะ ๑ อวิชชาสวะ ๑ ดูกรภิกษุทั้งหลาย อาสวะ ๓ ประการนี้แล ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

สาวกของพระพุทธเจ้าผู้มีจิตตั้งมั่น ผู้รู้ทั่ว มีสติ ย่อมรู้ชัด

ซึ่งอาสวะทั้งหลาย เหตุเกิดแห่งอาสวะทั้งหลาย ธรรมเป็นที่ดับแห่งอาสวะทั้งหลาย และมรรคอันให้ถึงความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย ภิกษุหายหิวแล้ว ดับรอบแล้ว เพราะความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย ฯ

เนื้อความแม้นี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วฉะนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๗

๘. อาสวสูตรที่ ๒

[๒๓๕] จริงอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย อาสวะ ๓ ประการนี้ ๓ ประการเป็นไฉน คือ กามาสวะ ๑ ภวาสวะ ๑ อวิชชาสวะ ๑ ดูกรภิกษุทั้งหลาย อาสวะ ๓ ประการนี้แล ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

ภิกษุใดมีกามาสวะสิ้นไปแล้ว สำรอกอวิชชาออกได้แล้ว และมีภวาสวะหมดสิ้นแล้ว ภิกษุนั้นพ้นวิเศษแล้ว หาอุปธิมิได้ ชนะมารพร้อมด้วยพาหนะแล้ว ย่อมทรงไว้ซึ่งร่างกายอันมีในที่สุด ฯ

เนื้อความแม้นี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วฉะนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๘

๙. ตัณหาสูตร

[๒๓๖] จริงอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ตัณหา ๓ ประการนี้ ๓ ประการเป็นไฉน คือ กามตัณหา ๑ ภวตัณหา ๑ วิภวตัณหา ๑ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ตัณหา ๓ ประการนี้แล ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

ชนทั้งหลาย ประกอบแล้วด้วยตัณหาเครื่องประกอบสัตว์ไว้ มีจิตยินดีแล้วในภพน้อยและภพใหญ่ ชนเหล่านั้นประกอบแล้วด้วยโยคะ คือ บ่วงแห่งมาร เป็นผู้ไม่มีความเกษมจากโยคะ สัตว์ทั้งหลายผู้ถึงชาติและมรณะ ย่อมไปสู่สงสาร ส่วนสัตว์เหล่าใดละตัณหาได้ขาด ปราศจากตัณหาในภพน้อย

และภพใหญ่ ถึงแล้วซึ่งความสิ้นไปแห่งอาสวะ สัตว์เหล่า
นั้นแล ถึงฝั่งแล้วในโลก ฯ

เนื้อความแม้นี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้ว ฉะนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๙

๑๐. มารเธยยสูตร

[๒๓๗] จริงอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้ พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้ว ว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยธรรม ๓ ประการ ก้าวล่วงบ่วงแห่งมารแล้ว ย่อมรุ่งเรืองดุจอาทิตย์ฉะนั้น ธรรม ๓ ประการเป็นไฉน ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ประกอบแล้วด้วยศีลขันธ์อันเป็นของพระอเสขะ ๑ เป็นผู้ประกอบแล้วด้วยสมาธิขันธ์อันเป็นของพระอเสขะ ๑ เป็นผู้ประกอบแล้วด้วยปัญญาขันธ์อันเป็นของพระอเสขะ ๑ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบแล้วด้วยธรรม ๓ ประการนี้แล ก้าวล่วงบ่วงแห่งมารแล้ว ย่อมรุ่งเรืองดุจพระอาทิตย์ฉะนั้น ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

ภิกษุใด เจริญศีล สมาธิ และปัญญาดีแล้ว ภิกษุนั้น
ก้าวล่วงบ่วงแห่งมารได้แล้ว ย่อมรุ่งเรือง ดุจพระอาทิตย์
ฉะนั้น ฯ

เนื้อความแม้นี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้ว ฉะนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๑๐
จบวรรคที่ ๑

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. อกุศลมูลสูตร ๒. ธาตุสูตร ๓. เวทนาสูตรที่ ๑ ๔. เวทนาสูตรที่ ๒ ๕. เอสนาสูตรที่ ๑ ๖. เอสนาสูตรที่ ๒ ๗. อาสวสูตรที่ ๑ ๘. อาสวสูตรที่ ๒ ๙. ตัณหาสูตร ๑๐. มารเธยยสูตร ฯ

อิติวุตตกะ ติกนิบาต วรรคที่ ๒

๑. ปุญญกิริยาวัตถุสูตร

[๒๓๘] จริงอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้

พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้ว ว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ปุญญกิริยาวัตถุ ๓ ประการนี้ ๓ ประการเป็นไฉน คือ ทานมัยปุญญกิริยาวัตถุ ๑ ศีลมัยปุญญกิริยาวัตถุ ๑ ภาวนามัยปุญญกิริยาวัตถุ ๑ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ปุญญกิริยาวัตถุ ๓ ประการนี้แล ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาค ตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

กุลบุตรผู้ใคร่ประโยชน์ พึงศึกษาบุญนั่นแล อันให้ผลเลิศ
ต่อไป ซึ่งมีสุขเป็นกำไร คือ พึงเจริญทาน ๑ ความ
ประพฤติเสมอ ๑ เมตตาจิต ๑ บัณฑิตครั้นเจริญธรรม ๓
ประการอันเป็นเหตุให้เกิดความสุขเหล่านี้แล้ว ย่อมเข้าถึง
โลกอันไม่มีความเบียดเบียน ฯ

เนื้อความแม้นี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้ว ฉะนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๑

๒. จักขุสูตร

[๒๓๙] จริงอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้ พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้ว ว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย จักษุ ๓ อย่างนี้ ๓ อย่างเป็นไฉน คือ มังสจักษุ ๑ ทิพยจักษุ ๑ ปัญญาจักษุ ๑ ดูกรภิกษุทั้งหลาย จักษุ ๓ อย่างนี้แล ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาค ตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้สูงสุดกว่าบุรุษ ได้ตรัสจักษุ ๓ อย่างนี้
คือ มังสจักษุ ๑ ทิพยจักษุ ๑ ปัญญาจักษุอันยอดเยี่ยม ๑
ความบังเกิดขึ้นแห่งมังสจักษุเป็นทางแห่งทิพยจักษุ เมื่อใด
ญาณบังเกิดขึ้นแล้ว เมื่อนั้น บุคคลย่อมพ้นจากทุกข์ทั้งปวง
เพราะการได้เฉพาะซึ่งปัญญาจักษุอันยอดเยี่ยม ฯ

เนื้อความแม้นี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้ว ฉะนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๒

๓. อินทรียสูตร

[๒๔๐] จริงอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มี พระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย อินทรีย์ ๓ ประการนี้ ๓ ประการเป็นไฉน คือ อนัญญตัญญัส-

*สามิตินทรีย์ ๑ อัญญินทรีย์ ๑ อัญญาตาวินทรีย์ ๑ ดูกรภิกษุทั้งหลาย อินทรีย์ ๓ ประการนี้แล ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาค ตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

ปฐมญาณ (อนัญญตัญญัสสามิตินทรีย์) ย่อมเกิดขึ้นใน
เพราะโสดาปัตติมรรค อันเป็นเครื่องทำกิเลสทั้งหลายให้สิ้น
ไป แก่พระเสขะผู้ยังต้องศึกษาอยู่ ผู้ปฏิบัติตามทางอันตรง
ธรรมชาติที่รู้ทั่วถึง (อัญญินทรีย์) ย่อมเกิดขึ้นในลำดับแต่
ปฐมญาณนั้น ปัจจเวกขณญาณ (อัญญาตาวินทรีย์) ย่อม
เกิดขึ้นว่า วิมุตติของเราไม่กำเริบ แก่พระขีณาสพผู้พ้นวิเศษ
แล้ว ผู้คงที่ ภายหลังแต่ธรรมชาติที่รู้ทั่วถึงนั้น เพราะความ
สิ้นไปแห่งกิเลสเป็นเครื่องประกอบสัตว์ไว้ในภพ ถ้าว่าบุคคล
ผู้ถึงพร้อมแล้วด้วยอินทรีย์ ผู้ระงับแล้ว ยินดีแล้วในสันติ-
บทไซร้ บุคคลนั้นชนะมารพร้อมทั้งพาหนะแล้ว ย่อมทรง
ไว้ซึ่งร่างกายอันมีในที่สุด ฯ

เนื้อความแม้นี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้ว ฉะนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๓

๔. อัทธาสูตร

[๒๔๑] จริงอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย กาล ๓ อย่างนี้ ๓ อย่างเป็นไฉน คือ อดีตกาล ๑ อนาคตกาล ๑ ปัจจุบันกาล ๑ ดูกรภิกษุทั้งหลาย กาล ๓ อย่างนี้แล ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาค ตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

สัตว์ทั้งหลายผู้มีความสำคัญในเรื่องที่พูดกัน ตั้งอยู่เฉพาะ
แล้วในเรื่องที่พูดกัน ย่อมเข้าถึงข่าย คือ ความฉิบหาย และ
ข่าย คือ กิเลสเครื่องประกอบแห่งมัจจุ เพราะไม่กำหนดรู้
เรื่องที่พูดกัน พระขีณาสพย่อมไม่สำคัญผู้พูด เพราะกำหนดรู้
เรื่องที่พูดกัน เพราะท่านถูกต้องวิโมกข์ด้วยใจ ท่านถูกต้อง
สันติบทอันยอดเยี่ยม พระขีณาสพนั้นแล ผู้ถึงพร้อมแล้ว
ด้วยเรื่องที่พูดกัน ผู้ระงับแล้ว ยินดีแล้วในสันติบท พิจารณา
แล้วมีปกติเสพ ตั้งอยู่ในธรรม ผู้ถึงฝั่งแห่งเวท คือ สัจจะ ๔

ย่อมไม่เข้าถึงการนับว่าเป็นมนุษย์และเทวดา ฯ
เนื้อความแม้นี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้ว ฉะนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๔

๕. ทุจริตสูตร

[๒๔๒] จริงอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ทุจริต ๓ อย่างนี้ ๓ อย่างเป็นไฉน คือ กายทุจริต ๑ วจีทุจริต ๑ มโนทุจริต ๑ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ทุจริต ๓ อย่างนี้แล ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

บุคคลผู้มีปัญญาทราม กระทำกายทุจริต วจีทุจริต มโนทุจริต
และกระทำอกุศลกรรมอย่างอื่นอันประกอบด้วยโทษ ไม่
กระทำกุศลกรรม กระทำอกุศลกรรมเป็นอันมาก เมื่อตายไป
ย่อมเข้าถึงนรก ฯ

เนื้อความแม้นี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้ว ฉะนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๕

๖. สุจริตสูตร

[๒๔๓] จริงอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย สุจริต ๓ อย่างนี้ ๓ อย่างเป็นไฉน คือ กายสุจริต ๑ วจีสุจริต ๑ มโนสุจริต ๑ ดูกรภิกษุทั้งหลาย สุจริต ๓ อย่างนี้แล ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

บุคคลผู้มีปัญญา ละกายทุจริต วจีทุจริต มโนทุจริต และ
ไม่กระทำอกุศลกรรมอย่างอื่น อันประกอบด้วยโทษ กระทำ
กุศลเป็นอันมาก เมื่อตายไป ย่อมเข้าถึงสวรรค์ ฯ

เนื้อความแม้นี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้ว ฉะนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๖

๗. สุจิสูตร

[๒๔๔] จริงอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มี

พระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ความเป็นผู้สะอาด ๓ อย่างนี้ ๓ อย่างเป็นไฉน คือ ความเป็นผู้สะอาดทางกาย ๑ ความเป็นผู้สะอาดทางวาจา ๑ ความเป็นผู้สะอาดทางใจ ๑ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ความเป็นผู้สะอาด ๓ อย่างนี้แล ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

พระอริยเจ้าทั้งหลายมีพระพุทธเจ้าเป็นต้น ได้กล่าวบุคคลผู้
สะอาดทางกาย ผู้สะอาดทางวาจา ผู้สะอาดทางใจ ผู้
หาอาสวะมิได้ ว่าเป็นผู้สะอาด ผู้ถึงพร้อมด้วยความ
เป็นผู้สะอาด ผู้ละกิเลสทั้งปวงเสียได้ ฯ

เนื้อความแม้นี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วฉะนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๗

๘. มุนีสูตร

[๒๔๕] จริงอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ความเป็นผู้รู้ ๓ อย่างนี้ ๓ อย่างเป็นไฉน คือ ความเป็นผู้รู้ทางกาย ๑ ความเป็นผู้รู้ทางวาจา ๑ ความเป็นผู้รู้ทางใจ ๑ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ความเป็นผู้รู้ ๓ อย่างนี้แล ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

พระอริยเจ้าทั้งหลายมีพระพุทธเจ้าเป็นต้น ได้กล่าวบุคคล
ผู้รู้ทางกาย ผู้รู้ทางวาจา ผู้รู้ทางใจ ผู้หาอาสวะมิได้
ว่าเป็นมุนี ผู้ถึงพร้อมด้วยความเป็นมุนี มีบาปอันล้างแล้ว ฯ

เนื้อความแม้นี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วฉะนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๘

๙. ราคสูตร

[๒๔๖] จริงอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ราคะ โทสะ โมหะ บุคคลผู้ใดผู้หนึ่งยังไม่ละได้แล้ว บุคคลผู้นี้เรากล่าวว่า เป็นผู้อันมารผูกไว้แล้ว สวมบ่วงแล้ว และถูกมารผู้มีบาปพึงกระทำได้ตามความพอใจ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ราคะ โทสะ โมหะ

บุคคลผู้ใดผู้หนึ่งละได้แล้ว บุคคลผู้นี้เรากล่าวว่า มารผูกไม่ได้ สวมบ่วงไม่ได้ และมารผู้มีบาปกระทำตามความพอใจไม่ได้ ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

พระอริยเจ้าทั้งหลายมีพระพุทธเจ้าเป็นต้น ได้กล่าวบุคคล
ผู้สำรอกราคะ โทสะ โมหะ และอวิชชาได้แล้ว ผู้มีตน
อันอบรมแล้ว ผู้ใดผู้หนึ่ง ว่าเป็นผู้ประเสริฐ ผู้ไป
แล้วอย่างนั้น ผู้ตรัสรู้แล้ว ผู้ล่วงเวรและภัย ผู้ละกิเลส
ทั้งปวงเสียได้ ฯ

เนื้อความแม้นี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วฉะนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๙

๑๐. ราคสูตร

[๒๔๗] จริงอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ราคะ โทสะ โมหะ ผู้ใดผู้หนึ่งเป็นภิกษุก็ตาม ภิกษุณีก็ตาม ยังละไม่ได้แล้ว ผู้นี้เรากล่าวว่า ข้ามสมุทรที่มีคลื่น มีระลอก มีน้ำวน มีสัตว์ร้าย มีผีเสื้อน้ำไม่ได้ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ราคะ โทสะ โมหะ ผู้ใดผู้หนึ่งเป็นภิกษุก็ตาม ภิกษุณีก็ตาม ละได้แล้ว ผู้นี้เรากล่าวว่า ข้ามพ้นสมุทรที่มีคลื่น มีระลอก มีน้ำวน มีสัตว์ร้าย มีผีเสื้อน้ำได้แล้ว ข้ามถึงฝั่งตั้งอยู่บนบก ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

เรากล่าวว่า ผู้ใดสำรอกราคะ โทสะ โมหะ และอวิชชา
ได้แล้ว ผู้นั้นข้ามพ้นสมุทรที่มีสัตว์ร้าย มีผีเสื้อน้ำ มีคลื่น
น่าพึงกลัว ข้ามได้โดยยาก ได้แล้ว ผู้นั้นล่วงธรรม
เป็นเครื่องข้อง ละมัจจุราช หาอุปธิมิได้ ละทุกข์เพื่อความ
ไม่เกิดอีก ถึงความสาบสูญแล้ว ย่อมไม่เข้าถึงการนับ
ยังมัจจุราชให้หลงได้แล้ว ฯ

เนื้อความแม้นี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วฉะนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๑๐

จบวรรคที่ ๒

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. ปุญญกิริยาวัตถุสูตร ๒. จักขุสูตร ๓. อินทรียสูตร ๔. อัทธาสูตร ๕. ทุจริตสูตร ๖. สุจริตสูตร ๗. สุจิสูตร ๘. มุนีสูตร ๙. ราคสูตรที่ ๑ ๑๐. ราคสูตรที่ ๒ ฯ

อิติวุตตกะ ติกนิบาต วรรคที่ ๓

๑. มิจฉาทิฏฐิสูตร

[๒๔๘] จริงอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราได้เห็นสัตว์ผู้ประกอบด้วยกายทุจริต วจีทุจริต มโนทุจริต ติเตียนพระอริยเจ้า เป็นมิจฉาทิฏฐิ ยึดมั่นการกระทำด้วยอำนาจมิจฉาทิฏฐิ เมื่อตายไป เข้าถึงอบาย ทุคติ วินิบาต นรก ดูกรภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวคำนั้นแล้วว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราได้เห็นสัตว์ผู้ประกอบด้วยกายทุจริต ... เข้าถึงอบาย ทุคติ วินิบาต นรก เพราะได้ฟังต่อสมณะหรือพราหมณ์อื่นก็หามิได้ ก็แต่ว่า เรารู้มาเอง เห็นมาเอง ทราบมาเอง จึงกล่าวคำนั้นแลว่า เราเห็นสัตว์ผู้ประกอบด้วยกายทุจริต วจีทุจริต มโนทุจริต ติเตียนพระอริยเจ้า เป็นมิจฉาทิฏฐิ ยึดมั่นการกระทำด้วยอำนาจมิจฉาทิฏฐิ เมื่อตายไป เข้าถึงอบาย ทุคติ วินิบาต นรก ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า ฯ

บุคคลในโลกนี้ ตั้งใจไว้ผิด กล่าววาจาผิด กระทำ
การงานผิดด้วยกาย ผู้มีการสดับน้อย ทำกรรมอันไม่
เป็นบุญไว้ในชีวิตอันมีประมาณน้อย ในมนุษยโลกนี้ เขา
ผู้มีปัญญาทราม เมื่อตายไป ย่อมเข้าถึงนรก ฯ

เนื้อความแม้นี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วฉะนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๑

๒. สัมมาทิฏฐิสูตร

[๒๔๙] จริงอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราเห็นสัตว์ผู้ประกอบด้วยกายสุจริต วจีสุจริต มโนสุจริต ไม่ติเตียนพระอริยเจ้า เป็นสัมมาทิฏฐิ ถือมั่นการกระทำด้วยอำนาจสัมมาทิฏฐิ เมื่อตายไป เขาเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ ก็เรากล่าวคำนั้นแลว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย

เราได้เห็นสัตว์ผู้ประกอบด้วยกายสุจริต ... เขาเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ เพราะได้ฟังต่อสมณะหรือพราหมณ์อื่นก็หามิได้ ก็แต่ว่าเรารู้มาเอง เห็นมาเอง ทราบมาเอง เราจึงกล่าวว่า เราได้เห็นสัตว์ผู้ประกอบด้วยกายสุจริต วจีสุจริต มโนสุจริต ไม่ติเตียนพระอริยเจ้า เป็นสัมมาทิฐิ ถือมั่นการกระทำด้วยอำนาจสัมมาทิฐิ เมื่อตายไป เขาเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

บุคคลในโลกนี้ ตั้งใจไว้ชอบ กล่าววาจาชอบ กระทำ
การงานชอบด้วยกาย ผู้มีการสดับมาก ผู้กระทำกรรม
เป็นบุญไว้ในชีวิตอันมีประมาณน้อย ในมนุษยโลกนี้
บุคคลนั้นเป็นผู้มีปัญญา เมื่อตายไป ย่อมเข้าถึงสวรรค์ ฯ

เนื้อความแม้นี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้ว ฉะนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๒

๓. นิสสรณสูตร

[๒๕๐] จริงอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ธาตุเป็นที่สลัดออก ๓ อย่างนี้ ๓ อย่างเป็นไฉน คือ เนกขัมมะ (รูปฌาน) เป็นที่สลัดออกซึ่งกามทั้งหลาย ๑ อรูปฌานเป็นที่สลัดออกซึ่งรูปทั้งหลาย ๑ นิโรธเป็นที่สลัดออกซึ่งธรรมชาติที่เกิดแล้ว อันปัจจัยปรุงแต่ง อาศัยกันเกิดขึ้น ๑ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ธาตุเป็นที่สลัดออก ๓ อย่างนี้แล ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

ภิกษุผู้มีความเพียร รู้ธรรมเป็นเป็นที่สลัดออกซึ่งกาม และ
อุบายเป็นเครื่องก้าวล่วงรูปทั้งหลาย ถูกต้องธรรมเป็นที่
ระงับสังขารทั้งปวงในกาลทุกเมื่อ ภิกษุนั้นแลเป็นผู้เห็น
โดยชอบ ย่อมน้อมไปในธาตุนั้น ภิกษุนั้นแลอยู่จบ
อภิญญา สงบระงับ ก้าวล่วงโยคะได้แล้ว ชื่อว่าเป็นมุนี ฯ

เนื้อความแม้นี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้ว ฉะนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๓

๔. รูปสูตร

[๒๕๑] จริงอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มี

พระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย อรูปละเอียดกว่ารูป นิโรธละเอียดกว่าอรูป ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

สัตว์เหล่าใดเข้าถึงรูปภพ และสัตว์เหล่าใดดำรงอยู่ใน
อรูปภพ สัตว์เหล่านั้นไม่รู้ชัดซึ่งนิโรธเป็นผู้ยังต้องกลับมา
สู่ภพใหม่ ส่วนชนเหล่าใด กำหนดรู้รูปภพแล้ว ไม่ดำรงอยู่
ในอรูปภพชนเหล่านั้นย่อมน้อมไปในนิโรธ เป็นผู้ละมัจจุเสีย
ได้ พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้หาอาสวะมิได้ ถูกต้องอมตธาตุ
อันไม่มีอุปธิด้วยนามกายแล้ว กระทำให้แจ้งซึ่งการสละ
คืนอุปธิ ย่อมแสดงบทอันไม่มีความโศก ปราศจากธุลี ฯ

เนื้อความแม้นี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วฉะนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๔

๕. ปุตตสูตร

[๒๕๒] จริงอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย บุตร ๓ จำพวกนี้มีปรากฏอยู่ในโลก ๓ จำพวกเป็นไฉน คือ อติชาตบุตร ๑ อนุชาตบุตร ๑ อวชาตบุตร ๑ ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็อติชาตบุตร เป็นอย่างไร ดูกรภิกษุทั้งหลาย มารดาบิดาของบุตรในโลกนี้ ไม่ถึงพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ ว่าเป็นสรณะ ไม่งดเว้นจากการฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม พูดเท็จ การดื่มน้ำเมา คือ สุราและเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท เป็นผู้ทุศีล มีธรรมอันลามก ส่วนบุตรของมารดาและบิดาเหล่านั้น เป็นผู้ถึงพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ ว่าเป็นสรณะ งดเว้นจากการฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม พูดเท็จ การดื่มน้ำเมา คือ สุราและเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท มีศีล มีธรรมอันงาม ดูกรภิกษุทั้งหลาย อติชาตบุตรเป็นอย่างนี้แล ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็อนุชาตบุตรเป็นอย่างไร ดูกรภิกษุทั้งหลาย มารดาบิดาของบุตรในโลกนี้ ถึงพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ ว่าเป็นสรณะ งดเว้นจากการฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม พูดเท็จ การดื่มน้ำเมา คือ สุราและเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท มีศีล มีธรรมอันงาม ส่วนบุตรของมารดาบิดาเหล่านั้น ถึงพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ ว่าเป็นสรณะ งดเว้นจากการฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม พูดเท็จ การดื่มน้ำเมา

คือ สุราและเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท เป็นผู้มีศีล มีธรรมอันงาม ดูกรภิกษุทั้งหลาย อนุชาตบุตรเป็นอย่างนี้แล ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็อวชาตบุตรเป็นอย่างไร ดูกรภิกษุทั้งหลาย มารดาบิดาของบุตรในโลกนี้ ถึงพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ ว่าเป็นสรณะ งดเว้นจากการฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม พูดเท็จ การดื่มน้ำเมา คือ สุราและเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท เป็นผู้มีศีล มีธรรมอันงาม ส่วนบุตรของมารดาบิดาเหล่านั้น ไม่ถึงพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ ว่าเป็นสรณะ ไม่งดเว้นจากการฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม พูดเท็จ การดื่มน้ำเมา คือ สุราและเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท เป็นผู้ทุศีล มีธรรมอันลามก ดูกรภิกษุทั้งหลาย อวชาตบุตรเป็นอย่างนี้แล ดูกรภิกษุทั้งหลาย บุตร ๓ จำพวกนี้แล มีปรากฏอยู่ในโลก ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

บัณฑิตทั้งหลาย ย่อมปรารถนาอติชาตบุตร และอนุชาตบุตร
ไม่ปรารถนาอวชาตบุตร ซึ่งเป็นผู้ทำลายตระกูล ส่วนบุตร
เหล่าใดเป็นอุบาสก บุตรเหล่านั้นแลชื่อว่าเป็นบุตรในโลก
บุตรเหล่านั้นมีศรัทธา ถึงพร้อมด้วยศีล ผู้ (โอบอ้อมอารี)
รู้ความประสงค์ ปราศจากความตระหนี่ ย่อมรุ่งเรืองใน
บริษัททั้งหลาย เปรียบเหมือนพระจันทร์พ้นแล้วจากเมฆ
ฉะนั้น ฯ

เนื้อความแม้นี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วฉะนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๕

๖. อวุฏฐิกสูตร

[๒๕๓] จริงอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย บุคคล ๓ จำพวกนี้ มีปรากฏอยู่ในโลก ๓ จำพวกเป็นไฉน คือ บุคคลผู้เสมอด้วยฝนไม่ตก ๑ ผู้ดุจฝนตกในที่บางส่วน ๑ ผู้ดุจฝนตกในที่ทั่วไป ๑ ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็บุคคลเสมอด้วยฝนไม่ตกเป็นอย่างไร บุคคลบางคนในโลกนี้ ไม่ให้ข้าว น้ำ ผ้า ยาน ดอกไม้ ของหอม เครื่องลูบไล้ ที่นอน ที่พัก เครื่องประทีป แก่สมณะพราหมณ์ คนกำพร้า คนเดินทาง วนิพกและยาจกทุกหมู่เหล่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้เสมอด้วยฝนไม่ตกเป็นอย่างนี้แล ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็บุคคลผู้ดุจฝนตกในที่บางส่วนเป็นอย่างไร บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นผู้ให้ข้าว น้ำ ผ้า ยาน ดอกไม้ ของหอม เครื่องลูบไล้ ที่นอน ที่พัก เครื่องประทีป แก่สมณะพราหมณ์ คนกำพร้า คนเดินทาง วนิพก และยาจกบางพวก ไม่ให้แก่บางพวก ดูกรภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้ดุจฝนตกในที่บางส่วนเป็นอย่างนี้แล ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็บุคคลผู้ดุจฝนตกในที่ทั่วไปเป็นอย่างไร บุคคลบางคนในโลกนี้ ย่อมให้ข้าว น้ำ ผ้า ยาน ดอกไม้ ของหอม เครื่องลูบไล้ ที่นอน ที่พัก เครื่องประทีป แก่สมณะพราหมณ์ คนกำพร้า คนเดินทาง วนิพก และยาจกทั้งปวง ดูกรภิกษุทั้งหลาย บุคคลดุจฝนตกในที่ทั่วไปเป็นอย่างนี้แล ดูกรภิกษุทั้งหลาย บุคคล ๓ จำพวกนี้แล มีปรากฏอยู่ในโลก ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

บุคคลได้พบสมณะ พราหมณ์ คนกำพร้า คนเดินทาง
วนิพกแล้ว ย่อมไม่แบ่งข้าว น้ำ และเครื่องบริโภคให้
บัณฑิตทั้งหลาย กล่าวบุคคลผู้เป็นบุรุษต่ำช้านั้นแลว่า เป็น
ผู้เสมอด้วยฝนไม่ตก บุคคลใดย่อมไม่ให้ไทยธรรมแก่
บุคคลบางพวก ย่อมให้แก่บุคคลบางพวก ชนผู้มีปัญญา
ทั้งหลายกล่าวบุคคลนั้นว่า ดุจฝนตกในที่บางส่วน บุรุษผู้มี
วาจาว่า ภิกษาดี ผู้อนุเคราะห์สัตว์ทั่วหน้า มีใจยินดีประดุจ
เรี่ยรายไทยธรรมกล่าวอยู่ว่า จงให้ๆ ดังนี้ บุคคลบางคน
ในโลกนี้ เป็นผู้เช่นนั้น รวบรวมทรัพย์ที่ตนได้แล้วด้วย
ความหมั่นโดยชอบธรรม ยังวนิพกทั้งหลายผู้มาถึงแล้ว
ให้อิ่มหนำด้วยข้าวและน้ำโดยชอบ เปรียบเหมือนเมฆ
บันลือ กระหึ่มแล้ว ย่อมยังฝนให้ตก ยังน้ำให้ไหลนอง
เต็มที่ดอนและที่ลุ่มฉะนั้น ฯ

เนื้อความแม้นี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วฉะนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๖

๗. สุขสูตร

[๒๕๔] จริงอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย บัณฑิตปรารถนาสุข ๓ ประการนี้ พึงรักษาศีล ๓ ประการเป็นไฉน คือ บัณฑิตปรารถนาอยู่ว่า ขอความสรรเสริญจงมาถึงแก่เรา ๑ ขอโภคสมบัติ

จงเกิดขึ้นแก่เรา ๑ เมื่อตายไป เราจักเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ ๑ พึงรักษาศีล ดูกรภิกษุทั้งหลาย บัณฑิตปรารถนาสุข ๓ ประการนี้แล พึงรักษาศีล ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

นักปราชญ์ปรารถนาสุข ๓ ประการ คือ ความสรรเสริญ ๑ การได้โภคทรัพย์เครื่องปลื้มใจ ๑ ความบันเทิงในสวรรค์ในโลกหน้า ๑ พึงรักษาศีล ถ้าว่าบุคคลแม้ไม่กระทำความชั่ว แต่เข้าไปเสพบุคคลผู้กระทำความชั่วอยู่ไซร้ บุคคลนั้น เป็นผู้อันบุคคลพึงรังเกียจในเพราะความชั่ว และโทษของบุคคลผู้เสพคนชั่วนี้ ย่อมงอกงาม บุคคลย่อมกระทำบุคคลเช่นใดให้เป็นมิตร และย่อมเข้าไปเสพบุคคลเช่นใดบุคคลนั้นแล เป็นผู้เช่นกับด้วยบุคคลนั้น เพราะว่าการอยู่ร่วมกันเป็นเช่นนั้น คนชั่วส้องเสพบุคคลอื่นผู้บริสุทธิ์โดยปรกติอยู่ ย่อมทำบุคคลอื่นผู้บริสุทธิ์โดยปรกติที่ส้องเสพตน ให้ติดเปื้อนด้วยความชั่ว เหมือนลูกศรที่แช่ยาพิษ ถูกยาพิษติดเปื้อนแล้ว ย่อมทำแล่งลูกศรซึ่งไม่ติดเปื้อนแล้วให้ติดเปื้อนด้วยยาพิษฉะนั้น นักปราชญ์ไม่พึงเป็นผู้มีคนชั่วเป็นเพื่อนเลย เพราะความกลัวแต่การเข้าไปติดเปื้อน คนใดห่อปลาเน่าไว้ด้วยใบหญ้าคา แม้หญ้าคาของคนนั้นย่อมมีกลิ่นเหม็นฟุ้งไปการเข้าไป ส้องเสพคนพาล ย่อมเป็นเหมือนอย่างนั้น ส่วนคนใดห่อกฤษณาไว้ด้วยใบไม้ แม้ใบไม้ของคนนั้นย่อมมีกลิ่นหอมฟุ้งไป การเข้าไปส้องเสพนักปราชญ์ย่อมเป็นเหมือนอย่างนั้น เพราะเหตุนั้น บัณฑิตรู้ความสำเร็จผลแห่งตนดุจห่อใบไม้แล้ว ไม่พึงเข้าไปเสพอสัตบุรุษ พึงเสพสัตบุรุษ เพราะว่าอสัตบุรุษย่อมนำไปสู่นรก สัตบุรุษย่อมให้ถึงสุคติ ฯ

เนื้อความแม้นี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วฉะนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๗

๘. ภินทนสูตร

[๒๕๕] จริงอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย กายนี้มีความแตกเป็นที่สุด วิญญาณมีการคลายไปเป็นธรรมดา

ขันธบัญจกทั้งปวงไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนไปเป็นธรรมดา ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

บุคคลรู้กายว่ามีความแตกไปเป็นที่สุด และรู้วิญญาณว่ามีความย่อยยับไป เห็นภัยในขันธบัญจกทั้งหลายแล้ว ล่วงชาติและมรณะเสียได้ มีตนอันอบรมแล้ว บรรลุถึงความสงบอย่างยิ่ง จำนงอยู่ซึ่งการเป็นที่ดับขันธ์ ฯ

เนื้อความแม้นี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วฉะนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๘

๙. ธาตุสูตร

[๒๕๖] จริงอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย สัตว์ทั้งหลายย่อมเทียบเคียงกัน เสมอกันกับสัตว์ทั้งหลายโดยธาตุแล คือ สัตว์ผู้มีอัธยาศัยเลว ย่อมเทียบเคียงกัน เสมอกันกับสัตว์ผู้มีอัธยาศัยเลว สัตว์ผู้มีอัธยาศัยดี ย่อมเทียบเคียงกันกับสัตว์ผู้มีอัธยาศัยดี ดูกรภิกษุทั้งหลาย แม้ในอดีตกาล ... แม้ในอนาคตกาล ... แม้ในปัจจุบันกาล สัตว์-*ทั้งหลาย ย่อมเทียบเคียงกัน เสมอกันกับสัตว์ทั้งหลายโดยธาตุแล คือ สัตว์ผู้มีอัธยาศัยเลว ย่อมเทียบเคียงกัน เสมอกันกับสัตว์ผู้มีอัธยาศัยเลว สัตว์ผู้มีอัธยาศัยดี ย่อมเทียบเคียงกัน เสมอกันกับสัตว์ผู้มีอัธยาศัยดี ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

กิเลสเกิดเพราะความเกี่ยวข้อง บุคคลย่อมตัดเสียได้เพราะความไม่เกี่ยวข้อง แม้บุคคลผู้มีความเป็นอยู่ดี แต่อาศัยบุคคลผู้เกียจคร้านย่อมจมลงในสมุทร คือ สงสาร เปรียบเหมือนบุคคลขึ้นสู่แพไม้น้อยๆ พึงจมลงในมหรรณพ ฉะนั้น เพราะเหตุนั้น บุคคลพึงเว้นบุคคลผู้เกียจคร้าน มีความเพียรอันเลวนั้นเสีย พึงอยู่ร่วมกับพระอริยเจ้าทั้งหลาย ผู้สงัดแล้วผู้มีใจเด็ดเดี่ยว ผู้มีปรกติเพ่ง ผู้ปรารภความเพียร เป็นนิตย์ ผู้เป็นบัณฑิต ฯ

เนื้อความแม้นี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วฉะนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๙

๑๐. ปริหานสูตร

[๒๕๗] จริงอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้นข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ธรรม ๓ ประการนี้ ย่อมเป็นไปเพื่อความเสื่อมแก่ภิกษุผู้เสขะ ๓ ประการเป็นไฉน ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้เสขะในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้มีการงานเป็นที่มายินดี ยินดีในการงาน ขวนขวายในความเป็นผู้มีการงานเป็นที่มายินดี ๑ เป็นผู้ชอบคุย ยินดีในการคุย ขวนขวายในความเป็นผู้ชอบคุย ๑ เป็นผู้ชอบหลับ ยินดีในการหลับ ขวนขวายในความเป็นผู้ชอบหลับ ๑ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ธรรม ๓ ประการนี้แล ย่อมเป็นไปเพื่อความเสื่อมแก่ภิกษุผู้เสขะ ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ธรรม ๓ ประการนี้ ย่อมเป็นไปเพื่อความไม่เสื่อมแก่ภิกษุผู้เสขะ ๓ ประการเป็นไฉน ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้เสขะในธรรมวินัยนี้ ไม่เป็นผู้มีการงานเป็นที่มายินดี ไม่ยินดีในการงาน ไม่ขวนขวายในความเป็นผู้มีการงานเป็นที่มายินดี ๑ ไม่ชอบคุย ไม่ยินดีในการคุย ไม่ขวนขวายในความเป็นผู้ชอบคุย ๑ ไม่ชอบหลับ ไม่ยินดีในการหลับ ไม่ขวนขวายในความเป็นผู้ชอบหลับ ๑ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ธรรม ๓ ประการนี้แล ย่อมเป็นไปเพื่อความไม่เสื่อมแก่ภิกษุผู้เสขะ ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

ภิกษุผู้มีการงานเป็นที่มายินดี ยินดีในการคุย ชอบหลับและ
ฟุ้งซ่าน ผู้เช่นนั้นไม่ควรเพื่อบรรลุสัมโพธิญาณอันสูงสุด
เพราะเหตุนั้นแล ภิกษุพึงเป็นผู้มีกิจน้อย เว้นจากความหลับ
ไม่ฟุ้งซ่าน ภิกษุผู้เช่นนั้นควรเพื่อบรรลุสัมโพธิญาณ
อันสูงสุด ฯ

เนื้อความแม้นี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วฉะนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๑๐

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. มิจฉาทิฏฐิสูตร ๒. สัมมาทิฏฐิสูตร ๓. นิสสรณสูตร ๔. รูปสูตร ๕. ปุตตสูตร ๖. อวุฏฐิกสูตร ๗. สุขสูตร ๘. ภินทนสูตร ๙. ธาตุสูตร ๑๐. ปริหานสูตร ฯ

จบวรรคที่ ๓

---

๑. วิตักกสูตร

[๒๕๘] จริงอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย อกุศลวิตก ๓ ประการ ๓ ประการเป็นไฉน คือ วิตกประกอบด้วยการไม่ให้ผู้อื่นดูหมิ่นตน ๑ วิตกประกอบด้วยลาภ สักการะและความสรรเสริญ ๑ วิตกประกอบด้วยความเอ็นดูในผู้อื่น ๑ ดูกรภิกษุทั้งหลาย อกุศลวิตก ๓ ประการนี้แล ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

บุคคลผู้ประกอบแล้วด้วยการไม่ให้ผู้อื่นดูหมิ่นตน ผู้หนักในลาภและสักการะ มีปรกติยินดีกับด้วยอำมาตย์ทั้งหลาย เป็นผู้ห่างไกลจากความสิ้นไปแห่งสังโยชน์ ภิกษุใดในธรรมวินัยนี้ ละบุตร ปศุสัตว์ การให้กระทำวิวาหะ และการหวงแหนเสียได้ ภิกษุผู้เช่นนั้นๆ เป็นผู้ควรเพื่อจะบรรลุสัมโพธิญาณอันสูงสุด ฯ

จบสูตรที่ ๑

๒. สักการสูตร

[๒๕๙] ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราได้เห็นสัตว์ผู้อันสักการะครอบงำย่ำยีจิตแล้ว เมื่อตายไป เข้าถึงอบาย ทุคติ วินิบาต นรก เราได้เห็นสัตว์อันความไม่สักการะครอบงำย่ำยีจิตแล้ว เมื่อตายไป เข้าถึงอบาย ทุคติ วินิบาต นรก เราได้เห็นสัตว์อันสักการะและความไม่สักการะทั้งสองครอบงำย่ำยีจิตแล้ว เข้าถึงอบาย ทุคติ วินิบาต นรก ดูกรภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวคำนั้นแล้วว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราได้เห็นสัตว์อันสักการะครอบงำย่ำยีจิตแล้ว ... เข้าถึงอบาย ทุคติ วินิบาต นรก เพราะได้ฟังต่อสมณะหรือพราหมณ์อื่นก็หามิได้ ก็แต่ว่าเรารู้มาเอง เห็นมาเอง ทราบมาเอง จึงกล่าวคำนั้นแลว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราได้เห็นสัตว์อันสักการะครอบงำย่ำยีจิตแล้ว เข้าถึงอบาย ทุคติ วินิบาต นรก เราได้เห็นสัตว์อันความไม่สักการะครอบงำย่ำยีจิตแล้ว เข้าถึงอบาย ทุคติ วินิบาต นรก เราได้เห็นสัตว์อันสักการะและความไม่สักการะทั้งสองครอบงำย่ำยีจิตแล้ว เข้าถึงอบาย ทุคติ วินิบาต นรก ฯ

สมาธิของบุคคลใดผู้อันบุคคลสักการะอยู่ ผู้มีปรกติอยู่ด้วยความไม่ประมาท ย่อมไม่หวั่นไหวเพราะสักการะและความไม่สักการะทั้งสอง พระอริยเจ้าทั้งหลายมีพระพุทธเจ้าเป็น

ต้นกล่าว บุคคลมีปรกติเพ่ง ผู้มีความเพียรเป็นไปติดต่อ
ผู้เห็นแจ้งทิฐิอันสุขุม มีความสิ้นอุปาทานเป็นที่มายินดี
ว่าเป็นสัปบุรุษ ฯ

จบสูตรที่ ๒

๓. สัททสูตร

[๒๖๐] ดูกรภิกษุทั้งหลาย เสียง (ที่เกิดขึ้นเพราะปีติ) ของเทวดา ๓ อย่างนี้ ย่อมเปล่งออกไปในเหล่าเทวดาเพราะอาศัยสมัยแต่สมัย ๓ อย่าง เป็นไฉน

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ในสมัยใด พระอริยสาวกย่อมคิดเพื่อจะปลงผม และหนวด นุ่งห่มผ้ากาสายะ ออกบวชเป็นบรรพชิต ในสมัยนั้น เสียงของเทวดาย่อมเปล่งออกไปในเหล่าเทวดาว่า พระอริยสาวกนี้ย่อมคิดเพื่อทำสงครามกับมาร ดูกรภิกษุทั้งหลาย นี้เป็นเสียงของเทวดาข้อที่ ๑ ย่อมเปล่งออกไปในเหล่าเทวดาเพราะอาศัยสมัยแต่สมัย ฯ

อีกประการหนึ่ง ในสมัยใด พระอริยสาวกประกอบความเพียรในการเจริญโพธิปักขิยธรรม ๗ ประการ ในสมัยนั้น เสียงของเทวดาย่อมเปล่งออกไปในเหล่าเทวดาว่า พระอริยสาวกนั้นทำสงครามกับมาร ดูกรภิกษุทั้งหลาย นี้เป็นเสียงของเทวดา ข้อที่ ๒ ย่อมเปล่งออกไปในเหล่าเทวดาเพราะอาศัยสมัยแต่สมัย

อีกประการหนึ่ง ในสมัยใด พระอริยสาวกกระทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุติ ปัญญาวิมุติอันหาอาสวะมิได้ เพราะอาสวะทั้งหลายสิ้นไป ด้วยปัญญาอันยิ่งเองในปัจจุบัน เข้าถึงอยู่ ในสมัยนั้น เสียงของเทวดาย่อมเปล่งออกไปในเหล่าเทวดาว่า พระอริยสาวกนี้พิชิตสงคราม ชนะแดนแห่งสงครามนั้นแล้วครอบครองอยู่ ดูกรภิกษุทั้งหลาย นี้เป็นเสียงของเทวดาข้อที่ ๓ ย่อมเปล่งออกไปในเหล่าเทวดาเพราะอาศัยสมัยแต่สมัย ดูกรภิกษุทั้งหลาย เสียงของเทวดา ๓ ประการนี้แล ย่อมเปล่งออกไปในเหล่าเทวดาเพราะอาศัยสมัยแต่สมัย ฯ

แม้เทวดาทั้งหลาย เห็นสาวกของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า
ผู้ชนะสงครามแล้ว เป็นผู้ใหญ่ ปราศจากความครั่นคร้าม
ย่อมนอบน้อมด้วยคำว่า ข้าแต่ท่านบุรุษอาชาไนย ขอ
นอบน้อมแด่ท่านผู้ครอบงำกิเลสที่เอาชนะได้ยาก ชนะเสนา
แห่งมัจจุ ผู้กางกั้นไว้มิได้ด้วยวิโมกข์เทวดาทั้งหลาย ย่อม
นอบน้อมพระขีณาสพผู้มีอรหัตผลอันบรรลุแล้วนี้ ด้วย
ประการฉะนี้ เพราะเทวดาทั้งหลายไม่เห็นเหตุแม้มีประมาณ
น้อย ของพระขีณาสพผู้เป็นบุรุษอาชาไนยนั้นอันเป็นเหตุ
ให้ท่านเข้าถึงอำนาจของมัจจุได้ ฉะนั้น จึงพากันนอบน้อม

พระขีณาสพนั้น ฯ

จบสูตรที่ ๓

๔. จวมานสูตร

[๒๖๑] ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่อใด เทวดาเป็นผู้จะต้องจุติจากเทพนิกาย เมื่อนั้น นิมิตร ๕ ประการ ย่อมปรากฏแก่เทวดานั้น คือ ดอกไม้ย่อมเหี่ยวแห้ง ๑ ผ้าย่อมเศร้าหมอง ๑ เหงื่อย่อมไหลออกจากรักแร้ ๑ ผิวพรรณเศร้าหมองย่อมปรากฏที่กาย ๑ เทวดาย่อมไม่ยินดีในทิพอาสน์ของตน ๑ ดูกรภิกษุทั้งหลาย เทวดาทั้งหลายทราบว่า เทพบุตรนี้จะต้องเคลื่อนจากเทพนิกาย ย่อมพลอยยินดีกะเทพบุตรนั้นด้วยถ้อยคำ ๓ อย่างว่า แน่ะท่านผู้เจริญ ขอท่านจากเทวโลกนี้ไปสู่สุคติ ๑ ครั้นไปสู่สุคติแล้ว ขอจงได้ลาภที่ท่านได้ดีแล้ว ๑ ครั้นได้ลาภที่ท่านได้ดีแล้ว ขอจงเป็นผู้ตั้งอยู่ด้วยดี ๑ ฯ

[๒๖๒] เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว ภิกษุรูปหนึ่งได้ทูลถามว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อะไรหนอแลเป็นส่วนแห่งการไปสู่สุคติของเทวดาทั้งหลาย อะไรเป็นส่วนแห่งลาภที่เทวดาทั้งหลายได้ดีแล้ว อนึ่ง อะไรเป็นส่วนแห่งการตั้งอยู่ด้วยดีของเทวดาทั้งหลาย พระเจ้าข้า ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ความเป็นมนุษย์แล เป็นส่วนแห่งการไปสู่สุคติของเทวดาทั้งหลาย เทวดาเกิดเป็นมนุษย์แล้ว ย่อมได้ศรัทธาในธรรมวินัยที่พระตถาคตประกาศแล้ว นี้แลเป็นส่วนแห่งลาภที่เทวดาทั้งหลายได้ดีแล้ว ก็ศรัทธาของเทวดานั้นแล เป็นคุณชาติตั้งลง มีมูลเกิดแล้วประดิษฐานมั่นคง อันสมณะ พราหมณ์ เทวดา มาร พรหม หรือใครๆ ในโลก พึงนำไปไม่ได้ ดูกรภิกษุทั้งหลาย นี้แล เป็นส่วนแห่งการตั้งอยู่ด้วยดีของเทวดาทั้งหลาย ฯ

เมื่อใด เทวดาจะต้องจุติจากเทพนิกายเพราะความสิ้นอายุ
เมื่อนั้น เสียง ๓ อย่างของเทวดาทั้งหลายผู้พลอยยินดี
ย่อมเปล่งออกไปว่า แน่ะท่านผู้เจริญ ท่านจากเทวโลกนี้ไป
แล้วจงถึงสุคติ จงถึงความเป็นสหายแห่งมนุษย์ทั้งหลายเถิด
ท่านเป็นมนุษย์แล้ว จงได้ศรัทธาอย่างยิ่งในพระสัทธรรม
ศรัทธาของท่านนั้นพึงเป็นคุณชาติตั้งลงมั่น มีมูลเกิดแล้ว
มั่นคงในพระสัทธรรมที่พระตถาคตประกาศดีแล้ว อันใครๆ
พึงนำไปมิได้ตลอดชีพ ท่านจงละกายทุจริต วจีทุจริต
มโนทุจริต และอย่ากระทำอกุศลกรรมอย่างอื่นที่ประกอบ
ด้วยโทษ กระทำกุศลด้วยกาย ด้วยวาจาให้มาก กระทำกุศล
ด้วยใจหาประมาณมิได้ หาอุปธิมิได้ แต่นั้นท่านจงกระทำบุญ

อันให้เกิดสมบัตินั้นให้มาก ด้วยทาน แล้วยังสัตว์แม้เหล่าอื่นให้ตั้งอยู่ในพระสัทธรรม ในพรหมจรรย์ เมื่อใด เทวดาพึงรู้แจ้งซึ่งเทวดาผู้จะจุติ เมื่อนั้น ย่อมพลอยยินดีด้วยความอนุเคราะห์นี้ว่า แน่ะเทวดา ท่านจงมาบ่อยๆ ฯ

จบสูตรที่ ๔

๕. โลกสูตร

[๒๖๓] ดูกรภิกษุทั้งหลาย บุคคล ๓ จำพวกนี้ เมื่ออุบัติขึ้นในโลก ย่อมอุบัติขึ้นเพื่อเกื้อกูลแก่ชนเป็นอันมาก เพื่อความสุขแก่ชนเป็นอันมาก เพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย บุคคล ๓ จำพวกเป็นไฉน

ดูกรภิกษุทั้งหลาย พระตถาคตเสด็จอุบัติขึ้นในโลกนี้ เป็นพระอรหันต์ตรัสรู้เองโดยชอบ ถึงพร้อมด้วยวิชชาและจรณะ เสด็จไปดีแล้ว ทรงรู้แจ้งโลก เป็นสารถีฝึกบุรุษที่ควรฝึก ไม่มีผู้อื่นยิ่งกว่า เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เป็นผู้เบิกบานแล้ว เป็นผู้จำแนกธรรม พระตถาคตพระองค์นั้นทรงแสดงธรรมงามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด ประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถทั้งพยัญชนะ บริสุทธิ์บริบูรณ์สิ้นเชิง ดูกรภิกษุทั้งหลาย บุคคลที่ ๑ นี้ เมื่ออุบัติขึ้นในโลก ย่อมอุบัติขึ้นเพื่อเกื้อกูลแก่ชนเป็นอันมาก เพื่อความสุขแก่ชนเป็นอันมาก เพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ฯ

อีกประการหนึ่ง พระสาวกของพระศาสดาพระองค์นั้นแหละเป็นพระอรหันตขีณาสพ อยู่จบพรหมจรรย์ ทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้ว ปลงภาระลงแล้ว มีประโยชน์ของตนอันบรรลุแล้ว มีสังโยชน์ในภพสิ้นแล้ว หลุดพ้นแล้วเพราะรู้โดยชอบ สาวกนั้นแสดงธรรมงามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด ประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถทั้งพยัญชนะ บริสุทธิ์บริบูรณ์สิ้นเชิง ดูกรภิกษุทั้งหลาย แม้บุคคลที่ ๒ นี้ เมื่ออุบัติขึ้นในโลกย่อมอุบัติขึ้นเพื่อเกื้อกูลแก่ชนเป็นอันมาก เพื่อความสุขแก่ชนเป็นอันมาก เพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ฯ

อีกประการหนึ่ง พระสาวกของพระศาสดาพระองค์นั้นแหละ ยังเป็นผู้ศึกษาปฏิบัติอยู่ มีพระปริยัติธรรมสดับมามาก ประกอบด้วยศีลและวัตร แม้พระสาวกนั้นก็แสดงธรรมงามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด ประกาศพรหมจรรย์พร้อมอรรถทั้งพยัญชนะ บริสุทธิ์บริบูรณ์สิ้นเชิง ดูกรภิกษุทั้งหลาย บุคคลที่ ๓ นี้ เมื่ออุบัติขึ้นในโลก อุบัติขึ้นเพื่อเกื้อกูลแก่ชนเป็นอันมาก เพื่อความสุขแก่ชนเป็นอันมาก เพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล

เพื่อความสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ดูกรภิกษุทั้งหลาย บุคคล ๓ จำพวกนี้แล เมื่ออุบัติขึ้นในโลก ย่อมอุบัติเพื่อเกื้อกูลแก่ชนเป็นอันมาก เพื่อความสุขแก่ชนเป็นอันมาก เพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ฯ

พระศาสดาแล ผู้แสวงหาคุณอันใหญ่ เป็นบุคคลที่ ๑ ในโลก
พระสาวกผู้เกิดตามพระศาสดานั้น ผู้มีตนอันอบรมแล้ว
ต่อมาพระสาวกอื่นอีกแม้ยังศึกษาปฏิบัติอยู่ ได้สดับมามาก
ประกอบด้วยศีลและวัตร บุคคล ๓ จำพวกเหล่านั้น เป็นผู้
ประเสริฐสุดในเทวดาและมนุษย์ บุคคล ๓ จำพวกเหล่า
นั้น ส่องแสงสว่าง แสดงธรรมอยู่ ย่อมเปิดประตูแห่ง
อมตนิพพาน ย่อมช่วยปลดเปลื้องชนเป็นอันมากจากโยคะ
ชนทั้งหลายผู้ปฏิบัติตามอริยมรรคที่พระศาสดาผู้นำพวก ผู้
ยอดเยี่ยมทรงแสดงดีแล้ว เป็นผู้ไม่ประมาทในศาสนา
ของพระสุคต ย่อมกระทำซึ่งที่สุดแห่งทุกข์ในอัตภาพนี้
ได้แท้ ฯ

จบสูตรที่ ๕

๖. อสุภสูตร

[๒๖๔] ดูกรภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงเป็นผู้พิจารณาเห็นอารมณ์ว่าไม่งามในกายอยู่ จงเข้าไปตั้งอานาปาณสติไว้เฉพาะหน้าในภายใน และจงพิจารณาเห็นความไม่เที่ยงในสังขารทั้งปวงอยู่เถิด ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่อเธอทั้งหลายพิจารณาเห็นอารมณ์ว่าไม่งามในกายอยู่ ย่อมละราคานุสัยในเพราะความเป็นธาตุงามได้ เมื่อเธอทั้งหลายเข้าไปตั้งอานาปาณสติไว้เฉพาะหน้าในภายใน ธรรมเป็นที่มานอนแห่งวิตกทั้งหลาย (มิจฉาวิตก) ในภายนอก อันเป็นไปในฝักฝ่ายแห่งความคับแค้น ย่อมไม่มี เมื่อเธอทั้งหลายพิจารณาเห็นความไม่เที่ยงในสังขารทั้งปวงอยู่ ย่อมละอวิชชาได้ วิชชาย่อมเกิดขึ้น ฯ

ภิกษุผู้พิจารณาเห็นอารมณ์ว่าไม่งามในกาย มีสติเฉพาะใน
ลมหายใจ มีความเพียรทุกเมื่อ พิจารณาเห็นซึ่งนิพพาน
อันเป็นที่ระงับสังขารทั้งปวง ภิกษุนั้นแล ผู้เห็นโดยชอบ
พยายามอยู่ ย่อมน้อมไปในนิพพานเป็นที่ระงับแห่งสังขารทั้ง
ปวง ภิกษุนั้นแล ผู้อยู่จบอภิญญา สงบระงับล่วงโยคะเสียได้
แล้ว ชื่อว่าเป็นมุนี ฯ

จบสูตรที่ ๖

๗. ธรรมสูตร

[๒๖๕] เมื่อภิกษุกล่าวว่า ผู้นี้ปฏิบัติธรรมอันสมควรแก่ธรรม เพื่อพยากรณ์ด้วยธรรมอันสมควรใด ธรรมอันสมควรนี้ ย่อมมีแก่ภิกษุผู้ปฏิบัติธรรมอันสมควรแก่ธรรม ดังนี้ ชื่อว่าย่อมกล่าวธรรมอย่างเดียว ย่อมไม่กล่าวอธรรม อนึ่ง เมื่อภิกษุตรึก ย่อมตรึกถึงวิตกที่เป็นธรรมอย่างเดียว ย่อมไม่ตรึกถึงวิตกที่ไม่เป็นธรรม ภิกษุเว้นการกล่าวอธรรมและการตรึกถึงอธรรมทั้ง ๒ นั้น เป็นผู้มีอุเบกขา มีสติสัมปชัญญะอยู่ ฯ

ภิกษุมีธรรมเป็นที่มายินดี ยินดีแล้วในธรรม ค้นคว้าธรรมอยู่
ระลึกถึงธรรมอยู่เนืองๆ ย่อมไม่เสื่อมจากพระสัทธรรม
ภิกษุเดินอยู่ก็ดี ยืนอยู่ก็ดี นั่งอยู่ก็ดี นอนอยู่ก็ดี ให้จิตของ
ตนสงบอยู่ ณ ภายใน ย่อมถึงความสงบอันแท้จริง ฯ

จบสูตรที่ ๗

๘. อันธการสูตร

[๒๖๖] ดูกรภิกษุทั้งหลาย อกุศลวิตก ๓ ประการนี้ กระทำความมืดมน ไม่กระทำปัญญาจักษุ กระทำความไม่รู้ ยังปัญญาให้ดับ เป็นไปในฝักฝ่ายแห่งความคับแค้น ไม่เป็นไปเพื่อนิพพาน อกุศลวิตก ๓ ประการเป็นไฉน คือ กามวิตก ๑ พยาบาทวิตก ๑ วิหิงสาวิตก ๑ ดูกรภิกษุทั้งหลาย อกุศลวิตก ๓ ประการนี้แล กระทำความมืดมน ไม่กระทำปัญญาจักษุ กระทำความไม่รู้ ยังปัญญาให้ดับ เป็นไปในฝักฝ่ายแห่งความคับแค้น ไม่เป็นไปเพื่อนิพพาน ฯ

[๒๖๗] ดูกรภิกษุทั้งหลาย กุศลวิตก ๓ ประการนี้ ไม่กระทำความมืดมน กระทำปัญญาจักษุ กระทำญาณ ยังปัญญาให้เจริญ ไม่เป็นไปในฝักฝ่ายแห่งความคับแค้น เป็นไปเพื่อนิพพาน กุศลวิตก ๓ ประการเป็นไฉน คือ เนกขัมมวิตก ๑ อพยาบาทวิตก ๑ อวิหิงสาวิตก ๑ ดูกรภิกษุทั้งหลาย กุศลวิตก ๓ ประการนี้แล ไม่กระทำความมืดมน กระทำปัญญาจักษุ กระทำญาณ ยังปัญญาให้เจริญ ไม่เป็นไปในฝักฝ่ายแห่งความคับแค้น เป็นไปเพื่อนิพพาน ฯ

พึงตรึกกุศลวิตก ๓ ประการ แต่พึงนำอกุศลวิตก ๓ ประการ
ออกเสีย พระโยคาวจรนั้นแล ยังมิจฉาวิตกทั้งหลายให้สงบ
ระงับ เปรียบเหมือนฝนยังธุลีที่ลมพัดฟุ้งขึ้นแล้วให้สงบ
ฉะนั้น พระโยคาวจรนั้น มีใจอันเข้าไปสงบวิตก ได้ถึง
สันตบทคือนิพพานในปัจจุบันนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๘

๙. มลสูตร

[๒๖๘] ดูกรภิกษุทั้งหลาย มลทินในภายใน ๓ ประการนี้ เป็นอมิตร เป็นศัตรู เป็นผู้ฆ่า เป็นข้าศึกในภายใน ๓ ประการเป็นไฉน คือ โลภะ ๑

โทสะ ๑ โมหะ ๑ ดูกรภิกษุทั้งหลาย มลทินในภายใน ๓ ประการนี้แล เป็นอมิตร เป็นศัตรู เป็นผู้ฆ่า เป็นข้าศึกในภายใน ฯ

โลภะให้เกิดความฉิบหายโลภะทำจิตให้กำเริบชนไม่รู้สึกโลภะนั้นอันเกิดแล้วในภายในว่าเป็นภัย คนโลภย่อมไม่รู้ประโยชน์ ย่อมไม่เห็นธรรม โลภะย่อมครอบงำนรชนในขณะนั้น ความมืดตื้อย่อมมีในขณะนั้น ก็ผู้ใดละความโลภได้ขาด ย่อมไม่โลภในอารมณ์เป็นที่ตั้งแห่งความโลภ ความโลภอันอริยมรรคย่อมละเสียได้จากบุคคลนั้น เปรียบเหมือนหยดน้ำตกไปจากใบบัวฉะนั้น โทสะให้เกิดความฉิบหาย โทสะทำจิตให้กำเริบ ชนไม่รู้จักโทสะนั้นอันเกิดในภายในว่าเป็นภัย คนโกรธย่อมไม่รู้จักประโยชน์ ย่อมไม่เห็นธรรม โทสะย่อมครอบงำนรชนในขณะใด ความมืดตื้อย่อมมีในขณะนั้น ก็บุคคลใดละโทสะได้ขาด ย่อมไม่ประทุษร้ายในอารมณ์เป็นที่ตั้งแห่งความประทุษร้าย โทสะอันอริยมรรคย่อมละเสียได้จากบุคคลนั้น เปรียบเหมือนผลตาลสุกหลุดจากขั้วฉะนั้น โมหะให้เกิดความฉิบหาย โมหะทำจิตให้กำเริบ ชนไม่รู้สึกโมหะนั้นอันเกิดในภายในว่าเป็นภัย คนหลงย่อมไม่รู้จักประโยชน์ ย่อมไม่เห็นธรรม โมหะย่อมครอบงำนรชนในขณะใด ความมืดตื้อย่อมมีในขณะนั้น ก็บุคคลใดละโมหะได้ขาด ย่อมไม่หลงในอารมณ์เป็นที่ตั้งแห่งความหลง บุคคลนั้นย่อมกำจัดความหลงได้ทั้งหมด เปรียบเหมือนพระอาทิตย์อุทัยขจัดมืดฉะนั้น ฯ

จบสูตรที่ ๙

๑๐. เทวทัตตสูตร

[๒๖๙] ดูกรภิกษุทั้งหลาย พระเทวทัตต์ผู้อันอสัทธรรม ๓ ประการครอบงำย่ำยีจิตแล้ว เป็นผู้เกิดในอบาย เกิดในนรก ตั้งอยู่ตลอดกัป เยียวยาไม่ได้อสัทธรรม ๓ ประการเป็นไฉน ดูกรภิกษุทั้งหลาย พระเทวทัตต์ผู้อันความเป็นผู้มีความปรารถนาลามกครอบงำย่ำยีจิตแล้ว เป็นผู้เกิดในอบาย เกิดในนรก ตั้งอยู่ตลอดกัป เยียวยาไม่ได้ พระเทวทัตต์ผู้อันความเป็นผู้มีมิตรชั่วครอบงำย่ำยีจิตแล้ว เป็นผู้เกิดในอบาย เกิดในนรก ตั้งอยู่ตลอดกัป เยียวยาไม่ได้ ก็เมื่อมรรคและผลที่ควรกระทำให้ยิ่งมีอยู่ พระเทวทัตต์ถึงความพินาศเสียในระหว่าง เพราะการบรรลุคุณวิเศษมีประมาณเล็กน้อย ดูกรภิกษุทั้งหลาย พระเทวทัตต์ผู้อันอสัทธรรม ๓ ประการนี้แล ครอบงำย่ำยีจิตแล้ว เป็นผู้เกิดในอบาย เกิด

ในนรก ตั้งอยู่ตลอดกัป เยียวยาไม่ได้ ฯ

ใครๆ ผู้มีความปรารถนาลามก จงอย่าอุบัติในสัตว์โลก เลย คติของบุคคลผู้มีความปรารถนาลามกเช่นไร ท่าน ทั้งหลายจงรู้คติเช่นนั้นด้วยเหตุแม้นี้ เราได้สดับมาแล้วว่า พระเทวทัตต์โลกรู้กันว่า เป็นบัณฑิต ยกย่องกันว่า มีตนอันอบรมแล้ว ดุจรุ่งเรืองอยู่ด้วยยศ ดำรงอยู่แล้ว พระเทวทัตต์นั้นประพฤติตามความประมาท เบียดเบียนพระตถาคตพระองค์นั้น ถึงอเวจีนรกอันมีประตู ๔ น่าพึงกลัว ก็ผู้ใดพึงประทุษร้ายต่อบุคคลผู้ไม่ประทุษร้ายผู้ไม่กระทำกรรมอันลามก ผลอันลามกย่อมถูกต้องผู้นั้นแล ผู้มีจิตประทุษร้ายผู้ไม่เอื้อเฟื้อ ผู้ใดพึงสำคัญเพื่อจะประทุษร้ายสมุทรด้วยหม้อยาพิษผู้นั้นพึงประทุษร้ายด้วยหม้อยาพิษนั้นไม่ได้ เพราะว่าสมุทรใหญ่มาก ผู้ใดย่อมเบียดเบียนพระตถาคตผู้ดำเนินไปโดยชอบมีจิตสงบระงับ ด้วยความประทุษร้ายอย่างนี้ ความประทุษร้ายย่อมไม่งอกงามในพระตถาคตพระองค์นั้น ภิกษุผู้ดำเนินไปตามทางของพระพุทธเจ้า หรือของพระสาวกของพระพุทธเจ้าใด พึงถึงความสิ้นไปแห่งทุกข์ ภิกษุเป็นบัณฑิต พึงกระทำพระพุทธเจ้าหรือพระสาวกของพระพุทธเจ้า ผู้เช่นนั้น ให้เป็นมิตร และพึงส้องเสพพระพุทธเจ้าหรือพระสาวกของพระพุทธเจ้านั้น ฯ

เนื้อความแม้นี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วฉะนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๑๐

จบวรรคที่ ๔

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. วิตักกสูตร ๒. สักการสูตร ๓. สัททสูตร ๔. จวมานสูตร ๕. โลกสูตร ๖. อสุภสูตร ๗. ธรรมสูตร ๘. อันธการสูตร ๙. มลสูตร ๑๐. เทวทัตตสูตร ฯ

อิติวุตตกะ ติกนิบาต วรรคที่ ๕

๑. ปสาทสูตร

[๒๗๐] จริงอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้

พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมา แล้วว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ความเลื่อมใสอันเลิศ ๓ ประการนี้ ๓ ประการเป็นไฉน ดูกรภิกษุทั้งหลาย สัตว์ไม่มีเท้าก็ดี ๒ เท้าก็ดี ๔ เท้าก็ดี มีเท้ามากก็ดี มีรูปก็ดี ไม่มีรูปก็ดี มีสัญญาก็ดี ไม่มีสัญญาก็ดี มีสัญญาก็มิใช่ไม่มีสัญญาก็มิใช่ก็ดี มีประมาณเท่าใด พระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า บัณฑิตกล่าวว่าเลิศกว่าสัตว์ประมาณเท่านั้น ดูกรภิกษุทั้งหลาย ชนเหล่าใดเลื่อมใสในพระ-*พุทธเจ้า ชนเหล่านั้นชื่อว่าเลื่อมใสในบุคคลผู้เลิศ ก็และผลอันเลิศย่อมมีแก่บุคคลผู้เลื่อมใสในพระพุทธเจ้าผู้เลิศ ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย สังขตธรรมก็ดี อสังขตธรรมก็ดี มีประมาณเท่าใด วิราคะ คือ ธรรมเป็นที่บรรเทาความเมา นำเสียซึ่งความระหาย ถอนขึ้นด้วยดีซึ่งอาลัย ตัดซึ่งวัฏฏะ สิ้นไปแห่งตัณหา สิ้นกำหนัด ดับ นิพพาน บัณฑิตกล่าวว่าเลิศกว่าสังขตธรรมและอสังขตธรรมเหล่านั้น ดูกรภิกษุทั้งหลาย ชนเหล่าใดเลื่อมใสในวิราคธรรม ชนเหล่านั้นชื่อว่าเลื่อมใสในธรรมอันเลิศ ก็ผลอันเลิศย่อมมีแก่บุคคลผู้เลื่อมใสในธรรมอันเลิศ ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย สังขตธรรมมีประมาณเท่าใด อริยมรรคมีองค์ ๘ คือ สัมมาทิฐิ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ บัณฑิตกล่าวว่าเลิศกว่าสังขตธรรมเหล่านั้น ดูกรภิกษุทั้งหลาย ชนเหล่าใดเลื่อมใสในธรรมคืออริยมรรค ชนเหล่านั้นชื่อว่าเลื่อมใสในธรรมอันเลิศ ก็ผลอันเลิศย่อมมีแก่บุคคลผู้เลื่อมใสในธรรมอันเลิศ ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย หมู่ก็ดี คณะก็ดี มีประมาณเท่าใด หมู่สาวกของพระตถาคต คือ คู่บุรุษ ๔ บุรุษบุคคล ๘ บัณฑิตกล่าวว่าเลิศกว่าหมู่และคณะเหล่านั้น ดูกรภิกษุทั้งหลาย ชนเหล่าใดเลื่อมใสในพระสงฆ์ ชนเหล่านั้นชื่อว่าเลื่อมใสในหมู่ผู้เลิศ ก็ผลอันเลิศย่อมมีแก่บุคคลผู้เลื่อมใสในพระสงฆ์ผู้เลิศ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ความเลื่อมใสอันเลิศ ๓ ประการนี้แล ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

เมื่อชนทั้งหลายเลื่อมใสแล้วในพระรัตนตรัยที่เลิศ รู้แจ้ง
ธรรมอันเลิศ เลื่อมใสแล้วในพระพุทธเจ้าผู้เลิศ ซึ่งเป็น
ทักขิไณยบุคคลผู้ยอดเยี่ยม เลื่อมใสแล้วในธรรมอันเลิศ
ซึ่งเป็นที่สิ้นกำหนัดและเป็นที่สงบ เป็นสุข เลื่อมใสแล้วใน
พระสงฆ์ผู้เลิศ ซึ่งเป็นบุญเขตอย่างยอดเยี่ยม ถวายทานใน
พระรัตนตรัย ที่เลิศ บุญที่เลิศย่อมเจริญ อายุ วรรณะ
ยศ เกียรติคุณ สุขะและพละอันเลิศย่อมเจริญ นักปราชญ์

ถวายไทยธรรมแก่พระรัตนตรัยที่เลิศ ตั้งมั่นอยู่ในธรรมอัน
เลิศแล้ว เป็นเทวดาหรือเป็นมนุษย์ก็ตาม เป็นผู้ถึงความเป็น
ผู้เลิศบันเทิงอยู่ ฯ

เนื้อความแม้นี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้ว ฉะนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๑

๒. ชีวิตสูตร

[๒๗๑] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ความเป็นอยู่เพราะการแสวงหาก้อนข้าวนี้เป็นกรรมที่ลามกของบุคคลผู้เป็นอยู่ทั้งหลาย บุคคลผู้ด่าย่อมด่าว่า ท่านผู้นี้มีบาตรในมือ ย่อมเที่ยวแสวงหาก้อนข้าวในโลก ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็กุลบุตรทั้งหลายเป็นผู้เป็นไปในอำนาจแห่งเหตุ อาศัยอำนาจแห่งเหตุ ไม่ได้ถูกพระราชาทรงให้นำไปจองจำไว้เลย ไม่ได้ถูกพวกโจรนำไปกักขังไว้ ไม่ได้เป็นหนี้ ไม่ได้ตกอยู่ในภัย เป็นผู้มีความเป็นอยู่เป็นปรกติ ย่อมเข้าถึงความเป็นอยู่ด้วยการแสวงหาก้อนข้าวนั้น ด้วยคิดว่า ก็แม้พวกเราแล เป็นผู้ถูกชาติ ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส อุปายาส ครอบงำแล้ว ถูกทุกข์ติดตามแล้ว ถูกทุกข์ครอบงำแล้ว แม้ไฉน การกระทำซึ่งที่สุดแห่งกองทุกข์ทั้งสิ้นนี้จะพึงปรากฏ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็กุลบุตรผู้บวชแล้วอย่างนี้ เป็นผู้มีอภิชฌามาก มีความกำหนัดอันแรงกล้าในกามทั้งหลาย มีจิตพยาบาท มีความดำริแห่งใจชั่วร้าย มีสติหลงลืม ไม่รู้สึกตัว มีจิตไม่ตั้งมั่น มีจิตหมุนไปผิด ไม่สำรวมอินทรีย์ เรากล่าวบุคคลนี้ว่า มีอุปมาเหมือนตุ้นฟืนในที่เผาผี ที่ไฟติดทั่วแล้วทั้งสองข้าง ตรงกลาง เปื้อนคูถ จะใช้ประโยชน์เป็นฟืนในบ้าน ในป่า ก็ไม่สำเร็จฉะนั้น บุคคลนี้เสื่อมแล้วจากโภคะแห่งคฤหัสถ์ และไม่ยังผลแห่งความเป็นสมณะให้บริบูรณ์ได้ ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

บุคคลผู้มีส่วนชั่ว เสื่อมแล้วจากโภคะแห่งคฤหัสถ์ ย่อม
ขจัดผลแห่งความเป็นสมณะให้กระจัดกระจายไป เหมือน
ตุ้นฟืนในที่เผาผีฉิบหายไปอยู่ ฉะนั้น ก้อนเหล็กร้อนเปรียบ
ด้วยเปลวไฟ อันบุคคลบริโภคแล้ว ยังจะดีกว่า บุคคลผู้
ทุศีล ผู้ไม่สำรวม พึงบริโภคก้อนข้าวของชาวแว่นแคว้น
จะดีอะไร ฯ

จบสูตรที่ ๒

๓. สังฆาฏิสูตร

[๒๗๒] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ถ้าแม้ภิกษุจับที่ชายสังฆาฏิแล้วพึงเป็นผู้ติดตามไปข้างหลังๆ เดินไปตามรอยเท้าของเราอยู่ไซร้ แต่ภิกษุนั้นเป็นผู้มีอภิชฌาเป็นปรกติ มีความกำหนัดแรงกล้าในกามทั้งหลาย มีจิตพยาบาท มีความดำริแห่งใจชั่วร้าย มีสติหลงลืม ไม่รู้สึกตัว มีจิตไม่ตั้งมั่น มีจิตหมุนไปผิด ไม่สำรวมอินทรีย์ โดยที่แท้ ภิกษุนั้นอยู่ห่างไกลเราทีเดียว และเราก็อยู่ห่างไกลภิกษุนั้น ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะภิกษุนั้นย่อมไม่เห็นธรรม เมื่อไม่เห็นธรรมย่อมชื่อว่าไม่เห็นเรา ดูกรภิกษุทั้งหลาย ถ้าแม้ภิกษุนั้นพึงอยู่ในที่ประมาณ ๑๐๐ โยชน์ไซร้ แต่ภิกษุนั้นเป็นผู้ไม่มีอภิชฌา ไม่มีความกำหนัดอันแรงกล้าในกามทั้งหลาย ไม่มีจิตพยาบาท ไม่มีความดำริแห่งใจชั่วร้าย มีสติมั่น รู้สึกตัว มีจิตตั้งมั่น มีจิตมีอารมณ์เป็นอันเดียว สำรวมอินทรีย์ โดยที่แท้ ภิกษุนั้นอยู่ใกล้ชิดเราทีเดียว และเราก็อยู่ใกล้ชิดภิกษุนั้น ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะภิกษุนั้นย่อมเห็นธรรม เมื่อเห็นธรรมย่อมชื่อว่าเห็นเรา ฯ

บุคคลผู้มักมาก มีความคับแค้น ยังเป็นไปตามตัณหา ดับความเร่าร้อนไม่ได้ แม้หากว่าพึงเป็นผู้ติดตามพระสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้หาความหวั่นไหวมิได้ ผู้ดับความเร่าร้อนได้แล้วไซร้ บุคคลนั้นผู้กำหนัดยินดี ชื่อว่าพึงเห็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้ปราศจากความกำหนัดยินดี เพียงในที่ไกลเท่านั้น ส่วนบุคคลใดเป็นบัณฑิต รู้ธรรมด้วยปัญญาเป็นเครื่องรู้ธรรมอันยิ่ง เป็นผู้หาความหวั่นไหวมิได้ สงบระงับ เปรียบเหมือนห้วงน้ำที่ไม่มีลมฉะนั้น บุคคลนั้นผู้หาความหวั่นไหวมิได้ ทั้งดับความเร่าร้อนได้แล้ว ผู้ไม่กำหนัดยินดี ชื่อว่าพึงเห็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้หาความหวั่นไหวมิได้ ทั้งดับความเร่าร้อนได้แล้ว ปราศจากความกำหนัดยินดี ในที่ใกล้แท้ ฯ

จบสูตรที่ ๓

๔. อัคคิสูตร

[๒๗๓] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ไฟ ๓ กองนี้ ๓ กองเป็นไฉน คือ ไฟคือราคะ ๑ ไฟคือโทสะ ๑ ไฟคือโมหะ ๑ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ไฟ ๓ กองนี้แล ฯ

ไฟคือราคะ ย่อมเผาสัตว์ผู้กำหนัดแล้วหมกมุ่นแล้วในกามทั้งหลาย ส่วนไฟคือโทสะ ย่อมเผานรชนผู้พยาบาท มีปรกติฆ่าสัตว์ ส่วนไฟคือโมหะ ย่อมเผานรชนผู้ลุ่มหลงไม่ฉลาดในอริยธรรม ไฟ ๓ กองนี้ย่อมตามเผาหมู่สัตว์ผู้ไม่รู้สึกว่าเป็นไฟ ผู้ยินดียิ่งในกายตน ทั้งในภพนี้และภพหน้า

สัตว์เหล่านั้นย่อมพอกพูนนรก กำเนิดสัตว์ดิรัจฉานอสุรกาย และปิตติวิสัย เป็นผู้ไม่พ้นไปจากเครื่องผูกแห่งมาร ส่วนสัตว์เหล่าใดประกอบความเพียรในพระศาสนาของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทั้งกลางคืนกลางวัน สัตว์เหล่านั้นผู้มีความสำคัญอารมณ์ว่าไม่งามอยู่เป็นนิจ ย่อมดับไฟ คือ ราคะได้ ส่วนสัตว์ทั้งหลายผู้สูงสุดในนรชน ย่อมดับไฟคือโทสะได้ด้วยเมตตาและดับไฟ คือ โมหะได้ด้วยปัญญาอันเป็นเครื่องให้ถึงความชำแรกกิเลส สัตว์เหล่านั้นมีปัญญาเป็นเครื่องรักษาตน ไม่เกียจคร้านทั้งกลางคืนกลางวัน ดับไฟมีไฟคือราคะเป็นต้นได้ ย่อมปรินิพพานโดยไม่มีส่วนเหลือ ล่วงทุกข์ได้ไม่มีส่วนเหลือ บัณฑิตทั้งหลายผู้เห็นอริยสัจผู้ถึงที่สุดแห่งเวทรู้แล้วโดยชอบด้วยปัญญาเป็นเครื่องรู้ยิ่ง ซึ่งความสิ้นไปแห่งชาติ ย่อมไม่มาสู่ภพใหม่ ฯ

จบสูตรที่ ๔

๕. อุปปริกขยสูตร

[๒๗๔] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็เมื่อภิกษุพิจารณาอยู่ด้วยประการใดๆ วิญญาณของเธอไม่ฟุ้งซ่านแล้ว ไม่ส่ายไปแล้ว ไม่ดำรงอยู่แล้วในภายใน ภิกษุพึงพิจารณาด้วยประการนั้นๆ เมื่อภิกษุไม่สะดุ้งเพราะไม่ถือมั่น ความสมภพ คือ ความเกิดขึ้นแห่งทุกข์ คือ ชาติ ชราและมรณะ ย่อมไม่มีต่อไป ฯ

ภิกษุละธรรมเป็นเครื่องข้อง ๗ ประการได้แล้ว ตัดตัณหาเป็นเหตุนำไปในภพขาดแล้ว สงสาร คือ ชาติหมดสิ้นแล้ว ภพใหม่ของเธอย่อมไม่มี ฯ

จบสูตรที่ ๕

๖. อุปปัตติสูตร

[๒๗๕] ดูกรภิกษุทั้งหลาย การเข้าถึงกาม ๓ อย่างนี้ ๓ อย่างเป็นไฉน คือ เหล่าสัตว์ผู้มีกามอันปรากฏแล้ว ๑ เทวดาผู้ยินดีในกามที่ตนนิรมิตเอง ๑ เทวดาผู้ให้อำนาจเป็นไปในกามที่ผู้อื่นนิรมิตให้ ๑ ดูกรภิกษุทั้งหลาย การเข้าถึงกาม ๓ อย่างนี้แล ฯ

เหล่าสัตว์ผู้มีกามอันปรากฏแล้ว เทวดาผู้ยินดีในกามที่นิรมิตเอง เทวดาผู้ยังอำนาจให้เป็นไป ทั้งมนุษย์และสัตว์ผู้บริโภคกามเหล่าอื่น ซึ่งเป็นผู้ฉลาดในการบริโภคกาม ย่อมไม่ก้าวล่วงสงสารอันมีความเป็นอย่างนี้และมีความเป็นอย่างอื่นไปได้ บัณฑิตพึงสละกามทั้งที่เป็นของทิพย์ทั้งที่เป็นของมนุษย์ เสีย

ทั้งหมด บัณฑิตทั้งหลายตัดกระแสตัณหาในปิยรูปและสาตรูป
ที่บุคคลก้าวล่วงได้โดยยากได้แล้ว ย่อมปรินิพพานโดยไม่มี
ส่วนเหลือล่วงทุกข์ได้โดยไม่มีส่วนเหลือ บัณฑิตทั้งหลาย
ผู้เห็นอริยสัจ ผู้ถึงเวท รู้แล้วโดยชอบด้วยปัญญาเป็นเครื่อง
รู้ยิ่งซึ่งความสิ้นไปแห่งชาติ ย่อมไม่มาสู่ภพใหม่ ฯ

จบสูตรที่ ๖

๗. กามสูตร

[๒๗๖] ดูกรภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้ประกอบแล้วด้วยกามโยคะ ผู้-
*ประกอบแล้วด้วยภวโยคะ เป็นอนาคามี ยังต้องมาสู่ความเป็นอย่างนี้ (คืออัตภาพแห่งมนุษย์) ดูกรภิกษุทั้งหลาย พระอริยบุคคลผู้พรากแล้วจากกามโยคะ (แต่) ยังประกอบด้วยภวโยคะ เป็นอนาคามี ไม่มาสู่ความเป็นอย่างนี้ ดูกรภิกษุทั้งหลาย พระอริยบุคคลผู้พรากแล้วจากกามโยคะ พรากแล้วจากภวโยคะ เป็นพระอรหันตขีณาสพ ฯ

สัตว์ทั้งหลายผู้ประกอบแล้วด้วยกามโยคะและภวโยคะ ย่อม
ไปสู่สงสารซึ่งมีปรกติถึงความเกิดและความตาย ส่วนสัตว์
เหล่าใดละกามทั้งหลายได้เด็ดขาด แต่ยังไม่ถึงความสิ้นไป
แห่งอาสวะ ยังประกอบด้วยภวโยคะ สัตว์เหล่านั้นบัณฑิต
กล่าวว่า เป็นพระอนาคามี ส่วนสัตว์เหล่าใด ตัดความสงสัย
ได้แล้ว มีมานะและมีภพใหม่สิ้นแล้ว ถึงความสิ้นไปแห่ง
อาสวะทั้งหลายแล้ว สัตว์เหล่านั้นแลถึงฝั่งแล้วในโลก ฯ

จบสูตรที่ ๗

๘. กัลยาณสูตร

[๒๗๗] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้มีศีลงาม มีธรรมงาม มีปัญญางาม เรากล่าวว่า เป็นพระอรหันตขีณาสพ อยู่จบพรหมจรรย์ เป็นบุรุษผู้สูงสุดในธรรมวินัยนี้ ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเป็นผู้มีศีลงามอย่างไร ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้มีศีล สำรวมแล้วด้วยความสำรวมในปาติโมกข์ ถึงพร้อมด้วยอาจาระและโคจร มีปรกติเห็นภัยในโทษมีประมาณน้อย สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเป็นผู้มีศีลงามอย่างนี้แล ภิกษุเป็นผู้มีศีลงามด้วยประการดังนี้ ฯ

ภิกษุเป็นผู้มีธรรมงามอย่างไร ภิกษุในธรรมวินัยนี้เป็นผู้ประกอบด้วยความเพียรในการเจริญโพธิปักขิยธรรม ๓๗ ประการเนืองๆ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเป็นผู้มีธรรมงามอย่างนี้แล ภิกษุเป็นผู้มีศีลงาม มีธรรมงาม ด้วยประการ

ดังนี้ ฯ

ภิกษุเป็นผู้มีปัญญางามอย่างไร ภิกษุในธรรมวินัยนี้กระทำให้แจ้งซึ่งเจโต-*วิมุติ ปัญญาวิมุติ อันหาอาสวะมิได้ เพราะอาสวะทั้งหลายสิ้นไป ด้วยปัญญาอันยิ่งเอง ในปัจจุบัน เข้าถึงอยู่ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเป็นผู้มีปัญญางามอย่างนี้แล ภิกษุเป็นผู้มีศีลงาม มีธรรมงาม มีปัญญางาม ด้วยประการดังนี้ เรากล่าวว่า เป็นพระอรหันตขีณาสพ อยู่จบพรหมจรรย์ เป็นบุรุษสูงสุดในธรรมวินัยนี้ ฯ

ภิกษุใดไม่มีการทำชั่วด้วยกาย วาจา ใจ พระอริยเจ้าทั้งหลาย มีพระพุทธเจ้าเป็นต้น กล่าวภิกษุผู้มีหิรินั้นแลว่า ผู้มีศีลงาม ภิกษุใดเจริญดีแล้ว ซึ่งธรรมทั้งหลายอันให้ถึงอริยมรรคญาณเป็นเครื่องตรัสรู้ดีที่ตนได้บรรลุแล้ว พระอริย-เจ้าทั้งหลายมีพระพุทธเจ้าเป็นต้นกล่าวภิกษุผู้ไม่มีกิเลสเครื่องฟูขึ้นนั้นแลว่า ผู้มีธรรมอันงาม ภิกษุใดรู้ชัดซึ่งความสิ้นไปแห่งทุกข์ของตนในอัตภาพนี้แล พระอริยเจ้าทั้งหลายมีพระพุทธเจ้าเป็นต้น กล่าวภิกษุผู้ไม่มีอาสวะ สมบูรณ์ด้วยธรรมเหล่านั้น ผู้ไม่มีทุกข์ ตัดความสงสัยได้แล้ว ไม่อาศัยละกิเลสทั้งหมดในโลกทั้งปวงว่า ผู้มีปัญญางาม ฯ

จบสูตรที่ ๘

๙. ทานสูตร

[๒๗๘] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ทาน ๒ อย่างนี้ คือ อามิสทาน ๑ ธรรมทาน ๑ ดูกรภิกษุทั้งหลาย บรรดาทาน ๒ อย่างนี้ ธรรมทานเป็นเลิศ ดูกรภิกษุทั้งหลาย การแจกจ่าย ๒ อย่างนี้ คือ การแจกจ่ายอามิส ๑ การแจกจ่ายธรรม ๑ ดูกรภิกษุทั้งหลาย บรรดาการแจกจ่าย ๒ อย่างนี้ การแจกจ่ายธรรมเป็นเลิศ ดูกรภิกษุทั้งหลาย การอนุเคราะห์ ๒ อย่างนี้ คือ การอนุเคราะห์ด้วยอามิส ๑ การอนุเคราะห์ด้วยธรรม ๑ ดูกรภิกษุทั้งหลาย บรรดาการอนุเคราะห์ ๒ อย่างนี้ การอนุเคราะห์ด้วยธรรมเป็นเลิศ ฯ

พระพุทธเจ้าทั้งหลายได้ตรัสทานใดว่าอย่างยิ่ง ยอดเยี่ยม พระผู้มีพระภาคได้ทรงสรรเสริญการแจกจ่ายทานใดว่าอย่างยิ่ง ยอดเยี่ยม วิญญูชนผู้มีจิตเลื่อมใสในพระสัมมาสัมพุทธเจ้าและพระอริยสงฆ์ผู้เป็นเขตอันเลิศ รู้ชัดอยู่ซึ่งทานและการแจกจ่ายทานนั้นๆ ใครจะไม่พึงบูชา (ให้ทาน) ในกาลอันควรเล่า ประโยชน์อย่างยิ่งนั้น ของผู้แสดงและผู้ฟังทั้ง ๒ ผู้มีจิตเลื่อมใสในคำสั่งสอนของพระสุคตย่อมหมดจด

ประโยชน์อย่างยิ่งนั้น ของผู้ไม่ประมาทแล้วในคำสั่งสอน
ของพระสุคต ย่อมหมดจด ฯ

จบสูตรที่ ๙

๑๐. ธรรมสูตร

[๒๗๙] ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราย่อมบัญญัติบุคคลผู้ได้วิชชา ๓ ว่าเป็นพราหมณ์โดยธรรม เราย่อมไม่บัญญัติบุคคลอื่นว่าเป็นพราหมณ์ โดยเหตุเพียงการกล่าวตามคำที่เขากล่าวไว้แล้ว ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็เราย่อมบัญญัติบุคคลผู้ได้วิชชา ๓ ว่าเป็นพราหมณ์โดยธรรม เราย่อมไม่บัญญัติบุคคลอื่นว่าเป็นพราหมณ์โดยเหตุเพียงการกล่าวตามคำที่เขากล่าวไว้แล้ว อย่างไร ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมระลึกถึงชาติก่อนได้เป็นอันมาก คือ ชาติหนึ่งบ้าง สองชาติบ้าง สามชาติบ้าง สี่ชาติบ้าง ห้าชาติบ้าง สิบชาติบ้าง ยี่สิบชาติบ้าง สามสิบชาติบ้าง สี่สิบชาติบ้าง ห้าสิบชาติบ้าง ร้อยชาติบ้าง พันชาติบ้าง แสนชาติบ้าง ตลอดสังวัฏฏกัปเป็นอันมากบ้าง ตลอดวิวัฏฏกัปเป็นอันมากบ้าง ตลอดสังวัฏฏวิวัฏฏกัปเป็นอันมากบ้าง ว่าในภพโน้น เรามีชื่ออย่างนั้น มีโคตรอย่างนั้น มีผิวพรรณอย่างนั้น มีอาหารอย่างนั้น เสวยสุขเสวยทุกข์อย่างนั้นๆ มีกำหนดอายุเพียงเท่านั้น ครั้นจุติจากภพนั้นแล้ว ได้ไปเกิดในภพโน้น แม้ในภพนั้น เราก็ได้มีชื่ออย่างนั้น มีโคตรอย่างนั้น มีผิวพรรณอย่างนั้น มีอาหารอย่างนั้น ได้เสวยสุขเสวยทุกข์อย่างนั้นๆ มีกำหนดอายุเพียงเท่านั้น ครั้นจุติจากภพนั้นแล้วได้มาเกิดในภพนี้ เธอย่อมระลึกถึงชาติก่อนได้เป็นอันมาก พร้อมทั้งอาการ พร้อมทั้งอุเทศด้วยประการฉะนี้ ภิกษุนั้นได้บรรลุวิชชาที่ ๑ นี้แล้ว กำจัดอวิชชาได้แล้ว วิชชาเกิดขึ้นแล้ว กำจัดความมืดได้แล้ว แสงสว่างเกิดขึ้นแล้ว สมเป็นผู้ไม่ประมาท มีความเพียร มีใจเด็ดเดี่ยวอยู่ ฯ

อีกประการหนึ่ง ภิกษุย่อมเห็นหมู่สัตว์ที่กำลังจุติ กำลังอุปบัติ เลว ประณีต มีผิวพรรณดี มีผิวพรรณทราม ได้ดี ตกยาก ด้วยทิพยจักษุอันบริสุทธิ์ล่วงจักษุของมนุษย์ ย่อมรู้ชัดซึ่งหมู่สัตว์ผู้เป็นไปตามกรรมว่า สัตว์เหล่านี้ประกอบด้วยกายทุจริต วจีทุจริต มโนทุจริต ติเตียนพระอริยเจ้า เป็นมิจฉาทิฐิ ถือยึดการกระทำด้วยอำนาจมิจฉาทิฐิ เมื่อตายไป เขาเข้าถึงอบาย ทุคติ วินิบาต นรก ส่วนสัตว์เหล่านี้ประกอบด้วยกายสุจริต วจีสุจริต มโนสุจริต ไม่ติเตียนพระ-*อริยเจ้า เป็นสัมมาทิฐิ ยึดถือการกระทำด้วยอำนาจสัมมาทิฐิ เมื่อตายไป เขาเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ดังนี้ เธอย่อมเห็นหมู่สัตว์กำลังจุติ กำลังอุปบัติ เลว ประณีต มีผิวพรรณดี มีผิวพรรณทราม ได้ดี ตกยาก ด้วยทิพยจักษุอันบริสุทธิ์ล่วงจักษุของมนุษย์ ย่อมรู้ชัดซึ่งหมู่สัตว์ผู้เป็นไปตามกรรม ด้วยประการฉะนี้ เธอได้บรรลุวิชชาที่ ๒ นี้ กำจัดอวิชชาได้แล้ว วิชชาเกิดขึ้นแล้ว กำจัดความมืดแล้ว

แสงสว่างเกิดขึ้นแล้ว สมเป็นเป็นผู้ไม่ประมาท มีความเพียร มีใจเด็ดเดี่ยว อยู่ ฯ

อีกประการหนึ่ง ภิกษุกระทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุติ ปัญญาวิมุติ อันหาอาสวะมิได้ เพราะอาสวะทั้งหลายสิ้นไป ด้วยปัญญาอันยิ่งเองในปัจจุบันเข้าถึงอยู่ เธอได้บรรลุวิชชาที่ ๓ นี้ กำจัดอวิชชาได้แล้ว วิชชาเกิดขึ้นแล้ว กำจัดความมืดได้แล้ว แสงสว่างเกิดขึ้นแล้ว สมเป็นผู้ไม่ประมาท มีความเพียร มีใจเด็ดเดี่ยวอยู่ ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เรายอ่มบัญญัติบุคคลผู้ได้วิชชา ๓ ว่าเป็นพราหมณ์โดยธรรม ย่อมไม่บัญญัติบุคคลอื่นว่าเป็นพราหมณ์ โดยเหตุเพียงกล่าวตามคำที่เขากล่าวไว้แล้ว อย่างนี้แล ฯ

> เรากล่าวผู้ระลึกถึงชาติก่อนได้ เห็นทั้งสวรรค์และอบาย และ
> ถึงความสิ้นไปแห่งชาติ เป็นมุนี ผู้อยู่จบพรหมจรรย์เพราะ
> รู้ด้วยปัญญาอันยิ่ง เป็นผู้มีไตรวิชชาด้วยวิชชา ๓ ว่าเป็น
> พราหมณ์ เราไม่กล่าวบุคคลอื่นผู้มีการกล่าวตามที่เขากล่าวไว้
> แล้วว่าเป็นพราหมณ์ ฯ

เนื้อความแม้นี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วฉะนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๑๐
จบวรรคที่ ๕

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. ปสาทสูตร ๒. ชีวิตสูตร ๓. สังฆาฏิสูตร ๔. อัคคิสูตร ๕. อุปปริกขยสูตร ๖. อุปปัตติสูตร ๗. กามสูตร ๘. กัลยาณสูตร ๙. ทานสูตร ๑๐. ธรรมสูตร ฯ

จบติกนิบาต

อิติวุตตกะ จตุกกนิบาต

๑. พราหมณสูตร

[๒๘๐] จริงอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราเป็นพราหมณ์ผู้ควรด้วยการขอ มีมืออันล้างแล้วทุกเมื่อ ทรงไว้ซึ่งร่างกายอันมีในที่สุด เป็นหมอผ่าตัดกิเลส เธอทั้งหลายเป็นบุตรผู้เนื่องในอกเรา เกิดแต่ปาก เกิดแต่ธรรม อันธรรมนิรมิตแล้ว เป็นทายาทแห่งธรรม ไม่

เป็นทายาทแห่งอามิส ดูกรภิกษุทั้งหลาย ทาน ๒ อย่างนี้ คือ อามิสทาน ๑ ธรรมทาน ๑ บรรดาทาน ๒ อย่างนี้ ธรรมทานเป็นเลิศ ดูกรภิกษุทั้งหลาย การแจกจ่าย ๒ อย่างนี้ คือ การแจกจ่ายอามิส ๑ การแจกจ่ายธรรม ๑ บรรดาการแจกจ่าย ๒ อย่างนี้ การแจกจ่ายธรรมเป็นเลิศ ดูกรภิกษุทั้งหลาย การอนุเคราะห์ ๒ อย่างนี้ คือ การอนุเคราะห์ด้วยอามิส ๑ การอนุเคราะห์ด้วยธรรม ๑ บรรดาการอนุเคราะห์ ๒ อย่างนี้ การอนุเคราะห์ด้วยธรรมเป็นเลิศ ดูกรภิกษุทั้งหลาย การบูชา ๒ อย่างนี้ คือ การบูชาด้วยอามิส ๑ การบูชาด้วยธรรม ๑ บรรดาการบูชา ๒ อย่างนี้ การบูชาด้วยธรรมเป็นเลิศ ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

สัตว์ทั้งหลายย่อมนอบน้อมพระตถาคตผู้ได้บูชาธรรม ผู้ไม่มีความตระหนี่ ผู้มีปรกติอนุเคราะห์สัตว์ทุกหมู่เหล่า ผู้ประเสริฐสุดในเทวดาและมนุษย์ ผู้ถึงฝั่งแห่งภพเช่นนั้น ฯ

เนื้อความแม้นี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วฉะนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๑

๒. จัตตาริสูตร

[๒๘๑] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ปัจจัย น้อย หาได้ง่าย และไม่มีโทษ ๔ อย่าง นี้ ๔ อย่างเป็นไฉน ดูกรภิกษุทั้งหลาย บรรดาจีวร ผ้าบังสุกุล น้อย หาได้ง่าย และไม่มีโทษ บรรดาโภชนะ คำข้าวที่ได้ด้วยปลีแข้ง น้อย หาได้ง่ายและไม่มีโทษ บรรดาเสนาสนะ โคนไม้ น้อย หาได้ง่ายและไม่มีโทษ บรรดาเภสัช มูตรเน่า น้อย หาได้ง่ายและไม่มีโทษ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ปัจจัย น้อย หาได้ง่ายและไม่มีโทษ ๔ อย่างนี้แล ดูกรภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวธรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง ของภิกษุซึ่งเป็นผู้สันโดษด้วยปัจจัยที่น้อย หาได้ง่ายและไม่มีโทษ ว่าเป็นองค์แห่งความเป็นสมณะ ฯ

ความคับแค้นแห่งจิต ย่อมไม่มีแก่ภิกษุผู้สันโดษด้วยปัจจัยน้อย หาได้ง่ายและไม่มีโทษ เพราะปรารภเสนาสนะ จีวร ปานะและโภชนะ ทิศของเธอชื่อว่าไม่กระทบกระเทือน ภิกษุผู้สันโดษ ไม่ประมาท ยึดเหนี่ยวเอาไว้ได้ซึ่งธรรมอันสมควรแก่ธรรมเครื่องความเป็นสมณะที่พระตถาคตตรัสบอกแล้วแก่เธอ ฯ

จบสูตรที่ ๒

๓. ชานสูตร

[๒๘๒] ดูกรภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย ของภิกษุผู้รู้เห็นอยู่ เราไม่กล่าวความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย ของภิกษุผู้ไม่รู้ไม่เห็น ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็เมื่อภิกษุรู้อะไร เห็นอะไร อาสวะทั้งหลายจึงสิ้นไป เมื่อภิกษุรู้อยู่เห็นอยู่ว่า นี้ทุกข์ อาสวะทั้งหลายจึงสิ้นไป เมื่อภิกษุรู้อยู่เห็นอยู่ นี้ทุกขสมุทัย อาสวะทั้งหลายจึงสิ้นไป เมื่อภิกษุรู้อยู่เห็นอยู่ว่า นี้ทุกขนิโรธ อาสวะทั้งหลายจึงสิ้นไป เมื่อภิกษุรู้อยู่เห็นอยู่ว่า นี้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา อาสวะทั้งหลายจึงสิ้นไป ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุรู้อยู่เห็นอยู่อย่างนี้แล อาสวะทั้งหลายจึงสิ้นไป ฯ

ปฐมญาณ (คืออนัญญตัญญัสสามีตินทรีย์) ย่อมเกิดขึ้นแก่พระเสขะผู้ศึกษาอยู่ ผู้ปฏิบัติตามทางตรง ในเพราะโสดาปัตติมรรคอันเป็นเครื่องทำกิเลสทั้งหลายให้สิ้นไป ธรรมชาติที่รู้ทั่วถึง (คืออัญญินทรีย์) อันยอดเยี่ยม ย่อมเกิดขึ้นในลำดับแต่ปฐมญาณนั้น แต่ธรรมชาติที่รู้ทั่วถึง คือ อัญญินทรีย์นั้นไป วิมุตติญาณอันสูงสุด ย่อมเกิดขึ้นแก่พระขีณาสพผู้พ้นวิเศษแล้ว ญาณในอริยมรรคอันเป็นที่สิ้นไปแห่งอาสวะและสังโยชน์ทั้งหลาย ย่อมเกิดขึ้นว่า สังโยชน์ทั้งหลายสิ้นไปแล้ว คนพาลผู้เกียจคร้าน ไม่รู้แจ้ง ไม่พึงบรรลุนิพพานอันเป็นที่ปลดเปลื้องกิเลสเครื่องร้อยรัดทั้งปวงนี้ได้เลย ฯ

จบสูตรที่ ๓

๔. สมณสูตร

[๒๘๓] ดูกรภิกษุทั้งหลาย สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่ง ย่อมไม่รู้ชัดตามความเป็นจริงว่า นี้ทุกข์ นี้ทุกขสมุทัย นี้ทุกขนิโรธ นี้ทุกขนิโรธ-*คามินีปฏิปทา สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้น เราหายกย่องว่าเป็นสมณะในหมู่สมณะหรือว่าเป็นพราหมณ์ในหมู่พราหมณ์ไม่ และท่านเหล่านั้นหาได้ทำให้แจ้งซึ่งผล คือ ความเป็นสมณะและผลคือความเป็นพราหมณ์ด้วยปัญญาอันยิ่งเองในปัจจุบันเข้าถึงอยู่ไม่ ส่วนสมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่ง ย่อมรู้ชัดตามความเป็นจริงว่า นี้ทุกข์ นี้ทุกขสมุทัย นี้ทุกขนิโรธ นี้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา ก็สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้นแล เรายกย่องว่าเป็นสมณะในหมู่สมณะและยกย่องว่าเป็นพราหมณ์ในหมู่พราหมณ์ และท่านเหล่านั้นย่อมกระทำให้แจ้งซึ่งผล คือความเป็นสมณะ และผลคือความเป็นพราหมณ์ด้วยปัญญาอันยิ่งในปัจจุบันเข้าถึงอยู่ ฯ

สมณพราหมณ์เหล่าใด ไม่รู้ชัดซึ่งทุกข์ เหตุเกิดแห่งทุกข์
ธรรมชาติเป็นที่ดับทุกข์ ไม่มีส่วนเหลือโดยประการทั้งปวง

และไม่รู้ชัดซึ่งมรรคอันให้ถึงความสงบแห่งทุกข์ สมณะ-
พราหมณ์เหล่านั้น เสื่อมแล้วจากเจโตวิมุติและจากปัญญาวิมุติ
เป็นผู้ไม่ควรเพื่อทำที่สุดแห่งทุกข์ได้ สมณพราหมณ์เหล่านั้น
แล เป็นผู้เข้าถึงชาติและชรา ส่วนสมณพราหมณ์เหล่าใด
รู้ชัดซึ่งทุกข์ เหตุเกิดแห่งทุกข์ ธรรมชาติเป็นที่ดับแห่งทุกข์
ไม่มีส่วนเหลือโดยประการทั้งปวง และรู้ชัดซึ่งมรรคอันให้ถึง
ความสงบแห่งทุกข์ สมณพราหมณ์เหล่านั้น ถึงพร้อมด้วย
เจโตวิมุติและปัญญาวิมุติ เป็นผู้ควรเพื่อทำที่สุดแห่งทุกข์ได้
สมณพราหมณ์เหล่านั้นเป็นผู้ไม่เข้าถึงชาติและชรา ฯ

จบสูตรที่ ๔

๕. สีลสูตร

[๒๘๔] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเหล่าใดถึงพร้อมแล้วด้วยศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ วิมุตติญาณทัสนะ เป็นผู้กล่าวสอน ให้รู้แจ้ง ให้เห็นแจ้ง ให้สมาทาน ให้อาจหาญ ให้ร่าเริง เป็นผู้สามารถบอกพระสัทธรรมได้อย่างดี ดูกรภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวการเห็นภิกษุเหล่านั้นก็ดี การฟังภิกษุเหล่านั้นก็ดี การเข้าไปใกล้ภิกษุเหล่านั้นก็ดี การไปนั่งใกล้ภิกษุเหล่านั้นก็ดี การระลึกถึงภิกษุเหล่านั้นก็ดี การบวชตามภิกษุเหล่านั้นก็ดี ว่ามีอุปการะมาก ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะเมื่อภิกษุซ่องเสพคบหา เข้าไปนั่งใกล้ภิกษุเห็นปานนั้น ศีลขันธ์ สมาธิขันธ์ ปัญญาขันธ์ วิมุตติขันธ์ วิมุตติญาณทัสนขันธ์ แม้ที่ยังไม่บริบูรณ์ ก็ถึงความบริบูรณ์ด้วยภาวนา ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ภิกษุผู้เห็นปานนี้นั้น เรากล่าวว่า เป็นศาสดาบ้าง นำพวกไปบ้าง ละข้าศึก คือกิเลสบ้าง กระทำแสงสว่างบ้าง กระทำโอภาสบ้าง กระทำความรุ่งเรืองบ้าง กระทำรัศมีบ้าง ทรงคบเพลิงไว้บ้าง เป็นอริยะบ้าง มีจักษุบ้าง ดังนี้ ฯ

การได้เห็นพระอริยเจ้าทั้งหลายผู้มีตนอันอบรมแล้ว ผู้มีปรกติ
เป็นอยู่โดยธรรม ย่อมเป็นเหตุแห่งการกระทำซึ่งความ
ปราโมทย์แก่บัณฑิตทั้งหลายผู้รู้แจ้ง บัณฑิตทั้งหลาย ฟังคำ
สอนของพระอริยเจ้าทั้งหลายผู้กระทำรัศมี ผู้กระทำแสงสว่าง
เป็นนักปราชญ์ ผู้มีจักษุ ผู้ละข้าศึก คือกิเลส ประกาศ
พระสัทธรรมยังสัตวโลกให้สว่าง แล้วรู้โดยชอบซึ่งความสิ้น
ไปแห่งชาติด้วยปัญญาอันยิ่ง ย่อมไม่มาสู่ภพใหม่ ฯ

จบสูตรที่ ๕

๖. ตัณหาสูตร

[๒๘๕] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ตัณหาเมื่อเกิดขึ้นแก่ภิกษุ ย่อมเกิดขึ้นในที่เกิดแห่งตัณหา ๔ อย่างนี้ ๔ อย่างเป็นไฉน ดูกรภิกษุทั้งหลาย ตัณหาเมื่อเกิดขึ้น

แก่ภิกษุ ย่อมเกิดขึ้นเพราะเหตุแห่งจีวร ๑ เพราะเหตุแห่งบิณฑบาต ๑ เพราะเหตุแห่งเสนาสนะ ๑ หรือเพราะเหตุแห่งสมบัติและวิบัติ ๑ ด้วยประการฉะนี้ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ตัณหาเมื่อเกิดขึ้นแก่ภิกษุ ย่อมเกิดขึ้นในที่เป็นที่เกิดแห่งตัณหา ๔ อย่างนี้แล ฯ

บุรุษผู้มีตัณหาเป็นเพื่อนสอง ท่องเที่ยวไปอยู่สิ้นกาลนาน
ย่อมไม่ก้าวล่วงสงสารอันมีความเป็นอย่างนี้ และความเป็น
อย่างอื่นไปได้ ภิกษุรู้โทษนี้แล้วว่า ตัณหาเป็นเหตุให้เกิด
ทุกข์ เป็นผู้มีตัณหาปราศจากไปแล้ว ไม่ถือมั่น มีสติ พึง
เว้นรอบ ฯ

จบสูตรที่ ๖

๗. พรหมสูตร

[๒๘๖] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ตระกูลใด บุตรบูชามารดาและบิดาอยู่ในเรือนของตน ตระกูลนั้นชื่อว่ามีพรหม มีบุรพเทวดา มีบุรพาจารย์ มีอาหุไนยบุคคล ดูกรภิกษุทั้งหลาย คำว่าพรหม เป็นชื่อของมารดาและบิดา คำว่าบุรพ-*เทวดา เป็นชื่อของมารดาและบิดา คำว่าบุรพาจารย์ เป็นชื่อของมารดาและบิดา คำว่าอาหุไนยบุคคล เป็นชื่อของมารดาและบิดา ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะมารดาและบิดาเป็นผู้มีอุปการะมาก เป็นผู้ถนอมเลี้ยง เป็นผู้แสดงโลกนี้แก่บุตร ฯ

มารดาและบิดาเรากล่าวว่า เป็นพรหม เป็นบุรพาจารย์ เป็น
อาหุไนยบุคคลของบุตร เพราะเป็นผู้อนุเคราะห์บุตร เพราะ
เหตุนั้นแหละ บัณฑิตพึงนอบน้อมและพึงสักการะมารดาและ
บิดาทั้งสองนั้น ด้วยข้าว น้ำ ผ้า ที่นอน การขัดสี การ
ให้อาบน้ำ และการล้างเท้า บัณฑิตทั้งหลายย่อมสรรเสริญ
บุคคลนั้นในโลกนี้ทีเดียว เพราะการปฏิบัติในมารดาและบิดา
บุคคลนั้นละไปแล้ว ย่อมบันเทิงในสวรรค์ ฯ

จบสูตรที่ ๗

๘. พหุการสูตร

[๒๘๗] ดูกรภิกษุทั้งหลาย พราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลายเป็นผู้มีอุปการะมากแก่เธอทั้งหลาย บำรุงเธอทั้งหลายด้วยจีวร บิณฑบาต เสนาสนะและคิลานปัจจัยเภสัชบริขาร แม้เธอทั้งหลายก็จงเป็นผู้มีอุปการะมากแก่พราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย จงแสดงธรรมอันงามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด จงประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถ พร้อมทั้งพยัญชนะ บริสุทธิ์บริบูรณ์สิ้นเชิง แก่พราหมณ์และคฤหบดีเหล่านั้นเถิด ดูกรภิกษุทั้งหลาย คฤหัสถ์และบรรพชิตทั้งหลาย ต่างอาศัยซึ่งกันและกันด้วยอำนาจอามิสทานและธรรมทาน อยู่ประพฤติ

พรหมจรรย์นี้ เพื่อต้องการสลัดโอฆะ เพื่อจะทำซึ่งที่สุดแห่งทุกข์โดยชอบด้วยประการอย่างนี้ ฯ

คฤหัสถ์และบรรพชิตทั้งหลาย ต่างอาศัยกันและกันทั้ง ๒ ฝ่าย ย่อมยังสัทธรรมอันเกษมจากโยคะอย่างยอดเยี่ยมให้สำเร็จ บรรพชิตทั้งหลายย่อมปรารถนาเฉพาะจีวร บิณฑบาต ที่นอน ที่นั่ง และคิลานปัจจัย อันเป็นเครื่องบรรเทาเสียซึ่งอันตรายจากคฤหัสถ์ทั้งหลาย ส่วนคฤหัสถ์ทั้งหลายผู้อยู่ครองเรือน อาศัยพระอริยบุคคลผู้ปฏิบัติชอบแล้ว เชื่อถือซึ่งถ้อยคำของพระอรหันต์ทั้งหลาย มีปรกติเพ่งพินิจด้วยปัญญาอันบริสุทธิ์ดี ประพฤติธรรมอันเป็นทางไปสู่สุคติในศาสนานี้ มีปรกติเพลิดเพลิน เป็นผู้ใคร่กามบันเทิงอยู่ในเทวโลก ฯ

จบสูตรที่ ๘

๙. กุหนาสูตร

[๒๘๘] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเหล่าใดเหล่าหนึ่งเป็นผู้หลอกลวง มีใจกระด้าง ประจบประแจง ประกอบด้วยกิเลสอันปรากฏดุจเขา มีกิเลสดุจไม้อ้อสูงขึ้น มีใจไม่ตั้งมั่น ภิกษุเหล่านั้นเป็นผู้ไม่นับถือเรา ภิกษุเหล่านั้นปราศไปแล้วจากธรรมวินัยนี้ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ส่วนภิกษุเหล่าใดเป็นผู้ไม่หลอกลวง ไม่ประจบประแจง เป็นนักปราชญ์ มีใจไม่กระด้าง มีใจตั้งมั่นดี ภิกษุเหล่านั้นแล เป็นผู้นับถือเรา ไม่ปราศไปแล้วจากธรรมวินัยนี้ และย่อมถึงความเจริญงอกงามไพบูลย์ในธรรมวินัยนี้ ฯ

ภิกษุเหล่าใดเป็นผู้หลอกลวง มีใจกระด้าง ประจบประแจง
ประกอบด้วยกิเลสอันปรากฏดุจเขา มีกิเลสดุจไม้อ้อสูงขึ้น
มีใจไม่ตั้งมั่น ภิกษุเหล่านั้นย่อมไม่งอกงามในธรรมอันพระ-
สัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดงแล้ว ภิกษุเหล่าใดเป็นผู้ไม่
หลอกลวง ไม่ประจบประแจง เป็นนักปราชญ์ มีใจไม่
กระด้าง มีใจตั้งมั่นดี ภิกษุเหล่านั้นแล ย่อมงอกงามใน
ธรรมอันพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดงแล้ว ฯ

จบสูตรที่ ๙

๑๐. ปุริสสูตร

[๒๘๙] ดูกรภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนบุรุษพึงถูกกระแสแห่งแม่น้ำคือ ปิยรูปและสาตรูปพัดไป บุรุษผู้มีจักษุยืนอยู่ที่ฝั่งเห็นบุรุษนั้นแล้ว พึงกล่าวอย่างนี้ว่า แน่ะบุรุษผู้เจริญ ท่านถูกกระแสแห่งแม่น้ำ คือ ปิยรูปและสาตรูปพัดไปแม้โดยแท้ แต่ท่านถึงห้วงน้ำที่มีอยู่ภายใต้แห่งแม่น้ำนี้ซึ่งมีคลื่น มีความวนเวียน

มีสัตว์ร้าย มีผีเสื้อน้ำ ย่อมเข้าถึงความตายหรือความทุกข์ปางตาย ลำดับนั้นแล บุรุษนั้นได้ฟังเสียงของบุรุษนั้นแล้ว พึงพยายามว่ายทวนกระแสน้ำด้วยมือทั้ง ๒ และด้วยเท้าทั้ง ๒ ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราแสดงข้ออุปมานี้แล เพื่อจะให้รู้แจ่มแจ้งซึ่งเนื้อความ ก็ในอุปมานี้มีเนื้อความดังต่อไปนี้ ดูกรภิกษุทั้งหลาย คำว่า กระแสแห่งแม่น้ำนี้แล เป็นชื่อแห่งตัณหา คำว่า ปิยรูปและสาตรูป เป็นชื่ออายตนะภายใน ๖ คำว่า ห้วงน้ำในภายใต้ เป็นชื่อแห่งโอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ คำว่า มีคลื่น เป็นชื่อแห่งความโกรธและความแค้นใจ คำว่า มีความวนเวียน เป็นชื่อแห่งกามคุณ ๕ คำว่า มีสัตว์ร้าย มีผีเสื้อน้ำ เป็นชื่อของมาตุคาม คำว่า ทวนกระแสน้ำ เป็นชื่อของเนกขัมมะ คำว่า พยายามด้วยมือทั้งสองและด้วยเท้าทั้งสอง เป็นชื่อแห่งการปรารภความเพียร คำว่า บุรุษผู้มีจักษุยืนอยู่ที่ฝั่ง เป็นชื่อของพระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ฯ

ภิกษุพึงละกามทั้งหลายแม้กับด้วยทุกข์ เมื่อปรารถนาซึ่งความ
เกษมจากโยคะต่อไป พึงเป็นผู้มีสัมปชัญญะ มีจิตหลุดพ้น
แล้วด้วยดี ถูกต้องวิมุตติในกาลเป็นที่บรรลุมรรคและผลนั้น
ภิกษุนั้นผู้ถึงเวท อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว ถึงที่สุดแห่งโลก
เรากล่าวว่า เป็นผู้ถึงฝั่งแล้ว ฯ

จบสูตรที่ ๑๐

๑๑. จรสูตร

[๒๙๐] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ถ้าแม้กามวิตก พยาบาทวิตก หรือวิหิงสาวิตก ย่อมเกิดขึ้นแก่ภิกษุผู้เที่ยวไปอยู่ หากว่าภิกษุย่อมรับกามวิตก พยาบาทวิตก หรือวิหิงสาวิตกนั้นไว้ ไม่ละเสีย ไม่บรรเทาเสีย ไม่ทำให้สิ้นสุดเสีย ไม่ให้ถึงความไม่มีไซร้ ภิกษุแม้เที่ยวไปอยู่เป็นอยู่แล้วอย่างนี้ เรากล่าวว่า เป็นผู้ไม่มีความเพียร ไม่มีโอตตัปปะ เกียจคร้าน มีความเพียรเลว ตลอดกาลเป็นนิตย์ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ถ้าแม้กามวิตก พยาบาทวิตก หรือวิหิงสาวิตก ย่อมเกิดขึ้นแก่ภิกษุผู้ยืนอยู่ ... ผู้นั่งอยู่ ... ถ้าแม้กามวิตก พยาบาทวิตก หรือวิหิงสาวิตก ย่อมเกิดขึ้นแก่ภิกษุผู้นอนอยู่ ตื่นอยู่ หากว่าภิกษุย่อมรับกามวิตก พยาบาทวิตก หรือวิหิงสาวิตกนั้นไว้ ไม่ละเสีย ไม่บรรเทาเสีย ไม่กระทำให้สิ้นสุดเสีย ไม่ให้ถึงความไม่มีไซร้ ภิกษุแม้นอนอยู่ ตื่นอยู่ เป็นอยู่แล้วอย่างนี้ เรากล่าวว่า เป็นผู้ไม่มีความเพียร ไม่มีโอตตัปปะ เกียจคร้าน มีความเพียรอันเลว ตลอดกาลเป็นนิตย์

[๒๙๑] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ถ้าแม้กามวิตก พยาบาทวิตก หรือวิหิงสาวิตก ย่อมเกิดขึ้นแก่ภิกษุผู้เที่ยวไปอยู่ หากว่าภิกษุย่อมไม่รับกามวิตก พยาบาทวิตก หรือวิหิงสาวิตกนั้นไว้ ละเสีย บรรเทาเสีย ทำให้สิ้นสุดเสีย ให้ถึง

ความไม่มีไขรั้ ภิกษุแม้เที่ยวไปอยู่เป็นอยู่อย่างนี้ เรากล่าวว่า เป็นผู้มีความเพียร มีโอตตัปปะ ปรารภความเพียร มีใจเด็ดเดี่ยว ตลอดกาลเป็นนิตย์ ถ้าแม้กามวิตก พยาบาทวิตก หรือวิหิงสาวิตก ย่อมเกิดขึ้นแก่ภิกษุผู้ยืนอยู่ ... ผู้นั่งอยู่ ... ถ้าแม้กามวิตก พยาบาทวิตก หรือวิหิงสาวิตก ย่อมเกิดขึ้นแก่ภิกษุผู้นอนอยู่ ตื่นอยู่ หากว่าภิกษุย่อมไม่รับกามวิตก พยาบาทวิตก หรือวิหิงสาวิตกนั้นไว้ ละเสีย บรรเทาเสีย ทำให้สิ้นสุดเสีย ให้ถึงความไม่มีไขรั้ ภิกษุแม้นอนอยู่ ตื่นอยู่ เป็นอยู่แล้วอย่างนี้ เรากล่าวว่า เป็นผู้มีความเพียร มีโอตตัปปะ ปรารภความเพียร มีใจเด็ดเดี่ยว ตลอดกาลเป็นนิตย์

ภิกษุใดเที่ยวไปอยู่ ยืนอยู่ นั่งอยู่ หรือนอนอยู่ ย่อมตรึก
ถึงวิตกอันลามกอันอาศัยแล้วซึ่งเรือนไขรั้ ภิกษุนั้นชื่อว่า
ดำเนินไปตามทางผิด หมกมุ่นอยู่ในอารมณ์อันเป็นที่ตั้งแห่ง
ความหลง ภิกษุเช่นนั้น เป็นผู้ไม่ควรเพื่อจะถูกต้องซึ่ง
สัมโพธิญาณอันสูงสุด ภิกษุใดเที่ยวไปอยู่ ยืนอยู่ นั่งอยู่
หรือนอนอยู่ สงบระงับวิตกได้แล้ว ยินดีในธรรมเป็นที่
สงบวิตก ภิกษุเช่นนั้น เป็นผู้ควรเพื่อจะถูกต้องซึ่งสัมโพธิ-
ญาณอันสูงสุด ฯ

จบสูตรที่ ๑๑

๑๒. สัมปันนสูตร

[๒๙๒] ดูกรภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลาย จงเป็นผู้มีศีลสมบูรณ์ มีปาติโมกข์สมบูรณ์ สำรวมแล้วด้วยปาติโมขสังวร ถึงพร้อมด้วยอาจาระและโคจร มีปรกติเห็นภัยในโทษมีประมาณน้อย สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลายเถิด ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่อเธอทั้งหลายมีศีลสมบูรณ์ มีปาติโมกข์สมบูรณ์ สำรวมแล้วด้วยปาติโมกขสังวร ถึงพร้อมด้วยอาจาระและโคจร มีปรกติเห็นภัยในโทษอันมีประมาณน้อย สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย จะมีกิจอะไรที่เธอทั้งหลายพึงกระทำให้ยิ่งขึ้นไป ดูกรภิกษุทั้งหลาย ถ้าแม้อภิชฌา พยาบาท ถีนมิทธะ อุทธัจจกุกกุจจะ ของภิกษุผู้เที่ยวไปอยู่ เป็นธรรมชาติปราศไปแล้ว อันภิกษุผู้เที่ยวไปอยู่ละวิจิกิจฉาได้แล้ว ปรารภความเพียรไม่ย่อหย่อน ตั้งสติไว้มั่น ไม่หลงลืม กายระงับแล้ว ไม่ระส่ำระส่าย ตั้งจิตมั่น มีอารมณ์อันเดียว ภิกษุผู้เที่ยวไปอยู่เป็นอยู่อย่างนี้ เรากล่าวว่า เป็นผู้มีความเพียร มีโอตตัปปะ ปรารภความเพียร มีใจเด็ดเดี่ยว ตลอดกาลเป็นนิตย์ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ถ้าแม้อภิชฌา พยาบาท ถีนมิทธะ อุทธัจจกุกกุจจะของภิกษุผู้ยืนอยู่ เป็นธรรมชาติปราศไปแล้ว... ถ้าแม้อภิชฌา พยาบาท ถีนมิทธะ อุทธัจจกุกกุจจะ ของภิกษุผู้นั่งอยู่เป็นธรรมชาติปราศไปแล้ว ... ถ้าแม้อภิชฌา พยาบาท ถีนมิทธะ อุทธัจจกุกกุจจะ

ของภิกษุผู้นอนอยู่ ตื่นอยู่ เป็นธรรมชาติปราศไปแล้ว อันภิกษุผู้นอนอยู่ ตื่นอยู่ ละวิจิกิจฉาได้แล้ว ปรารภความเพียร ไม่ย่อหย่อน ตั้งสติไว้มั่น ไม่หลงลืม กายระงับแล้ว ไม่ระส่ำระสาย ตั้งจิตไว้มั่น มีอารมณ์อันเดียว ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุแม้ผู้นอนอยู่ ตื่นอยู่เป็นอยู่แล้วอย่างนี้ เรากล่าวว่า เป็นผู้มีความเพียร มีโอตตัปปะ ปรารภความเพียร มีใจเด็ดเดี่ยว ตลอดกาลเป็นนิตย์ ฯ

ภิกษุเพียรอยู่ พึงเดิน ยืน นั่ง นอน คู้เข้าเหยียดออก
ซึ่งอวัยวะมีมือและเท้าเป็นต้นนี้ อนึ่งภิกษุพิจารณาโดยชอบ
ซึ่งความเกิดขึ้น และความเสื่อมไปแห่งธรรมขันธ์ในเบื้องบน
เบื้องขวาง เบื้องต่ำ จนตลอดภูมิเป็นที่ไปแห่งสัตว์ผู้สัญจร
ไปบนแผ่นดิน พระอริยเจ้าทั้งหลาย มีพระพุทธเจ้าเป็นต้น
ได้กล่าวภิกษุผู้มีปรกติอยู่อย่างนั้น มีความเพียร มีความ
ประพฤติสงบ ไม่ฟุ้งซ่าน มีญาณทัศนวิสุทธิสมควรแก่ธรรม
เป็นเครื่องสงบใจ ศึกษาอยู่ มีสติทุกเมื่ออย่างนั้นว่า เป็นผู้
มีใจเด็ดเดี่ยวตลอดกาลเป็นนิตย์ ฯ

จบสูตรที่ ๑๒

๑๓. โลกสูตร

[๒๙๓] จริงอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้ พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย พระตถาคตตรัสรู้โลกแล้ว พรากแล้วจากโลก ตรัสรู้เหตุเกิดโลกแล้ว ละเหตุเกิดโลกได้แล้ว ตรัสรู้ความดับแห่งโลกแล้ว ทำให้แจ้งความดับโลกแล้ว ตรัสรู้ปฏิปทาเครื่องให้ถึงความดับแห่งโลกแล้ว เจริญปฏิปทาเครื่องให้ถึงความดับแห่งโลกแล้ว ดูกรภิกษุทั้งหลาย สิ่งใดที่โลกพร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก ที่หมู่สัตว์พร้อมทั้งสมณพราหมณ์ เทวดาและมนุษย์เห็นแล้ว ฟังแล้ว ทราบแล้ว รู้แจ้งแล้ว ถึงแล้ว แสวงหาแล้ว ใคร่ครวญแล้วด้วยใจ เพราะสิ่งนั้นพระตถาคตตรัสรู้แล้ว ฉะนั้น บัณฑิตจึงกล่าวว่าพระตถาคต ดูกรภิกษุทั้งหลาย พระตถาคตย่อมตรัสรู้อนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณในราตรีใด และย่อมปรินิพพานด้วยอนุปาทิเสสนิพพานธาตุในราตรีใด ย่อมตรัสบอกแสดงซึ่งพุทธพจน์อันใดในระหว่างนี้ พุทธพจน์นั้นทั้งหมด ย่อมเป็นอย่างนั้นนั่นแล ไม่เป็นอย่างอื่น ฉะนั้น บัณฑิตจึงกล่าวว่า พระตถาคต ดูกรภิกษุทั้งหลาย พระตถาคตตรัสอย่างใด ทำอย่างนั้น ทำอย่างใด ตรัสอย่างนั้น เพราะเหตุดังนั้น บัณฑิตจึงกล่าวว่า พระตถาคต ดูกรภิกษุทั้งหลาย พระตถาคตทรงครอบงำโลกพร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก หมู่สัตว์พร้อมทั้งสมณพราหมณ์ เทวดาและมนุษย์ อันใครๆ ครอบงำไม่ได้ ทรงเห็นโดยถ่องแท้ ยังอำนาจให้เป็นไป

เพราะเหตุนั้น บัณฑิตจึงกล่าวว่า พระตถาคต ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

พระพุทธเจ้าทรงรู้โลกทั้งหมด ในโลกทั้งปวงด้วยพระปัญญาอันยิ่ง ตามความเป็นจริง ทรงพรากแล้วจากโลกทั้งหมด ไม่มีผู้เปรียบในโลกทั้งปวง เป็นนักปราชญ์ ทรงครอบงำมารทั้งหมด สังขารทั้งหมด ทรงปลดเปลื้องกิเลสเครื่องร้อยรัดได้ทั้งหมด ความสงบอย่างยวดยิ่ง คือ นิพพาน ซึ่งไม่มีภัยแต่ไหนๆ พระพุทธเจ้าพระองค์นี้ทรงถูกต้องแล้ว พระพุทธเจ้าพระองค์นี้ทรงมีอาสวะสิ้นแล้ว ไม่ทรงมีทุกข์ ทรงตัดความสงสัยได้แล้ว ทรงถึงความสิ้นไปแห่งกรรมทั้งหมด ทรงน้อมไปแล้วในธรรมเป็นที่สิ้นไปแห่งอุปธิ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ชื่อว่าเป็นพระพุทธเจ้า พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ชื่อว่าเป็นสีหะผู้ยอดเยี่ยม ทรงประกาศพรหมจักรแก่โลกพร้อมทั้งเทวโลก เพราะเหตุดังนั้น เทวดาและมนุษย์ทั้งหลายผู้ถึงพระพุทธเจ้าว่าเป็นสรณะย่อมมาประชุมกันน้อมนมัสการพระพุทธเจ้าพระองค์นั้น ผู้มีพระคุณใหญ่ ผู้ปราศจากความครั่นคร้าม บรรดาบุคคลผู้ฝึกหัดอยู่ พระพุทธเจ้าผู้ทรงฝึกแล้ว เป็นผู้ประเสริฐสุด บรรดาบุคคลผู้สงบอยู่ พระพุทธเจ้าผู้แสวงหาคุณ ผู้สงบแล้ว เป็นผู้ประเสริฐสุด บรรดาบุคคลผู้พ้นอยู่ พระพุทธเจ้าผู้ทรงพ้นแล้วเป็นผู้เลิศ บรรดาบุคคลผู้ข้ามอยู่ พระพุทธเจ้าผู้ทรงข้ามพ้นแล้ว เป็นผู้ประเสริฐ เพราะเหตุนั้นแล เทวดาและมนุษย์ทั้งหลายย่อมนอบน้อมพระพุทธเจ้าพระองค์นี้ ผู้มีพระคุณใหญ่ ผู้ปราศจากความครั่นคร้ามด้วยคิดว่า บุคคลผู้เปรียบด้วยพระองค์ย่อมไม่มีในโลกพร้อมทั้งเทวโลก ฯ

เนื้อความแม้นี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วฉะนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๑๓

จบจตุกกนิบาต

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. พราหมณสูตร ๒. จัตตาริสูตร ๓. ชานสูตร ๔. สมณสูตร

๕. ศีลสูตร ๖. ตัณหาสูตร ๗. พรหมสูตร ๘. พหุการสูตร ๙. กุหนาสูตร
๑๐. ปุริสสูตร ๑๑. จรสูตร ๑๒. สัมปันนสูตร ๑๓. โลกสูตร ฯ

จบอิติวุตตกะ

อุรควรรคที่ ๑

อุรคสูตรที่ ๑

[๒๙๔] ภิกษุใดแล ย่อมกำจัดความโกรธที่เกิดขึ้นแล้ว เหมือนหมอกำจัดพิษงูที่ซ่านไปแล้วด้วยโอสถ ฉะนั้น ภิกษุนั้นชื่อว่าย่อมละซึ่งฝั่งในและฝั่งนอกเสียได้ เหมือนงูละคราบเก่าที่คร่ำคร่าแล้วฉะนั้น ภิกษุใดตัดราคะได้ขาด พร้อมทั้งอนุสัยไม่มีส่วนเหลือ เหมือนบุคคลลงไปตัดดอกปทุมซึ่งงอกขึ้นในสระฉะนั้น ภิกษุนั้นชื่อว่าย่อมละฝั่งในและฝั่งนอกเสียได้ เหมือนงูละคราบเก่าที่คร่ำคร่าแล้วฉะนั้น ภิกษุใดยังตัณหาให้เหือดแห้งไปทีละน้อยๆ แล้วตัดเสียให้ขาดโดยไม่เหลือ ภิกษุนั้นชื่อว่าย่อมละซึ่งฝั่งในและฝั่งนอกเสียได้ เหมือนงูละคราบเก่าที่คร่ำคร่าแล้วฉะนั้น ภิกษุใดถอนมานะพร้อมทั้งอนุสัยไม่มีส่วนเหลือ เหมือนห้วงน้ำใหญ่ถอนสะพานไม้อ้อที่ทุรพลฉะนั้น ภิกษุนั้นชื่อว่าย่อมละฝั่งในและฝั่งนอกเสียได้ เหมือนงูละคราบเก่าที่คร่ำคร่าแล้วฉะนั้น ภิกษุใดค้นคว้าอยู่ (ด้วยปัญญา) ไม่ประสบอัตภาพอันเป็นสาระในภพทั้งหลาย เหมือนพราหมณ์ค้นคว้าอยู่ ไม่ประสบดอกที่ต้นมะเดื่อฉะนั้น ภิกษุนั้นชื่อว่าย่อมละซึ่งฝั่งในและฝั่งนอกเสียได้ เหมือนงูละคราบเก่าที่คร่ำคร่าแล้วฉะนั้น กิเลสเป็นเครื่องให้กำเริบย่อมไม่มีภายในจิตของภิกษุใด และภิกษุใดล่วงเสียได้แล้วซึ่งความเจริญและความเสื่อมอย่างนี้ ภิกษุนั้นชื่อว่าย่อมละซึ่งฝั่งในและฝั่งนอกเสียได้ เหมือนงูละคราบเก่าที่คร่ำคร่าแล้วฉะนั้น ภิกษุใดกำจัดวิตกได้แล้ว ปราบปรามดีแล้วในภายใน ไม่มีส่วนเหลือ ภิกษุนั้นชื่อว่าย่อมละฝั่งในและฝั่งนอกเสียได้ เหมือนงูละคราบเก่าที่คร่ำคร่าแล้ว ฉะนั้น ภิกษุใดไม่แล่นเลยไป ไม่ล้าอยู่ ล่วงกิเลสเป็นเครื่องให้เนิ่นช้านี้ได้หมดแล้ว ภิกษุนั้นชื่อว่าย่อมละฝั่งในและฝั่งนอกเสียได้ เหมือนงูละคราบเก่าที่คร่ำคร่าแล้ว ฉะนั้น

ภิกษุใดรู้ว่าธรรมชาติมีขันธ์เป็นต้น ทั้งหมดนี้เป็นของแปรผัน ไม่แล่นเลยไป ไม่ล้าอยู่ในโลก ภิกษุนั้นชื่อว่า ย่อมละซึ่งฝั่งในและฝั่งนอกเสียได้ เหมือนงูละคราบเก่าที่คร่ำคร่าแล้ว ฉะนั้น ภิกษุใดรู้ว่า ธรรมชาติมีขันธ์เป็นต้นทั้งหมดนี้เป็นของแปรผัน ปราศจากความโลภ ไม่แล่นเลยไป ไม่ล้าอยู่ในโลก ภิกษุนั้นชื่อว่าย่อมละซึ่งฝั่งในและฝั่งนอกเสียได้ เหมือนงูละคราบเก่าที่คร่ำคร่าแล้ว ฉะนั้น ภิกษุใดรู้ว่า ธรรมชาติมีขันธ์เป็นต้นทั้งหมดนี้เป็นของแปรผัน ปราศจากราคะ ไม่แล่นเลยไป ไม่ล้าอยู่ในโลก ภิกษุนั้นชื่อว่าย่อมละซึ่งฝั่งในและฝั่งนอกเสียได้ เหมือนงูละคราบเก่าที่คร่ำคร่าแล้ว ฉะนั้น ภิกษุใดรู้ว่า ธรรมชาติมีขันธ์เป็นต้นทั้งหมดนี้เป็นของแปรผัน ปราศจากโทสะ ไม่แล่นเลยไป ไม่ล้าอยู่ในโลก ภิกษุนั้นชื่อว่าย่อมละซึ่งฝั่งในและฝั่งนอกเสียได้ เหมือนงูละคราบเก่าที่คร่ำคร่าแล้ว ฉะนั้น ภิกษุใดรู้ว่า ธรรมชาติมีขันธ์เป็นต้นทั้งหมดนี้เป็นของแปรผัน ปราศจากโมหะ ไม่แล่นเลยไป ไม่ล้าอยู่ในโลก ภิกษุนั้นชื่อว่าย่อมละซึ่งฝั่งในและฝั่งนอกเสียได้ เหมือนงูละคราบเก่าที่คร่ำคร่าแล้วฉะนั้น ภิกษุใดไม่มีอนุสัยอะไรๆ ถอนอกุศลมูลได้แล้ว ภิกษุนั้นชื่อว่าย่อมละฝั่งในและฝั่งนอกเสียได้ เหมือนงูละคราบเก่าที่คร่ำคร่าแล้ว ฉะนั้น ภิกษุใดไม่มีกิเลสอันเกิดแต่ความกระวนกระวายอะไรๆ อันเป็นปัจจัยเพื่อมาสู่ฝั่งใน ภิกษุนั้นชื่อว่าย่อมละฝั่งในและฝั่งนอกเสียได้ เหมือนงูละคราบเก่าที่คร่ำคร่าแล้ว ฉะนั้น ภิกษุใดไม่มีกิเลสอันเกิดแต่ตัณหาดุจป่าอะไรๆ อันเป็นเหตุเพื่อความผูกพัน เพื่อความเกิด ภิกษุนั้นชื่อว่าย่อมละฝั่งในและฝั่งนอกเสียได้ เหมือนงูละคราบเก่าที่คร่ำคร่าแล้ว ฉะนั้น ภิกษุใดละนิวรณ์ ๕ ได้แล้ว ไม่มีทุกข์ ข้ามความสงสัยได้แล้ว มีลูกศรปราศไปแล้ว ภิกษุนั้นชื่อว่าย่อมละฝั่งในและฝั่งนอกเสียได้ เหมือนงูละคราบเก่าที่คร่ำคร่าแล้ว ฉะนั้น ฯ

จบอุรคสูตรที่ ๑

ธนิยสูตรที่ ๒

นายธนิยะคนเลี้ยงโคได้กล่าวคาถาว่า

[๒๙๕] เรามีข้าวสำเร็จแล้ว มีน้ำนมรีด (จากแม่โค) รองไว้แล้ว
มีการอยู่กับชนผู้เป็นบริวารผู้มีความประพฤติอนุกูลเสมอกัน
ที่ใกล้ฝั่งแม่น้ำมหี เรามุงบังกระท่อมแล้ว ก่อไฟไว้แล้ว
แน่ะฝน หากว่าท่านย่อมปรารถนาก็เชิญตกลงมาเถิด ฯ
พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระคาถาตอบว่า
เราเป็นผู้ไม่โกรธ มีกิเลสดุจหลักตอปราศไปแล้ว เรามีการ
อยู่สิ้นราตรีหนึ่งที่ใกล้ฝั่งแม่น้ำมหี กระท่อมมีหลังคาอัน
เปิดแล้ว ไฟดับแล้ว แน่ะฝน หากว่าท่านปรารถนาก็เชิญ
ตกลงมาเถิด ฯ
นายธนิยะคนเลี้ยงโคได้กล่าวคาถาว่า
เหลือบและยุงย่อมไม่มี โคทั้งหลายย่อมเที่ยวไปในประเทศ
ใกล้แม่น้ำซึ่งมีหญ้างอกขึ้นแล้ว พึงอดทนแม้ซึ่งฝนที่ตกลงมา
ได้ แน่ะฝน หากว่าท่านปรารถนาก็เชิญตกลงมาเถิด ฯ
พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระคาถาตอบว่า
ก็เราผูกแพไว้แล้ว ตกแต่งดีแล้ว กำจัดโอฆะ ข้ามถึงฝั่งแล้ว
ความต้องการด้วยแพย่อมไม่มี แน่ะฝน หากว่าท่านปรารถนา
ก็เชิญตกลงมาเถิด ฯ
นายธนิยะคนเลี้ยงโคได้กล่าวคาถาว่า
ภริยาเชื่อฟังเรา ไม่โลเล เป็นที่พอใจ อยู่ร่วมกันสิ้น
กาลนาน เราไม่ได้ยินความชั่วอะไรๆ ของภริยานั้น
แน่ะฝน หากท่านปรารถนาก็เชิญตกลงมาเถิด ฯ
พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระคาถาตอบว่า
จิตเชื่อฟังเรา หลุดพ้นแล้ว เราอบรมแล้ว ฝึกหัดดีแล้วสิ้น
กาลนาน และความชั่วของเราย่อมไม่มี แน่ะฝน หากว่า
ท่านปรารถนาก็เชิญตกลงมาเถิด ฯ
นายธนิยะคนเลี้ยงโคได้กล่าวคาถาว่า
เราเป็นผู้เลี้ยงตนด้วยอาหารและเครื่องนุ่งห่มและบุตรทั้งหลาย
ของเราดำรงอยู่ดี ไม่มีโรค เราไม่ได้ยินความชั่วอะไรๆ ของ
บุตรเหล่านั้น แน่ะฝน หากว่าท่านปรารถนาก็เชิญตกลงมาเถิด ฯ
พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระคาถาตอบว่า
เราไม่เป็นลูกจ้างของใครๆ เราเที่ยวไปด้วยความเป็น
พระสัพพัญญูผู้ไม่มีความต้องการในโลกทั้งปวง เราไม่มี
ความต้องการค่าจ้าง แน่ะฝน หากว่าท่านปรารถนาก็เชิญ

ตกลงมาเถิด ฯ

นายธนิยะคนเลี้ยงโคได้กล่าวคาถาว่า

โคแก่ ลูกโคอ่อนที่ยังไม่ได้ฝึก แม่โคที่มีครรภ์ ลูกโคหนุ่ม แม่โคผู้ปรารถนาประเวณีมีอยู่ อนึ่ง แม้โคที่เป็นเจ้าฝูงแห่งโคก็มีอยู่ แน่ะฝน หากว่าท่านปรารถนาก็เชิญตกลงมาเถิด ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระคาถาตอบว่า

โคแก่ ลูกโคอ่อนที่ยังไม่ได้ฝึก แม่โคที่มีครรภ์ ลูกโคหนุ่ม แม่โคที่ปรารถนาประเวณีก็ไม่มี อนึ่ง แม้โคที่เป็นเจ้าฝูงแห่งโคก็ไม่มี แน่ะฝน หากว่าท่านปรารถนาก็เชิญตกลงมาเถิด ฯ

นายธนิยะคนเลี้ยงโคได้กล่าวคาถาว่า

เสาเป็นที่ผูกโคเราฝังไว้แล้ว ไม่หวั่นไหว เชือกสำหรับผูกพิเศษประกอบด้วยปมและบ่วงเราทำไว้แล้ว สำเร็จด้วยหญ้ามุงกระต่ายเป็นของใหม่มีสัณฐานดีสำหรับผูกโคทั้งหลาย แม้โคหนุ่มๆ ก็ไม่อาจจะให้ขาดได้เลย แน่ะฝน หากว่าท่านปรารถนาก็เชิญตกลงมาเถิด ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระคาถาตอบว่า

เราจักไม่เข้าถึงการนอนในครรภ์อีก เหมือนโคตัดเชือกสำหรับผูกขาดแล้ว เหมือนช้างทำลายเถากระพังโหมได้แล้ว ฉะนั้น แน่ะฝน หากว่าท่านปรารถนาก็เชิญตกลงมาเถิด ฯ

ฝนได้ตกเต็มทั้งที่ลุ่ม ทั้งที่ดอน ในขณะนั้นเอง นายธนิยะคนเลี้ยงโคได้ยินเสียงฝนตกอยู่ ได้กราบทูลเนื้อความนี้ว่า เป็นลาภของข้าพระองค์ไม่น้อยหนอ ที่ข้าพระองค์ได้เห็นพระผู้มีพระภาค ข้าแต่พระองค์ผู้มีจักษุ ข้าพระองค์ขอถึงพระองค์ว่าเป็นสรณะ ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นมหามุนี ขอพระองค์ทรงเป็นพระศาสดาของข้าพระองค์ ทั้งภริยาทั้งข้าพระองค์เป็นผู้เชื่อฟัง ประพฤติพรหมจรรย์ในพระสุคต ข้าพระองค์เป็นผู้ถึงฝั่งแห่งชาติและมรณะจะเป็นผู้กระทำซึ่งที่สุดแห่งทุกข์ได้ ฯ

มารผู้มีบาปได้กล่าวคาถาว่า

คนย่อมเพลิดเพลินเพราะอุปธิทั้งหลาย เปรียบเหมือนบุคคลผู้มีบุตร ย่อมเพลิดเพลินเพราะบุตร บุคคลมีโค

ย่อมเพลิดเพลินเพราะโค ฉะนั้น คนผู้ไม่มีอุปธิ ย่อมไม่เพลิดเพลินเลย ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระคาถาตอบว่า

คนย่อมเศร้าโศกเพราะอุปธิทั้งหลาย เปรียบเหมือนบุคคลผู้มีบุตร ย่อมเศร้าโศกเพราะบุตร บุคคลผู้มีโค ย่อมเศร้าโศกเพราะโค ฉะนั้น คนผู้ไม่มีอุปธิ ย่อมไม่เศร้าโศกเลย ฯ

จบธนิยสูตรที่ ๒

ขัคควิสาณสูตรที่ ๓

[๒๕๖] บุคคลวางอาชญาในสัตว์ทั้งปวงแล้ว ไม่เบียดเบียนบรรดาสัตว์เหล่านั้นแม้ผู้ใดผู้หนึ่งให้ลำบาก ไม่พึงปรารถนาบุตร จะพึงปรารถนาสหายแต่ที่ไหน พึงเที่ยวไปผู้เดียวเหมือนนอแรด ฉะนั้น ความเยื่อใยย่อมมีแก่บุคคลผู้เกี่ยวข้องกัน ทุกข์นี้ย่อมเกิดขึ้นตามความเยื่อใย บุคคลเล็งเห็นโทษอันเกิดแต่ความเยื่อใย พึงเที่ยวไปผู้เดียว เหมือนนอแรด ฉะนั้น บุคคลอนุเคราะห์มิตรสหายเป็นผู้มีจิตปฏิพัทธ์แล้ว ชื่อว่าย่อมยังประโยชน์ให้เสื่อม บุคคลเห็นภัย คือ การยังประโยชน์ให้เสื่อมในการเชยชิดนี้ พึงเที่ยวไปผู้เดียวเหมือนนอแรด ฉะนั้น บุคคลข้องอยู่แล้ว ด้วยความเยื่อใยในบุตรและภริยา เหมือนไม้ไผ่กอใหญ่เกี่ยวก่ายกัน ฉะนั้น บุคคลไม่ข้องอยู่เหมือนหน่อไม้ พึงเที่ยวไปผู้เดียว เหมือนนอแรด ฉะนั้น เนื้อในป่าที่บุคคลไม่ผูกไว้แล้ว ย่อมไปหากินตามความปรารถนา ฉันใด นรชนผู้รู้แจ้ง เพ่งความประพฤติตามความพอใจของตน พึงเที่ยวไปแต่ผู้เดียว เหมือนนอแรด ฉะนั้น การปรึกษาในที่อยู่ ที่ยืน ในการไป ในการเที่ยวย่อมมีในท่ามกลางแห่งสหาย บุคคลเพ่งความประพฤติตามความพอใจ ที่พวกบุรุษชั่วไม่เพ่งเล็งแล้ว พึงเที่ยวไปผู้เดียว เหมือนนอแรด ฉะนั้น การเล่นการยินดี ย่อมมีในท่ามกลางแห่งสหาย อนึ่ง ความรักที่ยิ่งใหญ่ย่อมมีในบุตรทั้งหลาย บุคคลเมื่อเกลียดชังความพลัดพรากจากสัตว์และสังขารอันเป็นที่รัก พึงเที่ยวไปผู้เดียว เหมือนนอแรด ฉะนั้น บุคคลย่อมเป็นอยู่ตามสบายในทิศทั้งสี่และไม่เดือดร้อน ยินดีด้วยปัจจัยตามมีตามได้

ครอบงำเสียซึ่งอันตราย ไม่หวาดเสียว พึงเป็นผู้เที่ยวไป
ผู้เดียว เหมือนนอแรด ฉะนั้น แม้บรรพชิตบางพวก
ก็สงเคราะห์ได้ยาก อนึ่ง คฤหัสถ์ผู้อยู่ครองเรือนสงเคราะห์
ได้ยาก บุคคลเป็นผู้มีความขวนขวายน้อยในบุตรของผู้อื่น พึง
เที่ยวไปผู้เดียว เหมือนนอแรด ฉะนั้น นักปราชญ์ละเหตุ
อันเป็นเครื่องปรากฏแห่งคฤหัสถ์ ดุจต้นทองหลางมีใบ
ล่วงหล่น ตัดเครื่องผูกแห่งคฤหัสถ์ได้แล้ว พึงเที่ยวไป
ผู้เดียว เหมือนนอแรด ฉะนั้น ถ้าว่าบุคคลพึงได้สหาย
ผู้มีปัญญาเครื่องรักษาตน ผู้เที่ยวไปร่วมกันได้ มีปรกติ
อยู่ด้วยกรรมดี เป็นนักปราชญ์ไซร้ พึงครอบงำอันตราย
ทั้งปวง เป็นผู้มีใจชื่นชม มีสติ เที่ยวไปกับสหายนั้น
หากว่าบุคคลไม่พึงได้สหายผู้มีปัญญาเครื่องรักษาตน ผู้เที่ยว
ไปร่วมกันได้ มีปรกติอยู่ด้วยกรรมดี เป็นนักปราชญ์ไซร้
พึงเที่ยวไปแต่ผู้เดียว ดุจพระราชาทรงละแว่นแคว้นอัน
พระองค์ทรงชนะแล้วเสด็จไปแต่ผู้เดียว ดุจช้างชื่อมาตังคะ
ละโขลงเที่ยวอยู่ในป่าแต่ผู้เดียว ฉะนั้น เราย่อมสรรเสริญ
สหายผู้ถึงพร้อมด้วยศีลขันธ์เป็นต้น พึงคบสหายผู้ประเสริฐ
สุด ผู้เสมอกัน กุลบุตรไม่ได้สหายผู้ประเสริฐสุดและผู้
เสมอกันเหล่านี้แล้ว พึงเป็นผู้บริโภคโภชนะไม่มีโทษ
เที่ยวไปผู้เดียว เหมือนนอแรด ฉะนั้น บุคคลแลดู
กำไลทองทั้งสองอันงามผุดผ่อง ที่บุตรแห่งนายช่างทองให้
สำเร็จด้วยดีแล้ว กระทบกันอยู่ในข้อมือ พึงเที่ยวไป
ผู้เดียว เหมือนนอแรด ฉะนั้น การที่เราจะพึงพูดจากับ
พระกุมารที่สอง หรือการข้องอยู่ด้วยอำนาจแห่งความเยื่อใย
พึงมีได้อย่างนี้ บุคคลเล็งเห็นภัยนี้ในอนาคต พึงเที่ยวไป
ผู้เดียว เหมือนนอแรด ฉะนั้น ก็กามทั้งหลายงามวิจิตร
มีรสอร่อย เป็นที่รื่นรมย์ใจ ย่อมย่ำยีจิตด้วยรูปแปลกๆ
บุคคลเห็นโทษในกามคุณทั้งหลายแล้ว พึงเที่ยวไปผู้เดียว
เหมือนนอแรด ฉะนั้น บุคคลเห็นภัย คือ จัญไร ผี
อุปัทวะ โรค ลูกศร และความน่ากลัวนี้ ในกามคุณ
ทั้งหลายแล้ว พึงเที่ยวไปผู้เดียว เหมือนนอแรด ฉะนั้น
บุคคลพึงครอบงำอันตรายเหล่านี้แม้ทั้งปวง คือ หนาว ร้อน
หิว ระหาย ลม แดด เหลือบและสัตว์เสือกคลานแล้ว

พึงเที่ยวไปผู้เดียว เหมือนนอแรด ฉะนั้น บุคคลพึงเป็นผู้
เที่ยวไปผู้เดียวเช่นกับนอแรด เปรียบเหมือนช้างใหญ่ผู้เกิด
ในตระกูลปทุม มีศีลขันธ์เกิดขึ้นแล้ว ละโขลงอยู่ในป่าตาม
อภิรมย์ ฉะนั้น (พระปัจเจกพุทธเจ้าได้กล่าวกึ่งคาถาว่า)
บุคคลพึงใคร่ครวญถ้อยคำของพระพุทธเจ้าผู้เป็นเผ่าพันธุ์พระ-
อาทิตย์ว่า การที่บุคคลผู้ยินดีแล้วด้วยการคลุกคลีด้วยหมู่คณะ
จะพึงบรรลุวิมุตติอันมีในสมัยนั้น ไม่เป็นฐานะที่จะมีได้
(พระกุมารได้กล่าวกึ่งคาถาที่พระปัจเจกพุทธเจ้านามว่าอาทิจจ
พันธุกล่าวแล้วให้บริบูรณ์ว่า) พึงเที่ยวไปผู้เดียว เหมือน
นอแรด ฉะนั้น เราล่วงพ้นทิฐิอันเป็นข้าศึกได้แล้ว ถึง
ความเป็นผู้เที่ยง ได้มรรคแล้ว เป็นผู้มีญาณเกิดขึ้นแล้ว อัน
ผู้อื่นไม่พึงแนะนำพึงเที่ยวไปผู้เดียว เหมือนนอแรด ฉะนั้น
บุคคลผู้ไม่โลภ ไม่หลอกลวง ไม่มีความกระหาย ไม่ลบหลู่
มีโมหะดุจน้ำฝาดอันกำจัดเสียแล้ว ไม่มีความอยาก ครอบงำ
โลกทั้งปวงได้แล้ว พึงเที่ยวไปผู้เดียว เหมือนนอแรด
ฉะนั้น กุลบุตรพึงเว้นสหายผู้ลามกไม่พึงเสพด้วยตนเอง
ซึ่งสหายผู้ชี้บอกความฉิบหายมิใช่ประโยชน์ ผู้ตั้งอยู่ในกรรม
อันไม่เสมอ ผู้ข้องอยู่ ผู้ประมาท พึงเที่ยวไปผู้เดียว
เหมือนนอแรด ฉะนั้น บุคคลพึงคบมิตรผู้เป็นพหูสูตร
ทรงธรรม ผู้ยิ่งด้วยคุณธรรม มีปฏิภาณ บุคคลรู้จักประโยชน์
ทั้งหลาย กำจัดความสงสัยได้แล้ว พึงเที่ยวไปผู้เดียว
เหมือนนอแรด ฉะนั้น บุคคลไม่พอใจการเล่น ความยินดี
และกามสุขในโลกแล้ว ไม่เพ่งเล็งอยู่ เว้นจากฐานะแห่ง
การประดับ มีปรกติกล่าวคำสัตย์ พึงเที่ยวไปผู้เดียว
เหมือนนอแรด ฉะนั้น บุคคลละบุตร ภริยา บิดา
มารดา ทรัพย์ ข้าวเปลือก พวกพ้อง และกามซึ่งตั้งอยู่
ตามส่วนแล้ว พึงเที่ยวไปผู้เดียว เหมือนนอแรด ฉะนั้น
บัณฑิตทราบว่า ความเกี่ยวข้องในเวลาบริโภคเบญจกามคุณนี้
มีสุขน้อย มีความยินดีน้อย มีทุกข์มาก ดุจหัวฝี ดังนี้แล้ว
พึงเที่ยวไปผู้เดียว เหมือนนอแรด ฉะนั้น บุคคลพึงทำลาย
สังโยชน์ทั้งหลายเสีย เหมือนปลาทำลายข่าย เหมือนไฟ
ไม่หวนกลับมาสู่ที่ไหม้แล้ว พึงเที่ยวไปผู้เดียว เหมือน
นอแรด ฉะนั้น บุคคลผู้มีจักษุทอดลงแล้ว ไม่คะนองเท้า มี

อินทรีย์อันคุ้มครองแล้ว มีใจอันรักษาแล้ว ผู้อันกิเลสไม่รั่วรด
แล้ว และอันไฟ คือกิเลสไม่แผดเผาอยู่ พึงเที่ยวไป
ผู้เดียว เหมือนนอแรด ฉะนั้น บุคคลละเพศแห่งคฤหัสถ์
ดุจต้นทองหลางมีใบล่วงหล่นแล้ว นุ่งห่มผ้ากาสายะ ออก
บวชเป็นบรรพชิต พึงเที่ยวไปผู้เดียว เหมือนนอแรด
ฉะนั้น ภิกษุไม่กระทำความยินดีในรสทั้งหลาย ไม่โลเล
ไม่เลี้ยงคนอื่น มีปรกติเที่ยวบิณฑบาตตามลำดับตรอก ผู้มี
จิตไม่ผูกพันในตระกูล พึงเที่ยวไปผู้เดียว เหมือนนอแรด
ฉะนั้น บุคคลละธรรมเป็นเครื่องกั้นจิต ๕ อย่าง บรรเทา
อุปกิเลสทั้งปวงแล้ว ผู้อันทิฐิไม่อาศัย ตัดโทษคือความ
เยื่อใยได้แล้ว พึงเที่ยวไปผู้เดียว เหมือนนอแรด ฉะนั้น
บุคคลละสุข ทุกข์ โสมนัสและโทมนัสในกาลก่อนได้
ได้อุเบกขาและสมถะอันบริสุทธิ์แล้ว พึงเที่ยวไปผู้เดียว
เหมือนนอแรด ฉะนั้น บุคคลปรารภความเพียรเพื่อบรรลุ
ปรมัตถประโยชน์ มีจิตไม่หดหู่ มีความประพฤติไม่
เกียจคร้าน มีความบากบั่นมั่น ถึงพร้อมแล้วด้วยกำลังกาย
และกำลังญาณ พึงเที่ยวไปผู้เดียว เหมือนนอแรด ฉะนั้น
บุคคลไม่ละการหลีกเร้นและฌาน มีปรกติประพฤติธรรม
อันสมควรเป็นนิตย์ในธรรมทั้งหลาย พิจารณาเห็นโทษใน
ภพทั้งหลาย พึงเที่ยวไปผู้เดียว เหมือนนอแรด ฉะนั้น
บุคคลผู้ปรารถนาความสิ้นตัณหา พึงเป็นผู้ไม่ประมาท ไม่
เป็นคนบ้าคนใบ้ มีการสดับ มีสติ มีธรรมอันกำหนด
รู้แล้ว เป็นผู้เที่ยง มีความเพียร พึงเที่ยวไปผู้เดียว
เหมือนนอแรด ฉะนั้น บุคคลไม่สะดุ้งในธรรมมีความ
ไม่เที่ยงเป็นต้น เหมือนราชสีห์ไม่สะดุ้งในเสียง ไม่ข้องอยู่
ในธรรมมีขันธ์และอายตนะเป็นต้น เหมือนลมไม่ข้องอยู่
ในข่าย ไม่ติดอยู่ด้วยความยินดีและความโลภ เหมือน
ดอกปทุมไม่ติดอยู่ด้วยน้ำ พึงเที่ยวไปผู้เดียว เหมือนนอแรด
ฉะนั้น บุคคลพึงเสพเสนาสนะอันสงัด เป็นผู้เที่ยวไป
ผู้เดียวเช่นกับนอแรด เหมือนราชสีห์มีเขี้ยวเป็นกำลัง ข่มขี่
ครอบงำหมู่เนื้อเที่ยวไป ฉะนั้น บุคคลเสพอยู่ซึ่งเมตตา
วิมุติ กรุณาวิมุติ มุทิตาวิมุติ และอุเบกขาวิมุติ ในกาล
อันควร ไม่ยินร้ายด้วยโลกทั้งปวง พึงเที่ยวไปผู้เดียว เหมือน

นอแรด ฉะนั้น บุคคลละราคะ โทสะ และโมหะแล้ว
ทำลายสังโยชน์ทั้งหลายแล้ว ไม่สะดุ้งในเวลาสิ้นชีวิต พึง
เที่ยวไปผู้เดียว เหมือนนอแรด ฉะนั้น มนุษย์ทั้งหลาย
ผู้ไม่สะอาด มีปัญญามุ่งประโยชน์ตน ย่อมคบหาสมาคม
เพราะมีเหตุเป็นประโยชน์ ผู้ไม่มีเหตุมาเป็นมิตร หาได้ยาก
ในทุกวันนี้ บุคคลพึงเที่ยวไปผู้เดียวเหมือนนอแรด ฉะนั้น ฯ

จบขัคควิสาณสูตรที่ ๓

กสิภารทวาชสูตรที่ ๔

[๒๙๗] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พราหมณคามชื่อเอกนาฬา ในทักขิณาคิรีชนบท แคว้นมคธ ก็สมัยนั้นแล กสิภารทวาชพราหมณ์ประกอบไถประมาณ ๕๐๐ ในเวลาเป็นที่หว่านพืช ครั้งนั้นแล เป็นเวลาเช้า พระผู้มีพระภาคทรงนุ่งแล้ว ทรงถือบาตรและจีวร เสด็จเข้าไปยังที่การงานของกสิภารทวาชพราหมณ์ ก็สมัยนั้นแล การเลี้ยงดูของกสิภารทวาชพราหมณ์กำลังเป็นไป ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคเสด็จเข้าไปถึงที่เลี้ยงดู ครั้นแล้วได้ประทับยืนอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง กสิภารทวาชพราหมณ์ได้เห็นพระผู้มีพระภาคประทับยืนอยู่เพื่อบิณฑบาต ครั้นแล้วได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระสมณะ ข้า-*พระองค์แล ย่อมไถและหว่าน ครั้นไถและหว่านแล้วย่อมบริโภค แม้พระองค์ก็จงไถและหว่าน ครั้นไถและหว่านแล้วจงบริโภคเถิด พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรพราหมณ์ แม้เราก็ไถและหว่าน ครั้นไถและหว่านแล้วย่อมบริโภค ฯ

กสิ. ข้าแต่พระสมณะ ก็ข้าพระองค์ย่อมไม่เห็นแอก ไถ ผาล ปฏัก หรือโค ของท่านพระโคดมเลย ก็แลเมื่อเป็นเช่นนี้ ท่านพระโคดมตรัสอย่างนี้ว่า ดูกรพราหมณ์ แม้เราก็ไถและหว่าน ครั้นไถและหว่านแล้วย่อมบริโภค ฯ

ลำดับนั้น กสิภารทวาชพราหมณ์ได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคด้วยคาถาว่า

[๒๙๘] พระองค์ย่อมปฏิญาณว่าเป็นชาวนา แต่ข้าพระองค์ไม่เห็น
ไถของพระองค์ พระองค์อันข้าพระองค์ทูลถามแล้ว ขอได้
โปรดตรัสบอกไถแก่ข้าพระองค์ โดยวิธีที่ข้าพระองค์จะพึง
รู้จักไถของพระองค์ ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบด้วยพระคาถาว่า

ศรัทธาของเราเป็นพืช ความเพียรของเราเป็นฝน ปัญญา
ของเราเป็นแอกและไถ หิริของเราเป็นงอนไถ ใจของเรา
เป็นเชือก สติของเราเป็นผาลและปฏัก เราคุ้มครองกาย
คุ้มครองวาจา สำรวมในอาหารในท้อง ย่อมกระทำการ

ถอนหญ้า คือ การกล่าวให้พลาดด้วยสัจจะ ความสงบเสงี่ยม
ของเราเป็นเครื่องปลดเปลื้องกิเลส ความเพียรของเรานำธุระ
ไปเพื่อธุระนำไปถึงแดนเกษมจากโยคะ ไม่หวนกลับมา
ย่อมถึงสถานที่ๆ บุคคลไปแล้วไม่เศร้าโศก การไถนานั้น
เราไถแล้วอย่างนี้ การไถนานั้น ย่อมมีผลเป็นอมตะ บุคคล
ไถนานั่นแล้ว ย่อมพ้นจากทุกข์ทั้งปวง ฯ

[๒๙๙] ลำดับนั้นแล กสิภารทวาชพราหมณ์เทข้าวปายาสลงในถาด สำริดใหญ่ แล้วน้อมถวายแด่พระผู้มีพระภาคด้วยกราบทูลว่า ขอท่านพระโคดม เสวยข้าวปายาสเถิด เพราะพระองค์ท่านเป็นชาวนา ย่อมไถนา อันมีผล ไม่ตาย ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบด้วยพระคาถาว่า

ดูกรพราหมณ์ เราไม่ควรบริโภคโภชนะที่ขับกล่อมได้มา
ข้อนี้ไม่ใช่ธรรมของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย ผู้เห็นอยู่โดยชอบ
พระพุทธเจ้าทั้งหลายย่อมทรงห้ามโภชนะที่ขับกล่อมได้มา
ดูกรพราหมณ์ เมื่อธรรมมีอยู่ การแสวงหานี้เป็นความ
ประพฤติของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย เชิญท่านบำรุงพระขีณาสพ
ผู้บริบูรณ์ด้วยคุณทั้งปวง ผู้แสวงหาคุณอันใหญ่ ผู้มีความ
คะนองอันสงบแล้ว ด้วยข้าวและน้ำอย่างอื่นเถิด เพราะว่า
เขตนั้นเป็นเขตของบุคคลผู้มุ่งบุญ ฯ

[๓๐๐] กสิ. ข้าแต่พระโคดม ก็เมื่อเป็นเช่นนี้ ข้าพระองค์จะถวาย ข้าวปายาสนี้แก่ใคร ฯ

พ. ดูกรพราหมณ์ เราย่อมไม่เห็นบุคคลในโลกพร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก ในหมู่สัตว์พร้อมทั้งสมณพราหมณ์ เทวดาและมนุษย์ ผู้บริโภคข้าว ปายาสนั้นแล้ว จะพึงให้ย่อยได้โดยชอบ นอกจากตถาคตหรือสาวกของตถาคต เลย ดูกรพราหมณ์ ถ้าอย่างนั้น ท่านจงทิ้งข้าวปายาสนั้นเสียในที่ปราศจากของ เขียว หรือจงให้จมลงในน้ำซึ่งไม่มีตัวสัตว์เถิด ฯ

ลำดับนั้น กสิภารทวาชพราหมณ์เทข้าวปายาสนั้นให้จมลงในน้ำอันไม่มี ตัวสัตว์ พอข้าวปายาสนั้นอันกสิภารทวาชพราหมณ์เทลงในน้ำ (ก็มีเสียง) ดังจิจจิฏะ จิฏิจิฏะ เป็นควันกลุ้มโดยรอบ เหมือนก้อนเหล็กที่บุคคลเผาให้ร้อน ตลอดวัน ทิ้งลงในน้ำ (มีเสียง) ดังจิจจิฏะ จิฏิจิฏะ เป็นควันกลุ้มโดยรอบ ฉะนั้น ฯ

[๓๐๑] ลำดับนั้นแล กสิภารทวาชพราหมณ์สลดใจ มีขนชูชัน เข้าไป เฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ หมอบลงแทบพระบาทของพระผู้มีพระภาคด้วย

เศียรเกล้า แล้วกราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระโคดมผู้เจริญ ภาษิตของพระองค์แจ่มแจ้งนัก ข้าแต่พระโคดมผู้เจริญ ภาษิตของพระองค์แจ่มแจ้งนัก ท่านพระโคดมทรงประกาศธรรมโดยอเนกปริยาย เปรียบเหมือนหงายของที่คว่ำ เปิดของที่ปิด บอกทางแก่ผู้หลงทาง หรือตามประทีปไว้ในที่มืดด้วยหวังว่า คนมีจักษุจักเห็นรูปได้ ฉะนั้น ข้าพระองค์นี้ขอถึงพระโคดมผู้เจริญกับทั้งพระธรรม และพระภิกษุสงฆ์เป็นสรณะ ขอพระโคดมผู้เจริญโปรดทรงจำข้าพระองค์ว่าเป็นอุบาสก ผู้ถึงสรณะตลอดชีวิต จำเดิมแต่วันนี้เป็นต้นไป ขอข้าพระองค์พึงได้บรรพชาอุปสมบทในสำนักของพระโคดมผู้เจริญเถิด กสิภารทวาชพราหมณ์ได้บรรพชาอุปสมบทในสำนักของพระผู้มีพระภาคแล้ว ก็ท่านภารทวาชะอุปสมบทแล้วไม่นาน หลีกออกจากหมู่อยู่ผู้เดียว ไม่ประมาท มีความเพียร มีใจเด็ดเดี่ยว ไม่ช้านักก็ทำให้แจ้งซึ่งที่สุดแห่งพรหมจรรย์อันยอดเยี่ยม ที่กุลบุตรทั้งหลายออกบวชเป็นบรรพชิตโดยชอบต้องการนั้น ด้วยปัญญาอันยิ่งเองในปัจจุบันเข้าถึงอยู่ รู้ชัดว่า ชาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์อยู่จบแล้ว กิจที่ควรทำ ทำเสร็จแล้ว กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้มิได้มี ก็ท่านภารทวาชะได้เป็นพระอรหันต์รูปหนึ่งในจำนวนพระอรหันต์ทั้งหลาย ฯ

จบกสิภารทวาชสูตรที่ ๔

จุนทสูตรที่ ๕

นายจุนทกัมมารบุตรทูลถามว่า

[๓๐๒] ข้าพระองค์ขอทูลถามพระพุทธเจ้าผู้เป็นมุนี มีพระปัญญามาก ผู้เป็นเจ้าของแห่งพระธรรม ผู้มีตัณหาปราศไปแล้ว ผู้สูงสุดกว่าสัตว์ ผู้ประเสริฐกว่าสารถีทั้งหลายว่า สมณะในโลกมีเท่าไร ขอเชิญพระองค์ตรัสบอกสมณะเหล่านั้นเถิด ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า ดูกรจุนทะ

สมณะมี ๔ สมณะที่ ๕ ไม่มี เราถูกท่านถามซึ่งหน้าแล้ว ขอชี้แจงสมณะทั้ง ๔ เหล่านั้น ให้แจ่มแจ้งแก่ท่าน คือ สมณะผู้ชนะสรรพกิเลสด้วยมรรค ๑ สมณะผู้แสดงมรรค (แก่ชนเหล่าอื่น) ๑ สมณะเป็นอยู่ในมรรค ๑ สมณะผู้ประทุษร้ายมรรค ๑

นายจุนทกัมมารบุตรทูลถามว่า

พระพุทธเจ้าทั้งหลาย ย่อมตรัสสมณะผู้ชนะสรรพกิเลสด้วยมรรคอะไร สมณะเป็นผู้มีปรกติเพ่งมรรคไม่มีผู้เปรียบ สมณะเป็นอยู่ในมรรค ข้าพระองค์ทูลถามแล้ว ขอพระองค์ตรัสบอกแก่ข้าพระองค์ อนึ่ง ขอพระองค์ทรงชี้แจง สมณะ

ผู้ประทุษร้ายมรรคให้แจ้งแก่ข้าพระองค์เถิด ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า

พระพุทธเจ้าทั้งหลาย ย่อมตรัสสมณะผู้ข้ามความสงสัย ได้แล้ว ผู้ไม่มีกิเลสดุจลูกศร ผู้ยินดียิ่งแล้วในนิพพาน ผู้ไม่มีความกำหนัด ผู้คงที่ เป็นผู้นำโลกพร้อมด้วยเทวโลกว่า สมณะผู้ชนะสรรพกิเลสด้วยมรรค ๑ ภิกษุใดในศาสนานี้รู้ว่า นิพพานเป็นธรรมยิ่ง ย่อมบอก ย่อมจำแนกธรรมในธรรมวินัยนี้แล พระพุทธเจ้าทั้งหลายตรัสภิกษุที่ ๒ ผู้ตัดความสงสัย ผู้เป็นมุนีผู้ไม่หวั่นไหวนั้น ว่าสมณะผู้แสดงมรรค ภิกษุใด เมื่อบทธรรมอันพระพุทธเจ้าทั้งหลายทรงแสดงไว้ดีแล้ว เป็นผู้สำรวมแล้ว มีสติ เสพบทอันไม่มีโทษอยู่ ชื่อว่าเป็นอยู่ในมรรค พระพุทธเจ้าทั้งหลาย ตรัสภิกษุที่ ๓ นั้นว่า เป็นอยู่ในมรรค บุคคลกระทำเพศแห่งพระพุทธเจ้า พระปัจเจกพระพุทธเจ้า และพระสาวกผู้มีวัตรอันงาม ให้เป็นเครื่องปกปิดแล้ว มักประพฤติแล่นไป ประทุษร้ายตระกูล เป็นผู้คะนอง มีมายา ไม่สำรวม เป็นคนแกลบ บุคคลนั้นแลชื่อว่า เป็นสมณะผู้ประทุษร้ายมรรคอย่างยิ่งด้วยวัตตปฏิรูป ก็พระอริยสาวกผู้ได้สดับ มีปัญญา ทราบสมณะเหล่านั้นทั้งหมดว่าเป็นเช่นนั้น เห็นแล้วอย่างนี้ ย่อมไม่ยังศรัทธาของคฤหัสถ์ผู้ทราบชัดสมณะเปล่านี้ให้เสื่อม จะพึงกระทำสมณะผู้ไม่ถูกโทษประทุษร้าย ให้เสมอด้วยสมณะผู้ถูกโทษประทุษร้าย จะพึงกระทำสมณะผู้บริสุทธิ์ ให้เสมอด้วยสมณะผู้ไม่บริสุทธิ์ อย่างไรได้ ฯ

จบจุนทสูตรที่ ๕

ปราภวสูตรที่ ๖

[๓๐๓] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวันอารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี ครั้งนั้นแล เมื่อปฐมยามสิ้นไปแล้ว เทวดาตนหนึ่งมีรัศมีอันงดงามยิ่ง ทำพระวิหารเชตวันทั้งสิ้นให้สว่างไสว เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคแล้ว ยืนอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคด้วยคาถาว่า

[๓๐๔] ข้าพระองค์มา เพื่อจะทูลถามถึงคนผู้เสื่อม และคนผู้เจริญ กะท่านพระโคดม จึงขอทูลถามว่าอะไรเป็นทางของคน

เสื่อม ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า

ผู้รู้ดีเป็นผู้เจริญ ผู้รู้ชั่วเป็นผู้เสื่อม ผู้ใคร่ธรรมเป็นผู้เจริญ ผู้เกลียดธรรมเป็นผู้เสื่อม เพราะเหตุนั้นแล เราจงทราบชัด ข้อนี้เถิดว่าความเสื่อมนั้นเป็นที่ ๑

ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ขอพระองค์จงตรัสบอกคนเสื่อมที่ ๒ อะไรเป็นทางของคนเสื่อม ฯ

คนมีอสัตบุรุษเป็นที่รัก ไม่กระทำสัตบุรุษให้เป็นที่รัก ชอบใจธรรมของอสัตบุรุษ ข้อนั้นเป็นทางของคนเสื่อม เพราะเหตุนั้นแล เราจงทราบข้อนี้เถิดว่า ความเสื่อมนั้นเป็นที่ ๒ ฯ

ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ขอพระองค์จงตรัสบอกคนเสื่อมที่ ๓ อะไรเป็นทางของคนเสื่อม ฯ

คนใดชอบนอน ชอบคุย ไม่หมั่น เกียจคร้าน โกรธง่าย ข้อนั้นเป็นทางของคนเสื่อม เพราะเหตุนั้นแล เราจงทราบชัดข้อนี้เถิดว่า ความเสื่อมนั้นเป็นที่ ๓ ฯ

ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ขอพระองค์จงตรัสบอกคนเสื่อมที่ ๔ อะไรเป็นทางของคนเสื่อม ฯ

คนใดสามารถ แต่ไม่เลี้ยงมารดาหรือบิดาผู้แก่เฒ่า ผ่านวัยหนุ่มสาวไปแล้ว ข้อนั้นเป็นทางของคนเสื่อม เพราะเหตุนั้นแล เราจงทราบชัดข้อนี้เถิดว่า ความเสื่อมนั้นเป็นที่ ๔ ฯ

ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ขอพระองค์จงตรัสบอกคนเสื่อมที่ ๕ อะไรเป็นทางของคนเสื่อม ฯ

คนใดลวงสมณะพราหมณ์ หรือแม้วณิพกอื่นด้วยมุสาวาท ข้อนั้นเป็นทางของคนเสื่อม เพราะเหตุนั้นแล เราจงทราบชัดข้อนี้เถิดว่า ความเสื่อมนั้นเป็นที่ ๕ ฯ

ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ขอพระองค์จงตรัสบอกคนเสื่อมที่ ๖ อะไรเป็นทางของคนเสื่อม ฯ

คนมีทรัพย์มาก มีเงินทองของกิน กินของอร่อยแต่ผู้เดียว ข้อนั้นเป็นทางของคนเสื่อม เพราะเหตุนั้นแล เราจงทราบชัดข้อนี้เถิดว่า ความเสื่อมนั้นเป็นที่ ๖ ฯ

ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ขอพระองค์จงตรัสบอกคนเสื่อมที่ ๗ อะไรเป็นทางของคนเสื่อม ฯ

คนใดหยิ่งเพราะชาติ หยิ่งเพราะทรัพย์ และหยิ่งเพราะโคตร

ย่อมดูหมิ่นญาติของตน ข้อนั้นเป็นทางของคนเสื่อม เพราะเหตุนั้น เราจงทราบชัดข้อนี้เถิดว่า ความเสื่อมนั้นเป็นที่ ๗ ฯ

ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ขอพระองค์จงตรัสบอกคนเสื่อมที่ ๘ อะไรเป็นทางของคนเสื่อม ฯ

คนใดเป็นนักเลงหญิง เป็นนักเลงสุรา และเป็นนักเลงการพนันผลาญทรัพย์ที่ตนหามาได้ ข้อนั้นเป็นทางของคนเสื่อม เพราะเหตุนั้นแล เราจงทราบชัดข้อนี้เถิดว่า ความเสื่อมนั้นเป็นที่ ๘ ฯ

ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ขอพระองค์จงตรัสบอกคนเสื่อมที่ ๙ อะไรเป็นทางของคนเสื่อม ฯ

คนไม่สันโดษด้วยภริยาของตน ประทุษร้ายในภริยาของคนอื่น เหมือนประทุษร้ายในหญิงแพศยา ข้อนั้นเป็นทางของคนเสื่อม เพราะเหตุนั้นแล เราจงทราบชัดข้อนี้เถิดว่า ความเสื่อมนั้นเป็นที่ ๙ ฯ

ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ขอพระองค์จงตรัสบอกคนเสื่อมที่ ๑๐ อะไรเป็นทางของคนเสื่อม ฯ

ชายแก่ได้หญิงรุ่นสาวมาเป็นภริยา ย่อมนอนไม่หลับ เพราะความหึงหวงหญิงรุ่นสาวนั้น ข้อนั้นเป็นทางของคนเสื่อม เพราะเหตุนั้น เราจงทราบชัดข้อนี้เถิดว่า ความเสื่อมนั้นเป็นที่ ๑๐ ฯ

ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ขอพระองค์จงตรัสบอกคนเสื่อมที่ ๑๑ อะไรเป็นทางของคนเสื่อม ฯ

คนใดตั้งหญิงนักเลงสุรุ่ยสุร่าย หรือแม้ชาย เช่นนั้นไว้ในความเป็นใหญ่ ข้อนั้นเป็นทางของคนเสื่อม เพราะเหตุนั้น เราจงทราบชัดข้อนี้เถิดว่า ความเสื่อมนั้นเป็นที่ ๑๑ ฯ

ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ขอพระองค์จงตรัสบอกคนเสื่อมที่ ๑๒ อะไรเป็นทางของคนเสื่อม ฯ

ก็บุคคลผู้เกิดในสกุลกษัตริย์ มีโภคทรัพย์น้อย มีความมักใหญ่ปรารถนาราชสมบัติ ข้อนั้นเป็นทางของคนเสื่อม บัณฑิตผู้ถึงพร้อมด้วยความเห็นอันประเสริฐ พิจารณาเห็นคนเหล่านี้เป็นผู้เสื่อมในโลก ท่านย่อมคบโลกที่เกษม (คนผู้เจริญ) ฯ

จบปราภวสูตรที่ ๖

วสลสูตรที่ ๗

[๓๐๕] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี ครั้งนั้นแล เป็นเวลาเช้า พระผู้มีพระภาคทรงครองอันตรวาสกแล้ว ทรงถือบาตรและจีวร เสด็จเข้าไปบิณฑบาตยังพระนครสาวัตถี ก็สมัยนั้นแล อัคคิกภารทวาชพราหมณ์ก่อไฟแล้วตกแต่งของที่ควรบูชา อยู่ในนิเวศน์ ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคเสด็จเที่ยวบิณฑบาตตามลำดับตรอก ในพระนครสาวัตถี เสด็จเข้าไปยังนิเวศน์ของอัคคิกภารทวาช-*พราหมณ์ อัคคิกภารทวาชพราหมณ์ได้เห็นพระผู้มีพระภาคเสด็จมาแต่ไกลทีเดียว ครั้นแล้วได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า หยุดอยู่ที่นั่นแหละคนโล้น หยุดอยู่ที่นั่นแหละสมณะ หยุดอยู่ที่นั่นแหละคนถ่อย ฯ

เมื่ออัคคิกภารทวาชพราหมณ์กราบทูลอย่างนี้แล้ว พระผู้มีพระภาคได้ตรัสถามว่า ดูกรพราหมณ์ ก็ท่านรู้จักคนถ่อย หรือธรรมเป็นเครื่องกระทำให้เป็นคนถ่อยหรือ ฯ

อ. ท่านพระโคดม ข้าพเจ้าไม่รู้จักคนถ่อยหรือธรรมเป็นเครื่องกระทำให้เป็นคนถ่อย ดีละ ขอท่านพระโคดมจงแสดงธรรมตามที่ข้าพเจ้าจะพึงรู้จักคนถ่อยหรือธรรมเป็นเครื่องกระทำให้เป็นคนถ่อยเถิด ฯ

พ. ดูกรพราหมณ์ ถ้าอย่างนั้น ท่านจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว อัคคิกภารทวาชพราหมณ์ทูลรับพระผู้มีพระภาคแล้ว พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระ-*คาถาประพันธ์นี้ว่า

[๓๐๖] ๑. คนมักโกรธ ผูกโกรธ ลบหลู่อย่างเลว มีทิฐิวิบัติ และ
มีมายา พึงรู้ว่าเป็นคนถ่อย
๒. คนผู้เบียดเบียนสัตว์ที่เกิดหนเดียว แม้หรือเกิดสองหน
ไม่มีความเอ็นดูในสัตว์ พึงรู้ว่าเป็นคนถ่อย ฯ
๓. คนเบียดเบียน เที่ยวปล้น มีชื่อเสียงว่า ฆ่าชาวบ้าน
และชาวนิคม พึงรู้ว่าเป็นคนถ่อย ฯ
๔. คนลักทรัพย์ที่ผู้อื่นหวงแหน ไม่ได้อนุญาตให้ ใน
บ้านหรือในป่า พึงรู้ว่าเป็นคนถ่อย ฯ
๕. คนที่กู้หนี้มาใช้แล้วกล่าวว่า หาได้เป็นหนี้ท่านไม่ หนี
ไปเสีย พึงรู้ว่าเป็นคนถ่อย ฯ
๖. คนฆ่าคนเดินทาง ชิงเอาสิ่งของ เพราะอยากได้สิ่งของ
พึงรู้ว่าเป็นคนถ่อย ฯ
๗. คนถูกเขาถามเป็นพยาน แล้วกล่าวคำเท็จ เพราะเหตุ
แห่งตนก็ดี เพราะเหตุแห่งผู้อื่นก็ดี เพราะเหตุแห่งทรัพย์

ก็ดี พึงรู้ว่าเป็นคนถ่อย ฯ
๘. คนผู้ประพฤติล่วงเกิน ในภริยาของญาติก็ตาม ของเพื่อนก็ตาม ด้วยข่มขืนหรือด้วยการร่วมรักกัน พึงรู้ว่าเป็นคนถ่อย ฯ
๙. คนผู้สามารถ แต่ไม่เลี้ยงมารดาหรือบิดาผู้แก่เฒ่าผ่านวัยหนุ่มสาวไปแล้ว พึงรู้ว่าเป็นคนถ่อย ฯ
๑๐. คนผู้ทุบตีด่าว่ามารดาบิดา พี่ชายพี่สาว พ่อตาแม่ยาย แม่ผัวหรือพ่อผัว พึงรู้ว่าเป็นคนถ่อย ฯ
๑๑. คนผู้ถูกถามถึงประโยชน์ บอกสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ พูดกลบเกลื่อนเสีย พึงรู้ว่าเป็นคนถ่อย ฯ
๑๒. คนทำกรรมชั่วแล้ว ปรารถนาว่าใครอย่าพึงรู้เรา ปกปิดไว้ พึงรู้ว่าเป็นคนถ่อย ฯ
๑๓. คนผู้ไปสู่สกุลอื่นแล้ว และบริโภคโภชนะที่สะอาด ย่อมไม่ตอบแทนเขาผู้มาสู่สกุลของตน พึงรู้ว่าเป็นคนถ่อย ฯ
๑๔. คนผู้ลวงสมณะ พราหมณ์ หรือแม้วณิพกอื่น ด้วยมุสาวาท พึงรู้ว่าเป็นคนถ่อย ฯ
๑๕. เมื่อเวลาบริโภคอาหาร คนผู้ด่าสมณะหรือพราหมณ์ และไม่ให้โภชนะ พึงรู้ว่าเป็นคนถ่อย ฯ
๑๖. คนในโลกนี้ ผู้อันโมหะครอบงำแล้ว ปรารถนาของเล็กน้อย พูดอวดสิ่งที่ไม่มี พึงรู้ว่าเป็นคนถ่อย ฯ
๑๗. คนเลวทราม ยกตนและดูหมิ่นผู้อื่น ด้วยมานะของตน พึงรู้ว่าเป็นคนถ่อย ฯ
๑๘. คนฉุนเฉียว กระด้าง มีความปรารถนาลามก มีความตระหนี่ โอ้อวด ไม่ละอาย ไม่สะดุ้งกลัว พึงรู้ว่าเป็นคนถ่อย ฯ
๑๙. คนติเตียนพระพุทธเจ้า หรือติเตียนบรรพชิต หรือคฤหัสถ์สาวกของพระพุทธเจ้า พึงรู้ว่าเป็นคนถ่อย ฯ
๒๐. ผู้ใดแลไม่เป็นพระอรหันต์ แต่ปฏิญาณว่าเป็นพระ-อรหันต์ ผู้นั้นแลเป็นคนถ่อยต่ำช้า เป็นโจรในโลกพร้อมทั้งพรหมโลก คนเหล่าใด เราประกาศแก่ท่านแล้ว คนเหล่านั้นนั่นแล เรากล่าวว่าเป็นคนถ่อย ฯ
บุคคลไม่เป็นคนถ่อยเพราะชาติ ไม่เป็นพราหมณ์เพราะชาติ แต่เป็นคนถ่อยเพราะกรรม เป็นพราหมณ์เพราะกรรม ท่าน

จงรู้ข้อนั้น ตามที่เราแสดงนี้ บุตรของคนจัณฑาลเลี้ยง
ตัวเองได้ ปรากฏชื่อว่าตังมาคะ เป็นคนกินของที่ตนให้
สุกเอง เขาได้ยศอย่างสูงที่ได้แสนยาก กษัตริย์และ
พราหมณ์เป็นอันมากได้มาสู่ที่บำรุงของเขา เขาขึ้นยานอัน
ประเสริฐ ไปสู่หนทางใหญ่อันไม่มีฝุ่น เขาสำรอกกาม-
ราคะเสียได้แล้ว เป็นผู้เข้าถึงพรหมโลก ชาติไม่ได้
ห้ามเขาให้เข้าถึงพรหมโลก พราหมณ์เกิดในสกุลผู้สาธยาย-
มนต์ เป็นพวกร่ายมนต์ แต่พวกเขาปรากฏในบาปกรรม
อยู่เนืองๆ พึงถูกติเตียนในปัจจุบันทีเดียว และภพหน้า
ก็เป็นทุคติ ชาติห้ามกันพวกเขาจากทุคติหรือจากครหาไม่ได้
บุคคลไม่เป็นคนถ่อยเพราะชาติ ไม่เป็นพราหมณ์เพราะชาติ
แต่เป็นคนถ่อยเพราะกรรม เป็นพราหมณ์เพราะกรรม ฯ

[๓๐๗] เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว อัคคิกภารทวาชพราหมณ์ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระโคดมผู้เจริญ ภาษิตของพระองค์แจ่มแจ้งนัก ข้าแต่พระโคดมผู้เจริญ ภาษิตของพระองค์แจ่มแจ้งนัก พระองค์ทรงประกาศธรรม โดยอเนกปริยาย เปรียบเหมือนหงายของที่คว่ำ เปิดของที่ปิด บอกทางแก่คนหลงทาง หรือตามประทีปไว้ในที่มืด ด้วยหวังว่า คนมีจักษุจักเห็นรูปได้ ฉะนั้น ข้าพระองค์ขอถึงพระองค์กับทั้งพระธรรมและพระภิกษุสงฆ์เป็นสรณะ ขอพระองค์ทรงจำข้าพระองค์ว่าเป็นอุบาสกผู้ถึงสรณะตลอดชีวิตจำเดิมแต่วันนี้เป็นต้นไป ฯ

จบวสลสูตรที่ ๗

เมตตสูตรที่ ๘

[๓๐๘] กุลบุตรผู้ฉลาดในประโยชน์ ปรารถนาเพื่อจะตรัสรู้สันตบท
พึงบำเพ็ญไตรสิกขา กุลบุตรนั้นพึงเป็นผู้อาจหาญ เป็นผู้
ตรง ซื่อตรง ว่าง่าย อ่อนโยน ไม่เย่อหยิ่ง สันโดษ
เลี้ยงง่าย มีกิจน้อย มีความประพฤติเบา มีอินทรีย์อันสงบ
แล้ว มีปัญญาเครื่องรักษาตน ไม่คะนอง ไม่พัวพันในสกุล
ทั้งหลาย และไม่พึงประพฤติทุจริตเล็กน้อยอะไรๆ ซึ่ง
เป็นเหตุให้ท่านผู้รู้เหล่าอื่นติเตียนได้ พึงเจริญเมตตาใน
สัตว์ทั้งหลายว่า ขอสัตว์ทั้งปวงจงเป็นผู้มีสุข มีความเกษม
มีตนถึงความสุขเถิด สัตว์มีชีวิตเหล่าใดเหล่าหนึ่งมีอยู่ เป็น
ผู้สะดุ้งหรือเป็นผู้มั่นคง ไม่มีส่วนเหลือ สัตว์เหล่าใดมี
กายยาวหรือใหญ่ ปานกลางหรือสั้น ผอมหรือพี ที่เรา

เห็นแล้วหรือไม่ได้เห็น อยู่ในที่ไกลหรือในที่ใกล้ ที่เกิดแล้วหรือแสวงหาที่เกิด ขอสัตว์ทั้งหมดนั้นจงเป็นผู้มีตนถึงความสุขเถิด สัตว์อื่นไม่พึงข่มขู่สัตว์อื่น ไม่พึงดูหมิ่นอะไรเขาในที่ไหนๆ ไม่พึงปรารถนาทุกข์ให้แก่กันและกัน เพราะความโกรธ เพราะความเคียดแค้น มารดาถนอมบุตรคนเดียวผู้เกิดในตน แม้ด้วยการยอมสละชีวิตได้ ฉันใด กุลบุตรผู้ฉลาดในประโยชน์ พึงเจริญเมตตามีในใจไม่มีประมาณในสัตว์ทั้งปวง แม้ฉันนั้น กุลบุตรนั้นพึงเจริญเมตตามีในใจไม่มีประมาณ ไปในโลกทั้งสิ้น ทั้งเบื้องบนเบื้องต่ำ เบื้องขวาง ไม่คับแคบ ไม่มีเวร ไม่มีศัตรู กุลบุตรผู้เจริญเมตตานั้นยืนอยู่ก็ดี เดินอยู่ก็ดี นั่งอยู่ก็ดี นอนอยู่ก็ดี พึงเป็นผู้ปราศจากความง่วงเหงาเพียงใด ก็พึงตั้งสตินี้ไว้เพียงนั้น บัณฑิตทั้งหลายกล่าววิหารธรรมนี้ว่าเป็นพรหมวิหารในธรรมวินัยของพระอริยเจ้านี้ และกุลบุตรผู้เจริญเมตตาไม่เข้าไปอาศัยทิฐิ เป็นผู้มีศีลถึงพร้อมแล้วด้วยทัศนะ นำความยินดีในกามทั้งหลายออกได้แล้ว ย่อมไม่ถึงความนอนในครรภ์อีกโดยแท้แล ฯ

จบเมตตสูตรที่ ๘

เหมวตสูตรที่ ๙

สาตาคิรยักษ์กล่าวว่า

[๓๐๙] นี้วันเป็นอุโบสถที่ ๑๕ ราตรีอันเป็นทิพย์ปรากฏแล้ว มาเราทั้งสองจงไปเฝ้าพระโคดมผู้เป็นพระศาสดามีพระนามอันไม่ทรามเถิด ฯ

เหมวตยักษ์ถามว่า

พระโคดมผู้คงที่ทรงตั้งพระทัยไว้ดีแล้ว ในสัตว์ทั้งปวงแลหรือ พระโคดมทรงกระทำความดำริในอิฏฐารมณ์และอนิฏฐารมณ์ให้อยู่ในอำนาจแลหรือ ฯ

สาตาคิรยักษ์ตอบว่า

ก็พระองค์เป็นผู้คงที่ ทรงตั้งพระทัยไว้ดีแล้วในสัตว์ทั้งปวง อนึ่ง พระองค์ทรงกระทำความดำริในอิฏฐารมณ์และอนิฏฐารมณ์ ให้อยู่ในอำนาจแล้ว ฯ

เหมวตยักษ์ถามว่า

พระโคดมไม่ทรงถือเอาสิ่งของที่เจ้าของเขาไม่ได้ให้แลหรือ

ทรงสำรวมแล้วในสัตว์ทั้งหลายแลหรือ ทรงห่างไกลจาก
ความประมาทแลหรือ ย่อมไม่ทรงละทิ้งฌานแลหรือ ฯ
สาตาคิรยักษ์ตอบว่า
พระองค์ไม่ถือเอาสิ่งของที่เจ้าของเขาไม่ได้ให้ ทรงสำรวม
แล้วในสัตว์ทั้งหลาย และทรงห่างไกลจากความประมาท
พระองค์เป็นผู้ตรัสรู้แล้ว ย่อมไม่ทรงละทิ้งฌาน ฯ
เหมวตยักษ์ถามว่า
พระโคดมไม่ตรัสคำเท็จแลหรือ มีพระวาจาไม่หยาบคาย
แลหรือ ไม่ตรัสคำส่อเสียดแลหรือ ไม่ตรัสคำเพ้อเจ้อ
แลหรือ ฯ
สาตาคิรยักษ์ตอบว่า
พระองค์ไม่ตรัสคำเท็จ มีพระวาจาไม่หยาบคาย และไม่ตรัส
คำส่อเสียด ตรัสคำที่เป็นประโยชน์อย่างเดียว เพราะทรง
กำหนดด้วยพระปัญญา ฯ
เหมวตยักษ์ถามว่า
พระโคดมไม่ทรงยินดีในกามทั้งหลายแลหรือ พระหฤทัย
ของพระโคดมไม่ขุ่นมัวแลหรือ พระโคดมทรงล่วงโมหะ
ได้แล้วหรือ พระโคดมทรงมีพระจักษุในธรรมทั้งหลาย
แลหรือ ฯ
สาตาคิรยักษ์ตอบว่า
พระองค์ไม่ทรงยินดีในกามทั้งหลาย และพระหฤทัยของ
พระองค์ไม่ขุ่นมัว พระองค์ทรงล่วงโมหะได้ทั้งหมด พระองค์
ตรัสรู้แล้ว ทรงมีพระจักษุในธรรมทั้งหลาย ฯ
เหมวตยักษ์ถามว่า
พระโคดมทรงถึงพร้อมแล้ว ด้วยวิชชาแลหรือ ทรงมี
จรณะบริสุทธิ์แลหรือ อาสวะทั้งหลายของพระองค์นั้นสิ้น
ไปแล้วแลหรือ ภพใหม่ไม่มีแลหรือ ฯ
สาตาคิรยักษ์ตอบว่า
พระองค์ทรงถึงพร้อมแล้วด้วยวิชชา และทรงมีจรณะบริสุทธิ์
อาสวะทั้งหลายของพระองค์สิ้นไปหมดแล้ว ภพใหม่ของ
พระองค์ไม่มี ฯ
เหมวตยักษ์กล่าวว่า
พระหฤทัยของพระโคดมผู้เป็นมุนี ถึงพร้อมแล้ว กายกรรม

วจีกรรม และมโนกรรม มาเราทั้งสองจงไปเฝ้าพระโคดม
ผู้ทรงถึงพร้อมแล้วด้วยวิชชาและจรณะกันเถิด ฯ
เหมวตยักษ์ชมเชยพระผู้มีพระภาคว่า
มาเถิดเราจงไปเฝ้าพระโคดมผู้มีพระชงฆ์เพียงปลีแข้งเนื้อทราย
ผู้ซูบผอม เป็นนักปราชญ์ มีพระกระยาหารน้อย ไม่โลภ
เป็นมุนี ทรงฌานอยู่ในป่า เราเข้าไปเฝ้าพระโคดม ผู้ดุจ
ราชสีห์ เสด็จเที่ยวไปพระองค์เดียว ไม่เสด็จมาสู่ภพใหม่
ไม่มีความห่วงใย ในกามทั้งหลาย แล้วจงทูลถามถึงธรรม
เป็นเครื่องพ้นจากบ่วงมาร เราจงทูลถามพระโคดมผู้ตรัสบอก
ผู้ทรงแสดง ผู้ทรงถึงฝั่งแห่งธรรมทั้งปวง ผู้ตรัสรู้แล้ว
ผู้ทรงล่วงเวรภัยได้แล้ว ฯ
เหมวตยักษ์ทูลถามว่า
เมื่ออะไรเกิดขึ้น โลกจึงเกิดขึ้น โลกย่อมกระทำความ
เชยชิดในอะไร โลกยึดถืออะไร เมื่ออะไรมี โลก
จึงเดือดร้อน ฯ
พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า ดูกรเหมวตะ
เมื่ออายตนะภายในและภายนอก ๖ เกิดขึ้น โลกจึงเกิด
ขึ้น โลกย่อมกระทำความเชยชิดในอายตนะภายในและภาย
นอก ๖ โลกยึดถืออายตนะภายในและภายนอก ๖ นั่น
แหละ เมื่ออายตนะภายในและภายนอก ๖ มี โลกจึง
เดือดร้อน ฯ
อุปาทานที่เป็นเหตุให้โลกต้องเดือดร้อนเป็นไฉน ข้าพระองค์
ทูลถามแล้ว ขอพระองค์ตรัสบอก ซึ่งธรรมชาติเป็นเครื่อง
ออกจากโลก บุคคลจะพ้นจากทุกข์ได้อย่างไร ฯ
กามคุณ ๕ ในโลกมีใจเป็นที่ ๖ เราประกาศแล้ว บุคคล
คลายความพอใจในกามคุณ ๕ นี้ได้แล้วย่อมพ้นจากทุกข์ได้
ด้วยอาการอย่างนี้ เราบอกซึ่งธรรมชาติเป็นเครื่องออกจาก
โลกนี้ ตามความเป็นจริง แก่ท่านทั้งหลายแล้ว ถ้าแม้ท่าน
ทั้งหลายพึงถามเราพันครั้ง เราก็จะบอกข้อนี้แก่ท่านทั้งหลาย
เพราะบุคคลย่อมพ้นจากทุกข์ได้ด้วยอาการอย่างนี้ ฯ
ในโลกนี้ใครเล่าข้ามโอฆะได้ ในโลกนี้ใครเล่าข้ามอรรณพ
ได้ ใครย่อมไม่จมลงในอรรณพที่ลึกซึ้ง ไม่มีที่พึ่ง ไม่มี
ที่ยึดเหนี่ยว ฯ

ผู้ถึงพร้อมแล้วด้วยศีล มีปัญญา มีใจตั้งมั่นดีแล้ว มีความหมายรู้ ณ ภายใน มีสติทุกเมื่อ ย่อมข้ามพ้นโอฆะที่ข้ามได้แสนยาก ผู้นั้นเว้นจากกามสัญญา ล่วงสังโยชน์ทั้งปวงเสียได้ มีความเพลิดเพลินและภพหมดสิ้นแล้ว ย่อมไม่จมลงในอรรณพ คือ สงสารอันลึก ฯ

เชิญท่านทั้งหลาย ดูพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ผู้มีพระปัญญาลึกซึ้ง ผู้ทรงแสดงเนื้อความละเอียด ไม่มีความกังวล ไม่ข้องแล้วในกามภพ พ้นวิเศษแล้วในอารมณ์ทั้งปวง ทรงดำเนินไปในทางอันเป็นทิพย์ ทรงแสวงหาคุณอันใหญ่

เชิญท่านทั้งหลายดูพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นผู้มีพระนามไม่-ทราม ผู้ทรงแสดงเนื้อความละเอียด ผู้ทรงให้ปัญญา ไม่ข้องแล้วในอาลัยในกาม ทรงรู้ธรรมทั้งปวง มีพระปัญญาดี ทรงดำเนินไปในทางอันเป็นอริยะ ทรงแสวงหาคุณอันใหญ่ ฯ

วันนี้เราทั้งหลายเห็นดีแล้วหนอ สว่างไสวแล้ว ตั้งขึ้นดีแล้ว เพราะเราทั้งหลายได้เห็นพระสัมพุทธเจ้าผู้ทรงข้ามโอฆะได้แล้ว หาอาสวะมิได้ ฯ

ยักษ์หนึ่งพันทั้งหมดเหล่านี้ มีฤทธิ์ มียศ ย่อมถึงพระผู้มี-พระภาคพระองค์นั้น เป็นสรณะด้วยคำว่า พระองค์เป็นพระศาสดาผู้ยอดเยี่ยมของข้าพระองค์ทั้งหลาย ข้าพระองค์ทั้งหลาย จักขอนอบน้อมซึ่งพระสัมพุทธเจ้าและความที่พระธรรมเป็นธรรมดี เที่ยวไปจากบ้านสู่บ้าน จากภูเขาสู่ภูเขา ฯ

จบเหมวตสูตรที่ ๙

อาฬวกสูตรที่ ๑๐

[๓๑๐] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ในที่อยู่ของอาฬวกยักษ์ ใกล้เมืองอาฬวี ครั้งนั้นแล อาฬวกยักษ์เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ครั้นแล้วได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า จงออกไปเถิดสมณะ พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดีละท่าน แล้วได้เสด็จออกไป อาฬวกยักษ์ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า จงเข้ามาเถิดสมณะ พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดีละท่าน แล้วได้เสด็จเข้าไป แม้ครั้งที่ ๒ ... แม้ครั้งที่ ๓ ... แม้ครั้งที่ ๔ อาฬวกยักษ์ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า จงออกไปเถิดสมณะ พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรท่าน เราจักไม่ออกไปละ ท่านจงกระทำกิจที่ท่านจะพึงกระทำเถิด ฯ

อา. ดูกรสมณะ ข้าพเจ้าจะถามปัญหากะท่าน ถ้าว่าท่านจักไม่พยากรณ์

แก่ข้าพเจ้าไชร้ ข้าพเจ้าจะควักดวงจิตของท่านออกโยนทิ้ง จักฉีกหัวใจของท่าน หรือจักจับที่เท้าทั้งสองของท่านแล้วขว้างไปที่ฝั่งแม่น้ำคงคา ฯ

พ. เรายังไม่มองเห็นบุคคลผู้ที่จะพึงควักดวงจิตของเราออกโยนทิ้ง จะพึงฉีกหัวใจของเรา หรือจะพึงจับที่เท้าทั้งสองแล้วขว้างไปที่ฝั่งแม่น้ำคงคาได้ ในโลกพร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก ในหมู่สัตว์พร้อมทั้งสมณพราหมณ์ เทวดาและมนุษย์ ดูกรท่าน ก็และท่านหวังจะถามปัญหาก็จงถามเถิด ฯ

ลำดับนั้น อาฬวกยักษ์ได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคด้วยคาถาว่า

[๓๑๑] อะไรเล่าเป็นทรัพย์เครื่องปลื้มใจอันประเสริฐที่สุดของบุรุษในโลกนี้ อะไรเล่าที่บุคคลประพฤติดีแล้วย่อมนำความสุขมาให้ อะไรเล่าเป็นรสยังประโยชน์ให้สำเร็จกว่ารสทั้งหลาย นักปราชญ์ทั้งหลาย ได้กล่าวชีวิตของบุคคลผู้เป็นอยู่อย่างไรว่าประเสริฐที่สุด ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบด้วยพระคาถาว่า

ศรัทธาเป็นทรัพย์ เครื่องปลื้มใจอันประเสริฐที่สุดของบุรุษในโลกนี้ ธรรมที่บุคคลประพฤติดีแล้วย่อมนำความสุขมาให้ สัจจะแลเป็นรสยังประโยชน์ให้สำเร็จกว่ารสทั้งหลาย นักปราชญ์ทั้งหลายกล่าวชีวิตของบุคคลผู้เป็นอยู่ด้วยปัญญาว่าประเสริฐที่สุด ฯ

บุคคลย่อมข้ามโอฆะได้อย่างไร บุคคลย่อมข้ามอรรณพได้อย่างไร บุคคลย่อมล่วงทุกข์ได้อย่างไร ย่อมบริสุทธิ์ได้อย่างไร ฯ

บุคคลย่อมข้ามโอฆะได้ด้วยศรัทธา ย่อมข้ามอรรณพได้ด้วยความไม่ประมาท ย่อมล่วงทุกข์ได้ด้วยความเพียร ย่อมบริสุทธิ์ได้ด้วยปัญญา ฯ

บุคคลย่อมได้ปัญญาอย่างไร ย่อมหาทรัพย์ได้อย่างไร ย่อมได้ชื่อเสียงอย่างไร ย่อมผูกมิตรทั้งหลายไว้ได้อย่างไร บุคคลละจากโลกนี้ไปสู่โลกอื่นแล้ว ย่อมไม่เศร้าโศกอย่างไร ฯ

บุคคลเชื่อธรรมของพระอรหันต์ทั้งหลาย เพื่อบรรลุนิพพาน เป็นผู้ไม่ประมาท มีปัญญาเป็นเครื่องสอดส่อง ฟังอยู่ด้วยดี ย่อมได้ปัญญา บุคคลผู้มีธุระ กระทำสมควร มีความหมั่น ย่อมหาทรัพย์ได้ บุคคลย่อมได้ชื่อเสียงด้วยสัจจะ ผู้ให้ย่อมผูกมิตรไว้ได้ ผู้ใดมีศรัทธาอยู่ครองเรือน มีธรรม ๔ ประการนี้ คือ สัจจะ ธรรมะ ธิติ จาคะ ผู้นั้นแลละจากโลกนี้

ไปแล้วย่อมไม่เศร้าโศก ถ้าว่าเหตุแห่งการได้ชื่อเสียงยิ่งไป
กว่าสัจจะก็ดี เหตุแห่งฉารได้ปัญญายิ่งไปกว่าทมะก็ดี เหตุ
แห่งการผูกมิตรยิ่งไปกว่าจาคะก็ดี เหตุแห่งการหาทรัพย์
ได้ยิ่งไปกว่าขันติก็ดี มีอยู่ในโลกนี้ไซร้ เชิญท่านถามสมณ-
พราหมณ์เป็นอันมากแม้เหล่าอื่นดูเถิด ฯ
บัดนี้ ข้าพระองค์จะพึงถามสมณพราหมณ์เป็นอันมากทำไม
เล่า วันนี้ ข้าพระองค์ทราบชัดประโยชน์อันเป็นไปในภพ
หน้า พระพุทธเจ้าเสด็จมาสู่เมืองอาฬวีเพื่อประทับอยู่ เพื่อ
ประโยชน์แก่ข้าพระองค์หนอ วันนี้ ข้าพระองค์ทราบชัด
พระทักขิไณยบุคคลผู้เลิศ ที่บุคคลถวายทานแล้วเป็นทาน
มีผลมาก ข้าพระองค์จักนอบน้อมพระสัมพุทธเจ้า และ
ความที่พระธรรมเป็นธรรมดี เที่ยวไปจากบ้านสู่บ้าน
จากเมืองสู่เมือง ฯ

จบอาฬวกสูตรที่ ๑๐

วิชยสูตรที่ ๑๑

[๓๑๒] ถ้าว่าบุคคลเที่ยวไป ยืนอยู่ นั่ง นอน คู้เข้าหรือเหยียดออก
นั่นเป็นความเคลื่อนไหวของกาย กายประกอบแล้วด้วย
กระดูกและเอ็นฉาบด้วยหนังและเนื้อ ปกปิดด้วยผิว เต็ม
ด้วยไส้ อาหาร มีก้อนตับ มูตร หัวใจ ปอด ม้าม ไต
น้ำมูก น้ำลาย เหงื่อ มันข้น เลือด ไขข้อ ดี เปลวมัน
อันปุถุชนผู้เป็นพาล ย่อมไม่เห็นตามความเป็นจริง อนึ่ง ของ
อันไม่สะอาดย่อมไหลออกจากช่องทั้งเก้าของกายนี้ทุกเมื่อ คือ
ขี้ตาจากตา ขี้หูจากหู และน้ำมูกจากจมูก บางคราวย่อม
สำรอกออกจากปาก ดีและเสลดย่อมสำรอกออก เหงื่อและ
หนองฝีซึมออกจากกาย อนึ่ง อวัยวะเบื้องสูงของกายนี้เป็น
โพลง เต็มด้วยมันสมอง คนพาลถูกอวิชชาหุ้มห่อแล้ว ย่อม
สำคัญกายนั้นโดยความเป็นของสวยงาม ก็เมื่อใด เขาตาย
ขึ้นพอง มีสีเขียว ถูกทิ้งไว้ในป่า เมื่อนั้น ญาติทั้งหลาย
ย่อมไม่ห่วงใย สุนัขบ้าน สุนัขจิ้งจอก หมาป่า หมู่หนอน
กา แร้ง และสัตว์เหล่าอื่น ย่อมกัดกินกายนั้น ภิกษุ
ในศาสนานี้ ได้ฟังพระพุทธพจน์แล้ว มีความรู้ชัด เธอ
ย่อมกำหนดรู้กายนี้ ย่อมเห็นตามความเป็นจริงทีเดียว สรีระ
ที่มีวิญญาณนี้เหมือนสรีระที่ตายแล้วนั่น สรีระที่ตายแล้วนั้น

เหมือนสรีระที่มีวิญญาณนี้ ภิกษุพึงคลายความพอใจในกาย เสียทั้งภายในและภายนอก ภิกษุนั้นมีความรู้ชัดในศาสนานี้ ไม่ยินดีแล้วด้วยฉันทราคะ ได้บรรลุอมฤตบท สงบ ดับไม่จุติ กายนี้มีสองเท้า ไม่สะอาด มีกลิ่นเหม็น อันบุคคลบริหารอยู่ เต็มไปด้วยซากศพต่างๆ ถ่ายของไม่สะอาด มีน้ำลายและน้ำมูกเป็นต้นให้ไหลออกจากทวารทั้งเก้า และขับเหงื่อไคลให้ไหลออกจากขุมขนนั้นๆ ผู้ใดพึงสำคัญเพื่อยกย่องตัวหรือพึงดูหมิ่นผู้อื่น จักมีอะไร นอกจากการไม่เห็นอริยสัจ ฯ

จบวิชยสูตรที่ ๑๑

มุนีสูตรที่ ๑๒

[๓๑๓] ภัยเกิดแต่ความเชยชม ธุลีคือราคะ โทสะ และโมหะย่อมเกิดแต่ที่อยู่ ที่อันมิใช่ที่อยู่และความไม่เชยชมนี้แล พระพุทธเจ้าผู้เป็นมุนีทรงเห็น (เป็นความเห็นของมุนี) ผู้ใดตัดกิเลสที่เกิดแล้ว ไม่พึงปลูกให้เกิดขึ้นอีก เมื่อกิเลสนั้นเกิดอยู่ ก็ไม่พึงให้หลั่งไหลเข้าไป บัณฑิตทั้งหลายกล่าวผู้นั้นว่าเป็นมุนีเอก เที่ยวไปอยู่ ผู้นั้นเป็นผู้แสวงหาคุณอันใหญ่ ได้เห็นสันติบท ผู้ใดกำหนดรู้ที่ตั้งแห่งกิเลส ฆ่าพืชไม่ทำยางแห่งพืชให้หลั่งไหลเข้าไป ผู้นั้นแลเป็นมุนี มีปรกติเห็นที่สุดแห่งความสิ้นไปแห่งชาติ ละอกุศลวิตกเสียแล้ว ไม่เข้าถึงการนับว่าเป็นเทวดาหรือมนุษย์ ผู้ใดรู้ชัดภพอันเป็นที่อาศัยอยู่ทั้งปวง ไม่ปรารถนาภพอันเป็นที่อาศัยอยู่เหล่านั้นแม้ภพหนึ่ง ผู้นั้นแลเป็นมุนี ปราศจากกำหนัด ไม่ยินดีแล้ว ไม่ก่อกรรม เป็นผู้ถึงฝั่งโน้นแล้วแล อนึ่ง ผู้ครอบงำธรรมได้ทั้งหมด รู้แจ้งธรรมทุกอย่าง มีปัญญาดี ไม่เข้าไปติด (ไม่เกี่ยวเกาะ) ในธรรมทั้งปวง ละธรรมได้ทั้งหมด น้อมไปแล้วในธรรมเป็นที่สิ้นตัณหา นักปราชญ์ย่อมประกาศว่าเป็นมุนี อนึ่ง ผู้มีกำลังคือปัญญาประกอบด้วยศีลและวัตร มีจิตตั้งมั่น ยินดีในฌาน มีสติ หลุดพ้นจากเครื่องข้อง ไม่มีกิเลสดุจหลักตอ ไม่มีอาสวะ นักปราชญ์ย่อมประกาศว่าเป็นมุนี หรือผู้เป็นมุนี (มีปัญญา) ไม่ประมาท เที่ยวไปผู้เดียว ไม่หวั่นไหวเพราะนินทาและสรรเสริญ ไม่สะดุ้งหวาดเพราะโลกธรรม เหมือนราชสีห์

ไม่สะดุ้งหวาดเพราะเสียง ไม่ข้องอยู่ในตัณหาและทิฐิ เหมือนลมไม่ข้องอยู่ในตาข่าย ไม่ติดอยู่กับโลก เหมือนดอกบัวไม่ติดอยู่กับน้ำ เป็นผู้นำ ไม่ใช่ผู้ที่ใครๆ อื่นจะพึงนำไปได้ นักปราชญ์ย่อมประกาศว่าเป็นมุนี หรือแม้ผู้ใดไม่ถึงความยินดีหรือยินร้าย ในเรื่องที่ผู้อื่นกล่าววาจาด้วยอำนาจการชมหรือการติ เหมือนเสามีอยู่ที่ท่าเป็นที่ลงอาบน้ำ ผู้นั้นปราศจากราคะ มีอินทรีย์ตั้งมั่นดีแล้ว นักปราชญ์ย่อมประกาศว่าเป็นมุนี หรือแม้ผู้ใดแลดำรงตนไว้ซื่อตรงดุจกระสวย เกลียดชังแต่กรรมที่เป็นบาป พิจารณาเห็นกรรมทั้งที่ไม่เสมอและที่เสมอ (ทั้งผิดทั้งชอบ) ผู้นั้นนักปราชญ์ย่อมประกาศว่าเป็นมุนี หรือแม้ผู้ใดยังหนุ่มแน่นหรือปูนกลาง สำรวมตนไม่ทำบาป เป็นมุนี มีจิตห่างจากบาป ไม่โกรธง่าย ไม่ว่าร้ายใครๆ ผู้นั้นนักปราชญ์ย่อมประกาศว่าเป็นมุนี หรือแม้ผู้ใดอาศัยอาหารที่ผู้อื่นให้เป็นอยู่ ได้ก้อนข้าวแต่ส่วนที่ดี ส่วนปานกลางหรือส่วนที่เหลือ ไม่อาจจะกล่าวชม ทั้งไม่กล่าวทับถมให้ทายกตกต่ำ ผู้นั้นนักปราชญ์ย่อมประกาศว่าเป็นมุนี หรือแม้ผู้ใดไม่หมกมุ่นอยู่ในรูปแห่งหญิงอะไรๆ ที่กำลังเป็นสาวเป็นผู้รู้เที่ยวไปอยู่ ปราศจากความยินดีในเมถุน ไม่กำหนัด หลุดพ้นแล้วจากความมัวเมาประมาท ผู้นั้นนักปราชญ์ย่อมประกาศว่าเป็นมุนี หรือแม้ผู้รู้จักโลกเห็นปรมัตถประโยชน์ ข้ามพ้นโอฆะและสมุทร เป็นผู้คงที่ ตัดกิเลสเครื่องร้อยรัดได้ขาดแล้ว อันทิฐิหรือตัณหาอาศัยไม่ได้แล้ว ไม่มีอาสวะ ผู้นั้นนักปราชญ์ย่อมประกาศว่าเป็นมุนี คนทั้งสองไม่เสมอกัน มีที่อยู่และความเป็นอยู่ไกลกัน คือคฤหัสถ์เลี้ยงลูกเมีย ส่วนภิกษุไม่ยึดถือว่าเป็นของเรา มีวัตรงาม คฤหัสถ์ไม่สำรวมเพราะบั่นรอนสัตว์อื่น ภิกษุเป็นมุนี สำรวมเป็นนิตย์ รักษาสัตว์มีชีวิตไว้ นกยูงมีสร้อยคอเขียว บินไปในอากาศ ยังสู้ความเร็วของหงส์ไม่ได้ในกาลไหนๆ ฉันใด คฤหัสถ์ทำตามภิกษุผู้เป็นมุนี สงัดเงียบเพ่งอยู่ในป่าไม่ได้ ฉันนั้น ฯ

จบมุนีสูตรที่ ๑๒

จบอุรควรรคที่ ๑

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. อุรคสูตร ๒. ธนิยสูตร ๓. ขัคควิสาณสูตร ๔. กสิภารทวาช-*สูตร ๕. จุนทสูตร ๖. ปราภวสูตร ๗. วสลสูตร ๘. เมตตสูตร ๙. เหมวตสูตร ๑๐. อาฬวกสูตร ๑๑. วิชยสูตร ๑๒. มุนีสูตร บัณฑิตเรียกว่าอุรควรรค ฯ

สุตตนิบาต จูฬวรรคที่ ๒

รตนสูตรที่ ๑

[๓๑๔] ภูตเหล่าใดประชุมกันแล้ว ในประเทศนี้ก็ดี หรือภุมมเทวดาเหล่าใดประชุมกันแล้ว ในอากาศก็ดี ขอหมู่ภูตทั้งปวงจงเป็นผู้มีใจดี และขอจงฟังภาษิตโดยเคารพ ดูกรภูตทั้งปวง เพราะเหตุนั้นแล ท่านทั้งหลายจงตั้งใจฟัง ขอจงแผ่เมตตาจิตในหมู่มนุษย์ มนุษย์เหล่าใดนำพลีกรรมไปทั้งกลางคืนกลางวัน เพราะเหตุนั้นแล ท่านทั้งหลายจงเป็นผู้ไม่ประมาท รักษามนุษย์เหล่านั้น ทรัพย์เครื่องปลื้มใจอย่างใดอย่างหนึ่งในโลกนี้หรือในโลกอื่น หรือรัตนะใดอันประณีตในสวรรค์ ทรัพย์และรัตนะนั้นเสมอด้วยพระตถาคตไม่มีเลย พุทธรัตนะแม้นี้เป็นรัตนะอันประณีต ด้วยสัจจะวาจานี้ ขอความสวัสดีจงมีแก่สัตว์เหล่านี้ พระศากยมุนีผู้มีพระหฤทัยดำรงมั่น ได้บรรลุธรรมใดอันเป็นที่สิ้นกิเลส เป็นที่สำรอกกิเลส เป็นอมฤตธรรมอันประณีต ธรรมชาติอะไรๆ อันสมควรด้วยพระธรรมนั้นย่อมไม่มี ธรรมรัตนะแม้นี้เป็นรัตนะอันประณีต ด้วยสัจจวาจานี้ขอความสวัสดีจงมีแก่สัตว์เหล่านี้ พระพุทธเจ้าผู้ประเสริฐสุดทรงสรรเสริญแล้วซึ่งสมาธิใด ว่าเป็นธรรมอันสะอาด บัณฑิตทั้งหลายกล่าวสมาธิใด ว่าให้ผลในลำดับสมาธิอื่น เสมอด้วยสมาธินั้นย่อมไม่มี ธรรมรัตนะแม้นี้เป็นรัตนะอันประณีต ด้วยสัจจวาจานี้ ขอความสวัสดี จงมีแก่สัตว์เหล่านี้ บุคคล ๘ จำพวก ๔ คู่ อันสัตบุรุษทั้งหลายสรรเสริญแล้ว บุคคลเหล่านั้นควรแก่ทักษิณาทาน เป็นสาวกของพระสุคต ทานที่บุคคลถวายแล้วในท่านเหล่านั้นย่อมมีผลมาก สังฆรัตนะแม้นี้เป็นรัตนะอันประณีต ด้วยสัจจวาจานี้ ขอความสวัสดีจงมีแก่สัตว์เหล่านี้ พระอริย

บุคคลเหล่าใดในศาสนาของพระโคดม ประกอบด้วยดีแล้ว
(ด้วยกายประโยคและวจีประโยคอันบริสุทธิ์) มีใจมั่นคง
เป็นผู้ไม่มีความห่วงใย (ในกายและชีวิต) พระอริยบุคคล
เหล่านั้น บรรลุอรหัตผลที่ควรบรรลุหยั่งลงสู่อมตนิพพาน
ได้ซึ่งความดับกิเลส โดยเปล่าเสวยผลอยู่ สังฆรัตนะแม้
นี้เป็นรัตนะอันประณีต ด้วยสัจจวาจานี้ ขอความสวัสดี
จงมีแก่สัตว์เหล่านี้ เสาเขื่อนที่ฝังลงดิน ไม่หวั่นไหว
เพราะลมทั้งสี่ทิศ ฉันใด ผู้ใดพิจารณาเห็นอริยสัจทั้งหลาย
เราเรียกผู้นั้นว่าเป็นสัตบุรุษ ผู้ไม่หวั่นไหวเพราะโลกธรรม
มีอุปมาฉันนั้น สังฆรัตนะแม้นี้เป็นรัตนะอันประณีต ด้วย
สัจจวาจานี้ ขอความสวัสดีจงมีแก่สัตว์เหล่านี้ พระอริย-
บุคคลเหล่าใด ทำให้แจ้งซึ่งอริยสัจทั้งหลาย อันพระ-
ศาสดาทรงแสดงดีแล้ว ด้วยปัญญาอันลึกซึ้ง พระอริย-
บุคคลเหล่านั้น ยังเป็นผู้ประมาทอย่างแรงกล้าอยู่ก็จริง
ถึงกระนั้นท่านย่อมไม่ยึดถือเอาภพที่ ๘ สังฆรัตนะแม้นี้เป็น
รัตนะอันประณีต ด้วยสัจจวาจานี้ ขอความสวัสดีจงมี
แก่สัตว์เหล่านี้ สักกายทิฐิและวิจิกิจฉา หรือแม้สีลัพพต-
ปรามาส อันใดอันหนึ่งยังมีอยู่ ธรรมเหล่านั้นอันพระ-
อริยบุคคลนั้นละได้แล้ว พร้อมด้วยความถึงพร้อมแห่งการ
เห็น (นิพพาน) ทีเดียว อนึ่งพระอริยบุคคลเป็นผู้พ้นแล้ว
จากอบายทั้ง ๔ ทั้งไม่ควรเพื่อทำอภิฐานทั้ง ๖ (คือ
อนันตริยกรรม ๕ และการเข้ารีด) สังฆรัตนะแม้นี้ เป็นรัตนะ
อันประณีต ด้วยสัจจวาจานี้ ขอความสวัสดีจงมีแก่สัตว์
เหล่านี้ พระอริยบุคคลนั้น ยังทำบาปกรรมด้วยกาย
ด้วยวาจา หรือด้วยใจก็จริง ถึงกระนั้น ท่านก็ไม่ควรเพื่อจะ
ปกปิดบาปกรรมอันนั้น ความที่บุคคลผู้มีธรรมเครื่อง
นิพพานอันตนเห็นแล้ว เป็นผู้ไม่ควรเพื่อปกปิดบาปกรรมนั้น
พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว สังฆรัตนะแม้นี้เป็นรัตนะอัน
ประณีต ด้วยสัจจวาจานี้ ขอความสวัสดีจงมีแก่สัตว์
เหล่านี้ พุ่มไม้ในป่ามียอดอันบานแล้วในเดือนต้นใน
คิมหันตฤดู ฉันใด พระผู้มีพระภาคได้ทรงแสดงธรรมอัน
ประเสริฐยิ่ง เป็นเครื่องให้ถึงนิพพาน เพื่อประโยชน์
เกื้อกูล มีอุปมาฉันนั้น พุทธรัตนะแม้นี้ เป็นรัตนะอัน

ประณีต ด้วยสัจจวาจานี้ ขอความสวัสดีจงมีแก่สัตว์
เหล่านี้ พระพุทธเจ้าผู้ประเสริฐ ทรงทราบธรรมอัน
ประเสริฐ ทรงประทานธรรมอันประเสริฐ ทรงนำมา
ซึ่งธรรมอันประเสริฐ ไม่มีผู้ยิ่งไปกว่า ได้ทรงแสดง
ธรรมอันประเสริฐ พุทธรัตนะแม้นี้เป็นรัตนะอันประณีต
ด้วยสัจจวาจานี้ ขอความสวัสดีจงมีแก่สัตว์เหล่านี้ พระ-
อริยบุคคลเหล่าใด ผู้มีจิตอันหน่ายแล้วในภพต่อไป มีกรรม
เก่าสิ้นแล้ว ไม่มีกรรมใหม่เครื่องสมภพ พระอริย-
บุคคลเหล่านั้นมีพืชอันสิ้นแล้ว มีความพอใจไม่งอกงาม
แล้ว เป็นนักปราชญ์ย่อมนิพพาน เหมือนประทีปอัน
ดับไปฉะนั้น สังฆรัตนะแม้นี้เป็นรัตนะอันประณีต ด้วย
สัจจวาจานี้ ขอความสวัสดีจงมีแก่สัตว์เหล่านี้ ภูตเหล่า
ใดประชุมกันแล้วในประเทศนี้ก็ดี หรือภุมมเทวดาเหล่า
ใดประชุมกันแล้วในอากาศก็ดี เราทั้งหลายจงนมัสการ
พระพุทธเจ้าผู้ไปแล้วอย่างนั้น ผู้อันเทวดาและมนุษย์ทั้ง
หลายบูชาแล้ว ขอความสวัสดีจงมีแก่สัตว์เหล่านี้ ภูต
เหล่าใดประชุมกันแล้วในประเทศนี้ก็ดี หรือภุมมเทวดา
เหล่าใด ประชุมกันแล้วในอากาศก็ดี เราทั้งหลาย
จงนมัสการพระธรรมอันไปแล้วอย่างนั้น อันเทวดาและ
มนุษย์ทั้งหลายบูชาแล้ว ขอความสวัสดีจงมีแก่สัตว์เหล่านี้
ภูตเหล่าใดประชุมกันแล้วในประเทศนี้ก็ดี หรือภุมมเทวดา
เหล่าใดประชุมกันแล้วในอากาศก็ดี เราทั้งหลายจงนมัสการ
พระสงฆ์ผู้ไปแล้วอย่างนั้น ผู้อันเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย
บูชาแล้ว ขอความสวัสดีจงมีแก่สัตว์เหล่านี้ ฯ

จบรัตนสูตรที่ ๑

อามคันธสูตรที่ ๒

ติสสดาบสทูลถามพระผู้มีพระภาคพระนามว่ากัสสป ด้วยคาถาความว่า

[๓๑๕] สัตบุรุษทั้งหลายบริโภคข้าวฟ่าง ลูกเดือย ถั่วเขียว ใบ
ไม้ เหง้ามัน และผลไม้ที่ได้แล้วโดยธรรม หาปรารถนา
กามกล่าวคำเหลาะแหละไม่ ข้าแต่พระผู้มีพระภาคพระ
นามว่ากัสสป พระองค์เมื่อเสวยเนื้อชนิดใดที่ผู้อื่นทำสำเร็จ
ดีแล้ว ตบแต่งไว้ถวายอย่างประณีต เมื่อเสวยข้าวสุก
แห่งข้าวสาลี ก็ชื่อว่าย่อมเสวยกลิ่นดิบ ข้าแต่พระองค์

ผู้เป็นเผ่าพันธุ์แห่งพรหม พระองค์ตรัสอย่างนี้ว่า กลิ่นดิบย่อมไม่ควรแก่เรา แต่ยังเสวยข้าวสุกแห่งข้าวสาลีกับเนื้อนกที่บุคคลปรุงดีแล้ว ข้าแต่พระผู้มีพระภาคพระนามว่ากัสสป ข้าพระองค์ขอทูลถามความข้อนี้กะพระองค์ว่า กลิ่นดิบของพระองค์มีประการอย่างไร ฯ

พระผู้มีพระภาคพระนามว่ากัสสปตรัสตอบด้วยพระคาถาว่า

การฆ่าสัตว์ การทุบตี การตัด การจองจำ การลัก การพูดเท็จ การกระทำด้วยความหวัง การหลอกลวง การเรียนคัมภีร์ที่ไร้ประโยชน์ และการคบหาภรรยาผู้อื่น นี้ชื่อว่ากลิ่นดิบ เนื้อและโภชนะไม่ชื่อว่ากลิ่นดิบเลย ชนเหล่าใดในโลกนี้ ไม่สำรวมในกามทั้งหลาย ยินดีในรสทั้งหลาย เจือปนไปด้วยของไม่สะอาด มีความเห็นว่าทานที่บุคคลให้แล้วไม่มีผล มีการงานไม่เสมอ บุคคลพึงแนะนำได้โดยยากนี้ ชื่อว่ากลิ่นดิบของชนเหล่านั้น เนื้อและโภชนะไม่ชื่อว่าเป็นกลิ่นดิบเลย ชนเหล่าใดผู้เศร้าหมอง หยาบช้า หน้าไหว้หลังหลอก ประทุษร้ายมิตร ไม่มีความกรุณา มีมานะจัด มีปกติไม่ให้ และไม่ให้อะไรๆ แก่ใครๆ นี้ชื่อว่ากลิ่นดิบของชนเหล่านั้น เนื้อและโภชนะไม่ชื่อว่ากลิ่นดิบเลย ความโกรธ ความมัวเมา ความเป็นคนหัวดื้อ ความตั้งอยู่ผิด มายา ฤษยา ความยกตน ความถือตัว ความดูหมิ่น และความสนิทสนมด้วยอสัตบุรุษทั้งหลาย นี้ชื่อว่ากลิ่นดิบ เนื้อและโภชนะไม่ชื่อว่ากลิ่นดิบเลย ชนเหล่าใดในโลกนี้ มีปรกติประพฤติลามก กู้หนี้มาแล้วไม่ใช้ พูดเสียดสี พูดโกง เป็นคนเทียม เป็นคนต่ำทราม กระทำกรรมหยาบช้า นี้ชื่อว่ากลิ่นดิบของชนเหล่านั้น เนื้อและโภชนะไม่ชื่อว่ากลิ่นดิบเลย ชนเหล่าใดในโลกนี้ ไม่สำรวมในสัตว์ทั้งหลาย ชักชวนผู้อื่นประกอบการเบียดเบียน ทุศีล ร้ายกาจ หยาบคาย ไม่เอื้อเฟื้อ นี้ชื่อว่ากลิ่นดิบของชนเหล่านั้น เนื้อและโภชนะไม่ชื่อว่ากลิ่นดิบเลย สัตว์เหล่าใดกำหนัดแล้วในสัตว์เหล่านี้ โกรธเคือง ฆ่าสัตว์ ขวนขวายในอกุศลเป็นนิตย์ ตายไปแล้วย่อมถึงที่มืด มีหัวลงตกไปสู่นรก นี้ชื่อว่ากลิ่นดิบของชนเหล่านั้น เนื้อและโภชนะไม่ชื่อว่า

กลิ่นดิบเลย การไม่กินปลาและเนื้อ ความเป็นคน
ประพฤติเปลือย ความเป็นคนโล้น การเกล้าชฎา ความ
เป็นผู้หมักหมมด้วยธุลี การครองหนังเสือพร้อมทั้งเล็บ
การบำเรอไฟ หรือแม้ว่าความเศร้าหมองในกายที่เป็นไป
ด้วยความปรารถนา ความเป็นเทวดา การย่างกิเลสเป็นอัน
มากในโลก มนต์และการเซ่นสรวง ยัญและการซ่อง-
เสพฤดู ย่อมไม่ยังสัตว์ผู้ไม่ข้ามพ้นความสงสัยให้หมดจด
ได้ ผู้ใด คุ้มครองแล้วในอินทรีย์ทั้งหกเหล่านั้น รู้แจ้งอินทรีย์
แล้ว ตั้งอยู่ในธรรม ยินดีในความเป็นคนตรงและอ่อน
โยน ล่วงธรรมเป็นเครื่องข้องเสียได้ ละทุกข์ได้ทั้งหมด
ผู้นั้นเป็นนักปราชญ์ ไม่ติดอยู่ในธรรมที่เห็นแล้ว และ
ฟังแล้ว ฯ
พระผู้มีพระภาคได้ตรัสบอกความข้อนี้บ่อยๆ ด้วยประการ-
ฉะนี้ ติสสดาบสผู้ถึงฝั่งแห่งมนต์ได้ทราบความข้อนั้นแล้ว
พระผู้มีพระภาคผู้เป็นมุนี ทรงประกาศด้วยพระคาถาทั้ง
หลาย อันวิจิตรว่า บุคคลผู้ที่ไม่มีกลิ่นดิบ ผู้อันตัณหา
และทิฐิไม่อาศัยแล้ว ตามรู้ได้ยาก ติสสดาบสฟังบท
สุภาษิตซึ่งไม่มีกลิ่นดิบ อันเป็นเครื่องบรรเทาเสียซึ่งทุกข์
ทั้งปวง ของพระพุทธเจ้าแล้ว เป็นผู้มีใจนอบน้อม
ถวายบังคมพระบาทของตถาคต ได้ทูลขอบรรพชาที่อาสนะ
นั่นแล ฯ

จบอามคันธสูตรที่ ๒

หิริสูตรที่ ๓

[๓๑๖] บุคคลผู้ไม่มีหิริ เกลียดหิริ กล่าวอยู่ว่าเราเป็นเพื่อน
ของท่าน ไม่เอื้อเฟื้อการงานแห่งมิตรของตน พึงรู้ว่า นั่น
ไม่ใช่มิตรของเรา มิตรใดพูดวาจาน่ารัก แต่ไม่ประกอบ
ด้วยประโยชน์ในมิตรทั้งหลาย บัณฑิตย่อมกำหนดรู้ผู้นั้น
ว่าไม่ทำตามคำพูด มิตรใดหวังความแตกกัน ไม่ประมาท
คอยหาความผิดเท่านั้น มิตรนั้นไม่ควรเสพ ส่วนมิตรที่
วางใจได้ เหมือนบุตรที่เกิดแต่อก ซึ่งผู้อื่นกล่าวเหตุตั้ง
ร้อยอย่างพันอย่างก็ให้แตกกันไม่ได้ มิตรนั้นแลควรเสพ
ความเพียร อันเป็นเหตุกระทำความปราโมทย์ นำความ
สรรเสริญมาให้ นำสุขมาให้ ผลานิสงส์อันนำธุระสมควร

แก่บุรุษไปอยู่ ย่อมเจริญ บุคคลดื่มรสแห่งความอิ่ม
เอิบในธรรม ดื่มรสอันเกิดแต่ความสงัดกิเลสและรสแห่ง
ความสงบแล้ว ย่อมเป็นผู้ไม่มีความกระวนกระวายไม่มีบาป ฯ

จบหิริสูตรที่ ๓

มงคลสูตรที่ ๔

[๓๑๗] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวันอารามของ
อนาถบิณฑิกเศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี ครั้งนั้นแล เทวดาตนหนึ่ง เมื่อ
ปฐมยามล่วงไปแล้ว มีรัศมีอันงดงามยิ่ง ทำพระวิหารเชตวันทั้งสิ้นให้สว่าง
ไสว เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมแล้วยืนอยู่ ณ ที่ควร
ส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคด้วยคาถาว่า

[๓๑๘] เทวดาและมนุษย์เป็นอันมาก ผู้หวังความสวัสดีได้พากันคิด
มงคลทั้งหลาย ขอพระองค์ได้โปรดตรัสอุดมมงคล ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถาตอบว่า

การไม่คบคนพาล ๑ การคบบัณฑิต ๑ การบูชาบุคคลที่
ควรบูชา ๑ นี้เป็นอุดมมงคล การอยู่ในประเทศอันสม
ควร ๑ ความเป็นผู้มีบุญอันทำไว้แล้วในกาลก่อน ๑ การ
ตั้งตนไว้ชอบ ๑ นี้เป็นอุดมมงคล พาหุสัจจะ ๑ ศิลป ๑
วินัยที่ศึกษาดีแล้ว ๑ วาจาสุภาษิต ๑ นี้เป็นอุดมมงคล
การบำรุงมารดาบิดา ๑ การสงเคราะห์บุตรภรรยา ๑ การ-
งานอันไม่อากูล ๑ นี้เป็นอุดมมงคล ทาน ๑ การ
ประพฤติธรรม ๑ การสงเคราะห์ญาติ ๑ กรรมอันไม่มี
โทษ ๑ นี้เป็นอุดมมงคล การงดเว้นจากบาป ๑ ความ
สำรวมจากการดื่มน้ำเมา ๑ ความไม่ประมาทในธรรมทั้ง
หลาย ๑ นี้เป็นอุดมมงคล ความเคารพ ๑ ความ
ประพฤติถ่อมตน ๑ ความสันโดษ ๑ ความกตัญญู ๑
การฟังธรรมโดยกาล ๑ นี้เป็นอุดมมงคล ความอดทน ๑
ความเป็นผู้ว่าง่าย ๑ การได้เห็นสมณะทั้งหลาย ๑ การ
สนทนาธรรมโดยกาล ๑ นี้เป็นอุดมมงคล ความเพียร ๑
พรหมจรรย์ ๑ การเห็นอริยสัจ ๑ การกระทำนิพพาน
ให้แจ้ง ๑ นี้เป็นอุดมมงคล จิตของผู้ใดอันโลกธรรม
ทั้งหลายถูกต้องแล้ว ย่อมไม่หวั่นไหว ไม่เศร้าโศก
ปราศจากธุลี เป็นจิตเกษม นี้เป็นอุดมมงคล เทวดา

และมนุษย์ทั้งหลายทำมงคลเช่นนี้แล้ว เป็นผู้ไม่ปราชัย
ในข้าศึกทุกหมู่เหล่า ย่อมถึงความสวัสดีในที่ทุกสถาน
นี้เป็นอุดมมงคลของเทวดาและมนุษย์เหล่านั้น ฯ

จบมงคลสูตรที่ ๔

สูจิโลมสูตรที่ ๕

[๓๑๙] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่บน (แท่นหิน) เตียงมีแม่แคร่ ในที่อยู่ของสูจิโลมยักษ์ ใกล้ (เท่า) บ้านคยา ก็สมัยนั้นแล ขรยักษ์และสูจิโลมยักษ์เดินผ่านไปในที่ไม่ไกลพระผู้มีพระภาค ลำดับนั้น ขรยักษ์ได้กล่าวกะสูจิโลมยักษ์ว่า นั่นสมณะ สูจิโลมยักษ์ได้กล่าวกะขรยักษ์ว่า นั่นไม่ใช่สมณะ นั่นเป็นสมณะเทียม เราทราบชัดว่าสมณะหรือสมณะเทียมเพียงไร ลำดับนั้น สูจิโลมยักษ์เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ครั้นแล้วน้อมกายของตนเข้าไปใกล้พระผู้มีพระภาค พระผู้มีพระภาคทรงเบนกาย (ของสูจิโลมยักษ์) ออกไป สูจิโลมยักษ์ทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า ท่านกลัวข้าพเจ้าหรือสมณะ พระผู้มี-*พระภาคตรัสว่า เราไม่กลัวท่านดอกผู้มีอายุ แต่สัมผัสของท่านลามก ฯ

สู. ดูกรสมณะ ข้าพเจ้าจักถามปัญหากะท่าน ถ้าท่านไม่พยากรณ์ไซร้ ข้าพเจ้าจักควักดวงจิตของท่านออกโยนทิ้งเสียหรือจักฉีกหทัยของท่านเสีย หรือจักจับที่เท้าทั้งสองแล้วขว้างไป ในแม่น้ำคงคาฝั่งโน้น ฯ

พ. เราไม่เห็นบุคคลในโลกพร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก ในหมู่สัตว์พร้อมทั้งสมณพราหมณ์ เทวดาและมนุษย์ ผู้ซึ่งจะควักดวงจิตของเราออกโยนทิ้ง หรือจะฉีกหทัยของเราเสีย หรือจะจับที่เท้าทั้งสองแล้วขว้างไปในแม่น้ำคงคาฝั่งโน้น ผู้มีอายุ ก็แลท่านปรารถนาจะถามปัญหาข้อใด ก็จงถามเถิด ฯ

ลำดับนั้นแล สูจิโลมยักษ์ทูลถามพระผู้มีพระภาคด้วยคาถาว่า

[๓๒๐] ราคะและโทสะมีอะไรเป็นเหตุเกิด ความไม่ยินดี ความยินดี ขนลุกขนพอง เกิดแต่อะไร วิตกทั้งหลายเกิดแต่อะไร แล้วจึงปล่อยลงไปหาใจที่เป็นกุศล เหมือนพวกเด็กน้อยเอาด้ายผูกตีนกาแล้วปล่อยลงไป ฉะนั้น ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบด้วยพระคาถาว่า

ราคะและโทสะมีอัตภาพเป็นเหตุเกิด ความไม่ยินดี ความยินดี ขนลุกขนพอง เกิดแต่อัตภาพนี้ วิตกทั้งหลายเกิดแต่อัตภาพนี้แล้วปล่อยลงไปหาใจที่เป็นกุศล เหมือนพวกเด็กน้อยเอาด้ายผูกตีนกาแล้วปล่อยลงไป ฉะนั้นกิเลสทั้งหลาย มีราคะเป็นต้น เกิดแต่ความเยื่อใย เกิดในตน เหมือน

ย่านไทรเกิดแต่ต้นไทร ฉะนั้น กิเลสเป็นอันมาก ซ่านไป
แล้วในกามทั้งหลาย เหมือนเถาย่านทรายรึงรัดไปแล้วในป่า
สัตว์เหล่าใด ย่อมรู้ชัดซึ่งหมู่กิเลสนั้นว่ามีกิเลสใดเป็นเหตุ
สัตว์เหล่านั้นย่อมบรรเทาซึ่งหมู่กิเลสนั้นได้ ท่านจงฟังเถิด
ยักษ์ สัตว์เหล่าใดย่อมบรรเทาซึ่งหมู่กิเลสได้ สัตว์เหล่านั้น
ย่อมข้ามพ้นซึ่งโอฆะอันข้ามได้โดยยาก ที่ยังไม่เคยข้ามแล้ว
เพื่อความไม่เกิดอีก ฯ

จบสูจิโลมสูตรที่ ๕

ธรรมจริยสูตรที่ ๖

[๓๒๑] พระอริยเจ้าทั้งหลายกล่าวความประพฤติทั้งที่เป็นโลกิยและ
โลกุตทั้งสองนี้ คือ ความประพฤติธรรม พรหมจรรย์
ว่าเป็น (แก้วอันสูงสุด) ธรรมเครื่องอยู่อันสูงสุด ถึงแม้
บุคคลออกบวชเป็นบรรพชิต ถ้าบุคคลนั้นเป็นชาติปากกล้า
ยินดีแล้วในความเบียดเบียนดุจเนื้อไซร้ ความเป็นอยู่ของ
บุคคลนั้นเลวทราม ย่อมยังกิเลสธุลีมีราคะเป็นต้นของตนให้
เจริญ ภิกษุผู้ยินดีแล้วในความทะเลาะ ถูกธรรมคือโมหะ
หุ้มห่อแล้ว ย่อมไม่รู้ธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงแล้ว แม้
อันเหล่าภิกษุผู้มีศีลเป็นที่รักบอกแล้ว ภิกษุผู้ถูกอวิชชา
หุ้มห่อแล้ว ทำตนที่อบรมแล้วให้ลำบากอยู่ ย่อมไม่รู้ความ
เศร้าหมอง ย่อมไม่รู้ทางอันให้ถึงนรก เมื่อไม่รู้ก็เข้าถึง
วินิบาต เข้าถึงครรภ์จากครรภ์ เข้าถึงที่มืดจากที่มืด ภิกษุผู้
เช่นนั้นแล ละไปแล้ว ย่อมเข้าถึงความทุกข์ ก็บุคคลใดผู้
มีการงานเศร้าหมองเห็นปานนี้ตลอดกาลนาน พึงเป็นผู้เต็ม
แล้วด้วยบาป เหมือนหลุมคูถที่เต็มอยู่นานปี พึงเป็นหลุม
เต็มด้วยคูถ ฉะนั้น บุคคลนั้นเป็นผู้มีกิเลสเครื่องยียวน
หมดจดได้โดยยาก ดูกรภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงรู้จัก
บุคคลผู้อาศัยเรือน ผู้มีความปรารถนาลามก ผู้มีความดำริ
ลามก ผู้มีอาจาระและโคจรลามกเห็นปานนี้ เธอทั้งปวงพึง
เป็นผู้พร้อมเพรียงกันเว้นบุคคลนั้นเสีย จงกำจัดบุคคลผู้เป็น
เพียงดังแกลบ จงคร่าบุคคลผู้เป็นเพียงดังหยากเยื่อออกเสีย
แต่นั้นจงขับบุคคลลีบผู้ไม่ใช่สมณะแต่มีความสำคัญว่าเป็น
สมณะไปเสีย ครั้นกำจัดบุคคลผู้มีความปรารถนาลามก มี
อาจาระและโคจรลามกออกไปแล้ว เธอทั้งหลายผู้บริสุทธิ์

แล้ว มีความเคารพกันและกัน จงสำเร็จการอยู่ร่วมด้วย
บุคคลผู้บริสุทธิ์ทั้งหลาย แต่นั้น เธอทั้งหลายผู้พร้อมเพรียง
กัน มีปัญญาเครื่องรักษาตน จักกระทำที่สุดแห่งทุกข์ได้ ฯ

จบธรรมจริยสูตรที่ ๖

พราหมณธรรมิกสูตรที่ ๗

[๓๒๒] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี ครั้งนั้นแล พราหมณ์มหาศาลชาวแคว้นโกศลเป็นอันมาก ผู้แก่เฒ่าเป็นผู้ใหญ่ ล่วงกาลผ่านวัยมาโดยลำดับ เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ได้สนทนาปราศรัยกับพระผู้มีพระภาค ครั้นผ่านการปราศรัยพอให้ระลึกถึงกันไปแล้ว นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง แล้วทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระโคดมผู้เจริญ บัดนี้ พวกพราหมณ์ย่อมปรากฏในพราหมณธรรมของพวกพราหมณ์เก่าหรือ พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรพราหมณ์ทั้งหลาย บัดนี้ พวกพราหมณ์หาปรากฏในพราหมณธรรมของพวกพราหมณ์เก่าไม่ ฯ

พ. ขอประทานพระวโรกาส ขอท่านพระโคดมโปรดตรัสพราหมณธรรมของพวกพราหมณ์เก่า แก่ข้าพระองค์ทั้งหลายเถิด ถ้าท่านพระโคดมไม่มีความหนักพระทัย ฯ

ภ. ดูกรพราหมณ์ทั้งหลาย ถ้าอย่างนั้น ท่านทั้งหลายจงตั้งใจ จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว ฯ

พราหมณ์มหาศาลเหล่านั้นทูลรับพระผู้มีพระภาคแล้ว พระผู้มีพระภาคได้ตรัสคาถาประพันธ์นี้ว่า

[๓๒๓] ฤาษีทั้งหลายมีในครั้งก่อน สำรวมตน มีตบะละเบญจกาม-
คุณแล้ว ได้ประพฤติประโยชน์ของตนๆ พวกพราหมณ์
แต่เก่าก่อนไม่มีสัตว์เลี้ยง ไม่มีเงิน ไม่มีสิ่งของต่างๆ
พราหมณ์เหล่านั้น มีทรัพย์และข้าวเปลือกอันเป็นส่วนแห่ง
การสาธยายมนต์ ได้รักษาขุมทรัพย์อันประเสริฐไว้ ภัตที่
ประตูเรือนทายกทั้งหลาย เริ่มทำตั้งไว้แล้วเพื่อพราหมณ์เหล่า
นั้น ทายกทั้งหลายได้สำคัญภัตนั้นว่า เป็นของที่ตนควรให้
แก่พราหมณ์เหล่านั้น ผู้แสวงหาภัตที่เริ่มทำไว้แล้วด้วย
ศรัทธา ชาวชนบท ชาวแว่นแคว้น ผู้มั่งคั่งด้วยผ้าที่ย้อม
ด้วยสีต่างๆ และด้วยที่นอนและที่อยู่ ได้นอบน้อมพราหมณ์
เหล่านั้น พราหมณ์ทั้งหลายผู้อันธรรมรักษาแล้ว ใครๆ ไม่

พึงฆ่า ไม่พึงชนะ ใครๆ ไม่ห้ามพราหมณ์เหล่านั้น ที่ประตูแห่งสกุลทั้งหลาย โดยประการทั้งปวง พราหมณ์เหล่านั้นประพฤติพรหมจรรย์ตั้งแต่เป็นเด็กมาตลอดเวลาสี่สิบแปดปี ได้เที่ยวไปแสวงหาวิชชาและจรณะในกาลก่อน พราหมณ์เหล่านั้นไม่ไปหาหญิงอื่น ทั้งไม่ซื้อภรรยา อยู่ร่วมกันเพราะความรัก ชอบใจเสมอกันเท่านั้น พราหมณ์ผู้เป็นสามี ย่อมไม่ร่วมกับภรรยาผู้เว้นจากฤดู นอกจากสมัยที่ควรจะร่วม พราหมณ์ย่อมไม่ร่วมเมถุนธรรมในระหว่างโดยแท้ พราหมณ์ทั้งหลายสรรเสริญพรหมจรรย์ ศีล ความเป็นผู้ซื่อตรง ความอ่อนโยน ตบะความสงบเสงี่ยม และความไม่เบียดเบียน และแม้ความอดทน พราหมณ์ผู้เสมอด้วยพรหม ผู้มีความบากบั่นมั่นคง เป็นผู้สูงสุดกว่าพราหมณ์เหล่านั้น และพราหมณ์นั้นย่อมไม่เสพเมถุนธรรมโดยที่สุดความฝัน พราหมณ์บางพวก ผู้มีชาติแห่งบุคคลผู้รู้แจ้งในโลกนี้ศึกษาตามวัตรของพราหมณ์ผู้เสมอด้วยพรหมนั้นอยู่ ได้สรรเสริญพรหมจรรย์ ศีลและแม้ขันติ พราหมณ์ทั้งหลายขอข้าวสาร ที่นอน ผ้า เนยใสและน้ำมัน แล้วรวบรวมไว้โดยธรรม ได้กระทำยัญ คือทานแต่วัตถุ มีข้าวสารเป็นต้นที่เขาให้แล้วนั้น ในยัญที่ตนตั้งไว้ พราหมณ์เหล่านั้นไม่ฆ่าแม่โคเลย มารดา บิดา พี่น้องชายหรือญาติเหล่าอื่น มิตรผู้ยิ่งใหญ่ ไม่ฆ่าแม่โค ซึ่งเป็นที่เกิดแห่งปัญจโครสอันเป็นยา ฉันใด แม่โคเหล่านี้ให้ข้าว ให้กำลัง ให้วรรณะ และให้ความสุข พราหมณ์เหล่านั้นทราบอำนาจประโยชน์นี้แล้ว จึงไม่ฆ่าแม่โคเลย ฉันนั้น พราหมณ์ทั้งหลายผู้ละเอียดอ่อน มีร่างกายใหญ่ มีวรรณะ มียศ ขวนขวายในกิจน้อยใหญ่ โดยธรรมของตน ได้ประพฤติแล้วด้วยข้อปฏิบัติอันเป็นเหตุให้หมู่สัตว์นี้ถึงความสุขในโลก ความวิปลาสได้มีแก่พราหมณ์เหล่านั้น เพราะได้เห็นกามสุขอัน (ลามก) น้อย ที่เกิดขึ้นจากกามคุณอันเป็นของ (ลามก) น้อย พราหมณ์ทั้งหลายได้ปรารถนาเพ่งเล็งสมบัติของพระราชา เหล่านารีที่ประดับดีแล้ว รถเทียมด้วยม้าอาชาไนย ที่สร้างตกแต่งไว้เป็นอย่างดี มีการขลิบอันวิจิตร พื้นที่เรือน เรือนที่สร้างกั้นเป็นห้องๆ และโภคสมบัติซึ่งเป็นของมนุษย์อันโอฬาร เกลื่อนกล่นไป

ด้วยฝูงโค ประกอบไปด้วยหมู่นารีผู้ประเสริฐ พราหมณ์เหล่านั้นผูกมนต์ในที่นั้นแล้ว ได้เข้าไปเฝ้าพระเจ้าโอกกาก-ราชในกาลนั้นกราบทูลว่า พระองค์มีทรัพย์และข้าวเปลือกมากมาย ขอเชิญพระองค์ทรงบูชายัญเถิด พระราชทรัพย์เครื่องปลื้มใจของพระองค์มีมาก ลำดับนั้นแล พราหมณ์ทั้งหลายยังพระราชาผู้ประเสริฐ ให้ทรงยินยอมบูชายัญ อัสสเมธะ ปุริสเมธะ (สัมมาปาสะ) วาชเปยยะ นิรัคคฬะ พระราชาทรงบูชายัญเหล่านี้แล้ว ได้พระราชาทานทรัพย์แก่พราหมณ์ทั้งหลาย คือ แม่โค ที่นอน ผ้า เหล่านารีที่ประดับดีแล้ว รถเทียมด้วยม้าอาชาไนย ที่สร้างตกแต่งไว้เป็นอย่างดี มีการขลิบอันวิจิตร รับสั่งให้เอาธัญชาติต่างๆ บรรจุเรือนที่น่ารื่นรมย์ อันกั้นไว้เป็นห้องๆ จนเต็มทุกห้อง แล้วได้พระราชทานทรัพย์แก่พราหมณ์ทั้งหลาย ก็พราหมณ์เหล่านั้นได้ทรัพย์ในที่นั้นแล้ว ชอบใจการสั่งสมเสมอ ตัณหาย่อมเจริญยิ่งแก่พราหมณ์เหล่านั้น ผู้มีความปรารถนาอันหยั่งลงแล้ว พราหมณ์เหล่านั้นผูกมนต์ในที่นั้นแล้ว ได้เข้าเฝ้าพระเจ้าโอกกากราชอีก กราบทูลว่า แม่โคทั้งหลายเกิดขึ้นเพื่อประโยชน์สำหรับรับใช้ในสรรพกิจของมนุษย์เหมือนน้ำ แผ่นดิน เงิน ทรัพย์ และข้าวเหนียว ฉะนั้น เพราะว่าน้ำเป็นต้นนั้นเป็นเครื่องใช้ของสัตว์ทั้งหลาย ขอพระองค์ทรงบูชายัญเถิด ราชสมบัติของพระองค์มีมาก ขอเชิญพระองค์ทรงบูชายัญเถิด พระราชทรัพย์ของพระองค์มีมาก ลำดับนั้นแล พราหมณ์ทั้งหลายยังพระราชาผู้ประเสริฐให้ทรงยินยอมบูชายัญแล้ว ในการบูชายัญ พระราชาทรงรับสั่งให้ฆ่าแม่โคหลายแสนตัว แม่โคทั้งหลายเสมอด้วยแพะสงบเสี่ยม ถูกเขารีดนมด้วยหม้อ ย่อมไม่เบียดเบียนด้วยเท้าด้วยเขา ด้วยอวัยวะอะไรๆ โดยแท้ พระราชารับสั่งให้จับแม่โคเหล่านั้นที่เขาแล้วให้ฆ่าด้วยศาตรา ลำดับนั้น เทวดา พระอินทร์ พระพรหม อสูรและผีเสื้อน้ำ ต่างเปล่งวาจาว่า มนุษย์ไม่มีธรรม แล่นไปเพราะศาตราตกลงที่แม่โค โรคสามชนิด คือ ความปรารถนา ๑ อนสนัญชรา ๑ (ความแก่หง่อม) ๑ ความปรารภสัตว์ของเลี้ยง ๑ ได้มีในกาลก่อน ได้แพร่โรคออกเป็น ๙๘ ชนิด บรรดาอาชญาทั้งหลาย

อธรรมนี้เป็นของเก่า เป็นไปแล้ว แม่โคทั้งหลายผู้ไม่
ประทุษร้ายย่อมถูกฆ่า คนผู้บูชายัญทั้งหลายย่อมเสื่อมจาก
ธรรม ธรรมอันเลวทรามนี้เป็นของเก่า วิญญูชนติเตียนแล้ว
อย่างนี้ วิญญูชนเห็นธรรมอันเลวทรามเช่นนี้ในที่ใด ย่อม
ติเตียนคนผู้บูชายัญในที่นั้นเมื่อธรรมของพราหมณ์เก่าฉิบหาย
แล้วอย่างนี้ศูทรและแพศย์แตกกันแล้ว กษัตริย์เป็นอันมาก
แตกกันแล้ว ภรรยาดูหมิ่นสามี กษัตริย์พราหมณ์ผู้เป็นเผ่า
พันธุ์แห่งพรหม แพศย์และศูทรเหล่าอื่น ผู้อันโคตรรักษา
แล้วทำวาทะว่าชาติให้ฉิบหายแล้ว ได้ตกอยู่ในอำนาจแห่ง
กามทั้งหลาย ฯ

[๓๒๔] เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว พราหมณ์มหาศาลเหล่านั้นได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระโคดมผู้เจริญ ภาษิตของพระองค์แจ่มแจ้งนัก ข้าแต่พระโคดมผู้เจริญ ภาษิตของพระองค์แจ่มแจ้งนัก พระองค์ทรงประกาศธรรมโดยอเนกปริยาย เปรียบเหมือนหงายของคว่ำ เปิดของที่ปิด บอกทางแก่ผู้หลงทาง หรือตามประทีปในที่มืดด้วยหวังว่าคนมีจักษุจักเห็นรูป ฉะนั้นข้าพระองค์เหล่านี้ขอถึงพระโคดมผู้เจริญ กับทั้งพระธรรมและพระภิกษุสงฆ์ว่าเป็นสรณะ ขอพระองค์โปรดทรงจำข้าพระองค์เหล่านี้ว่า เป็นอุบาสกผู้ถึงสรณะตลอดชีวิต จำเดิมแต่วันนี้เป็นต้นไป ฯ

จบพราหมณธรรมิกสูตรที่ ๗

นาวาสูตรที่ ๘

[๓๒๕] ก็บุรุษพึงรู้แจ้งธรรมจากบุคคลใด พึงบูชาบุคคลนั้น เหมือนเทวดาบูชาพระอินทร์ ฉะนั้น บุคคลนั้นเป็นพหูสูต ผู้อันเตวาสิกบูชาแล้ว มีจิตเลื่อมใสอันเตวาสิกนั้น ย่อมชี้แจงธรรมให้แจ่มแจ้ง บุรุษผู้มีปัญญา ไม่ประมาทคบบุคคลผู้เป็นพหูสูตเช่นนั้น กระทำธรรมนั้นให้มีประโยชน์ ใคร่ครวญแล้ว ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ย่อมเป็นผู้รู้แจ่มแจ้ง แสดงธรรมแก่ผู้อื่นและเป็นผู้ละเอียด อันเตวาสิกซ่องเสพ อาจารย์ผู้ประกอบด้วยธรรมน้อย เป็นคนเขลา ผู้ยังไม่บรรลุประโยชน์และฤษยา ไม่ยังธรรมให้แจ่มแจ้งในศาสนานี้เทียว ยังข้ามความสงสัยไม่ได้ ย่อมเข้าถึงความตาย บุคคลไม่ยังธรรมให้แจ่มแจ้งแล้ว ไม่ใคร่ครวญเนื้อความในสำนัก แห่งบุคคลผู้เป็นพหูสูตทั้งหลาย ไม่รู้ด้วยตนเอง ยังข้ามความสงสัยไม่ได้ จะสามารถ

ให้ผู้อื่นเพ่งพินิจได้อย่างไร เหมือนคนข้ามแม่น้ำที่มีน้ำมาก มีกระแสไหลเชี่ยว ถูกน้ำพัดลอยไปตามกระแสน้ำ จะสามารถช่วยให้ผู้อื่นข้ามได้อย่างไร ฉะนั้น ผู้ใดขึ้นสู่เรือที่มั่นคง มีพายุและถ่อพร้อมมูล ผู้นั้นรู้อุบายในเรือนั้น เป็นผู้ฉลาด มีสติ พึงช่วยผู้อื่นแม้จำนวนมากในเรือนั้นให้ข้ามได้ แม้ฉันใด ผู้ใดไปด้วยมรรคญาณทั้ง ๔ อบรมตนแล้ว เป็นพหูสูต ไม่มีความหวั่นไหวเป็นธรรมดา ผู้นั้นแลรู้ชัดอยู่ พึงยังผู้อื่นผู้ตั้งใจสดับและสมบูรณ์ด้วยธรรมอันเป็นอุปนิสัยให้เพ่งพินิจได้ ฉันนั้น เพราะเหตุนั้นแล บุคคลควรคบสัปบุรุษผู้มีปัญญา เป็นพหูสูต บุคคลผู้คบบุคคลเช่นนั้น รู้ชัดเนื้อความแล้ว ปฏิบัติอยู่ รู้แจ้งธรรมแล้ว พึงได้ความสุข ฯ

จบนาวาสูตรที่ ๘

กีสีลสูตรที่ ๙

ท่านพระสารีบุตรทูลถามด้วยคาถาว่า

[๓๒๖] นรชนพึงมีปรกติอย่างไร มีความประพฤติอย่างไร พึงพอกพูนกรรมเป็นไฉน จึงจะเป็นผู้ดำรงอยู่โดยชอบ และพึงบรรลุถึงประโยชน์อันสูงสุดได้ พระเจ้าข้า ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า

นรชนพึงเป็นผู้ประพฤติอ่อนน้อมต่อบุคคลผู้เจริญ ไม่ริษยา และเมื่อไปหาครูก็พึงรู้จักกาล พึงรู้จักขณะ ฟังธรรมีกถาที่ครูกล่าวแล้ว พึงฟังสุภาษิตโดยเคารพ พึงไปหาครูผู้นั่งอยู่ในเสนาสนะของตนตามกาล ทำมานะดุจเสาให้พินาศ พึงประพฤติอ่อนน้อม พึงระลึกถึงเนื้อความแห่งภาษิต ธรรม คือบาลี ศีล พรหมจรรย์ และพึงประพฤติโดยเอื้อเฟื้อด้วยดี นรชนมีธรรมเป็นที่มายินดี ยินดีแล้วในธรรม ตั้งอยู่ในธรรม รู้จักวินิจฉัยธรรม ไม่พึงประพฤติถ้อยคำที่ประทุษร้ายธรรมเลย พึงให้กาลสิ้นไปด้วยภาษิตที่แท้ นรชนละความรื่นเริง การพูดกระซิบ ความร่ำไร ความประทุษร้าย ความหลอกลวงที่ทำด้วยมารยา ความยินดี ความถือตัว ความแข่งดี ความหยาบคาย และความหมกมุ่นด้วยกิเลส ดุจน้ำฝาด พึงเป็นผู้ปราศจากความมัวเมา ดำรงตนมั่นเที่ยวไป นรชนเช่นนั้น รู้แจ้งสุภาษิตที่เป็นสาระ รู้แจ้ง

สูตรและสมาธิที่เป็นสาระ ปัญญาและสุตะ ย่อมไม่เจริญแก่นรชนผู้เป็นคนผลุนผลัน เป็นคนประมาท ส่วนนรชนเหล่าใด ยินดีแล้วในธรรมที่พระอริยะเจ้าประกาศแล้ว นรชนเหล่านั้นเป็นผู้ประเสริฐกว่าสัตว์ที่เหลือด้วยวาจา ด้วยใจและการงาน นรชนเหล่านั้นดำรงอยู่ด้วยดีแล้วในขันติโสรัจจะ และสมาธิ ได้บรรลุถึงธรรมอันเป็นสาระแห่งสติและปัญญา ฯ

จบกีสีลสูตรที่ ๙

อุฏฐานสูตรที่ ๑๐

[๓๒๗] เธอทั้งหลายจงลุกขึ้นเถิด จงนั่งเถิด เธอทั้งหลายจะได้ประโยชน์อะไรด้วยความหลับ เพราะความหลับจะเป็นประโยชน์อะไรแก่เธอทั้งหลาย ผู้เร่าร้อนเพราะโรค คือกิเลสมีประการต่างๆ ถูกลูกศร คือ ราคะเป็นต้นแทงแล้วย่อยยับอยู่ เธอทั้งหลายจงลุกขึ้นเถิด จงนั่งเถิด จงหมั่นศึกษาเพื่อสันติเถิด มัจจุราชอย่ารู้ว่าเธอทั้งหลายประมาทแล้ว ยังเธอทั้งหลายผู้ตกอยู่ในอำนาจให้ลุ่มหลงเลย เธอทั้งหลายจงข้ามตัณหาอันซ่านไปในอารมณ์ต่างๆ ซึ่งเป็นเหตุให้เทวดาและมนุษย์ผู้มีความต้องการอาศัยรูป เป็นต้น ดำรงอยู่ ขณะอย่าได้ล่วงเธอทั้งหลายไปเสีย เพราะว่าผู้ล่วงขณะเสียแล้ว เป็นผู้ยัดเยียดกันในนรกเศร้าโศกอยู่ ความประมาทเป็นดุจธุลี ตกต้องแล้วเพราะความมัวเมาในปฐมวัยนอกนี้ ความประมาทเป็นดุจธุลี ตกต้องแล้วเพราะความมัวเมาในวัย เพราะฉะนั้น กุลบุตรผู้เป็นบัณฑิต พึงถอนลูกศร คือกิเลสมีราคะเป็นต้นของตนเสีย ด้วยความไม่ประมาทและด้วยวิชชา ฯ

จบอุฏฐานสูตรที่ ๑๐

ราหุลสูตรที่ ๑๑

พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า

[๓๒๘] เธอย่อมไม่ดูหมิ่นบัณฑิต เพราะการอยู่ร่วมกันเนืองๆ แลหรือ การทรงคบเพลิง เพื่อมนุษย์ทั้งหลาย เธอนอบน้อมแล้วแลหรือ ฯ

พระราหุลกราบทูลว่า

ข้าพระองค์ย่อมไม่ดูหมิ่นบัณฑิต เพราะการอยู่ร่วมกันเนืองๆ

การทรงคบเพลิงเพื่อมนุษย์ทั้งหลาย ข้าพระองค์นอบน้อม
แล้วเป็นนิตย์ ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

เธอละกามคุณห้ามีรูปเป็นที่รัก เป็นที่รื่นรมย์ใจ ออกบวช
ด้วยศรัทธาแล้ว จงกระทำที่สุดทุกข์เถิด เธอจงคบกัล-
ยาณมิตร จงเสพที่นอนที่นั่งอันสงัดเงียบ ปราศจากเสียง
กึกก้อง จงรู้จักประมาณในโภชนะ เธออย่าได้กระทำ
ความอยากในวัตถุเป็นที่เกิดตัณหาเหล่านี้ คือ จีวร บิณฑบาต
ที่นอน ที่นั่ง และปัจจัย เธออย่ากลับมาสู่โลกนี้อีก จงเป็น
ผู้สำรวมในปาฏิโมกข์และในอินทรีย์ ๕ จงมีสติไปแล้วในกาย
จงเป็นผู้มากไปด้วยความเบื่อหน่าย จงเว้นสุภนิมิต อันก่อ
ให้เกิดความกำหนัด จงอบรมจิตให้มีอารมณ์เป็นหนึ่ง ให้ตั้ง
มั่นดีแล้วในอสุภภาวนา จงอบรมวิปัสนา จงละมานานุสัย
แต่นั้นเธอจักเป็นผู้สงบ เพราะการละมานะเที่ยวไป ฯ

ได้ยินว่า พระผู้มีพระภาคตรัสสอนท่านพระราหุล ด้วยพระคาถาเหล่านี้เนืองๆ ด้วยประการฉะนี้แล ฯ

จบราหุลสูตรที่ ๑๑

วังคีสสูตรที่ ๑๒

[๓๒๙] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ที่อัคคาฬวเจดีย์ ใกล้เมืองอาฬวี ก็สมัยนั้นแล พระเถระชื่อนิโครธกัปปะเป็นอุปัชฌายะ ของท่านพระวังคีสะปรินิพพานแล้วไม่นานที่อัคคาฬวเจดีย์ ครั้งนั้น ท่านพระวังคีสะหลีกเร้นอยู่ในที่สงัด ได้เกิดความปริวิตกแห่งใจขึ้นอย่างนี้ว่า พระอุปัชฌายะของเราปรินิพพานแล้วหรือหนอแล หรือว่ายังไม่ปรินิพพาน ครั้นเวลาเย็น ท่านพระวังคีสะออกจากที่หลีกเร้น เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมแล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอประทานวโรกาส ข้าพระองค์หลีกออกเร้นอยู่ในที่ลับ เกิดความปริวิตกแห่งใจขึ้นอย่างนี้ว่า พระอุปัชฌายะของเราปรินิพพานแล้วหรือหนอแล หรือว่ายังไม่ได้ปรินิพพาน ลำดับนั้น ท่านพระวังคีสะลุกจากอาสนะ กระทำจีวรเฉวียงบ่าข้างหนึ่ง ประณมอัญชลีไปทางพระผู้มีพระภาค แล้วได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคด้วยคาถาว่า

[๓๓๐] ข้าพระองค์ทั้งหลาย ขอทูลถามพระศาสดาผู้มีพระปัญญา
ไม่ทราม ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ผู้ทรงเห็นธรรมอันมั่นคง

พระองค์ทรงขนานนามแห่งภิกษุผู้เป็นพราหมณ์ ผู้ตัดความสงสัย มีชื่อเสียง มียศ ผู้คุ้มครองตนได้ มุ่งวิมุติ ปรารภความเพียร กระทำกาละที่อัคคาฬวเจดีย์ ที่ข้าพระองค์ได้ประพฤตินอบน้อมท่านอยู่ว่า นิโครธกัปปะ นิพพานแล้ว ข้าแต่พระผู้มีพระภาคผู้ศากยะ มีพระจักษุรอบคอบ แม้ข้าพระองค์ทั้งหมดย่อมปรารถนาเพื่อจะรู้พระสาวกนั้น ข้า-พระองค์ทั้งหลายตั้งโสตไว้ชอบแล้วเพื่อจะฟัง พระองค์เป็นพระศาสดาผู้ยอดเยี่ยมของข้าพระองค์ทั้งหลาย ขอทรงโปรดตรัสความสงสัยของข้าพระองค์ทั้งหลาย ขอพระองค์ตรัสบอกความข้อนี้แก่ข้าพระองค์เถิด ข้าแต่พระองค์ผู้มีปัญญาเสมอด้วยแผ่นดิน มีพระจักษุรอบคอบ ขอพระองค์โปรดตรัสบอกภิกษุผู้เป็นพราหมณ์ผู้ปรินิพพานแล้ว อนึ่ง ขอพระองค์ตรัสในท่ามกลางข้าพระองค์ทั้งหลาย เหมือนอย่างท้าวสหัสสเนตร พระนามว่าสักกะ ย่อมตรัสในท่ามกลางแห่งเทวดาทั้งหลาย ฉะนั้น กิเลสเครื่องร้อยรัดเหล่าใดเหล่าหนึ่งในโลกนี้ เป็นทางแห่งโมหะ เป็นฝักฝ่ายแห่งความไม่รู้ เป็นที่ตั้งแห่งความสงสัย กิเลสเครื่องร้อยรัดเหล่านั้น มาถึงพระตถาคตผู้มีจักษุผู้ยิ่งกว่านระทั้งหลายแล้วย่อมไม่มี ก็ถ้าว่า พระผู้มีพระภาคผู้เป็นบุรุษจะไม่พึงกำจัดเหล่ากิเลสเสียโดยส่วนเดียว เหมือนลมไม่พึงกำจัดเมฆไซร้ สัตว์โลกทั้งหมดถูกความไม่รู้ปกคลุมแล้ว พึงเป็นโลกมืด เหมือนโลกที่ถูกเมฆปกคลุมแล้วเป็นโลกมืด ฉะนั้น นรชนทั้งหลายแม้มีความรุ่งเรือง จะไม่พึงเดือดร้อน ส่วนนักปราชญ์ทั้งหลาย เป็นผู้กระทำความรุ่งเรือง ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นนักปราชญ์ เพราะเหตุนั้น ข้าพระองค์ย่อมสำคัญพระองค์ว่าเป็นนักปราชญ์ และว่าผู้กระทำความรุ่งเรือง เหมือนอย่างนั้นนั่นแล ข้าพระองค์ทั้งหลายทราบอยู่ ซึ่งพระผู้มีพระภาคผู้เห็นแจ่มแจ้ง จึงเข้ามาเฝ้า ขอพระองค์โปรดตรัสบอก ทรงกระทำให้แจ่มแจ้งซึ่งภิกษุชื่อนิโครธกัปปะ แก่ข้าพระองค์ทั้งหลายในบริษัทเถิด พระองค์ผู้มีพระดำรัสไพเราะ ขอจงตรัสถ้อยคำอันไพเราะเถิด ขอพระองค์จงค่อยเปล่งด้วยพระสุรเสียงอันพระองค์ทรงกำหนดดีแล้ว เหมือนหมู่หงส์ยกคอขึ้นแล้ว ค่อยๆ เปล่งเสียงอันไพเราะ ฉะนั้น

ข้าพระองค์ทั้งหมดเป็นผู้ปฏิบัติตรง จะคอยฟังพระดำรัส
อันไพเราะของพระองค์ ข้าพระองค์ขอทูลวิงวอนให้พระองค์
ผู้ละชาติและมรณะได้แล้ว ทรงกำจัดบาปไม่มีส่วนเหลือ
ให้ทรงแสดงธรรม การกระทำความใคร่หามีแก่ปุถุชนทั้งหลาย
ไม่ ส่วนการกระทำความพิจารณาย่อมมีแก่พระตถาคตทั้งหลาย
ไวยากรณ์อันสมบูรณ์นี้ เป็นของพระองค์ผู้มีพระปัญญา
ผุดขึ้นดี ทรงเรียนดีแล้ว ข้าแต่พระผู้มีพระภาคผู้มีพระปัญญา
ไม่ทราม อัญชลีมีในภายหลังนี้ ข้าพระองค์ประณมดีแล้ว
พระองค์ทรงทราบอยู่ซึ่งคติของภิกษุชื่อนิโครธกัปปะ อย่าได้
ทรงทำข้าพระองค์ให้หลงเลย ข้าแต่พระผู้มีพระภาคผู้มีความ
เพียรไม่ทราม พระองค์ทรงรู้แจ้งอริยธรรมอันประเสริฐยิ่ง
ทรงทราบอยู่ซึ่งไญยธรรมทั้งปวง อย่าได้ทรงทำข้าพระองค์
ให้หลงเลย ข้าพระองค์หวังจะได้สดับพระดำรัสของพระองค์
อยู่ เหมือนบุรุษผู้ร้อนแล้วเพราะความร้อนในฤดูร้อน หวังจะ
ได้น้ำ ฉะนั้น ขอพระองค์จงยังสัททายตนะ คือ สุตะให้
ตกเฉิด ภิกษุชื่อนิโครธกัปปะได้ประพฤติพรหมจรรย์ ตาม
ความปรารถนา พรหมจรรย์อะไรๆ ของท่านไม่เปล่า นิพพาน
แล้ว ด้วยอนุปาทิเสสนิพพานธาตุหรือ หรือว่าเป็นผู้พ้น
วิเศษแล้วยังมีอุปาทานเหลืออยู่ ข้าพระองค์ทั้งหลายจะขอ
ฟังความข้อนั้น ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบด้วยพระคาถาว่า

ภิกษุชื่อนิโครธกัปปะ ได้ตัดตัณหาในนามรูปนี้ ที่เป็นกระแส
แห่งกัณหมาร อันนอนเนื่องแล้วสิ้นกาลนาน เธอได้
ข้ามพ้นชาติและมรณะไม่มีส่วนเหลือ ปรินิพพานแล้วด้วย
อนุปาทิเสสนิพพานธาตุ พระผู้มีพระภาค ผู้ประเสริฐสุด
ด้วยอินทรีย์ ๕ เป็นต้น ได้ตรัสอย่างนี้ ฯ

ท่านพระวังคีสะกราบทูลว่า

ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ข้าพระองค์นี้ได้ฟังแล้ว ย่อมเลื่อมใส
พระดำรัสของพระองค์ ได้ยินว่า ข้าพระองค์ได้ทูลถามถึง
พรหมจรรย์อันไม่เปล่า พระองค์ผู้เป็นพราหมณ์ไม่ลวงข้า
พระองค์ พระสาวกของพระพุทธเจ้า เป็นผู้มีปรกติกล่าว
อย่างใด กระทำอย่างนั้น ได้ตัดข่ายอันมั่นคงนั้นๆ ของ
มัจจุราชผู้มีมายาขาดแล้ว ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ภิกษุ

ชื่อนิโครธกัปปะผู้สมควร ได้เห็นเบื้องต้นแห่งอุปาทาน
ได้ล่วงบ่วงมารที่ข้ามได้แสนยากแล้วหนอ ฯ

จบวังคีสสูตรที่ ๑๒

สัมมาปริพพาชนิยสูตรที่ ๑๓

พระพุทธนิมิตตรัสถามด้วยพระคาถาว่า

[๓๓๑] เราขอถามมุนีผู้มีปัญญามาก ผู้ข้ามถึงฝั่ง ปรินิพพานแล้ว
ดำรงตนมั่น ภิกษุนั้นบรรเทากามทั้งหลายแล้ว พึงเว้น
รอบโดยชอบในโลกอย่างไร ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า

ภิกษุใด ถอนการถือความเกิด ความฝันและลักษณะว่า
เป็นมงคลขึ้นได้แล้ว ภิกษุนั้นละมงคลอันเป็นโทษได้แล้ว
พึงเว้นรอบโดยชอบในโลก ภิกษุพึงนำเสียซึ่งความกำหนัด
ในกามทั้งหลาย ทั้งที่เป็นของมนุษย์ ทั้งที่เป็นของทิพย์
ภิกษุนั้นตรัสรู้ธรรมแล้ว ก้าวล่วงภพได้แล้ว พึงเว้นรอบ
โดยชอบในโลก ภิกษุกำจัดคำส่อเสียดแล้ว พึงละความ
โกรธ ความตระหนี่ ภิกษุนั้นละความยินดีและความ
ยินร้ายได้แล้ว พึงเว้นรอบโดยชอบในโลก ภิกษุละสัตว์
และสังขารอันเป็นที่รักและไม่เป็นที่รักแล้ว ไม่ถือมั่น อัน
ตัณหาและทิฐิไม่อาศัยแล้วในภพไหนๆ หลุดพ้นแล้วจาก
ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งสังโยชน์ พึงเว้นรอบโดยชอบในโลก
ภิกษุนั้น กำจัดเสียแล้วซึ่งความกำหนัดด้วยอำนาจแห่งความ
พอใจในความยึดถือทั้งหลาย ย่อมไม่เห็นความเป็นสาระ
ในอุปธิทั้งหลาย ภิกษุนั้นผู้อันตัณหาและทิฐิไม่อาศัยแล้ว
อันใครๆ พึงนำไปไม่ได้ พึงเว้นรอบโดยชอบในโลก
ภิกษุนั้นไม่ผิดพลาดด้วยวาจาใจและการงานแล้ว รู้แจ้ง
แล้วซึ่งธรรมโดยชอบ ปรารถนาบทคือนิพพานอยู่ พึงเว้น
รอบโดยชอบในโลก ภิกษุใดประสบอยู่ ไม่พึงยึดถือ
ว่าเราแม้ถูกด่าก็ไม่พึงผูกโกรธ ได้โภชนะที่ผู้อื่นให้แล้ว
ไม่พึงประมาทมัวเมา ภิกษุนั้นพึงเว้นรอบโดยชอบในโลก
ภิกษุละความโลภและภพแล้ว งดเว้นจากการตัดและการ
จองจำสัตว์อื่น ข้ามพ้นความสงสัย ไม่มีกิเลสดุจลูกศร
พึงเว้นรอบโดยชอบในโลก ภิกษุรู้แจ้งความปฏิบัติอันสมควร
แก่ตน และรู้แจ้งธรรมตามความเป็นจริงแล้ว ไม่พึงเบียด-

เบียนสัตว์ไรๆ ในโลก พึงเว้นรอบโดยชอบในโลก ภิกษุ
ใดไม่มีอนุสัย ถอนอกุศลมูลอะไรๆ ขึ้นได้แล้ว ภิกษุ
นั้นไม่มีความหวัง ไม่มีตัณหา พึงเว้นรอบโดยชอบ
ในโลก ภิกษุผู้สิ้นอาสวะ ละมานะได้แล้ว ก้าวล่วง
ธรรมชาติอันเป็นทางแห่งราคะได้หมด ฝึกฝนตน ดับกิเลส
ได้แล้ว มีจิตตั้งมั่น พึงเว้นรอบโดยชอบในโลก ภิกษุผู้
มีศรัทธาได้สดับแล้ว เห็นมรรค ไม่แล่นไปด้วยอำนาจ
ทิฐิในสัตว์ทั้งหลายผู้ไปแล้วด้วยทิฐิ ภิกษุนั้นเป็นนักปราชญ์
กำจัดเสียซึ่งโลภะ โทสะ และปฏิฆะ พึงเว้นรอบ
โดยชอบในโลก ภิกษุนั้นชนะกิเลสด้วยอรหัตมรรคอันหมด
จดดี มีกิเลสดุจหลังคาเปิดแล้ว มีความชำนาญในธรรม
ทั้งหลาย ถึงนิพพาน ไม่มีความหวั่นไหว ฉลาดในญาณ
อันเป็นที่ดับสังขาร พึงเว้นรอบโดยชอบในโลก ภิกษุ
ล่วงความกำหนดว่าเราว่าของเรา ในปัญจขันธ์ทั้งที่เป็นอดีต
ทั้งที่เป็นอนาคต มีปัญญาบริสุทธิ์ก้าวล่วงทั้ง ๓ กาล หลุด
พ้นแล้วจากอายตนะทั้งปวง พึงเว้นรอบโดยชอบในโลก
ภิกษุผู้รู้บทแห่งสัจจะทั้งหลาย ตรัสรู้ธรรม เห็นการละ
อาสวะทั้งหลายเป็นวิวฏะ (นิพพาน) ไม่ข้องอยู่ในภพไหนๆ
เพราะความหมดสิ้นไปแห่งอุปธิทั้งปวง พึงเว้นรอบโดยชอบ
ในโลก ฯ

พระพุทธนิมิตตรัสพระคาถาว่า

ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ข้อนี้เป็นอย่างนั้นแน่แท้ทีเดียว ภิกษุ
ใดมีปรกติอยู่อย่างนี้ ฝึกฝนตนแล้ว ล่วงธรรมเป็นที่ตั้ง
แห่งสังโยชน์ทั้งปวง ภิกษุนั้นพึงเว้นรอบโดยชอบในโลก ฯ

จบสัมมาปริพพาชนิยสูตรที่ ๑๓

ธรรมิกสูตรที่ ๑๔

[๓๓๒] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี ครั้งนั้นแล ธรรมิกอุบาสกพร้อมด้วยอุบาสก ๕๐๐ เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมแล้ว นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคด้วยคาถาว่า

[๓๓๓] ข้าแต่พระโคดมผู้มีพระปัญญาเสมอด้วยแผ่นดิน ข้าพระองค์ขอ
ทูลถามพระองค์ อุบาสกผู้ออกบวชเป็นบรรพชิตก็ดี อุบาสก

ผู้ยังอยู่ครองเรือนอีกก็ดี บรรดาสาวกทั้งสองพวกนี้สาวก
กระทำอย่างไรจึงจะเป็นผู้ยังประโยชน์ให้สำเร็จ พระองค์
เท่านั้นแล ทรงทราบชัดซึ่งคติและความสำเร็จของโลกพร้อม
ทั้งเทวโลก บุคคลผู้เห็นประโยชน์อันละเอียดเช่นกับพระ
องค์ย่อมไม่มี บัณฑิตทั้งหลายย่อมกล่าวพระองค์แล ว่าเป็น
พระพุทธเจ้าผู้ประเสริฐ พระองค์ทรงแทงตลอดไญยธรรม
ทรงอนุเคราะห์เหล่าสัตว์ ได้ทรงประกาศพระญาณและธรรม
ทั้งปวง ข้าแต่พระโคดมผู้มีพระจักษุรอบคอบ พระองค์ผู้มี
กิเลสดุจหลังคาที่เปิดแล้ว เป็นผู้ปราศจากมลทิน ไพโรจน์
อยู่ในโลกทั้งปวง พญาช้าง (เทพบุตร) ชื่อเอราวัณ
ทราบว่า พระผู้มีพระภาคนี้ทรงชนะบาปธรรม ดังนี้แล้ว
ได้ไปในสำนักของพระองค์ พญาช้างเอราวัณแม้นั้นทูลถาม
ปัญหากะพระองค์ ได้สดับปัญหาแล้วซ้องสาธุการชื่นชม
ยินดี ได้บรรลุธรรมไปแล้ว แม้พระราชาพระนามว่า
เวสสวัณกุเวรก็เข้าเฝ้าพระองค์ทูลไต่ถามธรรมอยู่ พระองค์
อันพระราชาพระนามว่าเวสสวัณกุเวรแม้นั้นแล ทูลถามแล้ว
ย่อมตรัสบอก ท้าวเวสสวัณกุเวรแม้นั้นแล ได้สดับปัญหาแล้ว
ทรงชื่นชมยินดี ได้เสด็จไปแล้ว พวกเดียรถีย์ก็ดี อาชีวกก็ดี
นิครนถ์ก็ดี ผู้มีปรกติกระทำวาทะทั้งหมดนี้ย่อมไม่เกินพระองค์
ด้วยปัญญา เหมือนบุคคลผู้หยุดอยู่ ไม่พึงเกินคนเดินเร็วซึ่ง
เดินอยู่ ฉะนั้น พวกพราหมณ์ก็ดี แม้พวกพราหมณ์ผู้เฒ่าก็ดี
ผู้มีปรกติกระทำวาทะเหล่าใดเหล่าหนึ่งมีอยู่ และแม้ชนเหล่า
อื่นสำคัญอยู่ว่า เราทั้งหลายผู้มีปรกติกระทำวาทะ ชนเหล่า
นั้นทั้งหมด เป็นผู้เนื่องด้วยประโยชน์ในพระองค์ ข้าแต่
พระผู้มีพระภาค ข้าพระองค์ทั้งหมดกำลังคอยฟังด้วยดี ซึ่ง
ธรรมที่ละเอียดและนำความสุขมาให้ อันพระองค์ตรัสดีแล้ว
นี้ ข้าแต่พระพุทธเจ้าผู้ประเสริฐ พระองค์อันข้าพระองค์
ทั้งหลายทูลถามแล้ว ได้โปรดตรัสบอกความข้อนั้น แก่ข้า
พระองค์ทั้งหลาย ภิกษุกับทั้งอุบาสกเหล่านี้แม้ทั้งหมดนั่ง
ประชุมกันแล้วในที่นั้นแหละ เพื่อจะฟังขอจงตั้งใจฟังธรรม
ที่พระผู้มีพระภาคผู้ไม่มีมลทินตรัสรู้แล้ว เหมือนเทวดา
ทั้งหลายตั้งใจฟังสุภาษิตของท้าววาสวะ ฉะนั้น ฯ
พระผู้มีพระภาค เพื่อจะทรงแสดงปฏิปทาของบรรพชิตก่อน ตรัสเรียก

ภิกษุทั้งหลายมาแล้ว จึงตรัสพระคาถาว่า

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงฟังเรา เราจะยังเธอ
ทั้งหลายให้ฟังธรรมอันกำจัดกิเลส และเธอทั้งปวงจงประ
พฤติธรรมอันกำจัดกิเลสนั้น ภิกษุผู้มีปัญญาความคิด ผู้เห็น
ประโยชน์ พึงเสพอิริยาบถอันสมควรแก่บรรพชิตนั้น ภิกษุ
ไม่พึงเที่ยวไปในเวลาวิกาลเลย อนึ่งภิกษุพึงเที่ยวไปเพื่อ
บิณฑบาตในบ้านในกาล ด้วยว่าธรรมเป็นเครื่องข้องทั้งหลาย
ย่อมข้องภิกษุผู้เที่ยวไปในกาลอันไม่สมควรไว้ เพราะเหตุ
นั้น ท่านผู้รู้ทั้งหลายย่อมไม่เที่ยวไปในเวลาวิกาล รูป เสียง
กลิ่น รส และผัสสะ ย่อมยังสัตว์ทั้งหลายให้มัวเมา ภิกษุนั้น
กำจัดเสียแล้วซึ่งความพอใจในธรรมเหล่านี้ พึงเข้าไปยัง
โอกาสที่จะพึงบริโภคอาหารในเวลาเช้าโดยกาล อนึ่ง ภิกษุ
ได้บิณฑบาตแล้วตามสมัย พึงกลับไปนั่งในที่สงัดแต่ผู้
เดียว ภิกษุผู้สงเคราะห์อัตภาพแล้ว คิดถึงขันธสันดาน
ในภายใน ไม่พึงส่งใจไปในภายนอก ถ้าแม้ว่าภิกษุนั้น
พึงเจรจากับสาวกอื่น หรือกับภิกษุรูปไรๆ ไซร้ ภิกษุนั้นพึง
กล่าวธรรมอันประณีต ไม่พึงกล่าวคำส่อเสียด ทั้งไม่พึง
กล่าวคำติเตียนผู้อื่น ก็บุคคลบางพวกย่อมประถ้อยคำกัน
เราย่อมไม่สรรเสริญบุคคลเหล่านั้นผู้มีปัญญาน้อย ความ
เกี่ยวข้องด้วยการวิวาท เกิดจากคลองแห่งคำนั้นๆ ย่อม
ข้องบุคคลเหล่านั้นไว้ เพราะบุคคลเหล่านั้นส่งจิตไปในที่ไกล
จากสมถะและวิปัสนา สาวกผู้มีปัญญาดี ฟังธรรมที่พระสุคต
ทรงแสดงแล้ว พิจารณาบิณฑบาต ที่อยู่ ที่นอน ที่นั่ง
น้ำ และการซักมลทินผ้าสังฆาฏิแล้วพึงเสพ เพราะเหตุนั้น
แล ภิกษุไม่ติดแล้วในธรรมเหล่านี้ คือ บิณฑบาต ที่นอน
ที่นั่ง น้ำ และการซักมลทินผ้าสังฆาฏิ เหมือนหยาดน้ำ
ไม่ติดในใบบัว ฉะนั้น ก็เราจะบอกวัตรแห่งคฤหัสถ์แก่เธอ
ทั้งหลาย สาวกกระทำอย่างไรจึงจะเป็นผู้ยังประโยชน์ให้
สำเร็จ จริงอยู่สาวกไม่พึงได้เพื่อจะถูกต้องธรรมของภิกษุ
ล้วนด้วยอาการที่มีความหวงแหน สาวกวางอาชญาในสัตว์
ทุกหมู่เหล่า ทั้งผู้ที่มั่นคงทั้งผู้ที่ยังสะดุ้งในโลกแล้ว ไม่พึง
ฆ่าสัตว์เอง ไม่พึงใช้ผู้อื่นให้ฆ่า และไม่พึงอนุญาตให้ผู้อื่นฆ่า
แต่นั้น สาวกรู้อยู่ พึงเว้นสิ่งที่เขาไม่ให้อะไรๆ ในที่ไหนๆ

ไม่พึงใช้ให้ผู้อื่นลัก ไม่พึงอนุญาตให้ผู้อื่นลัก พึงเว้นวัตถุ
ที่เจ้าของเขาไม่ให้ทั้งหมด สาวกผู้รู้แจ้งพึงเว้นอพรหมจรรย์
เหมือนบุคคลเว้นหลุมถ่านเพลิงที่ไฟลุกโชน ฉะนั้น แต่
เมื่อไม่สามารถประพฤติพรหมจรรย์ ก็ไม่พึงก้าวล่วงภรรยา
ของผู้อื่น ก็สาวกผู้อยู่ในที่ประชุมก็ดี อยู่ในท่ามกลางบริษัท
ก็ดี ไม่พึงกล่าวเท็จแก่บุคคลผู้หนึ่ง ไม่พึงให้ผู้อื่นกล่าว
คำเท็จ ไม่พึงอนุญาตให้ผู้อื่นกล่าวเท็จ พึงเว้นคำไม่เป็นจริง
ทั้งหมด สาวกผู้เป็นคฤหัสถ์ไม่พึงดื่มน้ำเมา พึงชอบใจธรรมนี้
ไม่พึงใช้ให้ผู้อื่นดื่ม ไม่พึงอนุญาตให้ผู้อื่นดื่ม เพราะทราบ
ชัดการดื่มน้ำเมานั้นว่า มีความเป็นบ้าเป็นที่สุด คนพาล
ทั้งหลายย่อมกระทำบาปเอง และใช้คนอื่นผู้ประมาทแล้ว
ให้กระทำบาป เพราะความเมานั่นเอง สาวกพึงเว้นความ
เป็นบ้า ความหลงที่คนพาลใคร่แล้ว อันเป็นบ่อเกิดแห่ง
บาปนี้ ไม่พึงฆ่าสัตว์ ไม่พึงถือเอาสิ่งของที่เจ้าของเขาไม่ได้ให้
ไม่พึงพูดมุสา ไม่พึงดื่มน้ำเมา พึงเว้นจากเมถุนธรรมอันเป็น
ความประพฤติไม่ประเสริฐ ไม่พึงบริโภคโภชนะในเวลา
วิกาลในราตรี ไม่พึงทัดทรงดอกไม้และไม่พึงลูบไล้ของหอม
พึงนอนบนเตียงหรือบนพื้นดินที่เขาลาดแล้ว บัณฑิตทั้งหลาย
กล่าวอุโบสถอันประกอบด้วยองค์ ๘ ประการนี้แล ว่าอัน
พระพุทธเจ้าผู้ถึงที่สุดแห่งทุกข์ ทรงประกาศไว้แล้ว แต่นั้น
สาวกผู้มีใจเลื่อมใส พึงเข้าจำอุโบสถอันประกอบด้วยองค์ ๘
ประการให้บริบูรณ์ดี ตลอดวัน ๑๔ ค่ำ ๑๕ ค่ำ และ ๘ ค่ำ
แห่งปักข์ และตลอดปาฏิหาริกปักข์ แต่นั้นสาวกผู้รู้แจ้ง
เข้าจำอุโบสถอยู่แต่เช้าแล้ว มีจิตเลื่อมใส ชื่นชมอยู่
เนืองๆ พึงแจกจ่ายภิกษุสงฆ์ด้วยข้าวและน้ำตามควร พึงเลี้ยง
มารดาและบิดาด้วยโภคสมบัติที่ได้มาโดยชอบธรรม พึงประ-
กอบการค้าขายอันชอบธรรม ไม่ประมาท ประพฤติวัตรแห่ง
คฤหัสถ์นี้อยู่ ย่อมเข้าถึงเหล่าเทวดาชื่อว่าสยัมปภา ผู้มี
รัศมีในตน ฯ

จบธรรมิกสูตรที่ ๑๔
จบจูฬวรรคที่ ๒

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. รัตนสูตร ๒. อามคันธสูตร ๓. หิริสูตร ๔. มงคลสูตร ๕. สูจิโลม-
*สูตร ๖. ธรรมจริยสูตร ๗. พราหมณธรรมิกสูตร ๘. นาวาสูตร ๙. กีสีลสูตร
๑๐. อุฏฐานสูตร ๑๑. ราหุลสูตร ๑๒. วังคีสสูตร ๑๓. สัมมาปริพพาชนิยสูตร
๑๔. ธรรมิกสูตร ฯ

ท่านผู้รู้ทั้งหลายกล่าวพระสูตร ๑๔ สูตรว่าจูฬวรรคแล ฯ

สุตตนิบาต มหาวรรคที่ ๓

ปัพพชาสูตรที่ ๑

ท่านพระอานนท์กล่าวคาถาว่า

[๓๕๔] ข้าพเจ้าจักสรรเสริญบรรพชา อย่างที่พระพุทธเจ้าผู้มีพระจักษุ
ทรงบรรพชา ข้าพเจ้าจักสรรเสริญบรรพชา อย่างที่พระพุทธ-
เจ้าพระองค์นั้นทรงทดลองอยู่ ทรงพอพระทัยบรรพชา
ด้วยดี พระพุทธเจ้าทรงเห็นว่า ฆราวาสนี้คับแคบ เป็นบ่อ
เกิดแห่งธุลี และทรงเห็นว่า บรรพชาปลอดโปร่ง จึงทรง
บรรพชา พระพุทธเจ้าครั้นทรงบรรพชาแล้ว ทรงเว้นบาปกรรม
ทางกาย ทรงละวจีทุจริต ทรงชำระอาชีพให้หมดจด พระ
พุทธเจ้ามีพระลักษณะอันประเสริฐมากมาย ได้เสด็จถึงกรุง
ราชคฤห์ เสด็จเที่ยวไปยังคิริพชนคร แคว้นมคธ เพื่อ
บิณฑบาตพระเจ้าพิมพิสารประทับยืนอยู่บนปราสาท ได้ทอด
พระเนตรเห็นพระพุทธเจ้าพระองค์นั้น ผู้สมบูรณ์ด้วยลักษณะ
จึงได้ตรัสเนื้อความนี้ว่า แน่ะท่านผู้เจริญทั้งหลาย ท่านทั้งหลาย
จงดูภิกษุรูปนี้เถิด ภิกษุรูปนี้มีรูปงามสมบูรณ์ มีฉวีวรรณ
บริสุทธิ์ ถึงพร้อมด้วยการเที่ยวไป และเพ่งดูเพียงชั่วแอก
มีจักษุทอดลง มีสติ ภิกษุรูปนี้หาเหมือนผู้บวชจากสกุลต่ำ
ไม่ ราชทูตทั้งหลายจงรีบไปเถิด เพื่อทราบว่าภิกษุรูปนี้จัก
ไป ณ ที่ไหน ราชทูตที่พระเจ้าพิมพิสารส่งไปเหล่านั้น
ได้ติดตามไปข้างหลังเพื่อทราบว่า ภิกษุรูปนี้จะไปที่ไหน
จักอยู่ ณ ที่ไหน พระพุทธเจ้าเสด็จไปตามลำดับตรอก ทรง
คุ้มครองทวาร สำรวมดีแล้ว มีพระสติสัมปชัญญะ ได้ทรง
ยังบาตรให้เต็มเร็ว พระองค์ผู้เป็นมุนี เสด็จเที่ยวบิณฑบาต
แล้ว เสด็จออกจากพระนคร เสด็จไปยังปัณฑวบรรพต
ด้วยทรงพระดำริว่า จักประทับอยู่ ณ ที่นั้น ราชทูตทั้ง ๓
เห็นพระพุทธเจ้าเสด็จเข้าไปสู่ที่ประทับ จึงพากันเข้าไปเฝ้า

คนหนึ่งกลับมากราบทูลแต่พระราชาว่า ขอเดชะ ภิกษุรูปนั้น
นั่งอยู่เบื้องหน้าภูเขาปัณฑวะ เหมือนเสือโคร่ง โคอุสุภราช
และราชสีห์ในถ้ำ ฉะนั้น พระมหากษัตริย์ ทรงสดับคำของ
ราชทูตแล้ว รีบด่วนเสด็จไปยังปัณฑวบรรพตด้วยยานอันอุดม
ท้าวเธอเสด็จไปตลอดพื้นที่แห่งยานแล้ว เสด็จลงจากยาน
เสด็จพระราชดำเนินด้วยพระบาท เข้าไปถึงปัณฑวบรรพตนั้น
แล้ว ประทับนั่ง ครั้นแล้วได้ทรงสนทนาปราศรัย ครั้นผ่าน
การปราศรัยพอให้ระลึกถึงกันไปแล้ว ได้ตรัสเนื้อความนี้ว่า
ท่านยังหนุ่มแน่น ตั้งอยู่ในปฐมวัย สมบูรณ์ด้วยความเฟื่อง
ฟูแห่งวรรณะ เหมือนกษัตริย์ผู้มีพระชาติ ท่านยังหมู่พล
ให้งามอยู่ ผู้อันหมู่ประเสริฐห้อมล้อมแล้ว ข้าพเจ้าจะให้
โภคสมบัติ ขอเชิญท่านบริโภคโภคสมบัติเถิด ท่านอัน
ข้าพเจ้าถามแล้วขอจงบอกชาติแก่ข้าพเจ้าเถิด ฯ

พระพุทธเจ้าตรัสพระคาถาตอบว่า

ดูกรมหาบพิตร ชนบทแห่งแคว้นโกศลซึ่งเป็นที่อยู่ข้าง
หิมวันตประเทศ สมบูรณ์ด้วยทรัพย์และความเพียร อาตมภาพ
โดยโคตรชื่ออาทิตย์ โดยชาติชื่อศากยะ ไม่ปรารถนากาม
เป็นผู้ออกบวชจากสกุลนั้น อาตมภาพเห็นโทษในกาม
ทั้งหลาย เห็นการบรรพชาเป็นที่ปลอดโปร่ง จักไปเพื่อความ
เพียร ใจของอาตมภาพยินดีในความเพียรนี้ ฯ

จบปัพพชาสูตรที่ ๑

ปธานสูตรที่ ๒

[๓๕๕] มารได้เข้ามาหาเราผู้มีตนส่งไปแล้วเพื่อความเพียร บากบั่น
อย่างยิ่ง เพ่งอยู่ ที่ใกล้ฝั่งแม่น้ำเนรัญชรา เพื่อบรรลุนิพพาน
อันเกษมจากโยคะ กล่าววาจาน่าเอ็นดูว่า ท่านผู้ซูบผอม มีผิว
พรรณเศร้าหมอง ความตายของท่านอยู่ในที่ใกล้ เหตุแห่ง
ความตายของท่านมีตั้งพันส่วน ความเป็นอยู่ของท่านมีส่วน
เดียว ชีวิตของท่านผู้ยังเป็นอยู่ประเสริฐกว่า เพราะว่าท่าน
เป็นอยู่จักกระทำบุญได้ ท่านประพฤติพรหมจรรย์ และบูชา
ไฟอยู่ ย่อมสั่งสมบุญได้มาก ท่านจักทำประโยชน์อะไรด้วย
ความเพียร ทางเพื่อความเพียรพึงดำเนินไปได้ยาก กระทำได้
ยาก ให้เกิดความยินดีได้ยาก มารได้ยืนกล่าวคาถาเหล่านี้ใน
สำนักของพระพุทธเจ้า พระผู้มีพระภาคตรัสคาถาประพันธ์

นี้กะมารผู้กล่าวอย่างนั้นว่า แน่ะมารผู้มีบาป ผู้เป็นเผ่าพันธุ์ของคนประมาท ท่านมาในที่นี้ด้วยความต้องการอันใด ความต้องการอันนั้นด้วยบุญ แม้มีประมาณน้อย ก็ไม่มีแก่เรา ส่วนผู้ใดมีความต้องการบุญ มารควรจะกล่าวกะผู้นั้น เรามีศรัทธา ตบะ วิริยะ และปัญญา ท่านถามเราแม้ผู้มีตนส่งไปแล้ว ผู้เป็นอยู่อย่างนี้เพราะเหตุไร ลมนี้พึงพัดกระแสแม่น้ำทั้งหลายให้เหือดแห้งไปได้ เลือดน้อยหนึ่งของเราผู้มีใจเด็ดเดี่ยวไม่พึงเหือดแห้ง เมื่อโลหิตเหือดแห้งไปอยู่ ดีและเสลษม์ย่อมเหือดแห้งไป เมื่อเนื้อสิ้นไปอยู่ จิตย่อมเลื่อมใสโดยยิ่ง สติปัญญา และสมาธิของเรา ย่อมตั้งมั่นโดยยิ่ง เรานั้นถึงจะได้รับเวทนาอันแรงกล้าอยู่อย่างนี้ จิตย่อมไม่เพ่งเล็งกามทั้งหลาย ท่านจงดูความที่สัตว์เป็นผู้บริสุทธิ์ กามทั้งหลายเรากล่าวว่าเป็นเสนาที่ ๑ ของท่าน ความไม่ยินดีเรากล่าวว่าเป็นเสนาที่ ๒ ของท่าน ความหิวและความระหาย เรากล่าวว่าเป็นเสนาที่ ๓ ของท่าน ตัณหา เรากล่าวว่าเป็นเสนาที่ ๔ ของท่าน ถีนมิทธะ เรากล่าวว่าเป็นเสนาที่ ๕ ของท่าน ความขลาดกลัว เรากล่าวว่าเป็นเสนาที่ ๖ ของท่าน ความสงสัย เรากล่าวว่าเป็นเสนาที่ ๗ ของท่าน ความลบหลู่ความหัวดื้อ เรากล่าวว่าเป็นเสนาที่ ๘ ของท่าน ลาภ สรร-เสริญ สักการะ เรากล่าวว่าเป็นเสนาที่ ๙ ของท่าน และยศที่ได้มาผิดซึ่งเป็นเหตุ ให้บุคคลยกตนและดูหมิ่นผู้อื่นเรากล่าวว่าเป็นเสนาที่ ๑๐ ของท่าน แน่ะมาร เสนาของท่านนี้มีปกติกำจัดซึ่งคนผู้มีธรรมดำ คนผู้ไม่กล้าย่อมไม่ชนะซึ่งเสนาของท่านนั้น ส่วนคนผู้กล้าย่อมชนะได้ ครั้นชนะแล้วย่อมได้ความสุข ก็เพราะเหตุที่ได้ความสุขนั้น แม้เรานี้ก็พึงรักษาหญ้ามุงกระต่ายไว้ น่าติเตียนชีวิตของเรา เราตายเสียในสงครามประเสริฐกว่า แพ้แล้วเป็นอยู่จะประเสริฐอะไร สมณพราหมณ์บางพวกหยั่งลงแล้วในเสนาของท่านนี้ ย่อมไม่ปรากฏ ส่วนผู้ที่มีวัตรงาม ย่อมไปโดยหนทางที่ชนทั้งหลายไม่รู้ เราเห็นมารพร้อมด้วยพาหนะยกออกแล้วโดยรอบ จึงมุ่งหน้าไปเพื่อรบ มารอย่าได้ยังเราให้เคลื่อนจากที่ โลกพร้อมด้วยเทวโลกย่อมครอบงำเสนาของท่านไม่ได้ เราจะทำลายเสนาของท่านเสียด้วยปัญญา เหมือนบุคคลทำลาย

ภาชนะดินทั้งดิบทั้งสุก ด้วยก้อนหิน ฉะนั้น เราจักกระทำสัมมาสังกัปปะให้ชำนาญและดำรงสติให้ตั้งมั่นเป็นอันดี แล้วจักเที่ยวจากแคว้นนี้ไปยังแคว้นโน้น แนะนำสาวกเป็นอันมาก สาวกผู้ไม่ประมาทเหล่านั้นมีใจเด็ดเดี่ยว กระทำตามคำสั่งสอนของเราจักถึงที่ซึ่งไม่มีความใคร่ ที่ชนทั้งหลายไปถึงแล้วย่อมไม่เศร้าโศก ฯ

มารกล่าวคาถาว่า

เราได้ติดตามรอยพระบาทของพระผู้มีพระภาคสิ้น ๗ ปี ไม่ได้ประสบช่องของพระสัมพุทธเจ้าผู้มีศิริ มารได้ไปตามลมรอบๆ ก้อนหินซึ่งมีสีคล้ายก้อนมันข้น ด้วยคิดว่า เราจะประสบความอ่อนโยนในพระโคดมนี้บ้าง ความสำเร็จประโยชน์พึงมีบ้าง มารไม่ได้ความพอใจในพระสัมพุทธเจ้า ได้กลายเป็นลมหลีกไปด้วยคิดว่า เราถึงพระโคดมแล้วจะทำให้ทรงเบื่อพระทัยหลีกไป เหมือนกาถึงไสลบรรพตแล้วบินหลีกไป ฉะนั้น พิณของมารผู้ถูกความโศกครอบงำแล้ว ได้ตกจากรักแร้ ลำดับนั้น มารนั้นเสียใจ ได้หายไปในที่นั้นนั่นแล ฯ

จบปธานสูตรที่ ๒

สุภาษิตสูตรที่ ๓

[๓๕๖] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเหล่านั้นทูลรับพระผู้มีพระภาคแล้ว พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย วาจาอันประกอบด้วยองค์ ๔ เป็นวาจาสุภาษิต ไม่เป็นทุพภาษิต เป็นวาจาไม่มีโทษ และวิญญูชนไม่พึงติเตียน องค์ ๔ เป็นไฉน คือ ภิกษุในศาสนานี้ ย่อมกล่าวแต่คำที่เป็นสุภาษิต ไม่กล่าวคำที่เป็นทุพภาษิต ๑ ย่อมกล่าวคำที่เป็นธรรม ไม่กล่าวคำที่ไม่เป็นธรรม ๑ ย่อมกล่าวแต่คำอันเป็นที่รัก ไม่กล่าวคำอันไม่เป็นที่รัก ๑ ย่อมกล่าวแต่คำสัตย์ ไม่กล่าวคำเหลาะแหละ ๑ ดูกรภิกษุทั้งหลาย วาจาอันประกอบด้วยองค์ ๔ นี้แล เป็นวาจาสุภาษิต ไม่เป็นทุพภาษิต เป็นวาจาไม่มีโทษ และวิญญูชนไม่พึงติเตียน ฯ

พระผู้มีพระภาคผู้สุคตศาสดา ครั้นตรัสไวยากรณภาษิตนี้จบลงแล้ว จึงได้ตรัสคาถาประพันธ์ต่อไปอีกว่า

สัตบุรุษทั้งหลาย ได้กล่าวคำอันเป็นสุภาษิตว่าเป็นคำสูงสุด
บุคคลพึงกล่าวแต่คำที่เป็นธรรม ไม่พึงกล่าวคำที่ไม่เป็นธรรม
ข้อนั้นเป็นที่ ๒ บุคคลพึงกล่าวคำอันเป็นที่รัก ไม่พึงกล่าว
คำอันไม่เป็นที่รัก ข้อนั้นเป็น ที่ ๓ บุคคลพึงกล่าวคำสัตย์
ไม่พึงกล่าวคำเหลาะแหละ ข้อนั้นเป็นที่ ๔ ฯ

[๓๕๗] ลำดับนั้นแล ท่านพระวังคีสะลุกจากอาสนะ ห่มจีวรเฉวียงบ่า ข้างหนึ่ง ประณมอัญชลีไปทางที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ แล้วได้กราบทูลว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาค พระธรรมเทศนา ย่อมแจ่มแจ้งแก่ข้าพระองค์ ข้าแต่พระสุคต พระธรรมเทศนาย่อมแจ่มแจ้งแก่ข้าพระองค์ พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรวังคีสะ ธรรมเทศนาจงแจ่มแจ้งกะเธอเถิด ฯ

ลำดับนั้นแล ท่านพระวังคีสะได้ชมเชยด้วยคาถาทั้งหลายอันสมควร ในที่เฉพาะพระพักตร์ว่า

บุคคลพึงกล่าววาจาอันไม่เป็นเครื่องทำตนให้เดือดร้อน และ
ไม่พึงเบียดเบียนผู้อื่น วาจานั้นเป็นสุภาษิตแท้ บุคคลพึง
กล่าวแต่วาจาอันเป็นที่รัก อันชนชื่นชม ไม่ถือเอาคำอัน
ลามก กล่าววาจาอันเป็นที่รักของผู้อื่น คำสัตย์แลเป็นวาจา
ไม่ตาย ธรรมนี้เป็นของเก่า สัตบุรุษทั้งหลายตั้งมั่นแล้วใน
คำสัตย์ที่เป็นอรรถและเป็นธรรม วาจาที่พระพุทธเจ้าตรัส เป็น
วาจาเกษม เพื่อบรรลุนิพพาน เพื่อกระทำให้แจ้งซึ่งที่สุดทุกข์
วาจานั้นแลเป็นวาจาสูงสุดกว่าวาจาทั้งหลาย ฯ

จบสุภาษิตสูตรที่ ๓

สุนทริกสูตรที่ ๔

[๓๕๘] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ที่ฝั่งแม่น้ำสุนทริกา แคว้นโกศล ชนบท ก็สมัยนั้นแล สุนทริกภารทวาชพราหมณ์ครั้นบูชาไฟ บำเรอการบูชาไฟอยู่ที่ฝั่งแม่น้ำสุนทริกา ครั้งนั้นแล สุนทริกภารทวาชพราหมณ์ครั้นบูชาไฟบำเรอไฟแล้ว ลุกขึ้นจากอาสนะ เหลียวดูทิศทั้งสี่โดยรอบด้วยคิดว่า ใครหนอแล ควรบริโภคเข้าปายาสที่เหลือนี้ สุนทริกภารทวาชพราหมณ์ได้เห็นพระผู้มีพระภาคประทับนั่งทรงคลุมพระกายตลอดพระเศียรอยู่ที่โคนไม้แห่งหนึ่ง จึงถือเอาข้าวปายาสที่เหลือด้วยมือซ้าย ถือเต้าน้ำด้วยมือข้างขวา เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคได้ทรงเปิดพระเศียรออก เพราะเสียงฝีเท้าของสุนทริกภารทวาช-*พราหมณ์ ครั้งนั้น สุนทริกภารทวาชพราหมณ์คิดว่า ท่านผู้นี้เป็นคนโล้นๆ ดังนี้แล้ว ปรารถนาจะกลับจากที่นั้น ลำดับนั้น สุนทริกภารทวาชพราหมณ์ดำริว่า

แม้พราหมณ์บางพวกในโลกนี้ก็เป็นคนโล้น ผิฉะนั้นเราพึงเข้าไปถามถึงชาติ ทีนั้นแล สุนทริกภารทวาชพราหมณ์ได้เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ครั้นแล้วได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า ท่านมีชาติอย่างไร ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคได้ตรัสตอบสุนทริกภารทวาชพราหมณ์ด้วยพระคาถาว่า

[๓๕๔] เราไม่ใช่พราหมณ์ ไม่ใช่ราชโอรส ไม่ใช่แพศย์หรือใครๆ เรากำหนดรู้โคตรของปุถุชนแล้ว ไม่มีความกังวล เที่ยวไปด้วยปัญญาในโลก เรานุ่งห่ม (ไตรจีวร) สังฆาฏิ ไม่มีเรือน ปลงผมแล้ว มีตนดับความเร่าร้อนแล้ว ไม่คลุกคลีกับด้วยมนุษย์ (มาณพ) ทั้งหลายในโลกนี้ เที่ยวไปอยู่ ท่านถามถึงปัญหาเกี่ยวด้วยโคตรอันไม่สมควรกะเรา ดูกรพราหมณ์ผู้เจริญ พวกพราหมณ์ย่อมถามกับพวกพราหมณ์ด้วยกันว่า ท่านเป็นพราหมณ์หรือหนอ ถ้าว่าท่านกล่าวว่าเราเป็นพราหมณ์ แต่ท่านกล่าวกะเราผู้มิใช่พราหมณ์ เพราะเหตุนั้น เราขอถามสาวิตรีซึ่งมีบท ๓ มีอักขระ ๒๔ กะท่าน ฯ

พราหมณ์ทูลถามว่า

พวกฤาษี มนุษย์ กษัตริย์ และพราหมณ์เป็นอันมากในโลกนี้ อาศัยอะไร ได้กำหนดยัญแก่เทวดาทั้งหลาย ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า

เราขอบอกว่าผู้ถึงที่สุดทุกข์ ถึงที่สุดเวท จะพึงได้เครื่องบูชา ในเมื่ออาหารอย่างใดอย่างหนึ่ง ผู้ใดเข้าไปตั้งไว้ในกาลแห่งยัญ ยัญกรรมของผู้นั้นพึงสำเร็จ ฯ

พราหมณ์ทูลว่า

การบูชาของข้าพเจ้านั้น พึงสำเร็จเป็นแน่แท้ เพราะข้าพเจ้าได้พบบุคคลผู้ถึงเวทเช่นนั้น อันที่จริง คนอื่นย่อมได้บริโภคเครื่องบูชา เพราะไม่ได้พบบุคคลผู้เช่นท่าน ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

เพราะเหตุนั้นแหละพราหมณ์ ท่านผู้มีความต้องการด้วยประโยชน์ จงเข้าไปถามเถิด ท่านจะพบผู้มีปัญญาดี ผู้สงบ ผู้ไม่มีความโกรธ ไม่มีทุกข์ ไม่มีความหวัง ในศาสนานี้แน่แท้ ฯ

พราหมณ์ทูลว่า

(ข้าแต่พระโคดมผู้เจริญ) ข้าพเจ้ายินดีแล้วในยัญ ใคร่จะ

บูชายัญ แต่ข้าพเจ้ายังไม่ทราบชัด ขอท่านจงพร่ำสอน
ข้าพเจ้าเถิด ขอท่านจงบอกซึ่งที่เป็นที่สำเร็จแห่งการบูชา
แก่ข้าพเจ้าเถิด ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกรพราหมณ์ ถ้าอย่างนั้นท่านจงเงี่ยโสตลงเถิด เราจักแสดง
ธรรมแก่ท่าน ท่านอย่าถามถึงชาติ จงถามแต่ธรรมสำหรับ
ประพฤติเถิด ไฟย่อมเกิดแต่ไม้แล แม้ผู้ที่เกิดในสกุลต่ำ
เป็นมุนีมีปัญญา เป็นผู้เกียดกันอกุศลวิตกด้วยหิริ รู้เหตุ
การณ์ได้โดยฉับพลันก็มี พราหมณ์ผู้มุ่งบุญพึงบูชา พึงหลั่ง
ไทยธรรมในทักขิไณยบุคคลผู้ที่ฝึกตนด้วยสัจจะ ผู้ประกอบ
ด้วยการฝึกฝนอินทรีย์ ผู้ถึงที่สุดแห่งเวท ผู้อยู่จบพรหมจรรย์
ตามกาล ชนเหล่าใดละกามทั้งหลายได้แล้ว ไม่ยึดมั่น
อะไรๆ เที่ยวไป มีตนสำรวมดีแล้ว เหมือนกระสวยที่
ไปตรง ฉะนั้น พราหมณ์ผู้มุ่งบุญพึงบูชา พึงหลั่งไทยธรรม
ในชนเหล่านั้นตามกาล ชนเหล่าใดปราศจากราคะ มี
อินทรีย์ตั้งมั่นดีแล้ว หลุดพ้นแล้วจากการจับของกิเลส
เปล่งปลั่งอยู่ เหมือนพระจันทร์ที่พ้นแล้วจากการเบียดเบียน
ของราหู สว่างไสวอยู่ ฉะนั้น พราหมณ์พึงหลั่งไทยธรรม
ในชนเหล่านั้นตามกาล ชนเหล่าใดไม่เกี่ยวข้อง มีสติ
ทุกเมื่อ ละนามรูป ที่คนพาลถือว่าเป็นของเราได้แล้ว เที่ยว
ไปในโลก พราหมณ์พึงหลั่งไทยธรรมในชนเหล่านั้นตามกาล
พระตถาคตละกามทั้งหลายได้แล้ว ครอบงำกามทั้งหลาย
เที่ยวไป รู้ที่สุดแห่งชาติและมรณะ ดับความเร่าร้อนได้แล้ว
เป็นผู้เยือกเย็นเหมือนห้วงน้ำ ย่อมควรเครื่องบูชา พระ
ตถาคตผู้เสมอด้วยพระพุทธเจ้าทั้งหลาย อยู่ห่างไกลจาก
บุคคลผู้ไม่เสมอทั้งหลาย เป็นผู้มีปัญญาไม่มีที่สุด ผู้อัน
ตัณหาทิฐิไม่ฉาบทาแล้วในโลกนี้หรือในโลกอื่น ย่อมควร
เครื่องบูชา พระตถาคตผู้เป็นพราหมณ์ ไม่มีมายา ไม่มี
มานะ ปราศจากความโลภ ไม่ยึดถือในสัตว์และสังขารว่า
เป็นของเรา หาความหวังมิได้ บรรเทาความโกรธแล้ว
มีตนดับความเร่าร้อนได้แล้ว ละมลทิน คือ ความโศก
เสียได้ ย่อมควรเครื่องบูชา พระตถาคตละตัณหาและ
ทิฐิที่อยู่ประจำใจได้แล้ว ไม่มีตัณหาและทิฐิอะไรๆ ไม่ถือ

มั่นในโลกนี้หรือในโลกอื่น ย่อมควรเครื่องบูชา พระตถาคตมีจิตตั้งมั่นแล้ว ข้ามโอฆะได้แล้ว และได้รู้ธรรมด้วยทิฐิอย่างยิ่ง มีอาสวะสิ้นแล้ว ทรงไว้ซึ่งร่างกายอันมีในที่สุด ย่อมควรเครื่องบูชา ภวาสวะและวาจาหยาบคาย อันพระตถาคตกำจัดได้แล้ว ทำให้สิ้นสูญ ไม่มีอยู่ พระตถาคตผู้ถึงเวท พ้นวิเศษแล้วในธรรมทั้งปวง ย่อมควรเครื่องบูชา พระตถาคตผู้ล่วงกิเลสเครื่องข้อง ไม่มีธรรมเป็นเครื่องข้อง ไม่เป็นสัตว์ผู้มีมานะในเหล่าสัตว์ผู้มีมานะ กำหนดรู้ทุกข์พร้อมทั้งไร่นาและที่ดิน ย่อมควรเครื่องบูชา พระตถาคตไม่อาศัยตัณหา มีปรกติเห็นนิพพาน ก้าวล่วงทิฐิที่จะพึงให้ผู้อื่นรู้ ไม่มีอารมณ์อะไรๆ ย่อมควรเครื่องบูชา ธรรมทั้งที่เป็นภายในและภายนอก พระตถาคตแทงตลอดแล้ว กำจัดได้แล้ว ถึงความสาปสูญมิได้มี พระตถาคตนั้นเป็นผู้สงบแล้ว น้อมไปในธรรมเป็นที่สิ้นอุปาทาน ย่อมควรเครื่องบูชา พระตถาคตเห็นที่สุดแห่งความสิ้นไปแห่งชาติ บรรเทาสังโยชน์อันเป็นทางแห่งราคะเสียได้ไม่มีส่วนเหลือ เป็นผู้บริสุทธิ์ ไม่มีโทษ ปราศจากมลทิน ไม่มีความใคร่ ย่อมควรเครื่องบูชา พระตถาคตไม่พิจารณาเห็นตนโดยความเป็นตน มีจิตตั้งมั่น ปฏิบัติตรง ดำรงตนมั่น ไม่หวั่นไหว ไม่มีกิเลสดุจหลักตอ ไม่มีความสงสัย ย่อมควรเครื่องบูชา พระตถาคตไม่มีปัจจัยแห่งโมหะอะไรๆ เห็นด้วยญาณในธรรมทั้งปวง ทรงไว้ซึ่งสรีระมีในที่สุด และได้บรรลุสัมโพธิญาณที่ยอดเยี่ยม อันเกษม ความบริสุทธิ์ของบุรุษย่อมมีด้วยเหตุเพียงเท่านี้ (พระตถาคตย่อมควรเครื่องบูชา) ฯ

พราหมณ์ทูลว่า

ก็การบูชาของข้าพระองค์ จะเป็นการบูชาจริง เพราะว่าข้าพระองค์ได้บุคคลผู้ถึงเวทเช่นนั้น พระผู้มีพระภาคเป็นพรหม ผู้เห็นเองแท้ ขอได้โปรดทรงรับ ทรงบริโภคเครื่องบูชาของข้าพระองค์เถิด ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกรพราหมณ์ เราไม่พึงบริโภคโภชนะที่ขับกล่อมได้มา ข้อนี้ไม่ใช่ธรรมเนียมของพระพุทธเจ้าทั้งหลายผู้ทรงเห็นอยู่โดย

ชอบ พระพุทธเจ้าทั้งหลาย ย่อมทรงห้ามโภชนะที่ขับ
กล่อมได้มา ดูกรพราหมณ์ เมื่อธรรมมีอยู่ การแสวงหา
เป็นความประพฤติของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย ก็ท่านจงบำรุง
พระขีณาสพผู้บริบูรณ์ด้วยคุณทั้งปวง ผู้แสวงหาคุณอันใหญ่
ผู้มีความคนองสงบแล้ว ด้วยข้าวน้ำอย่างอื่นเถิด เพราะว่า
เขตนั้นเป็นเขตของบุคคลผู้มุ่งบุญ ฯ

พราหมณ์ทูลว่า

ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ขอประทานวโรกาส ข้าพระองค์ถึง
คำสั่งสอนของพระองค์แล้ว พึงรู้แจ่มแจ้งอย่างที่พระองค์
ตรัสบอก ขอพระองค์จงทรงแสดงทักขิไณยบุคคลผู้บริโภค
ทักขิณาของบุคคลผู้เช่นด้วยข้าพระองค์ ที่ข้าพระองค์จะพึง
แสวงหาบำรุงอยู่ในกาลแห่งยัญ แก่ข้าพระองค์เถิด ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ท่านจงกำจัดความสยิ้วหน้า จงประคองอัญชลีนอบน้อมผู้ที่
ปราศจากความแข่งดี ผู้มีจิตไม่ขุ่นมัว หลุดพ้นแล้วจาก
กามทั้งหลาย บรรเทาความง่วงเหงาเสียแล้ว นำกิเลสออก
เสียได้ ผู้ฉลาดในชาติและมรณะ ผู้นั้นเป็นมุนี สมบูรณ์
ด้วยปัญญา ผู้มาแล้วสู่ยัญเช่นนั้น จงบูชาด้วยข้าวและ
น้ำเถิด ทักขิณาย่อมสำเร็จได้ด้วยอาการอย่างนี้ ฯ

พราหมณ์ทูลว่า

พระองค์เป็นพระพุทธเจ้า ผู้ที่บุคคลควรบูชาในโลกทั้งปวง
เป็นบุญเขตอย่างยอดเยี่ยม ย่อมควรเครื่องบูชา ทานที่
บุคคลถวายแล้วแด่พระองค์ เป็นทานมีผลมาก ฯ

[๓๖๐] ลำดับนั้นแล สุนทริกภารทวาชพราหมณ์ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระโคดมผู้เจริญ ภาษิตของพระองค์แจ่มแจ้งนัก ข้าแต่พระโคดมผู้เจริญ ภาษิตของพระองค์แจ่มแจ้งนัก พระองค์ทรงประกาศธรรมโดยอเนกปริยาย เปรียบเหมือนหงายของที่คว่ำ เปิดของที่ปิด บอกทางแก่ผู้หลงทาง หรือตามประทีปไว้ในที่มืดด้วยหวังว่า ผู้มีจักษุจักเห็นรูปได้ฉะนั้น ข้าพระองค์นี้ขอถึงพระองค์ กับทั้งพระธรรมและพระภิกษุสงฆ์ว่าเป็นสรณะ ข้าพระองค์พึงได้บรรพชาอุปสมบทในสำนักของพระองค์เถิด สุนทริกภารทวาช-*พราหมณ์ได้บรรพชาอุปสมบทในสำนักของพระผู้มีพระภาค ฯลฯ ก็ท่านสุนทริกภารทวาชะได้เป็นพระอรหันต์รูปหนึ่ง ในจำนวนพระอรหันต์ทั้งหลาย ฉะนั้นแล ฯ

จบสุนทริกภารทวาชสูตรที่ ๔

มาฆสูตรที่ ๕

[๓๖๑] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ ภูเขาคิชฌกูฏ ใกล้กรุงราชคฤห์ ครั้งนั้นแล มาฆมาณพเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ได้ปราศรัยกับพระผู้มีพระภาค ครั้นผ่านการปราศรัยพอให้ระลึกถึงกันไปแล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้ว ได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระโคดมผู้เจริญ ก็ข้าพระองค์เป็นทายก เป็นทานบดี ผู้รู้ความประสงค์ของผู้ขอควรแก่การขอ ย่อมแสวงหาโภคทรัพย์โดยธรรม ครั้นแสวงหาได้แล้ว ย่อมนำโภคทรัพย์ที่ตนได้มาโดยธรรม ถวายแก่ปฏิคาหก ๑ องค์บ้าง ๒ องค์บ้าง ๓ องค์บ้าง ๔ องค์บ้าง ๕ องค์บ้าง ๖ องค์บ้าง ๗ องค์บ้าง ๘ องค์บ้าง ๙ องค์บ้าง ๑๐ องค์บ้าง ๒๐ องค์บ้าง ๓๐ องค์บ้าง ๔๐ องค์บ้าง ๕๐ องค์บ้าง ๑๐๐ องค์บ้าง ยิ่งกว่านั้นบ้าง ข้าแต่พระโคดมผู้เจริญ เมื่อข้าพระองค์ถวายทานอย่างนี้ บูชาอย่างนี้ จะประสบบุญมากแลหรือ ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรมาณพ เมื่อท่านให้อยู่อย่างนั้น บูชาอยู่อย่างนั้น ย่อมประสบบุญมากแท้ ดูกรมาณพ ผู้ใดแล เป็นทายก เป็นทานบดี รู้ความประสงค์ของผู้ขอ ควรแก่การขอ ย่อมแสวงหาโภคทรัพย์โดยธรรม ครั้นแสวงหาได้แล้ว ย่อมนำโภคทรัพย์ที่ตนได้มาโดยธรรม ถวายแก่ปฏิคาหก ๑ องค์บ้าง ฯลฯ ๑๐๐ องค์บ้าง ยิ่งกว่านั้นบ้าง ผู้นั้นย่อมประสบบุญมาก ฯ

ครั้งนั้นแล มาฆมาณพได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคด้วยคาถาว่า

[๓๖๒] ข้าพระองค์ขอถามพระโคดมผู้ทรงรู้ถ้อยคำ ผู้ทรงผ้ากาสายะ
ไม่ยึดถืออะไรเที่ยวไป ผู้ใดเป็นคฤหัสถ์ ควรแก่การขอ เป็น
ทานบดี มีความต้องการบุญ มุ่งบุญ ให้ข้าวน้ำ บูชาแก่
ชนเหล่าอื่นในโลกนี้ การบูชาของผู้บูชาอยู่อย่างนี้ จะพึง
บริสุทธิ์ได้อย่างไร ฯ

พ. (ดูกรมาฆมาณพ) ผู้ใดเป็นคฤหัสถ์ ควรแก่การขอ เป็น
ทานบดี มีความต้องการบุญ มุ่งบุญ ให้ข้าวน้ำบูชาแก่ชน
เหล่าอื่นในโลกนี้ ผู้เช่นนั้น พึงให้ทักขิไณยบุคคลยินดีได้ ฯ

ม. ผู้ใดเป็นคฤหัสถ์ ควรแก่การขอ เป็นทานบดี มีความต้อง-
การบุญ มุ่งบุญ ให้ข้าวน้ำบูชาแก่ชนเหล่าอื่นในโลกนี้ ข้า
แต่พระผู้มีพระภาค ขอพระองค์ทรงบอกทักขิไณยบุคคล
แก่ข้าพระองค์เถิด ฯ

พ. ชนเหล่าใดแลไม่เกี่ยวข้อง หาเครื่องกังวลมิได้ สำเร็จกิจ
แล้ว มีจิตคุ้มครองแล้ว เที่ยวไปในโลก พราหมณ์ผู้มุ่งบุญ

พึงหลั่งไทยธรรม บูชาในชนเหล่านั้นตามกาล ชนเหล่าใดตัด
กิเลสเครื่องผูกพันคือสังโยชน์ได้ทั้งหมด ฝึกตนแล้ว เป็น
ผู้พ้นเด็ดขาด ไม่มีทุกข์ ไม่มีความหวัง พราหมณ์ผู้มุ่งบุญ
พึงหลั่งไทยธรรม บูชาในชนเหล่านั้นตามกาล ชนเหล่าใด
พ้นเด็ดขาดจากสังโยชน์ทั้งหมด ฝึกตนแล้ว เป็นผู้หลุดพ้น
แล้ว ไม่มีทุกข์ ไม่มีความหวัง พราหมณ์พึงหลั่งไทยธรรม
บูชาในชนเหล่านั้นตามกาล ชนเหล่าใดละราคะ โทสะ
และโมหะได้แล้ว มีอาสวะสิ้นแล้ว อยู่จบพรหมจรรย์
พราหมณ์พึงหลั่งไทยธรรมบูชาในชนเหล่านั้นตามกาล ชน
เหล่าใดไม่มีมายา ไม่มีความถือตัว มีอาสวะสิ้นแล้ว อยู่จบ
พรหมจรรย์ พราหมณ์พึงหลั่งไทยธรรมในชนเหล่านั้นตาม
กาล ชนเหล่าใดปราศจากความโลภ ไม่ยึดถืออะไรๆ ว่า
เป็นของเรา ไม่มีความหวัง มีอาสวะสิ้นแล้ว อยู่จบพรหม-
จรรย์ พราหมณ์พึงหลั่งไทยธรรมบูชาในชนเหล่านั้นตามกาล
ชนเหล่าใดแล ไม่น้อมไปในตัณหาทั้งหลาย ข้ามโอฆะได้แล้ว
ไม่ยึดถืออะไรๆ ว่าเป็นของเรา เที่ยวไปอยู่ พราหมณ์พึง
หลั่งไทยธรรมบูชาในชนเหล่านั้นตามกาล ชนเหล่าใดไม่มี
ตัณหาเพื่อเกิดในภพใหม่ ในโลกไหนๆ คือ ในโลกนี้
หรือในโลกอื่น พราหมณ์พึงหลั่งไทยธรรมบูชาในชนเหล่า
นั้นตามกาล ชนเหล่าใดละกามทั้งหลายได้แล้ว ไม่ยึดถือ
อะไรเที่ยวไป มีตนสำรวมดีแล้ว เหมือนกระสวยที่ตรงไป
ฉะนั้น พราหมณ์พึงหลั่งไทยธรรมบูชาในชนเหล่านั้นตามกาล
ชนเหล่าใดปราศจากความกำหนัด มีอินทรีย์ตั้งมั่นดีแล้ว
พ้นจากการจับแห่งกิเลส เปล่งปลั่งอยู่ เหมือนพระจันทร์
พ้นแล้วจากราหูจับ สว่างไสวอยู่ฉะนั้น พราหมณ์
พึงหลั่งไทยธรรมบูชาในชนเหล่านั้นตามกาล ชนเหล่าใด
มีกิเลสสงบแล้ว ปราศจากความกำหนัด เป็นผู้ไม่โกรธ
ไม่มีคติ เพราะละขันธ์อันเป็นไปในโลกนี้ได้เด็ดขาด
พราหมณ์พึงหลั่งไทยธรรมบูชาในชนเหล่านั้นตามกาล ชน
เหล่าใดละชาติและมรณะไม่มีส่วนเหลือ ล่วงพ้นความสงสัย
ได้ทั้งปวง พราหมณ์พึงหลั่งไทยธรรมบูชาในชนเหล่านั้น
ตามกาล ชนเหล่าใดมีตนเป็นที่พึ่ง ไม่มีเครื่องกังวล
หลุดพ้นแล้วในธรรมทั้งปวง เที่ยวไปอยู่ในโลก พราหมณ์

พึงหลั่งไทยธรรมบูชาในชนเหล่านั้นตามกาล ชนเหล่าใด
แล ย่อมรู้ในขันธ์และอายตนะเป็นต้นตามความเป็นจริงว่า
ชาตินี้มีในที่สุด ภพใหม่ไม่มี ดังนี้ พราหมณ์พึงหลั่งไทย
ธรรมบูชาในชนเหล่านั้นตามกาล ชนเหล่าใดเป็นผู้ถึง
เวท ยินดีในฌาน มีสติ บรรลุธรรมเครื่องตรัสรู้ดี เป็นที่
พึ่งของเทวดาและมนุษย์เป็นอันมาก พราหมณ์ผู้มุ่งบุญพึง
หลั่งไทยธรรมบูชาในชนเหล่านั้นตามกาล ฯ

ม. คำถามของข้าพระองค์ไม่เปล่าประโยชน์แน่นอน ข้าแต่
พระผู้มีพระภาค พระองค์ตรัสบอกทักขิไณยบุคคลแก่
ข้าพระองค์แล้ว ก็พระองค์ย่อมทรงทราบไญยธรรมนี้ ใน
โลกนี้โดยถ่องแท้ จริงอย่างนั้น ธรรมนี้พระองค์ทรงทราบ
แจ่มแจ้งแล้ว ผู้ใดเป็นคฤหัสถ์ เป็นผู้ควรแก่การขอ เป็น
ทานบดี มีความต้องการบุญ มุ่งบุญ ให้ข้าวน้ำบูชาแก่ชน
เหล่าอื่นในโลกนี้ ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ขอพระองค์ตรัส
บอกถึงความพร้อมแห่งยัญแก่ข้าพระองค์ ฯ

พ. ดูกรมาฆะ เมื่อท่านจะบูชาก็จงบูชาเถิด และจงทำจิตให้ผ่องใส
ในกาลทั้งปวง เพราะยัญย่อมเป็นอารมณ์ของบุคคลผู้บูชายัญ
บุคคลตั้งมั่นในยัญนี้แล้ว ย่อมละโทสะเสียได้ อนึ่ง บุคคล
ผู้นั้น ปราศจากความกำหนัดแล้ว พึงกำจัดโทสะ เจริญ
เมตตาจิตอันประมาณมิได้ ไม่ประมาทแล้วเนืองๆ ทั้งกลาง
คืนกลางวัน ย่อมแผ่อัปปมัญญาภาวนาไปทั่วทิศ ฯ

ม. ใครย่อมบริสุทธิ์ ใครย่อมหลุดพ้น และใครยังติดอยู่ บุคคล
จะไปพรหมโลกได้ด้วยอะไร ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นมุนี
ข้าพระองค์ทูลถามแล้ว ขอพระองค์โปรดตรัสบอกแก่
ข้าพระองค์ผู้ไม่รู้ ก็พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพรหม ข้าพระองค์
ขออ้างเป็นพยานในวันนี้ เพราะพระองค์เป็นผู้เสมอด้วย
พรหมของข้าพระองค์จริงๆ (ข้าแต่พระองค์ผู้มีความรุ่งเรือง)
บุคคลจะเข้าถึงพรหมโลกได้อย่างไร ฯ

พ. (ดูกรมาฆะ) ผู้ใดย่อมบูชายัญครบทั้ง ๓ อย่าง ผู้เช่นนั้น
พึงให้ทักขิไณยบุคคลทั้งหลายยินดีได้ เราย่อมกล่าวผู้นั้นว่า
เป็นผู้ควรแก่การขอ ครั้นบูชาโดยชอบอย่างนั้นแล้ว ย่อมเข้า
ถึงพรหมโลก ฯ

[๓๖๓] เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว มาฆมาณพได้กราบทูล

พระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระโคดมผู้เจริญ ภาษิตของพระองค์แจ่มแจ้งนัก ฯลฯ ขอพระองค์ทรงจำข้าพระองค์ว่าเป็นอุบาสกผู้ถึงสรณะตลอดชีวิต ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป ฯ

จบมาฆสูตรที่ ๕

สภิยสูตรที่ ๖

[๓๖๔] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเวฬุวัน กลันทกนิวาปสถาน ใกล้พระนครราชคฤห์ ก็สมัยนั้นแล เทวดาผู้เป็นสาโลหิตเก่าของสภิยปริพาชก ได้แสดงปัญญาขึ้นว่า ดูกรสภิยะ สมณะหรือพราหมณ์ผู้ใด ท่านถามปัญหาเหล่านี้แล้วย่อมพยากรณ์ได้ ท่านพึงประพฤติพรหมจรรย์ในสำนักของสมณะหรือพราหมณ์ผู้นั้นเถิด ลำดับนั้นแล สภิยปริพาชกเรียนปัญหาในสำนักของเทวดานั้นแล เข้าไปหาสมณพราหมณ์ทั้งหลายผู้เป็นเจ้าหมู่เจ้าคณะ เป็นคณาจารย์ มีชื่อเสียง มีเกียรติยศ เป็นเจ้าลัทธิ ชนส่วนมากยกย่องว่าดี คือ ปูรณกัสสป มักขลิโคสาล อชิตเกสกัมพล ปกุทธกัจจายนะ สญชัยเวฬัฏฐบุตร นิครนถ์นาฏบุตร แล้วจึงถามปัญหาเหล่านั้น สมณพราหมณ์เหล่านั้นอันสภิยปริพาชกถามปัญหาแล้ว แก้ไม่ได้ เมื่อแก้ไม่ได้ ย่อมแสดงความโกรธ ความขัดเคือง และความไม่พอใจให้ปรากฏ ทั้งยังกลับถามสภิยปริพาชกอีก ครั้งนั้นแล สภิยปริพาชกมีความดำริว่า ท่านสมณพราหมณ์ทั้งหลายผู้เป็นเจ้าหมู่เจ้าคณะ เป็นคณาจารย์ มีชื่อเสียง มีเกียรติยศ เป็นเจ้าลัทธิ ชนส่วนมากยกย่องว่าดี คือ ปูรณกัสสป ฯลฯ นิครนถ์นาฏบุตร ถูกเราถามปัญหาแล้ว แก้ไม่ได้ เมื่อแก้ไม่ได้ ย่อมแสดงความโกรธ ความขัดเคือง และความไม่พอใจให้ปรากฏ ทั้งยังกลับถามเราในปัญหาเหล่านี้อีก ถ้ากระไร เราพึงละเพศกลับมาบริโภคกามอีกเถิด ครั้งนั้นแล สภิยปริพาชกมีความดำริว่า พระสมณโคดมนี้แลเป็นเจ้าหมู่เจ้าคณะ เป็นคณาจารย์ มีชื่อเสียง มีเกียรติยศ เป็นเจ้าลัทธิ ชนส่วนมากยกย่องว่าดี ถ้ากระไรเราพึงเข้าไปเฝ้าพระสมณโคดมแล้วทูลถามปัญหาเหล่านี้เถิด ลำดับนั้นแล สภิยปริพาชกมีความดำริว่า ท่านสมณพราหมณ์ทั้งหลายเป็นผู้เก่าแก่ เป็นผู้ใหญ่ ล่วงกาลผ่านวัยมาโดยลำดับ เป็นผู้เฒ่า รู้ราตรีนาน บวชมานาน เป็นเจ้าหมู่เจ้าคณะ เป็นคณาจารย์ มีชื่อเสียง มีเกียรติยศ เป็นเจ้าลัทธิ ชนส่วนมากยกย่องว่าดี คือ ปูรณกัสสป ฯลฯ นิครนถ์นาฏบุตร ท่านสมณพราหมณ์แม้เหล่านั้นถูกเราถามปัญหาแล้วแก้ไม่ได้ เมื่อแก้ไม่ได้ ย่อมแสดงความโกรธ ความขัดเคือง และความไม่พอใจให้ปรากฏ ทั้งยังกลับถามเราในปัญหาเหล่านี้อีก ส่วนพระสมณโคดมถูกเราทูลถามแล้วจักทรงพยากรณ์ปัญหาเหล่านี้ได้อย่างไร เพราะพระสมณโคดมยังเป็นหนุ่มโดยพระชาติ ทั้งยัง

เป็นผู้ใหม่โดยบรรพชา ลำดับนั้น สภิยปริพาชกมีความดำริว่า พระสมณโคดมเรา ไม่ควรดูหมิ่นดูแคลนว่า ยังเป็นหนุ่ม ถึงหากว่าพระสมณโคดมจะยังเป็นหนุ่ม แต่ท่านก็เป็นผู้มีฤทธิ์มาก มีอานุภาพมาก ถ้ากระไรเราพึงเข้าไปเฝ้าพระสมณโคดม แล้วทูลถามปัญหาเหล่านี้เถิด ลำดับนั้น สภิยปริพาชกได้หลีกจาริกไปทางพระนครราชคฤห์ เมื่อเที่ยวจาริกไปโดยลำดับ ได้เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคยังพระวิหารเวฬุวันกลันทกนิวาปสถาน ใกล้พระนครราชคฤห์ ครั้นแล้วปราศรัยกับพระผู้มีพระภาค ครั้นผ่านการปราศรัยพอให้ระลึกถึงกันไปแล้ว นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคด้วยคาถาว่า

[๓๖๕] ข้าพระองค์ผู้มีความสงสัย มีความเคลือบแคลง มาหวังจะทูลถามปัญหา พระองค์อันข้าพระองค์ทูลถามปัญหาแล้ว ขอจงตรัสพยากรณ์แก่ข้าพระองค์ตามลำดับปัญหา ให้สมควรแก่ธรรมเถิด ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกรสภิยะ ท่านมาแต่ไกล หวังจะถามปัญหา เราอันท่านถามปัญหาแล้ว จะกระทำที่สุดแห่งปัญหาเหล่านั้น จะพยากรณ์แก่ท่านตามลำดับปัญหา ให้สมควรแก่ธรรม ดูกรสภิยะ ท่านปรารถนาปัญหาข้อใดข้อหนึ่งในใจ ก็เชิญถามเราเถิด เราจะกระทำที่สุดเฉพาะปัญหานั้นๆ แก่ท่าน ฯ

[๓๖๖] ลำดับนั้น สภิยปริพาชกดำริว่า น่าอัศจรรย์จริงหนอ ไม่เคยมีมาเลยหนอ เราไม่ได้แม้เพียงให้โอกาสในสมณพราหมณ์เหล่าอื่นเลย พระสมณ-*โคดมได้ทรงให้โอกาสนี้แก่เราแล้ว สภิยปริพาชกมีใจชื่นชม เบิกบาน เฟื่องฟู เกิดปีติโสมนัส ได้กราบทูลถามปัญหากะพระผู้มีพระภาคว่า

บัณฑิตกล่าวบุคคลผู้บรรลุอะไรว่าเป็นภิกษุ กล่าวบุคคลว่าผู้สงบเสงี่ยมด้วยอาการอย่างไร กล่าวบุคคลว่าผู้ฝึกตนแล้วอย่างไรและอย่างไรบัณฑิตจึงกล่าวบุคคลว่า ผู้รู้ ข้าแต่พระผู้มีพระภาค พระองค์อันข้าพระองค์ทูลถามแล้ว ขอจงตรัสพยากรณ์แก่ข้าพระองค์เถิด ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสพยากรณ์ว่า ดูกรสภิยะ

ผู้ใดถึงความดับกิเลสด้วยมรรคที่ตนอบรมแล้ว ข้ามความสงสัยเสียได้ ละความไม่เป็นและความเป็นได้เด็ดขาด อยู่จบพรหมจรรย์ มีภพใหม่สิ้นแล้ว ผู้นั้นบัณฑิตกล่าวว่าเป็นภิกษุ

ผู้ใดวางเฉยในอารมณ์มีรูปเป็นต้นทั้งหมด มีสติ ไม่เบียดเบียนสัตว์ในโลกทั้งปวง ข้ามโอฆะได้แล้ว เป็นผู้สงบ ไม่

ขุ่นมัว ไม่มีกิเลสเครื่องฟูขึ้น ผู้นั้นบัณฑิตกล่าวว่าผู้สงบ
เสงี่ยม ผู้ใดอบรมอินทรีย์แล้ว แทงตลอดโลกนี้และโลก
อื่น ทั้งภายในทั้งภายนอกในโลกทั้งปวง รอเวลาสิ้นชีวิตอยู่
อบรมตนแล้ว ผู้นั้นบัณฑิตกล่าวว่าผู้ฝึกตนแล้ว ผู้พิจารณา
สงสารทั้งสองอย่าง คือ จุติและอุปบัติ ตลอดกัปทั้งสิ้น
แล้ว ปราศจากธุลี ไม่มีกิเลสเครื่องยียวน ผู้หมดจด ถึง
ความสิ้นไปแห่งชาติ ผู้นั้นบัณฑิตกล่าวว่าผู้รู้ ฯ

[๓๖๗] ลำดับนั้น สภิยปริพาชก ชื่นชมอนุโมทนาภาษิตของพระผู้มี
พระภาคแล้ว มีใจชื่นชม เบิกบาน เฟื่องฟู เกิดปีติโสมนัส ได้ทูลถามปัญหา
ข้อต่อไปกะพระผู้มีพระภาคว่า

บัณฑิตกล่าวบุคคลผู้บรรลุอะไรว่าเป็นพราหมณ์ กล่าวบุคคลว่า
เป็นสมณะ ด้วยอาการอย่างไร กล่าวบุคคลผู้ล้างบาปอย่างไร
และอย่างไรบัณฑิตจึงกล่าวบุคคลว่า เป็นนาค (ผู้ประเสริฐ)
ข้าแต่พระผู้มีพระภาค พระองค์อันข้าพระองค์ทูลถามแล้ว
ขอจงตรัสพยากรณ์แก่ข้าพระองค์เถิด ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสพยากรณ์ว่า

ผู้ใดลอยบาปทั้งหมดแล้ว เป็นผู้ปราศจากมลทิน มีจิตตั้งมั่นดี
ดำรงตนมั่น ก้าวล่วงสงสารได้แล้ว เป็นผู้สำเร็จกิจ (เป็น
ผู้บริบูรณ์ด้วยคุณมีศีลเป็นต้น) ผู้นั้นอันตัณหาและทิฐิไม่
อาศัยแล้ว เป็นผู้คงที่ บัณฑิตกล่าวว่าเป็นพราหมณ์ ผู้ใดมี
กิเลสสงบแล้ว ละบุญและบาปได้แล้ว ปราศจากกิเลสธุลี
รู้โลกนี้และโลกหน้าแล้ว ล่วงชาติและมรณะได้ ผู้คงที่ เห็น
ปานนั้น บัณฑิตกล่าวว่าเป็นสมณะ ผู้ใดล้างบาป ได้หมดใน
โลกทั้งปวง คือ อายตนะภายในและภายนอกแล้ว ย่อม
ไม่มาสู่กัปในเทวดาและมนุษย์ผู้สมควร ผู้นั้นบัณฑิตกล่าว
ว่าผู้ล้างบาป ผู้ใดไม่กระทำบาปอะไรๆ ในโลก สลัดออก
ซึ่งธรรมเป็นเครื่องประกอบและเครื่องผูกได้หมด ไม่ข้องอยู่
ในธรรมเป็นเครื่องข้องมีขันธ์เป็นต้นทั้งปวง หลุดพ้นเด็ดขาด
ผู้คงที่ เห็นปานนั้น บัณฑิตกล่าวว่าเป็นนาค ฯ

[๓๖๘] ลำดับนั้น สภิยปริพาชก ฯลฯ ได้ทูลถามปัญหาข้อต่อไป
กะพระผู้มีพระภาคว่า

ท่านผู้รู้ทั้งหลายกล่าวใครว่าผู้ชนะเขต กล่าวบุคคลว่าเป็นผู้
ฉลาดด้วยอาการอย่างไร อย่างไรจึงกล่าวบุคคลว่าเป็นบัณฑิต

และกล่าวบุคคลชื่อว่าเป็นมุนีด้วยอาการอย่างไร ข้าแต่พระผู้มีพระภาค พระองค์อันข้าพระองค์ทูลถามแล้วขอจงตรัสพยากรณ์แก่ข้าพระองค์เถิด ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสพยากรณ์ว่า ดูกรสภิยะ

ผู้ใดพิจารณา (อายตนะหรือกรรม) เขตทั้งสิ้น คือ เขตที่เป็นของทิพย์ เขตของมนุษย์และเขตของพรหมแล้ว เป็นผู้หลุดพ้นจากเครื่องผูกอันเป็นรากเง่าแห่งเขตทั้งหมด ผู้คงที่เห็นปานนั้น ผู้นั้นท่านผู้รู้ทั้งหลายกล่าวว่าเป็นผู้ชนะเขต ผู้ใดพิจารณากะเปาะฟอง (กรรม) ทั้งสิ้น คือ กะเปาะฟองที่เป็นของทิพย์ กะเปาะฟองของมนุษย์ และกะเปาะฟองของพรหมแล้ว เป็นผู้หลุดพ้นจากเครื่องผูกอันเป็นรากเหง้าแห่งกะเปาะฟองทั้งหมด ผู้คงที่ เห็นปานนั้น ผู้นั้นท่านผู้รู้ทั้งหลายกล่าวว่า เป็นผู้ฉลาด ผู้ใดพิจารณาอายตนะทั้งสอง คือ อายตนะภายในและภายนอกแล้ว เป็นผู้มีปัญญาอันบริสุทธิ์ ก้าวล่วงธรรมดำและธรรมขาวได้แล้ว ผู้คงที่ เห็นปานนั้น ผู้นั้นท่านผู้รู้ทั้งหลายกล่าวว่าเป็นบัณฑิต ผู้ใดรู้ธรรมของอสัตบุรุษและของสัตบุรุษในโลกทั้งปวง คือ ในภายในและภายนอก แล้วดำรงอยู่ ผู้นั้นอันเทวดาและมนุษย์บูชา ล่วงธรรมเป็นเครื่องข้องและข่าย คือ ตัณหาและทิฐิแล้ว ท่านผู้รู้ทั้งหลายกล่าวว่าเป็นมุนี ฯ

[๓๖๕] ลำดับนั้น สภิยปริพาชก ฯลฯ ได้ทูลถามปัญหาข้อต่อไปกะพระผู้มีพระภาคว่า

บัณฑิตกล่าวบุคคลผู้บรรลุอะไร ว่าผู้ถึงเวท กล่าวบุคคลว่าผู้รู้ตามด้วยอาการอย่างไร กล่าวบุคคลผู้มีความเพียร ด้วยอาการอย่างไร และบุคคลบัณฑิตกล่าวว่า เป็นผู้ชื่อว่าอาชาไนยด้วยอาการอย่างไร ข้าแต่พระผู้มีพระภาค พระองค์อันข้าพระองค์ทูลถามแล้ว ขอจงตรัสพยากรณ์แก่ข้าพระองค์เถิด ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสพยากรณ์ว่า ดูกรสภิยะ

ผู้ใดพิจารณาเวททั้งสิ้น อันเป็นของมีอยู่แห่งสมณะและพราหมณ์ทั้งหลาย ปราศจากความกำหนัดในเวทนาทั้งปวง ผู้นั้นล่วงเวททั้งหมดแล้ว บัณฑิตกล่าวว่าผู้ถึงเวท ผู้ใดใคร่ครวญธรรมอันเป็นเครื่องทำให้เนิ่นช้า และนามรูปอันเป็นรากเง่าแห่งโรค ทั้งภายในทั้งภายนอกแล้ว เป็นผู้หลุดพ้น

จากเครื่องผูกอันเป็นรากเหง้าแห่งโรคทั้งปวง ผู้คงที่ เห็นปานนั้น ผู้นั้นบัณฑิตกล่าวว่าผู้รู้ตาม ผู้ใดงดเว้นจากบาปทั้งหมด ล่วงความทุกข์ในนรกได้แล้ว ดำรงอยู่ ผู้นั้นบัณฑิตกล่าวว่าผู้มีความเพียร ผู้นั้นมีความแกล้วกล้า มีความเพียร ผู้คงที่เห็นปานนั้น บัณฑิตกล่าวว่าเป็นนักปราชญ์ ผู้ใดตัดเครื่องผูกอันเป็นรากเหง้าแห่งธรรมเป็นเครื่องข้องทั้งภายในทั้งภายนอกได้แล้ว หลุดพ้นแล้วจากเครื่องผูกอันเป็นรากเหง้าแห่งธรรมเป็นเครื่องข้องทั้งปวง ผู้คงที่ เห็นปานนั้น ผู้นั้นบัณฑิตกล่าวว่าเป็นผู้ชื่อว่าอาชาไนย

[๓๗๐] ลำดับนั้น สภิยปริพาชก ฯลฯ ได้ทูลถามปัญหาข้อต่อไปกะพระผู้มีพระภาคว่า

บัณฑิตกล่าวบุคคลผู้บรรลุอะไร ว่าผู้ทรงพระสูตร กล่าวบุคคลว่าเป็นอริยะด้วยอาการอย่างไร กล่าวบุคคลว่าผู้มีจรณะด้วยอาการอย่างไร และบุคคลบัณฑิตกล่าวว่าเป็นผู้ชื่อว่าปริพาชกด้วยอาการอย่างไร ข้าแต่พระผู้มีพระภาค พระองค์อันข้าพระองค์ทูลถามแล้ว ขอจงตรัสพยากรณ์แก่ข้าพระองค์เถิด ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสพยากรณ์ว่า ดูกรสภิยะ

บัณฑิตกล่าวบุคคลผู้ฟังแล้ว รู้ยิ่งธรรมทั้งมวล ครอบงำธรรมที่มีโทษและไม่มีโทษอะไรๆ อันมีอยู่ในโลกเสียได้ ไม่มีความสงสัย หลุดพ้นแล้ว ไม่มีทุกข์ในธรรมมีขันธ์และอายตนะเป็นต้นทั้งปวง ว่าผู้ทรงพระสูตร บุคคลนั้นรู้แล้ว ตัดอาลัย (และ) อาสวะได้แล้ว ย่อมไม่เข้าถึงการนอนในครรภ์ บรรเทาสัญญา ๓ อย่าง และเปือกตม คือ กามคุณแล้ว ย่อมไม่มาสู่กัป บัณฑิตกล่าวว่าเป็นอริยะ ผู้ใดในศาสนานี้เป็นผู้บรรลุธรรมที่ควรบรรลุเพราะจรณะ เป็นผู้ฉลาด รู้ธรรมได้ในกาลทุกเมื่อ ไม่ข้องอยู่ในธรรมมีขันธ์เป็นต้นทั้งปวง มีจิตหลุดพ้นแล้ว ไม่มีปฏิฆะ ผู้นั้นบัณฑิตกล่าวว่าผู้มีจรณะ ผู้ใดขับไล่กรรมอันมีทุกข์เป็นผล ซึ่งมีอยู่ ทั้งที่เป็นอดีต อนาคต และเป็นปัจจุบันได้แล้ว มีปรกติกำหนดด้วยปัญญาเที่ยวไป กระทำมายากับทั้งมานะ ความโลภ ความโกรธ และนามรูปให้มีที่สุดได้แล้ว ผู้นั้นบัณฑิตกล่าวว่าปริพาชก ผู้บรรลุธรรมที่ควรบรรลุ ฯ

[๓๗๑] ลำดับนั้น สภิยปริพาชก ชื่นชมอนุโมทนาภาษิตของ
พระผู้มีพระภาคแล้ว มีใจชื่นชม เฟื่องฟู เบิกบาน เกิดปีติโสมนัส ลุกจาก
อาสนะ กระทำผ้าอุตราสงค์เฉวียงบ่าข้างหนึ่งแล้วประนมอัญชลีไปทางที่พระผู้มี-
*พระภาคประทับอยู่ ได้ชมเชยพระผู้มีพระภาคด้วยคาถาอันสมควรในที่เฉพาะ
พระพักตร์ว่า

ข้าแต่พระผู้มีพระภาคผู้มีพระปัญญาเสมอด้วยแผ่นดิน
พระองค์ทรงกำจัดทิฐิ ๓ และทิฐิ ๖๐ ที่อาศัยคัมภีร์อันเป็น
วาทะเป็นประธานของสมณะผู้มีลัทธิอื่น ที่อาศัยอักขระคือ
ความหมายรู้กัน (ว่าหญิงว่าชาย) และสัญญาอันวิปริต
(ซึ่งเป็นที่ยึดถือ) ทรงก้าวล่วงความมืด คือ โอฆะได้แล้ว
พระองค์เป็นผู้ถึงที่สุด ถึงฝั่งแห่งทุกข์ เป็นพระอรหันต์
(ผู้ตรัสรู้เองโดยชอบ) ทรงสำคัญพระองค์ว่าผู้มีอาสวะสิ้นแล้ว
มีความรุ่งเรือง มีความรู้ มีพระปัญญามาก ทรงช่วยข้าพระองค์
ผู้กระทำที่สุดทุกข์ให้ข้ามได้แล้ว เพราะพระองค์ได้ทรง
ทราบข้อที่ข้าพระองค์สงสัยแล้ว ทรงช่วยให้ข้าพระองค์
ข้ามพ้นความสงสัย ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นมุนี ผู้ทรงบรรลุ
ธรรมที่ควรบรรลุในทางแห่งมุนี ผู้ไม่มีกิเลสดุจหลักตอ
ผู้เป็นเผ่าพันธุ์พระอาทิตย์ ข้าพระองค์ขอนอบน้อมแด่พระองค์
พระองค์เป็นผู้สงบดีแล้ว พระองค์ผู้มีพระจักษุ ทรงพยากรณ์
ความสงสัยของข้าพระองค์ที่ได้มีแล้วในกาลก่อนแก่ข้าพระองค์
พระองค์เป็นมุนีผู้ตรัสรู้เองแน่แท้ พระองค์ไม่มีนิวรณ์ อนึ่ง
อุปายาสทั้งหมด พระองค์ทรงกำจัดเสียแล้ว ถอนขึ้นได้แล้ว
พระองค์เป็นผู้เยือกเย็น เป็นผู้ถึงการฝึกตน มีพระปัญญา
เครื่องจำทรง มีความบากบั่นเป็นนิตย์ในสัจจะ เทวดาทั้งปวง
ทั้งสองพวก (คือ อากาสัฏฐเทวดา และภุมมัฏฐเทวดา)
ที่อาศัยอยู่ในนารทบรรพต ย่อมชื่นชมต่อพระองค์ผู้ประเสริฐยิ่ง
ผู้มีความเพียรใหญ่ ผู้แสดงธรรมเทศนา ข้าแต่พระองค์
ผู้เป็นบุรุษอาชาไนย ข้าพระองค์ขอนอบน้อมแด่พระองค์
ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นบุรุษอันสูงสุด ข้าพระองค์ขอนอบน้อมแด่
พระองค์ บุคคลผู้เปรียบเสมอพระองค์ ไม่มีในโลก
พร้อมทั้งเทวโลก พระองค์เป็นพระพุทธเจ้า เป็นพระศาสดา
เป็นมุนีผู้ครอบงำมาร พระองค์ทรงตัดอนุสัย ข้ามโอฆะได้
เองแล้ว ทรงช่วยให้หมู่สัตว์นี้ข้ามได้ด้วย พระองค์ทรง

ก้าวล่วงอุปธิ ทำลายอาสวะได้แล้ว พระองค์เป็นดังสีหะ
ไม่มีอุปาทาน ทรงละความกลัวและความขลาดได้แล้ว
ไม่ทรงติดอยู่ในบุญและบาปทั้งสองอย่าง เปรียบเหมือน
ดอกบัวขาบที่งามไม่ติดอยู่ในน้ำฉะนั้น ข้าแต่พระองค์ผู้มี
ความเพียร ขอเชิญพระองค์โปรดเหยียบพระบาทออกมาเถิด
สภิยะจะขอถวายบังคมพระบาทของพระศาสดา ฯ

[๓๗๒] ลำดับนั้นแล สภิยปริพาชก หมอบลงแทบพระบาทของพระผู้มีพระภาคด้วยเศียรเกล้าแล้ว ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภาษิตของพระองค์แจ่มแจ้งนัก ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภาษิตของพระองค์แจ่มแจ้งนัก พระองค์ทรงประกาศธรรมโดยอเนกปริยาย เปรียบเหมือนหงายของที่คว่ำ เปิดของที่ปิด บอกทางแก่ผู้หลงทาง หรือตามประทีปในที่มืดด้วยหวังว่าผู้มีจักษุจักเห็นรูปได้ฉะนั้น ข้าพระองค์นี้ขอถึงซึ่งพระผู้มีพระภาค กับทั้งพระธรรมและพระภิกษุสงฆ์ ว่าเป็นสรณะ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอให้ข้าพระองค์พึงได้บรรพชาอุปสมบทในสำนักของพระผู้มีพระภาคเถิด ฯ

พ. ดูกรสภิยะ ผู้ใดเคยเป็นอัญญเดียรถีย์มาก่อน หวังบรรพชาหวังอุปสมบทในธรรมวินัยนี้ ผู้นั้นจะต้องอยู่ปริวาส ๔ เดือน เมื่อล่วง ๔ เดือนไปแล้ว ภิกษุทั้งหลายพอใจ จึงยังผู้นั้นผู้อยู่ปริวาสแล้ว ให้บรรพชาอุปสมบทเพื่อความเป็นภิกษุ ก็แต่ว่าเรารู้ความต่างแห่งบุคคลในข้อนี้ ฯ

ส. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ถ้าผู้ที่เคยเป็นอัญญเดียรถีย์มาก่อน หวังบรรพชา หวังอุปสมบทในธรรมวินัยนี้ จะต้องอยู่ปริวาส ๔ เดือน เมื่อล่วง ๔ เดือน ภิกษุทั้งหลายพอใจ จึงยังผู้นั้นผู้อยู่ปริวาสแล้วให้บรรพชาอุปสมบทเพื่อความเป็นภิกษุไซร้ ข้าพระองค์จักอยู่ปริวาส ๔ ปี เมื่อล่วง ๔ ปีแล้ว ภิกษุทั้งหลายพอใจ ขอจงยังข้าพระองค์ผู้อยู่ปริวาสแล้วให้บรรพชาอุปสมบท เพื่อความเป็นภิกษุเถิด ฯ

สภิยปริพาชก ได้บรรพชา อุปสมบทในสำนักของพระผู้มีพระภาคแล้ว ครั้นท่านสภิยะอุปสมบทแล้วไม่นาน หลีกออกจากหมู่อยู่ผู้เดียว ไม่ประมาท มีความเพียร มีใจเด็ดเดี่ยว ไม่นานนัก ก็กระทำให้แจ้งซึ่งที่สุดแห่งพรหมจรรย์อันยอดเยี่ยม ที่กุลบุตรทั้งหลายผู้ออกบวชเป็นบรรพชิตโดยชอบต้องการนั้น ด้วยปัญญาอันยิ่งเอง ในปัจจุบัน เข้าถึงอยู่ รู้ชัดว่า ชาติสิ้นแล้วพรหมจรรย์อยู่จบแล้ว กิจที่ควรทำทำสำเร็จแล้ว กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้มิได้มีอีก ก็ท่านสภิยะได้เป็นพระอรหันต์องค์หนึ่ง ในจำนวนพระอรหันต์ทั้งหลายฉะนี้แล ฯ

จบสภิยสูตรที่ ๖

เสลสูตรที่ ๗

[๓๗๓] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเสด็จจาริกไปในชนบทชื่ออังคุตตราปะ พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ประมาณ ๑๒๕๐ รูป เสด็จถึงนิคมของชาวอังคุตตราปะชื่ออาปณะ ฯ

เกณิยชฎิลได้สดับข่าวมาว่า พระสมณโคดมศากยบุตร ทรงผนวชจากศากยสกุล เสด็จจาริกไปในชนบทชื่ออังคุตตราปะ พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ประมาณ ๑๒๕๐ รูป เสด็จถึงนิคมชื่ออาปณะตามลำดับ ก็กิตติศัพท์อันงามของท่านพระโคดมพระองค์นั้นแล ขจรไปแล้วอย่างนี้ว่า แม้เพราะเหตุนี้ๆ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น เป็นพระอรหันต์ ... ทรงเบิกบานแล้ว เป็นผู้จำแนกธรรม พระองค์ทรงทำโลกนี้พร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก ให้แจ้งชัดด้วยพระปัญญาอันยิ่งเองแล้ว ทรงสอนหมู่สัตว์พร้อมทั้งสมณพราหมณ์ เทวดาและมนุษย์ให้รู้ตาม พระองค์ทรงแสดงธรรมอันงามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด ทรงประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถ พร้อมทั้งพยัญชนะ บริสุทธิ์บริบูรณ์สิ้นเชิง ก็การได้เห็นพระอรหันต์เห็นปานนั้น ย่อมเป็นความดีแล ฯ

ครั้งนั้นแล เกณิยชฎิลเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับได้สนทนาปราศรัยกับพระผู้มีพระภาค ครั้นผ่านการปราศรัยพอให้ระลึกถึงกันไปแล้ว นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง พระผู้มีพระภาคทรงชี้แจงให้เกณิยชฎิลเห็นแจ้ง ให้สมาทานอาจหาญ ร่าเริงด้วยธรรมีกถา ฯ

ลำดับนั้น เกณิยชฎิล อันพระผู้มีพระภาคทรงชี้แจงให้เห็นแจ้ง ให้สมาทาน อาจหาญ ร่าเริง ด้วยธรรมีกถาแล้ว ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ขอพระโคดมผู้เจริญ พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ทรงรับภัตของข้าพระองค์เพื่อเสวยในวันพรุ่งนี้ พระเจ้าข้า ฯ

[๓๗๔] เมื่อเกณิยชฎิลกราบทูลอย่างนี้แล้ว พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกะเกณิยชฎิลว่า ดูกรเกณิยะ ภิกษุสงฆ์มีมากถึง ๑๒๕๐ รูป อนึ่ง ท่านก็เลื่อมใสในพวกพราหมณ์ยิ่งนัก ฯ

แม้ครั้งที่ ๒ เกณิยชฎิลก็ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระโคดมผู้เจริญ ภิกษุสงฆ์มีมากถึง ๑๒๕๐ รูป ทั้งข้าพระองค์เป็นผู้เลื่อมใสในพวกพราหมณ์ก็จริง ถึงอย่างนั้นก็ขอพระโคดมผู้เจริญพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ ทรงรับภัตของข้าพระองค์เพื่อเสวยในวันพรุ่งนี้ ... แม้ครั้งที่ ๓ เกณิยชฎิล ... พระผู้มี-

*พระภาคทรงรับนิมนต์ด้วยดุษณีภาพ

ลำดับนั้นแล เกณิยชฎิลทราบว่าพระผู้มีพระภาคทรงรับนิมนต์แล้ว ลุกจากอาสนะ เข้าไปสู่อาศรมของตนแล้ว เรียกมิตร (กรรมกร) อำมาตย์และญาติสาโลหิตทั้งหลายมากล่าวว่า มิตรอำมาตย์ และญาติสาโลหิตผู้เจริญทั้งหลาย จงฟังข้าพเจ้า ข้าพเจ้านิมนต์พระสมณโคดมพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ เพื่อเสวยภัตใน

วันพรุ่งนี้ ขอท่านทั้งหลายช่วยข้าพเจ้าขวนขวายด้วยกาย พวกมิตร อำมาตย์ และญาติสาโลหิตทั้งหลายของเกณิยชฎิลรับคำแล้ว บางพวกขุดเตา บางพวกฝ่าฝืน บางพวกล้างภาชนะ บางพวกช่วยตั้งหม้อน้ำ บางพวกปูอาสนะ ส่วนเกณิยชฎิลตกแต่งปะรำเอง ฯ

[๓๗๕] ก็สมัยนั้นแล เสลพราหมณ์อาศัยอยู่ในอาปณนิคม เป็นผู้รู้จบไตรเพทพร้อมทั้งคัมภีร์นิฆัณฑุและคัมภีร์เกตุภะ พร้อมทั้งประเภทอักษร มีคัมภีร์อิติหาสเป็นที่ ๕ เป็นผู้เข้าใจตัวบท เข้าใจไวยากรณ์ ชำนาญในคัมภีร์โลกายตะ และตำราทำนายมหาปุริสลักษณะ ทั้งบอกมนต์แก่มาณพ ๓๐๐ คนด้วย ก็สมัยนั้น เกณิยชฎิลเป็นผู้เลื่อมใสในเสลพราหมณ์ยิ่งนัก ฯ

ครั้งนั้นแล เสลพราหมณ์แวดล้อมด้วยมาณพ ๓๐๐ คน เดินเที่ยวพักผ่อนอยู่ ได้เข้าไปสู่อาศรมของเกณิยชฎิล ได้เห็นคนบางพวกขุดเตา ฯลฯ บางพวกปูอาสนะ ในอาศรมของเกณิยชฎิล ส่วนเกณิยชฎิลตกแต่งโรงปะรำเอง ครั้นแล้วได้ถามเกณิยชฎิลว่า ท่านเกณิยผู้เจริญ จักมีอาวาหะ วิวาหะ หรือเตรียมจัดมหายัญหรือ หรือท่านได้ทูลเชิญเสด็จพระเจ้าแผ่นดินมคธพระนามว่าพิมพิสารจอมทัพ พร้อมทั้งริ้พล เพื่อเสวยในวันพรุ่งนี้ ฯ

เกณิยชฎิลตอบว่า ท่านเสละผู้เจริญ อาวาหะหรือวิวาหะจะมีแก่ข้าพเจ้าก็หามิได้ แม้พระเจ้าแผ่นดินมคธพระนามว่าพิมพิสารจอมทัพ พร้อมทั้งริ้พล ข้าพเจ้าก็มิได้ทูลเชิญเพื่อเสวยในวันพรุ่งนี้ แต่ข้าพเจ้าจัดมหายัญ พระสมณโคดม ผู้ศากยบุตร ทรงผนวชจากศากยสกุล เสด็จจาริกไปในชนบทชื่ออังคุตตราปะ พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ประมาณ ๑๒๕๐ รูป เสด็จถึงนิคมชื่ออาปณะตามลำดับ ก็กิตติศัพท์อันงามของท่านพระโคดมนั้นแล ขจรไปแล้วอย่างนี้ว่า แม้เพราะเหตุนี้ๆ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ฯลฯ ทรงเบิกบานแล้ว เป็นผู้จำแนกธรรม ดังนี้ ข้าพเจ้านิมนต์พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ เพื่อเสวยภัตในวันพรุ่งนี้ ฯ

ส. ท่านเกณิยะผู้เจริญ ท่านกล่าวว่า พุทโธ หรือ ฯ

ก. ท่านเสละผู้เจริญ ข้าพเจ้ากล่าวว่า พุทโธ ฯ

ส. ท่านเกณิยะผู้เจริญ ท่านกล่าวว่า พุทโธ หรือ ฯ

ก. ท่านเสละผู้เจริญ ข้าพเจ้ากล่าวว่า พุทโธ ฯ

ลำดับนั้นแล เสลพราหมณ์ดำริว่า แม้เสียงประกาศว่า พุทโธ หาได้ยากในโลก พระมหาบุรุษผู้ประกอบด้วยมหาปุริสลักษณะ ๓๒ ประการ ซึ่งมาในมนต์ของพวกเรา ย่อมมีคติเป็นสองเท่านั้น ไม่เป็นอย่างอื่น คือ ถ้าอยู่ครองเรือน จะได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิ์ผู้ทรงธรรม เป็นธรรมราชา เป็นใหญ่ในแผ่นดินมีมหาสมุทร ๔ เป็นขอบเขต ทรงชนะแล้ว มีราชอาณาจักรมั่นคง ทรงสมบูรณ์

ด้วยแก้ว ๗ ประการ คือ จักรแก้ว ช้างแก้ว ม้าแก้ว แก้วมณี นางแก้ว คฤหบดีแก้ว ปรินายกแก้วเป็นที่ ๗ พระราชโอรสของพระองค์มีกว่าพันล้วนกล้าหาญ มีรูปทรงสมเป็นวีระกษัตริย์ สามารถย่ำยีกองทัพของข้าศึกได้ พระองค์ทรงชำนะโดยธรรม มิต้องใช้อาชญา มิต้องใช้ศาตรา ทรงครอบครองแผ่นดินมีสาครเป็นขอบเขต ๑ ถ้าแลเสด็จออกผนวชเป็นบรรพชิต จะได้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า มีหลังคาคือกิเลสอันเปิดแล้วในโลก ๑ เสลพราหมณ์ถามว่า ท่านเกณิยะผู้เจริญ ก็บัดนี้พระโคดมอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้เจริญพระองค์นั้น ประทับอยู่ที่ไหน ฯ

[๓๗๖] เมื่อเสลพราหมณ์ถามอย่างนี้แล้ว เกณิยชฎิลได้ยกแขนขวาขึ้นชี้แล้ว กล่าวกะเสลพราหมณ์ว่า ท่านเสละผู้เจริญ พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ที่ทิวไม้มีสีเขียวนั่น ฯ

ลำดับนั้นแล เสลพราหมณ์พร้อมด้วยมาณพ ๓๐๐ คน เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ แล้วกล่าวเตือนมาณพเหล่านั้นว่า ท่านผู้เจริญทั้งหลาย จงเงียบเสียง ค่อยๆ เดินตามกันมา เพราะท่านผู้เจริญเหล่านั้นเที่ยวไปผู้เดียวเหมือนราชสีห์ ให้ยินดีได้ยาก ดูกรท่านผู้เจริญทั้งหลาย เวลาเราสนทนากับพระสมณโคดม ท่านทั้งหลายอย่าพูดสอดขึ้นในระหว่างถ้อยคำของเรา จงรอให้ถ้อยคำของเราจบลงก่อน เสลพราหมณ์ได้สนทนาปราศรัยกับพระผู้มีพระภาคครั้นผ่านการปราศรัยพอให้ระลึกถึงกันไปแล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ฯ

ครั้นแล้ว เสลพราหมณ์ได้ตรวจดูมหาปุริสลักษณะ ๓๒ ประการ ในพระกายของพระผู้มีพระภาค ก็ได้เห็นมหาปุริสลักษณะ ๓๒ ประการโดยมาก เว้นอยู่ ๒ ประการ คือ พระคุยหะเร้นอยู่ในฝัก ๑ พระชิวหาใหญ่ ๑ จึงยังเคลือบแคลงสงสัยไม่เชื่อไม่เลื่อมใสในมหาปุริสลักษณะ ๒ ประการ ครั้งนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงดำริว่า เสลพราหมณ์นี้ เห็นมหาปุริสลักษณะ ๓๒ ประการของเราโดยมาก เว้นอยู่ ๒ ประการ คือ คุยหะเร้นอยู่ในฝัก ๑ ชิวหาใหญ่ ๑ จึงยังเคลือบแคลงสงสัยไม่เชื่อไม่เลื่อมใสในมหาปุริสลักษณะ ๒ ประการ ทันใดนั้น พระผู้มีพระภาคทรงบันดาลอิทธาภิสังขาร ให้เสลพราหมณ์ได้เห็นพระคุยหะเร้นอยู่ฝัก และทรงแลบพระชิวหาสอดเข้าช่องพระกรรณทั้ง ๒ กลับไปมา สอดเข้าช่องพระนาสิกทั้ง ๒ กลับไปมา แผ่ปิดมณฑลพระนลาต เสลพราหมณ์คิดว่าพระสมณโคดม ทรงประกอบด้วยมหาปุริสลักษณะ ๓๒ ประการบริบูรณ์ไม่บกพร่อง แต่เราไม่ทราบว่า พระองค์เป็นพระพุทธเจ้าหรือไม่ ก็แลเราได้ฟังคำของพราหมณ์ทั้งหลายผู้แก่เฒ่าผู้เป็นอาจารย์และปาจารย์กล่าวอยู่ว่า พระผู้มี-*พระภาคเป็นผู้พระอรหันต์สัมมาสัมพุทธเจ้าทั้งหลาย ย่อมทรงทำพระองค์ให้ปรากฏในเมื่อบุคคลกล่าวถึงคุณของพระองค์ ถ้ากระไรเราพึงชมเชยพระสมณโคดม

เฉพาะพระพักตร์ด้วยคาถาอันสมควร ฯ

ลำดับนั้นแล เสลพราหมณ์ได้ชมเชยพระผู้มีพระภาคเฉพาะพระพักตร์ด้วยคาถาอันสมควรว่า

ข้าแต่พระผู้มีพระภาค พระองค์มีพระกายบริบูรณ์ สวยงาม ประสูติดีแล้ว มีพระเนตรงาม มีพระฉวีวรรณดุจทองคำ มีพระเขี้ยวขาวดี มีความเพียร อวัยวะใหญ่น้อยเหล่าใด มีแก่คนผู้เกิดดีแล้ว อวัยวะใหญ่น้อยเหล่านั้นทั้งหมดในพระกายของพระองค์เป็นมหาปุริสลักษณะ พระองค์มีพระเนตรแจ่มใส มีพระพักตร์งาม มีกายใหญ่ตรง มีรัศมีรุ่งเรืองอยู่ในท่ามกลางสมณสงฆ์ดังพระอาทิตย์ พระองค์เป็นภิกษุมีพระเนตร์งาม มีพระฉวีวรรณงามเปล่งปลั่งดังทองคำ ประโยชน์อะไรด้วยความเป็นสมณะของพระองค์ผู้มีวรรณะอันอุดมอย่างนี้ พระองค์ควรเป็นพระเจ้าจักรพรรดิ์ผู้ประเสริฐในราชสมบัติ ผู้เป็นใหญ่ในแผ่นดินมีมหาสมุทร ๔ เป็นขอบ-เขต ผู้ทรงชนะแล้ว ผู้เป็นใหญ่ในชมพูทวีปมีกษัตริย์ประเทศราชตามเสด็จ ข้าแต่พระโคดม ขอพระองค์ทรงเป็นพระราชาที่พระราชาทรงบูชา เป็นจอมมนุษย์ ครองราชสมบัติเถิด ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

[๓๗๗] ดูกรเสลพราหมณ์ เราเป็นพระราชาชั้นเยี่ยมเป็นพระธรรมราชา เรายังจักรที่ใครๆ พึงให้เป็นไปไม่ได้ให้เป็นไปโดยธรรม ฯ

เสลพราหมณ์กราบทูลว่า

พระองค์ทรงปฏิญาณว่าเป็นพระสัมมาสัมพุทธะ เป็นพระธรรมราชาชั้นเยี่ยม ข้าแต่พระโคดม พระองค์ตรัสว่า จะยังจักรให้เป็นไปโดยธรรม ใครหนอเป็นสาวกเสนาบดีของพระองค์ผู้ประพฤติตามพระศาสดา ใครจะยังธรรมจักรที่พระองค์ให้เป็นไปแล้วนี้ ให้เป็นไปตาม ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรเสลพราหมณ์ สารีบุตรผู้เกิดตามตถาคต จะยังธรรมจักรอันยอดเยี่ยมที่เราให้เป็นไปแล้ว ให้เป็นไปตาม ดูกรพราหมณ์ ธรรมที่ควรรู้ยิ่ง เราได้รู้ยิ่งแล้ว ธรรมที่ควรให้เจริญ เราได้ให้เจริญแล้วและธรรมที่ควรละ เราละได้แล้ว เพราะเหตุนั้น

เราจึงเป็นพระพุทธะ ดูกรพราหมณ์ ท่านจงขจัดความสงสัย
ในเราเสีย จงน้อมใจเชื่อ การได้เห็นพระสัมมาสัมพุทธะ
ทั้งหลายเนืองๆ เป็นกิจที่ได้โดยยาก ความปรากฏเนืองๆ
แห่งพระสัมมาสัมพุทธะพระองค์ใดแล หาได้ยากในโลก เรา
เป็นพระสัมพุทธะองค์นั้น ผู้เป็นศัลยแพทย์ชั้นเยี่ยม เราเป็น
ผู้ประเสริฐไม่มีผู้เปรียบ ย่ำยีมารแลเสนามารเสียได้ ทำปัจจา-
มิตรทั้งหมดไว้ในอำนาจไม่มีภัยแต่ที่ไหนๆ บันเทิงอยู่ ฯ

เสลพราหมณ์กล่าวว่า

ท่านผู้เจริญทั้งหลาย จงฟังคำนี้ที่พระผู้มีพระภาคมหาวีรบุรุษ
ผู้มีจักษุ ผู้เป็นศัลยแพทย์ตรัสอยู่ ดังสีหะบันลืออยู่ในป่า
ฉะนั้น ถึงแม้พระองค์จะเป็นผู้เกิดในสกุลต่ำทราม (ก็ตามที)
ใครๆ ได้เห็นพระองค์ผู้ประเสริฐไม่มีผู้เปรียบ ย่ำยีมารและ
เสนามารเสียได้ จะไม่พึงเลื่อมใส (ไม่มีเลย) ผู้ใดปรารถนา
ก็จงตามเรามา หรือผู้ใดไม่ปรารถนาก็จงไปเถิด เราจักบวช
ในสำนักของพระสัมมาสัมพุทธะผู้มีปัญญาอันประเสริฐนี้ ถ้า
ท่านผู้เจริญชอบใจคำสั่งสอนของพระสัมมาสัมพุทธะ อย่างนี้
ไซร้ แม้พวกเราก็จักบวชในสำนักของพระสัมมาสัมพุทธะ
ผู้มีพระปัญญาอันประเสริฐ ฯ

พราหมณ์ทั้ง ๓๐๐ เหล่านี้ ได้ประนมอัญชลีทูลขอว่า ข้าแต่
พระผู้มีพระภาค ข้าพระองค์ทั้งหลาย จักประพฤติพรหม-
จรรย์ในสำนักของพระองค์ ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรเสลพราหมณ์
พรหมจรรย์เรากล่าวดีแล้ว ผู้บรรลุจะพึงเห็นเอง ไม่
ประกอบด้วยกาล เป็นที่ออกบวชอันไม่เปล่าประโยชน์ ของ
บุคคลผู้ไม่ประมาทศึกษาอยู่ ฯ

[๓๗๘] เสลพราหมณ์พร้อมกับบริษัทได้บรรพชาอุปสมบทในสำนักของพระผู้มีพระภาค ครั้งนั้นแล พอล่วงราตรีนั้นไป เกณิยชฎิล สั่งให้ตกแต่งขาทนียะโภชนียาหารอันประณีตไว้ในอาศรมของตน เสร็จแล้วให้กราบทูลภัตกาลแด่พระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ถึงเวลาแล้ว ภัตเสร็จแล้ว ลำดับนั้น เป็นเวลาเช้า พระผู้มีพระภาคทรงนุ่งแล้ว ทรงถือบาตรและจีวรเสด็จเข้าไปยังอาศรมของเกณิยชฎิล ครั้นแล้ว ประทับนั่งเหนืออาสนะที่เขาปูลาดถวาย พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ ลำดับนั้นเกณิยชฎิล อังคาสภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข ให้อิ่มหนำสำราญด้วยขาทนียะโภชนียาหารอันประณีต ด้วยมือของตน

เมื่อพระผู้มีพระภาคเสวยเสร็จ ชักพระหัตถ์จากบาตรแล้ว เกณิยชฎิลถืออาสนะต่ำแห่งหนึ่ง นั่งเฝ้าอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่งพระผู้มีพระภาคทรงอนุโมทนาแก่เกณิยชฎิลด้วยพระคาถาเหล่านี้ว่า

ยัญทั้งหลายมีการบูชาไฟเป็นประมุข ฉันท์ทั้งหลายมีสาวิตติฉันท์เป็นประมุข พระราชาเป็นประมุขของมนุษย์ทั้งหลาย พระจันทร์เป็นประมุขของดาวนักษัตร์ทั้งหลาย พระอาทิตย์เป็นประมุขของความร้อนทั้งหลาย พระสงฆ์แล เป็นประมุขของบุคคลทั้งหลายผู้มุ่งบุญ บูชาอยู่ ฯ

[๓๗๙] ครั้น พระผู้มีพระภาคทรงอนุโมทนาแก่เกณิยชฎิลด้วยพระคาถาเหล่านี้แล้ว เสด็จลุกจากอาสนะหลีกไป ลำดับนั้นแล ท่านพระเสละพร้อมด้วยบริษัท หลีกออกจากหมู่อยู่ผู้เดียว ไม่ประมาท มีความเพียร มีใจเด็ดเดี่ยว ไม่นานนักก็ทำให้แจ้งซึ่งที่สุดแห่งพรหมจรรย์อันยอดเยี่ยม ที่กุลบุตรทั้งหลายออกบวชเป็นบรรพชิตโดยชอบต้องการนั้น ด้วยปัญญาอันยิ่งเอง ในปัจจุบันเข้าถึงอยู่ รู้ชัดว่า ชาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์อยู่จบแล้ว กิจที่ควรทำทำเสร็จแล้ว กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้มิได้มี ก็ท่านพระเสละพร้อมด้วยบริษัท ได้เป็นพระอรหันต์องค์หนึ่งๆ ในจำนวนพระอรหันต์ทั้งหลาย ครั้งนั้นแล ท่านพระเสละ พร้อมทั้งบริษัทได้เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ครั้นแล้วได้ห่มจีวรเฉวียงบ่าข้างหนึ่ง ประนมอัญชลีไปทางที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคด้วยคาถาว่า

ข้าแต่พระผู้มีพระภาคผู้มีพระจักษุ ข้าพระองค์ทั้งหลายถึงสรณะในวันที่ ๘ แต่วันนี้ไป เพราะฉะนั้น ข้าพระองค์ทั้งหลาย ฝึกฝนตนอยู่ในศาสนาของพระองค์ ๗ ราตรี พระ-องค์เป็นพระพุทธเจ้า เป็นศาสดา เป็นมุนีครอบงำมาร ทรงตัดอนุสัยแล้ว เป็นผู้ข้ามได้เองแล้ว ทรงช่วยเหลือหมู่สัตว์นี้ให้ข้ามได้ พระองค์ทรงก้าวล่วงอุปธิได้แล้ว ทรงทำลายอาสวะทั้งหลายแล้ว ไม่ทรงถือมั่น ทรงละความกลัวและความขลาดได้แล้ว ดังสีหะ ภิกษุ ๓๐๐ รูปนี้ยืนประนมอัญชลีอยู่ ข้าแต่พระวีรเจ้า ขอพระองค์ทรงเหยียดพระบาทยุคลเถิด ท่านผู้ประเสริฐทั้งหลาย จงถวายบังคมพระบาทยุคลของ-พระศาสดา ฯ

จบเสลสูตรที่ ๗

สัลลสูตรที่ ๘

[๓๘๐] ชีวิตของสัตว์ทั้งหลายในโลกนี้ ไม่มีเครื่องหมาย ใครๆ รู้

ไม่ได้ ทั้งลำบาก ทั้งน้อย และประกอบด้วยทุกข์ สัตว์
ทั้งหลาย ผู้เกิดแล้ว จะไม่ตายด้วยความพยายามอันใด
ความพยายามอันนั้นไม่มีเลย แม้อยู่ได้ถึงชราก็ต้องตาย
เพราะสัตว์ทั้งหลายมีอย่างนี้เป็นธรรมดา ผลไม้สุกงอมแล้ว
ชื่อว่าย่อมมีภัยเพราะจะต้องร่วงหล่นไปในเวลาเช้า ฉันใด
สัตว์ทั้งหลายผู้เกิดแล้ว ชื่อว่าย่อมมีภัย เพราะจะต้องตาย
เป็นนิตย์ ฉันนั้น ภาชนะดินที่นายช่างทำแล้วทุกชนิด มี
ความแตกเป็นที่สุด แม้ฉันใด ชีวิตของสัตว์ทั้งหลาย ก็
ฉันนั้น ทั้งเด็ก ทั้งผู้ใหญ่ ทั้งคนเขลา ทั้งคนฉลาด ล้วน
ไปสู่อำนาจของมฤตยู มีมฤตยูเป็นที่ไปในเบื้องหน้าด้วยกัน
ทั้งหมด เมื่อสัตว์เหล่านั้นถูกมฤตยูครอบงำแล้ว ต้องไป
ปรโลก บิดาจะป้องกันบุตรไว้ก็ไม่ได้ หรือพวกญาติจะ
ป้องกันพวกญาติไว้ก็ไม่ได้ ท่านจงเห็น เหมือนเมื่อหมู่
ญาติของสัตว์ทั้งหลายผู้จะต้องตาย กำลังแลดูรำพันอยู่โดย
ประการต่างๆ สัตว์ผู้จะต้องตายผู้เดียวเท่านั้นถูกมฤตยูนำไป
เหมือนโคที่บุคคลจะพึงฆ่าถูกนำไปตัวเดียวฉะนั้น ความตาย
และความแก่กำจัดสัตว์โลกอยู่อย่างนี้ เพราะเหตุนั้น นัก-
ปราชญ์ทั้งหลายทราบชัดสภาพของโลกแล้ว ย่อมไม่เศร้าโศก
ท่านย่อมไม่รู้ทางของผู้มาหรือผู้ไป ไม่เห็นที่สุดทั้งสองอย่าง
ถึงจะคร่ำครวญไปก็ไร้ประโยชน์ ถ้าผู้คร่ำครวญหลงเบียด
เบียนตนอยู่จะยังประโยชน์อะไรๆ ให้เกิดขึ้นได้ไซร้ บัณฑิต
ผู้เห็นแจ้งก็พึงกระทำความคร่ำครวญนั้น บุคคลจะถึงความ
สงบใจได้ เพราะการร้องไห้ เพราะความเศร้าโศก ก็หาไม่
ทุกข์ย่อมเกิดแก่ผู้นั้นยิ่งขึ้น และสรีระของผู้นั้นก็จะซูบซีด
บุคคลผู้เบียดเบียนตนเอง ย่อมเป็นผู้ซูบผอม มีผิวพรรณ
เศร้าหมอง สัตว์ทั้งหลายผู้ละไปแล้ว ย่อมรักษาตนไม่ได้
ด้วยความรำพันนั้น การรำพันไร้ประโยชน์ คนผู้ทอดถอน
ถึงบุคคลผู้ทำกาละแล้ว ยังละความเศร้าโศกไม่ได้ ตกอยู่
ในอำนาจแห่งความเศร้าโศก ย่อมถึงทุกข์ยิ่งขึ้น ท่านจง
เห็นคนแม้เหล่าอื่นผู้เตรียมจะดำเนินไปตามยถากรรม (และ)
สัตว์ทั้งหลายในโลกนี้ ผู้มาถึงอำนาจแห่งมัจจุแล้ว กำลัง
พากันดิ้นรนอยู่ทีเดียว ก็สัตว์ทั้งหลายย่อมสำคัญด้วยอาการ
ใดๆ อาการนั้นๆ ย่อมแปรเป็นอย่างอื่นไปในภายหลัง ความ

พลัดพรากกัน เช่นนี้ย่อมมีได้ ท่านจงดูสภาพแห่งโลกเถิด มาณพแม้จะพึงเป็นอยู่ร้อยปีหรือยิ่งกว่านั้น ก็ต้องพลัดพรากจากหมู่ญาติ ต้องละทิ้งชีวิตไว้ในโลกนี้ เพราะเหตุนั้น บุคคลฟังพระธรรมเทศนาของพระอรหันต์แล้ว เห็นคนผู้ล่วงลับทำกาละแล้ว กำหนดรู้อยู่ว่า บุคคลผู้ล่วงลับทำกาละแล้วนั้น เราไม่พึงได้ว่า จงเป็นอยู่อีกเถิด ดังนี้ พึงกำจัดความรำพันเสีย บุคคลพึงดับไฟที่ไหม้ลุกลามไปด้วยน้ำ ฉันใด นรชนผู้เป็นนักปราชญ์ มีปัญญา เฉลียวฉลาด พึงกำจัดความเศร้าโศกที่เกิดขึ้นเสีย โดยฉับพลันเหมือนลมพัดนุ่น ฉะนั้น คนผู้แสวงหาความสุขเพื่อตน พึงกำจัดความรำพัน ความทะยานอยากและความโทมนัสของตน พึงถอนลูกศรคือกิเลสของตนเสีย เป็นผู้มีลูกศร คือ กิเลสอันถอนขึ้นแล้ว อันตัณหาและทิฐิไม่อาศัยแล้วถึงความสงบใจ ก้าวล่วงความเศร้าโศกได้ทั้งหมด เป็นผู้ไม่มีความเศร้าโศก เยือกเย็น ฉะนี้แล ฯ

จบสัลลสูตรที่ ๘

วาเสฏฐสูตรที่ ๙

[๓๘๑] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ ราวป่าอิจฉานังคลวันใกล้อิจฉานังคลคาม ก็สมัยนั้น พราหมณ์มหาศาลผู้มีชื่อเสียงเป็นอันมาก คือ จังกีพราหมณ์ ตารุกขพราหมณ์ โปกขรสาติพราหมณ์ ชาณุสโสณีพราหมณ์ โตเทยยพราหมณ์ และพราหมณ์มหาศาลผู้มีชื่อเสียงเหล่าอื่น อาศัยอยู่ในอิจฉานังคลคาม ครั้งนั้นแล วาเสฏฐมาณพและภารทวาชมาณพ เดินพักผ่อนอยู่ได้สนทนากันในระหว่างว่า ท่านผู้เจริญ บุคคลชื่อว่าเป็นพราหมณ์ด้วยเหตุอย่างไร ภารทวาชมาณพกล่าวอย่างนี้ว่า ท่านผู้เจริญบุคคลผู้เป็นอุภโตสุชาต ทั้งฝ่ายมารดาและฝ่ายบิดา มีครรภ์เป็นที่ถือปฏิสนธิหมดจดดีตลอด ๗ ชั่วบรรพ-*บุรุษ ไม่มีใครจะคัดค้านติเตียนได้ด้วยอ้างถึงชาติ บุคคลชื่อว่าเป็นพราหมณ์ด้วยเหตุเพียงเท่านี้ ฯ

วาเสฏฐมาณพกล่าวอย่างนี้ว่า ท่านผู้เจริญ บุคคลเป็นผู้มีศีลและถึงพร้อมด้วยวัตร บุคคลชื่อว่าเป็นพราหมณ์ด้วยเหตุเพียงเท่านี้แล ฯ

ภารทวาชมาณพไม่สามารถจะให้วาเสฏฐมาณพยินยอมได้เลย และวาเสฏฐมาณพก็ไม่สามารถจะให้ภารทวาชมาณพยินยอมได้ ฯ

ลำดับนั้นแล วาเสฏฐมาณพจึงกล่าวกะภารทวาชมาณพว่า ท่านภารทวาชะ

พระสมณโคดมผู้ศากยบุตรนี้ เสด็จออกผนวชจากศากยสกุล ประทับอยู่ ณ ราวป่าอิจฉานังคลวัน ใกล้อิจฉานังคลคาม ก็กิตติศัพท์อันงามของท่านพระโคดมพระองค์นั้นขจรไปแล้วอย่างนี้ว่า แม้เพราะเหตุนี้ๆ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ฯลฯ เป็นผู้เบิกบานแล้ว เป็นผู้จำแนกธรรม ท่านภารทวาชะ เราทั้งสองจงไปเฝ้าพระสมณโคดมเถิด ครั้นแล้วจักทูลถามเนื้อความนี้ พระสมณโคดมจักตรัสพยากรณ์แก่เราด้วยประการใด เราจักทรงจำข้อความนั้นไว้ด้วยประการนั้น ฯ

ภารทวาชมาณพ รับคำวาเสฏฐมาณพแล้ว ลำดับนั้น วาเสฏฐมาณพและภารทวาชมาณพ ได้เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ได้สนทนาปราศรัยกับพระผู้มีพระภาค ครั้นผ่านการปราศรัยพอให้ระลึกถึงกันไปแล้ว นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้ว วาเสฏฐมาณพได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคด้วยคาถาว่า

[๓๘๒] ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ทั้งสองเป็นผู้มีไตรวิชชา
อันอาจารย์ยกย่องและรับรอง ข้าพระองค์เป็นศิษย์ผู้ใหญ่
ของโปกขรสาติพราหมณ์ ภารทวาชมาณพนี้ เป็นศิษย์ผู้ใหญ่
ของตารุกขพราหมณ์ ข้าพระองค์ทั้งสองเป็นผู้ถึงความสำเร็จ
ในเวทที่อาจารย์ผู้มีไตรวิชชาบอกแล้ว เป็นผู้เข้าใจตัวบท
และเป็นผู้ชำนาญไวยากรณ์ในเวท เช่นกับอาจารย์ ข้าแต่
พระโคดม ข้าพระองค์ทั้งสองมีการโต้เถียงกันเพราะการอ้าง
ถึงชาติ ภารทวาชมาณพกล่าวว่า บุคคลเป็นพราหมณ์เพราะ
ชาติ ส่วนข้าพระองค์กล่าวว่า บุคคลเป็นพราหมณ์เพราะ
กรรม ข้าแต่พระโคดมผู้มีพระจักษุ ขอพระองค์จงทรงทราบ
อย่างนี้ ข้าพระองค์ทั้งสองนั้นไม่สามารถจะให้กันและกัน
ยินยอมได้ จึงพากันมาเพื่อจะทูลถามพระองค์ผู้ปรากฏว่า เป็น
พระสัมพุทธะ ข้าแต่พระโคดม ข้าพระองค์ทั้งสอง ประนม
อัญชลีเข้ามาถวายนมัสการพระองค์ผู้ปรากฏว่า เป็นพระ
สัมพุทธะในโลก เหมือนชนทั้งหลาย ประนมอัญชลีเข้ามา
ไหว้นมัสการพระจันทร์อันเต็มดวง ฉะนั้น ข้าพระองค์ทั้งสอง
ขอทูลถามพระโคดมผู้มีพระจักษุ ผู้อุบัติขึ้นดีแล้วในโลกว่า
บุคคลเป็นพราหมณ์เพราะชาติหรือเพราะกรรม ขอพระองค์
จงตรัสบอกแก่ข้าพระองค์ทั้งสองผู้ไม่รู้ ด้วยอาการที่ข้า
พระองค์ทั้งสองจะพึงรู้จักพราหมณ์เถิด ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรวาเสฏฐะ
เราจักพยากรณ์แก่ท่านทั้งหลายตามลำดับตามสมควร สัตว์
ทั้งหลายมีความแตกต่างกันโดยชาติ เพราะชาติของสัตว์

เหล่านั้น มีประการต่างๆ กัน ท่านทั้งหลายย่อมรู้จัก
หญ้าและต้นไม้ แต่หญ้าและต้นไม้ ก็ไม่ยอมรับว่าเป็น
หญ้าเป็นต้นไม้ หญ้าและต้นไม้เหล่านั้นมีสัณฐานสำเร็จ
มาแต่ชาติ เพราะชาติของมันต่างๆ กัน แต่นั้นท่าน
ทั้งหลายจงรู้จัก หนอน ตั๊กแตน มดดำ และมดแดง สัตว์
เหล่านั้นมีสัณฐานสำเร็จมาแต่ชาติ เพราะชาติของมัน
ต่างๆ กัน ท่านทั้งหลายจงรู้จักสัตว์ ๔ เท้า ทั้งตัวเล็ก
ตัวใหญ่ สัตว์เหล่านั้นมีสัณฐานสำเร็จมาแต่ชาติ เพราะ
ชาติของมันต่างๆ กัน ต่อแต่นั้น ท่านทั้งหลายจงรู้จัก
ปลาที่เกิดในน้ำเที่ยวไปในน้ำ ปลาเหล่านั้นมีสัณฐานสำเร็จ
มาแต่ชาติ เพราะชาติของมันมีต่างๆ กัน ถัดจากนั้น
ท่านทั้งหลายจงรู้จักนกที่บินไปในเวหา นกเหล่านั้นมีสัณฐาน
สำเร็จมาแต่ชาติ เพราะชาติของมันต่างๆ กัน เพศที่
สำเร็จมาแต่ชาติเป็นอันมาก ไม่มีในมนุษย์ทั้งหลาย เหมือน
อย่างสัณฐานที่สำเร็จมาแต่ชาติเป็นอันมากในชาติเหล่านี้
ฉะนั้น การกำหนดด้วยผม ศีรษะ หู นัยน์ตา ปาก
จมูก ริมฝีปาก คิ้ว คอ บ่า ท้อง หลัง ตะโพก อก
ที่แคบ เมถุน มือ เท้า นิ้วมือ เล็บ แข้ง ขา วรรณะ
หรือเสียง ว่าผมเป็นต้น ของพราหมณ์เป็นเช่นนี้ ของกษัตริย์
เป็นเช่นนี้ย่อมไม่มีเลย เพศที่สำเร็จมาแต่ชาติไม่มีใน
มนุษย์ทั้งหลายเลย เหมือนอย่างสัณฐานที่สำเร็จมาแต่
ชาติในชาติเหล่าอื่น ฉะนั้น ความแตกต่างกันแห่งสัณฐาน
มีผมเป็นต้นนี้ ที่สำเร็จมาแต่กำเนิด ย่อมไม่มีในสรีระ
ของตนๆ เฉพาะในตัวมนุษย์ทั้งหลายเลย แต่ความต่าง
กันในมนุษย์ทั้งหลาย บัณฑิตกล่าวไว้โดยสมัญญา ดูกร
วาเสฏฐะ ท่านจงรู้อย่างนี้ว่า ก็ในหมู่มนุษย์ ผู้ใดผู้หนึ่ง
อาศัยโครักขกรรมเลี้ยงชีพ ผู้นั้นเป็นชาวนา มิใช่
พราหมณ์ ดูกรวาเสฏฐะ ท่านจงรู้อย่างนี้ว่า ก็ใน
หมู่มนุษย์ ผู้ใดผู้หนึ่งเลี้ยงชีพด้วยศิลปะเป็นอันมาก ผู้
นั้นเป็นศิลปิน มิใช่พราหมณ์ ดูกรวาเสฏฐะ ท่านจง
รู้อย่างนี้ว่า ก็ในหมู่มนุษย์ ผู้ใดผู้หนึ่ง อาศัยการค้า
ขายเลี้ยงชีพ ผู้นั้นเป็นพ่อค้ามิใช่พราหมณ์ ดูกรวาเสฏฐะ
ท่านจงรู้อย่างนี้ว่า ก็ในหมู่มนุษย์ ผู้ใดผู้หนึ่งเลี้ยงชีวิต

ด้วยการรับใช้ผู้อื่น ผู้นั้นเป็นผู้รับใช้ มิใช่พราหมณ์
ดูกรวาเสฏฐะ ท่านจงรู้อย่างนี้ว่า ก็ในหมู่มนุษย์ ผู้
ใดผู้หนึ่งอาศัยการลักทรัพย์เลี้ยงชีพ ผู้นั้นเป็นโจร มิใช่
พราหมณ์ ดูกรวาเสฏฐะ ท่านจงรู้อย่างนี้ว่า ก็ใน
หมู่มนุษย์ ผู้ใดผู้หนึ่งอาศัยลูกศรและศาตราเลี้ยงชีพ ผู้นั้น
เป็นนักรบอาชีพ มิใช่พราหมณ์ ดูกรวาเสฏฐะ ท่าน
จงรู้อย่างนี้ว่า ก็ในหมู่มนุษย์ ผู้ใดผู้หนึ่งเลี้ยงชีพด้วยความ
เป็นปุโรหิต ผู้นั้นเป็นผู้ยังบุคคลให้บูชา มิใช่เป็นพราหมณ์
ดูกรวาเสฏฐะ ท่านจงรู้อย่างนี้ว่า ก็ในหมู่มนุษย์ ผู้ใด
ผู้หนึ่งปกครองบ้านและแว่นแคว้น ผู้นั้นเป็นพระราชา
มิใช่พราหมณ์ ก็เราหากล่าวผู้เกิดแต่กำเนิดในท้องมารดา
ว่าเป็นพราหมณ์ไม่ ผู้นั้นเป็นผู้ชื่อว่าโภวาที ผู้นั้นแล
ยังเป็นผู้มีเครื่องกังวล เรากล่าวบุคคลผู้ไม่มีเครื่องกังวล
ผู้ไม่ถือมั่น ว่าเป็นพราหมณ์ เรากล่าวผู้ตัดสังโยชน์ได้ทั้ง
หมด ไม่สะดุ้งเลย ล่วงธรรมเป็นเครื่องข้องแล้ว พราก
โยคะทั้ง ๔ ได้แล้ว ว่าเป็นพราหมณ์ เรากล่าวผู้ที่ตัด
ชะเนาะคือความโกรธ เชือก คือ ตัณหา หัวเงื่อน คือ
ทิฐิ ๖๒ พร้อมทั้งสายโยง คือ อนุสัยเสียได้ ผู้มีลิ่ม
สลักอันถอดแล้ว ผู้ตรัสรู้แล้ว ว่าเป็นพราหมณ์ เรา
กล่าวผู้ไม่ประทุษร้าย อดกลั้นได้ซึ่งคำด่าว่า การทุบตีและ
การจองจำ ผู้มีกำลังคือขันติ ผู้มีหมู่พลคือขันตี ว่าเป็น
พราหมณ์ เรากล่าวผู้ไม่โกรธ มีวัตร มีศีล ไม่มีกิเลส
อันฟูขึ้น ฝึกตนแล้ว ทรงไว้ซึ่งร่างกายมีในที่สุด ว่าเป็น
พราหมณ์ เรากล่าวผู้ไม่ติดอยู่ในกามทั้งหลาย ดุจน้ำไม่
ติดอยู่ในใบบัว ดุจเมล็ดพันธุ์ผักกาดไม่ติดอยู่บนปลาย
เหล็กแหลม ว่าเป็นพราหมณ์ เรากล่าวผู้รู้ชัดความสิ้นไป
แห่งทุกข์ของตน ในศาสนานี้แล ผู้ปลงภาระแล้ว
พรากกิเลสได้หมดแล้ว ว่าเป็นพราหมณ์ เรากล่าวผู้มีปัญญา
ลึกซึ้ง มีเมธา ผู้ฉลาดในทางและมิใช่ทาง ผู้บรรลุถึง
ประโยชน์อันสูงสุด ว่าเป็นพราหมณ์ เรากล่าวผู้ไม่เกี่ยวข้อง
ด้วยคน ๒ พวก คือ คฤหัสถ์และบรรพชิต ไม่มีความ
อาลัยเที่ยวไป มีความปรารถนาน้อย ว่าเป็นพราหมณ์
เรากล่าวผู้วางอาชญาในสัตว์ทั้งหลาย ทั้งผู้ที่สะดุ้งและ

มั่นคง ไม่ฆ่าเอง ไม่ใช้ผู้อื่นให้ฆ่า ว่าเป็นพราหมณ์ เรา
กล่าวผู้ไม่ปองร้าย ผู้ดับเสียได้ในผู้ที่มีอาชญาในตน ผู้ไม่
ยึดถือในผู้ที่มีความยึดถือ ว่าเป็นพราหมณ์ เรากล่าวผู้ที่ทำ
ราคะ โทสะ มานะ และมักขะ ให้ตกไปแล้ว ดุจเมล็ด
พันธุ์ผักกาดตกไปจากปลายเหล็กแหลม ว่าเป็นพราหมณ์
เรากล่าวผู้เปล่งถ้อยคำไม่หยาบ ให้รู้ความกันได้ เป็นคำจริง
ซึ่งไม่เป็นเหตุทำใครๆ ให้ข้องอยู่ ว่าเป็นพราหมณ์ ก็เรา
กล่าวผู้ไม่ถือเอาสิ่งของยาวหรือสั้น น้อยหรือใหญ่ งาม
และไม่งาม ซึ่งเจ้าของมิได้ให้แล้วในโลก ว่าเป็นพราหมณ์
เรากล่าวผู้ไม่มีความหวังทั้งในโลกนี้และในโลกหน้า ผู้สิ้น
หวัง พรากกิเลสได้หมดแล้ว ว่าเป็นพราหมณ์ เรากล่าว
ผู้ไม่มีความอาลัย รู้แล้วทั่วถึง ไม่มีความสงสัย หยั่งลงสู่
นิพพาน ได้บรรลุแล้วโดยลำดับ ว่าเป็นพราหมณ์ เรา
กล่าวผู้ละทิ้งบุญและบาปทั้ง ๒ ล่วงธรรมเป็นเครื่องข้องได้
แล้ว ไม่มีความเศร้าโศก ปราศจากธุลี บริสุทธิ์แล้ว
ว่าเป็นพราหมณ์ เรากล่าวผู้มีความยินดีในภพหมดสิ้นแล้ว
ผู้บริสุทธิ์ มีจิตผ่องใส ไม่ขุ่นมัวดุจพระจันทร์ที่ปราศจาก
มลทิน ว่าเป็นพราหมณ์ เรากล่าวผู้ล่วงทางอ้อม หล่ม
สงสาร โมหะเสียได้ เป็นผู้ข้ามถึงฝั่ง เพ่งฌาน ไม่หวั่น
ไหว ไม่มีความสงสัย ดับกิเลสได้แล้วเพราะไม่ถือมั่น
ว่าเป็นพราหมณ์ เรากล่าวผู้ละกามในโลกนี้ได้เด็ดขาด
เป็นผู้ไม่มีเรือน บวชเสียได้ มีกามราคะหมดสิ้นแล้ว ว่า
เป็นพราหมณ์ เรากล่าวผู้ละตัณหาในโลกนี้ได้เด็ดขาด เป็น
ผู้ไม่มีเรือน งดเว้น มีตัณหาและภพหมดสิ้นแล้ว ว่าเป็น
พราหมณ์ เรากล่าวผู้ละโยคะที่เป็นของมนุษย์ แล้วล่วง
โยคะที่เป็นของทิพย์เสียได้ ผู้พรากแล้วจากโยคะทั้งปวง
ว่าเป็นพราหมณ์ เรากล่าวผู้ละความยินดีและความไม่ยินดี
เป็นผู้เยือกเย็น หาอุปธิมิได้ ผู้ครอบงำโลกทั้งปวง มีความ
เพียร ว่าเป็นพราหมณ์ เรากล่าวผู้รู้จุติและอุปบัติของสัตว์
ทั้งหลาย โดยอาการทั้งปวง ผู้ไม่ข้อง ไปดี ตรัสรู้แล้ว
ว่าเป็นพราหมณ์ เรากล่าวผู้ที่เทวดา คนธรรพ์ และมนุษย์รู้
คติไม่ได้ ผู้สิ้นอาสวะแล้ว เป็นพระอรหันต์ ว่าเป็นพราหมณ์
เรากล่าวผู้ไม่มีเครื่องกังวลในขันธ์ทั้งที่เป็นอดีต อนาคต

และปัจจุบัน ไม่มีเครื่องกังวล ไม่ยึดถือ ว่าเป็นพราหมณ์ เรากล่าวผู้องอาจ ประเสริฐ เป็นนักปราชญ์ แสวงหาคุณใหญ่ชนะมาร ไม่มีความหวั่นไหว ล้างกิเลสหมด ตรัสรู้แล้ว ว่าเป็นพราหมณ์ เรากล่าวผู้ระลึกชาติก่อนๆ ได้ เห็นสวรรค์และอบาย และถึงความสิ้นไปแห่งชาติแล้ว ว่าเป็นพราหมณ์ นามและโคตรที่เขากำหนดกัน เป็นบัญญัติในโลก นามและโคตรมาแล้วเพราะการรู้ตามกันมา ญาติสาโลหิตทั้งหลาย กำหนดไว้ในกาลที่บุคคลเกิดแล้วนั้นๆ นามและโคตรที่กำหนดกันแล้วนี้ เป็นความเห็นของพวกคนผู้ไม่รู้ ซึ่งสืบเนื่องกันมาสิ้นกาลนาน พวกคนผู้ไม่รู้ย่อมกล่าวว่าบุคคลเป็นพราหมณ์เพราะชาติ แต่บุคคลเป็นพราหมณ์เพราะชาติก็หามิได้ แต่เป็นพราหมณ์เพราะกรรม ไม่เป็นพราหมณ์ก็เพราะกรรม เป็นชาวนาก็เพราะกรรม เป็นศิลปิน เป็นพ่อค้า เป็นผู้รับใช้ เป็นโจร เป็นนักรบ อาชีพ เป็นปุโรหิต และแม้เป็นพระราชา ก็เพราะกรรม บัณฑิตทั้งหลายผู้มีปรกติเห็นปฏิจจสมุปบาท ฉลาดในกรรมและวิบาก ย่อมเห็นกรรมตามความเป็นจริงอย่างนี้ โลกย่อมเป็นไปเพราะกรรม หมู่สัตว์ย่อมเป็นไปเพราะกรรม สัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นเครื่องผูกพัน เปรียบเหมือนหมุดแห่งรถที่แล่นไปอยู่ ฉะนั้น บุคคลเป็นพราหมณ์เพราะกรรม อันประเสริฐนี้ คือ ตบะ สัญญมะ พรหมจรรย์ และทมะ กรรมนี้ นำความเป็นพราหมณ์ที่สูงสุดมาให้ บุคคลผู้ถึงพร้อมด้วยไตรวิชชา เป็นคนสงบ มีภพใหม่สิ้นไปแล้ว เป็นพราหมณ์ผู้องอาจของบัณฑิตทั้งหลายผู้รู้แจ้งอยู่ ท่านจงรู้อย่างนี้เถิดวาเสฏฐะ ฯ

[๓๘๓] เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว วาเสฏฐมาณพ และภารทวาชมาณพ ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระโคดมผู้เจริญ ภาษิตของพระองค์แจ่มแจ้งนัก ฯลฯ ขอพระองค์โปรดทรงจำข้าพระองค์ทั้งสองว่าเป็นอุบาสก ผู้ถึงสรณะตลอดชีวิต ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป ฯ

จบวาเสฏฐสูตรที่ ๕

โกกาลิกสูตรที่ ๑๐

[๓๘๔] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของ

ท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี ครั้งนั้นแล โกกาลิกภิกษุ เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมแล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้กราบทูล พระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระสารีบุตรและพระโมคคัลลานะ เป็นผู้มีความปรารถนาลามก ตกอยู่ในอำนาจแห่งความปรารถนาลามก พระเจ้าข้า ฯ

[๓๘๕] เมื่อโกกาลิกภิกษุกราบทูลอย่างนี้แล้ว พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกะโกกาลิกภิกษุว่า โกกาลิกะ เธออย่าได้กล่าวอย่างนี้ โกกาลิกะ เธออย่าได้กล่าวอย่างนี้ เธอจงยังจิตให้เลื่อมใสในสารีบุตรและโมคคัลลานะเถิด สารีบุตรและโมคคัลลานะมีศีลเป็นที่รัก ฯ

แม้ครั้งที่ ๒ โกกาลิกภิกษุก็ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระผู้มีพระภาคทรงชักนำข้าพระองค์ให้จงใจเชื่อ ให้เลื่อมใส ก็จริง แต่พระสารีบุตรและพระโมคคัลลานะเป็นผู้มีความปรารถนาลามก แม้ครั้งที่ ๒ พระผู้มีพระภาคก็ได้ตรัสกะโกกาลิกภิกษุว่า โกกาลิกะ เธออย่าได้กล่าวอย่างนี้ โกกา-*ลิกะ เธออย่าได้กล่าวอย่างนี้เลย เธอจงยังจิตให้เลื่อมใสในสารีบุตรและโมคคัลลานะเถิด สารีบุตรและโมคคัลลานะมีศีลเป็นที่รัก ฯ

แม้ครั้งที่ ๓ ...

ลำดับนั้นแล โกกาลิกภิกษุลุกจากอาสนะ ถวายบังคมพระผู้มีพระภาค กระทำประทักษิณแล้วหลีกไป เมื่อโกกาลิกภิกษุหลีกไปแล้วไม่นานนัก ได้มีต่อมประมาณเมล็ดพันธุ์ผักกาดเกิดขึ้นทั่วกาย ครั้นแล้ว เป็นต่อมประมาณเท่าเมล็ดถั่วเขียว เท่าเมล็ดถั่วดำ เท่าเมล็ดพุดซา เท่าผลพุดซา เท่าผลมะขามป้อม เท่าผลมะตูมอ่อน เท่าผลขนุนอ่อน แตกหัวแล้ว หนองและเลือดไหลออก ลำดับนั้น โกกาลิกภิกษุมรณภาพเพราะอาพาธนั้นเอง ครั้นโกกาลิกภิกษุมรณภาพแล้ว ก็ย่อมอุบัติในปทุมนรก เพราะจิตคิดอาฆาตในพระสารีบุตรและพระโมคคัลลานะ ครั้งนั้นแล ท้าวสหัมบดีพรหม เมื่อปฐมยามล่วงไปแล้ว มีรัศมีงามยิ่ง ทำพระเชตวันทั้งสิ้นให้สว่างไสว เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมแล้วได้ยืนอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ โกกาลิกภิกษุมรณภาพแล้ว ครั้นแล้วอุบัติในปทุมนรก เพราะจิตคิดอาฆาตในพระสารีบุตรและพระโมคคัลลานะ ท้าวสหัมบดีพรหมครั้นกราบทูลดังนี้แล้ว กระทำประทักษิณแล้ว ได้อันตรธานไปในที่นั้นเอง ฯ

ครั้นพอล่วงราตรีนั้นไป พระผู้มีพระภาคตรัสกะภิกษุทั้งหลายว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่อคืนนี้ เมื่อปฐมยามล่วงไปแล้ว ท้าวสหัมบดีพรหม มีรัศมีอันงามยิ่ง ทำวิหารเชตวันทั้งสิ้นให้สว่างไสว เข้ามาหาเราถึงที่อยู่ อภิวาทแล้วยืนอยู่ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้กล่าวกะเราว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ โกกา-

*ลิกภิกษุมรณภาพแล้วอุบัติในปทุมนรก เพราะจิตคิดอาฆาตในพระสารีบุตร และพระโมคคัลลานะ ท้าวสหัมบดีพรหม ครั้นกล่าวดังนี้แล้ว กระทำประทักษิณแล้ว ได้อันตรธานหายไปในที่นั้นเอง ฯ

[๓๘๖] เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว ภิกษุรูปหนึ่งได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระโคดมผู้เจริญ ประมาณอายุในปทุมนรกนานเพียงใด พระเจ้าข้า ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรภิกษุ ประมาณอายุในปทุมนรกนานนัก การนับประมาณอายุในปทุมนรกนั้นว่า เท่านี้ปี เท่านี้ร้อยปี เท่านี้พันปี หรือว่าเท่านี้แสนปี ไม่ใช่ทำได้ง่าย ฯ

ภ. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็พระองค์สามารถจะทรงกระทำการเปรียบเทียบได้หรือไม่ พระเจ้าข้า ฯ

พระผู้มีพระภาคทรงรับว่า สามารถ ภิกษุ ดังนี้แล้ว ตรัสว่า ดูกรภิกษุ เปรียบเหมือนเกวียนที่บรรทุกงาหนัก ๒๐ หาบของชาวโกศล เมื่อล่วงไปได้ร้อยปี พันปี แสนปี บุรุษพึงหยิบเมล็ดงาขึ้นจากเกวียนนั้นออกทิ้งเมล็ดหนึ่งๆ ดูกรภิกษุ เกวียนที่บรรทุกงาหนัก ๒๐ หาบของชาวโกศลนั้น จะพึงถึงความสิ้นไปโดยลำดับนี้เร็วเสียกว่า แต่อัพพุทนรกหนึ่งจะไม่พึงถึงความสิ้นไปได้เลย ดูกรภิกษุ ๒๐ อัพพุทนรกเป็นหนึ่งนิรัพพุทนรก ๒๐ นิรัพพุทนรกเป็นหนึ่งอัพพนรก ๒๐ อัพพนรกเป็นหนึ่งอหหนรก ๒๐ อหหนรกเป็นหนึ่งอฏฏนรก ๒๐ อฏฏนรกเป็นหนึ่งกุมุทนรก ๒๐ กุมุทนรกเป็นหนึ่งโสคันธิกนรก ๒๐ โสคันธินรกเป็นหนึ่งอุปลกนรก ๒๐ อุปลกนรกเป็นหนึ่งปุณฑรีกนรก ๒๐ ปุณฑรีกนรกเป็นหนึ่งปทุมนรก อย่างนี้ ก็โกกาลิกภิกษุอุบัติในปทุมนรกเพราะจิตคิดอาฆาตในสารีบุตรและโมคคัลลานะ ฯ

พระผู้มีพระภาคผู้สุคตศาสดา ครั้นได้ตรัสไวยากรณ์ภาษิตนี้จบลงแล้ว จึงได้ตรัสคาถาประพันธ์ต่อไปว่า

[๓๘๗] ก็วาจาหยาบเช่นกับขวาน เกิดในปากของบุรุษแล้ว เป็นเหตุตัดรอนตนเองของบุรุษผู้เป็นพาล ผู้กล่าวคำทุภาษิต ผู้ใดสรรเสริญคนที่ควรนินทา หรือนินทาคนที่ควรสรรเสริญ ผู้นั้นย่อมก่อโทษเพราะปาก ย่อมไม่ได้ความสุขเพราะโทษนั้น การแพ้ด้วยทรัพย์เพราะเล่นการพนันเป็นโทษเพียงเล็กน้อย โทษของผู้ที่ยังใจให้ประทุษร้ายในท่านผู้ปฏิบัติดีนี้แล เป็นโทษมากกว่า บุคคลตั้งวาจาและใจอันลามกไว้แล้ว เป็นผู้ติเตียนพระอริยะเจ้า ย่อมเข้าถึงนรกตลอดกาลประมาณด้วยการนับปี ๑๐๐,๐๐๐ นิรัพพุทะและ ๔๐ อัพพุทะ ผู้

กล่าวคำเท็จย่อมเข้าถึงนรก อนึ่ง ผู้ทำกรรมอันลามกแล้ว กล่าวว่าไม่ได้ทำ ก็ย่อมเข้าถึงนรกอย่างเดียวกัน แม้คนทั้งสองนั้นเป็นมนุษย์มีกรรมอันเลวทราม ละไปแล้วย่อมเป็นผู้เสมอกันในโลกเบื้องหน้า ผู้ใดประทุษร้ายต่อคนผู้ไม่ประทุษร้าย ผู้เป็นบุรุษหมดจด ไม่มีกิเลสเครื่องยั่วยวน บาปย่อมกลับมาถึงผู้เป็นพาลนั้นเอง เหมือนธุลีละเอียดที่บุคคลซัดไปทวนลมฉะนั้น ผู้ที่ประกอบเนืองๆ ในคุณคือความโลภ ไม่มีศรัทธา กระด้าง ไม่รู้ความประสงค์ของผู้ขอ มีความตระหนี่ ประกอบเนืองๆ ในคำส่อเสียด ย่อมบริภาษผู้อื่นด้วยวาจา แน่ะคนผู้มีปากเป็นหล่ม กล่าวคำอันไม่จริง ผู้ไม่ประเสริฐ ผู้กำจัดความเจริญ ผู้ลามก ผู้กระทำความชั่ว ผู้เป็นบุรุษในที่สุด มีโทษ เป็นอวชาต ท่านอย่าได้พูดมากในที่นี้ อย่าเป็นสัตว์นรก ท่านย่อมเกลี่ยธุลี คือ กิเลสลงในตนเพื่อกรรมมิใช่ประโยชน์เกื้อกูล ท่านผู้ทำกรรมหยาบยังติเตียนสัตบุรุษ ท่านประพฤติทุจริตเป็นอันมากแล้วย่อมไปสู่มหานรกสิ้นกาลนาน กรรมของใครๆ ย่อมฉิบหายไปไม่ได้เลย บุคคลมาได้รับกรรมนั้นแล เป็นเจ้าของแห่งกรรมนั้น (เพราะ) คนเขลาผู้ทำกรรมหยาบ ย่อมเห็นความทุกข์ในตนในปรโลก ผู้ทำกรรมหยาบย่อมเข้าถึงสถานที่อันนายนิรยบาลนำขอเหล็กมา ย่อมเข้าถึงหลาวเหล็กอันคมกริบและย่อมเข้าถึงก้อนเหล็กแดงโชติช่วง เป็นอาหารอันสมควรแก่กรรมที่ตนทำไว้อย่างนั้น สัตว์นรกทั้งหลายจะพูดก็พูดไม่ได้ จะวิ่งหนีก็ไม่ได้ ไม่ได้ที่ต้านทานเลย นายนิรยบาลลากขึ้นภูเขาถ่านเพลิง สัตว์นรกนั้นนอนอยู่บนถ่านเพลิงอันลาดไว้ ย่อมเข้าไปสู่กองไฟอันลุกโพลง พวกนายนิรยบาลเอาข่ายเหล็กพัน ตีด้วยฆ้อนเหล็กในที่นั้น สัตว์นรกทั้งหลายย่อมไปสู่โรรุวนรกที่มืดทึบ ความมืดทึบนั้นแผ่ไปเหมือนกลุ่มหมอกฉะนั้น ก็ที่นั้น สัตว์นรกทั้งหลาย ย่อมเข้าไปสู่หม้อเหล็กอันไฟลุกโพลง ลอยฟองอยู่ ไหม้อยู่ในหม้อเหล็กนั้นอันไฟลุกโพลงสิ้นกาลนาน ก็ผู้ทำกรรมหยาบจะไปสู่ทิศใดๆ ก็หมกไหม้อยู่ในหม้อเหล็กอันเปื้อนด้วยหนองและเลือดในทิศนั้นๆ ลำบากอยู่ในหม้อเหล็กนั้น ผู้ทำกรรมหยาบหมกไหม้อยู่ในน้ำอันเป็นที่อยู่ของหมู่หนอน ในหม้อเหล็กนั้นๆ แม้

ฝั่งเพื่อจะไปก็ไม่มีเลย เพราะกะทะครอบอยู่โดยรอบมิดชิด ในทิศทั้งปวง และยังมีป่าไม้มีใบเป็นดาบคม สัตว์นรก ทั้งหลายย่อมเข้าไปสู่ป่าไม้ ถูกดาบใบไม้ตัดหัวขาด พวกนายนิรยบาล เอาเบ็ดเกี่ยวลิ้นออกแล้ว ย่อมเบียดเบียนด้วยการดึงออกมาๆ ก็ลำดับนั้น สัตว์นรกทั้งหลายย่อมเข้าถึงแม่น้ำด่าง อันเป็นหล่ม ย่อมเข้าถึงคมมีดโกนอันคมกริบ สัตว์นรกทั้งหลาย ผู้กระทำบาป เป็นผู้เขลา ย่อมตกลงไปบนคมมีดโกนนั้นเพราะได้กระทำบาปไว้ ก็สุนัขดำ สุนัขด่าง และสุนัขจิ้งจอก ย่อมรุมกัดกินสัตว์นรกทั้งหลาย ผู้ร้องไห้อยู่ที่นั้น ฝูงกาดำ แร้ง นกตะกรุม และกาไม่ดำ ย่อมรุมกันจิกกิน คนผู้ทำกรรมหยาบ ย่อมเห็นความเป็นไปในนรกนี้ยากหนอ เพราะฉะนั้น นรชนพึงเป็นผู้ทำกิจที่ควรทำในชีวิตที่ยังเหลืออยู่นี้ และไม่พึงประมาท เกวียนบรรทุกงา ผู้รู้ทั้งหลายนับแล้วนำเข้าไปเปรียบในปทุมนรก เป็น ๕๑,๒๐๐ โกฏิ นรกเป็นทุกข์เรากล่าวแล้วในพระสูตรนี้ เพียงใด สัตว์ทั้งหลายผู้ทำกรรมหยาบ พึงอยู่ในนรกแม้นั้น ตลอดกาลนานเพียงนั้น เพราะฉะนั้น บุคคลพึงกำหนดรักษาวาจา ใจ ให้เป็นปรกติในผู้สะอาด มีศีลเป็นที่รักและมีคุณดีงามทั้งหลาย ฯ

จบโกกาลิกสูตรที่ ๑๐

นาลกสูตรที่ ๑๑

[๓๘๘] อสิตฤาษีอยู่ในที่พักกลางวัน ได้เห็นท้าวสักกะจอมเทพและเทวดาคณะไตรทสผู้มีใจชื่นชม มีปีติโสมนัส ยกผ้าทิพย์ขึ้นเชยชมอยู่อย่างเหลือเกิน ในที่อยู่อันสะอาด ครั้นแล้วจึงกระทำความนอบน้อม แล้วได้ถามเทวดาทั้งหลายผู้มีใจเบิกบานบันเทิงในที่นั้นว่า เพราะเหตุไรหมู่เทวดาจึงเป็นผู้ยินดีอย่างเหลือเกิน ท่านทั้งหลายยกผ้าทิพย์ขึ้นแล้วรื่นรมย์อยู่เพราะอาศัยอะไร แม้คราวใด ได้มีสงครามกับพวกอสูร พวกเทวดาชนะ พวกอสูรปราชัย แม้คราวนั้นขนลุกพองเช่นนี้ก็มิได้มี เทวดาทั้งหลายได้เห็นเหตุอะไร ซึ่งไม่เคยมีมา จึงพากันเบิกบาน เปล่งเสียงชมเชย ขับร้องประโคม ปรบมือ และฟ้อนรำกันอยู่ เราขอถามท่านทั้งหลายผู้อยู่บนยอดเขาสิเนรุ ดูกรท่านผู้นิรทุกข์ทั้งหลาย ขอท่านทั้งหลายจงช่วยขจัดความสงสัยของเราโดยเร็วเถิด ฯ

เทวดาทั้งหลายกล่าวว่า

พระโพธิสัตว์ผู้เป็นรัตนะอันประเสริฐนั้น หาผู้เปรียบมิได้ ได้เกิดแล้วในมนุษย์โลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุข ที่ป่าลุมพินีวันในคามชนบทของเจ้าศากยะทั้งหลาย เพราะเหตุนั้น เราทั้งหลายจึงพากันยินดี เบิกบานอย่างเหลือเกิน พระโพธิสัตว์นั้น เป็นอัครบุคคลผู้สูงสุดกว่าสรรพสัตว์ เป็นผู้องอาจกว่านรชน สูงสุดกว่าหมู่สัตว์ทั้งมวลเหมือนสีหะผู้มีกำลัง ครอบงำหมู่เนื้อบันลืออยู่ จักทรงประกาศธรรมจักร ที่ป่าอิสิปตนะ ฯ

อสิตฤาษีได้ฟังเสียงที่เทวดาทั้งหลายกล่าวแล้วก็รีบลง (จากชั้นดาวดึงส์) เข้าไปยังที่ประทับของพระเจ้าสุทโธทนะ นั่ง ณ ที่นั้นแล้ว ได้ทูลถามเจ้าศากยะทั้งหลายว่า พระกุมาร ประทับ ณ ที่ไหน แม้อาตมภาพประสงค์จะเฝ้า ลำดับนั้น เจ้าศากยะทั้งหลายได้ทรงแสดงพระกุมารผู้รุ่งเรือง เหมือนทองคำที่ปากเบ้าซึ่งนายช่างทองผู้เฉลียวฉลาดหลอมดีแล้ว ผู้รุ่งเรืองด้วยศิริ มีวรรณะไม่ทราม แก่อสิตฤาษี อสิตฤาษีได้เห็นพระกุมารผู้รุ่งเรืองเหมือนเปลวไฟ เหมือนพระจันทร์อันบริสุทธิ์ ซึ่งโคจรอยู่ในนภากาศ สว่างไสวกว่าหมู่ดาว เหมือนพระอาทิตย์พ้นแล้วจากเมฆ แผดแสงอยู่ในสรทกาล ก็เกิดความยินดีได้ปีติอันไพบูลย์ เทวดาทั้งหลายกั้นเศวตฉัตรมีซี่เป็นอันมาก และประกอบด้วยมณฑลตั้งพันไว้ในอากาศ จามรด้ามทองทั้งหลายตกลงอยู่ บุคคลผู้ถือจามรและเศวตฉัตรย่อมไม่ปรากฏ ฤาษีผู้ทรงชฎาชื่อกัณหศิริ ได้เห็นพระกุมารดุจแท่งทองบนผ้ากัมพลแดง และเศวตฉัตรที่กั้นอยู่บนพระเศียร เป็นผู้มีจิตเฟื่องฟู ดีใจ ได้รับเอาด้วยมือทั้งสองครั้นแล้ว อสิตฤาษีผู้เรียนจบลักษณะมนต์ พิจารณาพระราชกุมารผู้ประเสริฐ มีจิตเลื่อมใส ได้เปล่งถ้อยคำว่า พระกุมารนี้ไม่มีผู้อื่นยิ่งกว่า สูงสุดกว่าสัตว์สองเท้า ทีนั้น อสิตฤาษีหวนระลึกถึงการบรรลุอรูปฌานของตน เป็นผู้เสียใจถึงน้ำตาตก เจ้าศากยะทั้งหลายได้ทอดพระเนตรเห็นอสิตฤาษีร้องไห้ จึงตรัสถามว่า ถ้าอันตรายจักมีในพระกุมารหรือหนอ อสิต-ฤาษีได้ทูลเจ้าศากยะทั้งหลายผู้ทอดพระเนตรเห็นแล้ว ไม่ทรงพอพระทัยว่า อาตมภาพระลึกถึงกรรมอันไม่เป็นประโยชน์

เกื้อกูลในพระกุมารหามิได้ อนึ่ง แม้อันตรายก็จักไม่มีแก่พระกุมารนี้ พระกุมารนี้เป็นผู้ไม่ทราม ขอมหาบพิตรทั้งหลายจงเป็นผู้ดีพระทัยเถิด พระกุมารนี้จักทรงบรรลุพระสัพพัญญุตญาณ พระกุมารนี้จักทรงเห็นนิพพานอันบริสุทธิ์อย่างยิ่ง ทรงหวังประโยชน์แก่ชนเป็นอันมาก จักทรงประกาศธรรมจักร พรหมจรรย์ของพระกุมารนี้จักแพร่หลาย แต่อายุของอาตมภาพ จักไม่ดำรงอยู่ได้นานในกาลนี้ อาตมภาพจักกระทำกาละเสียในระหว่างนี้ จักไม่ได้ฟังธรรมของพระกุมารผู้มีความเพียรไม่มีบุคคลผู้เสมอ เพราะเหตุนั้น อาตมภาพจึงเป็นผู้เร่าร้อนถึงความพินาศ ถึงความทุกข์ อสิตฤาษียังปีติอันไพบูลย์ให้เกิดแก่เจ้าศากยะทั้งหลายแล้ว ออกจากพระราชวัง ไปประพฤติพรหมจรรย์ เมื่อจะอนุเคราะห์หลานของตน ได้ให้หลานสมาทานในธรรมของพระผู้มีพระภาคผู้มีความเพียรไม่มีบุคคลผู้เสมอ แล้วกล่าวว่า ในกาลข้างหน้า เจ้าได้ยินเสียงอันระบือไปว่า พุทโธ ดังนี้ไซร้ พระผู้มีพระภาค ได้ทรงบรรลุพระสัมโพธิญาณแล้ว ย่อมทรงเปิดเผยทางปรมัตถธรรม เจ้าจงไปทูลสอบถามด้วยตนเอง ในสำนักของพระองค์ แล้วประพฤติพรหมจรรย์ในสำนักพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นเถิด อสิตฤาษีนั้นผู้มีปรกติเห็นนิพพานอันบริสุทธิ์อย่างยิ่งในอนาคต มีใจเกื้อกูลเช่นนั้น ได้สั่งสอนนาลกดาบส นาลกดาบสเป็นผู้สั่งสมบุญไว้ รักษาอินทรีย์รอคอยพระชินสีห์อยู่ นาลกดาบสได้ฟังเสียงประกาศในการที่พระชินสีห์ทรงประกาศธรรมจักรอันประเสริฐ ได้ไปเฝ้าพระชินสีห์ผู้องอาจกว่าฤาษีแล้ว เป็นผู้เลื่อมใส ได้ทูลถามปฏิปทาอันประเสริฐของมุนีกะพระชินสีห์ ผู้เป็นมุนีผู้ประเสริฐ ในเมื่อเวลาคำสั่งสอนของอสิตฤาษีมาถึงเข้าฉะนี้แล ฯ

จบวัตถุกถา

[๓๘๕] ข้าพระองค์ ได้รู้ตามคำของอสิตฤาษีโดยแท้ เพราะเหตุนั้น ข้าแต่พระโคดม ข้าพระองค์ทูลถามพระองค์ผู้ถึงฝั่งแห่งธรรมทั้งปวง พระองค์อันข้าพระองค์ทูลถามแล้ว ขอจงตรัสบอกมุนีและปฏิปทาอันสูงสุดของมุนี แห่งบรรพชิตผู้แสวงหาการเที่ยวไปเพื่อภิกษา แก่ข้าพระองค์เถิด ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสพยากรณ์ว่า

เราจักบัญญัติปฏิปทาของมุนีที่บุคคลทำได้ยากให้เกิดความยินดีได้ยาก แก่ท่าน เอาเถิดเราจักบอกปฏิปทาของมุนีนั้นแก่ท่าน ท่านจงอุปถัมภ์ตน จงเป็นผู้มั่นคงเถิด พึงกระทำการด่าและการไหว้ในบ้านให้เสมอกัน พึงรักษาความประทุษร้ายแห่งใจ พึงเป็นผู้สงบไม่มีความเย่อหยิ่งเป็นอารมณ์ อารมณ์ที่สูงต่ำมีอุปมาด้วยเปลวไฟในป่า ย่อมมาสู่ครองจักษุเป็นต้น เหล่านารีย่อมประเล้าประโลมมุนี นารีเหล่านั้น อย่าพึงประเล้าประโลมท่าน มุนีละกามทั้งหลายทั้งที่ดีแล้ว งดเว้นจากเมถุนธรรม ไม่ยินดียินร้าย ในสัตว์ทั้งหลายผู้สะดุ้งและมั่นคง พึงกระทำตนให้เป็นอุปมาว่า เราฉันใด สัตว์เหล่านี้ก็ฉันนั้น สัตว์เหล่านี้ ฉันใด เราก็ฉันนั้น ดังนี้แล้ว ไม่พึงฆ่าเอง ไม่พึงใช้ผู้อื่นให้ฆ่า มุนีละความปรารถนาและความโลภในปัจจัยที่ปุถุชนข้องอยู่แล้ว เป็นผู้มีจักษุ พึงปฏิบัติปฏิปทาของมุนีนี้ พึงข้ามความทะเยอทะยานในปัจจัย ซึ่งเป็นเหตุแห่งมิจฉาชีพที่หมายรู้กันว่านรกนี้เสีย พึงเป็นผู้มีท้องพร่อง (ไม่เห็นแก่ท้อง) มีอาหารพอประมาณ มีความปรารถนาน้อย ไม่มีความโลภเป็นผู้หายหิว ไม่มีความปรารถนาด้วยความปรารถนา ดับความเร่าร้อนได้แล้วทุกเมื่อ มุนีนั้นเที่ยวไปรับบิณฑบาตแล้ว พึงไปยังชายป่า เข้าไปนั่งอยู่ที่โคนต้นไม้ พึงเป็นผู้ขวนขวายในฌาน เป็นนักปราชญ์ ยินดีแล้วในป่า พึงทำจิตให้ยินดียิ่ง เพ่งฌานอยู่ที่โคนต้นไม้ ครั้นเมื่อล่วงราตรีไปแล้ว พึงเข้าไปสู่บ้าน ไม่ยินดีโภชนะที่ยังไม่ได้ และโภชนะที่เขานำไปแต่บ้าน ไปสู่บ้านแล้ว ไม่พึงเที่ยวไปในสกุลโดยรีบร้อน ตัดถ้อยคำเสียแล้ว ไม่พึงกล่าววาจาเกี่ยวด้วยการแสวงหาของกิน มุนีนั้นคิดว่า เราได้สิ่งใด สิ่งนี้ยังประโยชน์ให้สำเร็จ เราไม่ได้ก็เป็นความดี ดังนี้แล้ว เป็นผู้คงที่ เพราะการได้และไม่ได้ทั้งสองอย่างนั้นแล ย่อมก้าวล่วงทุกข์เสียได้ เปรียบเหมือนบุรุษแสวงหาผลไม้ เข้าไปยังต้นไม้แล้ว แม้จะได้ แม้ไม่ได้ ก็ไม่ยินดี ไม่เสียใจ วางจิตเป็นกลางกลับไป ฉะนั้น มุนีมีบาตรในมือเที่ยวไปอยู่ ไม่เป็นใบ้ ก็สมมุติว่าเป็นใบ้ ไม่พึงหมิ่นทานว่าน้อย ไม่พึงดูแคลนบุคคลผู้ให้ ก็ปฏิปทาสูงต่ำพระพุทธสมณะประกาศ

แล้ว มุนีทั้งหลาย ย่อมไม่ไปสู่นิพพานถึงสองครั้น นิพพาน นี้ควรถูกต้องครั้งเดียวเท่านั้น หามได้ ก็ภิกษุผู้ไม่มีตัณหา ตัดกระแสร์กิเลสได้แล้ว ละกิจน้อยใหญ่ได้เด็ดขาดแล้ว ย่อมไม่มีความเร่าร้อน ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

เราจักบอกปฏิปทาของมุนีแก่ท่าน ภิกษุผู้ปฏิบัติปฏิปทาของมุนี พึงเป็นผู้มีคมมีดโกนเป็นเครื่องเปรียบ กดเพดานไว้ด้วยลิ้นแล้ว พึงเป็นผู้สำรวมที่ท้อง มีจิตไม่หย่อหย่อน และไม่พึงคิดมาก เป็นผู้ไม่มีกลิ่นดิบ อันตัณหาและทิฐิไม่อาศัยแล้ว มีพรหมจรรย์เป็นที่ไปในเบื้องหน้า พึงศึกษาเพื่อการนั่งผู้เดียว และเพื่อประกอบภาวนาที่สมณะพึงอบรม ท่านผู้เดียวแล จักอภิรมย์ความเป็นมุนีที่เราบอกแล้วโดยส่วนเดียว ทีนั้นจงประกาศไปตลอดทั้งสิบทิศ ท่านได้ฟังเสียงสรรเสริญ ของนักปราชญ์ทั้งหลายผู้เพ่งฌาน ผู้สละกามแล้ว แต่นั้นพึงกระทำหิริและศรัทธาให้ยิ่งขึ้นไป เมื่อเป็นเช่นนี้ ก็เป็นสาวกของเราได้ ท่านจะรู้แจ่มแจ้งซึ่งคำที่เรากล่าวนั้นได้ ด้วยการแสดงแม่น้ำทั้งหลาย ทั้งในเหมืองและหนอง แม่น้ำห้วย ย่อมไหลดังโดยรอบ แม่น้ำใหญ่ย่อมไหลนิ่ง สิ่งใดพร่อง สิ่งนั้นย่อมดัง สิ่งใดเต็ม สิ่งนั้นสงบ คนพาลเปรียบด้วยหม้อน้ำที่มีน้ำครึ่งหนึ่ง บัณฑิตเปรียบเหมือนห้วงน้ำที่เต็ม สมณะกล่าวถ้อยคำใดมากที่เข้าถึงประโยชน์ประกอบด้วยประโยชน์ รู้ถ้อยคำนั้นอยู่ ย่อมแสดงธรรม สมณะผู้นั้นรู้อยู่ ย่อมกล่าวถ้อยคำมาก สมณะใดรู้อยู่ สำรวมตน สมณะนั้นรู้เหตุที่ไม่นำประโยชน์เกื้อกูล และความสุขมาให้แก่สัตว์ทั้งหลาย ย่อมไม่กล่าวมาก สมณะผู้นั้นเป็นมุนี ย่อมควรซึ่งปฏิปทาของมุนี สมณะนั้นได้ถึงธรรมเครื่องเป็นมุนีแล้ว ฯ

จบนาลกสูตรที่ ๑๑

ทวยตานุปัสสนาสูตรที่ ๑๒

[๓๙๐] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ บุพพาราม ปราสาทของนางวิสาขามิคารมารดา ใกล้พระนครสาวัตถี ก็สมัยนั้นแล เมื่อราตรีเพ็ญมีพระจันทร์เต็มดวงในวันอุโบสถที่ ๑๕ ค่ำ พระผู้มีพระภาคอันภิกษุสงฆ์แวดล้อมประทับนั่งอยู่ในอัพโภกาส ทรงชำเลืองเห็นภิกษุสงฆ์สงบนิ่ง จึงตรัสกะภิกษุทั้งหลายว่า

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ถ้าจะพึงมีผู้ถามว่า จะมีประโยชน์อะไร เพื่อการฟังกุศลธรรม อันเป็นอริยะ เป็นเครื่องนำออกไป อันให้ถึงปัญญาเป็นเครื่องตรัสรู้ แก่ท่านทั้งหลาย เธอทั้งหลายพึงตอบเขาอย่างนี้ว่า มีประโยชน์เพื่อรู้ธรรมเป็นธรรม ๒ อย่างตามความเป็นจริง ถ้าจะพึงมีผู้ถามว่า ท่านทั้งหลายกล่าวอะไรว่าเป็นธรรม ๒ อย่าง พึงตอบเขาอย่างนี้ว่า การพิจารณาเห็นเนืองๆ ว่า นี้ทุกข์ นี้ทุกขสมุทัย นี้ข้อที่ ๑ การพิจารณาเห็นเนืองๆ ว่า นี้ทุกขนิโรธ นี้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา นี้เป็นข้อที่ ๒ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้พิจารณาเห็นธรรมเป็นธรรม ๒ อย่างโดยชอบเนืองๆ อย่างนี้ เป็นผู้ไม่ประมาท มีความเพียร มีใจเด็ดเดี่ยวอยู่ พึงหวังผล ๒ อย่าง อย่างใดอย่างหนึ่ง คือ อรหัตตผลในปัจจุบันนี้ หรือเมื่อยังมีความถือมั่นเหลืออยู่ เป็นพระอนาคามี ฯ

พระผู้มีพระภาคผู้สุคตศาสดา ครั้นตรัสไวยากรณ์ภาษิตนี้จบลงแล้ว จึงได้ตรัสคาถาประพันธ์ต่อไปอีกว่า

[๓๙๑] ชนเหล่าใดไม่รู้ทุกข์ เหตุเกิดแห่งทุกข์ ธรรมชาติเป็นที่ดับทุกข์ไม่มีส่วนเหลือ โดยประการทั้งปวง และไม่รู้มรรคอันให้ถึงความเข้าไประงับทุกข์ ชนเหล่านั้นเสื่อมแล้วจากเจโตวิมุติและปัญญาวิมุติ เป็นผู้ไม่ควรเพื่อจะทำที่สุดแห่งทุกข์ได้ เป็นผู้เข้าถึงชาติและชราแท้ ส่วนชนเหล่าใดรู้ทุกข์ เหตุเกิดแห่งทุกข์ ธรรมชาติเป็นที่ดับทุกข์ไม่มีส่วนเหลือโดยประการทั้งปวง และรู้มรรคอันให้ถึงความเข้าไประงับทุกข์ ชนเหล่านั้น ถึงพร้อมแล้วด้วยเจโตวิมุติและปัญญาวิมุติ เป็นผู้ควรที่จะทำที่สุดแห่งทุกข์ได้ และเป็นผู้ไม่เข้าถึงชาติและชรา ฯ

[๓๙๒] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ถ้าจะพึงมีผู้ถามว่า การพิจารณาเห็นธรรมเป็นธรรม ๒ อย่างโดยชอบเนืองๆ จะพึงมีโดยปริยายอย่างอื่นบ้างไหม พึงตอบเขาว่าพึงมี ถ้าเขาพึงถามว่า พึงมีอย่างไรเล่า พึงตอบว่า การพิจารณาเห็นเนืองๆ ว่า ทุกข์อย่างใดอย่างหนึ่งทั้งหมด ย่อมเกิดขึ้นเพราะอุปธิปัจจัย นี้เป็นข้อ ๑ การพิจารณาเห็นเนืองๆ ว่า เพราะอุปธิทั้งหลายนี้เองดับไป เพราะสำรอกโดยไม่เหลือ ทุกข์จึงไม่เกิด นี้เป็นข้อที่ ๒ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้พิจารณาเห็นเนืองๆ ซึ่งธรรมเป็นธรรม ๒ อย่าง โดยชอบอย่างนี้ ฯลฯ จึงได้ตรัสคาถาประพันธ์ต่อไปอีกว่า

ทุกข์เหล่าใดเหล่าหนึ่ง มีเป็นอันมากในโลก ย่อมเกิดเพราะอุปธิเป็นเหตุ ผู้ใดแลไม่รู้ย่อมกระทำอุปธิ ผู้นั้นเป็นผู้เขลา ย่อมเข้าถึงทุกข์บ่อยๆ เพราะเหตุนั้น ผู้พิจารณาเห็นเหตุเกิด

แห่งทุกข์เนืองๆ ทราบชัดอยู่ ไม่พึงทำอุปธิ ฯ

[๓๕๓] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ถ้าจะพึงมีผู้ถามว่า การพิจารณาเห็นธรรมเป็นธรรม ๒ อย่างโดยชอบเนืองๆ พึงมีโดยปริยายอย่างอื่นบ้างไหม ควรตอบเขาว่า พึงมี ถ้าเขาถามว่า พึงมีอย่างไรเล่า พึงตอบเขาว่า การพิจารณาเห็นเนืองๆ ว่า ทุกข์อย่างใดอย่างหนึ่งทั้งหมด ย่อมเกิดขึ้นเพราะอวิชชาเป็นปัจจัย นี้เป็นข้อที่ ๑ การพิจารณาเห็นเนืองๆ ว่า เพราะอวิชชานั่นเองดับไปเพราะสำรอกโดยไม่มีเหลือ ทุกข์จึงไม่เกิด นี้เป็นข้อที่ ๒ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้พิจารณาเห็นเนืองๆ ซึ่งธรรมเป็นธรรม ๒ อย่างโดยชอบอย่างนี้ ฯลฯ จึงได้ตรัสคาถาประพันธ์ต่อไปอีกว่า

อวิชชานั้นเอง เป็นคติของสัตว์ทั้งหลายผู้เข้าถึงชาติมรณะ
และสงสารอันมีความเป็นอย่างนี้ และความเป็นอย่างอื่น
บ่อยๆ อวิชชา คือ ความหลงใหญ่นี้ เป็นความเที่ยงอยู่สิ้น
กาลนาน สัตว์ทั้งหลายผู้ไปด้วยวิชชาเท่านั้น ย่อมไม่ไปสู่
ภพใหม่ ฯ

[๓๕๔] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ฯลฯ พึงตอบเขาว่า การพิจารณาเห็นเนืองๆ ว่า ทุกข์อย่างใดอย่างหนึ่งทั้งหมด ย่อมเกิดขึ้นเพราะสังขารเป็นปัจจัย นี้เป็นข้อที่ ๑ การพิจารณาเห็นเนืองๆ ว่า เพราะสังขารทั้งหลายนั่นเองดับไป เพราะสำรอกโดยไม่มีเหลือ ทุกข์จึงไม่เกิด นี้เป็นข้อที่ ๒ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้พิจารณาเห็นเนืองๆ ซึ่งธรรมเป็นธรรม ๒ อย่าง โดยชอบอย่างนี้ ฯลฯ จึงได้ตรัสคาถาประพันธ์ต่อไปอีกว่า

ทุกข์อย่างใดอย่างหนึ่งทั้งหมด ย่อมเกิดขึ้นเพราะสังขารเป็น
ปัจจัย เพราะสังขารทั้งหลายดับโดยไม่เหลือ ทุกข์จึงไม่เกิด
ภิกษุรู้โทษนี้ว่า เพราะสังขารเป็นปัจจัย ทุกข์จึงเกิดขึ้น
เพราะความสงบแห่งสังขารทั้งมวล สัญญาทั้งหลายจึงดับ
ความสิ้นไปแห่งทุกข์ย่อมมีได้ด้วยอาการอย่างนี้ ภิกษุรู้ความ
สิ้นไปแห่งทุกข์นี้โดยถ่องแท้ บัณฑิตทั้งหลายผู้เห็นชอบ
ผู้ถึงเวทย์ รู้โดยชอบแล้ว ครอบงำกิเลสเป็นเครื่องประกอบ
ของมารได้แล้ว ย่อมไม่ไปสู่ภพใหม่ ฯ

[๓๕๕] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ฯลฯ พึงตอบเขาว่า การพิจารณาเห็นเนืองๆ ว่า ทุกข์อย่างใดอย่างหนึ่งทั้งหมด ย่อมเกิดขึ้นเพราะวิญญาณเป็นปัจจัย นี้เป็นข้อที่ ๑ การพิจารณาเห็นเนืองๆ ว่า เพราะวิญญาณนั่นเองดับเพราะสำรอกโดยไม่เหลือ ทุกข์จึงไม่เกิด นี้เป็นข้อที่ ๒ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้พิจารณาเห็นเนืองๆ ซึ่งธรรมเป็นธรรม ๒ อย่างโดยชอบอย่างนี้ ฯลฯ จึงตรัสคาถา

ประพันธ์ต่อไปอีกว่า

ทุกข์อย่างใดอย่างหนึ่งทั้งหมด ย่อมเกิดขึ้นเพราะวิญญาณเป็น
ปัจจัย เพราะวิญญาณดับโดยไม่เหลือ ทุกข์จึงไม่เกิด ภิกษุ
รู้โทษนี้ว่า ทุกข์ย่อมเกิดขึ้น เพราะวิญญาณเป็นปัจจัยดังนี้
แล้ว ย่อมเป็นผู้หายหิว ดับรอบแล้วเพราะความเข้าไปสงบ
แห่งวิญญาณ ฯ

[๓๙๖] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ฯลฯ พึงตอบเขาว่า การพิจารณาเห็น
เนืองๆ ว่า ทุกข์อย่างใดอย่างหนึ่งทั้งหมด ย่อมเกิดเพราะผัสสะเป็นปัจจัย
นี้เป็นข้อที่ ๑ การพิจารณาเห็นเนืองๆ ว่า เพราะผัสสะนั่นเองดับเพราะสำรอก
โดยไม่เหลือ ทุกข์จึงไม่เกิด นี้เป็นข้อที่ ๒ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้พิจารณา
เห็นเนืองๆ ซึ่งธรรมเป็นธรรม ๒ อย่างโดยชอบอย่างนี้ ฯลฯ จึงตรัสคาถา
ประพันธ์ต่อไปอีกว่า

ความสิ้นไปแห่งสังโยชน์ ของชนทั้งหลายผู้อันผัสสะ
ครอบงำแล้ว ผู้แล่นไปตามกระแสร์แห่งภวตัณหา ผู้ดำเนิน
ไปแล้วสู่หนทางผิด ย่อมอยู่ห่างไกล ส่วนชนเหล่าใด
กำหนดรู้ผัสสะด้วยปัญญา ยินดีแล้วในธรรมเป็นที่เข้าไปสงบ
ชนแม้เหล่านั้น เป็นผู้หายหิวดับรอบแล้ว เพราะการดับไป
แห่งผัสสะ ฯ

[๓๙๗] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ฯลฯ พึงตอบเขาว่า การพิจารณาเห็น
เนืองๆ ว่า ทุกข์อย่างใดอย่างหนึ่งทั้งหมด ย่อมเกิดขึ้นเพราะเวทนาเป็นปัจจัย
นี้เป็นข้อที่ ๑ การพิจารณาเห็นเนืองๆ ว่า เพราะเวทนานั่นเองดับเพราะสำรอก
โดยไม่เหลือ ทุกข์จึงไม่เกิด นี้เป็นข้อที่ ๒ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้พิจารณา
เห็นเนืองๆ ซึ่งธรรมเป็นธรรม ๒ อย่างโดยชอบอย่างนี้ ฯลฯ จึงได้ตรัสคาถา
ประพันธ์ต่อไปว่า

ภิกษุรู้เวทนาอย่างใดอย่างหนึ่ง คือ สุขเวทนา หรือทุกขเวทนา
กับอทุกขมสุขเวทนา ที่มีอยู่ทั้งภายในและภายนอกว่า
เวทนานี้เป็นเหตุแห่งทุกข์ มีความสาปสูญไปเป็นธรรมดา
มีความทรุดโทรมไปเป็นธรรมดา ถูกต้องด้วยอุทยัพพยญาณ
แล้ว เห็นความเสื่อมไปอยู่ ย่อมรู้แจ่มแจ้ง ความเป็นทุกข์
ในเวทนานั้นอย่างนี้ เพราะเวทนาทั้งหลายสิ้นไปนั่นเอง
ทุกข์จึงไม่เกิด ฯ

[๓๙๘] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ฯลฯ พึงตอบเขาว่า การพิจารณาเห็น
เนืองๆ ว่า ทุกข์อย่างใดอย่างหนึ่งทั้งหมด ย่อมเกิดขึ้นเพราะตัณหาเป็นปัจจัย

นี้เป็นข้อที่ ๑ การพิจารณาเห็นเนืองๆ ว่า เพราะตัณหานั่นเองดับเพราะสำรอกโดยไม่เหลือ ทุกข์จึงไม่เกิด นี้เป็นข้อที่ ๒ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้พิจารณาเห็นเนืองๆ ซึ่งธรรมเป็นธรรม ๒ อย่างโดยชอบอย่างนี้ ฯลฯ จึงได้ตรัสคาถาประพันธ์ต่อไปอีกว่า

บุรุษผู้มีตัณหาเป็นเพื่อนสอง ท่องเที่ยวไปสิ้นกาลนาน ย่อม
ไม่ล่วงพ้นสงสารอันมีความเป็นอย่างนี้ และความเป็นอย่างอื่น
ไปได้ ภิกษุรู้โทษนี้ว่า ตัณหาเป็นเหตุเกิดแห่งทุกข์ เป็นผู้
มีตัณหาปราศจากไปแล้ว ไม่ถือมั่น มีสติ พึงเว้นรอบ ฯ

[๓๙๙] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ฯลฯ พึงตอบเขาว่า การพิจารณาเห็นเนืองๆ ว่า ทุกข์อย่างใดอย่างหนึ่งทั้งหมด ย่อมเกิดขึ้นเพราะอุปาทานเป็นปัจจัย นี้เป็นข้อที่ ๑ การพิจารณาเห็นเนืองๆ ว่า เพราะอุปาทานนั่นเองดับเพราะสำรอกโดยไม่เหลือ ทุกข์จึงไม่เกิด นี้เป็นข้อที่ ๒ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้พิจารณาเห็นเนืองๆ ซึ่งธรรมเป็นธรรม ๒ อย่างโดยชอบอย่างนี้ ฯลฯ จึงได้ตรัสคาถาประพันธ์ต่อไปอีกว่า

ภพย่อมมีเพราะอุปาทานเป็นปัจจัย สัตว์ผู้เกิดแล้วย่อมเข้าถึง
ทุกข์ ต้องตาย นี้เป็นเหตุเกิดแห่งทุกข์ เพราะเหตุนั้น
บัณฑิตทั้งหลายรู้แล้วโดยชอบ รู้ยิ่งความสิ้นไปแห่งชาติแล้ว
ย่อมไม่ไปสู่ภพใหม่ เพราะความสิ้นไปแห่งอุปาทาน ฯ

[๔๐๐] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ฯลฯ พึงตอบเขาว่า การพิจารณาเห็นเนืองๆ ว่า ทุกข์อย่างใดอย่างหนึ่งทั้งหมด ย่อมเกิดขึ้นเพราะความริเริ่มเป็นปัจจัย นี้เป็นข้อที่ ๑ การพิจารณาเห็นเนืองๆ ว่า เพราะการริเริ่มนั่นเองดับเพราะสำรอกโดยไม่เหลือ ทุกข์จึงไม่เกิด นี้เป็นข้อที่ ๒ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้พิจารณาเห็นเนืองๆ ซึ่งธรรมเป็นธรรม ๒ อย่างโดยชอบอย่างนี้ ฯลฯ จึงได้ตรัสคาถาประพันธ์ต่อไปอีกว่า

ทุกข์อย่างใดอย่างหนึ่งทั้งหมด ย่อมเกิดขึ้นเพราะความริเริ่ม
เป็นปัจจัย เพราะความริเริ่มดับโดยไม่เหลือ ทุกข์จึงไม่เกิด
ภิกษุรู้โทษนี้ว่า ทุกข์ย่อมเกิดขึ้นเพราะความริเริ่มเป็นปัจจัย
ดังนี้แล้ว สละคืนความริเริ่มได้ทั้งหมดแล้ว น้อมไปใน
นิพพานทีไม่มีความริเริ่ม ถอนภวตัณหาขึ้นได้แล้ว มีจิตสงบ
มีชาติสงสารสิ้นแล้ว ย่อมไม่มีภพใหม่ ฯ

[๔๐๑] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ฯลฯ พึงตอบเขาว่า การพิจารณาเห็นเนืองๆ ว่า ทุกข์อย่างใดอย่างหนึ่งทั้งหมด ย่อมเกิดขึ้นเพราะอาหารเป็นปัจจัย นี้เป็นข้อที่ ๑ การพิจารณาเห็นเนืองๆ ว่า เพราะอาหารทั้งหมดนั่นเองดับเพราะ

สำรอกโดยไม่เหลือ ทุกข์จึงไม่เกิด นี้เป็นข้อที่ ๒ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้พิจารณาเห็นเนืองๆ ซึ่งธรรมเป็นธรรม ๒ อย่างโดยชอบอย่างนี้ ฯลฯ จึงได้ตรัสคาถาประพันธ์ต่อไปอีกว่า

ทุกข์อย่างใดอย่างหนึ่งทั้งหมด ย่อมเกิดขึ้นเพราะอาหารเป็นปัจจัย เพราะอาหารทั้งหลายดับโดยไม่เหลือ ทุกข์จึงไม่เกิด ภิกษุผู้ตั้งอยู่ในธรรม ผู้ถึงเวทย์ รู้โทษนี้ว่า ทุกข์ย่อมเกิดขึ้นเพราะอาหารเป็นปัจจัย ดังนี้แล้ว กำหนดรู้อาหารทั้งปวง เป็นผู้อันตัณหาไม่อาศัยในอาหารทั้งหมด รู้โดยชอบซึ่งนิพพานอันไม่มีโรค พิจารณาแล้วเสพปัจจัย ๔ ย่อมไม่เข้าถึงการนับว่า เป็นเทวดาหรือมนุษย์ เพราะอาสวะทั้งหลายหมดสิ้นไป ฯ

[๔๐๒] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ฯลฯ พึงตอบเขาว่า การพิจารณาเห็นเนืองๆ ว่า ทุกข์อย่างใดอย่างหนึ่งทั้งหมด ย่อมเกิดขึ้นเพราะความหวั่นไหวเป็นปัจจัย นี้เป็นข้อที่ ๑ การพิจารณาเห็นเนืองๆ ว่า เพราะความหวั่นไหวทั้งหลายนั่นเองดับไปเพราะสำรอกโดยไม่เหลือ ทุกข์จึงไม่เกิด นี้เป็นข้อที่ ๒ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้พิจารณาเห็นเนืองๆ ซึ่งธรรมเป็นธรรม ๒ อย่างโดยชอบอย่างนี้ ฯลฯ จึงได้ตรัสคาถาประพันธ์ต่อไปอีกว่า

ทุกข์อย่างใดอย่างหนึ่งทั้งหมด ย่อมเกิดขึ้นเพราะความ-หวั่นไหวเป็นปัจจัย เพราะความหวั่นไหวดับไม่มีเหลือ ทุกข์จึงไม่เกิด ภิกษุรู้โทษนี้ว่า ทุกข์ย่อมเกิดขึ้นเพราะความหวั่นไหวเป็นปัจจัย ดังนี้ เพราะเหตุนั้นแล ภิกษุสละตัณหาแล้ว ดับสังขารทั้งหลายได้แล้ว เป็นผู้ไม่มีความหวั่นไหว ไม่ถือมั่น แต่นั้นพึงเว้นรอบ ฯ

[๔๐๓] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ฯลฯ พึงตอบเขาว่า การพิจารณาเห็นเนืองๆ ว่า ความดิ้นรนย่อมมีแก่ผู้อันตัณหา ทิฐิ และมานะอาศัยแล้ว นี้เป็นข้อที่ ๑ การพิจารณาเห็นเนืองๆ ว่า ผู้ที่ตัณหา ทิฐิ และมานะไม่อาศัยแล้ว ย่อมไม่ดิ้นรน นี้เป็นข้อที่ ๒ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้พิจารณาเห็นเนืองๆ ซึ่งธรรมเป็นธรรม ๒ อย่างโดยชอบอย่างนี้ ฯลฯ จึงได้ตรัสคาถาประพันธ์ต่อไปอีกว่า

ผู้อันตัณหา ทิฐิ และมานะไม่อาศัยแล้ว ย่อมไม่ดิ้นรน ส่วนผู้อันตัณหา ทิฐิ และมานะอาศัยแล้ว ถือมั่นอยู่ ย่อมไม่ล่วงพ้นสงสารอันมีความเป็นอย่างนี้ และความเป็นอย่างอื่นไปได้ ภิกษุรู้โทษนี้ว่า เป็นภัยใหญ่ในเพราะนิสสัย คือ ตัณหา ทิฐิและมานะทั้งหลายแล้ว เป็นผู้อันตัณหา ทิฐิและมานะไม่

อาศัยแล้ว ไม่ถือมั่น มีสติ พึงเว้นรอบ ฯ

[๔๐๔] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ฯลฯ พึงตอบเขาว่า การพิจารณาเห็นเนืองๆ ว่า อรูปภพละเอียดกว่ารูปภพ นี้เป็นข้อที่ ๑ การพิจารณาเห็นเนืองๆ ว่า นิโรธละเอียดกว่าอรูปภพ นี้เป็นข้อ ๒ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้พิจารณาเห็นเนืองๆ ซึ่งธรรมเป็นธรรม ๒ อย่างโดยชอบอย่างนี้ ฯลฯ จึงได้ตรัสคาถาประพันธ์ต่อไปอีกว่า

สัตว์เหล่าใดผู้เข้าถึงรูปภพ และตั้งอยู่ในอรูปภพ สัตว์เหล่านั้นเมื่อยังไม่รู้ชัดซึ่งนิพพานก็ยังเป็นผู้จะต้องมาสู่ภพใหม่ ส่วนชนเหล่าใดกำหนดรู้รูปภพแล้ว (ไม่) ดำรงอยู่ด้วยดีในอรูปภพ ชนเหล่านั้นน้อมไปในนิพพานทีเดียว เป็นผู้ละมัจจุเสียได้ ฯ

[๔๐๕] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ฯลฯ พึงตอบเขาว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย นามรูปที่โลกพร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก ที่หมู่สัตว์พร้อมทั้งสมณพราหมณ์ เทวดาและมนุษย์เล็งเห็นว่า นามรูปนี้เป็นของจริง พระอริยเจ้าทั้งหลายเห็นด้วยดีแล้วด้วยปัญญาอันชอบตามความเป็นจริงว่า นามรูปนั่นเป็นของเท็จ นี้เป็นอนุปัสสนาข้อที่ ๑ ดูกรภิกษุทั้งหลาย นิพพานที่โลกพร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก ที่หมู่สัตว์พร้อมทั้งสมณพราหมณ์ เทวดาและมนุษย์เล็งเห็นว่า นิพพานนี้เป็นของเท็จ พระอริยเจ้าทั้งหลายเห็นด้วยดีแล้วด้วยปัญญาอันชอบตามความเป็นจริงว่า นิพพานนั้นเป็นของจริง นี้เป็นอนุปัสสนาข้อที่ ๒ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้พิจารณาเห็นเนืองๆ ซึ่งธรรมเป็นธรรม ๒ อย่างโดยชอบอย่างนี้ ฯลฯ จึงได้ตรัสคาถาประพันธ์ต่อไปอีกว่า

ท่านผู้มีความสำคัญในนามรูป อันเป็นของมิใช่ตนว่าเป็นตน จงดูโลกพร้อมทั้งเทวโลก ผู้ยึดมั่นแล้วในนามรูป ซึ่งสำคัญนามรูปนี้ว่า เป็นของจริง ก็ชนทั้งหลายย่อมสำคัญ (นามรูป) ด้วยอาการใดๆ นามรูปนั้น ย่อมเป็นอย่างอื่นไปจากอาการที่เขาสำคัญนั้นๆ นามรูปของผู้นั้นแล เป็นของเท็จ เพราะนามรูป มีความสาปสูญไปเป็นธรรมดา นิพพานมีความไม่สาปสูญไปเป็นธรรมดา พระอริยเจ้าทั้งหลายรู้นิพพานนั้นโดยความเป็นจริง พระอริยเจ้าเหล่านั้นแล เป็นผู้หายหิวดับรอบแล้ว เพราะตรัสรู้ของจริง ฯ

[๔๐๖] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ถ้าจะพึงมีผู้ถามว่า การพิจารณาเห็นธรรมเป็นธรรม ๒ อย่างเนืองๆ โดยชอบ จะพึงมีโดยปริยายอย่างอื่นบ้างไหม พึงตอบเขาว่า พึงมี ถ้าเขาถามว่าพึงมีอย่างไรเล่า พึงตอบเขาว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย

อิฏฐารมณ์ที่โลกพร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก ที่หมู่สัตว์พร้อมทั้ง
สมณพราหมณ์ เทวดาและมนุษย์เล็งเห็นว่า เป็นสุข พระอริยเจ้าทั้งหลายเห็น
ด้วยดีแล้วด้วยปัญญาอันชอบ ตามความเป็นจริงว่านั่นเป็นทุกข์ นี้เป็นอนุปัสสนา
ข้อที่ ๑ ดูกรภิกษุทั้งหลาย นิพพานที่โลกพร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก
ที่หมู่สัตว์พร้อมทั้งสมณพราหมณ์ เทวดาและมนุษย์เล็งเห็นว่า นี้เป็นทุกข์
พระอริยะเจ้าทั้งหลายเห็นด้วยดีแล้วด้วยปัญญาอันชอบ ตามความเป็นจริงว่า นั่น
เป็นสุข นี้เป็นอนุปัสสนาข้อที่ ๒ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้พิจารณาเห็นธรรม
เป็นธรรม ๒ อย่างโดยชอบเนืองๆ อย่างนี้ ไม่ประมาท มีความเพียร มีใจ
เด็ดเดี่ยว พึงหวังผล ๒ อย่าง อย่างใดอย่างหนึ่ง คือ อรหัตตผลในปัจจุบันนี้
หรือเมื่อยังมีความถือมั่นเหลืออยู่ เป็นพระอนาคามี ฯ

พระผู้มีพระภาคผู้สุคตศาสดา ครั้นตรัสไวยากรณ์ภาษิตนี้จบลงแล้ว
จึงได้ตรัสคาถาประพันธ์ต่อไปอีกว่า

รูป เสียง กลิ่น รส ผัสสะ และธรรมารมณ์ล้วนน่า-
ปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ มีประมาณเท่าใด โลกกล่าว
ว่ามีอยู่ อารมณ์ ๖ อย่างเหล่านี้ โลกพร้อมทั้งเทวโลกสมมติ
กันว่าเป็นสุข แต่ว่าธรรมเป็นที่ดับอารมณ์ ๖ อย่างนี้ ชน-
เหล่านั้นสมมติกันว่าเป็นทุกข์ ความดับแห่งเบญจขันธ์
พระอริยะเจ้าทั้งหลายเห็นว่าเป็นสุข ความเห็นขัดแย้งกันกับ
โลกทั้งปวงนี้ ย่อมมีแก่บัณฑิตทั้งหลายผู้เห็นอยู่ ชนเหล่าอื่น
กล่าววัตถุกามใดโดยความเป็นสุข พระอริยเจ้าทั้งหลาย
กล่าววัตถุกามนั้นโดยความเป็นทุกข์ ชนเหล่าอื่นกล่าวนิพพาน
ใดโดยความเป็นทุกข์ พระอริยเจ้าทั้งหลายผู้รู้แจ้งกล่าว
นิพพานนั้นโดยความเป็นสุข ท่านจงพิจารณาธรรมที่รู้ได้ยาก
ชนพาลทั้งหลายผู้ไม่รู้แจ้ง พากันลุ่มหลงอยู่ในโลกนี้ ความ
มืดตื้อย่อมมีแก่ชนพาลทั้งหลายผู้ถูกอวิชชาหุ้มห่อแล้ว ผู้ไม่
เห็นอยู่ ส่วนนิพพาน เป็นธรรมชาติเปิดเผยแก่สัตบุรุษ
ผู้เห็นอยู่ เหมือนอย่างแสงสว่าง ฉะนั้น ชนทั้งหลายเป็นผู้
ค้นคว้า ไม่ฉลาดต่อธรรม ย่อมไม่รู้แจ้งนิพพานที่มีอยู่ในที่
ใกล้ ชนทั้งหลายผู้ถูกภวราคะครอบงำแล้ว แล่นไปตาม
กระแสร์ภวตัณหา ผู้เข้าถึงวัฏฏะอันเป็นบ่วงแห่งมารเนืองๆ
ไม่ตรัสรู้ธรรมนี้ได้โดยง่าย นอกจากพระอริยเจ้าทั้งหลาย
ใครหนอย่อมควรจะรู้บท คือ นิพพานที่พระอริยเจ้าทั้งหลาย
ตรัสรู้ดีแล้ว พระอริยเจ้าทั้งหลายเป็นผู้ไม่มีอาสวะเพราะรู้

โดยชอบ ย่อมปรินิพพาน ฯ

[๔๐๗] พระผู้มีพระภาค ได้ตรัสไวยากรณ์ภาษิตนี้จบลงแล้ว ภิกษุเหล่านั้นมีใจชื่นชมยินดีภาษิตของพระผู้มีพระภาค ก็และเมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสไวยากรณ์ภาษิตนี้อยู่ จิตของภิกษุประมาณ ๖๐ รูป หลุดพ้นแล้วจากอาสวะทั้งหลาย เพราะไม่ถือมั่น ดังนี้แล ฯ

จบทวยตานุปัสสนาสูตรที่ ๑๒

รวมหัวข้อประจำเรื่องในพระสูตรนี้ คือ

สัจจะ อุปธิ อวิชชา สังขาร วิญญาณเป็นที่ ๕ ผัสสะ เวทนา ตัณหา อุปาทาน อารัมภะ อาหาร ความหวั่นไหว ความดิ้นรน รูป และสัจจะกับทุกข์ รวมเป็น ๑๖ ฯ

จบมหาวรรคที่ ๓

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. ปัพพชาสูตร ๒. ปธานสูตร ๓. สุภาษิตสูตร ๔. สุนทริกสูตร ๕. มาฆสูตร ๖. สภิยสูตร ๗. เสลสูตร ๘. สัลลสูตร ๙. วาเสฏฐสูตร ๑๐. โกกาลิกสูตร ๑๑. นาลกสูตร ๑๒. ทวยตานุปัสสนาสูตร สูตร ๑๒ สูตรเหล่านี้ ท่านเรียกว่า มหาวรรค ดังนี้แล ฯ

สุตตนิบาต อัฏฐกวรรคที่ ๔

กามสูตรที่ ๑

[๔๐๘] ถ้าว่าวัตถุกามจะสำเร็จแก่สัตว์ผู้ปรารถนาอยู่ไซร้ สัตว์ปรารถนาสิ่งใดได้สิ่งนั้นแล้ว ก็ย่อมเป็นผู้มีใจเอิบอิ่มแน่แท้ ถ้าเมื่อสัตว์นั้นปรารถนาอยู่ เกิดความอยากได้แล้ว กามเหล่านั้นย่อมเสื่อมไปไซร้ สัตว์นั้นย่อมย่อยยับเหมือนถูกลูกศรแทง ฉะนั้น ผู้ใดงดเว้นกามทั้งหลาย เหมือนอย่างบุคคลเว้นศีรษะงูด้วยเท้าของตน ผู้นั้นเป็นผู้มีสติ ย่อมก้าวล่วงตัณหาในโลกนี้ได้ นรชนใดย่อมยินดีกามเป็นอันมาก คือ นา ที่ดิน เงิน โค ม้า ทาสกรรมกร เหล่าสตรีและพวกพ้อง กิเลสทั้งหลายอันมีกำลังน้อย ย่อมครอบงำย่ำยีนรชนนั้นได้ อันตรายทั้งหลายก็ย่อมย่ำยีนรชนนั้น แต่นั้นทุกข์ย่อมติดตามนรชนผู้ถูกอันตรายครอบงำ เหมือนน้ำไหลเข้าสู่เรือที่แตกแล้ว ฉะนั้น เพราะฉะนั้น สัตว์พึงเป็นผู้มีสติ

ทุกเมื่อ งดเว้นกามทั้งหลายเสีย สัตว์ละกามเหล่านั้นได้แล้ว พึงข้ามโอฆะได้เหมือนบุรุษวิดเรือแล้วพึงไปถึงฝั่ง ฉะนั้น ฯ

จบกามสูตรที่ ๑

คุหัฏฐกสูตรที่ ๒

[๔๐๕] นรชนผู้ข้องอยู่ในถ้ำคือกาย ถูกกิเลสเป็นอันมากปกปิดไว้แล้ว ดำรงอยู่ด้วยอำนาจกิเลสมีราคะเป็นต้น หยั่งลงในกามคุณเครื่องทำจิตให้ลุ่มหลง นรชนผู้เห็นปานนั้นแล เป็นผู้ไกลจากวิเวก เพราะว่ากามคุณทั้งหลายในโลก ไม่ใช่ละได้โดยง่ายเลย กามคุณทั้งหลายมีความปรารถนาเป็นเหตุ เนื่องด้วยความยินดีในภพ เปลื้องออกได้โดยยาก คนอื่นจะเปลื้องออกให้ไม่ได้เลย นรชนทั้งหลายมุ่งหวังกามในอนาคตบ้าง ในอดีตบ้าง คร่ำครวญถึงกามเหล่านี้ที่เคยมีแล้วบ้าง อันตนเปลื้องเองได้ยาก และคนอื่นก็เปลื้องให้ไม่ได้ สัตว์เหล่านั้นยินดี ขวนขวาย ลุ่มหลงอยู่ในกามทั้งหลาย ไม่เชื่อถือถ้อยคำของบัณฑิตมีพระพุทธเจ้าเป็นต้น ตั้งอยู่แล้วในธรรมอันไม่สงบ ถูกทุกข์ครอบงำแล้ว ย่อมรำพันอยู่ว่า เราจุติจากโลกนี้แล้ว จักเป็นอย่างไรหนอ เพราะเหตุนั้นแล สัตว์พึงศึกษาไตรสิกขาในศาสนานี้แหละ พึงรู้ว่าสิ่งอะไรๆ ในโลกไม่เป็นความสงบ ไม่พึงประพฤติความไม่สงบเพราะเหตุแห่งสิ่งนั้น นักปราชญ์ทั้งหลายกล่าวชีวิตนั้นว่าเป็นของน้อยนัก เราเห็นหมู่สัตว์นี้ ผู้เป็นไปในอำนาจความอยากในภพทั้งหลาย กำลังดิ้นรนอยู่ในโลก นรชนทั้งหลายผู้เลวทราม ย่อมบ่นเพ้ออยู่ในปากมัจจุราช นรชนเหล่านั้น ยังไม่ปราศจากความอยากในภพและมิใช่ภพทั้งหลายเลย ท่านทั้งหลายจงดูชนทั้งหลายผู้ถือว่าสิ่งนั้นๆ เป็นของเรา กำลังดิ้นรนอยู่ เหมือนปลาในแอ่งน้ำน้อยมีกระแสขาดสิ้นแล้ว ดิ้นรนอยู่ ฉะนั้น นรชนเห็นโทษแม้นั้นแล้ว ไม่พึงประพฤติเป็นคนถือว่าสิ่งนั้นๆ เป็นของเรา ไม่กระทำความติดข้องอยู่ในภพทั้งหลาย พึงกำจัดความพอใจในที่สุดทั้ง ๒ (มีผัสสะและเหตุเกิดแห่งสัมผัสสะเป็นต้น) กำหนดรู้ผัสสะแล้ว ไม่กำหนัดตามในธรรมทั้งปวงมีรูปเป็นต้น ติเตียนตนเอง เพราะข้อใด อย่าทำข้อนั้น เป็นนักปราชญ์ไม่ติดอยู่ในรูปที่ได้เห็นและเสียงที่ได้ฟังเป็นต้น กำหนดรู้สัญญาแล้วพึงข้าม

โอฆะ เป็นมุนีไม่ติดอยู่ในอารมณ์ที่ควรหวงแหน ถอนลูกศร คือ กิเลสออกเสีย ไม่ประมาทเที่ยวไปอยู่ ย่อมไม่ปรารถนาโลกนี้และโลกหน้า ฉะนี้แล ฯ

จบคุหัฏฐกสูตรที่ ๒

ทุฏฐัฏฐกสูตรที่ ๓

[๔๑๐] เดียรถีย์บางพวก มีใจประทุษร้าย ย่อมติเตียนโดยแท้แม้อนึ่ง พวกชนที่ฟังคำของเดียรถีย์เหล่านั้นแล้ว ปลงใจเชื่อจริง ก็ติเตียน แต่มุนีย่อมไม่เข้าถึงการติเตียนที่เกิดขึ้นแล้ว เพราะเหตุนั้น มุนีย่อมไม่มีหลักตอ คือ ราคะ โทสะ และโมหะ ในโลกไหนๆ บุคคลผู้ถูกความพอใจครอบงำแล้ว ตั้งมั่นอยู่ในความชอบใจ จะพึงล่วงทิฐิของตนได้อย่างไรเล่า บุคคลกระทำทิฐิเหล่านั้นให้บริบูรณ์ด้วยตนเอง รู้อย่างใด ก็พึงกล่าวอย่างนั้น ผู้ใดไม่ถูกเขาถามเลย กล่าวอวดอ้างศีลและวัตรของตนแก่ผู้อื่น ผู้ฉลาดทั้งหลายกล่าวผู้นั้นว่า ผู้ไม่มีอริยธรรม ผู้ใดกล่าวอวดตนด้วยตนเอง ผู้ฉลาดทั้งหลายกล่าวการอวดของผู้นั้นว่า ผู้นี้ไม่มีอริยธรรม ส่วนภิกษุผู้สงบ มีตนดับแล้ว ไม่กล่าวอวดในศีลทั้งหลายว่าเราเป็นผู้ถึงพร้อมแล้วด้วยศีล ผู้ฉลาดทั้งหลายกล่าวภิกษุนั้นว่า มีอริยธรรม ภิกษุใดไม่มีกิเลสเครื่องฟูขึ้นในโลกไหนๆ ผู้ฉลาดทั้งหลายกล่าวการไม่กล่าวอวดของภิกษุนั้นว่า ภิกษุนี้มีอริยธรรม ธรรม คือ ทิฐิอันปัจจัยกำหนดปรุงแต่งแวดล้อม ไม่ผ่องแผ้ว ย่อมมีแก่ผู้ใด ผู้นั้นเป็นอย่างนี้ เพราะเหตุที่ผู้นั้นเห็นอานิสงส์ มีคติวิเศษเป็นต้นในตน ฉะนั้นจึงเป็นผู้อาศัยทิฐินั้นอันละเอียด อาศัยความกำเริบนรชนตัดสินธรรมที่ตนยึดหมั่นแล้วในธรรมทั้งหลาย ไม่พึงล่วงการยึดมั่นด้วยทิฐิได้โดยง่ายเลย เพราะเหตุนั้น นรชนย่อมยึดถือและถือมั่นธรรม ในเพราะความยึดมั่นด้วยทิฐิเหล่านั้น ก็บุคคลผู้มีปัญญา ไม่มีทิฐิอันปัจจัยกำหนดแล้วในภพและมิใช่ภพ ในโลกไหนๆ บุคคลผู้มีปัญญานั้นละมายาและมานะได้แล้ว จะพึงถึงการนับเข้าในคติพิเศษในในนรกเป็นต้น ด้วยคติพิเศษอะไร บุคคลผู้มีปัญญานั้นไม่มีตัณหาและทิฐิ ก็บุคคลผู้มีตัณหาและทิฐิ ย่อมเข้าถึงวาทะในธรรมทั้งหลาย ผู้นั้นจะพึงกล่าวกะพระขีณาสพผู้ไม่มี

ตัณหาและทิฐิว่า ผู้กำหนัดหรือว่าผู้ประทุษร้ายได้อย่างไร ด้วยความกำหนัดหรือความประทุษร้ายอะไร ความเห็นว่าเป็นตน หรือความเห็นว่าขาดสูญ ย่อมไม่มีแก่พระขีณาสพนั้นเลย เพราะพระขีณาสพนั้น ละทิฐิได้ทั้งหมดในอัตภาพนี้ ฉะนี้แล ฯ

จบทุฏฐัฏฐกสูตรที่ ๓

สุทธัฏฐกสูตรที่ ๔

[๔๑๑] คนพาลผู้ประกอบด้วยทิฐิ สำคัญเอาเองว่าเราได้เห็นบุคคลผู้บริสุทธิ์เป็นบุคคลผู้ยิ่งใหญ่หาโรคมิได้ ความหมดจดด้วยดีย่อมมีได้แก่นรชนด้วยการเห็น เมื่อคนพาลนั้นสำคัญเอาเองอย่างนี้ รู้ว่า ความเห็นนั้นเป็นความเห็นยิ่ง แม้เป็นผู้เห็นบุคคลผู้บริสุทธิ์เนืองๆ ก็ย่อมเชื่อว่า ความเห็นนั้นเป็นมรรคญาณ ถ้าว่าความบริสุทธิ์ย่อมมีได้แก่นรชนด้วยการเห็นหรือนรชนนั้นย่อมละทุกข์ได้ด้วยมรรค อันไม่บริสุทธิ์อย่างอื่นจากอริยมรรค นรชนผู้เป็นอย่างนี้ย่อมบริสุทธิ์ไม่ได้เลย ก็คนมีทิฐิ ย่อมกล่าวยกย่องความเห็นนั้นของคนผู้กล่าวอย่างนั้น พราหมณ์ไม่กล่าวความบริสุทธิ์โดยมิจฉาทิฐิญาณอย่างอื่นจากอริยมรรคญาณ ที่เกิดขึ้นในเพราะรูปที่ได้เห็น เสียงที่ได้ฟัง ศีล พรต และในเพราะอารมณ์ที่ได้ทราบ พราหมณ์นั้นไม่ติดอยู่ในบุญและบาป ละความเห็นว่าเป็นตนเสียได้ ไม่กระทำในบุญและบาปนี้ ชนผู้ประกอบด้วยทิฐิเป็นผู้กล่าวความบริสุทธิ์โดยทางมรรคอย่างอื่นเหล่านั้น ละศาสดาเบื้องต้นเสีย อาศัยศาสดาอื่น อันตัณหาครอบงำ ย่อมข้ามธรรมเป็นเครื่องข้องไม่ได้ ชื่อว่าถือเอาธรรมนั้นด้วย สละธรรมนั้นด้วย เปรียบเหมือนวานรจับและปล่อยกิ่งไม้ที่ตรงหน้าเสียเพื่อจับกิ่งอื่น ฉะนั้น สัตว์ผู้ข้องอยู่ในกามสัญญา สมาทานวัตรเองแล้ว ไปเลือกหาศาสดาดีและเลว ส่วนพระขีณาสพผู้มีปัญญาเสมอด้วยแผ่นดิน ผู้มีความรู้แจ้ง ตรัสรู้ธรรมด้วยเวทคือมรรคญาณ ย่อมไม่ไปเลือกหาศาสดาดีและเลว พระขีณาสพนั้นครอบงำมารและเสนาในธรรมทั้งปวง คืออารมณ์อย่างใดอย่างหนึ่งที่ได้เห็น ได้ฟัง หรือได้ทราบ ใครๆ จะพึงกำหนดพระขีณาสพผู้บริสุทธิ์ ผู้เห็นความบริสุทธิ์ เป็นผู้มีหลังคาคือกิเลสอัน

เปิดแล้ว ผู้เที่ยวไปอยู่ ด้วยการกำหนดด้วยตัณหาและทิฐิ อะไรในโลกนี้ พระขีณาสพทั้งหลาย ย่อมไม่กำหนดด้วยตัณหาหรือด้วยทิฐิ ย่อมไม่กระทำตัณหาและทิฐิไว้ในเบื้องหน้า พระขีณาสพเหล่านั้นย่อมไม่กล่าวว่า ความบริสุทธิ์ล่วงส่วนด้วยอกิริยาทิฐิและสัสสตทิฐิ ท่านสละกิเลสเครื่องยึดมั่นและเครื่องร้อยรัดอันเนื่องอยู่ในจิตสันดานได้แล้วย่อมไม่กระทำความหวังในโลกไหนๆ พราหมณ์ผู้ล่วงแดนกิเลสได้ไม่มีความยึดถือวัตถุหรืออารมณ์อะไร เพราะได้รู้หรือเพราะได้เห็นเป็นผู้ไม่มีความยินดีด้วยราคะ เป็นผู้ปราศจากราคะไม่กำหนัดแล้ว พราหมณ์นั้น ไม่มีความยึดถือวัตถุและอารมณ์อะไรๆ ว่าสิ่งนี้เป็นของยิ่งในโลกนี้ ฉะนี้แล ฯ

จบสุทธัฏฐกสูตรที่ ๔

ปรมัฏฐกสูตรที่ ๕

[๔๑๒] บุคคลในโลกยึดถือในทิฐิทั้งหลายว่า สิ่งนี้เป็นอย่างยิ่ง ย่อมกระทำศาสดาเป็นต้นของตนให้เป็นผู้ประเสริฐ กล่าวผู้อื่นนอกจากศาสดาเป็นต้นของตนนั้นว่า เลวทั้งหมด เพราะเหตุนั้น บุคคลนั้นจึงไม่ล่วงพ้นความวิวาทไปได้ บุคคลนั้นเห็นอานิสงส์อันใดในตนกล่าวคือ ทิฐิ ที่เกิดขึ้นในสิ่งเหล่านี้ คือ ในรูปที่ได้เห็น เสียงที่ได้ฟัง ศีล พรต หรืออารมณ์ที่ได้ทราบ บุคคลนั้นยึดมั่นอานิสงส์ในทิฐิของตนนั้นแลว่าประเสริฐที่สุด เห็นศาสดาอื่นทั้งหมดโดยความเป็นคนเลว อนึ่ง บุคคลผู้อาศัยศาสดาของตนแล้ว เห็นศาสดาอื่นเป็นคนเลว เพราะความเห็นอันใด ท่านผู้ฉลาดทั้งหลายกล่าวความเห็นนั้นว่า เป็นกิเลสเครื่องร้อยรัด เพราะฉะนั้นแหละ ภิกษุไม่พึงยึดมั่นรูปที่ได้เห็น เสียงที่ได้ฟัง อารมณ์ที่ได้ทราบ หรือศีลและพรต แม้ทิฐิก็ไม่พึงกำหนดด้วยญาณ หรือแม้ด้วยศีลและพรตในโลก ไม่พึงนำตนเข้าไปเปรียบว่า เป็นผู้เสมอเขา ไม่พึงสำคัญว่า เป็นผู้เลวกว่าเขา หรือว่าเป็นผู้วิเศษกว่าเขา ภิกษุนั้นละความเห็นว่าเป็นตนได้แล้ว ไม่ถือมั่นอยู่ ย่อมไม่กระทำนิสัย (ตัณหานิสัยและทิฐินิสัย) แม้ในญาณ ไม่เป็นผู้แล่นไปเข้าพวกในสัตว์ทั้งหลายผู้แตกต่างกันด้วยอำนาจทิฐิต่างๆ ย่อมไม่กลับมาแม้สู่ทิฐิอะไรๆ พราหมณ์ในโลกนี้ไม่มีตัณหาใน

ส่วนสุดทั้ง ๒ มีผัสสะเป็นต้นเพื่อความเกิดบ่อยๆ ในโลกนี้
หรือในโลกอื่น ไม่มีความยึดมั่นอะไรๆ ไม่มีสัญญาอันปัจจัย
กำหนดแล้วแม้แต่น้อย ในรูปที่ได้เห็น ในเสียงที่ได้ฟัง
หรือในอารมณ์ที่ได้ทราบ ในโลกนี้ เพราะได้ตัดสินธรรม
ที่ตนยึดถือแล้วในธรรมทั้งหลาย ใครๆ จะพึงกำหนดพราหมณ์
นั้นผู้ไม่ถือมั่นทิฐิ ด้วยการกำหนดด้วยตัณหาหรือด้วยการ
กำหนดด้วยทิฐิอะไรๆ ในโลกนี้ พราหมณ์ทั้งหลายย่อมไม่
กำหนดด้วยตัณหาหรือทิฐิ ย่อมไม่กระทำตัณหาและทิฐิไว้ใน
เบื้องหน้า แม้ธรรมคือทิฐิทั้งหลาย พราหมณ์เหล่านั้นก็มิได้
ปกปิดไว้ พราหมณ์ผู้อันใครๆ จะพึงนำไปด้วยศีลและพรต
ไม่ได้ ถึงฝั่ง คือ นิพพานแล้ว เป็นผู้คงที่ ย่อมไม่กลับมา
หากิเลสทั้งหลายอีก ฉะนั้นแล ฯ

จบปรมัฏฐกสูตรที่ ๕

ชราสูตรที่ ๖

[๔๑๓] ชีวิตนี้น้อยนัก สัตว์ย่อมตายแม้ภายใน ๑๐๐ ปี ถ้าแม้สัตว์
เป็นอยู่เกิน (๑๐๐ ปี) ไปไซร้ สัตว์นั้นก็ย่อมตายแม้เพราะ
ชราโดยแท้แล ชนทั้งหลายย่อมเศร้าโศก เพราะสิ่งที่ตน
ยึดถือว่าเป็นของเรา สิ่งที่เคยหวงแหนเป็นของเที่ยงไม่มีเลย
บุคคลเห็นว่า สิ่งนี้มีความเป็นไปต่างๆ มีอยู่ ดังนี้แล้ว
ไม่พึงอยู่ครองเรือน บุรุษย่อมสำคัญสิ่งใดว่า สิ่งนี้เป็นของเรา
จำต้องละสิ่งนั้นไปแม้เพราะความตาย บัณฑิตผู้นับถือ
พระพุทธเจ้าว่าเป็นของเรา ทราบข้อนี้แล้ว ไม่พึงน้อมไป
ในความเป็นผู้ถือว่าสิ่งนั้นๆ เป็นของเรา บุคคลผู้ตื่นขึ้นแล้ว
ย่อมไม่เห็นอารมณ์อันประจวบด้วยความฝัน แม้ฉันใด บุคคล
ย่อมไม่เห็นบุคคลผู้ที่ตนรักทำกาละล่วงไปแล้ว แม้ฉันนั้น
บุคคลย่อมกล่าวขวัญกันถึงชื่อนี้ ของคนทั้งหลายผู้อันตนได้
เห็นแล้วบ้าง ได้ฟังแล้วบ้าง ชื่อเท่านั้นที่ควรกล่าวขวัญถึง
ของบุคคลผู้ล่วงไปแล้ว จักยังคงเหลืออยู่ ชนทั้งหลาย
ผู้ยินดีแล้วในสิ่งที่ตนถือว่าเป็นของเรา ย่อมละความโศก
ความร่ำไรและความตระหนี่ไม่ได้ เพราะเหตุนั้น มุนีทั้งหลาย
ผู้เห็นนิพพานเป็นแดนเกษม ละอารมณ์ที่เคยหวงแหนได้
เที่ยวไปแล้ว บัณฑิตทั้งหลายกล่าวการไม่แสดงตนในภพ อัน
ต่างด้วยนรกเป็นต้น ของภิกษุผู้ประพฤติหลีกเร้น ผู้เสพที่นั่ง

อันสงัด ว่าเป็นการสมควร มุนีไม่อาศัยแล้วในอายตนะทั้งปวง ย่อมไม่กระทำสัตว์หรือสังขารให้เป็นที่รักทั้งไม่กระทำสัตว์หรือสังขารให้เป็นที่เกลียดชัง ย่อมไม่ติดความร่ำไรและความตระหนี่ ในสัตว์หรือสังขารอันเป็นที่รักและเป็นที่เกลียดชังนั้น เปรียบเหมือนน้ำไม่ติดอยู่บนใบไม้ ฉะนั้น หยาดน้ำย่อมไม่ติดอยู่บนใบบัว น้ำย่อมไม่ติดอยู่ที่ใบปทุม ฉันใด มุนีย่อมไม่ติดในรูปที่ได้เห็น เสียงที่ได้ฟัง หรืออารมณ์ที่ได้ทราบ ฉันนั้น ผู้มีปัญญาย่อมไม่สำคัญด้วยรูปที่ได้เห็น เสียงที่ได้ฟัง หรืออารมณ์ที่ได้ทราบ ย่อมไม่ปรารถนาความบริสุทธิ์ด้วย (มรรคอย่างอื่น) ทางอื่น ผู้มีปัญญานั้น ย่อมไม่ยินดี ย่อมไม่ยินร้าย ฉะนี้แล ฯ

จบชราสูตรที่ ๖

ติสสเมตเตยยสูตรที่ ๗

ท่านพระติสสเมตเตยยะทูลถามปัญหาว่า

[๔๑๔] ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์ ขอพระองค์จงตรัสบอกความคับแค้นแห่งบุคคลผู้ประกอบเมถุนธรรมเนืองๆ เถิด ข้าพระองค์ทั้งหลายได้สดับคำสั่งสอนของพระองค์แล้ว จักศึกษาในวิเวก ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสพยากรณ์ว่า ดูกรเมตเตยยะ ความคับแค้นของบุคคลผู้ประกอบเมถุนธรรมมีอยู่ บุคคลผู้ประกอบเมถุนธรรม ย่อมลืมแม้คำสั่งสอน และย่อมปฏิบัติผิด นี้เป็นกิจไม่ประเสริฐในบุคคลนั้น บุคคลใดประพฤติอยู่ผู้เดียวในกาลก่อนแล้ว เสพเมถุนธรรม (ในภายหลัง) บัณฑิตทั้งหลายกล่าวบุคคลนั้นว่า เป็นคนมีกิเลสมากในโลก เหมือนยวดยานที่แล่นไปใกล้เหว ฉะนั้น ยศและเกียรติคุณในกาลก่อนของบุคคลนั้น ย่อมเสื่อม บุคคลเห็นโทษแม้นี้แล้ว ควรศึกษาไตรสิกขาเพื่อละเมถุนธรรม ผู้ใดไม่ละเมถุนธรรม ผู้นั้นถูกความดำริครอบงำแล้ว ซบเซาอยู่เหมือนคนกำพร้า ฉะนั้น ผู้นั้นฟังเสียงอันระบือไปของชนเหล่าอื่นแล้ว เป็นผู้เก้อเขินเช่นนั้น อนึ่ง ผู้ใดอันวาทะของบุคคลอื่นตักเตือนแล้ว ยังกระทำกายทุจริตเป็นต้น ผู้นี้แหละพึงเป็นผู้มีเครื่องผูกใหญ่ ย่อมถือเอาโทษแห่งมุสาวาท บุคคลอันผู้อื่นรู้กันดีแล้วว่าเป็นบัณฑิต อธิษฐานการเที่ยวไป

ผู้เดียว แม้ในภายหลังประกอบในเมถุนธรรม ย่อมมัวหมอง เหมือนคนงมงาย ฉะนั้น มุนีในศาสนานี้รู้โทษในเบื้องต้นและเบื้องปลายนี้แล้ว ควรกระทำการเที่ยวไปผู้เดียวให้มั่นคง ไม่ควรเสพเมถุนธรรม ควรศึกษาวิเวกเท่านั้น การประพฤติวิเวกนี้ เป็นกิจอันสูงสุดของพระอริยเจ้าทั้งหลาย มุนีไม่ควรสำคัญตนว่าเป็นผู้ประเสริฐด้วยวิเวกนั้น มุนีนั้นแลย่อมอยู่ใกล้นิพพาน หมู่สัตว์ผู้ยินดีแล้วในกามทั้งหลาย ย่อมรักใคร่ต่อมุนีผู้สงัดแล้วเที่ยวไปอยู่ ผู้ไม่มีความห่วงใยในกามทั้งหลาย ผู้ข้ามโอฆะได้แล้ว ฉะนี้แล ฯ

จบติสสเมตเตยยสูตรที่ ๗

ปสูรสูตรที่ ๘

[๔๑๕] สมณพราหมณ์ผู้ประกอบด้วยทิฐิ ย่อมกล่าวว่า ความบริสุทธิ์ว่ามีอยู่ในธรรมนี้เท่านั้น ไม่กล่าวความบริสุทธิ์ในธรรมเหล่าอื่น สมณพราหมณ์เป็นอันมาก กล่าวความดีงามในศาสดาของตนเป็นต้นที่ตนอาศัยแล้ว ถือมั่นอยู่ในสัจจะเฉพาะอย่าง (มีคำว่าโลกเที่ยงเป็นต้น) สมณพราหมณ์เจ้าทิฐิ ๒ พวกนั้น ประสงค์จะกล่าวโต้ตอบกัน เข้าไปสู่บริษัทแล้ว ย่อมโต้เถียงกันและกันว่าเป็นคนเขลา สมณพราหมณ์เหล่านั้นต้องการแต่ความสรรเสริญ เป็นผู้มีความสำคัญว่า เราทั้งหลายเป็นคนฉลาดอาศัยศาสดาของกันและกันเป็นต้นแล้ว ย่อมกล่าวคำทะเลาะกัน บุคคลปรารถนาแต่ความสรรเสริญ ขวนขวายหาถ้อยคำวิวาท กระทบกระเทียบกันในท่ามกลางบริษัท แต่กลับเป็นผู้เก้อเขินในเพราะวาทะอันผู้ตัดสินปัญหาไม่ทำให้เลื่อมใส บุคคลนั้นเป็นผู้แสวงหาโทษ ย่อมโกรธเพราะความนินทา ผู้พิจารณาปัญหาทั้งหลาย กล่าววาทะใดของบุคคลนั้นอันตนไม่ทำให้เลื่อมใสแล้วว่าเป็นวาทะเสื่อมสิ้น บุคคลผู้มีวาทะเสื่อมแล้วนั้น ย่อมคร่ำครวญเศร้าโศก ทอดถอนใจว่า ท่านผู้นี้กล่าวสูงเกินเราไป ความวิวาทเหล่านี้เกิดแล้วในพวกสมณะ ความกระทบกระทั่งกันย่อมมีในเพราะวาทะเหล่านี้ บุคคลเห็นโทษแม้นี้แล้ว พึงเว้นความทะเลาะกันเสีย ความสรรเสริญและลาภ ย่อมไม่มีเป็นอย่างอื่นไปเลย ก็หรือบุคคลนั้นกล่าววาทะในท่ามกลางบริษัท เป็นผู้อันบุคคลสรรเสริญแล้วในเพราะทิฐินั้น ย่อม

รื่นเริงใจสูงขึ้นเพราะต้องการชัยชนะและมานะนั้นได้ถึงความต้องการชัยชนะนั้นสมใจนึก การยกตนของบุคคลนั้น เป็นพื้นแห่งความกระทบกัน และบุคคลนั้นย่อมกล่าวถึงการถือตัวและการดูหมิ่นผู้อื่น บุคคลเห็นโทษแม้นี้แล้ว พึงเว้นความทะเลาะกันเสีย ผู้ฉลาดทั้งหลาย ย่อมไม่กล่าวความบริสุทธิ์ด้วยการทะเลาะกันนั้น บุคคลผู้เจ้าทิฐิปรารถนาพบบุคคลเจ้าทิฐิผู้เป็นปฏิปักษ์กัน ย่อมคำราม เปรียบเหมือนทหารผู้กล้าหาญ ซึ่งพระราชาทรงเลี้ยงแล้วด้วยราชขาทนียาหาร ปรารถนาพบทหารผู้เป็นปฏิปักษ์กัน ย่อมคำราม ฉะนั้น ดูกรท่านผู้องอาจ บุคคลเจ้าทิฐิเป็นปฏิปักษ์ของท่านนั้น มีอยู่ ณ ที่ใด ท่านจงไป ณ ที่นั้นเถิด กิเลสชาติเพื่อการรบนี้ไม่มีในกาลก่อนเลย (กิเลสชาตินั้นเราผู้ตถาคตละเสียแล้ว ณ ควงแห่งไม้โพธินั้นแล) สมณพราหมณ์เหล่าใดถือรั้นทิฐิแล้ว ย่อมวิวาทกันและย่อมกล่าวว่า สิ่งนี้เท่านั้นจริง ท่านผู้กระทำความเป็นข้าศึกในวาทะ (ถ้อยคำ) ที่เกิดขึ้น จงกล่าวทุ่มเถียงกะสมณพราหมณ์เหล่านั้นเถิด พราหมณ์เหล่านั้นไม่มีในที่นี้เลย ส่วนพระอรหันตขีณาสพทั้งหลาย กำจัดเสนา คือกิเลสให้พินาศแล้ว ไม่กระทำความเห็นให้ผิดไปจากความเห็น เที่ยวไปอยู่ ดูกรปสุระ ท่านจะได้สู้รบโต้ตอบอะไร ในพระอรหันต์ผู้ไม่มีความยึดถือว่าสิ่งนี้ประเสริฐในโลกนี้ ถ้าท่านคิดถึงทิฐิทั้งหลายอยู่ด้วยใจ ถึงความตรึกไปต่างๆ ถือเอาความเป็นคู่แข่งขันกับพระพุทธะผู้กำจัดกิเลสได้แล้วไซร้ ท่านจะสามารถเพื่อถือเอาความเป็นคู่แข่งขันให้สำเร็จไม่ได้เลย ฯ

จบปสูรสูตรที่ ๘

มาคันทิยสูตรที่ ๙

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

[๔๑๖] ความพอใจในเมถุนธรรม ไม่ได้มีแก่เราเพราะได้เห็นนางตัณหานางอรดีและนางราคาเลย ความพอใจในเมถุนธรรมอย่างไรจักมีเพราะได้เห็นสรีระแห่งธิดาของท่านอันเต็มไปด้วยมูตรและคูถเล่า เราไม่ปรารถนาจะถูกต้องสรีระแห่งธิดาของท่านนั้นแม้ด้วยเท้า ฯ

มาคันทิยพราหมณ์ทูลว่า

ถ้าพระองค์ไม่ทรงปรารถนานางแก้วเช่นนี้ ที่พระราชาผู้เป็นจอมนระเป็นอันมากทรงปรารถนากันแล้วไซร้ พระองค์ตรัสทิฐิ ศีล พรต ชีวิต และการเข้าถึงภพของพระองค์เช่นไรหนอ ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรมาคันทิยะ

กิจที่เราวินิจฉัยในธรรม คือ ทิฐิ ๖๒ แล้วจึงยึดถือเอาว่าเรากล่าวทิฐินี้ว่า ข้อนี้เท่านั้นจริง ข้ออื่นเปล่า ดังนี้ ย่อมไม่มีแก่เราและเราเห็นโทษในทิฐิทั้งหลายอยู่ ไม่ได้ยึดถือทิฐิอะไรๆ เมื่อค้นคว้าสัจจะทั้งหลาย ก็ได้เห็นนิพพานกล่าวคือความสงบ ณ ภายใน ฯ

มาคันทิยพราหมณ์ทูลว่า

ทิฐิเหล่าใด ที่สัตว์ทั้งหลายได้วินิจฉัยกำหนดไว้แล้ว ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นมุนี พระองค์ไม่ได้ยึดถือทิฐิเหล่านั้นเลย ตรัสเนื้อความนี้ได้ว่า ความสงบ ณ ภายใน เนื้อความนั้นอันนักปราชญ์ทั้งหลายประกาศไว้อย่างไรหนอ ขอพระองค์จงตรัสบอกแก่ข้าพระองค์เถิด ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรมาคันทิยะ

เราไม่ได้กล่าวความบริสุทธิ์ด้วยการเห็น การฟัง การรู้ ทั้งด้วยศีลและพรต เราไม่กล่าวความบริสุทธิ์เว้นจากการเห็น จากการฟัง จากการรู้ จากศีลและพรต ก็บุคคลสละธรรมเป็นไปในฝ่ายดำมีทิฐิเป็นต้นเหล่านี้แล้ว ไม่ถือมั่น เป็นผู้สงบไม่อาศัยธรรมอะไรแล้วไม่พึงปรารถนาภพ ฯ

มาคันทิยพราหมณ์ทูลว่า

ได้ยินว่า ถ้าพระองค์ไม่ตรัสความบริสุทธิ์ด้วยการเห็น การฟัง การรู้ ทั้งศีลและพรต พระองค์ไม่ตรัสความบริสุทธิ์เว้นจากการเห็น จากการฟัง จากการรู้ จากศีลและพรต ข้าพระองค์ย่อมสำคัญธรรมเป็นที่งงงวย ทีเดียวด้วยว่า ชนบางพวกยังเชื่อความบริสุทธิ์ด้วยการเห็น ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรมาคันทิยะ

ก็ท่านอาศัยการเห็นถามอยู่บ่อยๆ ได้ถึงความหลงใหลไปในทิฐิที่ท่านยึดมั่นแล้ว และท่านก็ไม่ได้เห็นสัญญาแม้แต่น้อยแต่ความสงบ ณ ภายในที่เรากล่าวแล้วนี้ เพราะเหตุนั้นท่านจึงตั้งอยู่โดยความเป็นผู้หลง ผู้ใดย่อมสำคัญด้วยมานะ

หรือด้วยทิฐิว่า เราเป็นผู้เสมอเขาวิเศษกว่าเขา หรือเลวกว่าเขา ผู้นั้นพึงวิวาท เพราะมานะหรือทิฐินั้น ผู้ใดไม่หวั่นไหวในการถือตัวว่า เสมอเขา วิเศษกว่าเขาดังนี้เป็นต้น ผู้นั้นย่อมไม่มีการวิวาท บุคคลผู้มีมานะและทิฐิอันละได้แล้วนั้น ชื่อว่าเป็นพราหมณ์ จะพึงกล่าวอะไรว่า สิ่งนี้เท่านั้นจริง หรือจะพึงวิวาทเพราะมานะหรือทิฐิอะไรว่า ของเราจริง ของท่านเท็จ อนึ่ง ความสำคัญว่าเสมอเขาหรือว่าไม่เสมอเขาย่อมไม่มีในผู้ใด ผู้นั้นจะพึงโต้ตอบวาทะกับใครๆ มุนีละอาลัยได้แล้ว ไม่ระลึกถึงอารมณ์เครื่องกำหนดหมาย ไม่กระทำความสนิทสนมในชาวบ้าน เป็นผู้สงัดจากกามทั้งหลาย ไม่ทำอัตภาพให้เกิดต่อไป ไม่พึงกล่าวถ้อยคำแก่งแย่งกับคน บุคคลผู้ประเสริฐ สงัดแล้วจากธรรมมีทิฐิเป็นต้นเหล่าใด พึงเที่ยวไปในโลก ไม่พึงถือเอาธรรมมีทิฐิเป็นต้นเหล่านั้นขึ้นกล่าว มุนีผู้มีถ้อยคำสงบ ไม่กำหนัดยินดี ไม่ติดอยู่ในกามและในโลก เหมือนดอกปทุม มีก้านเป็นหนาม เกิดในน้ำโคลนตม ไม่ติดอยู่ด้วยน้ำและโคลนตม ฉะนั้น บุคคลผู้ถึงเวทคือมรรค ๔ เป็นผู้ไม่ดำเนินไปด้วยทิฐิ บุคคลนั้นไม่กลับมาสู่มานะด้วยการทราบ อันต่างด้วยอารมณ์ มีรูปที่ได้ทราบแล้วเป็นต้น บุคคลนั้นไม่เป็นผู้สำเร็จแล้วด้วยตัณหามานะ และทิฐินั้น บุคคลนั้น แม้กรรมและสุตะพึงนำไปไม่ได้ บุคคลนั้นอันสิ่งใดสิ่งหนึ่งน้อมนำเข้าไปไม่ได้แล้ว ในนิเวศน์ คือ ตัณหาและทิฐิ กิเลสเครื่องร้อยรัดทั้งหลายย่อมไม่มีแก่บุคคลผู้คลายสัญญาได้แล้ว ความหลงทั้งหลายย่อมไม่มีแก่บุคคลผู้หลุดพ้นแล้วด้วยปัญญา ชนเหล่าใดยึดถือกามสัญญาและทิฐิ ชนเหล่านั้นกระทบกระทั่งกันและกันเที่ยวไปอยู่ในโลก ฯ

จบมาคันทิยสูตรที่ ๕

ปุราเภทสูตรที่ ๑๐

พระพุทธนิมิตตรัสถามว่า

[๔๑๗] บุคคลผู้มีความเห็นอย่างไร มีศีลอย่างไร บัณฑิตจึงกล่าวว่าเป็นผู้สงบ ท่านพระโคดมพระองค์ผู้อันข้าพระองค์ถามแล้ว ขอจงตรัสบอกนระผู้สูงสุดแก่ข้าพเจ้าเถิด

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า ฯ

ผู้ใดปราศจากตัณหาก่อนแต่สรีระแตก เป็นผู้ไม่อาศัย (กาล อันเป็นอดีตอนาคต) เบื้องต้นและเบื้องปลาย อันใครๆ จะพึงนับว่า เป็นผู้ยินดีแล้วใน (กาลอันเป็นปัจจุบัน) ท่าม-กลางไม่ได้ ความมุ่งหวังของผู้นั้นย่อมไม่มี เรากล่าวผู้นั้นว่า เป็นผู้สงบ ผู้ใดไม่โกรธ ไม่สะดุ้ง ไม่โอ้อวด ไม่คะนอง พูดด้วยปัญญา ไม่ฟุ้งซ่าน ผู้นั้นแล เป็นมุนีผู้สำรวมแล้ว ด้วยวาจา ผู้ใดไม่ทะเยอทะยานในสิ่งที่ยังไม่มาถึง ไม่เศร้าโศกถึงสิ่งที่ล่วงไปแล้ว เป็นผู้มีปรกติเห็นความสงัดในผัสสะ อันใครๆ จะนำไปในทิฐิทั้งหลายไม่ได้เลย ผู้ใดปราศจากกิเลส ไม่หลอกลวง มีปรกติไม่ทะเยอะทะยาน ไม่ตระหนี่ ไม่คะนอง ไม่เป็นที่เกลียดชัง ไม่ประกอบในคำส่อเสียด เว้นจากความเชยชมในกามคุณอันเป็นวัตถุน่ายินดี ทั้งไม่ประกอบในการดูหมิ่น เป็นผู้ละเอียดอ่อน มีปฏิภาณ ไม่เชื่อต่อใครๆ ไม่กำหนัดยินดี ไม่ศึกษา เพราะใคร่ลาภ ไม่โกรธเคืองในเพราะความไม่มีลาภ และเป็นผู้ไม่พิโรธ ไม่ยินดีในรสด้วยตัณหา เป็นผู้วางเฉย มีสติทุกเมื่อ ไม่สำคัญตัวว่าเสมอเขา ว่าวิเศษกว่าเขา ว่าเลวกว่าเขาในโลก กิเลสอันฟูขึ้นทั้งหลาย ของผู้นั้น ย่อมไม่มี ฯ

ตัณหานิสสัยและทิฐินิสสัยของผู้ใดไม่มี ผู้นั้นรู้ธรรมแล้ว เป็นผู้อันตัณหาและทิฐิไม่อาศัยแล้ว ความทะยานอยากเพื่อความมีหรือเพื่อความไม่มี ของผู้ใดไม่มี เรากล่าวผู้นั้นผู้ไม่มีความห่วงใยในกามทั้งหลายว่า เป็นผู้สงบ กิเลสเครื่องร้อยรัดทั้งหลายของผู้ใดไม่มี ผู้นั้นข้ามตัณหาได้แล้ว บุตร ธิดา สัตว์เลี้ยง ไร่นาและที่ดินของผู้ใดไม่มี แม้ความเห็นว่าเป็นตัวตนก็ดี ความเห็นว่าไม่เป็นตัวตนก็ดี อันใครๆ ย่อมไม่ได้ในผู้นั้น ปุถุชนหรือสมณพราหมณ์จะพึงกล่าวกะผู้นั้น (ว่าผู้ยินดีแล้ว หรือผู้ประทุษร้ายแล้ว) โดยโทษมีราคะเป็นต้นใด โทษมีราคะเป็นต้นนั้น ไม่ใช่เป็นความมุ่งหวังของผู้นั้น เพราะเหตุนั้น ผู้นั้นย่อมไม่หวั่นไหว ในเพราะถ้อยคำทั้งหลาย มุนีผู้ปราศจากความกำหนัดยินดี ไม่มีความตระหนี่ ย่อมไม่กล่าวยกย่องในบุคคลผู้ประเสริฐกว่า ผู้เสมอกัน หรือผู้เลวกว่า ผู้ไม่มีกัปปะ (คือตัณหาและทิฐิ) ย่อมไม่มาสู่กัปปะ ผู้ใดไม่มีความหวงแหนว่าของตนในโลก ไม่เศร้าโศกเพราะ

สิ่งที่ไม่มีอยู่ และไม่ลำเอียงในธรรมทั้งหลาย ผู้นั้นแล เรา
กล่าวว่าเป็นผู้สงบ ฯ

จบปุราเภทสูตรที่ ๑๐

กลหวิวาทสูตรที่ ๑๑

พระพุทธนิมิตตรัสถามว่า

[๔๑๘] ความทะเลาะ ความวิวาท ความร่ำไร ความเศร้าโศก กับ
ทั้งความตระหนี่ ความถือตัว ความดูหมิ่นผู้อื่น และทั้งคำ
ส่อเสียด เกิดจากอะไร ธรรมเครื่องเศร้าหมองเหล่านั้นเกิด
จากอะไร ขอเชิญพระองค์จงตรัสบอกเนื้อความที่ข้าพระองค์
ถามนั้นเถิด ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า

ความทะเลาะ ความวิวาท ความร่ำไร ความเศร้าโศก กับ
ทั้งความตระหนี่ ความถือตัว ความดูหมิ่นผู้อื่น และทั้งคำ
ส่อเสียด เกิดจากของที่รัก ความทะเลาะ ความวิวาท
ประกอบเข้าแล้วด้วยความตระหนี่ ก็เมื่อความวิวาทเกิดแล้ว
คำส่อเสียดย่อมเกิด ฯ

พระพุทธนิมิตตรัสถามต่อไปว่า

ความรักในโลกเล่ามีอะไรเป็นเหตุ แม้อนึ่ง ชนเหล่าใดมี
กษัตริย์เป็นต้น มีความโลภ เที่ยวไปในโลก ความโลภของ
ชนมีกษัตริย์เป็นต้นเหล่านั้น มีอะไรเป็นเหตุ ความหวังและ
ความสำเร็จของนรชนซึ่งมีในสัมปรายภพมีอะไรเป็นเหตุ ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า

ความรักในโลกมีความพอใจเป็นเหตุ แม้อนึ่ง ชนเหล่าใดมี
กษัตริย์เป็นต้น มีความโลภเที่ยวไปในโลก ความโลภของ
ชนมีกษัตริย์เป็นต้นเหล่านั้น มีความพอใจเป็นเหตุ ความ
หวังและความสำเร็จของนรชน ซึ่งมีในสัมปรายภพ มีความ
พอใจนี้เป็นเหตุ ฯ

พระพุทธนิมิตตรัสถามว่า

ความพอใจในโลกเล่ามีอะไรเป็นเหตุ แม้การวินิจฉัย คือ
ตัณหาและทิฐิก็ดี ความโกรธ โทษแห่งการกล่าวมุสา และ
ความสงสัยก็ดี ที่พระสมณะตรัสแล้ว เกิดจากอะไร ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า

บัณฑิตทั้งหลาย กล่าวสุขเวทนาและทุกขเวทนาใดว่า เป็น

ความยินดีและความไม่ยินดีในโลก ความพอใจย่อมเกิด เพราะอาศัยสุขเวทนาและทุกขเวทนานั้น สัตว์ในโลก เห็นความเสื่อมไปและความเกิดขึ้นในรูปทั้งหลายแล้ว ย่อมกระทำการวินิจฉัย ความโกรธ โทษแห่งการกล่าวมุสา และความสงสัยธรรมแม้เหล่านี้ เมื่อความยินดีและความไม่ยินดีทั้งสองอย่างนั่นแหละมีอยู่ ก็ย่อมเกิดขึ้นได้ บุคคลผู้มีความสงัดพึงศึกษาเพื่อทางแห่งญาณ ท่านผู้เป็นสมณะรู้แล้ว จึงกล่าวธรรมทั้งหลาย ฯ

พระพุทธนิมิตตรัสถามว่า

ความยินดีและความไม่ยินดี มีอะไรเป็นเหตุ เมื่อธรรมอะไรไม่มี ธรรมเหล่านี้จึงไม่มี ขอพระองค์จงตรัสบอกอรรถ คือทั้งความเสื่อมไปและทั้งความเกิดขึ้น (แห่งความยินดีและความไม่ยินดี) นี้ว่า มีสิ่งใดเป็นเหตุแก่ข้าพระองค์เถิด ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า

ความยินดี ความไม่ยินดี มีผัสสะเป็นเหตุ เมื่อผัสสะไม่มี ธรรมเหล่านี้จึงไม่มี เราขอบอกอรรถ คือ ทั้งความเสื่อมไปและทั้งความเกิดขึ้นนี้ ว่ามีผัสสะนี้เป็นเหตุแก่ท่าน ฯ

พระพุทธนิมิตตรัสถามว่า

ผัสสะในโลกเล่า มีอะไรเป็นเหตุ อนึ่ง ความหวงแหนเกิดจากอะไร เมื่อธรรมอะไรไม่มี ความถือว่าสิ่งนี้เป็นของเราจึงไม่มี เมื่อธรรมอะไรไม่มี ผัสสะจึงไม่ถูกต้อง ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า

ผัสสะอาศัยนามและรูปจึงเกิดขึ้น ความหวงแหนมีความปรารถนาเป็นเหตุ เมื่อความปรารถนาไม่มี ความถือว่าสิ่งนี้เป็นของเราจึงไม่มี เมื่อรูปไม่มี ผัสสะจึงไม่ถูกต้อง ฯ

พระพุทธนิมิตตรัสถามว่า

เมื่อบุคคลปฏิบัติอย่างไร รูปจึงไม่มี อนึ่ง สุขก็ดี ทุกข์ก็ดี อย่างไรจึงไม่มี ขอพระองค์โปรดตรัสบอกอาการที่รูปและสุขทุกข์นี้ไม่มีแก่ข้าพระองค์เถิด ข้าพระองค์มีใจดำริว่า เราควรรู้ความข้อนั้น ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า

บุคคลเป็นผู้ไม่มีสัญญาด้วยสัญญาเป็นปรกติ เป็นผู้ไม่มีสัญญาด้วยสัญญาอันผิดปรกติ เป็นผู้ไม่มีสัญญาก็มิใช่ เป็น

ผู้มีสัญญาว่าไม่มีก็มิใช่ เมื่อบุคคลปฏิบัติแล้วอย่างนี้ รูปจึงไม่มี เพราะว่าธรรมเป็นส่วนแห่งความเนิ่นช้า มีสัญญาเป็นเหตุ ฯ

พระพุทธนิมิตตรัสถามว่า

ข้าพระองค์ได้ถามความข้อใดกะพระองค์ พระองค์ก็ได้ทรงแสดงความข้อนั้นแก่ข้าพระองค์แล้ว ข้าพระองค์ขอถามความข้ออื่นกะพระองค์ ขอเชิญพระองค์ตรัสบอกความข้อนั้นเถิด ก็สมณพราหมณ์ผู้เป็นบัณฑิตพวกหนึ่งในโลกนี้ ย่อมกล่าวความบริสุทธิ์ของสัตว์ว่าเป็นยอดด้วยเหตุเพียงเท่านี้ หรือว่าย่อมกล่าวความบริสุทธิ์อย่างอื่นอันยิ่งไปกว่ารูปสมาบัตินี้ ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า

ก็สมณพราหมณ์ผู้มีวาทะว่าเที่ยง พวกหนึ่ง (มีความถือตัวว่า) เป็นบัณฑิตในโลกนี้ ย่อมกล่าวอรูปสมาบัตินี้ว่า เป็นความบริสุทธิ์ของสัตว์แม้ด้วยเหตุเพียงเท่านี้ สมณพราหมณ์ผู้มีวาทะว่าขาดสูญพวกหนึ่ง เป็นผู้มีวาทะว่าตนเป็นคนฉลาดในอนุปาทิเสสนิพพาน ย่อมโต้เถียงสมณพราหมณ์ผู้มีวาทะว่าเที่ยงเหล่านั้นแหละ ส่วนท่านผู้เป็นมุนี รู้บุคคลเจ้าทิฐิเหล่านั้นว่า เป็นผู้อาศัยสัสสตทิฐิและอุจเฉททิฐิ ท่านผู้เป็นมุนีนั้นเป็นนักปราชญ์ พิจารณารู้ผู้อาศัยทิฐิทั้งหลายแล้ว รู้ธรรมโดยลักษณะมีความไม่เที่ยงและเป็นทุกข์เป็นต้น หลุดพ้นแล้ว ย่อมไม่ทะเลาะวิวาทกับใคร ย่อมไม่มาเพื่อความเกิดบ่อยๆ ฯ

จบกลหวิวาทสูตรที่ ๑๑

จูฬวิยูหสูตรที่ ๑๒

พระพุทธนิมิตตรัสถามว่า

[๔๑๙] สมณพราหมณ์ทั้งหลายยึดมั่นอยู่ในทิฐิของตนๆ ถือมั่นทิฐิแล้ว ปฏิญาณว่าพวกเราเป็นผู้ฉลาด ย่อมกล่าวต่างๆ กันว่า ผู้ใดรู้อย่างนี้ ผู้นั้นชื่อว่ารู้ธรรมคือทิฐิ ผู้นั้นคัดค้านธรรมคือทิฐินี้อยู่ ชื่อว่าเป็นผู้เลวทราม สมณพราหมณ์ทั้งหลายถือมั่นทิฐิแม้ด้วยอาการอย่างนี้ ย่อมโต้เถียงกัน และกล่าวว่า ผู้อื่นเป็นคนเขลา ไม่ฉลาด วาทะของสมณพราหมณ์สองพวกนี้ วาทะไหนเป็นวาทะจริงหนอ เพราะว่าสมณพราหมณ์ทั้งหมดนี้ ต่างก็กล่าวกันว่าเป็นคนฉลาด ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า

หากว่าผู้ใดไม่ยินยอมตามธรรม คือ ความเห็นของผู้อื่น ผู้นั้น เป็นคนพาล คนเขลา เป็นคนมีปัญญาทราม ชนเหล่านี้ ทั้งหมดก็เป็นคนพาล เป็นคนมีปัญญาต่ำทราม เพราะว่าชนเหล่านี้ทั้งหมดถือมั่นอยู่ในทิฐิ ก็หากว่าชนเหล่านั้นเป็นคนผ่องใสอยู่ในทิฐิของตนๆ จัดว่าเป็นคนมีปัญญาบริสุทธิ์ เป็นคนฉลาด มีความคิดไชร้ บรรดาคนเจ้าทิฐิเหล่านั้น ก็จะไม่มีใครๆ เป็นผู้มีปัญญาต่ำทราม เพราะว่าทิฐิของชนแม้เหล่านั้น ล้วนเป็นทิฐิเสมอกัน เหมือนทิฐิของพวกชนนอกนี้ อนึ่ง ชนทั้งสองพวกได้กล่าวกันและกันว่าเป็นผู้เขลา เพราะความเห็นใด เราไม่กล่าวความเห็นนั้นว่าแท้ เพราะเหตุที่ชนเหล่านั้น ได้กระทำความเห็นของตนๆ ว่าสิ่งนี้เท่านั้นจริง (สิ่งอื่นเปล่า) ฉะนั้นแล ชนเหล่านั้น จึงตั้งคนอื่นว่าเป็นผู้เขลา ฯ

พระพุทธนิมิตตรัสถามว่า

สมณพราหมณ์แต่ละพวก กล่าวทิฐิใดว่าเป็นความจริงแท้ แม้สมณพราหมณ์พวกอื่นก็กล่าวทิฐินั้นว่า เป็นความเท็จ ไม่จริง สมณพราหมณ์ทั้งหลายมาถือมั่น (ความจริงต่างๆ กัน) แม้ด้วยอาการอย่างนี้แล้ว ก็วิวาทกันเพราะเหตุไร สมณพราหมณ์ทั้งหลาย จึงไม่กล่าวสัจจะให้เป็นหนึ่งลงไปได้ ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า

สัจจะมีอย่างเดียวเท่านั้น สัจจะที่สองไม่มี ผู้ที่ทราบชัดมาทราบชัดอยู่ จะต้องวิวาทกันเพราะสัจจะอะไรเล่า สมณ-พราหมณ์เหล่านั้น ย่อมกล่าวสัจจะทั้งหลายให้ต่างกันออกไปด้วยตนเอง เพราะเหตุนั้น สมณพราหมณ์ทั้งหลาย จึงไม่กล่าวสัจจะให้เป็นหนึ่งลงไปได้ ฯ

พระพุทธนิมิตตรัสถามว่า

เพราะเหตุไรหนอ สมณพราหมณ์ผู้เป็นเจ้าลัทธิทั้งหลาย กล่าวยกตนว่าเป็นคนฉลาด จึงกล่าวสัจจะให้ต่างกันไป สัจจะมากหลายต่างๆ กัน จะเป็นอันใครๆ ได้สดับมา หรือว่าสมณพราหมณ์เหล่านั้น ระลึกตามความคาดคะเนของตน ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า

สัจจะมากหลายต่างๆ กัน เว้นจากสัญญาว่าเที่ยงเสีย ไม่มี
ในโลกเลย ก็สมณพราหมณ์ทั้งหลายมากำหนดความคาด
คะเนในทิฐิทั้งหลาย (ของตน) แล้ว จึงกล่าวทิฐิธรรมอัน
เป็นคู่กันว่า จริงๆ เท็จๆ ก็บุคคลเจ้าทิฐิ อาศัยทิฐิธรรม
เหล่านี้ คือ รูปที่ได้เห็นบ้าง เสียงที่ได้ฟังบ้าง อารมณ์ที่ได้
ทราบบ้าง ศีลและพรตบ้าง จึงเป็นผู้เห็นความบริสุทธิ์ และ
ตั้งอยู่ในการวินิจฉัยทิฐิแล้วร่าเริงอยู่ กล่าวว่า ผู้อื่นเป็นคน
เขลาไม่ฉลาด บุคคลเจ้าทิฐิย่อมติเตียนบุคคลอื่นว่าเป็นผู้เขลา
ด้วยทิฐิใด กล่าวยกตนว่าเป็นผู้ฉลาดด้วยลำพังตน ย่อมติเตียน
ผู้อื่นกล่าวทิฐินั้นเอง บุคคลยกตนว่าเป็นคนฉลาด ด้วยทิฐิ
นั้น ชื่อว่าเจ้าทิฐินั้นเต็มไปด้วยความเห็นว่าเป็นสาระยิ่ง
และมัวเมาเพราะมานะ มีมานะบริบูรณ์ อภิเษกตนเองด้วย
ใจว่า เราเป็นบัณฑิต เพราะว่าทิฐินั้น ของเขาบริบูรณ์แล้ว
อย่างนั้น ก็ถ้าว่าบุคคลนั้นถูกเขาว่าอยู่ จะเป็นคนเลวทราม
ด้วยถ้อยคำของบุคคลอื่นไซร้ ตนก็จะเป็นผู้มีปัญญาต่ำทราม
ไปด้วยกัน อนึ่ง หากว่าบุคคลจะเป็นผู้ถึงเวท เป็นนักปราชญ์
ด้วยลำพังตนเองไซร้ สมณพราหมณ์ทั้งหลายก็ไม่มีใครเป็น
ผู้เขลา ชนเหล่าใดกล่าวยกย่องธรรม คือ ทิฐิอื่นจากนี้ไป
ชนเหล่านั้นผิดพลาด และไม่บริบูรณ์ด้วยความหมดจด
เดียรถีย์ทั้งหลายย่อมกล่าวแม้อย่างนี้โดยมาก เพราะว่า
เดียรถีย์เหล่านั้นยินดีนักด้วยความยินดีในทิฐิของตน เดียรถีย์
ทั้งหลาย กล่าวความบริสุทธิ์ในธรรม คือทิฐินี้เท่านั้น หากล่าว
ความบริสุทธิ์ในธรรมเหล่าอื่นไม่ เดียรถีย์ทั้งหลาย โดยมาก
เชื่อมั่นแม้ด้วยอาการอย่างนี้ เดียรถีย์ทั้งหลาย รับรองอย่าง
หนักแน่นในลัทธิของตนนั้น อนึ่ง เดียรถีย์รับรองอย่างหนัก-
แน่นในลัทธิของตน จะพึงตั้งใครอื่นว่าเป็นผู้เขลาในลัทธินี้เล่า
เดียรถีย์นั้น เมื่อกล่าวผู้อื่นว่าเป็นผู้เขลา เป็นผู้มีธรรมไม่
บริสุทธิ์ ก็พึงนำความทะเลาะวิวาทมาให้แก่ตนฝ่ายเดียว
เดียรถีย์นั้น ตั้งอยู่ในการวินิจฉัยทิฐิแล้ว นิรมิตศาสดาเป็น
ต้นขึ้นด้วยตนเอง ก็ต้องวิวาทกันในโลกยิ่งขึ้นไป บุคคลละ
การวินิจฉัยทิฐิทั้งหมดแล้ว ย่อมไม่กระทำความทะเลาะวิวาท
ในโลก ฉะนี้แล ฯ

จบจูฬวิยูหสูตรที่ ๑๒

มหาวิยูหสูตรที่ ๑๓

พระพุทธนิมิตตรัสถามว่า

[๔๒๐] บุคคลเหล่าใดเหล่าหนึ่งถือมั่นอยู่ในทิฐิ ย่อมโต้เถียงวิวาทกันว่า สิ่งนี้เท่านั้นจริง บุคคลทั้งหมดนั้น ย่อมนำความนินทามาเนืองๆ หรือย่อมได้ความสรรเสริญในที่นั้นบ้าง ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า

บุคคลเหล่านั้นบางคราวได้ความสรรเสริญบ้าง ผลคือความสรรเสริญนั้นน้อยนัก ไม่พอแก่ความสงบ เรากล่าวผลแห่งความวิวาทกัน ๒ ประการ คือ ความนินทาและความสรรเสริญ บัณฑิตเห็นโทษในผลแห่งการวิวาทแม้นี้แล้ว เห็นนิพพานมิใช่ภูมิแห่งการวิวาท ว่าเป็นธรรมเกษม ไม่พึงวิวาทกัน ฯ

พระพุทธนิมิตตรัสถามว่า

ทิฐิเหล่าใดเหล่าหนึ่งเป็นอันมาก บัณฑิตผู้รู้แจ้งย่อมไม่เข้าไปใกล้ทิฐิทั้งปวงนั้น บัณฑิตผู้รู้แจ้งนั้น เป็นผู้ไม่เข้าไปใกล้จะพึงถึงธรรมที่ควรเข้าไปใกล้อะไร จึงจะไม่ทำความชอบใจในรูปที่ได้เห็น ในเสียงที่ได้ฟัง ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า

ชนบางพวกผู้มีศีลอันอุดม สำคัญอยู่ว่าศีลเท่านั้นเป็นธรรมอุดม จึงกล่าวความบริสุทธิ์ด้วยการสำรวม ชนเหล่านั้นสมาทานวัตรแล้วตั้งมั่นอยู่ ด้วยคิดว่า เราทั้งหลายควรศึกษาความบริสุทธิ์ของศาสดานั้นในทิฐินี้เท่านั้น ชนเหล่านั้นอันภพนำเข้าไปแล้ว กล่าวว่า เราทั้งหลายเป็นผู้ฉลาด ถ้าบุคคลเป็นผู้เคลื่อนจากศีลและพรตแล้วไซร้ บุคคลนั้นยังกรรมให้ผิดไปแล้วก็ไม่หวั่นไหว ยังคร่ำครวญและปรารถนาความบริสุทธิ์อยู่ เหมือนบุคคลอยู่ปราศจากเรือน เสื่อมแล้วจากพวก พึงปรารถนาเรือนหรือพวก ฉะนั้น อนึ่ง อริยสาวกละศีล พรต ธรรมที่มีโทษและไม่มีโทษทั้งสิ้นนี้ แล้วไม่ปรารถนาว่า ธรรมชาตินี้บริสุทธิ์ ธรรมชาตินี้ไม่บริสุทธิ์ เว้นแล้วจากความบริสุทธิ์และความไม่บริสุทธิ์ ไม่ถือมั่นทิฐิแล้วพึงเที่ยวไป ฯ

พระพุทธนิมิตตรัสถามว่า

สมณพราหมณ์ทั้งหลาย อาศัยทิฐินั้นหรือความเกลียดบาป

แม้อนึ่ง อาศัยรูปที่ได้เห็นแล้ว เสียงที่ได้ฟังแล้ว หรือ
อารมณ์ที่ได้ทราบแล้ว เป็นผู้ระลึกแล่นพ้นไปจากอกิริยทิฐิ
ยังไม่ปราศจากตัณหาในภพและมิใช่ภพแล้ว ย่อมทอดถอน
ถึงความบริสุทธิ์ ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า

ก็ความดิ้นรนทั้งหลาย ย่อมมีแก่ผู้ปรารถนาความหวั่นไหว
มีอยู่ในวัตถุที่ตนกำหนดแล้ว การจุติและการอุบัติในภพนี้
ย่อมไม่มีแก่ผู้ใด ผู้นั้นจะพึงหวั่นไหวจะพึงดิ้นรนในอารมณ์
ไหนๆ เพราะเหตุอะไร ฯ

พระพุทธนิมิตตรัสถามว่า

สมณพราหมณ์พวกหนึ่งกล่าวธรรมใดว่า เป็นธรรมอย่างยิ่ง
ส่วนสมณพราหมณ์เหล่าอื่นกล่าวธรรมนั้นแหละว่า เป็นธรรม
เลวทราม วาทะของสมณพราหมณ์ทั้งสองพวกนี้ วาทะอย่าง
ไหนจริงหนอ เพราะสมณพราหมณ์ทั้งหมดนี้แล เป็นผู้กล่าว
อวดอ้างว่าตนเป็นผู้ฉลาด ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า

สมณพราหมณ์ทั้งหลายกล่าวธรรมของตนนั่นแหละ ว่าเป็น
ธรรมบริบูรณ์ แต่กลับกล่าวธรรมของผู้อื่น ว่าเป็นธรรม
เลวทราม สมณพราหมณ์ทั้งหลาย ต่างยึดถือทิฐิแม้
ด้วยอาการอย่างนี้แล้ว ย่อมวิวาทกัน สมณพราหมณ์
ทั้งหลายกล่าวทิฐิของตนๆ ว่า เป็นของจริง ฯ

พระพุทธนิมิตตรัสถามว่า

ถ้าว่าบุคคลพึงเป็นผู้เลวทราม เพราะการติเตียนของบุคคลอื่น
ไซร้ ใครๆ จะไม่พึงเป็นผู้วิเศษในธรรมทั้งหลาย เพราะว่า
สมณพราหมณ์เป็นอันมาก ย่อมกล่าวธรรมของบุคคลอื่น
โดยความเป็นธรรมเลวทราม ในธรรมของตน กล่าวว่า
เป็นธรรมมั่นคง ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า

สมณพราหมณ์ทั้งหลาย ย่อมสรรเสริญหนทางเครื่องดำเนิน
ของตนอย่างใด การบูชาธรรมของตนของสมณพราหมณ์
เหล่านั้น ก็ยังเป็นไปอยู่อย่างนั้น หากว่าวาทะทั้งปวง
จะพึงเป็นของแท้ไซร้ ความบริสุทธิ์ของสมณพราหมณ์ผู้
มีถ้อยคำต่างๆ กันเหล่านั้นก็จะเป็นผลเฉพาะตนๆ เท่านั้น ฯ

พระพุทธนิมิตตรัสถามว่า

ญาณที่ผู้อื่นจะพึงนำไปไม่มีแก่พราหมณ์ การวินิจฉัยในธรรม คือ ทิฐิทั้งหลายว่าข้อนี้แหละจริง ดังนี้แล้ว ยึดถือไว้ไม่มีแก่พราหมณ์ เพราะเหตุนั้น พราหมณ์จึงล่วงความวิวาทเสียได้ พราหมณ์นั้นย่อมไม่เห็นธรรมอื่น โดยความเป็นธรรมประเสริฐเลย ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า

เดียรถีย์บางพวกกล่าวอยู่ว่า เรารู้ เราเห็น สิ่งที่เรารู้เราเห็นนี้ เป็นอย่างนั้นแล ดังนี้ จึงเชื่อความบริสุทธิ์ด้วยทิฐิ ถ้าว่าเดียรถีย์ได้เห็นแล้วไซร้ ประโยชน์อะไรเล่าด้วยความเห็นนั้นแก่ตน เพราะว่าเดียรถีย์ทั้งหลาย ก้าวล่วงอริยมรรคเสียแล้วย่อมกล่าวความบริสุทธิ์ด้วยธรรมอย่างอื่น ฯ

พระพุทธนิมิตตรัสถามว่า

นรชนเมื่อเห็นย่อมเห็นนามรูป และครั้นเห็นแล้วจักรู้ทั่วถึงนามรูปเหล่านั้นทีเดียว โดยความเป็นของเที่ยง และโดยความเป็นสุข นรชนนั้น จะเห็นนามรูปมากหรือน้อย โดยความเป็นของเที่ยงและเป็นสุข ก็จริง ถึงกระนั้น ผู้ฉลาดทั้งหลาย ย่อมไม่กล่าวความบริสุทธิ์ด้วยความเห็นนั้นเลย ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า

ชนผู้ทำทิฐิที่ตนกำหนดไว้ในเบื้องหน้า มีปรกติกล่าวตามความมั่นใจ ไม่ใช่เป็นผู้อันบุคคลอื่นพึงจะแนะนำได้ง่ายเลย ผู้นั้นอาศัยครูคนใดแล้ว ก็เป็นผู้กล่าวความดีงามในครูคนนั้น ผู้นั้นเป็นผู้กล่าวความบริสุทธิ์ ได้เห็นความถ่องแท้ในทิฐิของตน ฯ

พระพุทธนิมิตตรัสถามว่า

พราหมณ์รู้แล้ว ย่อมไม่เข้าถึงเครื่องกำหนด คือ ตัณหาและทิฐิ ไม่แล่นไปด้วยทิฐิ และไม่มีตัณหาทิฐิเครื่องผูกพันด้วยญาณ อนึ่ง พราหมณ์นั้น ได้รู้สมบัติ คือ ทิฐิทั้งหลายเป็นอันมากแล้ววางเฉย ชนเหล่าอื่นย่อมยึดถือทิฐิเหล่านั้น ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า

มุนีในโลกนี้ สละกิเลสเครื่องร้อยรัดเสียแล้ว เมื่อผู้อื่นเกิด

วิวาทกัน ก็ไม่แล่นไปเข้าพวกเขา มุนีนั้นเป็นผู้สงบ
เมื่อผู้อื่นไม่สงบ ก็เป็นผู้มีอุเบกขาอยู่ ท่านไม่มีการยึดถือ
ชนเหล่าอื่นย่อมยึดถือ ฯ

พระพุทธนิมิตตรัสถามว่า

มุนีละอาสวะเบื้องต้น (คือส่วนที่ล่วงแล้ว) เสีย ไม่ทำ
อาสวะใหม่ (คือส่วนที่เป็นปัจจุบัน) ไม่เป็นผู้ลำเอียงเพราะ
ความพอใจ อนึ่ง มุนีนั้นจะเป็นผู้ยึดมั่นกล่าวก็หาไม่ มุนีนั้น
เป็นนักปราชญ์ หลุดพ้นแล้วจากทิฐิทั้งหลาย ไม่ติเตียน
ตน ไม่ติดอยู่ในโลก ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า

มุนีนั้น เป็นผู้ไม่มีมารและเสนามารในธรรมทั้งปวง คือ
อารมณ์อย่างใดอย่างหนึ่งที่ได้เห็นแล้ว ได้ฟังแล้ว หรือได้
ทราบแล้ว ปลงภาระลงแล้ว หลุดพ้นแล้ว เป็นผู้ไม่มี
เครื่องกำหนด ไม่เข้าไปยินดี ไม่มีความปรารถนา ฉะนี้แล ฯ

จบมหาวิยูหสูตรที่ ๑๓

ตุวฏกสูตรที่ ๑๔

พระพุทธนิมิตตรัสถามว่า

[๔๒๑] ข้าพระองค์ขอทูลถามพระองค์ผู้เป็นเผ่าพันธุ์แห่งพระทิตย์ ผู้-
สงัด และมีความสงบเป็นที่ตั้ง ผู้แสวงหาคุณอันใหญ่ ภิกษุ
เห็นอย่างไรจึงไม่ถือมั่นธรรมอะไรๆ ในโลก ย่อมดับ ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า

ภิกษุพึงปิดกั้นเสียซึ่งธรรมทั้งปวง อันเป็นรากเง่าแห่งส่วน
ของธรรมเป็นเครื่องยังสัตว์ให้เนิ่นช้าซึ่งเป็นไปอยู่ว่า เป็นเรา
ด้วยปัญญา ตัณหาอย่างใดอย่างหนึ่งพึงบังเกิดขึ้น ณ ภายใน
ภิกษุพึงเป็นผู้มีสติศึกษาทุกเมื่อ เพื่อปราบตัณหาเหล่านั้น
ภิกษุพึงรู้ยิ่งธรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง ณ ภายใน หรือภายนอก
ไม่พึงกระทำความถือตัวด้วยธรรมนั้น สัตบุรุษทั้งหลายไม่
กล่าวความดับนั้นเลย ภิกษุไม่พึงสำคัญว่า เราเป็นผู้ประเสริฐ
กว่าเขา เสมอเขาหรือเลวกว่าเขา ด้วยความถือตัวนั้น
ถูกผู้อื่นถามด้วยคุณหลายประการ ก็ไม่พึงกำหนดตนตั้งอยู่
โดยนัยเป็นต้นว่า เราบวชแล้วจากสกุลสูง ภิกษุพึงสงบ
ระงับภายในเทียว ไม่พึงแสวงหาความสงบโดยอุบายอย่างอื่น
ความเห็นว่าตัวตน ย่อมไม่มีแก่ภิกษุผู้สงบแล้ว ณ ภายใน

อนึ่ง ความเห็นว่าไม่มีตัวตน คือ เห็นว่าขาดสูญ จักมีแต่ที่ไหน คลื่นไม่เกิดที่ท่ามกลางแห่งสมุทร สมุทรนั้นตั้งอยู่ไม่หวั่นไหว ฉันใด ภิกษุพึงเป็นผู้มั่นคง ไม่หวั่นไหวในอิฐผลมีลาภเป็นต้น ฉันนั้น ภิกษุไม่พึงกระทำกิเลสเครื่องฟูขึ้นมีราคะเป็นต้น ในอารมณ์ไหนๆ ฯ

พระพุทธนิมิตตรัสถามว่า

ข้าแต่พระองค์ผู้มีจักษุเปิดแล้ว ขอพระองค์ได้ตรัสบอกธรรมที่ทรงเห็นด้วยพระองค์เองอันนำเสียซึ่งอันตราย (ขอพระองค์จงมีความเจริญ) ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระองค์จงตรัสบอกข้อปฏิบัติ และศีลเครื่องให้ผู้รักษาพ้นจากทุกข์หรือสมาธิเถิด ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า

ภิกษุไม่พึงเป็นผู้โลเลด้วยจักษุเลย พึงปิดกั้นโสตเสียจากถ้อยคำของชาวบ้าน (ติรัจฉานกถา) ไม่พึงกำหนัดยินดีในรส และไม่พึงถือสิ่งอะไรๆ ในโลกว่าเป็นของเรา เมื่อตนอันผัสสะถูกต้องแล้ว ในกาลใด ในกาลนั้น ภิกษุไม่พึงกระทำความร่ำไร ไม่พึงปรารถนาภพในที่ไหนๆ และไม่พึงหวั่นไหวในเพราะอารมณ์ที่น่ากลัว ภิกษุได้ข้าว น้ำ ของเคี้ยว หรือแม้ผ้าแล้ว ไม่พึงกระทำการสั่งสมไว้และเมื่อไม่ได้สิ่งเหล่านั้น ก็ไม่พึงสะดุ้งดิ้นรน พึงเป็นผู้เพ่งฌาน ไม่พึงโลเลด้วยการเที่ยว พึงเว้นจากความคะนอง ไม่พึงประมาท

อีกอย่างหนึ่ง ภิกษุพึงอยู่ในที่นั่งและที่นอนอันเงียบเสียง ไม่พึงนอนมาก พึงมีความเพียร เสพความเป็นผู้ตื่นอยู่พึงละเสียให้เด็ดขาดซึ่งความเกียจคร้าน ความล่อลวง ความร่าเริง การเล่นเมถุนธรรมกับทั้งการประดับ ภิกษุผู้นับถือพระพุทธเจ้าว่าเป็นของเรา ไม่พึงประกอบอาถรรพ์ ตำราทำนายฝัน ทำนายลักษณะนักขัตฤกษ์ การทำนายเสียงสัตว์ร้อง การทำยาให้หญิงมีครรภ์ และการเยียวยารักษา ภิกษุไม่พึงหวั่นไหวเพราะนินทา เมื่อเขาสรรเสริญก็ไม่พึงเห่อเหิม พึงบรรเทาความโลภ พร้อมทั้งความตระหนี่ ความโกรธและคำส่อเสียดเสีย ภิกษุไม่พึงขวนขวายในการซื้อการขาย ไม่พึงกระทำการกล่าวติเตียนในที่ไหนๆ และไม่พึงคลุกคลีในชาวบ้าน ไม่พึงเจรจากะชนเพราะความใคร่ลาภ ภิกษุไม่พึงเป็นผู้พูด

โอ้อวด ไม่พึงกล่าววาจาประกอบปัจจัยมีจีวรเป็นต้น ไม่พึงศึกษาความเป็นผู้คะนอง ไม่พึงกล่าวถ้อยคำเถียงกัน ภิกษุพึงเป็นผู้มีสัมปชัญญะ ไม่พึงนิยมในการกล่าวมุสา ไม่พึงกระทำความโอ้อวด อนึ่ง ไม่พึงดูหมิ่นผู้อื่นด้วยความเป็นอยู่ ปัญญา ศีลและพรต ภิกษุถูกผู้อื่นเสียดสีแล้ว ได้ฟังวาจามากของสมณะทั้งหลายหรือของชนผู้พูดมาก ไม่พึงโต้ตอบด้วยคำหยาบ เพราะสัตบุรุษทั้งหลายย่อมไม่กระทำความเป็นข้าศึก ภิกษุรู้ทั่วถึงธรรมนี้แล้ว ค้นคว้าพิจารณาอยู่ รู้ความดับกิเลสว่าเป็นความสงบดังนี้แล้ว พึงเป็นผู้มีสติศึกษาทุกเมื่อ ไม่พึงประมาทในศาสนาของพระโคดม ก็ภิกษุนั้นพึงเป็นผู้ครอบงำอารมณ์มีรูปเป็นต้น อันอารมณ์มีรูปเป็นต้นครอบงำไม่ได้ เป็นผู้เห็นธรรมที่ตนเห็นเอง ประจักษ์แก่ตน เพราะเหตุนั้นแล ภิกษุผู้ไม่ประมาท พึงนอบน้อมศึกษาไตรสิกขาอยู่เนืองๆ ในศาสนาของพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นทุกเมื่อเทอญ ฯ

จบตุวฏกสูตรที่ ๑๔

อัตตทัณฑสูตรที่ ๑๕

[๔๒๒] ภัยเกิดแล้วแต่อาชญาของตน ท่านทั้งหลายจงเห็นคนผู้ทะเลาะกัน เราจักแสดงความสลดใจตามที่เราได้สลดใจมาแล้ว เราได้เห็นหมู่สัตว์กำลังดิ้นรนอยู่ (ด้วยตัณหาและทิฐิ) เหมือนปลาในแอ่งน้ำน้อย ฉะนั้น ภัยได้เข้ามาถึงเราแล้ว เพราะได้เห็นคนทั้งหลายผู้พิโรธกันและกัน โลกโดยรอบหาแก่นสารมิได้ ทิศทั้งปวงหวั่นไหวแล้ว เราปรารถนาความต้านทานแก่ตนอยู่ ไม่ได้เห็นสถานที่อะไรๆ อันทุกข์มีชราเป็นต้นไม่ครอบงำแล้ว เราไม่ได้มีความยินดีเพราะได้เห็นสัตว์ทั้งหลาย ผู้อันทุกข์มีชราเป็นต้นกระทบแล้ว ผู้ถึงความพินาศ อนึ่ง เราได้เห็นกิเลสดุจลูกศรมีราคะเป็นต้นยากที่สัตว์จะเห็นได้ อันอาศัยหทัยในสัตว์เหล่านี้ สัตว์ถูกกิเลสดุจลูกศรมีราคะเป็นต้นใดเสียบติดอยู่แล้ว ย่อมแล่นไปยังทิศทั้งปวง บัณฑิตถอนกิเลสดุจลูกศรมีราคะเป็นต้นนั้นออกได้แล้ว ย่อมไม่แล่นไปยังทิศและไม่จมลงในโอฆะทั้งสี่ (อารมณ์ที่น่ายินดีเหล่าใดมีอยู่ในโลก) หมู่มนุษย์ย่อมพากันเล่าเรียนศิลป เพื่อให้ได้ซึ่งอารมณ์ที่น่ายินดีเหล่านั้น

กุลบุตรผู้เป็นบัณฑิต ไม่พึงขวนขวายในอารมณ์ที่น่ายินดี
เหล่านั้น พึงเบื่อหน่ายกามทั้งหลายโดยประการทั้งปวงแล้ว
พึงศึกษานิพพานของตน มุนีพึงเป็นผู้มีสัจจะ ไม่คะนอง
ไม่มีมายา ละการส่อเสียดเสีย เป็นผู้ไม่โกรธ พึงข้ามความ
โลภอันลามกและความตระหนี่เสีย นรชนพึงครอบงำความ
หลับ ความเกียจคร้าน ความท้อแท้เสีย ไม่พึงอยู่ร่วมด้วย
ความประมาท ไม่พึงดำรงอยู่ในการดูหมิ่นผู้อื่น พึงมีใจน้อม
ไปในนิพพาน ไม่พึงน้อมไปในการกล่าวมุสา ไม่พึงกระทำ
ความเสน่หาในรูปและพึงกำหนดรู้ความถือตัว พึงเว้นเสียจาก
ความผลุนผลันแล้วเที่ยวไป ไม่พึงเพลิดเพลินถึงอารมณ์ที่ล่วง
มาแล้ว ไม่พึงกระทำความพอใจในอารมณ์ที่เกิดขึ้นเฉพาะหน้า
ไม่พึงเศร้าโศกถึงอารมณ์ที่กำลังละไปอยู่ ไม่พึงเป็นผู้อาศัย
ตัณหา เรากล่าวความกำหนัดยินดีว่าเป็นโอฆะอันใหญ่หลวง
กล่าวตัณหาว่า เป็นเครื่องกระชิบใจ ทำใจให้แล่นไปใน
อารมณ์ต่างๆ กล่าวตัณหาว่าเป็นอารมณ์แอบใจทำใจให้
กำเริบ เปือกตมคือกามยากที่สัตว์จะล่วงไปได้ พราหมณ์
ผู้เป็นมุนี ไม่ปลีกออกจากสัจจะแล้ว ย่อมตั้งอยู่บนบก
คือ นิพพาน มุนีนั้นแล สละคืนอายตนะทั้งหมดแล้วโดย-
ประการทั้งปวง เรากล่าวว่า เป็นผู้สงบ มุนีนั้นแลเป็นผู้รู้
เป็นผู้ถึงเวท รู้สังขตธรรมแล้วอันตัณหาและทิฐิไม่อาศัย
เป็นอยู่ในโลกโดยชอบ ย่อมไม่ทะเยอทะยานต่ออะไรๆ
ในโลกนี้ ผู้ใดข้ามกามทั้งหลาย และธรรมเป็นเครื่องข้องยาก
ที่สัตว์จะล่วงได้ในโลกนี้ได้แล้ว ผู้นั้นตัดกระแสตัณหาขาด
แล้ว ไม่มีเครื่องผูกพัน ย่อมไม่เศร้าโศก ย่อมไม่เพ่งเล็ง
ท่านจงทำกิเลสชาติเครื่องกังวลในอดีตให้เหือดแห้ง กิเลส
ชาติเครื่องกังวลในอนาคตอย่าได้มีแก่ท่าน ถ้าว่าท่านจักไม่ถือ
เอาในปัจจุบันไซร้ ท่านจักเป็นผู้สงบเที่ยวไป ผู้ใดไม่มี
ความยึดถือในนามรูปว่าเป็นของเราโดยประการทั้งปวง และ
ไม่เศร้าโศกเพราะเหตุแห่งนามรูปอันไม่มี ผู้นั้นแลย่อมไม่
เสื่อมในโลก ผู้ใดไม่มีกิเลสเครื่องกังวลว่า สิ่งนี้ของเรา
และว่า สิ่งนี้ของผู้อื่น ผู้นั้นไม่ประสบการยึดถือในสิ่งนั้น
ว่าเป็นของเราอยู่ ย่อมไม่เศร้าโศกว่า ของเราไม่มี บุคคลใด
ย่อมไม่เศร้าโศกว่า ของเราไม่มี เราเป็นผู้ถูกถามถึงบุคคล

ผู้ไม่หวั่นไหว จะบอกอานิสงส์ ๔ อย่างในบุคคลนั้น ดังนี้ว่า บุคคลนั้นไม่มีความขวนขวาย ไม่กำหนัดยินดี ไม่มีความหวั่นไหวเป็นผู้เสมอในอารมณ์ทั้งปวง ธรรมชาติเครื่องปรุงแต่งอะไรๆ ย่อมไม่มีแก่ผู้ไม่หวั่นไหวผู้รู้แจ้ง ผู้นั้นเว้นแล้วจากการปรารภมีปุญญาภิสังขารเป็นต้น ย่อมเห็นความปลอดโปร่งในที่ทุกสถาน มุนีย่อมไม่กล่าวยกย่องตนในบุคคลผู้เสมอกัน ผู้ต่ำกว่า ผู้สูงกว่า มุนีนั้นเป็นผู้สงบปราศจากความตระหนี่ ย่อมไม่ยึดถือ ไม่สละธรรมอะไรๆ ในบรรดาธรรมมีรูปเป็นต้น ฯ

จบอัตตทัณฑสูตรที่ ๑๕

สารีปุตตสูตรที่ ๑๖

(ท่านพระสารีบุตรทูลถามว่า)

[๔๒๓] พระศาสดาผู้มีพระวาจาไพเราะอย่างนี้ เสด็จมาแต่ชั้นดุสิตสู่แผ่นดิน ข้าพระองค์ยังไม่ได้เห็นหรือไม่ได้ยินต่อใครๆ ในกาลก่อนแต่นี้เลย พระองค์ผู้มีพระจักษุ ย่อมปรากฏแก่มนุษย์ทั้งหลาย เหมือนปรากฏแก่โลกพร้อมด้วยเทวดา ฉะนั้น พระองค์ผู้เดียวบรรเทาความมืดได้ทั้งหมด ทรงถึงความยินดีในเนกขัมมะ ศิษย์ทั้งหลายมีกษัตริย์เป็นต้นเป็นอันมาก มาเฝ้าพระองค์ผู้เป็นพุทธะ ผู้อันตัณหาและทิฐิไม่อาศัยแล้ว ผู้คงที่ ไม่หลอกลวง เสด็จมาแล้วสู่แผ่นดิน ณ เมืองสังกัสสะนี้ ด้วยปัญหามีอยู่ เมื่อภิกษุเกลียดชังแต่ทุกข์มีชาติเป็นต้นอยู่ เสพที่นั่งอันสงัด คือ โคนไม้ ป่าช้า หรือที่นั่งอันสงัดในถ้ำแห่งภูเขา ในที่นอนอันเลวและประณีต ความขลาดกลัวซึ่งเป็นเหตุจะไม่ทำให้ภิกษุหวั่นไหว ในที่นอนและที่นั่งอันไม่มีเสียงกึกก้องนั้น มีประมาณเท่าไร อันตรายในโลกของภิกษุผู้จะไปยังทิศที่ไม่เคยไป ซึ่งภิกษุจะพึงครอบงำเสียในที่นอนและที่นั่งอันสงัด มีประมาณเท่าไร ภิกษุนั้นพึงมีถ้อยคำอย่างไร พึงมีโคจรในโลกนี้อย่างไร ภิกษุผู้มีใจเด็ดเดี่ยว พึงมีศีลและวัตรอย่างไร สมาทานสิกขาอะไร จึงเป็นผู้มีจิตแน่วแน่ มีปัญญารักษาตน มีสติ พึงกำจัดมลทินของตน เหมือนนายช่างทองกำจัดมลทินของทอง ฉะนั้น ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรสารีบุตร

ถ้าว่าธรรมเป็นเครื่องอยู่สำราญ และธรรมที่สมควรนี้ใด

ของภิกษุผู้เกลียดชังแต่ทุกข์มีชาติเป็นต้น ผู้ใคร่จะตรัสรู้
เสพอยู่ซึ่งที่นั่งและที่นอนอันสงัดมีอยู่ไซร้ เราจะกล่าวธรรม
เป็นเครื่องอยู่สำราญและธรรมที่สมควรนั่นตามที่รู้ แก่เธอ
ภิกษุผู้เป็นปราชญ์ มีสติ ประพฤติอยู่ในเขตแดนของตน
ไม่พึงกลัวแต่ภัย ๕ อย่าง คือ เหลือบ ยุง สัตว์เสือกคลาน
ผัสสะแห่งมนุษย์ (มีมนุษย์ผู้เป็นโจรเป็นต้น) สัตว์สี่เท้า
ภิกษุผู้แสวงหากุศลธรรมอยู่เนืองๆ ไม่พึงสะดุ้งแม้ต่อเหล่า-
ชนผู้ประพฤติธรรมอื่นนอกจากสหธรรมิก แม้ได้เห็นเหตุ
การณ์อันนำมาซึ่งความขลาดเป็นอันมากของชนเหล่านั้น และ
อันตรายเหล่าอื่น ก็พึงครอบงำเสียได้ ภิกษุอันผัสสะแห่งโรค
คือ ความหิว เย็นจัด ร้อนจัด ถูกต้องแล้ว พึงอดกลั้นได้
ภิกษุนั้นเป็นผู้อันโรคเหล่านั้นถูกต้องแล้วด้วยอาการต่างๆ ก็
มิได้ทำโอกาสให้แก่อภิสังขารเป็นต้น พึงบากบั่นกระทำความ
เพียรให้มั่นคงไม่พึงกระทำการขโมย ไม่พึงกล่าวคำมุสา พึง
แผ่เมตตาไปยังหมู่สัตว์ทั้งที่สะดุ้งและมั่นคง ในกาลใด พึง
รู้เท่าความที่ใจเป็นธรรมชาติขุ่นมัว ในกาลนั้น พึงบรรเทา
เสียด้วยคิดว่า นี้เป็นฝักฝ่ายแห่งธรรมดำ ไม่พึงลุอำนาจแห่ง
ความโกรธและการดูหมิ่นผู้อื่น พึงขุดรากเง่าแห่งความโกรธ
และการดูหมิ่นผู้อื่นเหล่านั้นแล้วดำรงอยู่ เมื่อจะครอบงำ
ก็พึงครอบงำความรักหรือความไม่รักเสียโดยแท้ ภิกษุผู้ประ-
กอบด้วยปีติอันงาม มุ่งบุญเป็นเบื้องหน้าพึงข่มอันตรายเหล่า
นั้นเสีย พึงครอบงำความไม่ยินดีในที่นอนอันสงัด พึงครอบงำ
ธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งความร่ำไรทั้ง ๔ อย่าง ผู้เป็นเสขะ ไม่มี
ความกังวลเที่ยวไป พึงปราบวิตกอันเป็นที่ตั้งแห่งความร่ำไร
เหล่านี้ว่าเราจักบริโภคอะไร หรือว่าเราจักบริโภคที่ไหน เมื่อ
คืนนี้เรานอนเป็นทุกข์นัก ค่ำวันนี้เราจักนอนที่ไหน ภิกษุนั้น
ได้ข้าวและที่อยู่ในกาลแล้วพึงรู้จักประมาณ (ในกาลรับและ
ในกาลบริโภค) เพื่อความสันโดษในศาสนานี้ ภิกษุนั้น
คุ้มครองแล้วในปัจจัยเหล่านั้น สำรวมระวังเที่ยวไปในบ้าน
ถึงใครๆ ด่าว่าเสียดสีก็ไม่พึงกล่าววาจาหยาบ พึงเป็นผู้มีจักษุ
ทอดลงและไม่พึงโลเลด้วยเท้า พึงเป็นผู้ขวนขวายในฌาน
เป็นผู้ตื่นอยู่โดยมาก ปรารภอุเบกขา มีจิตตั้งมั่นดี พึงตัดเสีย
ซึ่งธรรมเป็นที่อยู่แห่งวิตกและความคะนอง ภิกษุผู้อัน

อุปัชฌายะเป็นต้นตักเตือนแล้วด้วยวาจา พึงเป็นผู้มีสติยินดี
รับคำตักเตือนนั้น พึงทำลายตะปู คือความโกรธในสพรหม-
จารีทั้งหลาย พึงเปล่งวาจาอันเป็นกุศล ไม่ให้ล่วงเวลา ไม่
พึงคิดในการกล่าวติเตียนผู้อื่น ต่อแต่นั้น พึงเป็นผู้มีสติ
ศึกษาเพื่อปราบธุลี ๕ อย่างในโลก ครอบงำความกำหนัดยินดี
ในรูป เสียง กลิ่น รส และผัสสะ ครั้นปราบความ
พอใจในธรรมเหล่านี้ได้แล้ว พึงเป็นผู้มีสติ มีจิตหลุดพ้น
ด้วยดี พิจารณาธรรมอยู่โดยชอบ โดยกาลอันสมควร
มีจิตแน่วแน่ พึงกำจัดความมืดเสียได้ ฉะนี้แล ฯ

จบสารีปุตตสูตรที่ ๑๖
จบอัฏฐกวรรคที่ ๔

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. กามสูตร ๒. คุหัฏฐกสูตร ๓. ทุฏฐัฏฐกสูตร ๔. สุทธัฏฐกสูตร
๕. ปรมัฏฐกสูตร ๖. ชราสูตร ๗. ติสสเมตเตยยสูตร ๘. ปสูรสูตร
๙. มาคันทิยสูตร ๑๐. ปุราเภทสูตร ๑๑. กลหวิวาทสูตร ๑๒. จูฬวิยูหสูตร
๑๓. มหาวิยูหสูตร ๑๔. ตุวฏกสูตร ๑๕. อัตตทัณฑสูตร ๑๖. สารีปุตตสูตร
พระสูตรเหล่านี้ทั้งหมดมี ๘ วรรค ด้วยประการฉะนี้ ฯ

สุตตนิบาต ปรายนวรรคที่ ๕

วัตถุกถา

[๔๒๔] พราหมณ์พาวรีผู้ถึงฝั่งแห่งมนต์ ปรารถนาซึ่งความเป็นผู้ไม่มี
กังวล ได้จากบุรีอันเป็นที่รื่นรมย์แห่งชาวโกศล ไปสู่ทักขิณา-
ปถชนบท พราหมณ์นั้นอยู่ที่ใกล้ฝั่งแม่น้ำโคธาวรี ใกล้
พรมแดนแห่งแคว้นอัสสกะและแคว้นมุฬกะ ด้วยการแสวง
หาผลไม้ ชาวบ้านที่อาศัยพราหมณ์พาวรีนั้น ก็เป็นผู้
ไพบูลย์ พราหมณ์พาวรีได้บูชามหายัญ ด้วยส่วยอันเกิดแต่
กสิกรรมเป็นต้นในบ้านนั้น ครั้นบูชามหายัญแล้วได้กลับ
เข้าไปสู่อาศรม เมื่อพราหมณ์พาวรีนั้นกลับเข้าไปสู่อาศรม
แล้ว พราหมณ์อื่นเดินเท้าเสียดสีกัน ฟันเขลอะ ศีรษะ
เกลือกกลั้วด้วยธุลี ได้มาทำให้พราหมณ์พาวรีสะดุ้ง ก็พราหมณ์
นั้นเข้าไปหาพราหมณ์พาวรีแล้วขอทรัพย์ ๕๐๐ พราหมณ์พาวรี
เห็นพราหมณ์นั้นแล้ว ได้เชื้อเชิญด้วยอาสนะไต่ถามถึงสุข

และทุกข์ แล้วได้กล่าวว่า ไทยธรรมวัตถุอันใดของเรา
ไทยธรรมวัตถุทั้งปวงนั้น เราสละเสียสิ้นแล้ว ดูกรพราหมณ์
ท่านจงเชื่อเราเถิด ทรัพย์ ๕๐๐ ของเราไม่มี ฯ
พราหมณ์นั้นกล่าวว่า
เมื่อเราขออยู่ ถ้าท่านไม่ให้ไซร้ ในวันที่ ๗ ศีรษะของท่าน
จะแตก ๗ เสี่ยง พราหมณ์ผู้หลอกลวงนั้นกระทำกลอุบาย
แล้ว ได้กล่าวคำจะให้เกิดความกลัว ฯ
พราหมณ์พาวรีฟังคำของพราหมณ์นั้นแล้ว เป็นผู้มีทุกข์
ซูบซีด ไม่บริโภคอาหาร เพรียบพร้อมด้วยลูกศรคือความโศก
อนึ่ง เมื่อพราหมณ์พาวรีคิดอยู่อย่างนี้ ใจก็ไม่ยินดีในฌาน ฯ
เทวดาผู้ปรารถนาประโยชน์ เห็นพราหมณ์พาวรีมีทุกข์
สะดุ้งหวาดหวั่น จึงเข้าไปหาพราหมณ์พาวรีแล้วได้กล่าวว่า
พราหมณ์นั้นไม่รู้จักศีรษะ เป็นผู้หลอกลวง ต้องการทรัพย์
ไม่มีความรู้ในธรรมเป็นศีรษะ และธรรมเป็นเหตุให้ศีรษะ
ตกไป ฯ
พราหมณ์พาวรีถามว่า
บัดนี้ ท่านรู้จักข้าพเจ้า ข้าพเจ้าถามท่านแล้วขอท่านจงบอก
ธรรมเป็นศีรษะ และธรรมเป็นเหตุให้ศีรษะตกไป แก่
ข้าพเจ้าเถิด ข้าพเจ้าจะฟังคำของท่าน ฯ
เทวดาตอบว่า
แม้เราก็ไม่รู้ธรรมเป็นศีรษะ และธรรมเป็นเหตุให้ศีรษะ
ตกไป เราไม่มีความรู้ในธรรมทั้ง ๒ นี้ ปัญญาเป็นเครื่อง
เห็นธรรมอันเป็นศีรษะและธรรมเป็นเหตุให้ศีรษะตกไป ย่อม
มีแก่พระชินเจ้าทั้งหลาย ฯ
พราหมณ์พาวรีถามว่า
ก็บัดนี้ ใครเล่าในปฐพีมณฑลนี้ ย่อมรู้ ดูกรเทวดา
ขอท่านจงบอกบุคคลผู้รู้ธรรมเป็นศีรษะ และธรรมเป็นเหตุ
ให้ศีรษะตกไปนั้นแก่ข้าพเจ้าเถิด ฯ
เทวดาตอบว่า
ดูกรพราหมณ์ พระผู้มีพระภาคผู้ศากยบุตรลำดับพระวงศ์ของ
พระเจ้าโอกกากราช มีพระรัศมีรุ่งเรือง เป็นนายกของโลก
เสด็จออกผนวชจากพระนครกบิลพัสดุ์ เป็นผู้ตรัสรู้ด้วย
พระองค์เอง ทรงถึงฝั่งแห่งธรรมทั้งปวง ทรงบรรลุอภิญญา

และทศพลญาณครบถ้วน ทรงมีพระจักษุในสรรพธรรม ทรง
บรรลุธรรมเป็นที่สิ้นไปแห่งกรรมทั้งปวง ทรงน้อมไปใน
ธรรมเป็นที่สิ้นอุปธิ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นตรัสรู้แล้ว
ในโลก มีพระจักษุ ทรงแสดงธรรม ท่านจงไปทูลถาม
พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นเถิด พระองค์จักตรัสพยากรณ์
ข้อความนั้นแก่ท่าน ฯ

พราหมณ์พาวรีได้ฟังคำว่า สัมพุทโธ เป็นผู้มีใจเฟื่องฟู
มีความโศกเบาบาง และได้ปีติอันไพบูลย์ พราหมณ์พาวรี
นั้นมีใจชื่นชมเบิกบาน เกิดความโสมนัส จึงถามเทวดานั้น
ว่า พระโลกนาถประทับอยู่ในคามนิคมหรือในชนบทไหน
ข้าพเจ้าจะพึงไปนมัสการพระสัมพุทธเจ้าผู้อุดมกว่าสัตว์ได้
ในที่ใด ฯ

เทวดาตอบว่า

พระชินเจ้าผู้ศากยบุตร ทรงมีพระปัญญามาก มีพระปัญญา
ประเสริฐ กว้างขวาง ทรงปราศจากธุระ หาอาสวะมิได้
องอาจกว่านระ ทรงรู้ธรรมเป็นศีรษะและธรรมเป็นเหตุให้
ศีรษะตกไป ประทับอยู่ในมันทิรสถานของชนชาวโกศล
ในพระนครสาวัตถี ฯ

ลำดับนั้น พราหมณ์พาวรี เรียกพราหมณ์ทั้งหลายผู้ถึงฝั่งแห่ง
มนต์ซึ่งเป็นศิษย์มาสั่งว่าดูกรมาณพทั้งหลาย ท่านทั้งหลายจง
มาเถิด เราจักบอกแก่ท่านทั้งหลาย ท่านทั้งหลายจงฟังคำ
ของเรา ความปรากฏแห่งพระสัมพุทธเจ้าพระองค์ใดอันสัตว์
ได้ยากเนืองๆ ในโลกนี้ วันนี้ พระสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น
ปรากฏว่าเสด็จอุบัติขึ้นแล้วในโลก ท่านทั้งหลายจงรีบไป
เมืองสาวัตถี เข้าเฝ้าพระสัมพุทธเจ้าผู้อุดมกว่าสัตว์เถิด ฯ

พราหมณ์ผู้เป็นศิษย์ทั้งหลายซักถามด้วยคาถาว่า

ข้าแต่ท่านพราหมณ์ บัดนี้ ข้าพเจ้าทั้งหลายได้เห็นแล้วจะพึง
รู้ว่า ท่านผู้นี้เป็นพระสัมพุทธเจ้าด้วยอุบายอย่างไรเล่า ขอ
ท่านจงบอกอุบายที่ข้าพเจ้าทั้งหลายจะพึงรู้จักพระสัมพุทธเจ้า
พระองค์นั้นแก่ข้าพเจ้าทั้งหลายผู้ไม่รู้เถิด ฯ

พราหมณ์พาวรีกล่าวว่า

ก็มหาปุริสลักษณะ ๓๒ ประการ มาแล้วในมนต์ทั้งหลาย
อันพราหมณาจารย์ทั้งหลายพยากรณ์ไว้บริบูรณ์แล้วตามลำดับ

ว่ามหาปุริสลักษณะทั้งหลาย มีอยู่ในวรกายของพระมหา-
บุรุษใด พระมหาบุรุษนั้น มีคติเป็น ๒ เท่านั้น คติที่ ๓
ไม่มีเลย คือ ถ้าพระมหาบุรุษนั้นอยู่ครองเรือน จะพึงชนะ
ทั่วปฐพีนี้ จะทรงปกครองโดยธรรม ด้วยไม่ต้องใช้อาชญา
ไม่ต้องใช้ศาตรา ถ้าออกบวชเป็นบรรพชิต จะได้เป็น
พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้ยอดเยี่ยม มีหลังคาคือกิเลส
อันเปิดแล้ว ท่านทั้งหลายจงถามถึงชาติ โคตร ลักษณะ
มนต์ และศิษย์เหล่าอื่นอีกและถามถึงศีรษะและธรรมเป็นเหตุ
ให้ศีรษะตกไปด้วยใจเทียว ถ้าว่าท่านนั้นจักเป็นพระพุทธเจ้า
ผู้ทรงเห็นธรรมอันหาเครื่องกางกั้นมิได้ไซร้ จักวิสัชนา
ปัญหาอันท่านทั้งหลายถามด้วยใจด้วยวาจาได้ ฯ
พราหมณ์มาณพผู้เป็นศิษย์ ๑๖ คน คือ อชิตะ ๑ ติสส-
เมตเตยยะ ๑ ปุณณกะ ๑ เมตตคู ๑ โธตกะ ๑ อุปสีวะ ๑
นันทะ ๑ เหมกะ ๑ โตเทยยะ ๑ กัปปะ ๑ ชตุกัณณี
ผู้เป็นบัณฑิต ๑ ภัทราวุธะ ๑ อุทยะ ๑ โปสาลพราหมณ์ ๑
โมฆราชผู้มีเมธา ๑ ปิงคิยะผู้แสวงหาคุณอันใหญ่ ๑ พราหมณ์
มาณพทั้งปวง คนหนึ่งๆ เป็นเจ้าหมู่เจ้าคณะ ปรากฏแก่
โลกทั้งปวง เป็นผู้เพ่งฌาณ มีปัญญาทรงจำ อันวาสนา
ในก่อนอบรมแล้ว ทรงชฎาหนังเสือเหลือง ได้ฟังคำของ
พราหมณ์พาวรีแล้ว อภิวาทพราหมณ์พาวรี กระทำประทักษิณ
แล้ว บ่ายหน้าต่อทิศอุดร มุ่งไปยังที่ตั้งแห่งแว่นแคว้นมุฬกะ
เมืองมาหิสสติ ในคราวนั้น เมืองอุชเชนี เมืองโคนัทธะ
เมืองเวทิสะ เมืองวนนคร เมืองโกสัมพี เมืองสาเกต
เมืองสาวัตถีอันเป็นเมืองอุดม เมืองเสตพยะ เมืองกบิลพัสดุ์
เมืองกุสินารามันทิรสถาน (เมืองมันทิระ) เมืองปาวาโภคนคร
เมืองเวสาลี เมืองราชคฤห์ และปาสาณกเจดีย์อันเป็น
รมณียสถานที่น่ารื่นรมย์ใจ พราหมณ์มาณพทั้งหลายพากัน
ยินดีได้รีบด่วนขึ้นสู่เจติยบรรพต เหมือนบุคคลผู้กระหายน้ำ
ยินดีน้ำเย็น เหมือนพ่อค้ายินดีลาภใหญ่ และเหมือนบุคคล
ถูกความร้อนแผดเผายินดีร่มเงา ฉะนั้น ก็ในสมัยนั้น
พระผู้มีพระภาค อันภิกษุสงฆ์แวดล้อมแล้ว ทรงแสดงธรรม
แก่ภิกษุทั้งหลายอยู่ ประหนึ่งราชสีห์บันลืออยู่ในป่า ฉะนั้น
อชิตมาณพได้เห็น พระสัมมาสัมพุทธเจ้ามีพระรัศมีเรื่อเรือง

เหลืองอ่อน ถึงความบริบูรณ์ดังดวงจันทร์ในวันเพ็ญ ลำดับนั้น อชิตมาณพได้เห็นพระอวัยวะอันบริบูรณ์ในพระกายของพระผู้มีพระภาคนั้น มีความร่าเริงยืนอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ได้ทูลถามปัญหาด้วยใจว่าขอพระองค์จงตรัสบอกอ้าง (ชาติ) อายุ โคตร พร้อมทั้งลักษณะ และขอได้ตรัสบอกการถึงความสำเร็จในมนต์ทั้งหลายแห่งอาจารย์ของข้าพระองค์เถิด พราหมณ์ผู้เป็นอาจารย์ของข้าพระองค์ย่อมบอกมนต์กะศิษย์มีประมาณเท่าไร พระเจ้าข้า ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า

ก็พราหมณ์ผู้เป็นอาจารย์ของท่านนั้น มีอายุร้อยยี่สิบปี ชื่อพาวรีโดยโคตร ลักษณะในกายของพราหมณ์พาวรีนั้น มี ๓ ประการ พราหมณ์พาวรีนั้นเรียนจบไตรเพท ในตำราทำนายมหาปุริสลักษณะ คือ คัมภีร์อิติหาสพร้อมทั้งคัมภีร์นิฆัณฑุศาสตร์และเกฏุภศาสตร์ ถึงซึ่งความสำเร็จในธรรมแห่งพราหมณ์ของตนย่อมบอกมนต์กะมาณพ ๕๐๐ ฯ

อชิตมาณพทูลถามว่า

ข้าแต่พระองค์ผู้สูงสุดกว่านรชน ขอพระองค์จงค้นคว้าลักษณะทั้งหลายของพราหมณ์พาวรี ขอทรงประกาศตัดความทะเยอทะยาน อย่าให้ข้าพระองค์มีความสงสัยเถิด ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า

ดูกรมาณพ พราหมณ์พาวรีนั้น ย่อมปกปิดมุขมณฑล (หน้า) ด้วยชิวหาได้ มีอุณณาโลมชาติในระหว่างคิ้ว มีคุยหฐานอยู่ในฝักท่านจงรู้อย่างนี้เถิด ฯ

ชนทั้งปวงไม่ได้ยินใครๆ ผู้ถามเลย ได้ฟังปัญหาที่พระผู้มีพระภาคทรงพยากรณ์แล้ว (นึกคิดอยู่) คิดพิศวงอยู่ เกิดความโสมนัสประนมอัญชลี (สรรเสริญ) ว่า พระผู้มีพระภาคเป็นอะไรหนอ เป็นเทวดาหรือเป็นพรหม หรือเป็นท้าวสุชัมบดีจอมเทพ เมื่อปัญหาอันผู้ถามถามแล้วด้วยใจ ข้อปัญหานั้นไฉนมาแจ่มแจ้งแก่พระผู้มีพระภาคได้ ฯ

อชิตมาณพทูลถามด้วยใจต่อไปว่า

ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ท่านพราหมณ์พาวรีถามถึงธรรมเป็นศีรษะ และธรรมเป็นเหตุให้ศีรษะตกไป ขอพระองค์ตรัสพยากรณ์ข้อนั้นกำจัดความสงสัยของพวกข้าพระองค์ผู้เป็นฤาษี

เสียเถิด ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสพยากรณ์ว่า

ท่านจงรู้เถิดว่า อวิชชาชื่อว่าธรรมเป็นศีรษะ วิชชาประกอบด้วยศรัทธา สติ สมาธิ ฉันทะ และวิริยะ ชื่อว่าเป็นธรรมเครื่องให้ศีรษะตกไป ลำดับนั้น อชิตมาณพมีความโสมนัสเป็นอันมาก เบิกบานใจ กระทำหนังเสือเหลืองเฉวียงบ่าข้างหนึ่ง หมอบลงแทบพระบาทยุคลด้วยเศียรเกล้า กราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ ผู้นิรทุกข์ ผู้มีพระจักษุ พราหมณ์พาวรีผู้เจริญ มีจิตเบิกบาน ดีใจ พร้อมด้วยศิษย์ทั้งหลายขอไหว้พระบาทยุคล (ของพระผู้มีพระภาค) ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกรมาณพ พราหมณ์พาวรีพร้อมด้วยศิษย์ทั้งหลาย จงเป็นผู้ถึงความสุขเถิด แม้ถึงท่านก็จงเป็นผู้ถึงความสุข จงเป็นอยู่สิ้นกาลนานเถิด ก็ท่านทั้งหลายมีโอกาสอันเราได้กระทำแล้ว ปรารถนาในใจเพื่อจะถามปัญหาข้อใดข้อหนึ่ง ก็จงถามความสงสัยทุกๆ อย่างของพราหมณ์พาวรีหรือของท่านทั้งปวงเถิด อชิตมาณพมีโอกาสอันพระสัมพุทธเจ้ากระทำแล้ว นั่งลงประนมอัญชลี ทูลถามปัญหาทีแรกกะพระตถาคต ณ ที่นั้น ฉะนี้แล ฯ

จบวัตถุกถา

อชิตปัญหาที่ ๑

[๔๒๕] อชิตมาณพทูลถามปัญหาว่า

โลกคือหมู่สัตว์อันอะไรหุ้มห่อไว้ โลกย่อมไม่แจ่มแจ้งเพราะอะไร พระองค์ตรัสอะไรว่า เป็นเครื่องฉาบทาโลกไว้ อะไรเป็นภัยใหญ่ของโลกนั้น ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสพยากรณ์ว่า ดูกรอชิตะ

โลกอันอวิชชาหุ้มห่อไว้ โลกไม่แจ่มแจ้งเพราะความตระหนี่ (เพราะความประมาท) เรากล่าวตัณหา ว่าเป็นเครื่องฉาบทาโลกไว้ ทุกข์เป็นภัยใหญ่ของโลกนั้น ฯ

อ. กระแสทั้งหลายย่อมไหลไปในอารมณ์ทั้งปวง อะไรเป็นเครื่องกั้นกระแสทั้งหลาย ขอพระองค์จงตรัสบอกเครื่องกั้นกระแสทั้งหลาย กระแสทั้งหลายอันบัณฑิตย่อมปิดได้ด้วยธรรมอะไร ฯ

พ. ดูกรอชิตะ สติเป็นเครื่องกั้นกระแสในโลก เรากล่าวสติว่าเป็นเครื่องกั้นกระแสทั้งหลาย กระแสเหล่านั้นอันบัณฑิตย่อมปิดได้ด้วยปัญญา ฯ

อ. ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์ ปัญญา สติ และนามรูป ธรรมทั้งหมดนี้ย่อมดับไป ณ ที่ไหน พระองค์อันข้าพระองค์ทูลถามแล้ว ขอจงตรัสบอกปัญหาข้อนี้แก่ข้าพระองค์เถิด ฯ

พ. ดูกรอชิตะ เราจะบอกปัญหาที่ท่านได้ถามแล้วแก่ท่าน นามและรูปย่อมดับไปไม่มีส่วนเหลือ ณ ที่ใด สติและปัญญานี้ย่อมดับไป ณ ที่นั้นเพราะความดับแห่งวิญญาณ ฯ

อ. ชนเหล่าใดผู้มีธรรมอันพิจารณาเห็นแล้ว และชนเหล่าใดผู้ยังต้องศึกษาอยู่เป็นอันมากมีอยู่ในโลกนี้ ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์ พระองค์ผู้มีปัญญารักษาตน อันข้าพระองค์ทูลถามแล้ว ขอจงตรัสบอกความเป็นไปของชนเหล่านั้นแก่ข้าพระองค์เถิด ฯ

พ. ภิกษุไม่กำหนัดยินดีในกามทั้งหลาย มีใจไม่ขุ่นมัว ฉลาดในธรรมทั้งปวง มีสติ พึงเว้นรอบ ฯ

จบอชิตมาณวกปัญหาที่ ๑

ติสสเมตเตยยปัญหาที่ ๒

[๔๒๖] ติสสเมตเตยยมาณพทูลถามปัญหาว่า

ใครชื่อว่าผู้ยินดีในโลกนี้ ความหวั่นไหวทั้งหลายย่อมไม่มีแก่ใคร ใครรู้ส่วนทั้งสอง (คืออดีตกับอนาคต) แล้วไม่ติดอยู่ในส่วนท่ามกลาง (ปัจจุบัน) ด้วยปัญญา พระองค์ตรัสสรรเสริญใครว่า เป็นมหาบุรุษ ใครล่วงตัณหาเครื่องร้อยรัดในโลกนี้ได้ ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสพยากรณ์ว่า ดูกรเมตเตยยะ ภิกษุเห็นโทษในกามทั้งหลายแล้วประพฤติพรหมจรรย์ มีตัณหาปราศไปแล้ว มีสติทุกเมื่อ พิจารณาเห็นธรรมแล้วดับกิเลสได้แล้ว ชื่อว่าผู้ยินดีในโลกนี้ ความหวั่นไหวทั้งหลายย่อมไม่มีแก่ภิกษุนั้น ภิกษุนั้นรู้ซึ่งส่วนทั้งสองแล้วไม่ติดอยู่ในส่วนท่ามกลางด้วยปัญญา เรากล่าวสรรเสริญภิกษุนั้นว่าเป็นมหาบุรุษ ภิกษุนั้นล่วงตัณหาเครื่องร้อยรัดในโลกนี้เสียได้ ฯ

จบติสสเมตเตยยมาณวกปัญหาที่ ๒

ปุณณกปัญหาที่ ๓

[๔๒๗] ปุณณกมาณพทูลถามปัญหาว่า

ข้าพระองค์มีความต้องการด้วยปัญหา จึงมาเฝ้าพระองค์ผู้ไม่มีความหวั่นไหว ผู้ทรงเห็นรากเง่ากุศลและอกุศล สัตว์ทั้งหลายผู้เกิดเป็นมนุษย์ในโลกนี้ คือ ฤาษี กษัตริย์ พราหมณ์ เป็นอันมาก อาศัยอะไร จึงบูชายัญแก่เทวดาทั้งหลาย ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ข้าพระองค์ขอทูลถามพระองค์ ขอพระองค์จงตรัสบอกความข้อนั้นแก่ข้าพระองค์เถิด ฯ

พระผู้มีพระภาคทรงพยากรณ์ว่า ดูกรปุณณกะ สัตว์ทั้งหลายผู้เกิดเป็นมนุษย์เหล่าใดเหล่าหนึ่งเป็นอันมากในโลกนี้ คือ ฤาษี กษัตริย์ พราหมณ์ ปรารถนาความเป็นมนุษย์เป็นต้น อาศัยของมีชรา จึงบูชายัญแก่เทวดาทั้งหลาย ฯ

ป. สัตว์ทั้งหลายผู้เกิดเป็นมนุษย์เหล่าใดเหล่าหนึ่ง เป็นอันมากในโลกนี้ คือ ฤาษี กษัตริย์ พราหมณ์ บูชายัญแก่เทวดาทั้งหลาย ข้าแต่พระผู้มีพระภาคผู้นิรทุกข์ สัตว์ทั้งหลายผู้เกิดเป็นมนุษย์เหล่านั้น เป็นคนไม่ประมาทในยัญ ข้ามพ้นชาติและชราได้บ้างแลหรือ ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ข้าพระองค์ขอทูลถามพระองค์ ขอพระองค์ตรัสบอกความข้อนั้นแก่ข้าพระองค์เถิด ฯ

พ. ดูกรปุณณกะ สัตว์ทั้งหลายผู้เกิดเป็นมนุษย์เหล่านั้น ย่อมมุ่งหวัง ย่อมชมเชย ย่อมปรารถนา ย่อมบูชา ย่อมรำพันถึงกาม ก็เพราะอาศัยลาภ เรากล่าวว่า สัตว์เหล่านั้นประกอบการบูชา ยังเป็นคนกำหนัดยินดีในภพ ไม่ข้ามพ้นชาติและชราไปได้ ฯ

ป. ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์ ถ้าหากว่าสัตว์เหล่านั้นผู้ประกอบการบูชา ไม่ข้ามพ้นชาติและชราไปได้ด้วยยัญญวิธีทั้งหลายไซร้ เมื่อเป็นเช่นนี้ ใครเล่าในเทวโลกและมนุษยโลก ข้ามพ้นชาติและชราไปได้ในบัดนี้ ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ข้าพระองค์ขอทูลถามพระองค์ ขอพระองค์จงตรัสบอกความข้อนั้นแก่ข้าพระองค์เถิด ฯ

พ. ดูกรปุณณกะ ผู้ใดไม่มีความหวั่นไหว (ดิ้นรน) ในโลกไหนๆ เพราะได้พิจารณาเห็นธรรมที่ยิ่งและหย่อนในโลก

ผู้นั้นสงบแล้ว ไม่มีความประพฤติชั่วอันจะทำให้มัวหมอง ดุจคควันไฟ ไม่มีกิเลสอันกระทบจิต หาความ (ปรารถนา) หวังมิได้ เรากล่าวว่า ผู้นั้นข้ามพ้นชาติและชราไปได้แล้ว ฯ

จบปุณณกมาณวกปัญหาที่ ๓

เมตตคูปัญหาที่ ๔

[๔๒๘] เมตตคูมาณพทูลถามปัญหาว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ข้าพระองค์ขอทูลถามพระองค์ ขอพระองค์จงตรัสบอกข้อความนั้นแก่ข้าพระองค์เถิด ข้าพระองค์ย่อมสำคัญพระองค์ว่าทรงถึงเวท มีจิตอันอบรมแล้ว ความทุกข์เหล่าใดเหล่าหนึ่งในโลกเป็นอันมาก มีมาแล้วแต่อะไร ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสพยากรณ์ว่า ดูกรเมตตคู ท่านได้ถามเราถึงเหตุเป็นแดนเกิดแห่งทุกข์ เราจะบอกเหตุนั้นแก่ท่านตามที่รู้ ความทุกข์เหล่าใดเหล่าหนึ่งในโลกเป็นอันมาก ย่อมเกิดเพราะอุปธิเป็นเหตุ ผู้ใดไม่รู้แจ้งย่อมกระทำอุปธิ ผู้นั้นเป็นคนเขลา ย่อมเข้าถึงทุกข์บ่อยๆ เพราะฉะนั้น เมื่อบุคคลมารู้ชัด เห็นชาติว่าเป็นเหตุเกิดแห่งทุกข์ ไม่พึงกระทำอุปธิ ฯ

ม. ข้าพระองค์ได้ทูลถามความข้อใด พระองค์ก็ทรงแสดงความข้อนั้นแก่ข้าพระองค์แล้ว ข้าพระองค์ขอทูลถามความข้ออื่นอีก ขอเชิญพระองค์จงตรัสบอกความข้อนั้นเถิด นักปราชญ์ทั้งหลายย่อมข้ามโอฆะ คือ ชาติ ชรา โสกะและปริเทวะได้อย่างไรหนอ ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นมุนี ขอพระองค์จงตรัสพยากรณ์ธรรมอันเป็นเครื่องข้ามโอฆะให้สำเร็จประโยชน์แก่ข้าพระองค์เถิด เพราะว่าธรรมนี้ พระองค์ทรงทราบชัดแล้วด้วยประการนั้น ฯ

พ. ดูกรเมตตคู เราจักแสดงธรรมแก่ท่านในธรรมที่เราได้เห็นแล้ว เป็นธรรมประจักษ์แก่ตนที่บุคคลทราบชัดแล้ว พึงเป็นผู้มีสติ ดำเนินข้ามตัณหาอันซ่านไปในอารมณ์ต่างๆ ในโลกเสียได้ ฯ

ม. ข้าแต่พระองค์ผู้แสวงหาคุณอันใหญ่ ก็ข้าพระองค์ยินดีอย่างยิ่ง ซึ่งธรรมอันสูงสุดที่บุคคลทราบชัดแล้ว เป็นผู้มีสติ

พึงดำเนินข้ามตัณหาอันซ่านไปในอารมณ์ต่างๆ ในโลก เสียได้ ฯ

พ. ดูกรเมตตคู ท่านรู้ชัดซึ่งส่วนอย่างใดอย่างหนึ่งในส่วนเบื้องบน (คืออนาคต) ในส่วนเบื้องต่ำ (คืออดีต) และแม้ในส่วนเบื้องขวางสถานกลาง (คือปัจจุบัน) จงบรรเทาความเพลิดเพลินและความยึดมั่นในส่วนเหล่านั้นเสีย วิญญาณ (ของท่าน) จะไม่พึงตั้งอยู่ในภพ ภิกษุผู้มีธรรมเป็นเครื่องอยู่อย่างนี้ มีสติ ไม่ประมาท ได้รู้แจ้งแล้วเที่ยวไปอยู่ ละความถือมั่นว่าของเราได้แล้ว พึงละทุกข์ คือ ชาติ ชรา โสกะ และปริเทวะในอัตภาพนี้เสีย ฯ

ม. ข้าพระองค์ยินดีอย่างยิ่งซึ่งพระวาจานี้ ของพระองค์ผู้แสวงหาคุณอันใหญ่ ข้าแต่พระผู้มีพระภาคผู้โคตมโคตร ธรรมอันไม่มีอุปธิพระองค์ทรงแสดงชอบแล้ว พระองค์ทรงละทุกข์ได้แน่แล้ว เพราะว่าธรรมนี้พระองค์ทรงรู้แจ้งชัดแล้วด้วยประการนั้น ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นมุนี พระองค์พึงทรงสั่งสอนชนเหล่าใดไม่หยุดยั้ง แม้ชนเหล่านั้นก็พึงละทุกข์ได้เป็นแน่ ข้าแต่พระองค์ผู้ประเสริฐ เพราะเหตุนั้นข้าพระองค์จึงได้มาถวายบังคมพระองค์ ด้วยคิดว่า แม้ไฉน พระผู้มีพระภาคพึงทรงสั่งสอนข้าพระองค์ไม่หยุดหย่อนเถิด ฯ

พ. ท่านพึงรู้ผู้ใดว่าเป็นพราหมณ์ผู้ถึงเวท ไม่มีกิเลสเครื่องกังวล ไม่ติดข้องอยู่ในกามภพ ผู้นั้นแลข้ามโอฆะนี้ได้แน่แล้ว ผู้นั้นข้ามถึงฝั่งแล้ว เป็นผู้ไม่มีตะปู คือ กิเลส ไม่มีความสงสัย นรชนนั้นรู้แจ้งแล้วแล เป็นผู้ถึงเวทในศาสนานี้ สละธรรมเป็นเครื่องข้องนี้ในภพน้อยและภพใหญ่ (ในภพและมิใช่ภพ) เสียได้แล้ว เป็นผู้มีตัณหาปราศไปแล้ว ไม่มีกิเลสอันกระทบจิต หาความหวังมิได้ เรากล่าวว่าผู้นั้นข้ามชาติและชราได้แล้ว ฯ

จบเมตตคูมาณวกปัญหาที่ ๔

โธตกปัญหาที่ ๕

[๔๒๕] โธตกมาณพได้ทูลถามปัญหาว่า

ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ข้าพระองค์ขอทูลถามพระองค์ ขอพระองค์จงตรัสบอกข้อความนั้นแก่ข้าพระองค์เถิด ข้าแต่พระองค์ผู้แสวงหาคุณอันใหญ่ ข้าพระองค์ปรารถนาอย่างยิ่ง

ซึ่งพระวาจาของพระองค์ ข้าพระองค์ได้ฟังพระสุรเสียงของพระองค์แล้ว พึงศึกษาธรรมเป็นเครื่องดับกิเลสของตน ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสพยากรณ์ว่า ดูกรโธตกะ ถ้าเช่นนั้น ท่านจงมีปัญญารักษาตน มีสติกระทำความเพียรในศาสนานี้เถิด ท่านจงฟังเสียงแต่สำนักของเรานี้แล้ว พึงศึกษาธรรมเป็นเครื่องดับกิเลสของตนเถิด ฯ

ธ. ข้าพระองค์เห็นพระองค์ผู้เป็นพราหมณ์หากังวลมิได้ ทรงยังพระกายให้เป็นไปอยู่ในเทวโลกและมนุษยโลก ข้าแต่พระองค์ผู้มีพระจักษุรอบคอบ เพราะเหตุนั้น ข้าพระองค์ขอถวายบังคมพระองค์ ข้าแต่พระองค์ผู้ศากยะ ขอพระองค์จงทรงปลดเปลื้องข้าพระองค์เสียจากความสงสัยเถิด ฯ

พ. ดูกรโธตกะ เราจักไม่อาจเพื่อจะปลดเปลื้องใครๆ ผู้ยังมีความสงสัยในโลกให้พ้นไปได้ ก็ท่านรู้ทั่วถึงธรรมอันประเสริฐอยู่ จะข้ามโอฆะนี้ได้ด้วยอาการอย่างนี้ ฯ

ธ. ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นพรหม ขอพระองค์จงทรงพระกรุณาสั่งสอนธรรมเป็นที่สงัดกิเลส ที่ข้าพระองค์ควรจะรู้แจ้ง และขอพระองค์ทรงพระกรุณาสั่งสอนไม่ให้ข้าพระองค์ขัดข้องอยู่เหมือนอากาศเถิด ข้าพระองค์อยู่ในที่นี้นี่แหละ จะพึงเป็นผู้ไม่อาศัยแอบอิงเที่ยวไป ฯ

พ. ดูกรโธตกะ เราจักแสดงธรรมเครื่องระงับกิเลสแก่ท่าน ในธรรมที่เราได้เห็นแล้วเป็นธรรมประจักษ์แก่ตน ที่บุคคลได้รู้แจ้งแล้วเป็นผู้มีสติ พึงดำเนินข้ามตัณหาอันซ่านไปในอารมณ์ต่างๆ ในโลกเสียได้ ฯ

ธ. ข้าแต่พระองค์ผู้แสวงหาคุณอันใหญ่ ก็ข้าพระองค์ยินดีอย่างยิ่ง ซึ่งธรรมเป็นเครื่องระงับกิเลสอันสูงสุด ที่บุคคลได้รู้แจ้งแล้ว เป็นผู้มีสติ พึงดำเนินข้ามตัณหาอันซ่านไปในอารมณ์ต่างๆ ในโลกเสียได้ ฯ

พ. ดูกรโธตกะ ท่านรู้ชัดซึ่งส่วนอย่างใดอย่างหนึ่ง ทั้งในส่วนเบื้องบน (คืออนาคต) ทั้งในส่วนเบื้องต่ำ (คืออดีต) แม้ในส่วนเบื้องขวางสถานกลาง (คือปัจจุบัน) ท่านรู้แจ้งสิ่งนั้นว่า เป็นเครื่องข้องอยู่ในโลก อย่างนี้แล้ว อย่าได้ทำตัณหาเพื่อภพน้อยและภพใหญ่เลย ฯ

จบโธตกมาณวกปัญหาที่ ๕

อุปสีวปัญหาที่ ๖

[๔๓๐] อุปสีวมาณพทูลถามปัญหาว่า

ข้าแต่พระองค์ผู้ศากยะ ข้าพระองค์ผู้เดียวไม่อาศัยธรรมหรือบุคคลอะไรแล้ว ไม่สามารถจะข้ามห้วงน้ำใหญ่คือกิเลสได้ ข้าแต่พระองค์ผู้สมันตจักษุ ขอพระองค์จงตรัสบอกที่หน่วงเหนี่ยว อันข้าพระองค์พึงอาศัยข้ามห้วงน้ำคือกิเลสนี้ แก่ข้าพระองค์เถิด ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสพยากรณ์ว่า ดูกรอุปสีวะ ท่านจงเป็นผู้มีสติ เพ่งอากิญจัญญายตนสมาบัติ อาศัยอารมณ์ว่า ไม่มี ดังนี้แล้วข้ามห้วงน้ำคือกิเลสเสียเถิด ท่านจงละกามทั้งหลายเสีย เป็นผู้เว้นจากความสงสัย เห็นธรรมเป็นที่สิ้นไปแห่งตัณหาให้แจ่มแจ้งทั้งกลางวันกลางคืนเถิด ฯ

อุ. ผู้ใดปราศจากความกำหนัดยินดีในกามทั้งปวงละสมาบัติอื่นเสีย อาศัยอากิญจัญญายตนสมาบัติ น้อมใจลงในสัญญาวิโมกข์ (คืออากิญจัญญายตนสมาบัติ ธรรมเปลื้องสัญญา) เป็นอย่างยิ่ง ผู้นั้นเป็นผู้ไม่หวั่นไหว พึงตั้งอยู่ในอากิญจัญ-ญายตนพรหมโลกนั้นแลหรือ ฯ

พ. ดูกรอุปสีวะ ผู้ใดปราศจากความกำหนัดยินดีในกามทั้งปวงละสมาบัติอื่นเสีย อาศัยอากิญจัญญายตนสมาบัติ น้อมใจลงในสัญญาวิโมกข์เป็นอย่างยิ่ง ผู้นั้นเป็นผู้ไม่หวั่นไหวพึงตั้งอยู่ในอากิญจัญญายตนพรหมโลกนั้น ฯ

อุ. ข้าแต่พระองค์ผู้มีสมันตจักษุ ถ้าผู้นั้นเป็นผู้ไม่หวั่นไหว พึงตั้งอยู่ในอากิญจัญญายตนพรหมโลกนั้นสิ้นปีแม้มากไซร้ ผู้นั้นพึงพ้นจากทุกข์ต่างๆ ในอากิญจัญญายตนพรหมโลกนั้นแหละ พึงเป็นผู้เยือกเย็น หรือว่าวิญญาณของผู้เช่นนั้น พึงเกิดเพื่อถือปฏิสนธิอีก ฯ

พ. ดูกรอุปสีวะ มุนีพ้นแล้วจากนามกาย ย่อมถึงการตั้งอยู่ไม่ได้ ไม่ถึงการนับ เปรียบเหมือนเปลวไฟอันถูกกำลังลมพัดไปแล้ว ย่อมถึงการตั้งอยู่ไม่ได้ ไม่ถึงการนับ ฉะนั้น ฯ

อุ. ท่านผู้นั้นถึงความตั้งอยู่ไม่ได้ ท่านผู้นั้นไม่มีหรือว่าท่านผู้นั้นเป็นผู้ไม่มีโรค ด้วยความเป็นผู้เที่ยง ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นมุนี ขอพระองค์จงตรัสพยากรณ์ความข้อนั้นให้สำเร็จประโยชน์แก่ข้าพระองค์เถิด เพราะว่าธรรมนั้นพระองค์

ทรงรู้แจ้งแล้วด้วยประการนั้น ฯ

พ. ดูกรอุปสีวะ ท่านผู้ถึงความตั้งอยู่ไม่ได้ ไม่มีประมาณ ชนทั้งหลายจะพึงกล่าวท่านผู้นั้นด้วยกิเลสมีราคะเป็นต้นใด กิเลสมีราคะเป็นต้นนั้นของท่านไม่มี เมื่อธรรม (มีขันธ์เป็นต้น) ทั้งปวง ท่านเพิกถอนขึ้นได้แล้ว แม้ทางแห่งถ้อยคำทั้งหมดก็เป็นอันท่านเพิกถอนขึ้นได้แล้ว ฯ

จบอุปสีวมาณวกปัญหาที่ ๖

นันทปัญหาที่ ๗

[๔๓๑] นันทมาณพผู้ทูลถามปัญหาว่า

ชนทั้งหลายกล่าวว่า มุนีทั้งหลายมีอยู่ในโลก ชนทั้งหลายกล่าวบุคคลว่าเป็นมุนีนี้นั้น ด้วยอาการอย่างไรหนอ ชนทั้งหลายกล่าวบุคคลผู้ประกอบด้วยญาณ หรือผู้ประกอบด้วยความเป็นอยู่ ว่าเป็นมุนี ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสพยากรณ์ว่า

ดูกรนันทะ ผู้ฉลาดในโลกนี้ ไม่กล่าวบุคคลว่าเป็นมุนี ด้วยความเห็น ด้วยความสดับ หรือด้วยความรู้ (ด้วยศีลและวัตร) ชนเหล่าใดกำจัดเสนามารให้พินาศแล้ว ไม่มีความทุกข์ ไม่มีความหวัง เที่ยวไปอยู่ เรากล่าวชนเหล่านั้นว่าเป็นมุนี ฯ

น. ข้าแต่พระผู้มีพระภาค สมณพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่งกล่าวความบริสุทธิ์ด้วยความเห็นบ้าง ด้วยการฟังบ้าง ด้วยศีลและพรตบ้าง ด้วยมงคลตื่นข่าวเป็นต้นเป็นอันมากบ้าง ข้าแต่พระผู้มีพระภาคผู้นิรทุกข์ สมณพราหมณ์เหล่านั้นประพฤติอยู่ในทิฐิของตนนั้น ตามที่ตนเห็นว่าเป็นเครื่องบริสุทธิ์ ข้ามพ้นชาติและชราได้บ้างหรือไม่ ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ข้าพระองค์ขอทูลถามพระองค์ ขอพระองค์ตรัสบอกความข้อนั้นแก่ข้าพระองค์เถิด ฯ

พ. ดูกรนันทะ สมณพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่ง กล่าวความบริสุทธิ์ด้วยความเห็นบ้าง ด้วยการฟังบ้าง ด้วยศีลและพรตบ้าง ด้วยมงคลตื่นข่าวเป็นต้นเป็นอันมากบ้าง สมณพราหมณ์เหล่านั้นประพฤติอยู่ในทิฐิของตนนั้น ตามที่ตนเห็นว่าเป็นเครื่องบริสุทธิ์ก็จริง ถึงอย่างนั้น เรากล่าวว่าสมณพราหมณ์เหล่านั้น ข้ามพ้นชาติและชราไปไม่ได้ ฯ

น. สมณพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่ง กล่าวความบริสุทธิ์ด้วยการเห็นบ้าง ด้วยการฟังบ้าง ด้วยศีลและพรตบ้าง ด้วยมงคลตื่นข่าวเป็นต้นเป็นอันมากบ้าง ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นมุนี ถ้าพระองค์ตรัสว่า สมณพราหมณ์เหล่านั้นข้ามโอฆะไม่ได้แล้ว ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์ เมื่อเป็นเช่นนี้ ใครเล่าในเทวโลกและมนุษยโลก ข้ามพ้นชาติและชราได้แล้วในบัดนี้ ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ข้าพระองค์ขอทูลถามพระองค์ ขอพระองค์จงตรัสบอกความข้อนั้นแก่ข้าพระองค์เถิด ฯ

พ. ดูกรนันทะ เราไม่กล่าวว่า สมณพราหมณ์ทั้งหมดอันชาติและชราหุ้มห่อไว้แล้ว แต่เรากล่าวว่า คนเหล่าใดในโลกนี้ ละเสียซึ่งรูปที่ได้เห็นแล้วก็ดี เสียงที่ได้ฟังแล้วก็ดี อารมณ์ที่ได้ทราบแล้วก็ดี ละเสียแม้ซึ่งศีลและพรตทั้งหมดก็ดี ละเสียซึ่งมงคลตื่นข่าวเป็นต้น เป็นอันมากทั้งหมดก็ดี กำหนดรู้ตัณหาแล้ว เป็นผู้หาอาสวะมิได้ คนเหล่านั้นแลข้ามโอฆะได้แล้ว ฯ

น. ข้าแต่พระผู้มีพระภาคผู้โคดม ข้าพระองค์ยินดียิ่งซึ่งพระดำรัสของพระองค์ผู้แสวงหาคุณอันใหญ่ ธรรมอันไม่มีอุปธิพระองค์ทรงแสดงชอบแล้ว แม้ข้าพระองค์ก็กล่าวว่า คนเหล่าใดในโลกนี้ ละเสียซึ่งรูปที่ได้เห็นแล้วก็ดี เสียงที่ได้ฟังแล้วก็ดี อารมณ์ที่ได้ทราบแล้วก็ดี ละเสียแม้ซึ่งศีลและพรตทั้งหมดก็ดี ละเสียซึ่งมงคลตื่นข่าวเป็นต้นเป็นอันมากทั้งหมดก็ดี กำหนดรู้ตัณหาแล้ว เป็นผู้หาอาสวะมิได้ คนเหล่านั้นข้ามโอฆะได้แล้ว ฉะนี้แล ฯ

จบนันทมาณวกปัญหาที่ ๗

เหมกปัญหาที่ ๘

[๔๓๒] เหมกมาณพทูลถามปัญหาว่า

(ก่อนแต่ศาสนาของพระโคดม) อาจารย์เหล่าใดได้พยากรณ์ลัทธิของตนแก่ข้าพระองค์ ในกาลก่อนว่า เหตุนี้ได้เป็นมาแล้วอย่างนี้ๆ จักเป็นอย่างนี้ๆ คำพยากรณ์ทั้งหมดของอาจารย์เหล่านั้น ไม่ประจักษ์แก่ตน คำพยากรณ์ทั้งหมดนั้น เป็นเครื่องทำความตรึกให้ทวีมากขึ้น (ข้าพระองค์ไม่ยินดีในคำพยากรณ์นั้น) ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นมุนี ขอพระองค์จงตรัสบอกธรรมเป็นเครื่องกำจัดตัณหา อันซ่าน

ไปในอารมณ์ต่างๆ ในโลกแก่ข้าพระองค์เถิด ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสพยากรณ์ว่า

ดูกรเหมกะ ชนเหล่าใดได้รู้ทั่วถึงบท คือ นิพพาน อันไม่แปรผัน เป็นที่บรรเทาฉันทราคะในรูปที่ได้เห็น เสียงที่ได้ฟัง และสิ่งที่ได้ทราบ อันน่ารัก ณ ที่นี้ เป็นผู้มีสติ มีธรรมอันเห็นแล้ว ดับกิเลสได้แล้ว ชนเหล่านั้นสงบระงับแล้ว มีสติข้ามตัณหาอันซ่านไปในอารมณ์ต่างๆ ในโลกได้แล้ว ฯ

จบเหมกมาณวกปัญหาที่ ๘

โตเทยยปัญหาที่ ๙

[๔๓๓] โตเทยยมาณพทูลถามปัญหาว่า

ผู้ใดไม่มีกามทั้งหลาย ไม่มีตัณหา และข้ามความสงสัยได้แล้ว ความพ้นวิเศษของผู้นั้นเป็นอย่างไร ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสพยากรณ์ว่า ดูกรโตเทยยะ

ผู้ใดไม่มีกามทั้งหลาย ไม่มีตัณหา และข้ามความสงสัยได้แล้ว ความพ้นวิเศษอย่างอื่นของผู้นั้นไม่มี ฯ

ต. ผู้นั้นไม่มีความปรารถนา หรือยังปรารถนาอยู่ ผู้นั้นเป็นผู้มีปัญญา หรือยังเป็นผู้มีปรกติกำหนดด้วยปัญญาอยู่ ข้าแต่พระองค์ผู้ศากยะ ข้าพระองค์จะพึงรู้แจ้งมุนีได้อย่างไร ข้าแต่พระองค์ผู้มีพระจักษุรอบคอบ ขอพระองค์จงตรัสบอกมุนีนั้นให้แจ้งชัดแก่ข้าพระองค์เถิด ฯ

พ. ดูกรโตเทยยะ ผู้นั้นไม่มีความปรารถนา และไม่เป็นผู้ปรารถนาอยู่ด้วย ผู้นั้นเป็นคนมีปัญญามิใช่เป็นผู้มีปรกติกำหนดด้วยปัญญาอยู่ด้วย ท่านจงรู้จักมุนี ว่าเป็นผู้ไม่มีกิเลสเครื่องกังวลไม่ข้องอยู่แล้วในกามและภพแม้อย่างนี้ ฯ

จบโตเทยยมาณวกปัญหาที่ ๙

กัปปปัญหาที่ ๑๐

[๔๓๔] กัปปมาณพทูลถามปัญหาว่า

ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์ ขอพระองค์จงตรัสบอกซึ่งธรรมอันเป็นที่พึ่งของชนทั้งหลาย ผู้อันชราและมรณะครอบงำแล้ว ดุจที่พึ่งของชนทั้งหลายผู้อยู่ในท่ามกลางสาคร เมื่อคลื่นเกิดแล้ว มีภัยใหญ่ฉะนั้น อนึ่ง ขอพระองค์จงตรัสบอกที่พึ่งแก่ข้าพระองค์โดยอุบายที่ทุกข์นี้ไม่พึงมีอีกเถิด ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสพยากรณ์ว่า ดูกรกัปปะ

เราจะบอกธรรม อันเป็นที่พึ่งของชนทั้งหลาย ผู้อันชรา
และมรณะครอบงำแล้ว ดุจที่พึ่งของชนทั้งหลายผู้อยู่ใน
ท่ามกลางสาคร เมื่อคลื่นเกิดแล้ว มีภัยใหญ่ แก่ท่าน
ธรรมชาติไม่มีเครื่องกังวล ไม่มีความถือมั่น นี้เป็นที่พึ่ง หาใช่
อย่างอื่นไม่ เรากล่าวที่พึ่งอันเป็นที่สิ้นไปแห่งชราและมรณะว่า
นิพพาน ชนเหล่าใดรู้นิพพานนั้นแล้ว มีสติ มีธรรมอันเห็น
แล้วดับกิเลสได้แล้ว ชนเหล่านั้นไม่อยู่ใต้อำนาจของมาร
ไม่เดินไปในทางของมาร ฯ

จบกัปปมาณวกปัญหาที่ ๑๐

ชตุกัณณีปัญหาที่ ๑๑

[๔๓๕] ชตุกัณณีมาณพทูลถามปัญหาว่า
ข้าแต่พระองค์ผู้มีความเพียร ข้าพระองค์ได้ฟังพระองค์ผู้ไม่
ใคร่กาม จึงมาเฝ้าเพื่อทูลถามพระองค์ผู้ล่วงห้วงน้ำคือ
กิเลสเสียได้ ไม่มีกาม ข้าแต่พระองค์ผู้มีพระเนตรคือพระ
สัพพัญญุตญาณเกิดพร้อมแล้ว ขอพระองค์ตรัสบอกทาง
สันติ ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ขอพระองค์จงตรัสบอกทาง
สันตินั้นแก่ข้าพระองค์ตามจริงเถิด เพราะว่าพระผู้มีพระภาค
ทรงมีเดช ครอบงำกามทั้งหลายเสียแล้วด้วยเดช เหมือน
พระอาทิตย์มีเดช คือ รัศมี ครอบงำปฐพีด้วยเดชไปอยู่ใน
อากาศ ฉะนั้น ข้าแต่พระผู้มีพระภาคผู้มีปัญญาดังแผ่นดิน
ขอพระองค์จงตรัสบอกธรรมเครื่องละชาติละชรา ณ ที่นี้ ที่ข้า
พระองค์ควรจะรู้แจ้ง แก่ข้าพระองค์ผู้มีปัญญาน้อยเถิด ฯ
พระผู้มีพระภาคตรัสพยากรณ์ว่า ดูกรชตุกัณณี ท่านได้เห็นซึ่ง
เนกขัมมะโดยความเป็นธรรมอันเกษมแล้ว จงนำความ
กำหนัดในกามทั้งหลายเสียให้สิ้นเถิด อนึ่ง กิเลสชาติเครื่อง
กังวลที่ท่านยึดไว้แล้ว (ด้วยอำนาจตัณหาและทิฐิ) ซึ่งควร
จะปลดเปลื้องเสีย อย่ามีแล้วแก่ท่าน กิเลสเครื่องกังวลใด
ได้มีแล้วในกาลก่อน ท่านจงทำกิเลสเครื่องกังวลนั้นให้
เหือดแห้งเสียเถิด กิเลสเครื่องกังวลในภายหลัง อย่าได้มี
แก่ท่าน ถ้าท่านจักไม่ถือเอากิเลสเครื่องกังวลในท่ามกลาง
ไซร้ ท่านจักเป็นผู้สงบเที่ยวไป ดูกรพราหมณ์ เมื่อ
ท่านปราศจากความกำหนัดในนามและรูปแล้วโดยประการทั้ง
ปวง อาสวะทั้งหลาย อันเป็นเหตุให้ไปสู่อำนาจแห่งมัจจุราช

ก็ย่อมไม่มีแก่ท่าน ฯ

จบชตุกัณณีมาณวกปัญหาที่ ๑๑

ภัทราวุธปัญหาที่ ๑๒

[๔๓๖] ภัทราวุธมาณพทูลถามปัญหาว่า

ข้าพระองค์ขอทูลวิงวอนพระองค์ ผู้ทรงละอาลัย ตัดตัณหาเสียได้ ไม่หวั่นไหว ละความเพลิดเพลิน ข้ามห้วงน้ำคือกิเลสได้แล้วพ้นวิเศษแล้ว ละธรรมเครื่องให้ดำริ มีพระปัญญาดี ข้าแต่พระองค์ผู้มีความเพียร ชนในชนบทต่างๆ ประสงค์จะฟังพระดำรัสของพระองค์ มาพร้อมกันแล้ว จากชนบททั้งหลาย ได้ฟังพระดำรัสของพระองค์ผู้ประเสริฐแล้ว จักกลับไปจากที่นี้ ขอพระองค์จงตรัสพยากรณ์แก่ชนในชนบทต่างๆ เหล่านั้นให้สำเร็จประโยชน์เถิด เพราะธรรมนี้พระองค์ทรงรู้แจ้งแล้วด้วยประการนั้น ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสพยากรณ์ว่า ดูกรภัทราวุธะ หมู่ชนควรจะนำเสียซึ่งตัณหา เป็นเครื่องถือมั่นทั้งปวง ในส่วนเบื้องบน เบื้องต่ำ และในส่วนเบื้องขวางสถานกลาง ให้สิ้นเชิง เพราะว่าสัตว์ทั้งหลายย่อมถือมั่นสิ่งใดๆ ในโลก มารย่อมติดตามสัตว์ได้เพราะสิ่งนั้นแหละ เพราะเหตุนั้น ภิกษุเมื่อรู้ชัดอยู่ มาเล็งเห็นหมู่สัตว์ ผู้ติดข้องอยู่แล้วในวัฏฏะ อันเป็นบ่วงแห่งมารนี้ว่า เป็นหมู่สัตว์ติดข้องอยู่แล้วเพราะการถือมั่นดังนี้ พึงเป็นผู้มีสติ ไม่ถือมั่นเครื่องกังวลในโลกทั้งปวง ฯ

จบภัทราวุธมาณวกปัญหาที่ ๑๒

อุทยปัญหาที่ ๑๓

[๔๓๗] อุทยมาณพทูลถามปัญหาว่า

ข้าพระองค์มีความต้องการปัญหา จึงมาเฝ้าพระองค์ผู้เพ่งฌาน ปราศจากธุลี ทรงนั่งโดยปรกติ ทรงทำกิจเสร็จแล้ว ไม่มีอาสวะ ทรงถึงฝั่งแห่งธรรมทั้งปวง ขอพระองค์จงตรัสบอกธรรมอันเป็นเครื่องพ้นที่ควรรู้ทั่วถึง สำหรับทำลายอวิชชาเถิด ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสพยากรณ์ว่า ดูกรอุทยะ เรากล่าวธรรมเป็นเครื่องละความพอใจในกาม และโทมนัสทั้งสองอย่าง เป็นเครื่องบรรเทาความง่วงเหงา เป็นเครื่อง

ห้ามความรำคาญ บริสุทธิ์ดีเพราะอุเบกขาและสติ มีความตรึกถึงธรรมแล่นไปในเบื้องหน้า ว่าเป็นธรรมเครื่องพ้นที่ควรรู้ทั่วถึงสำหรับทำลายอวิชชา ฯ

อุ. โลกมีธรรมอะไรประกอบไว้ ธรรมชาติอะไรเป็นเครื่องพิจารณา (เป็นเครื่องสัญจร) ของโลกนั้น เพราะละธรรมอะไรได้เด็ดขาด ท่านจึงกล่าวว่า นิพพาน ฯ

พ. โลกมีความเพลิดเพลินประกอบไว้ ความตรึกไปต่างๆ เป็นเครื่องพิจารณา (เป็นเครื่องสัญจร) ของโลกนั้น เพราะละตัณหาได้เด็ดขาด ท่านจึงกล่าวว่า นิพพาน ฯ

อุ. เมื่อบุคคลระลึกอย่างไรเที่ยวไปอยู่ วิญญาณจึงจะดับ ข้าพระองค์ทั้งหลายมาเฝ้าเพื่อทูลถามพระองค์ ข้าพระองค์ทั้งหลาย ขอฟังพระดำรัสของพระองค์ ฯ

พ. เมื่อบุคคลไม่เพลิดเพลินเวทนา ทั้งภายในและภายนอก ระลึกอย่างนี้เที่ยวไปอยู่ วิญญาณจึงจะดับ ฯ

จบอุทยมาณวกปัญหาที่ ๑๓

โปสาลปัญหาที่ ๑๔

[๔๓๘] โปสาลมาณพทูลถามปัญหาว่า ข้าพระองค์มีความต้องการด้วยปัญหา จึงได้มาเฝ้าพระองค์ พระผู้มีพระภาคผู้ทรงแสดงอ้างสิ่งที่ล่วงไปแล้ว (พระปรีชาญาณในกาลอันเป็นอดีต) ไม่ทรงหวั่นไหว ทรงตัดความสงสัยได้แล้ว ทรงบรรลุถึงฝั่งแห่งธรรมทั้งปวง ข้าแต่พระผู้มีพระภาคผู้ศากยะ ข้าพระองค์ขอทูลถามถึงญาณของบุคคลผู้มีความสำคัญในรูปก้าวล่วงเสียแล้ว ละรูปกายได้ทั้งหมด เห็นอยู่ว่าไม่มีอะไรน้อยหนึ่งทั้งภายในและภายนอก บุคคลเช่นนั้นควรแนะนำอย่างไร ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสพยากรณ์ว่า ดูกรโปสาละ พระตถาคตทรงรู้ยิ่ง ซึ่งภูมิเป็นที่ตั้งแห่งวิญญาณทั้งปวง ทรงทราบบุคคลนั้นผู้ยังดำรงอยู่ ผู้น้อมไปแล้วในอากิญจัญ-ญายตนสมาบัติเป็นต้น ผู้มีอากิญจัญญายตนสมาบัติเป็นต้นนั้นเป็นที่ไปในเบื้องหน้า ผู้ที่เกิดในอากิญจัญญายตนสมาบัติว่ามีความเพลิดเพลินเป็นเครื่องประกอบ ดังนี้แล้ว แต่นั้นย่อมเห็นแจ้งในอากิญจัญญายตนสมาบัตินั้น ญาณของบุคคลนั้นผู้เป็นพราหมณ์ อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว เป็นญาณ

อันถ่องแท้อย่างนี้ ฯ

จบโปสาลมาณวกปัญหาที่ ๑๔

โมฆราชปัญหาที่ ๑๕

[๔๓๙] โมฆราชมาณพทูลถามปัญหาว่า

ข้าแต่พระผู้มีพระภาคผู้ศากยะ ข้าพระองค์ได้ทูลถามปัญหาถึงสองครั้งแล้ว พระองค์ผู้มีพระจักษุไม่ทรงพยากรณ์แก่ข้าพระองค์ แต่ข้าพระองค์ได้สดับมาว่า พระสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้เป็นเทพฤาษี จะทรงพยากรณ์ในครั้งที่สาม (ข้าพระองค์จึงขอทูลถามว่า) โลกนี้ โลกอื่น พรหมโลกกับทั้งเทวโลก ข้าพระองค์ย่อมไม่ทราบความเห็นของพระองค์ผู้โคดม ผู้เรืองยศ ข้าพระองค์มีความต้องการด้วยปัญหา จึงได้มาเฝ้าพระองค์ (ผู้มีปรกติเห็นก้าวล่วงวิสัยของสัตว์โลก) ผู้มีปรกติเห็นธรรมอันงามอย่างนี้ บุคคลผู้พิจารณาเห็นโลกอย่างไร มัจจุราชจึงจะไม่เห็น ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสพยากรณ์ว่า

ดูกรโมฆราช ท่านจงเป็นผู้มีสติทุกเมื่อ พิจารณาเห็นโลกโดยความเป็นของว่างเปล่าเถิด จงถอนความตามเห็นว่าเป็นตัวตนเสียแล้ว พึงเป็นผู้ข้ามพ้นมัจจุราชได้ด้วยอาการอย่างนี้ บุคคลผู้พิจารณาเห็นโลกอยู่อย่างนี้ มัจจุราชจึงจะไม่เห็น ฯ

จบโมฆราชมาณวกปัญหาที่ ๑๕

ปิงคิยปัญหาที่ ๑๖

[๔๔๐] ปิงคิยมาณพทูลถามปัญหาว่า

ข้าพระองค์เป็นคนแก่แล้ว มีกำลังน้อย ผิวพรรณเศร้าหมอง นัยน์ตาทั้งสองของข้าพระองค์ไม่ผ่องใส (เห็นไม่จะแจ้ง) หูสำหรับฟังก็ไม่สะดวก ขอข้าพระองค์อย่าได้เป็นคนหลงฉิบหายเสียในระหว่างเลย ขอพระองค์จงตรัสบอกธรรมที่ข้าพระองค์ควรรู้ ซึ่งเป็นเครื่องละชาติและชราในอัตภาพนี้เสียเถิด ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสพยากรณ์ว่า ดูกรปิงคิยะ

ชนทั้งหลายได้เห็นเหล่าสัตว์ผู้เดือดร้อนอยู่ เพราะรูปทั้งหลายแล้ว ยังเป็นผู้ประมาทก็ย่อยยับอยู่เพราะรูปทั้งหลาย ดูกรปิงคิยะเพราะเหตุนั้น ท่านจงเป็นคนไม่ประมาทละรูปเสีย เพื่อความไม่เกิดอีก ฯ

ปิ. ทิศใหญ่สี่ ทิศน้อยสี่ ทิศเบื้องบน ทิศเบื้องต่ำ รวมเป็นสิบทิศ สิ่งไรๆ ในโลกที่พระองค์ไม่ได้เห็น ไม่ได้ฟัง ไม่ได้ทราบ หรือไม่ได้รู้แจ้ง มิได้มี ขอพระองค์จงตรัสบอกธรรมที่ข้าพระองค์ควรรู้ เป็นเครื่องละชาติและชราในอัตภาพนี้เถิด ฯ

พ. ดูกรปิงคิยะ เมื่อท่านเห็นหมู่มนุษย์ผู้ถูกตัณหาครอบงำแล้ว เกิดความเดือดร้อน อันชราถึงรอบข้าง ดูกรปิงคิยะ เพราะเหตุนั้น ท่านจงเป็นคนไม่ประมาทละตัณหาเสีย เพื่อความไม่เกิดอีก ฯ

จบปิงคิยมาณวกปัญหาที่ ๑๖

[๔๔๑] เมื่อพระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ ปาสาณเจดีย์ในมคธชนบท ได้ตรัสปารายนสูตรนี้ อันพราหมณ์มาณพ ๑๖ คน ผู้เป็นบริวารของพราหมณ์พาวรี ทูลอาราธนาแล้ว ได้ตรัสพยากรณ์ปัญหา แม้หากว่าการกบุคคลรู้ทั่วถึงอรรถรู้ทั่วถึงธรรมแห่งปัญหาหนึ่งๆ แล้วพึงปฏิบัติธรรมอันสมควรแก่ธรรมไซร้ การกบุคคลนั้น ก็พึงถึงฝั่งโน้นแห่งชราและมรณะได้แน่แท้ เพราะธรรมเหล่านี้ เป็นประโยชน์เกื้อกูลแก่การถึงฝั่งโน้น เพราะเหตุนั้น คำว่าปรายนะ จึงเป็นชื่อแห่งธรรมปริยายนี้ ฯ

[๔๔๒] พราหมณ์มาณพผู้อาราธนาทูลถามปัญหา ๑๖ คนนั้น คือ อชิตมาณพ ๑ ติสสเมตเตยยมาณพ ๑ ปุณณกมาณพ ๑ เมตตคูมาณพ ๑ โธตกมาณพ ๑ อุปสีวมาณพ ๑ นันทมาณพ ๑ เหมกมาณพ ๑ โตเทยยมาณพ ๑ กัปปมาณพ ๑ ชตุกัณณี-มาณพผู้เป็นบัณฑิต ๑ ภัทราวุธมาณพ ๑ อุทยมาณพ ๑ โปสาลพราหมณ์มาณพ ๑ โมฆราชมาณพผู้มีปัญญา ๑ ปิงคิยมาณพผู้แสวงหาคุณอันใหญ่ ๑ พราหมณ์มาณพทั้ง ๑๖ คนนี้ ได้เข้าไปเฝ้าพระพุทธเจ้าผู้แสวงหาคุณอันใหญ่ ทรงมีจรณะอันสมบูรณ์ พราหมณ์มาณพทั้ง ๑๖ คน ได้เข้าไปเฝ้าทูลถามปัญหาอันละเอียด กะพระพุทธเจ้าผู้ประเสริฐสุด พระพุทธเจ้าผู้เป็นมุนีได้ตรัสพยากรณ์ปัญหาที่พราหมณ์มาณพเหล่านั้นทูลถามแล้วตามจริงแท้ ทรงให้พราหมณ์มาณพทั้งหลายยินดีแล้ว ด้วยการตรัสพยากรณ์ปัญหาทุกๆ ปัญหา พราหมณ์มาณพทั้ง ๑๖ คนเหล่านั้น อันพระพุทธเจ้าผู้เป็นเผ่าพันธุ์ พระอาทิตย์ผู้มีจักษุให้ยินดีแล้ว ได้ประพฤติ

พรหมจรรย์ในสำนักของพระพุทธเจ้า ผู้มีพระปัญญาอัน
ประเสริฐ เนื้อความแห่งปัญหาหนึ่งๆ ที่พระพุทธเจ้าทรง-
แสดงแล้วด้วยประการใด ผู้ใดพึงปฏิบัติตามด้วยประการนั้น
ก็พึงจากฝั่งนี้ไปถึงฝั่งโน้นได้ ผู้นั้นเจริญมรรคอันอุดมอยู่
ก็พึงจากฝั่งนี้ไปถึงฝั่งโน้นได้ ธรรมปริยายนั้นเป็นทางเพื่อไป
สู่ฝั่งโน้น เพราะฉะนั้น ธรรมปริยายนั้นจึงชื่อว่า ปรายนะ ฯ

[๔๔๓] ปิงคิยมาณพกล่าวคาถาว่า

อาตมาจักขับตามภาษิตเครื่องไปยังฝั่งโน้น (อาตมาขอกล่าว
ตามที่พระผู้มีพระภาคได้ทรงเห็นแล้วด้วยพระญาณ) พระ-
พุทธเจ้าผู้ประเสริฐ ปราศจากมลทิน มีพระปัญญากว้างขวาง
ไม่มีความใคร่ ทรงดับกิเลสได้แล้ว จะพึงตรัสมุสาเพราะ
เหตุอะไร เอาเถิด อาตมาจักแสดงวาจาที่ควรเปล่งอันประกอบ
ด้วยคุณของพระพุทธเจ้า ผู้ทรงละความหลงอันเป็นมลทิน
ได้แล้ว ทรงละความถือตัวและความลบหลู่ได้เด็ดขาด ดูกร
ท่านพราหมณาจารย์ พระพุทธเจ้าทรงบรรเทาความมืด มี
พระจักษุรอบคอบ ทรงถึงที่สุดของโลก ทรงล่วงภพได้
ทั้งหมด ไม่มีอาสวะ ทรงละทุกข์ได้ทั้งปวง มีพระนามตาม
ความเป็นจริงว่า พุทโธอันอาตมาเข้าเฝ้าแล้ว นกพึงละป่าเล็ก
แล้วมาอยู่อาศัยป่าใหญ่อันมีผลไม้มาก ฉันใด อาตมา มาละ
คณาจารย์ผู้มีความเห็นน้อยแล้ว ได้ประสบพระพุทธเจ้าผู้มี
ความเห็นประเสริฐ เหมือนหงส์โผลงสู่สระใหญ่ แม้ฉันนั้น
ก่อนแต่ศาสนาของพระโคดม อาจารย์เหล่าใด ได้พยากรณ์
ลัทธิของตนแก่อาตมาในกาลก่อนว่า เหตุนี้ได้เป็นมาแล้ว
อย่างนี้ จักเป็นอย่างนี้ คำพยากรณ์ของอาจารย์เหล่านั้น
ทั้งหมด ไม่ประจักษ์แก่ตน คำพยากรณ์ทั้งหมดนั้น เป็น
เครื่องทำความตรึกให้ทวีมากขึ้น (อาตมาไม่พอใจในคำ
พยากรณ์นั้น) พระโคดมพระองค์เดียวทรงบรรเทาความมืด
สงบระงับ มีพระรัศมีโชติช่วง มีพระปัญญาเป็นเครื่อง
ปรากฏดุจแผ่นดิน มีพระปัญญากว้างขวาง ได้ทรงแสดงธรรม
อันบุคคลพึงเห็นเอง ไม่ประกอบด้วยกาล เป็นที่สิ้นตัณหา
ไม่มีจัญไร หาอุปมาในที่ไหนๆ มิได้ แก่อาตมา ฯ

พราหมณ์พาวรีผู้อาจารย์กล่าวคาถาถามพระปิงคิยะว่า

ท่านปิงคิยะ พระโคดมพระองค์ใด ได้ทรงแสดงธรรมอัน

บุคคลพึงเห็นเอง ไม่ประกอบด้วยกาล เป็นที่สิ้นตัณหา
ไม่มีจัญไร หาอุปมาในที่ไหนๆ มิได้แก่ท่าน เพราะเหตุไร
หนอ ท่านจึงอยู่ปราศจากพระโคดมพระองค์นั้น ผู้มีพระ-
ปัญญาเป็นเครื่องปรากฏดุจแผ่นดิน มีพระปัญญากว้างขวาง
สิ้นกาลแม้ครู่หนึ่งเล่า ฯ

พระปิงคิยะกล่าวคาถาตอบพราหมณ์พาวรีผู้อาจารย์ว่า

ท่านพราหมณ์ พระโคดมพระองค์ใด ได้ทรงแสดงธรรมอัน
บุคคลพึงเห็นเอง ไม่ประกอบด้วยกาล เป็นที่สิ้นตัณหา
ไม่มีจัญไร หาอุปมาในที่ไหนๆ มิได้ แก่อาตมา อาตมา
มิได้อยู่ปราศจากพระโคดมพระองค์นั้น ผู้มีพระปัญญาเป็น
เครื่องปรากฏดุจแผ่นดิน มีพระปัญญากว้างขวาง สิ้นกาล
แม้ครู่หนึ่ง ท่านพราหมณ์ อาตมาไม่ประมาททั้งกลางคืน
กลางวัน เห็นอยู่ซึ่งพระพุทธเจ้าผู้โคดมพระองค์นั้นด้วยใจ
เหมือนเห็นด้วยจักษุ ฉะนั้น อาตมานมัสการอยู่ซึ่งพระ-
พุทธเจ้าผู้โคดมพระองค์นั้นตลอดราตรี อาตมามาสำคัญความ
ไม่อยู่ปราศจากพระพุทธเจ้าผู้โคดมพระองค์นั้น ด้วยความไม่
ประมาทนั้น ศรัทธา ปีติ มานะ และสติของอาตมา
ย่อมน้อมไปในคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าผู้โคดม พระ-
พุทธเจ้าผู้โคดมผู้มีพระปัญญากว้างขวาง ประทับอยู่ยังทิศาภาค
ใดๆ อาตมานั้นเป็นผู้นอบน้อมไปโดยทิศาภาคนั้นๆ นั่นแล
ร่างกายของอาตมาผู้แก่แล้ว มีกำลังและเรี่ยวแรงน้อยนั่นเอง
ท่านพราหมณ์ อาตมาไปสู่พระพุทธเจ้าด้วยการไปแห่งความ
ดำริเป็นนิตย์ เพราะว่าใจของอาตมาประกอบแล้วด้วยพระ-
พุทธเจ้านั้น อาตมานอนอยู่บนเปือกตม คือกาม ดิ้นรนอยู่
(เพราะตัณหา) ลอยจากเกาะหนึ่งไปสู่เกาะหนึ่ง ครั้งนั้นอาตมา
ได้เห็นพระสัมพุทธเจ้า ผู้ทรงข้ามโอฆะได้แล้ว ไม่มีอาสวะ ฯ

(ในเวลาจบคาถานี้ พระผู้มีพระภาคทรงทราบความแก่กล้าแห่งอินทรีย์ของพระปิงคิยะและพราหมณ์พาวรีแล้ว ประทับอยู่ ณ นครสาวัตถีนั้นเอง ทรงเปล่งพระรัศมีดุจทองไปแล้ว พระปิงคิยะกำลังนั่งพรรณนาพระพุทธคุณแก่พราหมณ์พาวรีอยู่ ได้เห็นพระรัศมีแล้วคิดว่า นี้อะไร เหลียวแลไป ได้เห็นพระผู้มีพระภาคประหนึ่งประทับอยู่เบื้องหน้าตน จึงบอกแก่พราหมณ์พาวรีว่า พระพุทธเจ้าเสด็จมาแล้ว พราหมณ์พาวรีได้ลุกจากอาสนะประคองอัญชลียืนอยู่ แม้พระผู้มีพระภาค เมื่อจะทรงแผ่พระรัศมีแสดงพระองค์แก่พราหมณ์พาวรี

ทรงทราบธรรมเป็นที่สบายของพระปิงคิยะและพราหมณ์พาวรีทั้งสองแล้ว เมื่อจะตรัสเรียกแต่พระปิงคิยะองค์เดียว จึงได้ตรัสพระคาถานี้ว่า)

ดูกรปิงคิยะ พระวักกลิ พระภัทราวุธะ และพระอาฬวีโคดม
เป็นผู้มีศรัทธาน้อมลงแล้ว (ได้บรรลุอรหัตด้วยศรัทธาธุระ)
ฉันใด แม้ท่านก็จงปล่อยศรัทธาลง ฉันนั้น ดูกรปิงคิยะ
เมื่อท่านน้อมลงด้วยศรัทธาปรารภวิปัสสนา โดยนัยเป็นต้นว่า
สังขารทั้งปวงไม่เที่ยง ก็จักถึงนิพพาน อันเป็นฝั่งโน้นแห่ง
วัฏฏะอันเป็นบ่วงแห่งมัจจุราช ฯ

พระปิงคิยะเมื่อจะประกาศความเลื่อมใสของตนจึงกราบทูลว่า

ข้าพระองค์นี้ย่อมเลื่อมใสอย่างยิ่ง เพราะได้ฟังพระวาจาของ
พระองค์ผู้เป็นมุนี พระองค์มีกิเลสดุจหลังคาอันเปิดแล้ว
ตรัสรู้แล้วด้วยพระองค์เอง ไม่มีกิเลสดุจเสาเขื่อน ทรงมี
ปฏิภาณ ทรงทราบธรรมเป็นเหตุกล่าวว่าประเสริฐยิ่ง ทรง-
ทราบธรรมชาติทั้งปวง ทั้งเลวและประณีต พระองค์เป็น
ศาสดาผู้กระทำที่สุดแห่งปัญหาทั้งหลาย แก่เหล่าชนผู้มีความ
สงสัยปฏิญาณอยู่ นิพพานอันกิเลสมีราคะเป็นต้นไม่พึงนำ
ไปได้ เป็นธรรมไม่กำเริบ หาอุปมาในที่ไหนๆ มิได้
ข้าพระองค์จักถึงอนุปาทิเสสนิพพานธาตุแน่แท้ ข้าพระองค์
ไม่มีความสงสัยในนิพพานนี้เลย ขอพระองค์จงทรงจำ
ข้าพระองค์ว่า เป็นผู้มีจิตน้อมไปแล้ว (ในนิพพาน) ด้วย
ประการนี้แล ฯ

จบปารายนวรรคที่ ๕

รวมพระสูตรที่มีในสุตตนิบาตนี้ คือ

[๔๔๔] ๑. อุรคสูตร ๒. ธนิยสูตร ๓. ขัคควิสาณสูตร
๔. กสิภารทวาชสูตร ๕. จุนทสูตร ๖. ปราภวสูตร
๗. วสลสูตร ๘. เมตตสูตร ๙. เหมวตสูตร ๑๐. อาฬวกสูตร
๑๑. วิชยสูตร ๑๒. มุนีสูตร วรรคที่ ๑ นี้มีเนื้อความ
ดีมาก รวมพระสูตรได้ ๑๒ สูตร พระผู้มีพระภาคผู้มี-
พระจักษุหามลทินมิได้ ทรงจำแนกแสดงไว้ดีแล้ว บัณฑิต
ทั้งหลายได้สดับกันมาว่าอุรควรรค ฯ

๑. รตนสูตร ๒. อามคันธสูตร ๓. หิริสูตร ๔. มังคลสูตร
๕. สุจิโลมสูตร ๖. ธรรมจริยสูตร ๗. พราหมณธรรม-

มิกสูตร ๘. นาวาสูตร ๙. กีสีลสูตร ๑๐. อุฏฐานสูตร
๑๑. ราหุลสูตร ๑๒. วังคีสสูตร ๑๓. สัมมาปริพพาชนียสูตร
๑๔. ธรรมิกสูตร วรรคที่ ๒ นี้รวมพระสูตรได้ ๑๔ สูตร
พระผู้มีพระภาคทรงจำแนกไว้ดีแล้ว ในวรรคที่ ๒ นั้น
บัณฑิตทั้งหลายกล่าววรรคที่ ๒ นั้นว่า จุฬกวรรค ฯ
๑. ปัพพัชชาสูตร ๒. ปธานสูตร ๓. สุภาษิตสูตร
๔. สุนทริกสูตร ๕. มาฆสูตร ๖. สภิยสูตร ๗. เสลสูตร
๘. สัลลสูตร ๙. วาเสฏฐสูตร ๑๐. โกกาลิกสูตร
๑๑. นาลกสูตร ๑๒. ทวยตานุปัสสนาสูตร วรรคที่ ๓ นี้
รวมพระสูตรได้ ๑๒ สูตร พระผู้มีพระภาคทรงจำแนกไว้
ดีแล้วในวรรคที่ ๓ บัณฑิตได้สดับกันมามีชื่อว่า มหาวรรค ฯ
๑. กามสูตร ๒. คุหัฏฐกสูตร ๓. ทุฏฐัฏฐกสูตร
๔. สุทธัฏฐกสูตร ๕. ปรมัฏฐกสูตร ๖. ชราสูตร
๗. ติสสเมตเตยยสูตร ๘. ปสูรสูตร ๙. มาคันทิยสูตร
๑๐. ปุราเภทสูตร ๑๑. กลหวิวาทสูตร ๑๒. จูฬวิยูหสูตร
๑๓. มหาวิยูหสูตร ๑๔. ตุวฏกสูตร ๑๕. อัตตทัณฑสูตร
๑๖. สาริปุตตสูตร วรรคที่ ๔ นี้รวมพระสูตรได้ ๑๖ สูตร
พระผู้มีพระภาคทรงจำแนกไว้ดีแล้วในวรรคที่ ๔ บัณฑิต-
ทั้งหลายกล่าววรรคที่ ๔ นั้นว่า อัฏฐกวรรค ฯ
พระผู้มีพระภาคผู้ประเสริฐในคณะ ประทับอยู่ ณ ปาสาณก-
เจดีย์อันประเสริฐ อันบุคคลตกแต่งไว้ดีแล้ว ในมคธชนบท
เป็นรัมณียสถาน เป็นประเทศอันสวยงาม เป็นที่อยู่อาศัย
แห่งบุคคลผู้มีบุญอันได้กระทำไว้แล้ว อนึ่ง ได้ยินว่า พระผู้มี
พระภาคอันพราหมณ์ ๑๖ คน ทูลถามปัญหาแล้ว ได้ทรง
ประกาศประทานธรรมกะชนทั้งสองพวกผู้มาประชุมกันเต็มที่
ณ ปาสาณกเจดีย์ ในบริษัทประมาณ ๑๒ โยชน์ เพราะการ
ถามโสพสปัญหา พระผู้มีพระภาคผู้ทรงชนะ ผู้เลิศกว่าสัตว์
ได้ทรงแสดงธรรมอันประกาศอรรถบริบูรณ์ด้วยพยัญชนะ
เป็นที่เกิดความเกษมอย่างยิ่ง เพื่อประโยชน์เกื้อกูลแก่โลก
พระผู้มีพระภาคผู้เลิศกว่าสัตว์ ได้ทรงแสดงพระสูตรอันวิจิตร
ด้วยธรรมเป็นอันมาก เป็นเหตุให้ปลดเปลื้องกิเลสทั้งปวง
ได้ทรงแสดงพระสูตร อันประกอบด้วยบทแห่งพยัญชนะ และ
อรรถ มีความเปรียบเทียบซึ่งหมายรู้กันแล้วด้วยอักขระอัน

มั่นคง เป็นส่วนแห่งความแจ่มแจ้งแห่งวิจารณญาณของโลก พระผู้มีพระภาคผู้เลิศกว่าสัตว์ ได้ทรงแสดงพระสูตรอันไม่มีมลทินเพราะมลทินคือราคะ มลทินคือโทสะ มลทินคือโมหะ เป็นส่วนแห่งธรรมปราศจากมลทิน เป็นส่วนแห่งความแจ่มแจ้งแห่งวิจารณญาณของโลก ได้ทรงแสดงพระสูตรอันประเสริฐ อันไม่มีมลทินเพราะมลทินคือกิเลส มลทินคือทุจริต เป็นส่วนแห่งธรรมปราศจากมลทิน เป็นส่วนแห่งความแจ่มแจ้งแห่งวิจารณญาณของโลก ได้ทรงแสดงพระสูตรอันประเสริฐเป็นเหตุปลดเปลื้องอาสวะ กิเลสเป็นเครื่องผูก กิเลสเป็นเครื่องประกอบ นิวรณ์ และมลทินทั้ง ๓ ของโลกนั้น พระผู้มีพระภาคผู้เลิศกว่าสัตว์ ได้ทรงแสดงพระสูตรอันประเสริฐหามลทินมิได้ เป็นเครื่องบรรเทาความเศร้าหมองทุกอย่าง เป็นเครื่องคลายความกำหนัด ไม่มีความหวั่นไหว ไม่มีความโศก เป็นธรรมอันละเอียด ประณีตและเห็นได้ยาก ได้ทรงแสดงพระสูตรอันประเสริฐ อันหักรานราคะและโทสะให้สงบ เป็นเครื่องตัดกำเนิด ทุคติ วิญญาณ ๕ ความยินดีในพื้นฐาน คือ ตัณหา เป็นเครื่องต้านทานและเป็นเครื่องพ้น ได้ทรงแสดงพระสูตรอันประเสริฐ ลึกซึ้งเห็นได้ยากและละเอียดอ่อน มีอรรถอันละเอียดบัณฑิตควรรู้แจ้ง เป็นส่วนแห่งความแจ่มแจ้งแห่งวิจารณญาณของโลก ได้ทรงแสดงพระสูตรอันประเสริฐ ดุจดอกไม้เครื่องประดับอันยั่งยืน ๙ ชนิด อันจำแนกอินทรีย์ ฌานและวิโมกข์ มีมรรคมีองค์ ๘ เป็นยานอย่างประเสริฐ พระผู้มีพระภาคผู้เลิศกว่าสัตว์ ได้ทรงแสดงพระสูตรอันประเสริฐ ปราศจากมลทิน บริสุทธิ์ เปรียบด้วยห้วงน้ำวิจิตรด้วยรตนะ เสมอด้วยดอกไม้ มีเดชอันเปรียบด้วยพระอาทิตย์ พระผู้มีพระภาคผู้เลิศกว่าสัตว์ ได้ทรงแสดงพระสูตรอันประเสริฐ ปลอดโปร่ง เกษม ให้สุขเย็นสงบ มีประโยชน์อย่างยิ่งในการต่อต้านมัจจุ เป็นเหตุให้เห็นนิพพานอันดับกิเลสสนิทดีแล้วของโลกนั้น ฯ

จบสุตตนิบาต